

POLSKA AKADEMIA UMIEJĘTNOŚCI
INSTYTUT POLSKI I MUZEUM IM. GEN. SIKORSKIEGO W LONDYNIE

DEPESZE
POSELSTWA RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ
W LONDYNIE

Tom II
marzec 1923 – maj 1926

Opracowanie
Wojciech Rojek
Józef Łaptos
przy współpracy
Andrzeja Suchcitz

Kraków 2019

Polska Akademia Umiejętności
Instytut Polski i Muzeum im. gen. Sikorskiego w Londynie

DEPESZE
POSELSTWA RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ
W LONDYNIE

Tom II
marzec 1923 – maj 1926

Opracowanie

Wojciech Rojek

Józef Łaptos

przy współpracy

Andrzeja Suchcitz

Kraków 2019

Projekt został sfinansowany ze środków Narodowego Centrum Nauki przyznanych na podstawie decyzji numer DEC-2011/01/B/HS3/04689

© Copyright by Polska Akademia Umiejętności, Kraków 2019

ISBN 978-83-7676-324-8

Współpraca redakcyjna
Bożena Lesiak-Przybył

Publikacja jest udostępniona na licencji
Creative Commons Uznanie autorstwa-Użycie niekomercyjne.
Bez utworów zależnych 4.0 Międzynarodowa (CC BY-NC-ND 4.0).

Polska Akademia Umiejętności

ul. Sławkowska 17
31-016 Kraków

www.pau.krakow.pl

SPIS TREŚCI

JÓZEF ŁAPTOS

Wstęp

Od Wydawcy

WOJCIECH ROJEK

Nota edytorska

Skrócenia

Depesze Poselstwa Rzeczypospolitej Polskiej w Londynie

Rok 1923

Nr 1 – Nr 244

Rok 1924

Nr 245 – Nr 595

Rok 1925

Nr 596 – Nr 1022

Rok 1926

Nr 1023 – Nr 1163

Indeks osób

WSTĘP

Tom II wydawnictwa *Depesz Poselstwa Rzeczypospolitej Polskiej w Londynie* obejmuje szyfrowane telegramy wysyłane do Ministerstwa Spraw Zagranicznych w Warszawie, jak też otrzymywane tą drogą instrukcje i okólniki Centrali w okresie od 16 marca 1923 do 16 maja 1926 r. Wydawać by się mogło, że te cezury obejmują okres stabilizacji, jakiej należało spodziewać się po ostatecznym międzynarodowym uznaniu polskich granic a przed przewrotem majowym. Pamiętać jednak należy, że młode państwo borykało się nadal z wieloma problemami, zarówno ekonomicznymi, jak i politycznymi, w rozwiązaniu których dyplomacja mogła mieć ogromne znaczenie. Na wszystkich możliwych płaszczyznach odrodzona Polska musiała wszak nadal zabiegać o wzmocnienie i utrwalenie swej pozycji międzynarodowej.

Dysponowała już w tym czasie dobrze ukształtowaną kadrą fachowych pracowników broniących się przez pierwsze lata dość skutecznie przeciw próbom jej upolitycznienia. „Trafny instynkt przewodził formowaniu się MSZ” – pisał anonimowy autor opracowania poświęconego służbie dyplomatycznej¹. Sytuacja uległa jednak zmianie w 1923 r., gdy na czele Ministerstwa Spraw Zagranicznych stanął przedstawiciel endecji – Marian Seyda. Obejmując ten resort po Aleksandrze Skrzyńskim zachował główne założenia polityki zagranicznej, to znaczy bliski sojusz z Francją i dobre stosunki z sąsiadami z Europy Środkowej, ze szczególnym uwzględnieniem kierunku rumuńskiego. Niepokojącym sygnałem było jednak pominięcie Ligi Narodów w inauguracyjnym przemówieniu, co można było odczytać jako zlekceważenie tej organizacji. Zgodnie z tradycyjną koncepcją endecką za głównego wroga Polski uważał Niemcy, natomiast ze wschodnim sąsiadem zapowiadał normalizację stosunków. Zapowiedź ministra dotycząca poprawy stosunków polsko-sowieckich wzbudziła zaniepokojenie w tych kręgach, które rację stanu dostrzegały w budowaniu przez Polskę bariery antybolszewickiej a w prowadzeniu bieżącej polityki wymagały ścisłego respektowania przez ZSRR traktatu ryskiego. Stosunkowo przychylna postawa sowieckiej dyplomacji w tym czasie wobec polskich władz miała swe głębsze przyczyny. Od stycznia 1923 r. panował w Niemczech kryzys spowodowany okupacją Zagłębia Ruhry i niespotykaną na taką skalę inflacją, co sprzyjało radykalizacji społeczeństwa niemieckiego i wzrostu znaczenia komunistów, a nawet importu rewolucji z Rosji. Seyda

¹ Z *pierwszych lat Ministerstwa Spraw Zagranicznych*, „Przegląd Współczesny” 1930, t. 40, s. 301.

próbował wykorzystać tę sytuację, by skłonić Rosjan do wykonania klauzul pokoju ryskiego i ustawić Polskę w roli pośrednika między Rosją a państwami zachodnimi używając jako straszaka informacji o presji sowieckiej na państwa bałtyckie w celu uzyskania swobody przemarszu w kierunku Prus Wschodnich.

Z kolei frankofilska postawa Seydy, jak i tradycyjnie całej endecji, budziła duże zaniepokojenie w Foreign Office, gdzie obawiano się zbyt głębokiego zaangażowania Polski w konflikt francusko-niemiecki, spowodowany przedłużającą się okupacją Zagłębia Węglowego Ruhry. Uspokajające deklaracje ministra w tej sprawie otwierały duże możliwości działania dla Konstantego Skirmunta, wyznaczonego na kierownika placówki londyńskiej jeszcze przez poprzednika w październiku 1922 r. Jego zadaniem było przekonywanie Brytyjczyków do uznania granic wschodnich Polski². Znany już był w czasie sprawowania urzędu ministra spraw zagranicznych z wysiłków na rzecz poprawy relacji polsko-brytyjskich. Skirmunt miał za sobą studia prawnicze w Petersburgu i doświadczenie pierwszego posła polskiego przy Kwirynale, a wcześniej przedstawiciela KNP w Rzymie oraz ministra resortu spraw zagranicznych. Nie bez znaczenia były też jego cechy charakteru. Francuski poseł w Rzymie pisał: „Skirmunt jest człowiekiem dyskretnym, zrównoważonym, dobrym dyplomata”³. Jego prawą ręką pozostał nadal Jan Ciechanowski, młody dyplomata dobrze zorientowany w meandrach polityki brytyjskiej i posiadający wielu znajomych w redakcjach głównych dzienników brytyjskich.

Ta sytuacja odbiegała od napięć, jakie miały miejsce w innych przedstawicielstwach Polski za granicą i w centrali, gdzie dochodziło do drastycznych przypadków rugowania ludzi ze służby dyplomatycznej ze względu na poglądy polityczne. Polityka personalna prowadzona była na polecenie Seydy przez nowego wiceministra resortu – Stanisława Zielińskiego. Usuwano urzędników, którym zarzucano sympatyzowanie z Piłsudskim, bądź pochodzenie żydowskie. Ze służby dyplomatycznej musieli odejść wówczas m.in.: Szymon Askenazy, Władysław Neuman, Zygmunt Stefański, Leon Berenson, Aleksander Lutze-Birk. W przypadku poselstwa w Rydze, kierowanego przez Witolda Jodko-Narkiewicza, doszło do wymiany całej ekipy.

Dążenie do poprawy relacji z Wielką Brytanią, mimo wysiłku dyplomatów i niezbyt klarownej polityki centrali, odbywało się metodą drobnych kroków. Polska dla Londynu była jedynie fragmentem gry wobec kontynentu, podczas gdy dla Polski dobre relacje z

² P. Łossowski, *Dyplomacja Drugiej Rzeczypospolitej*, Wyd. Sejmowe, Warszawa 1992, s. 58.

³ J. Łaptos, *Dyplomaci II RP w świetle raportów Quai d'Orsay*, IW Pax, Warszawa 1993, s. 49. Szerzej: M. Nowak-Kielbikowa, *Konstanty Skirmunt: polityk i dyplomata*, Neriton, Warszawa 1998, s. 367.

Brytyjczykami miały znaczenie witalne zarówno na płaszczyźnie politycznej, jak i ekonomicznej.

W sprawie granic w zawieszeniu pozostawała sprawa Jaworzyny, mająca fatalny wpływ na całość stosunków polsko-czechosłowackich i stosunek Polski do Małej Ententy. Po utracie Śląska Cieszyńskiego sprawa przynależności tej górskiej wioski stawała się barometrem stosunku do Polski państw zaangażowanych w jej rozstrzygnięcie. Decyzja z 11 lutego 1924 r. na korzyść Czechosłowacji odebrana została ówczesnie jako głębokie upokorzenie, łączone z osobą – czy nawet osobowością – Edvarda Beneša⁴. Ta zadra widoczna była także z perspektywy Poselstwa w Londynie jako antypolska polityka Beneša, utrudniająca działania we wspólnym interesie na arenie europejskiej (dok. 16, 48, 49, 57, 132). Odnośnie do wizyty Beneša w Warszawie – 22 IV – wyjaśniał Skrzyński w instrukcji dla Skirmunta (dok. 740): „Układamy nasz stosunek do poszczególnych członków Małej Ententy a nie do związku państw jako całości”.

Przeszkodę na drodze do stabilizacji stanowiły także stosunki z Litwą, zwaną upokarzająco – kowieńską. Stan napięcia między obu krajami rzutował na cały region i zabiegi polskiej dyplomacji, by doprowadzić do ścisłego związku państw bałtyckich pod polskim przywództwem, stawały się iluzoryczne. Udało się, co prawda, doprowadzić do porozumienia pomiędzy Polską, Łotwą, Estonią i Finlandią, podpisanego 17 marca 1922 r. w Warszawie, stanowiącego swego rodzaju pakt o nieagresji i przewidującego wzajemną pomoc w razie napaści, choć bez wyraźnego zobowiązania. Niestety ze względu na odmowę ratyfikacji przez parlament fiński, porozumienie nie weszło w życie. Mówiono o naciskach niemieckich na Finlandię, ale *de facto* cieniem na Związek Bałtycki rzucał się brak obecności Litwy. Objęcie resortu przez Seydę nie zapowiadało poprawy stosunków. Wręcz przeciwnie. Znane wszystkim doktrynalne traktowanie przez endecję państw bałtyckich – jako skazanych na powrót pod kuratelę Rosji po zakończeniu eksperymentu bolszewickiego – nie usposabiały pozytywnie do darzenia zaufaniem władz warszawskich. Tym bardziej że sam Seyda dał dowód lekceważenia partnerów nie pojawiając się na spotkaniu ministrów spraw zagranicznych państw sygnatariuszy wspomnianego porozumienia.

Nieuregulowany stan stosunków polsko-litewskich odbijał się boleśnie na gospodarce obu krajów i przyczyniał do ekonomicznej degradacji północnego regionu Polski ze względu na utrudniony dostęp do Bałtyku.

⁴ Szczegóły zob. M.K. Kamiński, *Konflikt polsko-czeski 1918–1921*, Warszawa 2001, s. 231, 330-336; interesujący art. na ten temat zob.: A. Soubigou, *L'affaire de Jaworzyna (Javořina) 1919-1923. Un dilemme français*, „Studia Środkowoeuropejskie i Bałkanistyczne”, t. XXV, Kraków 2017, s. 43-56.

27 października 1923 r. miała miejsce zmiana na stanowisku ministra spraw zagranicznych. W zrekonstruowanym rządzie Witosa objął je Roman Dmowski, przesuwając Seydę na stanowisko wiceministra. Nie wpłynęło to znacząco na linię polityki zagranicznej ani też nie zmieniło założeń rozmów z dyplomatami sowieckimi (misja Koppa) prowadzonych jesienią 1923 r.

Po upadku rządu Witosa 14 grudnia 1923 nastąpiły kolejne zmiany. Sejm powołał rząd na czele z doświadczonym politykiem i ekonomistą – Władysławem Grabskim. Jego głównym zadaniem była walka z hiperinflacją i przeprowadzenie reformy skarbowej. Czas ku temu był odpowiedni. Zagrożenie puczem komunistycznym w Niemczech minęło i długo oczekiwana stabilizacja polityczna pozwoliła skoncentrować się na sprawach gospodarczych. Zaskakującym wyrazem tej orientacji było nieobsadzenie stanowiska ministra spraw zagranicznych. Prowadzenie bieżącej działalności powierzono dyrektorowi Departamentu Administracyjnego – Karolowi Bertoniemu, który dyskretnie próbował realizować zamiar Grabskiego przeorientowania polityki zagranicznej w kierunku zbliżenia z Londynem. Towarzyszyła temu próba pozbycia się etykiety wasala Francji, jak i pewne rzeczywiste ochłodzenie, wynikające z krytycznej oceny sojuszniczki w sprawie pożyczki wojskowej, czy utajnienia negocjacji dotyczących układu z Czechosłowacją⁵. Zbliżenie z Wielką Brytanią miało także pomóc w przeprowadzeniu reformy finansów państwowych. Te ostatnie starania spotykały się w kołach finansowych z przychylnością, podzielaną przez nowy gabinet lewicowy z Ramsayem MacDonaldem na czele. Władysław Grabski miał nadzieję na uzdrowienie finansów zasobami krajowymi, jako że obawiał się zbyt daleko idącej ingerencji finansowych ekspertów brytyjskich, tym bardziej że Hilton Young – stojący na czele misji brytyjskiej przebywającej w Polsce – pozwalał sobie na stawianie warunków politycznych nielicujących z jego rolą i pozycją⁶. W tej sytuacji premier zdecydował się odwołać do tajnej dyplomacji, by – nie dezawuuując owej misji – prowadzić bezpośrednio pertraktacje w Londynie. Zadanie to powierzono Adamowi hr. Ronikerowi – znanemu anglofilowi, Józefowi Retingerowi – zaprawnemu w zakulisowych działaniach oraz ks. Janowi Korybutowi-Woronieckiemu – dobrze znanemu w kręgach towarzyskich Londynu.

Podniesiono także rangę resortu spraw zagranicznych obsadzając wakujące stanowisko ministra przez Maurycego Zamoyskiego, pełniącego do niedawna funkcję posła RP w Paryżu. To był niewątpliwie ukłon w stronę Francji i chęć równoważenia

⁵ 25 stycznia 1924 r. Francja podpisała układ polityczny z Czechosłowacją, który stanowił kolejny etap tworzonego systemu sojuszy wschodnich.

⁶ Szerzej na temat działalności misji brytyjskich ekspertów finansowych zob.: Z. Landau, J. Tomaszewski, *Kapitały obce w Polsce 1918-1939. Materiały i dokumenty*, Warszawa 1964.

prowadzonych tajnych negocjacji z Wielką Brytanią. Zamoyski próbował także powrócić do ożywienia Związku Bałtyckiego i polityki przewodzenia przez Polskę państwom tego regionu. Temu celowi służyła, zwołana 16 lutego 1924 r. do Warszawy, konferencja ministrów spraw zagranicznych trzech państw bałtyckich i Polski. Wielka nieobecna – Litwa – i tym razem dała znać o sobie w protokole końcowym, pozbawionym oczekiwanej przez stronę polską zbieżności polityki wobec sąsiadów. Trzeba było pocieszyć się zapowiedziami współpracy kulturalnej i gospodarczej.

Niepowodzenie polityki bałtyckiej w pewnej mierze ułatwiało poprawę stosunków ze Związkiem Sowieckim. Chodziło przede wszystkim o kontakty gospodarcze i podpisanie wieloletniego układu handlowego. To zadanie przypadło w udziale nowemu posłowi w Moskwie – Ludwikowi Darowskiemu. Jego wstępnym sukcesem było podpisanie konwencji kolejowej i konsularnej, co dobrze rokowało wypracowaniu ważnego dla obu stron układu handlowego. Niestety zadanie to nie zostało wykonane, jako że Rosja Sowiecka – mając już umowy handlowe z wieloma państwami Zachodu – próbowała w negocjacjach z Polską uzyskać uwolnienie się z obciążeń wynikających z traktatu ryskiego, co oznaczało koniec misji Darowskiego.

Przed dyplomacją polską pod kierownictwem endeckim stanęły nowe wyzwania. Przede wszystkim przywrócono odrębną obsadę delegaturze polskiej przy LN, która – od chwili odwołania S. Askenazego w lipcu 1923 w ramach wspomnianych rugów – była nieobsadzona. Na to stanowisko, 1 lipca 1924 r., Zamoyski wyznaczył Aleksandra Skrzyńskiego, byłego ministra spraw zagranicznych, znanego zwolennika Protokołu genewskiego i autora pisanej w tym duchu w 1924 r. książki *Polska a pokój*⁷.

Obecność delegata polskiego w Genewie była tym pilniejsza, że wiosną tegoż roku w Lidze Narodów rozpatrywano plany instytucji mającej kontrolować przestrzeganie traktatu mniejszościowego, którego Polska była sygnatariuszem. To miało dla Polski duże znaczenie, zważywszy, że znajdowała się od początku pod gradem oskarżeń ze strony Niemiec o prześladowanie mniejszości narodowych. Po zwycięstwie „kartelu lewicy” w majowych wyborach we Francji i utworzeniu rządu pod kierownictwem Edouarda Herriota należało się spodziewać poważnych przewartościowań w polityce zagranicznej. Jego koncyliacyjna polityka wobec Niemiec, w sytuacji, gdy ustanowiony Plan Dawesa zapowiadał szybką industrializację Niemiec, mającą przyczynić się do wykonania zobowiązań reparacyjnych, pozycja Francji na kontynencie ulegała wyraźnemu osłabieniu. Dla Polski oznaczało to słabnące poparcie ze strony sojuszniczki zachodniej. W zaistniałych warunkach uznano w

⁷ A. Skrzyński, *Polska a pokój*, Tow. Wyd. Ignis”, Warszawa 1924.

Warszawie, iż szukanie mocniejszych gwarancji w ramach zbiorowego bezpieczeństwa jest kierunkiem mogącym przynieść pewne korzyści. To zapewne zdecydowało o powierzeniu Skrzyńskiemu w ostatnich dniach lipca 1924 r. teki ministra spraw zagranicznych, którego postawa gorącego zwolennika Ligi Narodów była już dobrze znana nie tylko w Genewie, ale także w Londynie i Paryżu.

Równocześnie postępowały prace nad reformą finansów. Sprzyjały temu pewne zmiany w postawie Wielkiej Brytanii względem Polski w sprawie udzielania Polsce kredytów, zarówno rządowych, jak i prywatnych. To efekt zabiegów polskiej dyplomacji, ale też rywalizacji z Francją o wpływy w Polsce. Owa przychylność nie przyczyniła się znacząco do zwiększenia kredytów, ale na tyle zaniepokoiła rząd francuski, że zdecydował się na sfinalizowanie przyznanej kilka lat wcześniej pożyczki wojskowej w wysokości 400 mln franków. Sukcesy Grabskiego w walce z inflacją wpłynęły na zwiększone zainteresowanie rynkiem polskim ze strony zagranicznych firm prywatnych. Z większych pożyczek gotówkowych, jakie wówczas uzyskano, warto przypomnieć kredyt włoski z 1924 r., osiągnięty za pośrednictwem Banca Commerciale Italiana w wysokości 12,5 mln \$ oraz tzw. „pożyczkę dillonowską” (Bank Dillon, Read and Co.) rzędu 21 mln \$ i skromniejszą sumę przekazaną przez szwedzki koncern Ivara Kreugera – 6 mln \$⁸. Koszty tych kredytów były wysokie i sięgały 20-30%, jeśli weźmie się pod uwagę przywileje gospodarcze, jakie im towarzyszyły w postaci np. dzierżawy monopolu zapalczanego (jak to miało miejsce przy pożyczce szwedzkiej) czy dostaw tytoniu (w przypadku pożyczki włoskiej). Kolejna inflacja, jaka pojawiła się jesienią 1925 r., pogłębiła trudności, z którymi próbował walczyć następca Grabskiego – Jerzy Zdziechowski.

Sytuacja gospodarcza w kontekście ekonomicznego wzmocnienia Niemiec poprzez realizację Planu Dawesa i kolejne pożyczki anglosaskie przekładać się mogły w przyszłości na odbudowę niemieckiego przemysłu zbrojeniowego, a tym samym na osłabienie bezpieczeństwa Polski. Poszukiwanie dróg wyjścia prowadziło do kolejnego ocieplenia stosunków ze Związkiem Sowieckim, o czym świadczyła nota Skrzyńskiego z 23 sierpnia 1924 r., zawierająca propozycje rozwiązania spornych kwestii. Równocześnie rozpoczęto akcję dyplomatyczną we Francji celem zacieśnienia sojuszu wojskowego. Misji tej podjął się, cieszący się prestiżem męża stanu i frankofila zarazem, ówczesny minister spraw wojskowych – gen. Władysław Sikorski. Osiągnięty przezeń postęp w postaci tajnego protokołu z 4 listopada 1924, uzupełniającego postanowienia sojuszu z 1921 r., pozostawał w korelacji z dyskutowanym wówczas układem w sprawie bezpieczeństwa. To miało duże

⁸ Z. Landau, J. Tomaszewski, *Druga Rzeczpospolita. Gospodarka, społeczeństwo, miejsce w świecie*, Książka i Wiedza, Warszawa 1977, s. 351.

znaczenie, bo zapobiegało wycofaniu się Francji z przymierza w razie przyjęcia obiecującego rozwiązania w duchu bezpieczeństwa w postaci tzw. Protokołu genewskiego. Chodziło o projekt regulowania sporów międzynarodowych wypracowany przez Komisję Rozbrojeniową LN pod kierownictwem N. Politisa i E. Beneša. Określał on współzależność zaproponowanych przez Herriota czynników arbitrażu, bezpieczeństwa i rozbrojenia oraz zobowiązywał do wzajemnej pomocy w przypadku niesprowokowanej agresji przeciwko jednemu z członków Paktu⁹. Protokół ostatecznie upadł z powodu odmowy ratyfikacji przez Wielką Brytanię¹⁰, ale nadzieje na powrót do zawartych w nim zasad trwały nadal.

Bulwersująca w tych okolicznościach stała się informacja, jaka dotarła w połowie grudnia do polskiego MSZ. Chodziło o tajne przygotowania do francusko-belgijsko-niemieckiego porozumienia w sprawie zagwarantowania nienaruszalności zachodnich granic Niemiec. Na początku 1925 r. sprawa gwarancji dla granicy reńskiej była już na tyle głośna, że stała się głównym zagadnieniem polityki międzynarodowej, a dla wschodnich sąsiadów Niemiec przedmiotem poważnych i uzasadnionych obaw. Za sugestią Foreign Office, jak się okazało po otwarciu archiwów, 9 lutego 1925 r. została złożona przez rząd niemiecki propozycja zawarcia paktu gwarancyjnego, obejmującego granicę niemiecko-francuską. Temu *démarche* towarzyszyła prowadzona już od dłuższego czasu kampania prasowa w Niemczech na temat konieczności rewizji granicy wschodniej Niemiec, a zwłaszcza korytarza oddzielającego Prusy Wschodnie od Rzeszy. Wymowa tych faktów była dla rządów i opinii publicznej bardzo czytelna. „Echo de Paris” oddawało ten stan świadomości, pisząc: „Żaden Francuz nie wierzy, by Niemcy miały zamiar atakować bezpośrednio Francję, ale Francja wie doskonale, że Niemcy po zapewnieniu sobie z jej strony spokoju przez jakąś konwencję są zdecydowani położyć jak najszybciej rękę na korytarzu gdańskim i na Górnym Śląsku”¹¹. Strona polska zmanifestowała publicznie swój stosunek do proponowanego paktu, uprzedzając reakcję sojuszniczej Francji. A. Skrzyński na posiedzeniu Komisji Spraw Zagranicznych, kreśląc założenia polskiej polityki zagranicznej opartej, jak stwierdzał, na przyjaźni z Czechosłowacją i Francją oraz na zbliżeniu ze Związkiem Sowieckim, wskazywał na antypolskie poczynania zachodniego sąsiada. W tym kontekście odniósł się do paktu gwarancyjnego, oświadczając z naciskiem, że jest on niemożliwy bez udziału Polski, ponieważ „byłby sprzeczny w tym samym stopniu z bezpieczeństwem Francji, co i Polski”¹².

⁹ Szerzej W. Mazurczak, *Protokół w sprawie pokojowego regulowania sporów międzynarodowych*, „Dzieje Najnowsze” 3/1975, s. 53-70.

¹⁰ Miało to związek ze zmianą rządu. Protokółowi był wyraźnie przeciwny Sekretarz Stanu w rządzie Stanleya Baldwina – Austen Chamberlain.

¹¹ „L’Echo de Paris” 24.01.1925.

¹² A. Skrzyński, *Mowa ministra spraw zagranicznych dr. A. Skrzyńskiego wygłoszona na posiedzeniu Komisji Spraw Zagranicznych dnia 25 lutego 1925 r.*, Warszawa 1925.

Docierające następnie wiadomości o prowadzonych rozmowach trójstronnych, mimo uspokajających enuncjacji Herriota, uświadamiały stronie polskiej, jak niewiele jej pozostało czasu, by zapobiec albo przynajmniej zrównoważyć przygotowywane gwarancje dla granicy zachodniej Niemiec odpowiednimi aktami odnoszącymi się do granicy z Polską. Do Francji udawały się kolejne delegacje, w tym także sam minister Sikorski, szukający poparcia u władz wojskowych. Skrzyński zdecydował się wówczas na zaskakującą taktykę. Zainspirował szeroką akcję propagandową w celu zmanifestowania wiary w trwałe podstawy przyjaźni polsko-francuskiej, a nawet wziął w niej udział, udzielając prasie francuskiej licznych wywiadów i odbywając szereg rozmów z politykami francuskimi¹³. Nie oznacza to bynajmniej, że lekceważył istniejące zagrożenie, jako że równocześnie mobilizował do działania swych przedstawicieli w Londynie, Rzymie, Madrycie i Brukseli. W wytycznych dla polskich placówek Skrzyński przypominał główne postulaty propagandowe: a) „wskazywanie na bezskuteczność zachodniego paktu gwarancyjnego bez równoczesnego traktatu arbitrażowego na wschodzie w pojęciu noty francuskiej” oraz b) „dopuszczalność Niemiec do Ligi Narodów jedynie bez przywilejów i wyjątków”.

Na terenie francuskim zalecał wskazywanie, że zgoda Francji na zacieśnienie zobowiązań do własnych granic państwowych równałaby się przekreśleniu jej mocarstwowej polityki. Opinii angielskiej miano natomiast podpowiadać, że polityka niemiecka, poprzez zbliżenie z Rosją Sowiecką, zmierzać będzie do wygrywania jej na terenie Azji przeciw mocarstwom zachodnim (dok. 855). Do tego dochodziły ostrzeżenia przed naganianiem art. 16 LN do swych celów przez Niemcy (dok. 858).

Skrzyński wierzył głęboko, że jedynie całkowite poparcie Francji może przynieść Polsce pewne korzyści. Ta taktyka przyniosła kilka kurtuazyjnych przejawów presji prasy na rząd Herriota, a następnie Painlevé'ego w kierunku uwzględnienia sojuszniczego układu w negocjacjach o pakt. Na ostateczny wynik zabiegów dyplomatycznych trzeba było czekać w Locarno, gdzie od 5 października prowadzone były rozmowy w sprawie paktu reńskiego z udziałem przedstawicieli Francji, Wielkiej Brytanii, Niemiec i Włoch. Polska i Czechosłowacja nie zostały dopuszczone do obrad. Wyczekiwanie w przedpokoju było niewątpliwie upokarzająco wymowne tak dla Skrzyńskiego, jak i Beneša. Mimo to obydwaj politycy manifestowali nadal wiarę w dotrzymanie zobowiązań przyjętych przez Francję w układach sojusznicznych, mimo podpisania paktu reńskiego. Sytuacja, w jakiej znaleźli się wschodni sąsiedzi Niemiec, powinna raczej sprzyjać zbliżeniu i wypracowaniu wspólnej polityki. Pewne kroki na tej drodze zostały w istocie poczynione. W kwietniu 1925 r. miała

¹³ Szerzej: W. Balcerak, *Polityka zagraniczna Polski wobec Locarna*, Ossolineum, Wrocław–Kraków 1967, s. 54-55.

miejsce wizyta Beneša w Warszawie, w czasie której podpisano szereg ważnych umów: traktat koncyliacyjny i arbitrażowy, konwencję handlową, umowę w sprawach finansowych. Zabrakło porozumienia politycznego, dowodzącego wspólnej strategii wobec prowadzonych rozmów z Niemcami przez mocarstwa zachodnie. Beneš uznawał naiwnie, że pojawiająca się na horyzoncie groźba dotyczy głównie Polski, a nie jego kraju. Co więcej, zwlekając z ratyfikacją umów podpisanych w Warszawie, liczył na większą przychylność Niemiec w stosunkach dwustronnych. Jesienią 1925 roku Czechosłowacja przystąpiła osobno do rokowań z Niemcami o traktat arbitrażowy, zdradzając tym samym słabość wspólnej polityki nie tylko z Polską, ale także z Francją. Demontaż sojuszy w takim wydaniu świadczył o krótkowzroczności polityki Beneša¹⁴. Z kolei Skrzyński nie wykorzystał politycznie wizyty Gieorgija Cziczierina w Warszawie, mającej miejsce tuż przed konferencją w Locarno (27-29 września), związanej z proponowanym wcześniej paktem o nieagresji. Nie wiadomo dlaczego polski premier w wywiadzie dla prasy francuskiej starał się pomniejszyć wagę tej wizyty, mimo że zdawał sobie sprawę z jej znaczenia politycznego i symbolicznego, wskazując w instrukcji dla placówek z 23 września, że: „każde odprężenie pomiędzy Warszawą a Moskwą osłabia wartość współpracy niemiecko-rosyjskiej, gdyż jej istotnym, koniecznym celem jest opanowanie Polski. Dążąc do odprężenia z Moskwą oddajemy wielką usługę sprawie paktów gwarancyjnych, stwarzamy warunek konieczny do skłonienia Niemiec do porozumienia” (dok. 941). Wizyta Cziczierina wskazywała na alternatywę, jaką mógł być wybór przez Polskę innej polityki bezpieczeństwa, oraz uświadamiała wszystkim, że w Moskwie dostrzegano nie tylko antypolskie, ale także antysowieckie ostrze negocjowanych układów.

16 października 1925 r. Francja, Belgia, Wielka Brytania i Włochy podpisały z Niemcami pakt reński, gwarantujący nienaruszalność granicy między Niemcami a Francją i Belgią. Wielka Brytania i Włochy miały w razie agresji ze strony Niemiec lub Francji udzielić pomocy stronie napadniętej. Ponadto podpisano cztery układy arbitrażowe, które Niemcy zawarły z Francją, Belgią, Polską i Czechosłowacją, oraz dwa układy gwarancyjne między Francją z jednej, a Polską i Czechosłowacją z drugiej strony. Te ostatnie gwarantowały ważność sojuszków francusko-polskiego i francusko-czechosłowackiego na wypadek dokonania agresji przez Niemcy.

Odmienne potraktowanie gwarancji dla granic wschodnich Niemiec w stosunku do tych, jakie uzyskano w pakcie reńskim dla zachodniej granicy, było porażką polskiej dyplomacji. Od tego czasu kwestia stosunków Polski z Niemcami stała się pierwszoplanową. Batalia miała się rozgrywać także na forum genewskim, w walce o równoważne z Niemcami

¹⁴ Por. S.M. Nowinowski, *Konstatacje i nadzieje. Dyplomacja czechosłowacka wobec kwestii bezpieczeństwa zbiorowego w Europie (1919-1925)*, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2005, s. 222-225.

miejsce dla Polski w Radzie LN. Skrzyński zwracał też uwagę dyplomatom polskim, by wskazywali, iż „cynizm, z jakim Niemcy głoszą, że wchodzą do Ligi przeciw innym państwom z zamiarem ich gnębienia”, zniweczyłby wiarę świata w moralne podstawy Ligi (dok. 1101).

Odejście ze stanowiska ministra spraw zagranicznych Skrzyńskiego w związku ze zmianami, jakie nastąpiły po przewrocie majowym, oznaczało, że ten front zostanie przez Piłsudskiego zlekceważony. Pozostawała kwestia stosunków z Rosją Sowiecką, z którą planowano podpisanie „Locarna wschodniego”, mogącego w pewnej mierze równoważyć porażkę poniesioną w zabiegach o gwarancje dla granicy polsko-niemieckiej. Podpisanie 24 kwietnia 1926 r. w Berlinie układu sowiecko-niemieckiego o nieagresji i neutralności te plany niweczyło.

Józef Łaptos

OD WYDAWCY

Inicjatorem opracowania wydawnictwa *Depesze Poselstwa Rzeczypospolitej Polskiej w Londynie*, t. 1: czerwiec 1919 – marzec 1923 oraz t. 2: marzec 1923 – maj 1926 był prof. Wojciech Rojek. Jego przedwczesne odejście spowodowało, że nie zdołał w pełni przygotować materiałów do wydania. Po Jego śmierci, 29 września 2015 roku, teksty dopracował i uzupełnił prof. Józef Łaptos. W przypisach noty autorstwa prof. Józefa Łaptosa oznaczono skrótem – [oprac. JŁ]. W pracach nad edycją uczestniczył także dr hab. Andrzej Suchcitz.

NOTA EDYTORSKA

Niniejsze wydawnictwo zawiera ogłoszone *in extenso* teksty wszystkich depesz ekspediowanych przez MSZ bądź polskie placówki dyplomatyczne do Poselstwa/Ambasady Rzeczypospolitej Polskiej przy Dworze św. Jakuba, a także wysyłanych przez to przedstawicielstwo RP do centrali i innych zagranicznych urzędów polskich. Kolejne tomy obejmą okres od nawiązania łączności telegraficznej w czerwcu 1919 r. aż do momentu, w którym Prezydent, Rząd i inne władze naczelne Rzeczypospolitej znalazły się – po klęsce Francji – w czerwcu 1940 r. w Londynie. W tomie pierwszym zawarto telegramy od początku misji Rzeczypospolitej do 15 marca 1923 r., to jest do formalnego uznania przez zachodnie mocarstwa wschodnich granic Rzeczypospolitej, które to granice nie zostały uprzednio określone w Traktacie Wersalskim.

Każda z depesz opatrzona została nagłówkiem zawierającym: numer kolejny, informację czy dany tekst to rękopis czy maszynopis, a wreszcie sygnaturę, którą nadano jej w Archiwum Instytutu Polskiego i Muzeum im. gen. Sikorskiego w Londynie.

Starano się zachować pierwotny układ tekstu każdego z telegramów. Od tej zasady odstąpiono w dwu sytuacjach. Po pierwsze w części wstępnej. W oryginale na lewym marginesie umieszczano, w trzech rubrykach: numer kolejny depeszy, datę jej nadania (najczęściej pozbawioną roku) oraz miejsce ekspedycji. W wersji drukowanej – pod rzeczonym nagłówkiem – z lewej strony pozostawiono jedynie numer kolejny depeszy, opatrując go pochodzącą od wydawcy informacją czy jest to depesza „przychodząca” [p] czy też „wychodząca” [w]. Datę wraz z miejscem ekspedycji przesunięto natomiast ku prawemu marginesowi. Należy zaznaczyć, iż w oryginale pierwsze z nich wpisywano atramentem koloru czerwonego, drugie niebieskim. Po wtóre w zakończeniu konsekwentnie wyodrębniano, w oddzielnym wierszu, nazwisko osoby sygnującej tekst.

Zachowano oryginalną, często niekonsekwentną ortografię tekstów depesz. Kierowano się w tym wypadku chęcią demonstrowania zmieniającej się kultury języka i różnych szkół, jakie kończono pod zaborami. Nie ujednolicono stosowanych niekonsekwentnie skrótów, na przykład: N, Nr, N^o.

Depesze opatrzone dwojakiego rodzaju przypisami: liczbowymi i literowymi. Pierwsze z nich zawierają – najczęściej rudymenarne – informacje o występujących w nich osobach oraz istotniejszych wydarzeniach. Drugie obrazują ułomności tekstu, których nie można było przekazać czytelnikowi innymi oznaczeniami graficznymi. W nawiasach kwadratowych uzupełniono również brakujące elementy dat – wyjąwszy daty roczne – oraz dopisano brakujące litery lub sporadycznie nawet całe wyrazy. Rozwinięto również niekonwencjonalne skróty.

W wypadku materiałów zaczerpniętych z internetu, na przykład elektronicznej wersji „Oxford Dictionary of National Biography”, datę dostępu podano w nawiasach.

Wojciech Rojek

SKRÓCENIA

ang. – angielski

DDzPPZ – *Dokumenty z dziejów polskiej polityki zagranicznej 1918–1939*

DzURP – „Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej”

EHGP – *Encyklopedia historii gospodarczej Polski do 1945 roku*

ENP – *Encyklopedia nauk politycznych. Zagadnienia społeczne, polityczne i gospodarcze*

EPPP – *Encyklopedia podręczna prawa publicznego (konstytucyjnego, administracyjnego i międzynarodowego)*

FO – Foreign Office

franc. – francuski

HDP – *Historia dyplomacji polskiej*

IPMS – Instytut Polski i Muzeum im. gen. Sikorskiego w Londynie

KNP – Komitet Narodowy Polski

lit. – litewski

LN – Liga Narodów

łac. – łaciński

MSZ – Ministerstwo Spraw Zagranicznych

niem. – niemiecki

ODNB – *Oxford Dictionary of National Biography*

OOP – *Odbudowa państwowości polskiej. Najważniejsze dokumenty 1912 – styczeń 1924*

[oprac. JŁ] – przypisy autorstwa Prof. Józefa Łaptosa

OZR – Ogólnorosyjski Zjazd Rad

p – przychodząca

pol. – polski

POKL – *Protokoły obrad Konferencji w Locarno (zapis delegacji francuskiej)*

Prawo – *Prawo międzynarodowe i historia dyplomatyczna. Wybór dokumentów*

PRWD – *Powstanie II Rzeczypospolitej. Wybór dokumentów 1866–1925. Wybór dokumentów*

PSB – „Polski Słownik Biograficzny”

PwL – *Polska w latach 1918–1939. Wybór tekstów źródłowych do nauczania historii*

RKL – Rada Komisarzy Ludowych

- RSZRP – „Rocznik Służby Zagranicznej Rzeczypospolitej Polskiej według stanu na 1 czerwca 1939”
- SBPSZ – *Słownik biograficzny polskiej służby zagranicznej/A Biographical Dictionary of the Polish Foreign Service 1918–1945*
- SPR – *Stosunki polsko-radzieckie w latach 1917–1945. Dokumenty i materiały*
- SRR – Socjalistyczna Republika Radziecka
- TPMSSA – *Traktat pokoju między Mocarstwami sprzymierzonymi i stowarzyszonymi i Austrią*
w – wychodząca
- WEP – *Współczesna Europa polityczna. Zbiór umów międzynarodowych 1919–1939*
- WKP(b) – Wsiechsojuznaja komunistyczeskaja partia (bolszewikow) (Wschchwiązkowa Partia
Komunistyczna (bolszewików))
- WMG – Wolne Miasto Gdańsk
- WŻNPM – *Wybór źródeł do nauki prawa międzynarodowego*
- ZD – *Zbiór dokumentów. Dodatek do „Polityki Narodów”*
- ZLN – Związek Ludowo-Narodowy
- ŻHPOM – *Źródła do historii powszechnej okresu międzywojennego*

OBJAŚNIENIA SYMBOLI LITEROWYCH STOSOWANYCH
W TEKSTACH DEPEZ

^a --- ^a = tak w oryginale

^c --- ^c = nadruk

^b --- ^b = nadpisano, dopisano

^d --- ^d = dopisano na maszynie

1923

Nr 1

29. [w]

16 III

M.S.Z.

Receptus 60.

Spowodowałem interwencję arcybiskupa Canterbury¹ u Rządu angielskiego oraz jego interpelację w Izbie Lordów w przyszły wtorek. Al.

Równocześnie wywołałem interpelację w Izbie Gmin, która wniesiona została wczoraj. Al.

Niezależnie od tego spowodowałem bezpośrednią interwencję w Moskwie z kół Labour Party, w której zwracają uwagę Trockiego² na ujemne wrażenie, jakie prześladowanie katolickich duchownych wywołuje w Anglii i Ameryce.

Akcję w sferach katolickich na razie utrudnia nieobecność do przyszłego tygodnia kardynała Bourne³.

Skirmunt⁴*IPMS, A. 12. 53/5, k. 184.*

¹ Randall Thomas Davidson 1st Baron Davidson of Lambeth cr. 1928 (1848–1930), duchowny anglikański; 14 I 1903–12 XI 1928; arcybiskup Cantenbury; zob. S. Mews, „Davidson Randall Thomas” (w:) „Oxford Dictionary of National Biography” (dalej cyt. ODNB), <http://www.oxforddnb.com/view/article/32733> [17 V 2014].

² Lew Dawidowicz Trocki właśc. L.D. Bronstein (1879–1940), działacz i ideolog rosyjskiego i międzynarodowego ruchu komunistycznego; 1917–1918: ludowy komisarz spraw zagranicznych, a następnie spraw wojskowych i morskich; członek Biura Politycznego RKP(b); od 1919: członek Komitetu Wykonawczego Międzynarodówki Komunistycznej; współpracownik, a w niektórych kwestiach także oponent I. Lenina; od 1923: odsunięty od władzy, przywódca opozycji wewnątrzpartyjnej.

³ Francis Alphonsus Bourne (1861–1935), 11 IX 1903–1 I 1935: arcybiskup Westminsteru; 27 XI 1911: wyniesiony do godności kardynalskiej; zob. R. Kollar, „Bourne Francis Alphonsus” (w:) ODNB, <http://www.oxforddnb.com/view/article/31991> [10 V 2014]

⁴ Konstanty Skirmunt (Skirmuntt) (1866–1951), ziemianin, dyplomata; 15 VIII 1917–VI 1919: członek – założyciel KNP i zarazem jego reprezentant w Rzymie; 1 VII 1919–VI 1921: poseł RP w Rzymie; 11 VI 1921–26 VI 1922: minister spraw zagranicznych w gabinetach: W. Witosa i dwu A. Ponikowskiego; 22 XI 1922–31 VII 1934: poseł (od 8 XI 1929: ambasador) w Londynie; równocześnie 11 VII 1923–IV 1924: delegat pełnomocny RP przy LN; szczegóły zob. M. Nowak-Kiełbikowa, „Skirmunt Konstanty” [w:] „Polski Słownik Biograficzny” (dalej cyt. PSB), t. XXXVIII, z. 2 (157), red. H. Markiewicz, Warszawa–Kraków 1998, s. 179–181.

Nr 2

62. [p]

M.S.Z., 19 III
 sprawdz[one] 15 IV 1923
 E[dward] R[aczyński]

Prezes Ministrów⁵ wysłał telegram do Prezesów Ministrów: angielskiego⁶, włoskiego⁷, japońskiego⁸ z podziękowaniem za załatwienie granic⁹.

Polexterne

IPMS, A. 12. 53/5, k. 184.

Nr 3

30. [w]

20 III

M.S.Z.

Stattissime – Dla prezydenta Sikorskiego.

⁵ Władysław Eugeniusz Sikorski (1881–1943), 28 II 1921: awansowany na gen. por. (gen. dyw.) ze starszeństwem z 1 VI 1919, polityk i mąż stanu; 16 XII 1922–22 V 1923: premier; 18 II 1924–14 XI 1925: minister spraw wojskowych w gabinecie W. Grabskiego; zob. R. Wapiński, „Sikorski Władysław” [w:] PSB, t. XXXVII, z. 3 (154), red. H. Markiewicz, Warszawa–Kraków 1996–1997, s. 468-478.

⁶ Andrew Bonar Law (1858–1923), biznesmen, polityk brytyjski z Partii Konserwatywnej; 24 X 1922–20 V 1923: premier Wielkiej Brytanii; zob. E.H.H. Greek, „Bonar Law Arthur (w:) ODNB, <http://www.oxforddnb.com/view/article/34426>, [17 V 2014].

⁷ Benito Mussolini (1883–1945), włoski polityk faszystowski; 30 X 1922–25 VII 1943: premier Włoch, zarazem 30 X 1922–12 IX 1929; minister spraw zagranicznych.

⁸ Katō Tamosaburō hr. (1859–1923), japoński admirał i polityk z Partii Niezależnej; 9 VI 1922–24 VIII 1923: premier Japonii.

⁹ Mowa o decyzji Konferencji Ambasadorów Wielkiej Brytanii, Francji, Włoch i Japonii powziętej 15 marca 1923 r. uznającej wschodnie granice Rzeczypospolitej; tekst zob. „Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej” (dalej cyt. DzURP) 1923, nr 49, poz. 333; przedruki w: „Odbudowa państwowości polskiej. Najważniejsze dokumenty 1912–styczeń 1924” (dalej cyt. OPP), Warszawa–Kraków 1924, L. 291, s. 676-679 (tekst polski), 679-682 (tekst francuski); „Przegląd Polityczny”, zał. do t. I, 1924, s. 34-37; „Wybór źródeł do nauki prawa międzynarodowego” (dalej cyt. WZNPM), oprac. B. Winiarski, Warszawa 1938, dok. nr 95, s. 335-338; „Współczesna Europa polityczna. Zbiór umów międzynarodowych 1919–1939” (dalej cyt. WEP), oprac. W. Kulski, M. Potulicki, Warszawa–Kraków 1939, s. 293-297; „Prawo międzynarodowe i historia dyplomatyczna. Wybór dokumentów” (dalej cyt. Prawo), oprac. L. Gelberg, t. II, Warszawa 1958, dok. nr 55, s. 204-208; „Powstanie II Rzeczypospolitej. Wybór dokumentów 1866–1925” (dalej cyt. PRWD), red. H. Janowska, T. Jędruszczak, Warszawa 1981, dok. nr 694-696; „Źródła do historii powszechnej okresu międzywojennego” (dalej cyt. ŻHPOM), oprac. S. Sierpowski, t. I: „1917–1926”, Poznań 1989, dok. nr 79, s. 312-313.

Moja rozmowa z Lordem Curzonem¹⁰ (szczegóły w liście, który zabiera jutro wyjeżdżający do kraju Przeździecki¹¹), pozostawiła mi wrażenie niezwyklej i niespodziewanej serdeczności i pełna była symptomów prawdziwego zainteresowania i głębokiej sympatii dla spraw naszych. Lord C[urzon] nalegał kilkakrotnie na konieczność długotrwałych u nas Rządów, utrzymania polityki w której przeważa rozum stanu, a która Polsce dała tak walne zwycięstwo.

Myślę, iż byłoby wskazaniem, gdyby jeszcze przed Świętami, jakiś akt Rządu polskiego (lub uchwała Sejmu), któremu by się dało wielki rozgłos, zaświadczył o dobrej naszej woli w stosunku do Rusinów (amnestja polityczna, decyzja w sprawie uniwersytetu, lub coś w tym rodzaju). Chodzi tu o „prestige” nasz państwowy, o udowodnienie, że Polska ma tak wysoko rozwinięty zmysł państwowy, iż zwycięstwo nie zawraca jej głowy, iż Polska umie zwyciężać.

Jest to nam przez wzgląd na przyszłość niezbędne.

Skrzyński¹²

IPMS, A. 12. 53/5, k. 185.

Nr 4

35. [p]

Pos[elstwo] Rzym, 20 III

Dla Pana Ministra Spraw zagranicznych.

Mussolini oczekuje ^{a(...)} Pana Ministra 29 po południu w Medyolanie. Prosi on by Pan Minister wraz ze swą żoną zechciał być podczas pobytu swego gościem rządu. Proszę o

¹⁰ George Nathaniel Curzon Marquis of Kedleston cr. 1921 (1859–1925), polityk brytyjski z Partii Konserwatywnej; 1916–1924: przewodniczący Izby Lordów; 24 X 1919–22 I 1924: minister spraw zagranicznych (Secretary of State for Foreign Affairs) Zjednoczonego Królestwa w gabinetach D. Lloyd George’a, A. Bonara Lawa i S. Baldwina; szczegóły zob. D. Gilmour, „Curzon, George Nathaniel, Marquess Curzon of Kedleston” (w:) ODNB, vol. 14, New York 2004, s. 799-801.

¹¹ Stefan Przeździecki (1879–1932), ziemianin, prawnik, dyplomata; X 1919–1 VII 1928: początkowo kierownik Wydziału Protokolarnego MSZ z tytułem dyrektora Protokołu (równocześnie od 29 IX 1920: dyrektor Gabinetu Ministra MSZ), a następnie (od 9 IV 1921) dyrektor Gabinetu Ministra i Protokołu Dyplomatycznego MSZ; A. Szklarska-Lohmannowa, „Przeździecki Stefan” [w:] PSB, t. XXIX, z. 1 (120), red. E. Rostworowski, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk–Łódź 1986, s. 66-67.

¹² Aleksander Skrzyński (1882–1931), ziemianin, polityk i dyplomata; VI 1919–XII 1922: poseł RP w Bukareszcie; XII 1922–26 V 1923 oraz 27 VII 1924–5 V 1926: minister spraw zagranicznych w gabinetach: gen. W. Sikorskiego, W. Grabskiego oraz własnym; 6 IV–30 XII 1925: stały delegat pełnomocny Rządu RP przy LN; 20 XI 1925–5 V 1926: premier; szczegóły zob. H. Korczyk, „Skrzyński Aleksander” [w:] PSB, t. XXXVIII, red. H. Markiewicz, z. 3 (158), Warszawa–Kraków 1997–1998, s. 454-458.

zawiadomienie jak najspieszniejsze, którym pociągiem, o której godzinie Pan Minister przybędzie [z] Medyolanu i ile osób będzie Mu towarzyszyć.

Otrzymują: Londyn, Paryż

Zaleski¹³

IPMS, A. 12. 53/5, k. 186.

Nr 5

31. [p]

Pos[elstwo] Paryż, 23 III

Proszę wyrzec nacisk na Foreign Office, by Ambasador w Paryżu¹⁴ otrzymał instrukcje [izby] wnieść na najbliższe posiedzenie Konferencji Ambasadorów¹⁵ sprawę Jaworzyny¹⁶

Skrzyński, Polmission

IPMS, A. 12. 53/5, k. 186.

¹³ August Zaleski (1883–1972), ziemianin, dyplomata; IV 1922–3 II 1926: poseł RP w Rzymie przy Kwirynale; zob. P. Wandycz, „Z Piłsudskim i Sikorskim. August Zaleski minister spraw zagranicznych w latach 1926–1932 i 1939–1941”, Warszawa 1999, s. 26-31.

¹⁴ Robert Offley Ashburton Crewe-Milnes, Marquess of Crewe cr. 1911 (1858–1945), dyplomata brytyjski; 31 XII 1922–29 VII 1928: ambasador Wielkiej Brytanii w Paryżu; J. Davis, „Brew-Milnes Robert Offley” (w:) ODNB, <http://www.oxforddnb.com/view/article/32628>, [17 V 2014].

¹⁵ Na przełomie lat 1919/1920 pozycja paryskiej konferencji pokojowej uległa komplikacji; stało się tak z dwu względów, po pierwsze nie doprowadzono do końca negocjacji w sprawie pokoju z Węgry i Turcją, po drugie Stany Zjednoczone, odmówiwszy ratyfikacji traktatu wersalskiego, przestały aktywnie uczestniczyć w pracach tego gremium; w tym stanie rzeczy Rada Najwyższa składająca się z premierów Wielkiej Brytanii, Włoch i Francji oraz ambasadora Japonii w Paryżu, podjęła w grudniu 1919 r. decyzję o wyłonieniu swego organu wykonawczego, który po pierwsze doprowadziłby prace rzecznej konferencji do końca, a po drugie regulował problemy wynikające z przyjętych traktatów oraz rozwiązywał kwestie sporne zrodzone ze zmian geopolitycznych w Europie Środkowej i Południowo-Wschodniej; owocem tej koncepcji była Konferencja Ambasadorów, zwana też niekiedy Radą Ambasadorów; składała się ona z przewodniczącego, którym został Francuz Jules Cambon, paryskich ambasadorów: Wielkiej Brytanii, Włoch i Japonii oraz ambasadora USA wszakże jedynie w charakterze obserwatora; funkcjonowała ona w latach 1920–1931; szczegóły zob. G. P. Pink, „The Conference of Ambassadors (Paris 1920–1931)”, Geneva 1942, *passim*.

¹⁶ Jaworzyna Spiska (Javořina), wioska leżąca po północnej stronie Tatr Wysokich, u wylotu doliny Jaworowej; do 1918: w granicach Węgier; w dobie paryskiej konferencji pokojowej stała się ona jednym z przedmiotów polsko-czechosłowackiego sporu terytorialnego; 27 września 1919 r. Rada Najwyższa podjęła decyzję o przeprowadzeniu plebiscytu między innymi na tym obszarze, stanowiącym część powiatu kieżmarskiego; następnie 28 lipca 1920 r. działająca imieniem Mocarstw Konferencja Ambasadorów zmieniła powyższą decyzję; zrezygnowano wówczas zarówno z plebiscytu, jak i z arbitrażu króla Belgów Alberta i wieś tę, wraz z okalającymi ją ziemiami przyznano Czechosłowacji; szczegóły zob. M. K. Kamiński, „Konflikt polsko-czeski 1918–1921”, Warszawa 2001, s. 231, 330-336; A. Szklarska-Lohmannowa, „Polsko-czechosłowackie stosunki dyplomatyczne w latach 1918–1925”, Wrocław–Warszawa–Kraków 1967, s. 89-121.

Nr 6

64. [p]

M.S.Z., okólnik, 25 III
 sprawdzo[ne] 15 IV 1923
 E[dward] R[aczyński]

Moskwa komunikuje areszt dziekana Zielińskiego u którego zamieszkali pierwotnie Cieplak¹⁷ i Towarzysze przed ich aresztowaniem. Proszę dyskretnie inspirować potrzebę gremialnego wystąpienia wszystkich państw reprezentowanych w Moskwie z przedstawieniem b[ardzo] ujemnego wrażenia, jakie wywrze wiadomość o areszcie księży katolickich stojących w obronie przepisów swego kościoła. Areszty te dają asumpt ^{a...^a} do mniemania, że w Rosji Sowieckiej swobody religijne są gwałcone świadomie i systematycznie

Poexterne

IPMS, A. 12. 53/5, k. 187.

Nr 7

63. [p]

M.S.Z., okólnik, 25 III
 sprawdzo[ne] 15 IV 1923
 E[dward] R[aczyński]¹⁸

Ryga komunikuje, że Litwini zamierzają zaatakować Wilno pierwszego kwietnia. Proszę, jeśli Pan Poseł uzna to za wskazane zwrócić uwagę na to Rządu, jako też i na skutki takiego kroku. Akcja litewska nie jest oczywiście akcją odosobnioną, gdyż równocześnie nadchodzą z Rygi nie sprawdzone dotychczas wiadomości o planowanym w najbliższym czasie ataku regularnych (wojsk) lub band sowieckich na Mołodeczną.

¹⁷ Jan Cieplak (1857–1926), 1908: mianowany sufraganiem mohylowskim, gdzie jako wikariusz generalny prowadził działalność patriotyczną; 1923: aresztowany, a następnie skazany przez władze sowieckie na karę śmierci; 1924: pod naciskiem międzynarodowej opinii publicznej zwolniony i wydalony z ZSRR; zob. C. Falkowski, „Cieplak Jan” (w:) PSB, t. IV, Kraków 1938, s. 55-57.

¹⁸ Edward Bernard Raczyński (1891–1993), ziemianin, dyplomata; V 1922–24 VII 1926: sekretarz legacyjny 1. klasy w Poselstwie RP w Londynie.

IPMS, A. 12. 53/5, k. 187.

Nr 8

65. [p]

M.S.Z., okólnik, 26 III
 sprawdzo[ne] 15 IV 1923
E[dward] R[aczyński]

Rząd Polski w sprawie wymiany osobistej skazanego na śmierć Cieplaka i towarzyszy ma stanowisko bardzo trudne. Wymiana podkopuje *prestige* i autorytet państwa i sądu, sankcjonując zbrodnie i zapewniając bezkarność każdego, kto się jako bolszewik deklaruje. Droga szantażów i fikcyjnych procesów sowieckich czyni władzę i sąd iluzją i doprowadza do ich rozkładu.

Z tego powodu Rząd nie zdecyduje się na wymianę Arcybiskupa i towarzyszy, chyba w ostateczności i ~~pod presją~~^a to tylko na skutek presji z zewnątrz, interwencji zagranicznej. Z tego powodu Poselstwa przy Rządach mających reprezentantów w Moskwie zechcą spowodować natychmiastową interwencję w Moskwie, jak również ewentualne zwrócenie się tych Rządów jak i najwyższych czynników kościelnych do Rządu Polskiego i Stolicy Apostolskiej¹⁹ z wyrazami oburzenia. W poszczególnych wypadkach, które każdy z panów Posłów zechce ocenić. Zwrócenia się takie Rządów, ewentualnie czynników j[ak] w[yżej] winny zawierać myśl, że tylko wysokie względy humanitarne, nad którymi górować musi Polska racja stanu, mogłyby Polskę skłonić do w zasadzie niemoralnej wymiany własnych zbrodniarzy przeciwko porządkowi moralnemu i prawnemu i ojczyźnie, za męczenników za wiarę i ład społeczny, winnym jedynie tego, że stróżowali duszom i wypełniali polecenia głowy Kościoła. Poruszenie oprócz Rządów i opinii publicznej, czynników kościelnych, a przez nie Watykanu wskazane, gdyż każda akcja z naszej strony ma cechy akcji politycznej i narodowej, gdy Watykan tu broni tylko wysokiego dygnitarza kościelnego w myśl zasad najwyższych moralnych.

¹⁹ Do momentu zawarcia traktatów laterańskich w lutym 1929 r. jej międzynarodowe położenie normowała włoska ustawa z 13 maja 1871 r. o przywilejach papieża i Stolicy Świętej oraz o stosunkach państwa z kościołem (tzw. ustawa gwarancyjna); szczegóły zob. Z. Cybichowski, „Papież” [w:] „Encyklopedia podręczna prawa publicznego (konstytucyjnego, administracyjnego i międzynarodowego)” (dalej cyt. EPPP), red. nac. E. J. Reyman, t. II, Warszawa 1937, s. 592-593.

Polexterne

*IPMS, A. 12. 53/5, k. 188-189.***Nr 9**

31. [w]

27 III

M.S.Z.

Proszę w sprawie Cieplaka o ciągle, jak najczęstsze informacje konieczne dla propagandy.

Skirmunt

*IPMS, A. 12. 53/5, k. 189.***Nr 10**

32. [w]

27 III

M.S.Z.

Receptus 65.

Akcja prasowa skutecznie się rozszerza. Z powodu wyroku spowodowało poselstwo interpelację posła Ammona²⁰ z Partji Pracy w Izbie Gmin. Spowodowało również telegram posła Lansbury²¹ w imieniu socjalistów i posła O'Connor²² w imieniu Irlandczyków do Czyczerina²³. Podzielając zdanie M.S.Z. sprawy wymiany dotychczas nie poruszałem.

²⁰ Charles George Ammon (1873–1960), działacz związków zawodowych i polityk; 1920–1928: sekretarz organizacyjny Związku Zawodowego Pracowników Poczty (organizing secretary Union of Post Office Workers); zob. A. Clinton „Ammon, Charles George” [w:] ODNB, <http://www.oxforddnb.com/view/article/47321> [31 V 2014].

²¹ George Lansbury (1859–1940), biznesmen i polityk brytyjski z Partii Pracy; 1910–1912 oraz 1922–I 1940: poseł do Parlamentu; od 1931: przywódca Partii Pracy; zob. J. Shepherd, „Lansbury George” (w:) ODNB, <http://www.oxforddnb.com/view/article/34407>, [17 V 2014].

²² John O'Connor (1850–1928), prawnik i polityk irlandzki; członek Irlandzkiej Partii Parlamentarnej (Irish Parliamentary Party), politycznym zapleczem której była Irlandzka Liga Narodowa (Irish National League); 1885–1918: poseł do Izby Gmin; od 1893: członek angielskiej adwokatury (palestry); 1919: mianowany adwokatem Króla.

²³ Gieorgij Wasiliewicz Czyczerin (1872–1936), ziemianin, dyplomata sowiecki; 1918–1930: zastępca, a następnie ludowy komisarz spraw zagranicznych Rosji Radzieckiej/ZSRR.

Skirmunt

*IPMS, A. 12. 53/5, k. 189.***Nr 11**

66. [p]

M.S.Z., okólnik, 29 III
sprawdzo[ne] 15 IV 1923
E[dward] R[aczyński]

Zwracam uwagę, że sprawa wymiany Cieplaka wobec stanowiska Stolicy Apostolskiej i mowy Prezesa Ministrów na razie nie aktualna.

Polexterne

*IPMS, A. 12. 53/5, k. 190.***Nr 12**

67. [p]

M.S.Z., okólnik, 31 III
sprawdzo[ne] 15 IV 1923
E[dward] R[aczyński]

Proszę wykonać instrukcję w myśl Pisma D III 2387, nie podając do wiadomości tekstu wniosku z powodu pewnych zmian.

Polexterne

*IPMS, A. 12. 53/5, k. 190.***Nr 13**

68. [p]

M.S.Z., okólnik, 3 IV
sprawdzo[ne] 15 IV 1923

E[dward] R[aczyński]

W związku z rozstrzelaniem Budkiewicza²⁴ prosimy [o] energiczną akcję prasową.

Polexterne

IPMS, A. 12. 53/5, k. 190.

Nr 14

69. [p]

M.S.Z., okólnik, 5 IV
sprawdzo[ne] 15 IV 1923
 E[dward] R[aczyński]

Wiadomość o straceniu Budkiewicza potwierdzona, akcji prasowej nie osłabiać.

Polexterne 05069

IPMS, A. 12. 53/5, k. 190.

Nr 15

33. [p]

Pos[elstwo] Paryż, 5 IV

Tylko dla p[ana] Ministra.

W związku z rozmowami p[ana] Ministra z Prezydentem Poincaré²⁵ i mojemi z Perettim²⁶, złożyłem na Quai d'Orsay memorandum, w którym podkreśliłem konieczność, w związku z

²⁴ Konstanty Romuald Budkiewicz (1867–1923), działacz społeczny i narodowy, proboszcz parafii św. Katarzyny w Petersburgu; od 1908: dziekan petersburski; 1917/1918: po przewrocie bolszewickim stanął na czele Komitetu Obywatelskiego broniącego prawa Polaków pozostałych w Rosji; od 21 X 1921: przew. Komisji Obrony i Rewindykacji Mienia Kościelnego przy Kurii Arcyb.; od VIII 1922: prof. w niejawnym seminarium duchownym w Piotrogradzie; 31 III 1923: rozstrzelany na Łubiance w Moskwie. C. Falkowski, „Budkiewicz Konstanty Romuald” [w:] PSB, t. III, red. W. Konopczyński, Kraków 1937, s. 91-93.

²⁵ Raymond Poincaré (1860–1934), polityk francuski z partii prawicowych republikanów; 15 I 1922–26 III 1924, a następnie 28 (29) III–1 VI 1924: premier oraz minister spraw zagranicznych.

²⁶ Emmanuel de Peretti de la Rocca (1870–1958), dyplomata francuski; 1920–24 X 1924: szef Dyrekcji Spraw Politycznych i Handlowych MSZ.

załatwieniem sprawy Kłajpedy 1-mo Doprowadzenia do stanu pokojowego sił zbrojnych Litwy, 2-do deklaracji Kowna, że nie uważa się za będącego w wojnie z Polską, co możnaby uważać za pakt „de non aggression”. Peretti oświadczył, że Rząd franc[uski] w zupełności podziela nasz pogląd, że chodzi tylko o znalezienie formuły, opracowaniem której zajmuje się Laroche²⁷ z polecenia Poincaré, że należy z naszej strony zapewnić sobie poparcie Londynu i Rzymu. Z rozmów z l. wynika, iż projektowana będzie deklaracja wobec Konf[erencji] Ambas[adorów], przyczem nie jest wyłączone, że może być dwustronna. Instrukcje otrzymują Rzym, Londyn.

Zamoyski²⁸

IPMS, A. 12. 53/5, k. 190-191.

Nr 16

33. [w]

6 IV

M.S.Z., kopja Paryż, okólnik

W spr[awie] Jaworzyny napotykam na trudności z powodu silnej akcji Benesa²⁹. Mam jednak podstawy do oczekiwania, że w przyszłym tygodniu uda się przełamać trudności na tutejszym gruncie.

Skirmunt

IPMS, A. 12. 53/5, k. 191.

Nr 17

34. [w]

6 IV

²⁷ Jules Laroche (1872–1961), prawnik, dyplomata francuski; 1920–1925: zastępca dyrektora (od 1924: dyrektor) Dyrekcji Spraw Politycznych i Handlowych MSZ; 26 V 1926–29 V 1935: ambasador Republiki Francuskiej w Warszawie.

²⁸ Maurycy Zamoyski (1871–1939), ziemianin, dyplomata; 1 VIII 1919–19 I 1924: poseł RP w Paryżu; 19 I–27 VII 1924: minister spraw zagranicznych w gabinecie W. Grabskiego.

²⁹ Edvard Beneš (1884–1948), Czech, czechosłowacki polityk i mąż stanu, członek Partii Narodowych Socjalistów; 7 X 1922–16 XI 1925: minister spraw zagranicznych w rządzie A. Švehli.

M.S.Z., kopja Paryż, okólnik

W skutek niewłaściwego przyjęcia przez Sowiety interwencji angielskiej w sprawie Cieplaka i obraźliwego tonu not rosyjskich Rząd angielski prawdopodobnie odwoła swą misję handlową z Moskwy i doręczy paszporty tutejszej misji handlowej sowieckiej.

Skirmunt

IPMS, A. 12. 53/5, k. 191.

Nr 18

35. [w]

7 IV

M.S.Z., kopja Paryż

Receptus Paris 33.

Instrukcje dane Ambasadzie angielskiej w Paryżu idą po naszej myśli.

Skirmunt

IPMS, A. 12. 53/5, k. 192.

Nr 19

70. [p]

M.S.Z., 8 IV

sprawdzo[ne] 21 IV 1923

E[dward] R[aczyński]

Czy w związku z instrukcją ustną Ministra poczynione są kroki o przybycie do Gdyni eskadry angielskiej. Prezydent³⁰ będzie w Gdyni 29 kwietnia. Będzie francuska eskadra.

Polexterne

³⁰ Stanisław Wojciechowski (1869–1953), działacz i polityk socjalistyczny; 20 XII 1922–14 V 1926: prezydent RP.

IPMS, A. 12. 53/5, k. 192.

Nr 20

73. [p]

M.S.Z., 8 IV
sprawdzo[ne] 21 IV 1923
E[dward] R[aczyński]

Proszę półoficjalnie zakomunikować Foreign Office, że nie chcąc dawać Sowiecom pretekstu do zaostrzenia sytuacji nie zamierzam reagować politycznie na rozstrzelanie Budkiewicza i pozostawiam notę Czyczerina bez odpowiedzi.

Proszę zaznaczyć, że zależałoby mi bardzo, aby być informowanym o zamierzeniach rządu Angielskiego.

Skrzyński

IPMS, A. 12. 53/5, k. 192.

Nr 21

72. [p]

M.S.Z., 8 IV
sprawdzo[ne] 21 IV 1923
E[dward] R[aczyński]

Receptus 33.

Proszę nadal żądać instrukcji dla angielskiego Ambasadora w Paryżu i[ż]by spr[awę] Jaworzyny wniósł w najbliższych dniach na Konfer[encję] Ambasadorów, żądając definitywnego załatwienia w myśl decyzji³¹ Komisji Delimitacyjnej³².

³¹ Najprawdopodobniej mowa o posiedzeniu tego gremium w dniu 25 września 1922 r., kiedy to zdecydowano o podziale Spiszu; wówczas to przyznano Polsce 3/5 Jaworzyny większością głosów 5: 1 (delegat czechosłowacki); zob. A. Szklarska-Lohmannowa, „Polsko-...”, op. cit., s. 99.

³² Organ międzyaliantki działający – zgodnie z decyzją Konferencji Ambasadorów – od jesieni 1920 r. na terenach spornych między Polską a Czechosłowacją, w jego skład wchodził przedstawiciel: Francji, Wielkiej Brytanii, Włoch i Japonii oraz komisarze Polski i Czechosłowacji, na czele Komisji stał francuski ppłk Uffler; zob. A. Szklarska-Lohmannowa, op. cit., s. 76.

Skrzyński

*IPMS, A. 12. 53/5, k. 193.***Nr 22**

71. [p]

M.S.Z., okólnik, 8 IV
sprawdzo[ne] 21 IV 1923
E[dward] R[aczyński]

Wobec kolportowanych pogłosek, że w związku z otrzymaniem w Paryżu pożyczki³³ usiłujemy wytworzyć nastrój wojenny skierowany przeciw Sowietaom, do czego ma nam służyć sprawa Cieplaka i księży, proszę kategorycznie przy sposobności zaprzeczyć wyjaśniając, że akcja Rządu jest spowodowana jedynie względami humanitarnymi i rozwój jej nie przekracza granic, które sobie wytknęły inne Rządy. Pogłoski o zerwaniu stosunków dyplomatycznych są bezwzględnie fałszywe. Posiadamy wiadomości, że Niemcom zależy na szerzeniu alarmów wojennych.

Polexterne

IPMS, A. 12. 53/5, k. 193.

³³ Sprawa tej pożyczki została – za sprawą strony francuskiej – rozciągnięta w czasie; najpierw 6 lutego 1922 podpisano szereg dwustronnych umów gospod.; *nota bene* uprzywilejowywały one wyraźnie stronę francuską; decyzja polityczna sprawie uruchomienia kredytu dla Polski w wysokości 100 mln fr. fr. zapadła w Paryżu w kwietniu 1922 r.; w maju tegoż roku Sejm Ustawodawczy ratyfikował rzeczzone układy; otworzyło drogę do realizacji kredytu wojskowego opiewającego na kwotę 400 mln fr. fr.; w rezultacie pod koniec czerwca 1922 r. wznowiono w Paryżu rozmowy na temat warunków tego kredytu; 8 grudnia tegoż roku sekretarz generalny francuskiego Ministerstwa Wojny i szef Polskiej Misji Zakupów w Paryżu płk Aleksander Łojko-Radziejowski podpisali ogólną instrukcję wykonawczą o wydatkowaniu pożyczki; w rezultacie 15 lutego 1923 r. ustawę o pożyczce uchwaliła Izba Deputowanych, a w grudniu tegoż roku Senat; ostatecznie dopiero 28 sierpnia 1924 r. w Paryżu została podpisana umowa zasadnicza; ze strony polskiej uczynili to poseł A. Chłapowski i radca Poselstwa RP Franciszek Doleżał, a ze strony francuskiej premier E. Herriot i min. finansów Étienne Clémentel; pieniądze z tego tytułu wpłynęły do kasy państwa dopiero w ostatnim kwartale 1924 r.; zob. Z. Landau, „Polskie zagraniczne pożyczki państwowe 1918–1926”, Warszawa 1961, s. 109-111; J. Ciałowicz, „Polsko-francuski sojusz wojskowy 1921–1939”, Warszawa 1970, s. 73, 102-103 107; H. Bułhak, „Polska–Francja. Z dziejów sojuszu 1922–1939”, cz. I: „(1922–1932)”, Warszawa 1993, s. 24, 31, 47, 53, 60, 62-63, 79-80.

Nr 23

74. [p]

M.S.Z., okólnik, 9 IV
 sprawdzo[ne] 21 IV 1923
 E[dward] R[aczyński]

Wobec prawdopodobieństwa, że Sowiety będą starać się drogą propagandy wywołać wrażenie, że rozstrzelanie Budkiewicza było spowodowane jego rzekomą akcją na rzecz Polski i że zostało dokonane w związku z nieusprawiedliwioną, zdaniem Sowietów, energiczną interwencją Polski, podkreślam konieczność stanowczego przeciwdziałania szerzeniu podobnych tendencyjnych pogłosek, wskazując że motywy wyroku sądu nie zawierały skonstatowania współdziałania Budkiewicza ^a...^a z ^a...^a Polską, i że proponując z naszej strony wymianę personalną daliśmy wygodne dla Sowietów wyjście z całej sprawy.

Skrzyński

*IPMS, A. 12. 53/5, k. 194.***Nr 24**

75. [p]

M.S.Z., okólnik, 9 IV
 sprawdzo[ne] 21 IV 1923
 E[dward] R[aczyński]

Proszę przedstawić Foreign Office, że jedynym powodem naszej taktyki są umotywowane stale otrzymywanymi z Litwy wiadomościami, obawy, że po otrzymaniu Kłajpedy, Litwa wykona zamach na Wilno³⁴. Proszę wskazać, że podobny bieg wypadków skompromitowałby autorytet Konf[erencji] Ambasad[orów], i że zapobiedz można jedynie przez jednoczesne z załatwieniem Kłajpedy zobowiązanie się Litwy wobec Konfer[erencji] Ambasad[orów], że na Polskę nie napadnie. Gwarancja taka jest konieczną i w razie uzyskania jej byłoby dla nas obojętne, kiedy konwencja z Litwą będzie podpisana.

³⁴ Donosił o tym konsul RP w Królewcu Zygmunt Merdinger; zob. P. Łossowski, „Stosunki polsko-litewskie 1921–1939”, Warszawa 1997, s. 46.

Skrzyński

*IPMS, A. 12. 53/5, k. 195.***Nr 25**

75. bis [p]

M.S.Z., 10 IV

sprawdzo[ne]

21 IV 1923 E[dward] R[aczyński]

W telegramie szyfrowym 75 opuszczono początek i koniec.

Początek: Zamoyski komunikuje, że przedstawicielstwo angielskie w Konferencji Ambas[adorów] nie zadowolone z wykazywanego przez naszą delegację dążenia do przewlekania sprawy Kłajpedy i że Anglicy na podstawie instrukcji z Londynu dążą do załatwienia statutu Kłajpedy na 15 kwietnia.

Koniec: Rezultaty wystąpienia wobec Foreign Office proszę zatelegrafować Paryż, Warszawa.

Skrzyński

*IPMS, A. 12. 53/5, k. 196.***Nr 26**

36. [w]

11 IV

M.S.Z.

Podzielając opinię Radcy Rutkowskiego³⁵ wyrażoną w jego raporcie do Ministra Skarbu³⁶ N° 1349 o oddziaływaniu sprawy żydowskiej w Polsce na konjunktury dla zaciągnięcia pożyczki w Londynie, nie przesądzam czy są już obecnie szanse otrzymania pożyczki, co do której Minister Skarbu poleca rozpocząć wstępne rozmowy, sądzę jednak, że wykonanie

³⁵ Mieczysław Rutkowski, dyplomata; radca finansowy przy Poselstwie RP w Londynie.

³⁶ Władysław Grabski (1874–1938), ziemianin, polityk endecki; 13 I–1 VII 1923: minister skarbu w rządzie W. Witosa oraz 19 XII 1923–13 XI 1925 w kierowanym przez siebie gabinecie.

zamierzonych na 15 kwietnia wysiedleń odejmie szanse wszelkim w tej dziedzinie pertraktacjom.

Skirmunt

IPMS, A. 12. 53/5, k. 196-197.

Nr 27

37. [w]

11 IV

M.S.Z.

Nowy szyfr nie nadszedł. Oczekujemy go kurjerem z Paryża jutro. Otrzymane telegramy szyfrowe 76 i 78 nie odczytane.

Skirmunt

IPMS, A. 12. 53/5, k. 197.

Nr 28

38. [w]

11 IV

M.S.Z. i Paryż

Receptur 70

Attaché wojskowy³⁷ rozpoczął 6-stego poufne badania Admiralicji. Dziś otrzymał odpowiedź, że Admiralicja żałuje, że flota angielska nie będzie mogła wziąć udziału. Wobec tego oficjalnych starań nie rozpoczynam.

Skirmunt

IPMS, A. 12. 53/5, k. 197.

³⁷ Jerzy Bardziński (1892–1933), mjr ppłk; 1921–1923: attaché wojskowy przy Poselstwie RP w Londynie.

Nr 29

76. [p]

M.S.Z., okólnik, 10 IV
 sprawdzo[ne] 21 IV 1923
 E[dward] R[aczyński]

Poselstwo Paryż ^aPosel Polski w Paryżu^a otrzymuje instrukcje [by] domagać się kategorycznie w Konwencji Kłajpedy, Rady Portowej i „Settlement” oraz złożyć natychmiast notę podkreślającą skutki pobłażliwości Konf[erencji] Ambas[adorów] w stosunku do Litwy, jej antypokojową politykę, zwalczanie decyzji o granicach Polski przez Rząd i stronnictwa polityczne litewskie, nielegalne Rządy w Kłajpedzie wywołujące protestujące strajki miejscowej ludności. W konsekwencji nota żąda nałożenia na Litwę zobowiązania zaprzestania antypokojowej polityki i zastosowania konwencji kłajpedzkiej do decyzji Konf[erencji] Ambas[adorów] z 16 lutego i obiektywnych warunków znaczenia portu Kłajpedy. Gdyby okazało się niemożliwym uzyskać Radę Portu i „Settlement”, wtedy polecam posłowi Zamoyskiemu sugerować oddanie sprawy Kłajpedy do Ligi Narodów.

Skrzyński

IPMS, A. 12. 53/5, k. 198.

Nr 30

78. [p]

M.S.Z., okólnik, 10 IV
 sprawdzo[ne] 21 IV 1923
 E[dward] R[aczyński]

Ostatnia notę Cziczierina pozostawiamy bez odpowiedzi. Posła Polskiego w Moskwie³⁸ nie odwołujemy. Ze zbrodni moskiewskiej nie zamierzamy wyciągać konsekwencji politycznych i wszczynać dyskusji na podstawie Artykułu 7 Traktatu Ryskiego³⁹.

³⁸ Właśc. *chargé d'affaires* Romana Knolla (1888–1946), dyplomaty; 23 X 1922–30 XII 1923: *chargé d'affaires* Poselstwa RP w Moskwie.

³⁹ Art. 7 rzeczonego dokumentu stanowił:

„1. Rosja i Ukraina zapewniają osobom narodowości polskiej, znajdującym się w Rosji, Ukrainie i Białorusi, na zasadzie równouprawnienia narodowości, wszelkie prawa, zabezpieczające swobodny rozwój

Prezes Ministrów w najbliższym czasie napiętnuje zbrodnię z punktu widzenia moralnego. Uspakajamy wzburzoną opinię i prasę twierdząc, że potępienie musi niewątpliwie wyjść od najwyższego autorytetu moralnego – papieża i z nim będziemy się solidaryzować na równi z wszystkimi cywilizowanymi państwami.

Polexterne

IPMS, A. 12. 53/5, k. 199.

Nr 31

[Posel]stwo Polskie

[we Fr]ancji

Odpis depeszy szyfrowej do M.S.Z.

z 9 IV-[19]23.

Dochodzą nas z kilku stron nieurzędowe wiadomości o wzmocnionej angielskiej akcji w Pradze, a szczególnie po powrocie w Londynie Clerka⁴⁰ mającej na celu wciągnięcie Pragi w orbitę angielskiej polityki i o rzekomo pomyślnych rezultatach tejże akcji. W związku z depeszą z Londynu 6 b[ieżącego] m[iesiąca] w tej samej sprawie i z naszą akcją w kwestji Jaworzyny, prosiłbym o skontrolowanie przez Poselstwo w Pradze tych informacji. Proszę również o

kultury i języka oraz wykonywanie obrządków religijnych. Wzajemnie Polska zapewnia osobom narodowości rosyjskiej, ukraińskiej i białoruskiej, znajdującym się w Polsce, wszystkie te prawa.

[...]

2. Obie układające się strony zobowiązują się nawzajem nie mieszać bezpośrednio ani do spraw ustroju i życia Kościoła oraz związków wyznaniowych, znajdujących się na terytorjum strony drugiej.

3. Kościoły i stowarzyszenia religijne, do których należą osoby narodowości polskiej w Rosji, Ukrainie i Białorusi, mają prawo, w granicach prawodawstwa wewnętrznego, samodzielnie urządzać swoje wewnętrzne życie kościelne.

[...]

Z tych samych praw korzystają osoby narodowości rosyjskiej, ukraińskiej i białoruskiej w Polsce.”

„Traktat pokoju między Polską a Rosją i Ukrainą podpisany w Rydze dnia 18 marca 1921 roku”, DzURP, 1921, № 49, poz. 300; przedruki w: OPP, l. 252, s. 533; WŻNPM, dok. nr 83, s. 297-280; WEP, s. 248; Prawo, t. II, dok. nr 43, s. 141-142; „Dokumenty z dziejów polskiej polityki zagranicznej 1918-1939” (dalej cyt. DDzPPZ), oprac. T. Jędruszczak, M. Nowak-Kiełbikowa, t. I, Warszawa 1989; t. I, dok. nr 34, s. 157-158.

⁴⁰ Sir George Russell Clerk (1874-1951), dyplomata brytyjski; IX 1919-X 1926: poseł Wielkiej Brytanii w Pradze; funkcjonował tam także jako konsul generalny; równocześnie X-XII 1919: reprezentant Wielkiej Brytanii w Budapeszcie; zob. E. Goldstein, „Clerk George Russell” (w:) ODNB, <http://www.oxforddnb.com/view/article/32433> [10 V 2014].

wiadomości z Rzymu, na jakie stanowisko Włoch w Konferencji w sprawie Jaworzyny możemy w obecnej chwili liczyć.

ZAMOYSKI

Otrzymane kurjerem z Paryża 12 IV 1923.

IPMS, A. 12. 53/5, (maszynopis), k. 200.

Nr 32

77. [p]

MSZ, 12 IV
otrzymane 13 IV, 11 rano
sprawdzo[ne] 21 IV 1923
E[dward] R[aczyński]

Jeśli dotąd nie dokonano wyboru prawnika angielskiego, który mógłby dać opinię o sprawach kolonistów niemieckich w Polsce, proszę zaprosić prof. Roxbaugh⁴¹ z Cambridge lub Bellot⁴² z Londynu i omówić kwestję honorarjum.

Poexterne

IPMS, A. 12. 53/5, k. 201.

Nr 33

79. [p]

MSZ, okólnik, 12 IV
otrzym[ano] 13 IV, 11 rano
sprawdzo[ne] 21 IV 1923
E[dward] R[aczyński]

⁴¹ Profesorem tym był zapewne Francis Roxburgh (1850–1935), prawnik brytyjski z Trinity Hall Cambridge.

⁴² Hugh Hale Leigh Bellot (1860–1928), prawnik brytyjski, adwokat; członek Instytutu Prawa Międzynarodowego; sekretarz honorowy Międzynarodowego Stowarzyszenia Prawniczego i Grotius Society, pełniący obowiązki profesora (Acting Profesor) prawa konstytucyjnego na Uniwersytecie Londyńskim.

Wczoraj zawiadomiłem Konstantynopol o odwołaniu delegacji z dniem 1 maja⁴³. Poleciałem podać to do wiadomości zarówno reprezentantów Angory jak i Komisarzy Alianckich, motywując zmianą warunków i niemożliwością uregulowania wzajemnych stosunków przed ustaleniem zasad na jakich będą oparte. Proszę w ewentualnych rozmowach podkreślać, że krok ten nie jest bynajmniej krokiem nieprzyjaznym wobec Turcji, z którą Polska pragnie pozostawać w możliwie najlepszych stosunkach, oczywiście po uregulowaniu zasad, na których będą oparte.

Skrzyński

IPMS, A. 12. 53/5, k. 201.

Nr 34

39. [w]

13 IV

M.S.Z. i Paryż

Refero 38.

Pragnąc usilnie spełnić życzenie Rządu w sprawie obecności statków angielskich w Gdyni, uczyniłem poufnie starania w F. O. Mam dane, że odpowiedź, którą mi obiecano w początku przyszłego tygodnia będzie pomyślna. Szczegółowy raport kurjerem.

Skirmunt

IPMS, A. 12. 53/5, k. 202.

Nr 35

80. [p]

MSZ, okólnik, 14 IV
otrzymane 15, rano 11
sprawdzo[ne] 27 IV 1923
E[dward] R[aczyński]

⁴³ Prócz Poselstwa RP rezydującego w Ankarze w Turcji funkcjonowała równoległe do tegoż dnia polska Delegacja przy Wysokiej Porcie Otomańskiej w Konstantynopolu.

Receptus Raport 53.

Boyer wyjechał do Paryża (i) do Londynu z zamiarem szybkiego powrotu do Warszawy z poważniejszym poparciem. Proszę traktować z największą rezerwą. Dalszy rozwój zależny od odpowiedzi na zapytania tutejszych Posłów: angielskiego⁴⁴ i Stanów Zjednoczonych⁴⁵ do swoich Rządów.

Poexterne

IPMS, A. 12. 53/5, k. 202.

Nr 36

81. [p]

MSZ, okólnik, 14 IV
otrzymany 15 IV, 11 rano
E[dward] R[aczyński]
sprawdzo[ne] 27 IV 1924
E[dward] R[aczyński]

Rząd litewski ~~zagroził~~ złożył Radzie Ligi Narodów pismo domagające się oddania Trybunałowi w Hadze⁴⁶ sprawy decyzji podziału pasa neutralnego⁴⁷ i uprzedzające, że Litwa rezerwuje sobie

⁴⁴ Sir William Grenfell Max Mueller (Max Müller) (1867–1945), dyplomata brytyjski; 31 I 1920–XII 1927: poseł Wielkiej Brytanii w Warszawie.

⁴⁵ Formalnie Hugh S. Gibson (1883–1954), dyplomata amerykański; 2 V 1919–3 V 1924: poseł Stanów Zjednoczonych w Warszawie; w okresie: 14 VI 1920–VIII 1925 zastępował go i kontynuował kierownictwo Poselstwem James White w stopniu *chargé d'affaires*. Dane dotyczące dyplomatów amerykańskich zaczerpnięto głównie z wydawnictwa: „Principal Officers of the Department of State and United States Chiefs of Mission 1778–1986”, Washington D.C. 1986, s. 88, 132. [oprac. JŁ].

⁴⁶ Mowa o Stałym Trybunale Sprawiedliwości Międzynarodowej z siedzibą w Hadze; statut tejże instytucji został przyjęty przez 44 państwa członkowskie LN – w tym Polskę – 13 grudnia 1920 r.; powołanie do życia tej instytucji zalecał art. 14. Paktu LN, zapowiadając, że STSM będzie rozpatrywał „[...] wszelkie spory o charakterze międzynarodowym, przedłożone mu przez Strony. Będzie wypowiadał doradczo zdanie o wszystkich sporach i sprawach, z którymi zwróci się doń Rada lub Zgromadzenie.” DzURP, 1920, № 35, poz. 200.

⁴⁷ Rada Ligi Narodów (LN) podjęła uchwałę w tej sprawie 3 lutego 1923 r.; termin zajęcia przez każdą ze stron przypadających jej terenów wyznaczono na 15 lutego tegoż roku; na rzeczonym posiedzeniu Rady Litwa zajęła nieprzejednane stanowisko, zapowiadając że przeciwstawi się próbie zajęcia przez Warszawę przypadającej jej części wszelkimi dostępnymi środkami; wówczas to przewodniczący Rady LN René Viviani zagroził Kownu stanem wojny ze wszystkimi członkami LN; Litwini jednak nie zamierzali ustąpić i 10 lutego wstąpili ze wspomnianą wyżej propozycją; została ona rychło odrzucona, co sprawiło, że strona polska zajęła przyznane jej obszary w dniach 15–17 lutego tegoż roku; tekst uchwały zob. OPP, L. 290, s. 674-676; przedruk w: PRWD, dok. nr 330, s. 693; zob. też P. Łossowski, op. cit., s. 35-40.

od maja prawo wypowiedzenia Polsce wojny. Aszkenazy⁴⁸ złożył protest Lidze N[arodów], Zamoyski składa notę Konferencji Ambasadorów wskazującą w związku z rokowaniami o Kłajpedę konieczność gwarancji pokoju. Proszę fakt noty litewskiej wykorzystać najszerzej w prasie, wskazywać niemożliwość zawierania Konwencji Kłajpedzkiej z Rządem Kowieńskim grożącym wojną.

Skrzyński

IPMS, A. 12. 53/5, k. 203.

Nr 37

82. [p]

MSZ, 17 IV

otrzymane 18 IV przed południem

E[dward] R[aczyński]

Ścisłe tajne. W myśl mojej rozmowy z Lordem Curzonem, przygotowałem opinię Rządu dla zyskania płatnego doradcy finansowego. Proszę p[ana] Posła dowiedzieć [się] u Rządu o ewentualnych możliwych kandydatach i ubocznie wyrobić sobie opinię o ich wartości. Doradca taki, aby odpowiedzieć swemu celowi powinien mieć wielkie znaczenie w City i kredyt u Rządu. Pragnąłbym żeby przybył już w czerwcu. Koszt nie może tu odgrywać roli. Czy możliwy byłby Lord Milner⁴⁹.

Skrzyński

IPMS, A. 12. 53/5, k. 204.

⁴⁸ Szymon Aszkenazy (Askenazy) (1886–1935), historyk i dyplomata, prof. Uniwersytetów: Lwowskiego, a następnie Warszawskiego; 15 XI 1921–11 VII 1923: delegat RP przy LN (w randze ministra pełnomocnego).

⁴⁹ Alfred Milner viscount Milner (1854–1925), finansista i polityk brytyjski; 10 XII 1916–18 IV 1918: minister bez teki w gabinecie D. Lloyd George'a; 1 I 1919–7 I 1921: minister kolonii w tymże gabinecie; II 1921: formalnie przeszedł na emeryturę, zachowując nadal związki z finansami i przemysłem; zob. C. Newbury „Milner Alfred” [w:] ODNB <http://www.oxforddnb.com/view/article/35037> [17 V 2014].

Nr 38

83. [p]

MSZ, 17 IV

otrzymane 18 IV p[o] poł[udniu]
 E[dward] R[aczyński]
 sprawdzo[ne] 27 IV 1923
 E[dward] R[aczyński]

Dotychczas nie nastąpiła inicjatywa angielska w sprawie Jaworzyny. Proszę energicznie domagać się jej w najbliższych dniach, podnosząc trudną sytuację Rządu wobec nowej fali zainteresowania się tą sprawą opinii publicznej i Sejmu. W razie zwłoki Rząd byłby zmuszony odpowiedzieć na interpelacje, co niewątpliwie zaostrzyłoby stosunek Polski do Czech, czego staram się uniknąć.

Skrzyński

*IPMS, A. 12. 53/5, k. 204-205.***Nr 39**

84. [p]

MSZ, 17 IV

otrzym[ano] 18 IV p[o] poł[udniu]
 E[dward] R[aczyński]
 sprawdzo[ne] 27 IV 1923
 E[dward] R[aczyński]

W związku z bliskim procesem patriarchy Tychona⁵⁰ proszę przystąpić do przygotowania na właściwą chwilę szerokiej akcji protestacyjnej, jak miało to miejsce w spr[awie] Cieplaka i księży. Obie powyższe sprawy należy przedstawić jako równorzędne pozostające w ścisłej styczności i stanowiące poszczególne momenty walki z religią. Możliwym jest, że Sowiety zechcą, celem osłabienia wrażenia, proces Tychona naznaczyć równocześnie z procesem

⁵⁰ Tichon - imię świeckie Wasilij Iwanowicz Biellawin (1865–1925), 1917–1925: jedenasty patriarcha Moskwy i całej Rusi.

Smaragda⁵¹ mordercy Metropolity Jerzego⁵² w Warszawie. Należy wskazywać, że Metropolita Jerzy padł w obronie tradycyjnej cerkwi prawosławnej, którą wyobraża właśnie Tychon i którą zwalczają Sowiety.

Poexterne

IPMS, A. 12. 53/5, k. 205.

Nr 40

40. [w]

19 IV

M.S.Z.

Refero 39.

Jeden *destroyer*⁵³ angielski będzie posłany. Proszę telegraficznie program uroczystości.

Skirmunt

IPMS, A. 12. 53/5, k. 206.

Nr 41

41. [w]

20 IV

M.S.Z., kopja Paryż

Receptus 83.

Wyjaśniłem ostatecznie sprawę w F.O.

⁵¹ Właśc. Smaragd, imię świeckie: Paweł Antonowicz Łatyszenko (Łatyszenkow), rosyjski duchowny prawosławny; od 1909: złożył śluby zakonne zostając inspektorem, a następnie rektorem chełmskiego seminarium duchownego, otrzymał wówczas godność archimandryty; 8 II 1923 zastrzelił metropolitę Jerzego; za ten czyn został usunięty ze stanu duchownego i skazany na 12 lat pozbawienia wolności: całą karę odbył w więzieniu mokotowskim; po odzyskaniu wolności wyemigrował do Czechosłowacji.

⁵² Jerzy imię świeckie Jerzy Jaroszewski (1872–1923), duchowny prawosławny, 12 IV 1918: podniesiony do godności arcybiskupa; VIII 1920; przybył do Warszawy na zaproszenie władz RP; został egzarchą Kościoła prawosławnego w Polsce, podjął stania o autokefalię dla wyznawców prawosławia w Polsce; VI 1922; formalnie zrzekł się obywatelstwa rosyjskiego przyjmując polskie; 8 II 1923: zastrzelony w swej rezydencji w Warszawie przez archimandrytę Smaragda.

⁵³ Ang. 'niszczyciel'.

Rząd Angielski także nie chce podjąć oficjalnej indywidualnej inicjatywy. Ponieważ sprawa została przez Konferencję Ambasadorów odłożona do wiosny, a obecnie już postawiliśmy żądanie jej załatwienia, decyzja postawienia jej na porządku dziennym musi zdaniem F.O. wyjść od Prezesa⁵⁴ Konferencji wobec którego trzeba urgować.

Natomiast co do meritum sprawy mam dane, że Ambasador angielski stać będzie na stanowisku definitywnej kompetencji Konfer[encji] Ambas[adorów] i przyjęcia wniosku Komisji delimitacyjnej .

Otrzymuje Warszawa, Paryż.

Skirmunt

IPMS, A. 12. 53/5, k. 206.

Nr 42

85. [p]

MSZ, 20 IV

otrzymane 21 IV, 10 rano

E[dward] R[aczyński]

sprawdzo[ne] 5 V [19]23

Ministerstwo Skarbu prosi o zapieczętowanie paczki 80 kg złota wiezionego do Polski przez Silberfelda⁵⁵, przedstawi dokument.

Polexterne

IPMS, A. 12. 53/5, k. 207.

⁵⁴ Jules Martin Cambon (1845–1935), prawnik, dyplomata francuski; od 1915: sekretarz generalny francuskiego MSZ; 1917: doradca Clemenceau podczas rokowań francusko-amerykańskich; 1919: przewodniczący Komisji dla spraw polskich podczas Paryskiej Konferencji Pokojowej; od 1920: przewodniczący Konferencji Ambasadorów.

⁵⁵ Być może to Max Silberfeld (1864–ok. 1943); zamordowany w Auschwitz; zob. www.shoreshim.org/en/trees/treesNameist.asp?letter=S

Nr 43

35. [p]

Pos[elstwo] Paryż, 20 IV
otrzymano 21 IV, 10 rano
E[dward] R[aczyński]

Proszę o wiadomość o stanie akcji w spr[awie] Jaworzyny, by skoordynować z naszą.

Zamoyski

IPMS, A. 12. 53/5, k. 207.

Nr 44

86. [p]

MSZ, 21 IV
otrzymano 22 IV 1923
spr[awdzone] 5 V [19]23

Proszę wyjednać od władz angielskich prowizoryczne uznanie Radcy Adamkiewicza⁵⁶ kierownikiem konsulatu w Jerozolimie.

Polexterne

IPMS, A. 12. 53/5, k. 207.

Nr 45

87. [p]

M.S.Z., 21 IV,
otrzymane 22 IV 1923

⁵⁶ Jerzy Albert Adamkiewicz (1881–1948), pracownik służby konsularnej, dyplomata; 19 XI 1920–1 I 1923: urzędnik – jako konsul *ad personam* – Departamentu Dyplomatyczno-Politycznego (Dyrekcji Spraw Politycznych); 2 IV 1921–1 I 1923: II sekretarz Poselstwa RP w Londynie; 1922: mianowany także I sekretarzem poselstwa; 21 IX–6 X 1922: *chargé d'affaires* Poselstwa RP w Londynie; 1 I 1923: mianowany tytularnym radcą legacyjnym; 1 I 1923–20 XI 1924 kierownik Konsulatu Generalnego RP w Jerozolimie; zob. SBPSZ, t. III, s. 15-16.

E[dward] R[aczyński]
 spraw[dzone] 5 V [19]23

Receptus 40.

Odwiedziny wybrzeży, poświęcenie budowy portu, rewia marynarki, śniadanie u Prezydenta.
 Proszę zakomunikować nazwę *Destroyera*.

Polexterne

IPMS, A. 12. 53/5, k. 207

Nr 46

42. [w]

23 IV

M.S.Z.

Receptus 87.

Statek Vendetta⁵⁷, komendant H. E. Raymond, Lieutenant Commander⁵⁸, załoga 116 osób.

Skirmunt

IPMS, A. 12. 53/5, k. 208.

Nr 47

88. [p]

MSZ, 24 IV

otrzymany 25 IV rano

E[dward] R[aczyński]

sprawdzone 5 V [19]23

⁵⁷ Należący do Australii niszczyciel typu „V”, o wyporności 1090 t.; szczegóły taktyczno-techniczne zob. T. Wywerka Prekurat, „Wykaz stanu największych flot wojennych w latach 1918–1939” [w:] J. W. Dyskant, „Konflikty i zbrojenia morskie 1918–1939”, Gdańsk 1983, s. 500.

⁵⁸ Pol. komandor podporucznik (kmdr ppor.).

Dowiadujemy się prywatnie o mianowaniu Charnok'a⁵⁹ pomocnikiem Hodgson'a⁶⁰ w Moskwie. Ch[arnok] był poprzednio współpracownikiem misji angielskiej w Moskwie. Jest dawnym wspólnikiem Morozowa w przemyśle bawełnianym, zna Rosję gruntownie, obecnie wezwany przez F.O. wyjechał do Londynu. Prosimy wejść z nim w kontakt, starać (się) uzyskać informacje o celu jego misji, zakresie spraw politycznych i finansowo-ekonomicznych.

Poexterne

IPMS, A. 12. 53/5, k. 208.

Nr 48

68. [p]

MSZ, okólnik, 24 IV
otrzymane 26 IV rano
sprawdzone 5 V [19]23

Proszę o energiczne zajęcie się sprawą Jaworzyny. Dłuższe przewleknięcie pod groźbą Benesza, że nie uznaje autorytetu Konf[erencji] Ambas[adorów] i swoim odmiennym zdaniem paraliżuje działalność komisji delimitacyjnej, kwestionując powagę prawników francuskich i angielskich – jest niemożliwym bez pociągnięcia za sobą pożałowania godnych następstw. Opinia publiczna tutaj jest słusznie zaniepokojona rozumiejąc, że Benesz *aroguje* sobie prawo weta i kontroli wobec Konfer[encji] Ambas[adorów], co raz udowodnione stawiloby tę instytucję w dziwnym świetle i robotę Komisji Delimitacyjnej czyniloby wprost iluzoryczną,^a ...^a a dla nas niemożliwą, jeśli by było wiadomem, że odbywa się pod dyktatem Czech.

Wszystko biorąc pod uwagę widziałbym się zmuszonym, jasno postawić sprawę w Sejmie. Interes ogólny polityki pokoju by na tem nie zyskał. Proszę wytłómaczyć [!] Rządowi i Ambasadorom, że tego unikać należy. Polska uznała najcięższe werdykta Rady Ambas[adorów], nie uznaje autorytetu Benesza ponad Konfer[encją] Ambas[adorów] Benesz twierdzi, że broni Rady Ambas[adorów] przed wydawaniem niedorzecznych wyroków – mamy wrażenie, że Benesz idzie za daleko.

⁵⁹ E.P. Charnock, w latach dwudziestych XX w. radca ekonomiczny poselstwa brytyjskiego w Moskwie, a następnie konsul. [oprac. JŁ]

⁶⁰ Sir Robert MacLeod Hodgson (1874–1956), dyplomata brytyjski; od 1 XI 1919: radca handlowy w Rosji; VII 1921–I 1924: oficjalny agent Brytyjskiej Misji Handlowej w Rosji/ZSRR; 1 II 1924–3 VI 1927: *chargé d'affaires* Wielkiej Brytanii w Moskwie.

Skrzyński

*IPMS, A. 12. 53/5, k. 208-209.***Nr 49**

89. [p]

MSZ okólnik, 26 IV
otrzymane 27 IV rano
sprawdzone 5 V [19]23

Oświadczenia Benesza w sprawie Jaworzyny z 25 b[ieżącego] m[iesiąca] wymagają odpowiedzi z naszej strony i energicznej kontrakcji. Wywody Benesza zdają się wskazywać na chęć wmówienia w Konferencję Amb[asadorów], że możliwym jest bezpośrednie porozumienie z nami w tej sprawie, przyczem niedwuznacznie zaznaczają, że podstawą musiałoby być pozostawienie suwerenności nad całą Jaworzyną Czechom. Wywody prawne wysuwają decyzję z 6 XII dla nas niekorzystną, przemilczają zupełnie decyzję Rady Amb[asadorów] z 13 XI 1922, którą Rada uznała sprawę za otwartą, siebie za kompetentną, zmianę granic za konieczną, obiecując załatwienie na wiosnę. Proszę ponownie oświadczyć, że porozumienie bezpośrednie wobec doświadczeń dotychczasowych zupełnie wykluczone jako bezcelowe. Polska uważa notę z 13 XI za podstawę prawną, a decyzję Komisji delimitacyjnej z 25 września 1922 za maximum ustępstw w tej sprawie i od tego ustąpić nie może. Pragnąc gorąco dojść do zbliżenia z Czechosłowacją uważam jednak uprzednie załatwienie sprawy Jaworzyny za *conditio sine qua non* i dlatego domagam się jak najspieszniejszej, kompetentnej decyzji Rady Amb[asadorów]. Gdyby Konferencja Amb[asadorów] miała nadal okazywać brak wystarczającej odwagi w zatwierdzeniu decyzji Komisji delimit[acyjnej], stałoby się jasnym, że Benesza „placet” jest niezbędny i ważniejszy od wszystkich konsyderacji prawnych. Z takim stanem rzeczy ^aszczególnie^a opinia polska nie mogłaby się pogodzić, a celowość dalszego funkcjonowania Komisji delimitacyjnej zostałaby poważnie zakwestionowaną przez fakt uznania rodzaju dyktatury Benesza w tej sprawie „dyktatora i naj^awyższego^aważniejszego egzekutora traktatu wersalskiego”.

Skrzyński

IPMS, A. 12. 53/5, k. 210-211.

Nr 50

43. [w]

27 IV

M.S.Z., kopja Paryż, okólnik

Receptus 89.

Sprawę przedstawiłem dziś w Foreign Off[ice] – Powiedziano mi poufnie, że na skutek mej rozmowy z 20 kwietnia, wysłano Ambasadorowi [w] Paryż[u] instrukcję, polecając bez brania inicjatywy działać poufnie dla spowodowania przyspieszenia sprawy Jaworzyny w Konferencji Ambas[adorów]. Zapewniono mnie, że oświadczenie Benesza w niczem nie zmieni poglądów Rządu Angielskiego co do meritum sprawy.

Zakomunikowano mi, że Foreign Off[ice] poleciło posłowi w Pradze przedstawić Rządowi tamtejszemu niewłaściwość opodatkowania Hohenlohe⁶¹ przyjmując motywy wyrażone w naszej nocie w tej sprawie.

Skirmunt

*IPMS, A. 12. 53/5, k. 212.***Nr 51**

90. [p]

MSZ, okólnik, 27 IV

otrzymano 28 IV, 11 rano

spraw[dzone] 5 V [19]23

Konferencja Ambas[adorów] zdecydowała 26 kwietnia zażądać, by Rząd czeski wstrzymał zarządzenie nałożenia daniny majątkowej⁶² na Hohenlohe'go, właściciela Jaworzyny. Decyzja ta (stwierdza) ponownie sporność terytorjum i kompetencję Rady Ambas[adorów] w tej sprawie, wzmacnia nasze stanowisko prawne.

⁶¹ Właśc. Christian Kraft Fürst zu Hohenlohe-Öhringen Herzog von Ujest (1848–1926), niemiecki arystokrata, gen.; właściciel rozległych dóbr na Śląsku, na Węgrzech, w tym w węgierskiej części Tatr; 1879: nabył od Fladra Salamona dobra jaworzyńsko-lendackie, obejmujące Tatry Jaworzyńskie i samą Jaworzynę Spiską.

⁶² Mowa o postawie czechosłowackich władz skarbowych, które 14 marca 1923 zażądały od administracji gminy Jaworzyna w ciągu czternastu dni pełnych danych służących wymierzeniu stosownego podatku, a nadto złożenia w ciągu trzech dni stosownej kaucji; zob. A. Szklarska-Lohmannowa, „Polsko...”, op. cit., s. 105. [oprac. JŁ]

Polexterne

*IPMS, A. 12. 53/5, k. 212-213.***Nr 52**

91. [p]

MSZ, 28 IV

otrzyman[o] 29 IV 1923 E[dward] R[aczyński]
spr[awdzone] 5 V [19]23

Wobec pozostawienia okrętów francuskich w Gdyni na 3 maja okręt angielski wyraził życzenie pozostania również. Potrzebna zgoda Rządu angielskiego oraz zaproszenie przez Poselstwo, co proszę uczynić niezwłocznie.

Strasburger⁶³*IPMS, A. 12. 53/5, k. 213.***Nr 53**

92. [p]

MSZ okólnik, 30 IV

otrzymano 1 V 1923 E[dward]R[aczyński]
spr[awdzone] 17 V [19]23

⁶³ Henryk Leon Strasburger (1887–1951), ekonomista, prawnik, dyplomata; 6 X 1921–1925: członek Komitetu Politycznego Rady Ministrów; 19 IX 1921–13 I 1923: kierownik Ministerstwa Przemysłu i Handlu w gabinetach A. Ponikowskiego, J. Nowaka i W. Sikorskiego; 19 II 1923–I 1924: podsekretarz stanu w MSZ; zob. Z. Pustuła, „Strasburger Henryk Leon” [w:] PSB, t. XLIV, z. 3. (75) red. A. Romanowski, Kraków–Warszawa, s. 187-190.

Powierzyłem Posłowi Modzelewskiemu⁶⁴ ponownie funkcję obserwatora na Konferencji w Lozannie⁶⁵. Wobec zmian w delegacji proszę zawiadomić o tem Rząd prosząc o instrukcje dla delegacji aby utrzymała z posłem Modzelewskim kontakt i informowała go o przebiegu obrad.

Skrzyński

IPMS, A. 12. 53/5, k. 213.

Nr 54

44. [w]

2 V

M.S.Z.

Receptus 77

Bellot dla wydania rzeczowej opinii prosi o następujące materiały: Wzory kontraktów zawartych przez Komisję kolonizacyjną⁶⁶ z kolonistami o dzierżawę oraz kupno sprzedaż; Ustawy na podstawie których trybunały polskie wyrokuja eksmisje (dowody, że nie chodzi tu o procedurę wyjątkową); informacje o eksmisjach już przeprowadzonych; czy prawo eksmisji przed przyznaniem *Auflassung*⁶⁷ przysługiwało władzom pruskim i na jakiej zasadzie (o ile to nie wynika z samych kontraktów); czy wypadki takiej eksmisji miały miejsce za rządów pruskich.

Skirmunt

⁶⁴ Jan Modzelewski (1875–1947), fizyk, przemysłowiec, dyplomata; 15 II–IV 1919: radca Misji Polskiej w Bernie; 28 IV–VIII 1919: *chargé d'affaires* tamże; 14 VIII 1919–31 X 1938: minister pełnomocny i poseł nadzwyczajny III kl. (od 10 VIII 1923: II kl.) w Bernie; równocześnie 22 VIII 1921: mianowany trzecim delegatem pełnomocnym Rządu RP na II Zgromadzenie LN; od tego czasu parokrotnie wchodził w skład delegacji RP na poszczególne sesje Zgromadzenia LN oraz na zwoływane *ad hoc* konferencje; szczegóły zob. A. Piber, „Modzelewski Jan” [w:] PSB, t. XXI, red. E. Rostworowski, z. 3 (90), Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk 1976, s. 549-550.

⁶⁵ Mowa o konferencji kończącej wojnę grecko-turecką; obradowała ona – z przerwą – od 21 listopada 1922 r. do 23 lipca 1923 r.; brali w niej udział, prócz dwu stron tego konfliktu, przedstawiciele mocarstw: Wielkiej Brytanii, Francji, Włoch i – w charakterze obserwatorów – delegaci Stanów Zjednoczonych oraz Rosji Radzieckiej, Królestwa SHS, Rumunii i Bułgarii.

⁶⁶ Właśc. Pruska Królewska Komisja Osadnicza w Prowincjach Prusy Zachodnie i Poznań (niem. Königlich Preußische Ansiedlungskommission in den Provinzen Westpreußen und Posen); instytucja założona 26 kwietnia 1886 r. przez władze pruskie, z inicjatywy kanclerza Rzeszy Otto von Bismarcka, działająca pod przewodem każdorazowego nadprezydenta prowincji poznańskiej; w trakcie swej działalności zdołała wykupić z rąk Polaków zaledwie 8% ziem, osadzając na nich do roku 1918 około 20 tys. rodzin niemieckich.

⁶⁷ Niem. ‘przeniesienia prawa własności’.

IPMS, A. 12. 53/5, k. 214.

Nr 55

53. [p]

Praga, 4 V

otrzym[ane] 4 V/[19]23

W sprawie Benesza poseł angielski⁶⁸ i poseł włoski⁶⁹ poinformowali swe rządy w tym sensie, że gdyby Czechi otrzymali zadośćuczynienie jurydyczne od Konferencji Ambasadorów dobrowolnie zgodziliby się na odstąpienie obszaru Jaworzyny po linię Komisji delimitacyjnej. Benesz proponując takie rozwiązanie daje do zrozumienia, że jeśli pomyślna decyzja Konf[erencji] Amb[asadorów] wzmocni sytuację jego nie będzie więcej mieć trudności zwalczyć oporu narodowych demokratów lub przejść nad nimi do porządku dziennego. Wobec tego koniecznym wyjaśnienie, że maximum ustępstw, jakie w tym wypadku Benesz koncedować może i zamierza, t[o] j[est] utworzenie *zone franche*⁷⁰ z zachowaniem jednak czeskiej suwerenności.

Bader⁷¹ 40053

IPMS, A. 12. 53/5, k. 215.

Nr 56

58. [p]

Rzym, okólnik, 5 V

otrzym[ane] 6 V/[19]23

Dziś dopiero dyrektor polityczny złożył mi oświadczenie. Rząd tutejszy podziela punkt widzenia Polski na sprawę Jaworzyny i robi wszelkie możliwe starania aby Konferencja Ambasadorów jak najszybciej rozstrzygnęła sprawę wedle naszych żądań. Do tego dyrektor

⁶⁸ George Russell Clerk Sir. [oprac. JŁ]

⁶⁹ Antonio Chiamonte Bordonaro (1877–1932), dyplomata włoski; 1913-1920: sekretarz, a następnie radca poselstwa; 4 I 1920-28 II 1924, minister pełnomocny w Pradze, a następnie 1924-1926 w Wiedniu. [oprac. JŁ]

⁷⁰ Franc. 'wolna strefa'.

⁷¹ Karol Bader (1887–1957), dyplomata; 1921: mianowany radcą Poselstwa RP w Pradze; 1 I 1923–18 VII 1924: *chargé d'affaires* tamże.

dodał ściśle tajnie, że z korespondencji z innym państwem wynika, że Poincaré jest przeciwnym rozstrzygnięciu bez zgody Czech i jako motyw wysuwa jedynie możliwość upadku Benesa co dla Francji byłoby bardzo niekorzystne. Poincaré oświadczył, że polecił Marszałkowi Foch⁷² starać się doprowadzić do porozumienia polsko–czeskiego w tej sprawie w Warszawie i Pradze. Jeżeli jednak interwencja Focha nie odniesie skutku rząd tutejszy nadal popierać będzie nasze stanowisko i radzi nam wobec tego cierpliwość. O ile usiłowania Focha mają spełznąć na niczem, to wydaje się wskazanem aby odmowa wyszła ze strony Czech.

Otrzymuje Warszawa, Praga, Paryż, Londyn.

Zaleski 05058

IPMS, A. 12. 53/5, k. 215-216.

Nr 57

93. [p]

MSZ, okólnik 5 V
otrzym[ane] 6 V/[19]23
spraw[dzone] 17 V [19]23

Proszę z całym naciskiem przeciwdziałać wobec mistyfikacji która inscenizuje Benesz w sprawie Jaworzyny chcąc dać do zrozumienia, że w razie skasowania przez Radę Ambas[adorów] decyzji Komisji delimitacyjnej jest gotów w drodze polubownej odstąpić Polsce część Jaworzyny po linię Komisji delimitacyjnej. Należy sprostować, że co nam Benesz obiecuje wspaniałomyślnie odstąpić podszedłszy Konferencji Ambasadorów, to są pewne koncesje turystyczne zamiast suwerenności. Proszę z całą energią sprawę Jaworzyny stawiać i jej załatwienia się domagać po myśli mego telegramu 89.

Skrzyński 05093

IPMS, A. 12. 53/5, k. 217.

⁷² Ferdinand Foch (1851–1929), marsz. Francji z 1918; marsz. Wielkiej Brytanii z 1919; marsz. Polski z 1923; od 26 III 1918: koordynował działania wojsk sprzymierzonych na froncie zachodnim; a od 14 V 1918: naczelny dowódca sił sprzymierzonych.

Nr 58

45. [w]

7 V

M.S.Z., kopia Paryż, okólnik

Receptus 93

Polecenie dziś wypełniłem, dowiedziałem się, że rząd angielski zapytywał Konfer[encję] Amb[asadorów] czy posiedzenie dla sprawy Jaworzyny zostało wyznaczone. Odpowiedź była negatywna.

Skirmunt 07045

*IPMS, A. 12. 53/5, k. 218.***Nr 59**

46. [w]

7 V

M.S.Z.

Dowiedziałem się w Foreign Office, że nota przedstawiająca całokształt stosunków angielsko-sowieckich i ujemne tych stosunków wyniki, utrzymana w bardzo poważnym tonie została kurjerem przesłana do Moskwy

Skirmunt 07046

*IPMS, A. 12. 53/5, k. 218.***Nr 60**

94. [p]

MSZ, 7 V

otrzym[ane] 8 V/[19]23

spr[awdzone] 17 V [19]23

Prosimy informację o Eldred Pottinger, London W. 2. Bld Northumberland, Richard Morris⁷³, były poseł do Izby Gmin i Milliken, Cliptongarden 22, London N.W., którzy zaoferowali pożyczkę rządową. Tutaj wrażenia ujemne.

Poexterne 07094

IPMS, A. 12. 53/5, k. 218.

Nr 61

47. [w]

8 V

M.S.Z.

Receptus 94.

Wejście w stosunki niewskazane. Szczegóły wysłane przez radcę handlowego listem 1 maja do Ministerstwa Skarbu i Kolei.

Skirmunt 08047

IPMS, A. 12. 53/5, k. 218-219.

Nr 62

95. [p]

M.S.Z., 11 V

otrzym[ano] 12 V/[19]23

spraw[dzone] 17 V [19]23

Zgodnie z porozumieniem z Foreign Office proszę zaproponować Sir Tollochowi⁷⁴ aby jako rzecznik Polski wystąpił równoległe z prof. Rostworowskim⁷⁵ przed trybunałem stałym w

⁷³ Richard Morris (1869–1956), polityk brytyjski z Partii Liberalnej; 1918–1922: członek Izby Gmin z okręgu Battersea North.

⁷⁴ Chodzi zapewne o Sir Ernesta Pollocka. [oprac. JŁ]

⁷⁵ Michał Jan Rostworowski (1864–1940), prawnik; 18 IX 1903–31 XII 1930: prof. (od 15 VIII 1908: prof. zw.) prawa narodów i prawa państwowego UJ; 1 III 1931: mianowany prof. honorowym UJ; 1923: wpisany – na wniosek rządu RP – na listę członków Stałego Trybunału Rozjemczego w Hadze; był nadto członkiem kilku dwustronnych komisji concyliacyjnych; następnie powoływany na tzw. sędziego *ad hoc* Stałego Trybunału

Hadze w sprawie kolonistów niemieckich. Materiały kurjerem. Również przesyłamy dane żądane przez Bellota do jego piśmiennej opinii.

11095 Polexterne

IPMS, A. 12. 53/5, k. 219.

Nr 63

96. [p]

MSZ, 11 V

otrzy[ymane] 12 V/[19]23

W sprawie doradcy finansowego oczekuję rychłych konkretnych propozycji. Zamiar rządu jest uzyskać bytność w Polsce osobistości znanej w świecie finansowym angielskim a przytem cieszącej się zaufaniem rządu angielskiego. Charakter powyższej bytności nie przypomina w niczem misji oficjalnej – ma być przez nas płatny czasowo 4 do 6 miesięcy, Jego elaborat będzie złożony po studjum w Min[isterstwie] Skarbu jako plan, do którego rząd zastosuje się w całości lub częściowo, zachowując w tajemnicy lub opublikując wedle oceny, oczywiście w świadomości tego, iż świat finansowy angielski lepiej poinformowany wyciągnie odpowiednie konsekwencje z takiego lub innego odnoszenia się do rad finansowego doradcy.

(11096) Skrzyński

IPMS, A. 12. 53/5, k.219-220.

Nr 64

97. [w]

MSZ, 15 V

otrzym[ane] 15 V/[19]23

spraw[dzone] 17 V [19]23

Sprawiedliwości Międzynarodowej w Hadze w kwestii sporów polsko-niemieckich; 25 IX 1930: obrany przez Zgromadzenie Ogólne na sędziego STSM na dziesięcioletnią kadencję; zob. S. E. Nahlik, „Rostworowski Michał Jan” [w:] PSB, t. XXXII, z. 2 (133), red. E. Rostworowski, Wrocław–Warszawa–Kraków 1990, s. 221-224.

Wczoraj wyjechała do Lozanny nasza delegacja celem podjęcia oddzielnych rokowań handlowych z Turcją, wyznaczonych przez rząd Angory na 15 maja.

15097 Polexterne

IPMS, A. 12. 53/5, k. 220.

Nr 65

48. [w]

16 V

M.S.Z.

Foreign Office poufnie nas uprzedza o wzrastającym zaniepokojeniu prasy i sfer parlamentarnych z powodu naprężenia stosunków polsko-gdańskich. Kursują plotki o projektowanym zamachu na Gdańsk. Proszę telegraficznie informacje o położeniu ewentualnie o oświadczenie które mógłbym zakomunikować Foreign Office.

Skirmunt 16048

IPMS, A. 12. 53/5, k. 220.

Nr 66

49. [w]

18 V

M.S.Z.

Przyjmując Krassina⁷⁶ Lord Curzon chciał dać dowód swej dobrej woli dla jeszcze pełniejszego wyjaśnienia angielskich żądań i ułatwić ich przyjęcie. Pomimo silnej presji opozycji rząd angielski nie zamierza czynić ustępstw.

⁷⁶ Leonid Borisowicz Krasin (1870–1926), rosyjski inżynier, menedżer, członek KC RKP(b)/WKP(b) dyplomata sowiecki; po rewolucji październikowej najpierw ludowy komisarz przemysłu i handlu RFSRR, następnie ludowy komisarz transportu RFSRR, wreszcie ludowy komisarz handlu zagranicznego RFSRR; negocjator uznania rządu sowieckiego przez Wielką Brytanię i Francję oraz brytyjsko-sowieckiego traktatu handlowego.

Skirmunt 18049

*IPMS, A. 12. 53/5, k. 221.***Nr 67**

N° 1. [p]

Bruxelles, 18 V

otrzym[ane] 10 r[ano] 19 V/[19]23

Refero pismo M.S.Z. N° 2069

Proszę informacje czy rząd angielski poprze w Berlinie wspólne starania o przywrócenie komunikacji bezpośredniej Ostenda – Berlin – Warszawa.

Sobański⁷⁷ 18001*IPMS, A. 12. 53/5, k. 221.***Nr 68**

N° 50. [w]

19 V

Bruxela

Receptus N° 1.

Poparcie obiecano.

Skirmunt 19050

IPMS, A. 12. 53/5, k. 221.

⁷⁷ Władysław Sobański (1877–ok. 1943), ziemianin i dyplomata; 29 VIII 1919–4 IX 1924: poseł RP w Brukseli i Luksemburgu; zob. A. Piber, „Sobański Władysław” [w:] PSB, t. XXXIX, z. 3 (162), red. H. Markiewicz, Warszawa–Kraków 1999, s. 442-443.

Nr 69

51. [w]

19 V

M.S.Z.

Proszę telegraf[iczne] informacje o charakterze i zakresie rokowań polsko–tureckich.

Skirmunt 19051

*IPMS, A. 12. 53/5, k. 221.***Nr 70**

90. [p]

MSZ, 20 V

otrzym[ane] 23 V/[19]23

sprawdzone 1 VI [19]23

Receptus 48.

Rząd polski swemi oświadczeniami i komunikatami w prasie położył kres wszystkim pogłoskom, które proszę energicznie dementować. Urząd chce tylko w drodze legalnych zarządzeń natury ekonomicznej urzeczywistniać prawa przyznane Polsce i jej obywatelom na podstawie artykułu 104 Trakt[atu] Wersal[skiego]⁷⁸ sprecyzowane w Konwencji gdańskiej z 9

⁷⁸ Art. 104 rzeczono go dokumentu stanowił:

„Pomiędzy Rządem Polskim a Wolnym Miastem Gdańskiem zawarta zostanie konwencja [...]

1. Włączy Wolne Miast Gdańsk do obszaru objętego polską granicą celną i zapewni ustanowienie w porcie strefy wolnej;

2. Zapewni Polsce bez żadnych zastrzeżeń swobodne używanie i korzystanie z dróg wodnych, doków, basenów, nabrzeży i innych budowli na terytorjum Wolnego Miasta, koniecznych do wwozu i wywozu z Polski;

3. Zapewni Polsce nadzór i zarząd Wisły i całej sieci kolejowej w granicach Wolnego Miasta, z wyjątkiem tramwajów i innych kolei, służących głównie potrzebom Wolnego Miasta, jako też nadzór i zarząd komunikacji pocztowych, telegraficznych i telefonicznych między Polską a portem gdańskim;

4. Zapewni Polsce prawo rozwijania i ulepszania dróg wodnych, doków, basenów, nabrzeży, dróg żelaznych i innych budowli i środków komunikacji wyżej wzmiankowanych oraz prawo wydzierżawiania lub nabywania w tym celu na odpowiednich warunkach koniecznych terenów i wszelkiej własności;

5. Zapewni, iż żadne różnice nie będą czynione w Wolnym Mieście Gdańsku na niekorzyść obywateli polskich i innych osób polskiego pochodzenia lub mówiących po polsku;

6. Zapewni prowadzenie spraw zagranicznych Wolnego Miasta Gdańska oraz ochronę jego obywateli za granicą przez Rząd polski.”

DzURP, 1920. N° 35, poz. 200; przedruki w: OPP, L. 112, s. 202-203; WŻNPM, dok. nr 70, s. 176-177; WEP, s. 71; Prawo, t. II, dok. nr 15, s. 50-51; PRWD, dok. nr 260, s. 512-513; DDzPPZ, t. I, dok. nr 10, s. 63-64; ŻHPOM, t. I, dok. nr 29, s. 115-116.

listop[ada] 1920⁷⁹. Do wszystkich tutaj sprzymierzonych poselstw M.S.Z. nadesłało *resumé* mowy w senacie Ministra Skrzyńskiego z dn[ia] 17 b[ieżącego] m[iesiąca] wyjaśniające nasze stosunki i żądania względem władz gdańskich.

20090 Polexterne

IPMS, A. 12. 53/5, k. 222.

Nr 71

100. [p]

MSZ, 22 V

otrzym[ane] 23 V/[19]23

spraw[dzone] 23 V [19]23

Wobec ostatniej mowy Lorda Curzona w sprawie Jaworzyny (wypowiedzianej w tym samym dniu co moje exposé w Komisji Spr[aw] Zagr[anicznych] Sejmu i z niem identycznej) jest wskazaniem w interesie *prestige* Anglii i Rady Ambasadorów nie przewlekać tej sytuacji, która wydaje się Panu Beneszowi dawać zbyt wielkie prerogatywy. Wyciągając jedynie możliwą konsekwencję z zajętego stanowiska przez Lorda Curzona oczekuję w czasie najbliższym podjęcia inicjatywy przez rząd angielski załatwienia Jaworzyny na Radzie Ambasadorów po myśli projektu Komisji delimitacyjnej. Proszę Pana Posła poczynić kroki odpowiednie.

22100 Skrzyński⁸⁰

IPMS, A. 12. 53/5, k. 222-223.

⁷⁹ Niekorzystna dla strony polskiej konwencja polsko-gdańska, określana również mianem paryskiej została podpisana 9 listopada 1920 r. w Paryżu; jej tekst został przyjęty przez specjalną komisję złożoną z reprezentantów mocarstw; ograniczała ona uprawnienia przyznane początkowo Polsce w traktacie wersalskim; Warszawie odmówiono całkowitej kontroli portu gdańskiego, a nadto wprowadzono nowy organ – Radę Portu i Dróg Wodnych w Gdańsku; przejmował on zarząd portu; zob. S. Mikos, „Wolne Miast Gdańsk a Liga Narodów 1920–1939”, Gdańsk 1979, s. 83; tekst rzonego dokumentu zob. DzURP, 1922, nr 13, poz. 117; przedruki w: OPP, L. 234, s. 450-457; WZNPM, dok. nr 79, s. 250-80; WEP, s. 223-235; Prawo, t. II, dok. nr 37, s. 108-117; DDzPPZ, t. I, dok. nr 28, s. 120-128; „Polska w latach 1918–1939. Wybór tekstów źródłowych do nauczania historii” (dalej cyt. PwL), oprac. K. Kawalec, L. Smółka, W. Suleja, Warszawa 1986, s. 175-181; ŻHPOM, t. I, dok. nr 43, s. 187-195.

⁸⁰ Na wysokości nazwiska – na prawym marginesie karty widnieje błędna adnotacja: 9. 23 V MSZ.

Nr 72

99. [p]

MSZ, 23 V
 ot[rzymane] 23 V/[19]23
 spraw[dzone] 23 V [19]23

Receptus 51.

Celem rokowań z Turcją jest zawarcie traktatu handlowego na zasadzie wzajemności konwencji konsularnej oraz nawiązanie normalnych stosunków dyplomatycznych. Ogólną wytyczną rokowań są zasady projektu traktatu lozańskiego⁸¹ przy dążeniu do utrzymania paragrafu 159⁸². Modzelewski zawiadomił oficjalnie delegatów państw sprzymierzonych w Lozannie o rozpoczęciu rokowań.

23099 Polexterne

*IPMS, A. 12. 53/5, k. 223.***Nr 73**

101. [p]

MSZ, 24 V
 otrzym[ane] 25 V/[19]23
 spraw[dzone] 1 VI [19]23

Z Sofii donoszą ze źródła antybolszewickiego jakoby Rząd Sowiecki miał wydać okólnik do jednostek bojowych z poleceniem pogotowia dla przekroczenia granic Polski bez wypowiedzenia wojny.

24101 Polexterne

⁸¹ Mowa o traktacie pokoju z Turcją podpisanym 24 lipca 1923 r.; stronami tego traktatu były: Bułgaria, Francja, Japonia, Królestwo SHS, Wielka Brytania i Włochy oraz Grecja i Turcja; zakończył on wojnę grecko-turecką oraz zrewidował postanowienia traktatu pokojowego z Sèvres z 10 sierpnia 1920 r.; kluczowe postanowienia układu: WŻNPM, dok. nr 97, s. 339-341.

⁸² Sprawa jest niejasna, bowiem podpisany tekst traktatu składał się jedynie z 143 artykułów; zob. http://wwi.lib.byu.edu/index.php/Treaty_of_Lausanne [20 I 2015]; być może chodziło o odniesienie do Traktatu z Sevres.

IPMS, A. 12. 53/5, k. 224.

Nr 74

52. [w]

29 V

M.S.Z.

Receptus 95.

Sir Ernest Pollock⁸³ przyjął sprawę. Jest przekonany, że sprawę można wygrać. Dał dowód poważnego przestudiowania. Żąda szybkiego przyjazdu Rostworowskiego dla pełnego porozumienia co do obrony. Stawia warunek użycia pomocnika, który z nim stale, także przed trybunałem haskim, współpracuje. Honorarja i diety dla obu wyniosą około 3500 funtów. Rozumiem, że musimy warunki przyjąć. Proszę telegraficzne potwierdzenie.

Skirmunt 29052

IPMS, A. 12. 53/5, k. 224.

Nr 75

53. [w]

24 V

M.S.Z.

W związku ze sprawą statku Wimbledon⁸⁴ Ostroróg⁸⁵ ma opinię bardzo zdolnego prawnika i pożądanego człowieka.

⁸³ Ernest Murray Pollock wicehr. Hanworth (1861–1936), prawnik; 15 I 1919: mianowany zastępcą prokuratora generalnego; 8 III–X 1922: pełnił urząd prokuratora generalnego; II 1922: członek Tajnej Rady; zob. F. Wrottesley, rev. A. Samuels „Pollock Ernest Murray” [w:] ODNB, <http://www.oxforddnb.com/view/article/35562>; [dostęp: 10 V 2014].

⁸⁴ Władze Niemiec nie wyraziły zgody na przejście przez Kanał Kiloński statku „Wimbledon”, którym transportowano broń dla Polski zmagającej się z inwazją sowiecką; strona niemiecka powołała się w tym wypadku na status państwa neutralnego. Stały Trybunał Sprawiedliwości Międzynarodowej w Hadze orzekł, iż Niemcy nie mogą przeciwstawiać uprawnień wynikających ze statusu państwa neutralnego zobowiązaniom zawartym w traktacie wersalskim, którego art. 380 zastrzegła wolność żeglugi Kanałem Kilońskim.

⁸⁵ Leon Walerian Ostroróg (1867–1932), prawnik, studiował na Sorbonie; doradca rządu tureckiego; 1919: ekspert Delegacji Polskiej na Paryską Konferencję Pokojową; brał udział w pracach Komisji Odszkodowań; zob. S. Leitgeber, „Ostroróg Leon Walerian” [w:] PSB, t. XXIV, z. 3(102), red. E. Rostworowski, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk 1979, s. 513.

Skirmunt 29053

*IPMS, A. 12. 53/5, k. 224.***Nr 76**

54. [w]

29 V

M.S.Z.

Ostroróg ma opinię bardzo zdolnego prawnika i porządnego człowieka.

Skirmunt 29054

*IPMS, A. 12. 53/5, k. 225.***Nr 77**

55. [w]

31 V

M.S.Z.

Refero 52.

Pollock domaga się bezwarunkowo, jeżeli ma bronić sprawy w Hadze, przyjazdu Rostworowskiego do Londynu w terminie dwutygodniowym przed rozpoczęciem rozprawy. Przyjazd ten wydaje się konieczny dla uzgodnienia taktyki, którą o ile mi wiadomo dotychczas obaj projektują odmiennie.

Skirmunt

*IPMS, A. 12. 53/5, k. 225.***Nr 78**

56. [w]

31 V

Poldelegation Genewa

Proszę dla użytku obrońcy angielskiego o odwrotne nadesłanie kompletu korespondencji Rządu polskiego z Ligą Narodów oraz korespondencji Ligi z Trybunałem w Hadze w sprawie kolonistów.

Skirmunt

IPMS, A. 12. 53/5, k. 225.

Nr 79

101. [p]

MSZ, 4 VI
otrzym[ane] 5 VI[19]23
spr[awdzone] 22 VI [19]23

Proszę przyspieszyć akcję o pociąg Warszawa – Paryż. Uzyskać wysłanie instrukcji dla poselstwa rządu tamtejszego w Berlinie. Rezultat telegrafować poselstwu polskiemu Berlin.

Poexterne

IPMS, A. 12. 53/5, k. 226.

Nr 80

102. [w]

M.S.Z., 4 VI
sp[rawdzone] 22 VI [19]23

Kowalski⁸⁶ notyfikuje Trybunałowi powierzenie obrony stanowiska Rządu Polskiego w sprawie kolonistów Sir Pollockowi i prof. Rostworowskiemu. Honorarjum i djety Sir Pollocka

⁸⁶ Józef Kowalski-Wierusz (1866–1927), fizyk, dyplomata; 19 X 1921–11 XII 1924: poseł nadzwyczajny i minister pełnomocny RP w Hadze; zob. B. Średniawa, S. Zabiełło „Kowalski Józef Wierusz” [w:] PSB, t. XIV, z. 4 (63), red. E. Rostworowski, Wrocław–Warszawa–Kraków 1969, s. 558-560.

z pomocnikiem do wysokości £ 3500 zgadzamy się. R[ostworowski] przyjedzie do Londynu przez Hagę około 15 czerwca. Proszę podać nazwisko pomocnika.

Polexterne

IPMS, A. 12. 53/5, k. 226.

Nr 81

57⁸⁷. [w]

5 VI

M.S.Z.

Receptus 102.

Nazwisko pomocnika: adwokat Aleksander Fachiri⁸⁸. Na skutek życzenia Sir Pollocka zwracam się do Kowalskiego z prośbą o dodatkową notyfikację Trybunałowi nazwiska F[achiri] jako trzeciego obrońcy.

Skirmunt

IPMS, A. 12. 53/5, k. 227.

Nr 82

106. [p]

MSZ, 5 VI

otr[z[ymane] 6 VI[19]23

spr[awdzone] 22 VI [19]23

Celem omówienia całokształtu spraw politycznych, szczególnie w związku z Radą Ligi Narodów proszę Pana Ministra o przybycie do Warszawy na środę 13-tego.

⁸⁷ Na k. 226 podano początek poniższej depeszy, po czym został on skreślony.

⁸⁸ Alexander Pandely Fachiri (1877-1939), prawnik amerykański.

Seyda⁸⁹*IPMS, A. 12. 53/5, k. 227.***Nr 83**

105. [p]

MSZ, 5 VI

otr[z]ymane] 7 VI/[19]23

spr[awdzone] 22 VI [19]23

W sprawie Jaworzyny nie godzimy się na wznowienie bezpośrednich z Pragą rokowań ponieważ doświadczenie 1922 nie daje nam żadnej rękojmi powodzenia.

Nadto rokowania te zmierzałyby z pewnością do podważenia prawomocnej decyzji Komisji delimitacyjnej z 25 IX, która wykreśliła linię podziału Jaworzyny stanowiąc kres naszym ustępstwom. Skutki dalszego odraczania decyzji Rady są fatalne. Utrudnia nam ono przystąpienie do ostatecznego uregulowania stosunków do Czech co uważam za najpilniejsze i najważniejsze zadanie. Proszę Pana Ministra spowodować inicjatywę Rządu Angielskiego do najspieszniejszego załatwienia sprawy Jaworzyny przez Radę Ambasadorów.

Seyda

*IPMS, A. 12. 53/5, k. 227-228.***Nr 84**

104. [p]

MSZ, 6 VI

otr[z]ymane] 7 VI/[19]23

spr[awdzone] 22 VI [19]23

⁸⁹ Marian Seyda (1879–1967), dziennikarz, publicysta, historyk, polityk narodowej demokracji, 28 V–27 X 1923: minister spraw zagranicznych w gabinecie W. Witosy; 27 X–15 XII 1923: wiceminister tegoż resortu kierowanego wówczas przez Romana Dmowskiego; zob. Z. Kaczmarek. „Seyda Marian” [w:] PSB, t. XXXVI, z. 3 (150), red. H. Markiewicz, Warszawa–Kraków 1995, s. 354-359.

Welt..?⁹⁰ delegat Łotewski do Ligi Narodów będąc temi dniami w Genewie ponowił w Sekretariacie swoje zastrzeżenia przeciw deklaracji o mniejszościach dla Łotwy. Ostateczna konferencja w tej sprawie ma się odbyć w Londynie 18 czerwca przy udziale Dagamy⁹¹ Colbana⁹² i Weltersa⁹³. Wedle wiadomości z Genewy Dagama podziela zupełnie nasze stanowisko. Raport Aszkenazego o mniejszościach na Łotwie wysyła się następnym kurjerem.

Polexterne

IPMS, A. 12. 53/5, k. 228.

Nr 85

107. [p]

Polext, MSZ., 7 VI
otrzymany 8 VI 1923
spr[awdzone] 22 VI [19]23

Agitacja przeciw załatwieniu Jaworzyny według decyzji Komisji Delimitacyjnej w Czechach gwałtowna. Ostatnio odbyła się wycieczka na teren sporny członków komisji zagranicznej oraz wyższych urzędników. W sprawozdaniu poseł Hajn⁹⁴, jeden z pierwszych i najgorętszych obrońców pozostawienia Jaworzyny przy Czechach – przyznaje się że „wycieczka^a rozwijała^a szereg fałszywych poglądów, z których najbardziej rozpowszechniony, że Jaworzyna to tylko jeden szczyt.” Żądając zatrzymania Jaworzyny, podaje linię komisji delimitacyjnej, a nie wspomina o kompensatach Karwiny i Niedzicy. Narodni Listy⁹⁵ 3 czerwca. Do wykorzystania dla wykazania nieznamości sprawy przez społeczeństwo czeskie, a nawet członków komisji Spr[aw] Zagr[anicznych], sztucznej agitacji i błędnego informowania opinii przez czynniki kompetentne.

⁹⁰ Nazwisko nieczytelne.

⁹¹ Właśc. Domício da Gama (1862–1925), brazylijski dziennikarz, pisarz i dyplomata; 1920–1925: pierwszy ambasador Brazylii w Londynie.

⁹² Eric Andreas Colban (1876–1956), dyplomata norweski; 1920–1930: dyrektor LN.

⁹³ Chodzi zapewne o Francisa P. Waltersa (1888-1964), dyplomata i historyka brytyjskiego; zastępcę sekretarza generalnego LN i autora fundamentalnej pracy: „A History of the League of Nations”, Oxford University Press 1952. [oprac. JŁ]

⁹⁴ Hajn Antonin (1868–1949), czechosłowacki polityk i publicysta, 1918–1935: poseł do Czechosłowackiego Zgromadzenia Narodowego z ramienia Czechosłowackiej Narodowej Demokracji.

⁹⁵ „Národní Listy”; jeden z głównych opiniotwórczych dzienników czeskich ukazujący się w latach 1861–1941; 1918–1938: główny organ prasowy Czechosłowackiej Partii Demokratycznej, na następnie Zjednoczenia Narodowego; zob. poszczególne roczniki on line: <http://www.digitalniknihovna.cz/mzk/view/uuid>.

Polexterne

*IPMS, A. 12. 53/5, k. 229.***Nr 86**

108. [p]

MSZ, okólnik, 9 VI

otrzymany 10 VI 1923, 10 r[ano]

E[dward] R[aczyński]

spraw[dzono]

Według wiadomości z Pragi Benesz zapowiedział zjazd Małej Ententy w Bukareszcie.

Przedmiotem obrad mają być aktualne sprawy węgierskie oraz przygotowanie zgromadzenia Ligi Narodów. W myśl instrukcji D. I. 1548 proszę sondować sprawę wyborów do Rady Ligi.

Polexterne

*IPMS, A. 12. 53/5, k. 230.***Nr 87**

109. [p]

MSZ, 9 VI

otrzymany 10 VI 1923, 10 rano

spraw[dzonono] 22 VI

Nieodzowne niezwłoczne zatwierdzenie rozstrzygnięcia Komisji Delimit[acyjnej]. W razie odwlekania nie moglibyśmy dalej utrzymywać Komisji z powodu kosztów i przemijania pory odpowiedniej dla rozgraniczenia.

Polecam Zamoyskiemu interwencję u Poincaré ze wskazaniem na konsekwencje noty Zamoyskiego z dn[ia] 26 kwietnia. Proszę o wywarcie nacisku, by decyzja Rady Ambas[adorów] mogła zapaść przed 15 czerwca.

Seyda

IPMS, A. 12. 53/5, k. 230.

Nr 88

58. [w]

12 VI

M.S.Z., kopja Paryż Polexterne – Varsovie

Receptus 109.

Dziś wykonałem instrukcję w rozmowie z szefem wydziału Lampsonem⁹⁶. Nasze stanowisko spotyka się z pełnym zrozumieniem. Obiecano mi wpłynąć ponownie w Paryżu w kierunku szybkiego załatwienia Jaworzyny przez Konferencję Ambasadorów.

Ciechanowski⁹⁷, Polmission

IPMS, A. 12. 53/5, k. 231.

Nr 89

59. [w]

13 VI

M.S.Z. Polexterne, Ministre Skirmunt, Varsovie

Ustępliwa naogół nota Sowieców zadowolniła tutejszy rząd. Dziś F.O. wręczy Krasinowi notę treści ogólnikowej likwidując konflikt. Sowiety obiecały poufnie odwołać skompromitowanych posłów. Załatwienie zatargu unikając zerwania stosunków uważane jest tu jako tryumf dyplomacji Curzona.

Ciechanowski

IPMS, A. 12. 53/5, k. 231.

⁹⁶ Miles Wedderburn Lampson (1880–1964), dyplomata brytyjski; Wysoki Komisarz z ramienia Wielkiej Brytanii na Syberii w 1920 r.; po kilku latach pracy w centrali FO został w 1926 r. mianowany ambasadorem w Chinach i pozostał na tym stanowisku do grudnia 1933. [oprac. JŁ]

⁹⁷ Jan Maria Ciechanowski (1887–1973), ziemianin i dyplomata; 1920–1925: radca legacyjny Poselstwa RP w Londynie.

Nr 90

110. [p]

MSZ, 13 VI

otrzymane 13 VI, 7 [godzina] w ciągu [dnia]
spr[awdzono] 22 VI

Dla Alfreda Potockiego⁹⁸.

Program przyjęty, para królewska rumuńska⁹⁹ przybędzie do Łańcuta z Krakowa 27 czerwca koło 19 godziny, pozostanie do godz[iny] 14 28 czerwca.

Przeździecki, Polexterne

IPMS, A. 12. 53/5, k. 232.

Nr 91

1. [p]

Pos[elstwo] w Hadze, 13 VI
otrzymane 13 VI, 8 wiecz[orem]
E[dward] R[aczyński]

Rząd angielski ma podobno zamiar przez usta Sir Cecila Hursta¹⁰⁰ (Cecila Hursta) przedstawić 18 czerwca Trybunałowi swoje uwagi co do naszej interwencji w sprawie „Wimbledon”.

Proszę o wywiedzenie się jakie są intencje Rządu angielskiego.

Ponieważ informacje pochodzą ze źródła prywatnego proszę o jak najpoufniejsze traktowanie sprawy.

⁹⁸ Alfred Antoni Potocki (1886–1958), arystokrata; 1915: objął majorat łańcucki jako czwarty i ostatni zarazem ordynat; „człęk niezmiernie zamożny i zarazem ustosunkowany”; zob. A. Szklarska-Lohmannowa, „Potocki Alfred Antoni” [w:] PSB, t. XXVII, z. 4 (115), red. E. Rostworowski, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk–Łódź 1983, s. 766-768.

⁹⁹ Ferdynand I właśc. Ferdynand Wiktor Albert Mejnard Hohenzollern-Sigmaringen (1865–1927), usynowiony przez stryja Karola I; IX 1914–20 VII 1927; król Rumunii; 1922: koronowany w Alba Iulia na króla Wielkiej Rumunii. Marie Alexandra Victoria von Sachsen-Coburg und Gotha (1875–1938), arystokratka angielska; 10 I 1893: poślubiła następcę tronu Rumunii, księcia Ferdynanda.

¹⁰⁰ Sir Cecil James Barrington Hurst (1870–1963), wybitny znawca prawa międzynarodowego; 1918–1929: doradca prawny FO i wielokrotny rzecznik Wielkiej Brytanii w Stałym Trybunale Spraw Międzynarodowych w Hadze; 1929-1945 sędzia w tymże Trybunale; zob. E. Lauterpath, „Hurst Sir Cecil James Barrington” [w:] ODNB <http://www.oxforddnb.com/view/article/34069>; [dostęp: 10 V 2014]. [oprac. JŁ]

Kowalski

*IPMS, A. 12. 53/5, k. 232.***Nr 92**

111. [p]

MSZ okólnik, 13 VI
otrzymane 14 VI, 12 rano
E[dward] R[aczyński]
sprawdzono 2 VII

Wobec przyjazdu króla rumuńskiego zalecam jak najdalej idącą ostrożność w udzielaniu wiz obcokrajowcom i obywatelom Polskim, którzy nie wzbudzają zaufania. Powyższe należy stosować z całą bezwzględnością aż do odwołania. Numery wydanych paszportów polskich jak również numery wiz i nazwiska jadących codziennie podawać telegraficznie szyfrem wskazując punkt graniczny przez który będą przejeżdżać. Proszę niezwłocznie wydać polecenie konsulatom.

Polexterne

(powyższe rozporządzenie podane do wiadomości Konsulatu G[eneralnego] bezzwłocznie telefonem 14.6 godz[ina] 12.45 rano – prócz tego równocześnie pisemnie)

E[dward] R[aczyński]

*IPMS, A. 12. 53/5, k. 233.***Nr 93**

60. [w]

14 VI

Pos[elstwo] Haga

Receptus 1.

Badania w F.O. wykazują, że Trybunał ma 15 czerwca wydać preliminarne orzeczenie co do charakteru interwencji polskiej w spr[awie] „Wimbledon”. Trybunał ma wysłuchać

rzeczoznawców, przede wszystkim francuskiego i niemieckiego. Sir Cecil Hurst jako rzeczoznawca ma zająć rolę obserwatora i ewentualnego obrońcy na wypadek poruszenia bezpośrednich interesów angielskich.

Ciechanowski

IPMS, A. 12. 53/5, k. 234.

Nr 94

2. [p]

Pos[elstwo] w Hadze, 15 VI

Sir Cecil Hurst miał wczoraj rozmowę prywatną z Rostworowskim. Z rozmowy wynikałoby, że Rząd angielski uznając prawo Polski do interwencji na podstawie Artyk[ułu] 63 Regulaminu¹⁰¹ Trybunału, kwestjonuje prawo interwencji naszej oparte na Artykule 62¹⁰² jak to odpowiada instrukcji z Warszawy. Proszę zbadać powody dania takich instrukcji H[urstowi]. – Proszę [o] telegraficzną odpowiedź.

Kowalski

IPMS, A. 12. 53/5, k. 234-235.

Nr 95

61.[w]

15 VI

Haga

¹⁰¹ Stanowił on:

„O ile chodzi o interpretację konwencji, do której należą inne Państwa, oprócz stron spór wiodących, Sekretariat zawiadamia je o tym niezwłocznie.

Każde z nich ma prawo interwencji w procesie, i jeśli skorzysta z tego prawa, zawarta w wyroku interpretacja obowiązuje również i w stosunku do niego.”

DzURP, 1923, nr 106, poz. 840, przedruk w: WŻNPM, dok. nr 80, s. 269.

¹⁰² Głosił on:

„Jeżeli Państwo uznaje, że w sporze wchodzi w grę jego interes natury prawnej, może wystąpić do Trybunału z żądaniem dopuszczenia do interwencji.

Decyzja należy do Trybunału.”

DzURP, 1923, nr 106, poz. 840, przedruk w: WŻNPM, dok. nr 80, s. 269.

Receptus 2.

Hurst jako radca prawny rządu działa na mocy ogólnych instrukcji nie krępujących go w stosowaniu samodzielnej interpretacji prawnej w danej sprawie. Wobec tego żądanie niewykonalne, jedynie wpływ bezpośredni na Hursta może osiągnąć zmianę poglądu.

Polmission

IPMS, A. 12. 53/5, k. 235.

Nr 96

112. [p]

MSZ, okólnik, 16 VI
otrzym[ano] 17, 12 rano
E[dward] R[aczyński]

Anuluję instrukcję D. I. 1377 w spr[awie] Komisji Administracyjnej.

Polexterne

IPMS, A. 12. 53/5, k. 235.

Nr 97

62. [p]

M.S.Z., okólnik, 18 VII

Receptus 111.

Wykaz wiz udzielonych 16 czerwca, wszystkie przez Zbąszyn: Polacy: Szmul Cytryn p[aszport] 678, wiz[a]1517; Pieprzyk p[aszport] 680, w[iza] 1519; Rosenstein p[aszport] 681, w[iza] 1520; Lichtensztein p[aszport] 682, w[iza] 1551; Wissenberg p[aszport] 683, w[iza] 1522. Obywatele angielscy: Veiskorn p[aszport] 367949, w[iza] 1516; Jones p[aszport] 24352, w[iza] 1525; Phillips p[aszport] 381232, w[iza] 1526. Amerykanin: Ceronin p[aszport] 215905, w[iza] 1527.

Ciechanowski

IPMS, A. 12. 53/5, k. 235.

Nr 98

113. [p]

M.S.Z., 19 VI

Posel Zaleski prosił Ambasadora francuskiego¹⁰³, angielskiego¹⁰⁴ i japońskiego by ponowili deklarację swych rządów z roku 1921, stwierdzającą ich *désintéressement* do haub¹⁰⁵, które kupiliśmy we wrześniu 1919 r. we Wiedniu od Brusza, a bez zgody wielkich mocarstw nie mamy prawa wywiezienia. Ambasador angielski, a następnie i francuski dali przychylną odpowiedź. Rząd włoski dał swą zgodę pod pewnym warunkiem, który przyjęliśmy, co stanowczo i bezwzględnie tajemnicą. Między innymi Włosi żądają załatwienia sprawy poza Konferencją Ambasadorów. Tymczasem niespodziewanie Anglia wystąpiła tam z wnioskiem o przyznanie nam haub, co się spotkało z energicznym protestem Włoch. Proszę niezwłocznie interweniować by sprawa była załatwiona poza Konferencją Ambas[adorów] na...^a deklaracji złożonej już Zaleskiemu.

Poexterne

IPMS, A. 12.53/6, k. 1-2.

Nr 99

114. [p]

M.S.Z., 19 VI

Uzupełniając K. III 5433 zarządzam przesyłanie informacji wjazdu obcokrajowców depeszą treściwą *in claris* do D. VII rezerwując szyfrowanie w wypadkach nadzwyczajnych.

Poexterne

¹⁰³ Camille Barrère (1851–1940), francuski dyplomata 1897–1924: ambasador Republiki Francuskiej we Włoszech.

¹⁰⁴ Sir Ronald William Graham (1870–1949), dyplomata brytyjski; 1921–1923: ambasador Wielkiej Brytanii w Rzymie (przy Kwirynale). [oprac. JŁ]

¹⁰⁵ Własc. haubica - działo o krótkiej lufie i kalibrze powyżej 100 mm.

IPMS, A. 12.53/6, k. 2.

Nr 100

63. [w]

20 VI

M.S.Z.

Receptus 114

Polacy Zbąszyń: Rozjenska p[aszport] 687 w[iza] 1528 Tarkowski p[aszport] 688 w[iza] 1529
Woźniak 689 w[iza] 1530 Bahowski 690 w[iza] 1531 Stankowska¹⁰⁶ 901 w[iza] 1533. ^a...^a

Czy nazwiska obywateli polskich telegrafować nadal szyfrem czy *in claris*.

Skirmunt

IPMS, A. 12.53/6, k. 2.

Nr 101

64. [w]

20 VI

M.S.Z., kopia Berlin.

Receptus 101

Rząd angielski nadal zwleka z odpowiedzią o poparciu naszych starań przywrócenia bezpośrednich pociągów, tłumacząc, że dyskutuje sprawę z ekspertami i prawnikami, którzy uważają, że nie zachodzi wypadek wykroczenia Niemców przeciw traktatowi. Oficjalnej interwencji nie da się uzyskać. F. O. natomiast uważa, że nieoficjalna wymiana poglądów między Pos[elstwem] Polskiem, a Ambasadą w Berlinie mogłaby umożliwić nieoficjalne poparcie Ambasady.

Skirmunt

IPMS, A. 12.53/6, k. 2-3.

¹⁰⁶ Brak bliższych danych na temat tych osób.

Nr 102

1. [p]

Pos[elstwo] w Bernie, 20 VI
otrzymano 20/6 1923 6 wieczór.
E[dward] R[aczyński]

W sprawie Artykułu 4 Traktatu o mniejszościach¹⁰⁷ wpłynęła do Sekretarjatu jątrząca nowa petycja Deutschtumsbundu¹⁰⁸ i adwokata niemieckiego Ericha Kaufmana¹⁰⁹, działającego jako mandatariusz grupy likwidowanych Niemców, pretendujących do obywatelstwa polskiego, a których sprawy toczą się jednocześnie przed Tribunal mixte Germano–Polonais. Delegacja zadeklarowała *irrecevabilité* petycji i ponowiła ustnie oświadczenie Rządu co do niekompetencji Ligi Narodów w sprawach obywatelstwa, na skutek czego Colban zgodził się nie stosować do otrzymanych petycji normalnej mniejszościowej (procedury), lecz przesłał je *pro informatione* Da Gamie jako referentowi spraw mniejszości w Radzie. Wydaje się wskazanem skorzystanie z obecności Colbana i Drummonda¹¹⁰ w Londynie, aby uzyskać od Da Gamy zdjęcie sprawy Artyk[ulu] 4 z porządku dziennego nadchodzącej sesji.

Modzelewski Skirmunt

IPMS, A. 12.53/6, k. 3-4.

Nr 103

65. [w]

21 VI-D-VI

¹⁰⁷ Właśc. mowa o podpisanym 28 czerwca 1919 r. w Wersalu „Traktacie między Głównymi Mocarstwami Sprzymierzonymi i Stowarzyszonymi a Polską”, zwanym też w polskiej literaturze przedmiotu »małym traktatem wersalskim«;

Jego art. 4 stanowił:

„Polska uznaje za obywateli Polskich z samego prawa i bez żadnych formalności osoby przynależności niemieckiej, austriackiej, węgierskiej czy rosyjskiej urodzone na wspomnianym terytorium z rodziców tamże stale zamieszkałych, chociażby w chwili, gdy niniejszy Traktat nabierze mocy obowiązującej, same nie miały tam stałego zamieszkania.” [...] DzURP, 1920, № 110, poz. 728, przedruki w: OPP, L. 113, s. 239; WZNPM, dok. nr 71, s. 213; WEP, s. 147; Prawo, t. II, dok. nr 16, s. 64; PRWD, dok. nr 259, s. 496; DDzPPZ, dok. nr 11, s. 72; ŻHPOM, t. I., dok. nr 30, s. 126-127.

¹⁰⁸ Związek Niemieczyny dla Ochrony Praw Mniejszości powołany do życia w 1921 r., rozwiązany przez władze RP w 1923 r.

¹⁰⁹ Erich Kaufmann (1880–1972), prawnik niemiecki, zajmujący się prawem międzynarodowym publicznym.

¹¹⁰ James Eric Drummond, 16th hrabia Perth cr. 1937 (1876–1951), arystokrata szkocki, dyplomata brytyjski; 1920–1933: sekretarz generalny LN, a następnie (1933-1939) ambasador Wielkiej Brytanii we Włoszech.

M.S.Z.

Zbąszyń dwukropek

Rydel paszport 698 wiza 1548, Rozental 697 w[iza] 1549, Osterweil 701 w[iza] 1555, Schachter 702 w[iza] 1556, Russek 659 w[iza] 1557, Dziedzice dwukropek Blau 699 w[iza] 1550.

Skirmunt

IPMS, A. 12.53/6, k. 4.

Nr 104

1. [p]

20 VI

otrz[ymano] sprawdzona 21 VI

Rząd egipski nie zgadza się na rozciągnięcie jurysdykcji Konsulatu Ingoliońskiego na Egipt, życzyłby osobne przedstawicielstwo. Warszawa zawiadomiona.

Adamkiewicz

IPMS, A. 12.53/6, k. 4.

Nr 105

66. [w]

22 VI

M.S.Z.

Zbąszyn dwukropek

Helman 722 wiza 1582, Rynke 727 w[iza] 1608, Soból 730 w[iza] 1609 Zebrzydowice dwukropek – Kronberg recte Hutter 728 w[iza] 1607. Proszę o odpowiedź na telegram szyfrowy N° 63.

Skirmunt

IPMS, A. 12.53/6, k. 5.

Nr 106

67. [w]

22 VI

M.S.Z., kopia Poldelegation Genewa

Omówiłem z Drummondem taktykę w sprawie gdańskiej. Drummond uznaje konieczność rewizji całego stosunku Gdańska do Polski. Widzi trudności z powodu konieczności oparcia tej rewizji na porozumieniu z Gdańskiem. Drummond życzy, by wobec podniesienia całokształtu sprawy na najbliższej sesji drobne sprawy polsko – gdańskie nie były decydowane. W głównej sprawie przewiduje on konieczność zbadania strony prawnej i życiowej. Prosiłem by narady miały wyłącznie charakter wstępny, przygotowawczy i by do żadnych decyzji dojść nie mogło. Dla zdjęcia z porządku dziennego paragrafu 4 trzeba poinformować, że w Dreźnie projekt umowy został opracowany i obecnie badany [jest] przez oba Rządy. Szczegóły całej rozmowy także sprawozdanie rozmów z Curzonem i Robertem Cecil¹¹¹ kurierem.

Rec. 63, Ref. 114

Skirmunt

*IPMS, A. 12.53/6, k. 5-6.***Nr 107**

b[ez] n[umeru] [p]

M.S.Z., 23 VI

otrzym[ano] 24 VI

Nazwiska obywateli polskich depeszować można *in claris*.

Polexterne

IPMS, A. 12.53/6, k. 6.

¹¹¹ Edgar Algernon Robert Gascoyne-Cecil, 1. wicehrabia Cecil of Chelwood cr. 1923 (1864–1958), brytyjski prawnik, polityk i dyplomata, laureat pokojowej Nagrody Nobla; członek Partii Konserwatywnej; 10 XII 1916–19 VIII 1918: minister do spraw blokady morskiej w rządzie D. Lloyda George’a, a następnie 10 XI 1924–29 VIII 1927: w rządzie S. Baldwina, jako kanclerz ks. Lancaster odpowiadał za sprawy LN; zrezygnował z tego stanowiska w 1927 r. i do 1932 r. był brytyjskim delegatem przy Lidze Narodów. [oprac. JŁ]

Nr 108

116. [p]

M.S.Z., 25 VI

otrzym[ano] 26 VI

sprawdz[ono]

Zarządzenie dewizowe spowodowane spekulacją Gdańską i Katowicką kierowane z Berlina. Jej energiczne ukrócenie nie tylko zatrzymało spadek marki polskiej, ale natychmiastowo ją podniosło, zarazem pozwoliło we trzy dni nabyć dla skarbu waluty wartości 700 tysięcy dolarów. Przemysł górnośląski z wielką lojalnością zobowiązał się odstępować P.K.K.P. część waluty z eksportu. Rząd zdecydował wytepić spekulację i musiał wobec jej rozmiaru zamknąć na dwa dni giełdę i utworzyć Komisję dewiz z udziałem przedstawicieli banków dla kontroli dyspozycji dewizowych. ^aŁacin (proszę?) ^a Konieczne ostrożne przygotowanie rządu i prasy do dłuższego czasu trwania tych środków, gdyż tylko w ten sposób możemy się uchronić od skutków przesilenia, któreby się odbiło fatalnie i na stosunkach handlowych z zagranicą.

Niemniej ważnym [jest] ostrożne wyjaśnienie konieczności ograniczenia wydawania dewiz na najistotniejsze tylko zakupy za granicą. Dewizy na kupno surowców będzie musiał przemysł w wysokim stopniu sam zarobić eksportem. Eksport na zachód pragnie Rząd ułatwić dążąc (z czasem) do zmniejszenia obrotu polsko-niemieckiego, jak to jasno wynika z *exposé* min. Grabskiego¹¹² z 15 VI, które proszę wziąć za podstawę akcji.

Polexterne

*IPMS, A. 12.53/6, k. 6-7.***Nr 109**

117. [p]

M.S.Z., 26 VI

otrzymano 27 VI, 10 rano

E[dward] R[aczyński]

¹¹² Władysław Grabski (1874–1938), ziemianin, polityk obozu narodowego; 13 I–1 VII 1923: minister skarbu w gabinecie W. Witosa; 19 XII 1923–14 XI 1925: premier RP.

Treść wniosku angielskiego na Konfer[encji] Ambas[adorów] zmusiła Włochy do protestu i do ponowienia nastawiania na swoje odszkodowania. Pragnąc pomimo to doprowadzić sprawę do końca proponują iż same postawią wniosek na Konfer[encji] Ambas[adorów], aby Polska mogła załatwić sprawę Brusza z każdym z państw zainteresowanych osobno. Wobec przychylnego dla nas oświadczenia wszystkich tych państw jest to najlepsze dla nas wyjście. Proszę uzyskać cofnięcie wniosku angielskiego i poparcie nowego wniosku włoskiego. Konieczne natychmiastowe załatwienie i telegraficzne sprawozdanie.

Poexterne

IPMS, A. 12.53/6, k. 8.

Nr 110

118. [p]

M.S.Z., 26 VI

otrzym[ano] 27 VI, 12 rano

Równocześnie telegramem *in claris* wyciąg artykułu organu Benesza „Česke Slovo”¹¹³, powtarzanego na naczelnem miejscu półoficjalnej „Prager Presse”¹¹⁴ zawierającego namiętne napaści na Polskę – jako odpowiedź na moje exposé w Komisji Sejmowej: Proszę (tech)...^a poufnie z naciskiem wobec Rządu wskazując, że mimo zdecydowanie ugodowego programu Rządu wobec Czech, nowe przewleknięcie załatwienia sprawy Jaworzyny przez Radę Ambas[adorów] powoduje ciągle zaognianie się stosunków polsko–czeskich.

Seyda

IPMS, A. 12.53/6, k. 9.

¹¹³ „České Slovo”, czeska gazeta codzienna wydawana od roku 1907, była organem Czeskiej Partii Narodowosocjalistycznej.

¹¹⁴ Niemieckojęzyczna gazeta założona przez Tomáša Masaryka, mająca na celu integrację mniejszości niemieckiej, która stanowiła 22,5% ludności Republiki; ukazywała się w Pradze od marca 1921 r. do 1939 r.; jej redaktorem był w latach 1921–1938 Arne Laurin, a wydawcą rządowa firma Orbis.

Nr 111

68. [w]

28 VI

M.S.Z. kopia Paryż

Receptus 117

Według informacji F. O. projekt włoski polegałby na zrzeczeniu się przez Anglię i Francję ich praw i na zastrzeżeniu praw włoskich z widokiem bezpośredniego porozumienia się z Polską. H.

Chociaż sprawa ma być jeszcze zaopiniowana przez doradcę prawnego, to jednak F.O. oświadcza, że dążąc do praktycznego zlikwidowania incydentu zamierza poprzeć zarówno taką, jak ewentualnie inną podobną propozycję włoską.

Skirmunt

IPMS, A. 12.53/6, k. 9-10.

Nr 112

1. [p]

Pos[elstwo] Berlin, 27 VI

otrzym[ano] 28 VI, 4 po poł[udniu]

E[dward] R[aczyński]

Wybitny pacyfista niemiecki hr. Harry Kessler¹¹⁵ bawi w Londynie dla propagandy koncepcji rozwiązania problemu reparacji przez wotum^{a...a} akcji socjalistów wszystkich krajów. Proszę informacje.

Jackowski¹¹⁶*IPMS, A. 12.53/6, k. 10.*

¹¹⁵ Harry graf von Kessler (1868–1937), niemiecki, pisarz, artysta, dyplomata i polityk; odpowiedzialny za kontakty władz niemieckich z Józefem Piłsudskim w czasie jego internowania w twierdzy Magdeburg; został pierwszym akredytowanym w Warszawie dyplomata.

¹¹⁶ Tadeusz Gustaw Jackowski (1889–1972), ziemianin i dyplomata; 1 IV 1923–15 XII 1924: radca legislacyjny i jednocześnie kierownik poselstwa w charakterze *chargé d'affaires* a. i. – zastępujący posła Kazimierza Olszowskiego – Poselstwa RP w Berlinie; zob. „Słownik biograficzny Polskiej służby zagranicznej/A Biographical Dictionary of the Polish Foreign Service 1918–1945” (dalej cyt. SBPSZ), red. K. Smolana, t. IV, Warszawa 2012, s. 51-53.

Nr 113

119. [p]

M.S.Z., 28 VI
otrzym[ano] 29 VI
E[dward] R[aczyński]

Rada naczelna polskiego przemysłu cukrowniczego¹¹⁷ otrzymała od Rządu pozwolenie na wywóz 120 tysięcy ton cukru białego z kampanii 1923/[19]24.

Minister Skarbu
Polexterne

IPMS, A. 12.53/6, k. 10.

Nr 114

^bOd Pos[elstwa] w Paryżu

otrzymane kurierem

29 VI 1923 E[dward] R[aczyński]^{b118}

Odpis depeszy wysłanej do Ministerstwa Spraw Zagranicznych dnia 27 czerwca 1923.
(Odpowiedź na depeszę z 26 VI)

Według wiadomości poufnych Anglia dotąd nie złożyła wniosku w sprawie Brucka, ponieważ oczekuje na instrukcje z Londynu. Nasi angielscy przyjaciele uważają, że ich projekt wniosku jest korzystniejszy dla Polski od projektu włoskiego. Obiecali poufnie wniosku nie składać bez uprzedniego prywatnego porozumienia z nami. Zawiadomią nas o nadejściu instrukcji z Londynu, których się spodziewają za kilka dni. W końcu tygodnia otrzymamy przychylną dla nas opinię francuską. 7 czerwca Ambasador włoski¹¹⁹ oświadczył Konferencji

¹¹⁷ Mowa o powołanej do życia w 1922 r. – na zjeździe w Warszawie – wspólnej reprezentacji przemysłu cukrowniczego Radzie Naczelnej Polskiego Przemysłu Cukrowniczego z prezesem Józefem Żychlińskim na czele; nieco wcześniej, bo 2 września 1921 r. powstał w Poznaniu Bank Cukrownictwa S.A.; zob. Z. Landau, „Bank Cukrownictwa S.A.” [w:] „Encyklopedia historii gospodarczej Polski po 1945 roku” (dalej cyt. EHGP), red. A. Mączak, Warszawa 1981, t. I, s. 25.

¹¹⁸ Z lewej strony karty niniejszej depeszy, będącej wklejonym maszynopisem, widnieje fragment ręcznej adnotacji uczynionej ołówkiem oraz inicjały: E[dward] R[aczyński].

¹¹⁹ Camillo Romano Avezana (1867–1949), dyplomata włoski; 17 IV 1919–25 II 1921: ambasador w Waszyngtonie; 29 X 1921–23 XI 1921: delegat na konferencję międzynarodową do spraw kolei, poczty i

Ambasadorów iż Rząd włoski nie może zrzec się indemnizacji za część materiału przypadającą mu. Porozumie się bezpośrednio z Polską w tej sprawie. Stanowisko zajęte przez inne zainteresowane mocarstwa w tej sprawie uważa za zrzeczenie się przez nie należące się im indemnizacji. Dotąd nie wpłynął żaden inny wniosek do Konferencji Ambasadorów.

IPMS, A. 12.53/6, (maszynopis) k. 11.

Nr 115

22. [p]

M.S.Z., 30 VI

otrzy[mano?]2 VII

Mamy wiadomość, że w państwach bałtyckich rozpoczyna się energiczna akcja niemiecko–rosyjska skierowana przeciwko naszym interesom i wpływom. Należy oczekiwać wysunięcia trój–związku Estonii, Łotwy, Litwy na tle wspólnych interesów Niemiec i Rosji, nie wykluczona inicjatywa zwołania wspólnej konferencji państw bałtyckich z Niemcami, Rosją i Polską. Wobec tego niebezpieczeństwa proszę o energiczną akcję prasową w sprawie Kłajpedy i zbliżenia niemiecko–litewskiego.

Seyda

IPMS, A. 12.53/6, k. 12.

Nr 116

2. [p]

Delegacja Genewa, 1 VII

otrzymano 2.7 o godz[Inie] 12 w poł[udnie]

E[dward] R[aczyński]

Refero pismo 1535 proszę o informację co do wyzyskania za pośrednictwem Da Gamy nadesłanych materiałów.

Modzelewski

*IPMS, A. 12.53/6, k. 12.***Nr 117**

69. [w]

3 VII Deleg[acja] Genewa

Receptus 2. Refero tel. *in claris* 895. Ambasador Brazylijski ciągle chory, widzieć go nie mogłem.

Skirmunt

*IPMS, A. 12.53/6, k. 12.***Nr 118**

120 bis. [p]

M.S.Z. okóln[ik], 2 VIIPierwszy telegram z 30 VI /120 był nieczytelny

otrzyman[o] 2.7, wiecz[orem]

E[dward] R[aczyński]

Wobec wyjazdu króla rumuńskiego odwołuję zarządzenie komunikowania depeszami nazwisk i numerów wiz i paszportów osób przyjeżdżających do Polski.

Polexterne

*IPMS, A. 12.53/6, k. 13.***Nr 119**

121. [p]

M.S.Z., okólnik, 2 VII

otrzymano 2.7 o godz[inie] 9 wiecz[ór]

E[dward] R[aczyński]

Wobec rozpoczynających się rokowań Konferencji Amb[asadorów] z Litwinami w sprawie Kłajpedy, Zamoyski złoży notę z kategorycznym żądaniem uzależnienia przyznania Kłajpedy Litwinom od uprzedniego zniesienia przez Litwę blokady Niemna. W razie, gdyby Konf[erencja] Amb[asadorów] nie uwzględniła tego żądania odmówimy udziału w pracach komisji Konferencji i nie podpiszemy konwencji kłajpedzkiej. Proszę podkreślić [w] miejscowej prasie nielegalność panowania Litwinów w Kłajpedzie, wyzyskać protest Konferencji Ambasadorów przeciw samowolnemu ogłoszeniu przez Kowno autonomii Kłajpedy.

Seyda

IPMS, A. 12.53/6, k. 13-14.

Nr 120

123. [p]

M.S.Z., 4 VII

otrzym[ano] 5 VII wiecz[ór?]

Poselstwo Paryż telegrafuje, że Anglicy w Radzie Ambasadorów wniosku jeszcze nie złożyli, oczekują na instrukcje. Należy dołożyć wszelkich starań żeby zamiast składać własny wniosek Anglia przyjęła wniosek włoski, o którego niezwłoczne złożenie stara się poselstwo Rzym, a który sankcjonuje bezpośrednio nasze porozumienie z poszczególnymi mocarstwami. Wobec już udzielonej Załuskiemu deklaracji Anglii i Francji oraz obietnic włoskich dałoby to nam możliwość natychmiastowego formalnego załatwienia i rozpoczęcia wysyłki haub[ic] z Wiednia.

Polexterne

IPMS, A. 12.53/6, k. 14.

Nr 121

70. [w]

6 VII

wysł[ano] 6 VII o 6 p[[południu]

M.S.Z., min. Seyda

Proszę o wstrzymanie decyzji co do Skrzyńskiego do nadejścia mego listu w tej sprawie.

Skirmunt

IPMS, A. 12.53/6, k. 15.

Nr 122

71. [w]

6 VII

M.S.Z.

Proszę o przysłanie rosyjskiego tekstu rekantacji Patriarchy Tychona.

Skirmunt

IPMS, A. 12.53/6, k. 15.

Nr 123

124. [p]

M.S.Z., okólnik, 8 VII

otrzymano 9 VII

Posel Prokop Maks¹²⁰, poseł czeski w ostatnich tygodniach jawnie w sposób gwałtowny agitował tutaj wśród Polaków i dyplomatów zagranicznych przeciw mnie i rządowi, usposabiając swój rząd w sposób jak najgorszy. W ostatnich dniach przybrało to formy podejrzane, wczoraj popadł w obłęd o charakterze szału. W porozumieniu z rodziną wywozi się go spętanego do Pragi. Proszę sugerować rządowi angielskiemu, że robota chorego człowieka przyczyniła się poważnie do zaostrzenia stosunku rządu czeskiego do nas.

Seyda

IPMS, A. 12.53/6, k. 15-16.

¹²⁰ Prokop Maxa (1883–1961), czechosłowacki dyplomata i polityk; 14 V 1921–1924: poseł Czechosłowacji w Warszawie.

Nr 124

125. [p]

M.S.Z., 9 VII
otrzym[ano] 10 VII

Maxa wywieziono dziś w towarzystwie lekarza salonką do Pragi. Stan spokojniejszy, nie był potrzebny przymus.

Seyda

IPMS, A. 12.53/6, k. 16.

Nr 125

3. [p]

Genewa, 9 VII
otrzym[ano] 10 VII

Raport Rady o Gdańsku i komentarze do niego Drummonda i Colbana dają podstawę do załatwienia sprawy Gdańska pomyślnie w duchu traktatu wersalskiego o ile wysoki komisarz¹²¹ ze swej strony nie będzie stawiał przeszkód i umacniał oporu Gdańska. Dyskretna interwencja p[ana] ministra w celu udzielenia Wys[okiemu] Komisarzowi odpowiednich informacji bardzo pożądana. Szczególniejsze znaczenie dla spraw wyszczególnionych tel[efonicznie] *in claris* miałyby opinie Headlama-Morley¹²², którego tu poznałem.

Pluciński¹²³

IPMS, A. 12.53/6, k. 16.

¹²¹ Mervyn Sarley MacDonnell (1880–1949), 22 II 1923–21 II 1926: wysoki komisarz LN w Wolnym Mieście Gdańsku.

¹²² Właśc. James Wycliffe Headlam, od 1918: Headlam–Morley (1863–1929), brytyjski historyk i filolog klasyczny, który porzucił karierę akademicką dla służby cywilnej oraz doradztwa rządowego; na Paryskiej Konferencji Pokojowej był zaangażowany w opracowanie projektu traktatu wersalskiego; Anna Cienciąła utrzymuje, że – wspólnie z doradcą prezydenta Woodrowa Wilsona i zarazem dyrektorem wykonawczym amerykańskiej grupy doradczej - Sidneyem Edwardem Mezesem – był w roku 1919 inicjatorem utworzenia WMG.

¹²³ Leon Bolesław Pluciński (1875–1935), ziemianin, polityk obozu narodowego, dyplomata; 17 II–24 X 1921: kierownik delegacji RP na rokowania polsko-gdańskie; 26 VI 1921–1 X 1923 (formalnie do 28 II 1924): komisarz generalny RP w Gdańsku; 4 VII 1923: prezentował stanowisko RP w sprawach gdańskich na posiedzeniu Rady LN, nie zyskał aprobaty tego organu, co *de facto* jednoznacznie do tego stopnia osłabiło jego pozycję w WMG, że nie powrócił już na tamtejszą placówkę; XI 1922–III 1930: poseł na Sejmy RP: I i II kadencji; 1925–1927: wicemarszałek Sejmu RP I kadencji; Z. Landau, „Pluciński Leon Bolesław” [w:] PSB, t. XXVI, z. 4 (111), red. E. Rostworowski, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk–Łódź 1981, s. 749-751; SBPSZ, t. IV, Warszawa 2012, s. 93-94.

Nr 126

72. [w]

11 VII

M.S.Z., kopia Del[egacja] Genewa

W myśl telegramu Plucińskiego staram się o wywarcie poufnego nacisku na Mac Donella dla uzyskania przyjaźniejszego współdziałania jego w rokowaniach z Gdańskiem. Chociaż nie ma bezpośrednich stosunków między niem a Foreign Office robią mi nadzieję, że się ku temu drodze znajdzie.

Skirmunt

*IPMS, A. 12.53/6, k. 17.***Nr 127**

3. [p]

Haga, 11 VII

otrzym[ano] 12 VII

Na podstawie informacji ~~o~~ trybunału obecność Sir Ernesta Pollocka w Hadze od 20 bież[ącego] miesiąca wskazana. Będzie zapewne mówił między 20-tym bież[ącego] miesiąca a 1-szym sierpnia.

Kowalski

*IPMS, A. 12.53/6, k. 17.***Nr 128**

126. [p]

M.S.Z., 11 VII

otrzym[ano] 12 VII o 4-tej

sp[rawdzone] 11 VII

Refero Raport Modzelewskiego 1535. Czy złożył Pan Poseł notę Da Gamie.

Polexterne

*IPMS, A. 12.53/6, k. 17.***Nr 129**

73. [w]

13 VII

M.S.Z.

Receptus 126.

Wobec choroby Da Gamy, który nikogo nie przyjmuje, noty nie wręczyłem. Uczynię to skoro tylko będzie to możliwem.

Skirmunt

*IPMS, A. 12.53/6, k. 18.***Nr 130**

74. [w]

13 VII

M.S.Z.

Tylko dla ministra.

Miałem godziną wizytę Benesza, o której sprawozdanie kurierem.

Skirmunt

*IPMS, A. 12.53/6, k. 18.***Nr 131**

127. [p]

M.S.Z., okólnik, 13 VII
otrzym[ano] 14 VII, 7-ma wieczór
E[dward] R[aczyński]
sprawdzony

Decyzja Rady Ligi w sprawie Gdańska jest poważnym krokiem naprzód ku ugruntowaniu naszego dostępu do morza. Nie żądając zmiany stanu prawnego domagaliśmy się rewizji całokształtu stanu faktycznego, co osiągnięto w pełni. Jednocześnie uzyskaliśmy orzeczenie Ligi, że Traktat wersalski może być wbrew twierdzeniu władz gdańskich podstawą przy komentowaniu konwencji paryskiej¹²⁴ oraz zapowiedź Ligi, że kompetencje komisarza będą sprecyzowane, gdyż winien on unikać (wrażenia) mieszania się do wewnętrznych spraw polskich. Dla zrewidowania stanu faktycznego odbyto w Sekretariacie Ligi trzydniową konferencję w [sprawach] Rady Portu¹²⁵, celnictwa oraz uprawnień naszych obywateli w Gdańsku¹²⁶. Przebieg rokowań zupełnie zadawalający. Zakończono redagując zalecenia w duchu naszych życzeń. Na podstawie zaleceń będą kontynuowane rokowania w Gdańsku. Proszę w powyższym duchu informować, podkreślając zadowolenie nasze z osiągniętych rezultatów.

Seyda 14127

IPMS, A. 12.53/6, k. 18-19.

Nr 132

128. [p]

M.S.Z., 20 VII

otrzym[ano] 21 VII [19]23 ???

Zamojskiemu powiedział Peretti, że Benesz dąży do odesłania [sprawy] Jaworzyny do Hagi, twierdząc, że Anglia zgodzi się i postawi odnośny wniosek Konferencji Ambasadorów. Zamojski wyczuwa chęć Francji uniknięcia decyzji i Konferencji. Proszę przeciwdziałać.

¹²⁴ Podpisanej 9 listopada 1920 r.

¹²⁵ Art. 19 konwencji zawartej 9 listopada 1920 r. między Polską a WMG stanowił w tej materii;

„Pod nazwą «Rady Portu i Dróg Wodnych Gdańska» zostanie ustanowiona Rada, złożona w równych częściach z polskich i gdańskich komisarzy, których liczba z każdej strony nie będzie przekraczała pięciu, a którzy będą wybrani odpowiednio przez Rząd Polski i przez Wolne Miasto spomiędzy przedstawicieli interesów gospodarczych obu krajów.”

DzURP, 1922, nr 13 poz. 117; przedruk w: WZNPM, nr 79, s. 253; WEP, s. 228; PwL, s. 178.

¹²⁶ Art. 33 konwencji zawartej 9 listopada 1920 r. między Polską a WMG głosił:

„Wolne Miasto Gdańsk zobowiązuje się [...] szczególnie czuwać, aby w prawodawstwie i w prowadzeniu administracji żadna stronniczość nie objawiała się na szkodę obywateli polskich i innych osób pochodzenia lub języka polskiego, stosownie do art. 104 § 5 Traktatu Wersalskiego.”

DzURP, 1922, nr 13, poz. 117; przedruk w: WZNPM, 79, s. 256; WEP, s. 233; PwL, s. 179.

Polexterne

*IPMS, A. 12.53/6, k. 20.***Nr 133**

42. [p]

Pos[elstwo] Paryż, 21 VII
otrzym[ano] 22 VII, 10 r[ano]
 E[dward] R[aczyński]

Z powodu nieobecności Poincarégo w Paryżu wręczyłem ^{a...a} wczoraj Perrettiemu notę, żądając decyzji Konf[erencji] Ambasadorów w spr[awie] Jaworzyny. Perretti oświadczył mi, że Poincaré godzi się, by sprawa została postawiona na przyszłym posiedzeniu Konferencji. Równocześnie poruszył, widocznie na skutek rozmów z Beneszem, możliwość odesłania sprawy Jaworzyny do Hagi. Zapytał mnie czy Rząd polski byłby skłonny oddać spór o Jaworzynę do decyzji Trybunału Najwyższego. Odpowiedziałem, że stanowczo nie. Stwierdziłem, że jedynie Konfer[encja] Ambas[adorów] jest powołaną do rozstrzygnięcia sprawy Jaworzyny. Powołałem się przy tem na jednomyślną decyzję Komisji Delimitacyjnej przez nią specjalnie wydelegowanej do zbadania sprawy na terenie i(...) skraj(...) odpowiedni (...) propozycję.

W dalszej rozmowie zwalczałem energicznie koncepcję Hagi wskazując na niebezpieczeństwo tworzenia takiego precedensu i osłabiania autorytetu Konfer[encji] Ambas[adorów], gdyż byłoby to kwestionowaniem jej kompetencji, o co jak wiem, Beneszowi chodzi.

Zamoyski

*IPMS, A. 12.53/6, k. 20-21.***Nr 134**

112. [p]

M.S.Z., 23 VII
 otrzymano 23 VII, 5 p[o południu]

Proszę niezwłocznie zasięgnąć w rejestrze Lloydu¹²⁷ oraz redakcji „Daily News” wiadomość o statku szkolnym „Lwów”¹²⁸, który 24-ego czerwca opuścił Havre do Santos i podanie wyniku szyfrem.

Poexterne

IPMS, A. 12.53/6, k. 22.

Nr 135

75. [w]

23 VII

M.S.Z., kopia Paryż

W sprawie Jaworzyny miałem dziś rozmowę z Foreign Office. W skutek podróży Benesza proste zatwierdzenie decyzji Komisji delimitacyjnej mało prawdopodobne, chociaż nastawałem na takowe, jako na jedynie wskazane. Przedstawiciel Anglii w Konferencji Ambasadorów dotąd nowych instrukcji nie otrzymał, zdecydowanie sprawy na najbliższym posiedzeniu wykluczone. Foreign Office rozważa różne możliwości, n[a] p[rzykład] odesłanie do Hagi wobec zakwestionowania kompetencji Konferencji Ambasadorów lub przekazanie sprawy Lidze Narodów lub nawet arbitraż, szukając kombinacji, które by mogły przyjąć obie strony. O sugestii Benesza porozumienia się bezpośrednio na podstawie nowej delimitacji nie mówiłem. Proszę o telegraficzne instrukcje.

Skirmunt

IPMS, A. 12.53/6, k. 22-23.

¹²⁷ Ang. Lloyd's Register of Shipping; LR (pol. Rejestr Lloyd'a), najstarsze na świecie brytyjskie towarzystwo klasyfikujące statki; jego siedzibę ulokowano w Londynie; jedno z trzech największych w świecie; w obecnej postaci organizacyjnej funkcjonuje od 1834 r.; od 1885 r. wydaje pionierski w skali globu ogólnoswiatowy rejestr wszystkich statków handlowych o pojemności powyżej 100 RT (ang. Register Tonne).

¹²⁸ Pierwszy żaglowy statek szkolny polskiej marynarki handlowej, poprzednik „Daru Pomorza”; postrzegany jako załóżek Państwowej Szkoły Morskiej w Tczewie; zwodowany w roku 1869 (lub 1868) w Anglii w stoczni G.R. Cloover & Co. w Birkenhead jako statek towarowo-pasażerski, jeden z pierwszych stalowych żaglowców, był pierwotnie 3-masztową fregatą o nazwie „Chinsura”; w 1893 r. nabył go armator włoski, nadając mu imię „Lucco”; w 1915 r. stał się on własnością armatora holenderskiego; zmiana takielunku przeobraziła go w bark o nazwie „Nest”; w 1921 r. statek został nabyty przez Polskę i 14 listopada tegoż roku przekazany PSM; 1921–1929: jako szkolny żaglowiec przewoził ładunki handlowe, by w ten sposób zarobić na własne utrzymanie; 13 sierpnia 1923 r. w czasie rejsu do Brazylii jako pierwszy polski statek przekroczył równik.

Nr 136

76. [w]

24 VII

M.S.Z.

Receptus 112

Wedle rejestru Lloyda „Lwów” ostatnio widziany latitude 49 north long, 5.40 west 1-szego lipca, ale powodu do niepokoju nie ma. „Daily News” nie ma żadnych wiadomości. Będę się starać przez Maremiego.

Skirmunt

*IPMS, A. 12.53/6, k. 23.***Nr 137**

77. [w]

25 VII

M.S.Z.

Refero 76

Wedle wiadomości sztabu marynarki „Lwów” powinien zbliżyć się do Pernambuco. Radzę zasięgnąć wiadomości przez poselstwo polskie w Brazylii.

Skirmunt

*IPMS, A. 12.53/6, k. 23.***Nr 138**

130. [p]

M.S.Z., 25 VII,

otrzy[mano] 26 VII o godz[Inie] 10 rano

Receptus raport 70, depesza 75.

Podzielaam zapatrywania. Obstawiamy stanowczo przy dotychczasowym stanowisku.

Seyda

*IPMS, A. 12.53/6, k. 23.***Nr 139**

78. [w]

28 VII

M.S.Z.

Refero dep[esza] *in claris* 32. Wydałem wyjątkowo wizę petentce ze względu na znajomość z jej narzeczonym dziennikarzem Maletą¹²⁹ i faktem, że jedzie z siostrą^{a...a} autorką przychylnej książki o Polsce. Jadą do Krakowa na miesiąc, by zbierać dane do drugiej książki o Polsce. Szczegóły kurierem.

Skirmunt

*IPMS, A. 12.53/6, k. 24.***Nr 140**

79. [w]

28 VII

M.S.Z.

Tajne, tylko dla Pana Ministra.

Dziś najpoufniej Foreign Office poinformowało mnie, że Konferencja Ambasadorów postanawia odesłać sprawę Jaworzyny do Ligi Narodów dla zasięgnięcia opinii co do zapytania czy kwestia granicy na odcinku Jaworzyna jest otwartą czy też została przesądzoną dawniejszemi postanowieniami Konferencji. Przewiduje się, że Rada Ligi zwróci się z tem samem zapytaniem do Trybunału w Hadze. Foreign Office zgodziło się na takie załatwienie. Kopia Paryż.

Skirmunt

IPMS, A. 12.53/6, k. 24.

¹²⁹ Nazwisko nieczytelne.

Nr 141

131. [p]

M.S.Z. okólnik, 28 VII,
otrzymano 29 VII rano
E[dward] R[aczyński]
sp[rawdzo]

M.S.Z., okólnik

Rządy rosyjski¹³⁰, ukraiński¹³¹ i białoruski¹³² notyfikowały swe przystąpienie do związku Republiki socjalistycznych, będącego całkowitem przekształceniem dotychczasowego ustroju sowieckiego¹³³. Związek notyfikował przyjęcie na siebie zobowiązań traktatowych. – Proszę zbadać opinie Rządu w tej sprawie oraz jakby przyjęto ewentualne uznanie przez Polskę Związku. Telegrafować odpowiedź.

Polexterne

IPMS, A. 12.53/6, k. 25.

Nr 142

132. [p]

M.S.Z., 30 VII
otrzymano ~~30~~ 7 1 VIII rano

¹³⁰ Mowa o nocie G. Cziczera – występującego już w roli ludowego komisarza spraw zagranicznych ZSRR – do *chargé d'affaires* RP w Moskwie R. Knolla z 23 lipca 1923 r.; tekst zob. „Dokumenty i materiały do historii stosunków polsko-radzieckich”, t. IV, dok. nr 169, „Stosunki polsko-radzieckie w latach 1917–1945. Dokumenty i materiały” (dalej cyt. SPR), oprac. E. Basiński, Warszawa 1967, dok. nr 32, s. 112-113.

¹³¹ 16 lipca 1923 r. Ludowy Komisarjat Spraw Zagranicznych Ukrainy przekazał *chargé d'affaires* RP w Charkowie Marcelemu Szarocie notę informującą o przystąpieniu Ukraińskiej SRR do ZSRR; W. Materski, „Polska a ZSRR 1923–1924”, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk–Łódź 1981, s. 80.

¹³² Następnie 21 lipca tegoż roku rząd Białoruskiej SRR wystosował notę zawiadamiającą Polską Misję Repatriacyjną w Mińsku o przyłączeniu się do ZSRR; zob. SPR, s. 458; W. Materski, op. cit., s. 80.

¹³³ W wyniku puczu bolszewickiego, do którego doszło 6/7 listopada 1917 r. w Piotrogradzie, władzę w Rosji objęła utworzona 8 listopada tegoż roku – na II Ogólnorosyjskim Zjeździe Rad (OZR) – Rada Komisarzy Ludowych (rząd sowiecki); 19 stycznia 1918 r. bolszewicy dokonali kolejnego przewrotu, rozpędzając w jego trakcie Zgromadzenie Ustawodawcze Rosji; w rezultacie 28 stycznia tegoż roku III OZR uchwalił, że republika sowiecka jest związkiem narodów Rosji opartym na zasadach federacyjnych; na V OZR, obradującym w dniach 4–10 lipca tegoż roku, przyjęto oficjalną nazwę tegoż państwa – Rosyjska Federacyjna Socjalistyczna Republika Radziecka; równocześnie powstawały nowe sowieckie republiki narodowe: już w grudniu 1917 r. proklamowano Ukraińską SSR, a 1 stycznia 1919 r. Białoruską SSR.

W rozmowie z Leeperem¹³⁴ potwierdziłem to co już oświadczyłem Max Müllerowi, rząd nadal chętnie będzie widział eksperta finansowego angielskiego i że oczekuje podania mu przez Rząd angielski nazwiska kandydata. Proszę złożyć analogiczne oświadczenie. Zarazem proszę o opinię Poselstwa o Pensonie, który pragnąłby zostać sekretarzem eksperta, a wydaje się nam życzliwy.

Seyda

IPMS, A. 12.53/6, k. 25.

Nr 143

133. [p]

M.S.Z., 30 VII
otrzymano 1 VIII rano
E[dward] R[aczyński]
dopisek!?

Zamoyski depezuje, że skutkiem kompromisu z delegatem angielskim Rada Ambasad[orów] proponuje zmianę Konwencji Kłajpedzkiej¹³⁵: zamiast nominacji członka rady portu przez rządy polski i litewski, notyfikacji przez nie przedstawiciela interesów ekonomicznych dorzecza Niemna. Proszę starać się uzyskać utrzymanie poprzedniego stanowiska z zachowaniem immunitetów dyplomatycznych dla delegatów.

Seyda

IPMS, A. 12.53/6, k. 26.

Nr 144

80. [w]

2 VIII

¹³⁴ Sir Reginald (Rex) Wildig Allen Leeper (1888–1968), dyplomata brytyjski; w latach cynizm „wielkiej wojny” urzędnik Biura Wywiadowczego Ministerstwa Informacji, a następnie – funkcjonującego w latach 1918–1920 – Departamentu Wywiadu Politycznego FO, potem urzędnik innych struktur administracyjnych tegoż ministerstwa.

¹³⁵ Projekt tegoż dokumentu – opracowany przez specjalny komitet redakcyjny – Konferencja Ambasadorów przyjęła już 27 lipca; zob. A. Skrzypek, op. cit., s. 203.

M.S.Z.

Receptus 132. Poufnie się dowiedziałem w F.O., że kandydatem na eksperta jest ^aHylton^a Young¹³⁶, poseł do parlamentu, były główny sekretarz Treasury¹³⁷. Uważam kandydaturę za pomyślną. Persona znamy z najlepszej strony, powołanie jego zależy jednak od eksperta.

Skirmunt

IPMS, A. 12.53/6, k. 26.

Nr 145

81. [w]

2 VIII

M.S.Z.

Receptus 131. Zakomunikowałem Foreign Office. Przeszkody być nie może.

Skirmunt

IPMS, A. 12.53/6, k. 26.

Nr 146

82. [w]

2 VIII

M.S.Z., kopia Paryż

¹³⁶ Edward Hilton Young 1st Baron Kennet cr. 1935 (1879–1960), polityk i pisarz brytyjski związany najpierw z Partią Liberalną, a potem Konserwatywną; 1915–1923 oraz 1924–1926 członek Parlamentu z ramienia Liberalów; 1926: przeszedł do konserwatystów; 1921: finansowy sekretarz w Ministerstwie Skarbu; od 1922: członek Tajnej Rady; X 1923: przybył do Polski jako członek delegacji brytyjskiej; szczegóły zob. Z. Landau, „Polityczne aspekty działalności angielskiej misji doradców finansowych E. Hilton Younga w Polsce 1923–24”. „Zeszyty Naukowe SGPiS”, 1958, nr 9, s. 73.

¹³⁷ Ang. ‘His Majesty’s Treasury’; jeden z centralnych urzędów państwowych (Ministerstwo Skarbu) w Wielkiej Brytanii, jego zadaniem jest sprawowanie pieczy nad poborem podatków, władanie zebranymi tą drogą zasobami finansowymi i zarządzanie wydatkowaniem dochodów publicznych; na czele tej instytucji stoi Kanclerz Skarbu; w Izbie Gmin reprezentuje go sekretarz finansowy, natomiast bieżące prace ministerstwa prowadzi, wraz z podległym mu personelem, stały sekretarz; w strukturze tego urzędu mieści się również sekretarz patronujący, którym jest jeden z wybitniejszych członków partii pozostającej aktualnie u władzy, wyznaczony przez nią zarazem do przestrzegania dyscypliny przez partyjnych kolegów.

Foreign Office twierdzi, że redakcja kompromisowa uzyskała już zgodę rządu angielskiego i francuskiego i delegacji polskiej. F.O. uważa, że nowa redakcja wprowadza zmianę formalną, nieistotną, i że artykuł 35 sekcja 5, zapewniający członkom Rady osobisty immunitet dyplomatyczny został utrzymany.

Skirmunt

IPMS, A. 12.53/6, k. 27.

Nr 147

134. [p]

M.S.Z., okólnik, 4 VIII
otrzymano 5 VIII rano
E[dward] R[aczyński]

Proszę poufnie dowiedzieć się o planach Rządu w sprawie ratyfikacji traktatu lozańskiego i obsadzenia placówek w Turcji; w szczególności o przewidywanym terminie ratyfikacji i wysłaniu posła czy ambasadora – przed ratyfikacją czy po niej oraz czy do Konstantynopola czy do nowej stolicy w Angorze¹³⁸. Odpowiedź telegraficznie.

Poexterne

IPMS, A. 12.53/6, k. 27.

Nr 148

135. [p]

M.S.Z., 4 VIII
otrzymano 5 VIII rano
E[dward] R[aczyński]

¹³⁸ Angora, historyczna nazwa Ankary. [oprac. JŁ]

Pragnąc w najpełniejszej mierze zadośćuczynić życzeniu p[ana] Pośła komunikujemy: wyjazd Skrzyńskiego odroczony do pierwszego października, poczem niezwłocznie ma się udać na stanowisko sekretarza do Brukseli.

Poexterne

IPMS, A. 12.53/6, k. 28.

Nr 149

136. [p]

M.S.Z., 6 VIII

Sekretowane. W Sinaia zapadła formalna decyzja odraczająca definitywnie ustalenia wspólnych kandydatur do przedwstępnego zebrania delegatów w Genewie¹³⁹. Faktycznie Benesz zdecydowany podtrzymać swoją kandydaturę, wytwarza sztuczną atmosferę przedwczesnego sukcesu. Nawet druga z trzech znanych^a....^a alternatyw, dowodząca naszej najdalej idącej dobrej woli i kompromisowego usposobienia, choćby kosztem wielkich ryzyków politycznych na wewnątrz, została przez tamtą stronę uchylona. Fakt ten ustala jasno odpowiedzialność. W tych warunkach i wobec ciężkiej krzywdy wyrządzonej nam przez Radę Ambasadorów niesłychanie tendencyjną uchwałą w sprawie Jaworzyny¹⁴⁰, nie ma Rządu polskiego któryby mógł zrezygnować z kandydatury polskiej do Rady, a tembardziej poprzeć kandydaturę czeską. Sprawę tę poleciłem postawić bardzo silnie w Paryżu i Bukareszcie, tutaj omawiałem ją obszernie i w korzystnym nastroju z posłem angielskim. Proszę Pana przed opuszczeniem Londynu przedstawić mocno nasz punkt widzenia w Foreign Office i w

¹³⁹ Mowa o spotkaniu tam reprezentantów Małej Ententy, do którego doszło w tej miejscowości w dniach 28–30 lipca 1923 r., ówczesny minister spraw zagranicznych Polski Seyda delegował tam Erazma Piltza, formalnie jako obserwatora polecając mu *de facto* zadanie pozyskania przedstawiciela Czechosłowacji Beneša dla koncepcji poparcia kandydatury Polaka do Rady LN; Piltz miał uzyskać zgodę Czecha nawet za cenę aprobaty Warszawy dla rozstrzygnięcia po myśli Pragi sporu o Jaworzynę; zob. F. Tommasini, „Odrodzenie Polski”, Warszawa 1928, s. 273; Erazm Piltz (1851–1929), dziennikarz, publicysta, działacz endecki i dyplomata; I 1923–2 VIII 1924: konsultant dla spraw politycznych MSZ; 2 VIII 1924: emerytowany; szczegóły zob. A. Szklarska-Lohmanowa, „Piltz Erazm” (w:) PSB, t. XXVI, red. E. Rostworowski, z. 2 (109), Wrocław–Warszawa–Kraków, Gdańsk–Łódź 1981, s. 252-253.

¹⁴⁰ Mowa o decyzji Konferencji Ambasadorów z 27 lipca 1923 r.; gremium to uchylilo się wówczas od decyzji merytorycznej i przekazało ją do rozpatrzenia Radzie LN, sugerując jednocześnie, by stronę prawną rozstrzygnął Stały Trybunał Sprawiedliwości Międzynarodowej w Hadze; zob. A. Szklarska-Lohmannowa, „Polsko-...”, op. cit., s. 110-111.

zainteresowanych ambasadach, szczególnie włoskiej oraz przygotować usilną akcję propagandową do rozwinięcia po naszym [wyjeź]dzie¹⁴¹.

Seyda 06136

IPMS, A. 12.53/6, k. 28-29.

Nr 150

83. [w]

8 VIII

M.S.Z.

Receptus 134.

Rząd angielski zatrzymuje obecnego chargé d'affaires w Konstantynopolu¹⁴² do ratyfikacji, którą przewiduje najwcześniej po feriach parlamentu w listopadzie. Potem prawdopodobnie reprezentant Anglii będzie przez jakiś czas w randze chargé d'affaires. – For[eign] Off[ice] przypuszcza, że reprezentacja będzie w Konstantynopolu, nie zaś w Angorze.

Skirmunt

IPMS, A. 12.53/6, k. 30.

Nr 151

138. [p]

M.S.Z., 16/8

otrzymano 17/8 w południe

Statissime

Rettingera¹⁴³ spowodować do niezwłocznego powrotu do kraju.

¹⁴¹ Wyraz nieczytelny.

¹⁴² Sir Horace George Montagu Rumbold, (1869–1941), dyplomata brytyjski; 1 X 1920–II 1924: ambasador Wielkiej Brytanii w Turcji (z siedzibą w Konstantynopolu).

¹⁴³ Józef Hieronim Retinger (1888–1960), polityk, pisarz polityczny; 1912: udał się do Wielkiej Brytanii; 1914: po wybuchu wojny – poprzez Szwajcarię – dotarł do Francji; propagował na Zachodzie sprawę polską, próbując pogodzić opowiedzenie się po stronie Ententy z walką z Rosją; współdziałał z różnorodnymi organizacjami polskimi, wszakże z reguły dość luźno, w stopniu, który nie kolidował z jego przekonaniami politycznymi;

Polexterne 16138

*IPMS, A. 12.53/6, k. 30.***Nr 152**

84. [w]

18 VIII

M.S.Z.

Receptus 138.

Wykonanie polecenia utrudnione. Zabezpieczyłem się przeciwko ewentualnym wystąpieniom prasowym. Szczegóły ^akurierem^a raportem.

Ciechanowski

*IPMS, A. 12.53/6, k. 30.***Nr 153**

140. [p]

M.S.Z., 22 VIII

otrzymano 23 VIII 1923 rano

Receptus Raport P. 1114. – Rząd Polski przyjmuje propozycję Hilton Younga. Proszę poczynić kroki celem zaproszenia Hilton Younga jako gościa Rządu Polskiego. – Zakomunikować datę przyjazdu, nazwiska pomocników.

Polexterne 22140

IPMS, A. 12.53/6, k. 31.

zapewne to sprawiło, że pomawiano go o związki z wywiadem brytyjskim i masonerią; 8 V 1918: został wydalony z Francji do Hiszpanii, następnie – poprzez Kubę – dotarł do Meksyku, gdzie angażował się po stronie rewolucji meksykańskiej; szczegóły zob. R. Wapiński, „Retinger Józef Hieronim” [w:] PSB, t. XXXI, red. E. Rostworowski z. 1 (...), Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk–Łódź 1988–1989, s. 148-150.

Nr 154

139. [p]

M.S.Z., okólnikowa, 22 VIII
otrzymano 23 VIII przedpołudniem

Mercredi¹⁴⁴. Rokowania polsko–gdańskie przewidziane uchwałą Rady Ligi 7 lipca, rozpoczęte w Gdańsku 20 sierpnia, mają przebieg niezadawalniający, gdyż Prezydent Senatu¹⁴⁵ zaprotestował przeciw treści zaleceń Sekretariatu Ligi udzielonych Wysokiemu Komisarzowi jako podstawa rokowań. Zwłaszcza zalecenia w sprawie celnictwa i Rady Portu uznał Sahm za niezgodne z Konwencją. Jest przeto prawdopodobne (że) całokształt sprawy gdańskiej wypłyne na Radę Ligi już w ostatnich dniach sierpnia. Proszę natychmiast wpłynąć na rząd i dostępnych członków Rady, zapewniając ich poparcie w Genewie i wykazując nielojalne zachowanie się Senatu Gdańska, udaremniającego zalecenia Ligi.

Polexterne 22139

*IPMS, A. 12.53/6, k. 31-32.***Nr 155**

85. [w]

24 VIII

M.S.Z.

Receptus 139.

Wczoraj poruszyłem sprawę u Podsekretarza F.O. – Nasz pogląd przyjęto przychylnie. Obiecano danie instrukcji delegacji angielskiej przy Lidze Narodów. Szczegóły kurierem.

Ciechanowski

IPMS, A. 12.53/6, k. 32.

¹⁴⁴ Franc. ‘środa’.

¹⁴⁵ Heinrich Sahm (1877–1939), 1919: prawnik niemiecki. W latach 1915-1918, będąc burmistrzem Bochum, pracował także w okupacyjnym zarządzie miasta Warszawy jako dyrektor gabinetu prezesa policji. Po wojnie osiedlił się w Gdańsku i objął stanowisko nadburmistrza miasta; 1920–1930: prezydent Senatu WMG. [oprac. JŁ]

Nr 156

141. [p]

M.S.Z., 24 VIII
otrzymano 25 VIII po południu
sprawdzone
E[dward] R[aczyński]

Proszę zakomunikować nieoficjalnie Gardner'owi [z] Overseas Bank¹⁴⁶, że uważamy obecność Drake'a¹⁴⁷ za niezbędną w czasie pobytu Hilton Young'a, któremu proszę treść szyfru zakomunikować.

Polexterne 24141

IPMS, A. 12.53/6, k. 32.

Nr 157

142. [p]

M.S.Z., 27 VIII
otrzymano 28 VIII 1923 rano
sprawdzony
E[dward] Raczyński

Dla poufnej orientacji: Podtrzymując nadal na zewnątrz nasz zamiar kandydowania do Rady Ligi, oparty na poważnych motywach i szansach, oznajmiliśmy jednak w Paryżu i Bukareszcie z uwagi na konsekwencje obecnych walk o kandydaturę polityków środkowo-europejskich, gotowość naszej rezygnacji na rzecz kandydatury Rumunii, pod warunkiem rezygnacji Czech. Proszę ostrożnie urabiać grunt w tym kierunku w Foreign Office.

Seyda 27142

IPMS, A. 12.53/6, k. 32.

¹⁴⁶ Właśc. British Overseas Bank; brytyjska instytucja bankowa powołana do życia w czerwcu 1919 r. na wniosek Prudential Assurance Co. i ośmiu banków brytyjskich; jej kapitał zakładowy wynosił £5 mln; zasadniczym jego celem statutowym było wspieranie handlu zagranicznego Wysp Brytyjskich i Imperium Brytyjskiego; 1920: był jednym ze współzałożycieli Anglo-Polish Bank w Warszawie.

¹⁴⁷ Sir Eugen John Henry Vanderstegen Millington-Drake (1889–1972), dyplomata brytyjski; 1921–1924: I sekretarz, a następnie *chargé d'affaires* w Poselstwie Wielkiej Brytanii w Bukareszcie.

Nr 158

143. [p]

M.S.Z., 28 VIII
 sprawdzona
 E[dward] R[aczyński]

Na sesje Rady Ligi wpłynęła sprawa procedury mniejszości, zainicjowana uwagami polskimi z 16 stycznia 1923 oraz dodatkowymi uwagami dopuszczającymi składanie petycji przez mniejszości za pośrednictwem wyłącznie Rządu zainteresowanego. Proszę poczynić kroki (celem) uzyskania poparcia naszej tezy przez delegata.

Polexterne

IPMS, A. 12.53/6, k. 33.

Nr 159

86. [w]

29 VIII,
 wysłano 29 VIII wieczorem

M.S.Z.

Tylko dla Pana Ministra.

Od inżyniera Landau¹⁴⁸ poufnie dowiaduję się o rzekomo projektowanych przyjazdach do Londynu delegatów rządu polskiego i osób prywatnych zamierzających prowadzić poszczególne rokowania o pożyczkę. Jest mowa o przyjeździe panów: Ministra

¹⁴⁸ Józef Landau (1877–1944), inżynier chemik, przemysłowiec; 1907: współzałożyciel, a następnie – do 1939 r. – dyrektor Towarzystwa Zakładów Chemicznych „Strem” w Warszawie; jeden z założycieli Międzynarodowego Syndykatu Producentów Kleju „Epidos”, z siedzibą w Zurychu, a potem w Paryżu; 1921–1925: prezes Związku Zawodowego Wielkiego Przemysłu Chemicznego Państwa Polskiego; równocześnie od 1921: stały uczestnik zebrań Towarzystwa Chemii Przemysłowej (Société de Chimie Industrielle); Z. Grodek, „Landau Józef” [w:] PSB, t. XVI, z. 3 (70), red. E. Rostworowski, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk 1971, s. 460–461.

Kucharskiego¹⁴⁹ oraz oddzielnie Woronieckiego¹⁵⁰ i Hammerlinga¹⁵¹. Nie mając informacji w tej sprawie od Pana Ministra i obawiając się szkodliwych skutków nieskoordynowanej akcji¹⁵², tembardziej że Rutkowski, mający polecenie Ministra Skarbu¹⁵³, omawiania pożyczki o powyższem nie wie. Proszę o wyjaśnienie i instrukcje.

Ciechanowski

IPMS, A. 12.53/6, k. 33-34.

Nr 160

144. [p]

M.S.Z., okólnik, 29 VIII
otrzymano 30 VIII, 10 rano
Edward] R[aczyński]
Sprawdzona 14. 9. 1923.
E[dward] R[aczyński]

Japonia oddaje nam swój głos w wyborach do Rady Ligi.

IPMS, A. 12.53/6, k. 34.

¹⁴⁹ Władysław Kucharski (1884–1964), inżynier, przemysłowiec, działacz i polityk endecki; 1922–1927: poseł na Sejm RP I kadencji z ramienia Związku Ludowo-Narodowego; 28 V–30 IX 1923: minister przemysłu i handlu w gabinecie W. Witosa; 1 X–14 XII 1923: minister skarbu w tymże gabinecie; rokowania w Londynie o udzielenie Polsce kredytu w wysokości £5 mln prowadził bez uzgodnienia z Poselstwem Wielkiej Brytanii w Warszawie; Z. Landau, „Kucharski Władysław” [w:] PSB, t. XVI, z. 1 (68), s. 54-56.

¹⁵⁰ Być może mowa w tym kontekście o Michale Woronieckim (1860–1928), ks., przemysłowcu.

¹⁵¹ Ludwik Mikołaj Hammerling (1870–1935), od dzieciństwa na emigracji w USA; w latach »wielkiej wojny« oponował przeciw udziałowi USA w tym konflikcie, między innymi z poduszczenia ambasadora Rzeszy Johanna von Bernsdorffa; 1920: powrócił do kraju; XI 1922–1927: senator I kadencji z ramienia PSL „Piast”, został nim na skutek zrzeczenia się mandatu przez Jakuba Bojkę; w rokowaniach między PSZ „Piast” i prawicą odgrywał rolę pośrednika jako mąż zaufania W. Witosa; 1923: skompromitowany swą postawą w latach I wojny wystąpił z klubu PSL „Piast”; C. Lechicki, „Hammerling Ludwik Mikołaj” [w:] PSB, t. IX, z. 2 (41), red. K. Lepszy, Wrocław–Warszawa–Kraków 1960–1961, s. 263-264.

¹⁵² Rokowania w Londynie o udzielenie Polsce kredytu w wysokości £5 mln min. Kucharski prowadził bez uzgodnienia z Poselstwem Wielkiej Brytanii w Warszawie; Z. Landau, op. cit., s. 55.

¹⁵³ Hubert Ignacy Linde (1867–1926), ziemianin, działacz Ligi Narodowej; 7 II 1919–30 VI 1923 oraz 1 IX 1923–19 X 1925, prezes PKO, której był także twórcą; 1 VII–1 IX 1923: minister skarbu w gabinecie W. Witosa; zob. Z. Landau, „Linde Hubert Ignacy” [w:] PSB, t. XVII, z. 3 (74), red. E. Rostworowski, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk 1972, s. 354-355.

Nr 161

145. [p]

M.S.Z., okólnik, 31 VIII
otrzymano 1 IX, 10 1/2 rano
Sprawdzona 14. 9. 1923
E[dward] R[aczyński]

Barante¹⁵⁴ oświadczył mi oficjalnie, że Rząd francuski uznaje za słuszne uniknięcie ^azawarcia^a walki między kandydaturą polską a czeską i gotów poprzeć kandydaturę wystawioną wspólnie przez Polskę i Małą Ententę. Sądzi, że ^aCzechy^a Benesz cofnie swą kandydaturę.

Seyda

*IPMS, A. 12.53/6, k. 34.***Nr 162**

87. [w]

2 IX,
wysłano 3 IX, godzina 7 wieczór

M.S.Z.

Hilton Young przyjął dziś zaproszenie rządu polskiego, by w ciągu dwumiesięcznego pobytu w Polsce być gościem rządu. Stawia na ten czas swą fachowość do usług rządu polskiego, zaznaczając, że jedzie w charakterze prywatnym. Zamierza wyjechać 5 października. Przywiezie jako sekretarza prywatnego Penzona. Przywiezie również dobranego przez siebie z Ministerstwa Skarbu znawcę spraw walutowych. Po wyborze tegoż podam nazwisko. Szczegóły raportem.

Ciechanowski

IPMS, A. 12.53/6, k. 35.

¹⁵⁴ Prosperè Brugière de Barante (1878 –1939), dyplomata francuski; 1 IX 1919–XII 1923: pierwszy sekretarz, a następnie (od 28 VII 1921) radca poselstwa w Poselstwie Francji w Warszawie.

Nr 163

146. [p]

M.S.Z., 3 IX

otrzymano 4 IX, 10 rano

E[dward] R[aczyński]

Sprawdzona 14. 9. 1923

E[dward] R[aczyński]

Wiadomość o wyjeździe ministra Kucharskiego do Londynu fałszywa. Hammerling, Woroniecki nie mają żadnego mandatu do starań o pożyczkę.

Polexterne

*IPMS, A. 12.53/6, k. 35.***Nr 164**

4. [p]

Minister Skirmunt, Genewa, 5 IX

otrzymano 5 IX, 8-a wieczór

Proszę nadesłanie kopii mego raportu o Boyerze w sprawie ukraińskiej, a także wszystkich informacji o umowach zawartych z Ukraińcami przez polityków i finansistów w Anglii i Ameryce.

Skirmunt

*IPMS, A. 12.53/6, k. 36.***Nr 165**

147. [p]

M.S.Z., 7 IX

sprawdzona 14. 9.

E[dward] R[aczyński]

W wyniku rozmów ze mną Max Müller raportował przychylnie o naszej koncepcji uniknięcia walk między kandydaturami polską i czeską do Rady Ligi przez zgodę na kompromisową kandydaturę rumuńską. Proszę zabiegać usilnie w F.O. w tym kierunku, wskazując, że w razie konkurencji polsko–czeskiej przy silnem poparciu, jakie sobie zapewniłszy, między innymi Włoch i Japonii, wyniki mogłyby być dla obu stron niekorzystne. Zwycięstwo jednej z nich zatrułoby na czas długi stosunki polsko–czeskie, co wpłynęłoby fatalnie na gospodarcze uporządkowanie Europy środkowej. Pomimo najpoważniejszych tytułów rzeczowych naszych do zasiadania w Radzie względ ten skłonił Rząd Polski do wysunięcia projektu kompromisu, który winien znaleźć życzliwe zrozumienie Rządu Ang[ielskiego].

Seyda

IPMS, A. 12.53/6, k. 36.

Nr 166

149. [p]

M.S.Z., 10 IX,
otrzymano 11 IX, 3 po poł[udniu]
E[dward] R[aczyński]
sprawdzone 21 IX 1923
E[dward] R[aczyński]

Minister Skarbu będzie w Londynie we środę lub czwartek. Koniecznym przedstawienie ministrowi, że uważamy za niezbędne jego widzenie się z Hilton Youngiem, którego proszę następnie przygotować.

Polexterene

IPMS, A. 12.53/6, k. 37.

Nr 167

88. [w]

11 IX
wysłano 11 IX 5. po poł[udniu]
E[dward] R[aczyński]

M.S.Z. (okólnik), kopia Poldelegation Geneve oraz kurierem do Paryża

Receptus 147.

Po wczorajszej rozmowie Foreign Office zawiadamia mnie dziś, że: 1) Rząd angielski nie wiązał się wobec Benesza i postanowił zachować wolną rękę przy wyborach, 2) Jest przychylny kandydaturze kompromisowej Rumunii, nie będzie jednak wywierać bezpośredniego wpływu dla ułatwienia kompromisu. Szczegóły raportem.

Ciechanowski

IPMS, A. 12.53/6, k. 37.

Nr 168

148. [p]

M.S.Z., 10 IX
otrzymano 12 IX, 10 rano
E[dward] R[aczyński]
sprawdzona 21. 9. 1923
E[dward] R[aczyński]

Receptus P1145. Aprobujemy wnioski pańskie co do R.(ettingera).

Poexterne

IPMS, A. 12.53/6, k. 37.

Nr 169

150. [p]

M.S.Z., 11 IX
otrzymano 12 IX, 10 rano
sprawdzona 21. 9. 1923.
E[dward] R[aczyński]

W odpowiedzi na raport 1207: Minister Kucharski, któremu towarzyszy Hammerling udał się do Paryża w sprawie pożyczki amerykańskiej¹⁵⁵. W końcu tygodnia przypuszczalnie odwiedzi Londyn dla zbadania terenu. Uprzedziłem dziś o tem Max Müllera. Proszę stawić się do dyspozycji, a na razie zachować na zewnątrz rezerwę. Pogłoski o innych zabiegach zupełnie bezpodstawne. Proszę energicznie prostować, przeciwdziałać i raportować

Seyda

IPMS, A. 12.53/6, k. 38.

Nr 170

151. [p]

M.S.Z., okólnik, 14 IX
otrzymano 15 IX, 10 rano
E[dward] R[aczyński]

Do poufnej wiadomości. Tutejsze Poselstwo amerykańskie zgłasza nieważność wizy dyplomatycznej udzielonej uprzednio na paszporcie senatora Hammerlinga, którego należy przestrzec w razie zamiaru podróży do Stanów Zjednoczonych. Otrzymują Paryż, Londyn.

Poexterne

IPMS, A. 12.53/6, k. 38.

Nr 171

47. [p]

Pos[elstwo] Paryż, 18 IX,
otrzymano 19 IX rano

Ścisłe Tajne, tylko dla pana Ciechanowskiego. – Łącznie z rozmową przeprowadzoną w Paryżu pragnę umieścić nasz depozyt złoty w banku angielskim. W rozmowie z gubernatorem

¹⁵⁵ Min. Kucharski pojechał do Paryża *incognito*, towarzyszył mu Hammerling, prowadził tam rozmowy nie powiadomiwszy Poselstwa RP, nie dały one wszakże, i dać nie mogły, pozytywnych rezultatów; Z. Landau, op. cit., s. 55.

Normanem¹⁵⁶ już o tem wspominałem. Nie chcę jednak zrobić definitywnego kroku bez porozumienia się z Youngiem. Przyjadę Londyn czwartek wieczór, muszę wracać Paryż piątek wieczór. Proszę urządzić spotkanie z Youngiem w Poselstwie w piątek rano, po którym dopiero musiałbym się widzieć z Normanem. Kucharski – (gdzie tłumaczyć) ^a...^a .

Zamoyski

IPMS, A. 12.53/6, k. 39.

Nr 172

89. [w]

19 IX,

wysłane 19 IX, 11.30 rano

Pos[elstwo] Paryż, kopia Genewa

Dla Ministra Skarbu. Rozmowa z Youngiem w Poselstwie ustalona na 11 wieczór, czwartek. Piątek Y[ounga] nie może być w Londynie. Oczekiwać będę Ministra czwartek, 7 wieczór. Telegrafować czy i dla wielu osób zamówić pokoje. Otrzymuje Genewa.

Ciechanowski

IPMS, A. 12.53/6, k. 39.

Nr 173

5. [p]

Poldelegat[ion] Genewa, 19 IX,

otrzymano 19 IX, 11.45 wieczór

Przyjadę do Londynu sam, czwartek 7 wieczór, mieszkać będę stosownie do porozumienia się z panem Skirmuntem w Poselstwie Polskiem. Kucharski

Poldelegat 19005

IPMS, A. 12.53/6, k. 40.

¹⁵⁶ Montagu Collet Norman 1 baron Norman cr. 1944 (1871–1950), brytyjski bankowiec; 1920–1944: gubernator Banku Anglii.

Nr 174

152. [p]

M.S.Z., 20 IX,
otrzymano 21 IX, 10 rano
E[dward] R[aczyński]

Pomimo usiłowań nie udało się skłonić Benesza do rezygnacji, wobec czego kompromisowa kandydatura rumuńska bezprzedmiotowa. Wczoraj jednak doszło w Genewie do porozumienia z Małą Ententą i państwami bałtyckimi, życzliwie przyjętego przez przedstawicieli mocarstw, na zasadzie którego zostają wysunięte równocześnie kandydatury polska i czeska, nie przeciwstawiając się sobie i wzajemnie popierając. Al (...) Proszę dołożyć wszelkich starań dla poparcia naszej kandydatury, podkreślając nasze konsekwentne od początku pojednawcze zabiegi.

Seyda

*IPMS, A. 12.53/6, k. 40.***Nr 175**

153. [p]

M.S.Z., 21 IX,
otrzymano 22 IX, 10 1/2 rano

Proszę natychmiast postarać się o to (by) rząd tamtejszy udzielił w sprawie wileńskiej instrukcji swej delegacji w Genewie, by nie dopuścić niczego co by mogło osłabić decyzje Konferencji Ambasadorów w sprawie granic wschodnich.

Seyda

*IPMS, A. 12.53/6, k. 41.***Nr 176**

158. [p]

Poldeleg[ation] Genève, 21 IX,
otrzymano 22 IX, 11 rano

Proszę spowodować niezwłocznie umieszczenie w prasie przychyłnej wzmianki lub artykułu o kandydaturze polskiej do Rady Ligi Narodów przedstawiając sprawę może na tle szersz[ym] gwoli [wzmocnienia] znaczenia tego wyboru po[nieważ] środek i wschód Europy, którą Polska reprezentuje w szerszej mierze niż którekolwiek inne państwo ze względu na swe położenie geograficzne oraz na swe stosunki z państwami bałtyckimi, Małą Ententą, Bałkanami, Austrią. Proszę po wydrukowaniu nadesłać nam telegramem *in claris* streszczenie ciekawych cytatów. Ze względu na bardzo bliski termin wyborów, które odbędą się w najbliższych dniach niezbędny największy pośpiech, gdyż projektujemy wyzyskać uprzednio te wzmianki w tutejszej prasie.

Skirmunt

IPMS, A. 12.53/6, k. 41-42.

Nr 177

90. [w]

22 IX,

wysłano 1.30 p[o] p[ołudniu]

M.S.Z.

Receptus 153.

Dziś Foreign Office zapewniło mnie, że Delegacja angielska nie dopuści osłabienia decyzji Konferencji Ambasadorów o granicach.

Ciechanowski 90.

IPMS, A. 12.53/6, k. 42.

Nr 178

154. [p]

M.S.Z., 22 IX,

otrzymano 23 IX rano

Sekretarz Biega¹⁵⁷ przyjeżdża pierwszego października, sekretarz Ignacy Skrzyński od tej daty odwołany do Centrali.

Polexterne 22154

IPMS, A. 12.53/6, k. 42.

Nr 179

155. [p]

M.S.Z., 22 IX,
otrzymano 23 IX rano

Skirmunt dowiaduje się ściśle poufnie, że Cecil otrzymał instrukcje wniesienia na Radę, na podstawie artykułu 12 Traktatu Mniejszościowego¹⁵⁸, sprawy interpretacji pojęcia *domicile* według artykułu 3 Traktatu „*double domicile interrompu*”¹⁵⁹. Cecil ma podobno porozumieć się ze Skirmuntem w tej sprawie, która grozi znacznymi komplikacjami szczególnie niepożądanymi w tej chwili. Proszę najpoufniej wy badać skąd inicjatywa w tej sprawie, dać do

¹⁵⁷ Bolesław Józef Biega (1896–1976), dyplomata, wydawca, dziennikarz; VII 1923–1927: II sekretarz Poselstwa RP w Londynie.

¹⁵⁸ Mowa o Traktacie między Głównymi Mocarstwami Sprzymierzonymi i Stowarzyszonymi a Polską podpisanym w Wersalu 28 czerwca 1919 r. zwanego »Małym Traktatem Wersalskim« lub »Traktatem Mniejszościowym«, jego art. 12 stanowił:

„Polska zgadza się, aby postanowienia artykułów poprzedzających, o ile dotyczą osób, należących do mniejszości rasowych, religijnych lub językowych, stanowiły zobowiązane o znaczeniu międzynarodowym i zostały oddane pod gwarancję Związku Narodów. Nie będą one mogły być zmienione bez zgody większości Rady Związku Narodów. Stany Zjednoczone Ameryki, Imperium Brytanii, Francja, Włochy i Japonia zobowiązują się nie odmawiać swego przyzwolenia na jakąkolwiek zmianę powyższych artykułów, która by uzyskała w należytej formie zgodę większości Rady Związku Narodów.”

DzURP, 1920, N° 110, poz. 728, przedruki w: OPP, L. 113, s. 241; Prawo, t. II, dok. nr 16, s. 66; PRWD, dok. nr 259, s. 497; WŻNPM, dok. nr 71, s. 215; WEP, s. 150; DDzPPZ, dok. nr 11, s. 74; ŻHPOM, t. I, dok. nr 30, s. 128-129.

¹⁵⁹ Stanowił on między innymi;

„Polska uznaje za obywateli polskich, z samego prawa i bez żadnych formalności, tych obywateli niemieckich, austriackich, węgierskich lub rosyjskich, którzy w chwili uzyskania przez Traktat niniejszy mocy obowiązującej, posiadają stałe zamieszkanie (*domiciliés*) na terytorium uznanym lub które będzie uznane za część składową Polski, jednak z zastrzeżeniem wszelkich właściwych postanowień Traktatów pokoju z Niemcami lub Austrią co do osób, posiadających stałe zamieszkanie na tym terytorium po pewnej określonej dacie.

W każdym razie osoby wyżej wymienione, mające więcej niż lat 18, będą mogły na warunkach, przewidzianych w wymienionych Traktatach, dokonać wyboru (*option*) każdej innej przynależności, dla nich dostępnej. Wybór dokonany przez męża, rozciągać się będzie również na żonę, podobnie wybór rodziców rozciągać się będzie na dzieci poniżej lat 18. [...]

DzURP, 1920, N° 110, poz. 728, przedruki w: OPP, L. 113, s. 239; WŻNPM, dok. nr 71, s. 213; WEP, s. 147; Prawo, t. II, dok. nr 16, s. 64; PRWD, dok. nr 259, s. 495; DDzPPZ, t. I, dok. nr 11, s. 72; ŻHPOM, t. I, dok. nr 30, s. 126.

zrozumienia w Foreign Office, że jej wysunięcie przez delegację angielską stałoby w sprzeczności z coraz lepszymi stosunkami obu krajów, uzyskać co najmniej odroczenie. Odpowiedź telegrafować Warszawa, Genewa.

Seyda 11155.

IPMS, A. 12.53/6, k. 42-43.

Nr 180

91. [w]

25 IX,
wysłany 25 IX, 6 wieczór
E[dward] R[aczyński]

M.S.Z., kopia Genewa

Inicjatywa wywołana notą ambasady niemieckiej. F.O. nie polecało Cecilowi poruszać sprawy, jedynie w drodze zwykłej przesłało delegacji kwestię do zaopiniowania. Wskazałem poufnie na niewłaściwość podnoszenia przez Anglię tej sprawy zwłaszcza obecnie. Prosiłem o danie odnośnych instrukcji C[ecilowi]. Obiecano napisać dziś [do] C[ecila] wskazując na polityczne powody przemawiające za nieporuszaniem sprawy podczas obecnej sesji.

Ciechanowski

IPMS, A. 12.53/6, k. 43.

Nr 181

158. [p]

M.S.Z., 25 IX,
otrzymano 26 IX, 11 rano
E[dward] R[aczyński]

Proszę telegrafować informacje o solidności European and African Produce 29 Mincing Lane oraz o Hirst and Sons Longwood Huddersfield.

Polexterne

*IPMS, A. 12.53/6, k. 44.***Nr 182**

156. [p]

M.S.Z., okólnik, 25 IX,
otrzymano 26 IX, 11 rano
E[dward] R[aczyński]

Proszę telegrafować czy delegaci na październikową konferencję celną w Genewie mają pełnomocnictwa do podpisania konwencji, czy też tylko przyjęcia uchwał *ad referendum*.

Polexterne

*IPMS, A. 12.53/6, k. 44.***Nr 183**

92. [w]

26 IX,
wysłano 26 IX, 5-ta wieczór
E[dward] R[aczyński]

M.S.Z.

Receptus 156.

Według informacji F.O. delegat angielski otrzymuje pełnomocnictwo do podpisania konwencji.

Ciechanowski

*IPMS, A. 12.53/6, k. 44.***Nr 184**

93. [w]

27 IX,

wysłano 27 IX, 10 wieczór
E[dward] R[aczyński]

M.S.Z.

Receptus 158.

European African Produce: kapitał 30 000 funtów, wpłaconych 11 000. Główny akcjonariusz Nerosławski. Informacje wykazują: firma drobna, istnieje od kilku miesięcy, kredytu dotąd nie posiada. Al. Zbieram informacje o firmie Hirst. Al. Szczegóły raportem.

Ciechanowski.

IPMS, A. 12.53/6, k. 44.

Nr 185

94. [w]

28 IX

M.S.Z.

Receptus 158.

Hirst and Sons: dawno istniejąca spółka akcyjna, kapitał 600 000 funtów. Ma opinię dobrą. Cieszy się ograniczonym kredytem.

Ciechanowski

IPMS, A. 12.53/6, k. 45.

Nr 186

157. [p]

M.S.Z., 1 IX,
otrzymano 2 IX, 10 rano
E[dward] R[aczyński]

Receptus Raport 41.

Zgadzam się na towarzyszenie Skrzyńskiego do Warszawy.

Seyda

*IPMS, A. 12.53/6, k. 45.***Nr 187**

95. [w]

2 IX,

wysłano 2 IX, godz[inie] 11 1/2 rano

E[dward] R[aczyński]

M.S.Z.

Ministerstwo Skarbu angielskie i Hilton Young proszą o zgodę Rządu polskiego na przyjazd Nixon¹⁶⁰ na warunkach podanych [w] moim raporcie N° 41. Proszę odpowiedź telegraficzną.

Ciechanowski

*IPMS, A. 12.53/6, k. 45.***Nr 188**

96. [w]

2 IX,

wysłano 2 IX, 3.30 po poł[udniu]

E[dward] R[aczyński]

M.S.Z.

Young Trotter¹⁶¹ Skrzyński wyjadą piątek wieczór przez Holandię, Berlin, Gdańsk. W Gdańsku staną niedziela 8 rano, stamtąd 10 rano wyjazd, przybędą Warszawa 7 wieczór.

Ciechanowski

IPMS, A. 12.53/6, k. 45.

¹⁶⁰ Nixon, wyższy urzędnik brytyjski, kierownik Działu Pożyczek w brytyjskim Ministerstwie Skarbu.

¹⁶¹ Henry Alexander Trotter, finansista angielski, 1920–1923: wicegubernator Bank of England (Deputy Governor of the Bank of England); zob. Z. Landau, „Misja Kemmerera”, „Przegląd Historyczny”, 1957, z. 2, s. 276.

Nr 189

159. [p]

M.S.Z., 2 X,
otrzymano 3 X.1923 rano

Receptus 95. – Zgoda.

Seyda

*IPMS, A. 12.53/6, k. 46.***Nr 190**

160. [p]

M.S.Z., 4 X,
otrzymano 5 X po poł[udniu]
B[olesław] B[iega]

Dla Rutkowskiego.

Ministerstwo Skarbu prosi [o] informowanie się o stanie rokowań sen[atora] Volkmana¹⁶² – kredytów Overseas Bank dla Banku emisyjnego gdańskiego¹⁶³. Czy grupa angielska skłonna wziąć udział w kapitale akcyjnym banku, czy stanowisko jej w sprawie kredytu i udziału w kapitale będzie zależne od ewentualnego zaangażowania się banków polskich w banku gdańskim. Konieczne stałe natychmiastowe informacje. Ministerstwo Skarbu.

Polexterne

IPMS, A. 12.53/6, k. 46.

¹⁶² Ernst Volkmann (1881–1959), 1918: powołany do Rady Zarządzającej pruskiego Ministerstwa Finansów; 1921–1929: bezpartyjny urzędnik Senatu WMG.

¹⁶³ Mowa w tym kontekście o Banku Gdańskim (niem. Bank von Danzig), centralnym, obdarzonym prawem emisji pieniądza banku WMG z siedzibą w tamże; powołany do życia w listopadzie 1923, a funkcjonował od 17 marca 1924 r.; istniał do momentu wcielenia jesienią 1939 r. WMG do III Rzeszy; zob. J. Weyers, op. cit., s. 315.

Nr 191

2. [p]

Pos[elstwo] Berlin, 8 X,
otrzymano 9 X rano*Depesza przychodząca.*

Refero 1650. Tajne

Ataki przewidziane z powodu zamykania szkół mnożą się w prasie. Uważam kontrakcję za konieczną.

Polmission

*IPMS, A. 12.53/6, k. 46.***Nr 192**

97. [w]

^dOctobre 10/1923^d
10 X,
wysłano 10 X, 12.30 r[ano]

M.S.Z.

Receptus 160.

Rutkowski komunikuje:

Według wiadomości od Overseas Bank Volkman wyjechał do Gdańska dla ustalenia statutów banku emisyjnego. Po zatwierdzeniu statutów przez Komitet Finansowy Ligi Narodów, Overseas Bank zadecyduje o wysokości swego udziału w Banku Emisyjnym. O[verseas] Bank projektuje udział niewielki ograniczając się raczej do moralnego poparcia wobec Ligi.

Ciechanowski

IPMS, A. 12.53/6, k. 47.

Nr 193

98. [w]

11 X,

wysłano 11 X, 12 r[ano]

E[dward] R[aczyński]

Pos[elstwo] Rzym

Schornstein donosi: układ między Henekel¹⁶⁴, a grupą amerykańską zadawalniająco zawarty. H[enekel] otrzymuje jedną trzecią udziałów przedsiębiorstwa i opcję na 10 lat na 15 tysięcy ton cynku dla swoich hut.

S[chornstein] prosi o zupełną poufność co do udziału H[enekel] w przedsiębiorstwie; powraca do Raibl¹⁶⁵ dzisiaj.

Ciechanowski

*IPMS, A. 12.53/6, k. 47.***Nr 194**

161. [p]

M.S.Z., 11 X,

otrzymano 12 X, 10 rano

E[dward] R[aczyński]

Proszę powołując się na odnośne rozmowy z Gregory'm¹⁶⁶ zakomunikować w formie ustnej co następuje: „Otrzymane przez nas wiadomości pozwalają przypuszczać, iż Rząd sowiecki prawdopodobnie w związku z rozwojem wypadków w Niemczech czyni kroki przygotowawcze, których celem może być wywarcie presji na Estonię i Łotwę dla uzyskania swobodnej komunikacji przez terytorium tych państw z Prusami Wschodnimi, lub w dalszej perspektywie usiłowanie włączenia ich do związku Republiki Sowieckich. Uważamy iż ewentualność praktycznej realizacji powyższych tendencji Rządu sowieckiego stwarzałyby

¹⁶⁴ Zapewne chodzi o Henkel AG & Co – niemiecki koncern chemiczny, z główną siedzibą w Düsseldorfie. Początek koncernowi dało rodzinne niemieckie przedsiębiorstwo założone w Düsseldorfie w 1876 r. [oprac. JŁ]

¹⁶⁵ Wł. Cave del Predil.

¹⁶⁶ John Duncan Gregory (1878–1951), dyplomata brytyjski; 1921–1924: szef Departamentu Północnego FO.

sytuację niepomyślną dla pokoju we wschodniej części Europy ze względu na ułatwienie współpracy niemiecko–rosyjskiej. Odpowiednio do dalszego rozwoju sytuacji Rząd polski zastanawiać się będzie czy i jakie stanowisko wypadnie zająć wobec powyższych tendencji Rządu sowieckiego. Bylibyśmy wdzięczni rządowi angielskiemu za poinformowanie o jego wiadomościach i poglądach. Rokowania o uznanie S.S.S.R. rozwijają się normalnie – prawdopodobnie w przyszłym tygodniu będą zakończone pomyślnie.

O przebiegu rozmowy proszę telegrafować.

Seyda

IPMS, A. 12.53/6, k. 48-49.

Nr 195

99. [w]

13 X,

wysłano 13 X rano

M.S.Z.

Receptus 161.

Dzisiejsza rozmowa wykazała, że F.O. nie ma potwierdzenia naszych obaw. Uważa nieprawdopodobną obecnie podobną akcję Sowietów. Szczegóły raportem.

Ciechanowski

IPMS, A. 12.53/6, k. 49.

Nr 196

162. [p]

M.S.Z., 15 X

Ustęp instrukcji 6745 dotyczący Gdańska i Prus tylko dla pańskiej wiadomości.

Seyda

IPMS, A. 12.53/6, k. 50.

Nr 197

163. [p]

M.S.Z.18 X

Proszę przesłać natychmiast Zamoyskiemu kopię instrukcji telegram szyfrowy N. 162.

Seyda

IPMS, A. 12.53/6, k. 50.

Nr 198

100. [w]

20 X,

wysłano 20 X, 12 rano

[Edward] R[aczyński]

M.S.Z., kopia Paryż

Tylko dla Pana Ministra.

Wczoraj wykonałem instrukcję N° D.V. 6745. F.O. zainteresowane. Otrzymali z Moskwy informacje wskazujące chęć interwencji Sowieców w Niemczech. Przyjmują takowe z pewną rezerwą. Uważają, że wskazana wielka ostrożność w ewentualnych rozmowach z Sowiecami, podzielając zdanie P[ana] ministra o potrzebie przeciągania sprawy. Szczegółowy raport kurierem. Otrzymują Warszawa, Paryż.

Ciechanowski

IPMS, A. 12.53/6, k. 50.

Nr 199

165. [p]

M.S.Z., 22 X,

otrzymano 23 X rano

M.S.Z.

Makowiecki¹⁶⁷, Woytkiewicz¹⁶⁸ przyjadą początek listopada, uprzedzić władze, uzyskać przygotowanie materiału umożliwiające szybkie omówienie naszych długów.

Polexterne

IPMS, A. 12.53/6, k. 51.

Nr 200

101. [w]

23 X,

wysłano 23 X, 12 rano

E[dward] R[aczyński]

M.S.Z.

Receptus 165

Przypominam potrzebę przywiezienia materiału w sprawach roszczeń angielskich o repatriację i naszych sekwestrowych.

Ciechanowski

IPMS, A. 12.53/6, k. 51.

Nr 201

164. [p]

M.S.Z. 21 X

¹⁶⁷ Stanisław Makowiecki (1891–1935), bankowiec; 1922: członek delegacji polskiej na rokowania polsko-niemieckie w sprawie przejęcia Górnego Śląska; w tymże roku zrezygnował z pracy w Ministerstwie Skarbu i został prezesem Banku Leśnego w Wilnie; 1923: objął stanowisko dyrektora naczelnego instytucji odpowiedzialnej za emisję pieniądza – Polskiej Krajowej Kasy Pożyczkowej; równocześnie VII 1923–1924: dyrektor Departamentu Kredytowego w Ministerstwie Skarbu; następnie ponownie pracował w bankowości prywatnej; Z. Landau, „Makowiecki Stanisław” [w:] PSB, t. XIX, z. 2 (81), red. E. Rostworowski, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk 1974, s. 227-229.

¹⁶⁸ Aleksander Woytkiewicz, pracownik polskiego Ministerstwa Skarbu w pierwszej połowie lat 20. XX w.

Prosimy zużyć w prasie wyniki dyskusji Komisji Spraw Zagranicznych, w której Minister rzeczowymi argumentami przekonał grupy opozycyjne i scharmonizował poglądy Komisji Spraw Zagranicznych na linię zasadniczą i aktualne zagadnienia polskiej polityki zagranicznej.

Polexterne

IPMS, A. 12.53/6, k. 51.

Nr 202

2. [p]

Pos[elstwo] Bruksela 23 X,
otrzymano 24 X rano

W kołach rządowych podkreślają zupełną neutralność w odniesieniu do przewrotu w Nadrenii. Sfery wojskowe odnoszą się sceptycznie i z pewnym niedowierzaniem czy lokalny przewrót w Akwizgranie nie był prowokowany przez Berlin. Powodzenie separatyzmu zależy od szybkiego rozszerzenia się na całą okupację i stanowiska Kolonii¹⁶⁹.

Sobański

IPMS, A. 12.53/6, k. 52.

Nr 203

166. [p]

M.S.Z., 24 X,
otrzymano 24 X, 4 po poł[udniu]

Refero instrukcja piśmienna.

Kopp¹⁷⁰, członek Komisariatu Spraw Zagranicznych S.S.S.R. wyjeżdża w tych dniach w podróż: Ryga, Kowno. Misja jego jest w ścisłym związku z dążeniem Sowietów do wsparcia

¹⁶⁹ Mowa o trwającej do 1930 r. alianckiej okupacji Nadrenii z udziałem wojsk francuskich, brytyjskich i belgijskich. [oprac. JŁ]

¹⁷⁰ Wiktor Leontjewicz Kopp (1880–1930), dyplomata sowiecki; 1923–1925: pełnomocnik Ludowego Komisariatu Spraw Zagranicznych ZSRR (Narodnego komisariata inostrannyh dzieł (Narkomindielu)) przy

komunizmu niemieckiego. Z Kowna K[opp] 28 b[ieżącego] m[iesiąca] przyjedzie do Warszawy. Będę rozmawiał z nim zgodnie z instrukcją piśmienną, proszę zawiadomić Foreign Office.

Seyda

IPMS, A. 12.53/6, k. 52.

Nr 204

102. [w]

24 X,

wysłano 24 X, godz[ina] 7 wieczór

E[dward] R[aczyński]

M.S.Z., kopia Paryż

Dowiedziałem się ściśle poufnie z wiarygodnego źródła, że informacje z Rygi wskazują, że Litwa wdaje się w rozmowy z Sowietami o ewentualne przystąpienie do Związku Republik Sowieckich za cenę pomocy Rosji w odzyskaniu Wilna. Jako warunek wysuwa Litwa przystąpienie Łotwy i Estonii do Związku i rozpoczyna sondowanie w Rydze. Potwierdzenia tych konkretnych wiadomości F.O. nie posiada, lecz przyznaje, że uważa je za zupełnie możliwe. – Dziś wykonałem instrukcję telegraficzną 166. Pokazano mi identyczne wiadomości od Posła angielskiego w Warszawie. Otrzymuje Warszawa, Paryż.

Ciechanowski

IPMS, A. 12.53/6, k. 53.

Nr 205

167. [p]

M.S.Z., okólnik ,24 X,

otrzymano 25 X, 10 rano

E[dward] R[aczyński]

Proszę zgodnie z danymi zawartymi instrukcja 6745 oświetlać systematycznie tendencje Sowietów wobec wypadków w Niemczech przemilczając propozycje robione nam.

Seyda

IPMS, A. 12.53/6, k. 53.

Nr 206

168. [p]

M.S.Z., 25 X,
otrzymano 26 X rano

Poleciłem delegatowi Genewa¹⁷¹ żądać notą do Sekretariatu Ligi uznanie nas za stronę zainteresowaną w spr[awie] Kłajpedy. Proszę postarać się o poparcie powyższego przez Rząd, przy którym Pan jest akredytowany. W Sekretariacie Ligi Narodów jest podnoszony projekt odesłania sprawy Kłajpedy do Hagi. Będąc temu kategorycznie przeciwny polecam Panu energiczne przeciwdziałanie. Odesłanie do Hagi odebrałoby sprawie Kłajpedy charakter polityczny, podkreślony w liście Rady Ambasadorów do Ligi Narodów dla nas bardzo korzystnie. Ponadto w dzisiejszej sytuacji, gdy Litwa w związku z koncentracjami rosyjskimi ściąga względnie uzupełnia sześć roczników, może odesłanie sprawy Kłajpedy do Hagi sprowokować bardzo niepożądane nastroje po stronie polskiej.

Seyda

IPMS, A. 12.53/6, k. 54.

Nr 207

169. [p]

M.S.Z., 25 X
otrzymano 26 X, 4 [po] poł[udniu]

¹⁷¹ Konstantemu Skirmuntowi.

Refero instrukcja 6745. Kopp z ramienia Rządu Sowieckiego wyjechał do Rygi, Kowna, Warszawy, Berlina w sprawie uzyskania tranzytu z Rosji do Niemiec. W Rydze oświadczył: Sowiety będą popierały moralnie, materialnie przewrót komunistyczny w Niemczech i zaproponował podpisanie paktu gwarancyjnego zawierającego: 1) *désintéressement* Łotwy w sprawach niemieckich; 2) gwarancję tranzytu do Niemiec i to ultymatywnie; 3) podpisanie wzajemne paktu *de non aggressio[n]*. Meyerowicz¹⁷² da odpowiedź za kilka dni po porozumieniu się z nami i Rewlem. Podobne propozycje Kopp ma jakoby uczynić Polsce. Telegrafowaliśmy do Rygi, Rewla nasze stanowisko, mianowicie: w stosunki niemieckie nie będziemy ingerowali, ale nie mamy powodu do tym podobnych zobowiązań wobec Rosji. Zastrzeżonego w traktacie ryskim i stosowanego dotąd tranzytu zboża nie odmówimy pod warunkiem wypełnienia przez Rosję zobowiązań traktatu dotąd niezrealizowanych. W obecnych warunkach technicznych praktyczne znaczenie tranzytu jest nieznaczące. Co do paktu *de non aggressio[n]* zachowujemy stanowisko zajęte na konferencji rozbrojeniowej w Moskwie¹⁷³. Wobec istnienia traktatu pokojowego pakt gwarancyjny uważamy za zbędny. W całej sprawie pragniemy zachować ścisły kontakt z mocarstwami i Rumunią. Kopp przyjedzie do Warszawy 28 paźdz[iernika]. W rozmowie zajmiemy stanowisko zdecydowanie pokojowe, ale oprzemy się próbom presji (zdecydowanie) popartym demonstracjami wojskowymi.

Proszę powyższe zakomunikować F.O. natychmiast, prosząc o jego opinię. Największy pośpiech wskazany.

Seyda

IPMS, A. 12.53/6, k. 55-56.

Nr 208

163. [w]

27 X,

wysłano 27 X, godz[ina] 1.30 w południe

M.S.Z., kopia Paryż

¹⁷² Zīgfriīds Anna Meierovics (1887–1925), polityk łotewski; VI 1921–I 1923 oraz VI 1923–I 1924: premier Łotwy.

¹⁷³ W tej sprawie zob. J. Kumaniecki, „Moskiewska konferencja rozbrojeniowa 1922 r.”, „Kwartalnik Historyczny”, R. 77, 1970, nr 2.

Receptus 169. Zakomunikowałem F.O., które identyczne informacje otrzymało od posła łotewskiego¹⁷⁴. Unikając jak zwykle zbyt wyraźnego zaangażowania swej opinii F.O. zasadniczo uznaje za słuszną taktykę rządu polskiego, podnosząc potrzebę dalszej kooperacji z Łotwą, Estonią. Rząd angielski nie przewiduje możliwości wykonania przez Rosję jej gróźb. F.O. sądzi, że Rosja tą drogą przede wszystkim chce upewnić się o *désintéressement* Polski w razie rewolucji w Niemczech. Nie wierzy w rozwój tej rewolucji. Wczoraj rano poseł litewski¹⁷⁵ usiłował przekonać F.O., że Litwa przerażona niebezpieczeństwem rosyjskim i brakiem poparcia Anglii może być zmuszona do układów z Rosją. F.O. twierdzi, że powiedziało posłowi litewskiemu, że Anglia z nieufnością patrzy na postępowanie Kowna i nie wierzy w grożące im rzekomo niebezpieczeństwo, tembardziej, że Litwa z Rosją nie graniczy.

Ciechanowski

IPMS, A. 12.53/6, k. 57.

Nr 209

170. [p]

M.S.Z., 28 X
otrzymano 29 X, rano
E[dward] R[aczyński]

W dzisiejszej wstępnej rozmowie, którą rozpoczęliśmy wymianą zapewnień o zdecydowanie pokojowych intencjach Kopp zaproponował omówienie realizacji postanowień Traktatu Ryskiego. – Zgłaszając gotowość sprecyzowania dokonania należnych od Sowietów świadczeń i usunięcia zastrzeżeń co do wymiany personalnej Kopp wysunął wzajemnie wprowadzenie w życie traktatowego tranzytu. – Postawienie tej sprawy na gruncie politycznym odparłem sprowadzając ją na teren ekonomiczny i podkreślając naszą nieingerencję w wewnętrzne sprawy niemieckie. Kopp wycofał się w tym punkcie. – Zachowanie się Koppa w tonie i treści pozbawione presji, odbijało całkowicie od rozmów ryskich.

¹⁷⁴ Georgs Bisenieks (Bisseneek) (1885-1941), łotewski polityk, dyplomata; 1919-1924: ambasador Łotwy w Zjednoczonym Królestwie. [oprac. JŁ]

¹⁷⁵ Tomas Norus-Naruševičius (1871-1927), inżynier, polityk i dyplomata, 1919: członek delegacji litewskiej na paryską konferencję pokojową; 1921-1923: poseł w Zjednoczonym Królestwie; 1923-1924: minister transportu. [oprac. JŁ]

Ewentualnym rezultatem dalszych szczegółowych rozmów w ciągu parodniowego pobytu w Warszawie będzie, z uwzględnieniem zakończenia spr[awy] SSSR, porozumienie normujące wykonanie traktatu.

Seyda

IPMS, A. 12.53/6, k. 58.

Nr 210

171. [p]

M.S.Z., 29 X

otrzymano 30 X, rano

Proszę bezwarunkowo nie udzielać wizy do Polski Sergiuszowi Karlińskiemu, paszport angielski N. 45716 pomimo posiadania stempla kwalifikacyjnego A. Okólnik wyjaśni.

Malhomme¹⁷⁶, Polexterne

IPMS, A. 12.53/6, k. 59.

Nr 211

170. [p]

M.S.Z., 30 X

otrzymano 30 X, 4.30 po poł[udniu]

Proszę notyfikować objęcie przeze mnie stanowiska Ministra Spraw Zagranicznych w Rządzie, który podejmuje zadanie gospodarczo skarbowego uzdrowienia państwa. Na zewnątrz pragnie

¹⁷⁶ Leon Malhomme, Malhomme de la Roche (1888–1940), dyplomata; 25 X 1920–31 XII 1923 p. o. naczelnika, 1 I 1924–1 I 1929: naczelnik Wydziału Administracyjno-Konsularnego w Departamencie Konsularnym MSZ; równocześnie 1922–1928: delegat RP do LN na konferencje międzynarodowe dla spraw uchodźców rosyjskich; 1925: przewodniczył delegacji polskiej w mieszanej komisji polsko-sowieckiej do likwidacji zatargów granicznych; „Malhomme (Malhomme de la Roche) Leon” [w:] PSB, t. XIX, z 2 (81), red. E. Rostworowski, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk 1974, s. 319-320; „Słownik Biograficzny Polskiej Służby Zagranicznej/A Biographical Dictionary of the Polish Foreign Service 1918–1945” (dalej cyt. SBPSZ), t. III, Warszawa 2010, s. 87-88.

współpracować z mocarstwami nad utrwaleniem pokoju i przywróceniem normalnych stosunków gospodarczych w Europie.

Dmowski¹⁷⁷

IPMS, A. 12.53/6, k. 59.

Nr 212

1. [w]

1 XI,

wysłano na prośbę attaché wojsk[owego] 11.45 rano

Polmission Haga

Proszę telegraficzną odpowiedź czy kapitan Wanerwell objeżdżający Europę, prawdopodobnie z paszportem amerykańskim otrzymał wizę do Polski.

Polmission

IPMS, A. 12.53/6, k. 59.

Nr 213

173. [p]

M.S.Z., 1 XI

Wyjazd delegatów Ministerstwa Skarbu chwilowo odroczony z powodu rozpatrywania budżetu w Sejmie, nastąpi około 10 listopada.

Poexterne

IPMS, A. 12.53/6, k. 60.

¹⁷⁷ Roman Dmowski (1864–1939), polityk endecki; 27 X–14 XII 1923: minister spraw zagranicznych w gabinecie W. Grabskiego.

Nr 214

1. [p]

Polmission Haga, 2 XI
odebrano 2 XI, po poł[udniu]

Receptus 01.001.

Vanderwel nieznanym.

Polmission

IPMS, A. 12.53/6, k. 60.

Nr 215

174. [p]

M.S.Z., okólnik, 2 XI
otrzymano 3 XI, 10 rano
E[dward] R[aczyński]

Pertraktacje szczegółowe Knolla z Koppem potwierdziły, że Sowietom chodzi prawie wyłącznie o nadanie sprawie tranzytu charakteru politycznego pod płaszczykiem zabezpieczenia by był uniezależniony od rozwoju wypadków w Niemczech. Kopp zaproponował Knollowi odpowiednie formułki. Dziś odpowiedziałem, że sformułowania Koppa nie przyjmuję, lecz zgodziłbym się na zamieszczenie w ewentualnej wymianie not czy protokule rozmów formuły zaznaczającej trwałość tranzytu ale utrzymującej go w czysto ekonomicznej płaszczyźnie traktatu. Kopp zażąda instrukcji. Rozmowa miała charakter uprzejmy. W razie nie dojścia do porozumienia dążymy do pokojowego rozejścia się.

Seyda

IPMS, A. 12.53/6, k. 60.

Nr 216

1. [p]

Posel[stwo] w Bernie, 3 XI

Genewa otrzymała wczoraj depezę odwołującą z powodu skasowania etatów: Gwiazdowskiego¹⁷⁸ pierwszego grudnia, Arciszewskiego¹⁷⁹ pierwszego stycznia. Powołując się na nasze poprzednie rozmowy, najgoręcej proszę Pana Ministra interweniować za utrzymaniem Delegacji w dotychczasowym składzie. Skasowanie jej od przyszłego stycznia uważam ze względów politycznych i praktycznych za szkodliwe dla interesów państwowych. Ze względu na sesję grudniową Rady współpraca Gwiazdowskiego w tym okresie konieczna. Odwołanie go na pierwszego grudnia utrudniłoby znacznie konieczne prace. Wysyłam w tej sprawie listy do Ministra w Warszawie i do Pana Posła.

Modzelewski

*IPMS, A. 12.53/6, k. 61.***Nr 217**

175. [p]

M.S.Z., 6 XI

Kopp widocznie w myśl instrukcji usiłował rozmowie z Seydą nadać obrót, z którego by wynikało, że Rząd Polski nie tylko sprzeciwia się politycznej formule tranzytowej, ale w ogóle faktycznemu zapewnieniu trwałości tranzytu. Usiłowania te udaremniliśmy, stwierdzając, że Rząd Polski nie ma zastrzeżeń co do tranzytu w ramach traktatu z wykluczeniem momentu politycznego. Porozumienie nie nastąpiło, rozmowę zakończono natomiast uzgodnieniem sprawy uznania S.S.S.R.¹⁸⁰, którego finalizacja nastąpi w Moskwie. Szczegółowy komunikat P.A.T.

¹⁷⁸ Właśc. Tadeusz Gwiazdoski (1889–1950), dyplomata; 1 VI 1922–II 1923: II sekretarz legacyjny z tytułem I sekretarza legacyjnego, a następnie 1 III 1923–31 XII 1923: I sekretarz legacyjny w Delegacji RP w Genewie przy LN; 1 I–1 XII 1924: zastępca naczelnika Wydziału do spraw LN w MSZ; 1 XII 1924–31 XII 1932: w składzie Delegacji RP przy LN, od 21 I 1926: w randze radcy poselstwa; SBPSZ, t. II, Warszawa 2009, s. 49-50.

¹⁷⁹ Mirosław Arciszewski (1892–1963), dyplomata; 1 I 1922–1 I 1925: II sekretarz legacyjny z tytułem I sekretarza legacyjnego Delegacji RP w Genewie przy LN; SBPSZ, t. I, Warszawa 2007, s. 34-35.

¹⁸⁰ Sojuzu Sowietskich Socjalistycznych Republik.

Proszę wyzyskać stanowczość, rzeczowość naszego stanowiska, podkreślając I-mo: udaremnienie zamiarów propagandowego wyzyskania, że zgoda nasza na formułę Sowietów jest zdobyczą dla Niemiec komunistycznych, II-do: pokojowy umiarkowany przebieg i zakończenie rozmów.

Polexterne

IPMS, A. 12.53/6, k. 61-62.

Nr 218

3. [p]

Pos[elstwo] Berlin, 6 XI

otrzymano 7 XI

E[dward] R[aczyński]

Od wczoraj trwają tutaj pogromy żydowskie. W Monachium masowe wydalenia Żydów. Uważałbym za pożądane (wyzyskanie) w propagandzie tego faktu w związku z rosnącym ruchem monarchistycznym i pogłoskami o powrocie Kronprinza¹⁸¹.

Olszowski¹⁸²

IPMS, A. 12.53/6, k. 62.

Nr 219

175. [p]

M.S.Z., 14 XI

otrzymano 14 XI, 4. po poł[udniu]

E[dward] R[aczyński]

¹⁸¹ Wilhelm von Preußen z dyn. Hohenzollernów (1882–1951), ostatni następca tronu (Kronprinz) Prus i Niemiec; po abdykacji 9 listopada 1918 r. swego ojca cesarza niemieckiego Wilhelma II – za namową Paula von Hindenburga – zrzekł się praw do tronu i wyjechał do Holandii, gdzie królowa Wilhelmina skazała go na areszt domowy w probostwie na opustoszałej wyspie Wieringen; 1923: powrócił do Berlina.

¹⁸² Kazimierz Zygmunt Olszowski (1865–1933), prawnik i dyplomata; od 30 IX 1920: dyrektor Departamentu Prawno-Traktatowego MSZ; 18 IX 1921: mianowany delegatem Polski do rokowań z Niemcami w sprawie Konwencji górnośląskiej; 7 VI 1923–26 VI 1928: poseł RP w Berlinie; A. Piber, „Olszowski Zygmunt Kazimierz” [w:] PSB, t. XXIV, z. 1 (100), red. E. Rostworowski, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk 1979, s. 47-50; SBPSZ, t. III, 102-103.

13 listopada wyjechał do Londynu na wybory Hilton Young zapewniając o swoim powrocie około Nowego Roku i zostawiając współpracowników. Przed wyjazdem uzgodnił opinie z Rządem. Szczegóły kurierem.

Poexterne

IPMS, A. 12.53/6, k. 63.

Nr 220

176. [p]

M.S.Z., okólnik, 15 XI

otrzymano 15 XI, 5. po poł[udniu]

E[dward] R[aczyński]

Proszę starać się uzyskać od rządu angielskiego polecenie delegatowi przy Lidze Narodów zajęcia na sesji Rady zdecydowanego stanowiska w myśl motywów decyzji z 25 września. Równocześnie zgodnie z nadesłanym kurierem *Aide Mémoire* 7217 D. V. proszę wskazać, że Rząd polski pragnie jak najprędzej wejść w stosunki w pierwszym rządzie gospodarcze z Litwą oraz podkreślić przytem, że uzależnione to jest od szybkiego załatwienia sprawy Kłajpedy i Niemna na ustalonych zasadach.

Seyda

IPMS, A. 12.53/6, k. 63.

Nr 221

104. [w]

15 XI,

wysłano 15 XI, 8. wieczór

E[dward] R[aczyński]

M.S.Z.

Dzisiaj widziałem Lorda Roberta Cecil i złożyłem *pro memoria* stosownie do instrukcji otrzymanej wczoraj oraz list P[ana] Ministra. Lord Robert skonstatował konieczność

porozumienia się jego z F.O. Przyznał, że zbliżenie polsko–litewskie na terenie ekonomicznym jest bardzo pożądane, ale przewidywał trudności wynikające z niezmienionego dążenia Litwinów do Wilna. Sprawę wileńską uważa za zakończoną, ale zastanawia się czy nie można by było znaleźć czegoś co by, nie naruszając stanu obecnego, dało zadowolenie miłości własnej Litwinów i przez to umożliwiło zbliżenie do Polski. W dłuższej rozmowie starałem się wykazać, że szukanie takiego sposobu równa się rozwiązaniu kwadratury koła, i że jedynie realnym jest to postawienie sprawy, które proponuje Rząd Polski. Jeżeli Litwini tym razem odrzucą wszelką myśl porozumienia, odpowiedzialność za utrzymanie stanu zagrażającego pokojowi będzie na nich ciążyć. Sądzę, że można liczyć na poważne zainteresowanie Lorda Roberta tą sprawą.

Zaraz potem doręczyłem kopię *Pro memoria* F.O. prosząc o poparcie naszego stanowiska. Powiedziano mi, że F.O. takowe podziela, ale że przewiduje ze strony Litwy opór, który przy wszelkich okazjach dotąd wyrażał się w protestach i wystąpieniach antypolskich. Wypowiadano przypuszczenie, że pewne modyfikacje decyzji Konferencji Ambasadorów w spr[awie] Kłajpedy mogłyby może być ceną porozumienia polsko–litewskiego. Wskazałem na ustęp naszego *Pro memoria*, że decyzja Konferencji Ambasadorów ma być wykonana integralnie. Szczegóły kurierem.

Skirmunt

IPMS, A. 12.53/6, k. 64-65.

Nr 222

177. [p]

M.S.Z., okólnik, 18 XI
otrzymany 19 XI 1923
E[dward] R[aczyński]

Proszę zakomunikować ustnie Curzonowi, że Rząd Polski, dla którego utrzymanie pokoju w Europie Środkowej i Wschodniej jest najgłówniejszym zadaniem, z niepokojem widzi oporne stanowisko Niemiec w spr[awie] kontroli wojskowej i możliwe komplikacje w związku z powrotem Kronprinza. Z obu tych spraw wynika dla Polski większe niebezpieczeństwo niż dla kogokolwiek innego. Organizacje odwetowe zdolne do skupienia się około Kronprinza są najsilniejsze na wschodzie Niemiec, w szczególności w Prusach wschodnich, a ich akcja

zwracałaby się przede wszystkim przeciw Polsce. Podobne techniczne przygotowania wojenne w Niemczech wobec których Państwo Polskie, prowadzące zdecydowanie pokojową politykę musi szukać zabezpieczenia przede wszystkim w kontroli mocarstw, któraby te przygotowania powstrzymała. Rząd polski ma nadzieję, że Rząd ang[ielski] uzna niebezpieczeństwo dla pokoju wynikające ze stanowiska Niemiec i zajmie postawę, która je usunie.

Dla poufnej wiadomości: *démarche* powyższa podjęta w porozumieniu z Francją; interweniujemy także w Rzymie i stolicach Małej Ententy¹⁸³. Wynik rozmowy proszę zatelegrafować oraz zakomunikować listownie Poselstwu Paryż i omówić z ambasadorem francuskim¹⁸⁴. Proszę wykorzystać także rozmowę dla presji w spr[awie] Kłajpedy.

Dmowski

IPMS, A. 12.53/6, k. 66-67.

Nr 223

105. [w]

20 XI,

wysłano 20 XI, 8 wieczór

E[dward] R[aczyński]

M.S.Z., okólnik; kopia szyfrem, listownie Paryż

Receptus 177.

Przedstawiłem sprawę dzisiaj Lordowi Curzonowi, który wyłożył mi przebieg rokowań. Doprowadzą one do pełnego porozumienia na jutrzejszym posiedzeniu Konferencji Ambasadorów. Notą wspólną ma być zażądanie wysłania z Niemiec Kronprinza i zapowiedziane wznowienie kontroli wojskowej. Rząd angielski niewątpliwie docenia wagę sprawy. W sprawie Kłajpedy i rokowań ekonomicznych z Litwą Curzon obiecuje poparcie angielskie w Lidze Narodów, ale szczególnie w Kownie. Chciał abym go zapewnił, że rokowania ograniczone do spraw ekonomicznych byłyby prowadzone przez nas w duchu najbardziej pojednawczym.

¹⁸³ To jest w Pradze, Bukareszcie i Belgradzie.

¹⁸⁴ Auguste-Félix-Charles de Beauvoir, comte de Saint-Aulaire (1866–1954), arystokrata i dyplomata francuski; 1921–1924: ambasador Francji w Londynie.

W końcu omawialiśmy misję Hilton Younga, dla której wykazał C[urzon] wielkie zainteresowanie, a co do której wypowiadałem się z uznaniem byleby była doprowadzona do końca.

Skirmunt

IPMS, A. 12.53/6, k. 67-68.

Nr 224

178. [p]

M.S.Z., 21 XI

Refero Raport Prasowy 49. Informacje „Daily News” z 12 o łodziach podwodnych całkiem nieprawdziwe.

Polexterne

IPMS, A. 12.53/6, k. 68.

Nr 225

179. [p]

M.S.Z., 22 XI

otrzymano 23 XI, 10 rano

E[dward] R[aczyński]

Przewidywana konferencja przygotowawcza do Sesji Rady z ewentualnym udziałem Zamoyskiego w Warszawie 2 grudnia. Szczegóły listownie. Proszę zatelegrafować czy Pan Poseł może przybyć w tym terminie.

Dmowski

IPMS, A. 12.53/6, k. 68.

Nr 226

106. [w]

23 XI

M.S.Z., ministre Dmowski

Receptus 179.

Trudno mi wyjechać przed sobotą rano, przyjechać przed poniedziałkiem rano. Proszę odłożyć naradę do wtorku.

Skirmunt

*IPMS, A. 12.53/6, k. 69.***Nr 227**

3. [p]

Poselstwo Bruksela, 25 XI

Jeżeli Pan Poseł składał jaką deklarację w sprawie kontroli wojskowej w Niemczech proszę Pana zakomunikować.

Sobański

*IPMS, A. 12.53/6, k. 69.***Nr 228**[w]¹⁸⁵

26 XI

Pos[elstwo Bruksela

Receptus

Dziś wysyłam kopię raportu pocztą.

¹⁸⁵ Numeru porządkowego brak.

Skirmunt

*IPMS, A. 12.53/6, k. 69.***Nr 229**

180. [p]

M.S.Z., 26 XI

Receptus 106. Zgoda.

Dmowski

*IPMS, A. 12.53/6, k. 69.***Nr 230**

7. [p]

Del[egacja] Genewa, 26 XI

Drummond wyjechał do Londynu. Omówi między innymi sprawę Kłajpedy.

Poldelegat.

*IPMS, A. 12.53/6, k. 69.***Nr 231**

181. [p]

M.S.Z., 29 XI,
otrzymano 29 XI, 7. wieczór
E[dward] R[aczyński]

Drummond wyjechał Londyn, omówi także sprawę Kłajpedy.

Polexterne

IPMS, A. 12.53/6, k. 70.

Nr 232

107. [w]

7 XII,

wysłano 6 wiecz[ór]

M.S.Z., kopia Paryż

Dziś omawiałem [w] F.O. szczegółowo stanowisko Rządu Polskiego w sprawie kolonistów i interpretacji artykułów traktatu o mniejszościach. Stanowisko to znajduje zrozumienie zarówno u Roberta Cecila, jak i F.O., które uważa je na ogół za usprawiedliwione i przewiduje dojście do porozumienia w Paryżu.

F.O. zaniepokojone raportem z Warszawy o wniesieniu do Sejmu projektu ustawy o likwidacji własności ziemskiej, która ma rzekomo dotknąć 24 000 rodzin niemieckich. Proszę o wyjaśnienia w tej sprawie.

Ciechanowski

*IPMS, A. 12.53/6, k. 70.***Nr 233**

182. [p]

M.S.Z., 9 XII

otrzymano 10 XII, 12 1/2 rano

E[dward] R[aczyński]

Według konkluzji Hagi podlega zmianom odcinek topograficzny opisany w decyzji Konferencji Ambasadorów z lipca 1920 Brzeg–Czorsztyn. Motywy jednak opinii stwierdzają, że nawet Rząd Czesko–Słowacki uznał w swem exposé prawnem, iż zmiana odcinka Rysy–Brzeg mogłaby nastąpić jako konsekwencja zmian linii Brzeg–Czorsztyn. Przyznano tem samem, że Komisja delimitacyjna miała prawo powziąć decyzję wrześniową 1922. Prosimy wyzyskać dyplomatycznie i prasowo motywy opinii na rzecz zaakceptowania decyzji przez Ligę Narodów.

Seyda

IPMS, A. 12.53/6, k. 71.

Nr 234

183. [p]

M.S.Z., 10 XII

Receptus 107.

Pogłoski wymyślone z wyraźnym celem nieprzychylnego nastroju w ostatniej chwili. Nie ma projektu ustawy rozszerzającego likwidację. Liczba właścicieli dotkniętych starą ustawą z 1920 r.¹⁸⁶ nie przekracza 1800. Również projekt noweli do Ustawy o ref[ormie] rolnej nie czyni różnic na niekorzyść Niemców. Wyjaśnienie odpowiednie Pos[łowi] angielskiemu złożone. Proszę zakomunikować Paryż.

Poexterne

*IPMS, A. 12.53/6, k. 71-72.***Nr 235**

108. [w]

11 XII

M.S.Z., kopia Paryż

Receptus 182.

Wręczyłem dziś F.O. księgę amarantową i memorandum uzasadniające nasze stanowisko. F.O. obiecało skomunikować się natychmiast z Robertem Cecilem. Podkreślając jego samodzielność stwierdziło równocześnie jego obecne życzliwe usposobienie wobec naszych spraw w Radzie Ligi.

Raczyński

IPMS, A. 12.53/6, k. 72.

¹⁸⁶ Formalnie mowa o uchwale Sejmu Ustawodawczego w sprawie reformy rolnej.

Nr 236

146. [p]

Pos[elstwo] Rzym, 12 XII

Rząd włoski wydał instrukcję swojemu przedstawicielowi w Lidze Narodów i Konferencji Ambasadorów¹⁸⁷, aby zajął w sprawie Jaworzyny jak najprzychylniejsze dla nas stanowisko. Zawiadomiono mnie jednak, iż obawiają się, że to nie będzie miało znaczenia, gdyż posiadają informację, że Anglia i Francja wypowiedzą się przeciw przyjęciu decyzji Komisji Delimitacyjnej, a za utrzymaniem decyzji Konferencji Ambasadorów przyznającej Jaworzynę Czechom. Wobec tego, że Włochy nie będą stawiały sprawy ostro i pragną jak ^a(... ..)^a iż stanowisko jednego przynajmniej z tych dwu mocarstw jest dla nas przychylne.

Otrzymuje Warszawa, Paryż i Londyn.

Zaleski

IPMS, A. 12.53/6, k. 72-73.

Nr 237

184. [p]

M.S.Z., 13 XII

Powiadomić konsulat, żadnego paszportu Karlińskiemu nie wystawiać. Posiadane dokumenty przynależności nadesłać Ministerstwu.

Polexterne

IPMS, A. 12.53/6, k. 73.

Nr 238

185. [p]

M.S.Z., 13 XII

¹⁸⁷ Prawdopodobnie chodzi o Bernardo Attolico (1880-1942) – dyplomatę włoskiego, który na przełomie lat 1920-1921 przez 5 tygodni pełnił funkcję Wysokiego Komisarza Ligi Narodów w Wolnym Mieście Gdańsku; 1922-1927: był zastępcą sekretarza generalnego Ligi Narodów. [oprac. JŁ]

Teksty wymian w sprawie uznania S.S.S.R uzgodniono. Wymiana nastąpi 14 grudnia, tekst roześle P.A.T.

Seyda

IPMS, A. 12.53/6, k. 73.

Nr 239

109. [w]

14 XII

M.S.Z.

Dla Ministra Skarbu.

Dziś przedstawiono pismo Ministra Skarbu¹⁸⁸ DK II 8971 oświadczając, że gwarancja Rządu angielskiego będzie wydana dopiero po zatwierdzeniu przez Sejm gwarancji Rządu Polskiego. Przeprowadzenie [w] Sejmie pożądane przed zebraniem Parlamentu, t[o] j[est] przed 8 stycznia. Prosimy telegraficzne wiadomości.

Polmission

IPMS, A. 12.53/6, k. 73-74.

Nr 240

160. [w]

22 XII

M.S.Z.

Otrzymałem list od Hiltona Younga, który oświadcza, że mógłby w połowie stycznia powrócić do Polski dla zakończenia pracy, którą oblicza na 3 do 4 tygodni i zapytuje czy zmiana rządu w Polsce¹⁸⁹ nie wpłynie na zmianę stosunku do niego i czy obecny rząd życzy by dokończył zadania na tych samych warunkach.

¹⁸⁸ Neville Chamberlain (1869–1940), polityk brytyjski z Partii Konserwatywnej; 28 VIII 1923–22 I 1924: minister skarbu (Chancellor of the Exchequer) w rządzie A. Bonar Lawa.

¹⁸⁹ Od 19 grudnia 1923 r. na czele rządu stał W. Grabski.

Powołując się na mój raport 49 z 13 listopada i podkreślając raz jeszcze jaką wagę przywiązuję do pomyślnego przebiegu misji H[iltona] Y[ounga] i raportu, który kończąc ją przedstawi proszę przedłożenie sprawy p[anu] Prezydentowi Ministrów¹⁹⁰ i telegraficzne wskazówki jaką mam dać odpowiedź.

Skirmunt

IPMS, A. 12.53/6, k. 74.

Nr 241

186. [p]

M.S.Z., 25 XII

otrzymano 26 XII, 11 rano

E[dward] R[aczyński]

Prezes Rady Ministrów osobiście liczy na dalszą współpracę Hilton Younga; oficjalną odpowiedź Rządu zatelegrafujemy po posiedzeniu Rady Ministrów, piątek.

Polexterne

IPMS, A. 12.53/6, k. 75.

Nr 242

187. [p]

M.S.Z., 27 XII

otrzymano 27 XII, 12.30 rano

Proszę zakomunikować Youngowi, że Premier liczy na jego przyjazd i prosi aby zakończył rozpoczętą pracę stosownie do poprzedniego planu.

¹⁹⁰ Władysławowi Grabskiemu.

Bertoni¹⁹¹*IPMS, A. 12.53/6, k. 75.***Nr 243**

188. [p]

M.S.Z., 28 XII

otrzymano 29 XII, 10-a rano

Proszę wpłynąć na rząd angielski by powstrzymał finalizowanie kredytu towarowego miliona funtów szterlingów dla Litwy na budowę kolei Kłajpeda–Kowno do czasu przyjęcia przez Litwę postulatów mocarstw w sprawie Kłajpedy. Pożyczka ta ma dla Litwy takie znaczenie ekonomiczne, że może zdecydować o jej przychylnem lub opornem stanowisku w sprawie Memla.

Bertoni

*IPMS, A. 12.53/6, k. 75.***Nr 244**

189. [p]

M.S.Z., 28 XII

Budżet 1924 zredukowany o jednego starszego kancelistę oraz pobory Attaché Wojskowego zmniejszone do 85 funtów szterlingów. Preliminarz wysłany.

Polexterne

IPMS, A. 12.53/6, k. 76.

¹⁹¹ Karol Bertoni (1878–1967), dyplomata; 10 IV 1921–18 XII 1923: dyrektor Departamentu Administracyjnego MSZ; był też sekretarzem generalnym tegoż resortu; 19 XII 1923–19 I 1924: kierownik MSZ w gabinecie W. Grabskiego; SBPSZ, t. II, s. 24-25.

1924**Nr 245**

1. [p]

M.S.Z., 3 I

otrzymano 4 I, 10 rano

Proszę poufnie sprawdzić ścisłość depeszy Reutera o rzekomo zamierzonej *démarche* rządu angielskiego w sprawie kredytów francuskich dla Polski i Jugosławii.

Polexterne

*IPMS, A. 12.53/6, k. 76.***Nr 246**

1. [w]

4 I,

wysłano 4 I, 11 rano

M.S.Z.

Receptus 1. Otrzymałem notę w tej sprawie, którą przy raporcie wysłałem wczoraj. Jest to pociągnięcie antyfrancuskie, do którego zbytniej wagi przywiązywać nie trzeba. Podobne noty otrzymały Rumunia, Jugosławia.

Skirmunt

IPMS, A. 12.53/6, k. 76.

Nr 247

2. [w]

12 I,
wysłano 12 I o godz[ina] 1

M.S.Z.

Proszę [o] telegraficzne upoważnienie wyrażenia kondolencji z powodu zatonięcia angielskiej łodzi podwodnej z załogą.

Skirmunt

IPMS, A. 12.53/6, k. 77.

Nr 248

2. [p]

M.S.Z., 12 I
otrzymano 13 I, 2 rano
E[dward] R[aczyński]

Receptus 2.

Zgadzam się.

Bertoni

IPMS, A. 12.53/6, k. 77.

Nr 249

3. [p]

M.S.Z., 14 I
otrzymano 15 I, rano

Proszę poczynić starania, aby Komisarz angielski w Jaworzyńskiej Komisji delimitacyjnej¹ otrzymał przychylną dla nas instrukcję.

Bertoni

IPMS, A. 12.53/6, k. 77.

Nr 250

3. [w]

16 I

M.S.Z.

Hilton Young przybędzie Warszawa, czwartek 24. Prosi wstrzymać decyzje w sprawach skarbowych aż do porozumienia z nim.

Skirmunt

IPMS, A. 12.53/6, k. 77.

Nr 251

4. [p]

M.S.Z., 17 I

otrzymano 18 I, 10 rano

E[dward] R[aczyński]

Prawdopodobnym ekspertem w sprawie Holmu będzie admirał Smith², wyjeżdżający Gdańsk, początek lutego. Proszę nawiązać kontakt, informując w myśl Polski i Zagranicy z 16 listopada z[eszłego] r[oku].

Poexterne

IPMS, A. 12.53/6, k. 77.

¹ L.S. Carey ppłk, brytyjski członek Komisji Delimitacyjnej w sprawie Jaworzyny. [oprac. JŁ].

² Prawdopodobnie Aubrey Clare Hugh Smith (1872–1957), w latach 1923-1927 kierował brytyjską Misją Morską w Grecji w czasie toczącej się wojny turecko-greckiej. [oprac. JŁ]

Nr 252

5. [p]

M.S.Z., 18 I

otrzymano 19 I rano

Rec[eptus] 3. Grabski w stałym kontakcie z Nixonem. Powstrzymanie prac nawet na tydzień niewykonalne.

Polexterne

Podałem do wiadomości Comm. H[iltona] Young listownie. 19 I 1924

E[dward] R[aczyński]*IPMS, A. 12.53/6, k. 78.***Nr 253**

6. [p]

M.S.Z., 21 I

otrzymano 22 I 1924

E[dward] R[aczyński]

Refero 3.

Proszę uzyskać by Konferencja Ambasadorów ograniczyła (się) do przesłania Komisji Delimitacyjnej rezolucji paryskiej bez wiążących instrukcji. W komisji powinien komisarz angielski, opierając (się) na artykule 2 alinea 3 decyzji Konf[erencji] Ambas[adorów] z 28 lipca 1920 roku żądać reprojekowania linii uwzględniającej w pełni interesy ekonomiczne wsi znajdujących się obecnie, lub mających się znaleźć po stronie polskiej.

Bertoni

IPMS, A. 12.53/6, k. 78.

Nr 254

4. [w]

22 I

M.S.Z.

Receptus 4.

Admirał Smith wyjechał Gdańsk, 21 stycznia.

Polmission

*IPMS, A. 12.53/6, k. 78.***Nr 255**

7. [p]

M.S.Z., 23 I

otrzymano 24 I, 10 rano

E[dward] R[aczyński]

Dwóch poważnych parlamentarzysty P.P.S., prawdopodobnie Posner³ i Niedziałkowski⁴, zamierzają odwiedzić Londyn, nawiązać kontakt z Labour Party. Proszę o telegraficzną opinię.

Bertoni

*IPMS, A. 12.53/6, k. 79.***Nr 256**

5. [w]

24 I

³ Stanisław (Salomon) Posner (1868–1930), prawnik-cywilista, działacz i polityk socjalistyczny; od 1905: członek PPS; 1922–1930: senator I i II kadencji; pracował w Komisjach: Prawniczej, Spraw Zagranicznych i Wojskowej; 1928–1930: wicemarszałek Senatu; zob. A. Pacholczykowa, „Posner Stanisław” (w:) PSB, t. XXVII, z. 4 (115), red. E. Rostworowski, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk–Łódź 1983, s. 685-691.

⁴ Mieczysław Niedziałkowski (1893–1940), teoretyk, działacz i polityk socjalistyczny; od 1914 członek PPS; 1919–1935: poseł na Sejm Ustawodawczy oraz na Sejmy RP I, II i III kadencji; zob. J. Tomicki, „Niedziałkowski Mieczysław” (w:) PSB, t. XXII, z. 4 (95), red. E. Rostworowski, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk 1977, s. 739-742.

M.S.Z.

Receptus 7.

Przeszkód dla przyjazdu nie widzę. Wskazany kontakt z Poselstwem.

Skirmunt

IPMS, A. 12.53/6, k. 79.

Nr 257

8. [p]

M.S.Z., 26 I

otrzymano 27 I

W związku z pierwszą rozmową z MacDonaldem⁵ uważałbym za wskazane podkreślić znaczenie, jakie przywiązujemy do zagadnienia rosyjskiego, które z naszej strony oceniamy kompetentnie i obiektywnie. Głównym zadaniem nowego posła polskiego w Moskwie⁶ będzie nawiązanie regularnych stosunków gospodarczych z Rosją oraz zawarcie traktatu handlowego i umożliwienie realnych transakcji. Program ten zbiega się z zamierzeniami rządu angielskiego i może stać się punktem wyjścia [do] korzystnego współdziałania. Rząd polski zdaje sobie sprawę z trudności przy realizowaniu tego programu związanych z zasadniczym stanowiskiem rządu sowieckiego, a także z niewyjaśnioną sytuacją wewnętrzną po śmierci Lenina⁷, nakazujących szczególną przezorność. O rozwoju sytuacji w Rosji będziemy informować telegraficznie.

Bertoni

IPMS, A. 12.53/6, k. 80.

⁵ (James) Ramsay MacDonald (1866–1937), polityk brytyjski z Partii Pracy; 23 I–4 XI 1924: premier Wielkiej Brytanii; zob. Bernard Barker (ed.), *Ramsay MacDonald's Political Writings*, Allen Lane, Londyn, 1972; D. Marquand, „MacDonald (James) Ramsay” [w:] ODNB, http://www.oxforddnb.com/view/article/34_704 [31 V 2014].

⁶ Ludwik Darowski (1881–1948), od 1900; członek PPS; 1 VI 1921–1 IX 1923: minister pracy i opieki społecznej w gabinetach: W. Witosy, A. Ponikowskiego, A. Śliwińskiego; J. Nowaka, W. Sikorskiego i ponownie W. Witosy; 1 II–18 VI 1924: poseł RP w Moskwie; VI–17 XI 1924: minister pracy i opieki społecznej w gabinecie W. Grabskiego.

⁷ Właśc. Władimir Iljicz Uljanow (1870–1924), rosyjski działacz komunistyczny, twórca partii bolszewickiej; organizator i pierwszy przywódca państwa sowieckiego, ideolog komunizmu; od 8 XI 1917: na czele RKL RFSRR/ZSRR, faktyczny dyktator państwa sowieckiego; 21 I 1924: zmarł w Gorkach pod Moskwą.

Nr 258

9. [p]

M.S.Z., 26 I
otrzymano 27 I

Wyszyński⁸ donosi o pewnym skomplikowaniu sytuacji w Moskwie w związku ze sprawą następstwa po Leninie. Sfery Komitetu Centralnego Partii Komunist[ycznej]⁹ wysunęły projekt triumwiratu Kamieniew¹⁰, Stalin¹¹, Rykow¹² z dotychczasowym kierunkiem rządu. Plan ten jednak (nie) wydaje się być istotnie realnym wobec zdecydowanego stanowiska opozycji z Trockim, popieranej przez koła wojskowe. Sytuacja może być rozwiązana albo kompromisem bloku rządowego z opozycją, albo też zwycięstwem opozycji. Monarchiści i eserzy bez żadnego znaczenia. Nastrój przygnębiony i niespokojny, liczne areszty wśród komunistów. Na zewnątrz proszę przy komentowaniu sytuacji zachować rezerwę.

Polexterne

*IPMS, A. 12.53/6, k. 80-81.***Nr 259**

6. [w]

29 I,
wysłano 28 I, godz[ina] 12

⁸ Kazimierz Marian Wyszyński (1890–1935), dyplomata; od 1 II 1923: w Poselstwie RP w Moskwie, początkowo na stanowisku sekretarza, a następnie radcy legacyjnego; 27 V–20 XII 1924: *chargé d'affaires* RP w Moskwie.

⁹ Właśc. Rosyjskiej Komunistycznej Partii (bolszewików) (Rossijskaja komunističeskaja partia (bolszewików) – RKP(b)), którą to nazwę przyjęto w 1918 r.

¹⁰ Lew Borysowicz Kamieniew pierwotnie L. B. Rosenfeld (1883–1936), sowiecki działacz partyjny i państwowy; 1922: wysunął kandydaturę Stalina na sekretarza generalnego RKP(b); od 1923: zastępca przewodniczącego RKL ZSRR.

¹¹ Józef Stalin właśc. Iosif Wissarionowicz Dżugaszwili (1878–1953), działacz bolszewicki; od 1922: sekretarz generalny Wszechrosyjskiej Partii Komunistycznej (bolszewików) – (RKP(b)), następnie – od 1925 Wszechzwiązkowej Partii Komunistycznej (bolszewików) – (WKP(b)).

¹² Aleksiej Iwanowicz Rykow (1881–1938), działacz i polityk sowiecki; od 1922: członek Biura Politycznego RKP(b); 1921–1924: zastępca przewodniczącego RKL RFSRR/ZSRR; 1924–1930: przewodniczący RKL ZSRR.

M.S.Z.

Sądzę, że przyjazd Ministra Strasburgera powinien być odłożony. Wyjaśniam kurierem.

Skirmunt

IPMS, A. 12.53/6, k. 81.

Nr 260

7. [w]

28 I,

wysłano 28 I, o godz[inie] 7mej

M.S.Z., kopia Paryż

Dziś MacDonald przyjął wszystkich posłów poszczególnie udzielając po kilka minut. Miałem możliwość treściwie wskazać na główne nasze zadanie sanację skarbu, dla której potrzebny pokój. Premier powiedział, że ma informacje o poprawie ekonomicznej w Polsce. Kiedym dotknął misji Hilton[a] Younga oświadczył, że rząd angielski rad będzie pomagać nam dalej w tej dziedzinie. Dałem krótką charakterystykę naszych stosunków z Rosją. Premier był tem widocznie zainteresowany, ale krótkość audiencji nie pozwoliła wyczerpać tego tematu. Obiecał przyjmować mnie w każdej ważnej sprawie.

Skirmunt

IPMS, A. 12.53/6, k. 82.

Nr 261

1. [p]

Pos[elstwo] Rzym, 28 I

otrzymano 28 I, 7 wieczór

Proszę zawiadomić jakie stanowisko delegata angielskiego w Komisji Delimitacyjnej Jaworzyńskiej, gdyż może to posłużyć za poważny argument dla rządu tutejszego, ^{a...a} skłonić się raczej na naszą stronę, ale zdaje się oglądać na innych w obawie odosobnienia.

Zaleski

IPMS, A. 12.53/6, k. 82.

Nr 262

10. [p]

M.S.Z., 28 I

otrzymano 29 I, rano

Zaleski donosi: rokowania rosyjsko-włoskie zawieszono wobec odmowy rządu sowieckiego udzielenia żądanych koncesji. Mussolini ma dążyć do wznowienia rokowań.

Poexterne

IPMS, A. 12.53/6, k. 83.

Nr 263

11. [p]

M.S.Z., 28 I

otrzymano 29 I, rano

Premier prosił Zamoyskiego o wezwanie Ciechanowskiego na kilka dni do Warszawy celem ustnego przedstawienia nowej sytuacji w Anglii. Proszę polecić natychmiastowy wyjazd przez Paryż dla widzenia Zamoyskiego.

Bertoni

IPMS, A. 12.53/6, k. 83.

Nr 264

8. [w]

29 I,

wysłano 29 I, 5 po p[ołudniu]

M.S.Z.

Receptus 11. W porozumieniu z Ministrem Zamoyskim Ciechanowski wyjeżdża czwartek rano do Paryża.

Skirmunt

*IPMS, A. 12.53/6, k. 83.***Nr 265**

12. [p]

M.S.Z., 29 I

otrzymano 30 I, rano

Wyszyński donosi, że Komitet Centralny Partii Komunistycznej wysunął hasło zgody i posłuszeństwa wszystkim komunistów dla Komitetu. Opozycja ^a(nie-mogłaby) ^a na razie nie odpowiedzieć. Obiegają pogłoski o kandydaturze Czyczerina, przyjmowane sympatycznie. Wiadomości o aresztach komunistów nie mają potwierdzenia.

Polexterne

*IPMS, A. 12.53/6, k. 83-84.***Nr 266**

9. [w]

30 I,

wysłano 30 I, 6 wiecz[ór]

M.S.Z., kopia Rzym N° 1

Receptus 6 – do Rzymu Receptus 1.

Konferencja Ambasadorów wezwała Komisję Delimitacyjną do przedłożenia przed 15 lutym nowego projektu granicy na podstawie decyzji Rady Ligi i Hagi. Rząd angielski żadnych instrukcji nie wysyła. Sądzę, że jedyna akcja możliwa to wpływanie na komisję na miejscu.

Skirmunt

IPMS, A. 12.53/6, k. 84.

Nr 267

13. [p]

M.S.Z., 31 I

otrzymano 1 II rano

Refero instrukcja N° 86. Belgrad telegrafuje, że serbska odpowiedź wysłana pocztą do Londynu nie doczekawszy się opinii Paryża. Może uleść zmianom jeśli Paryż zażąda. Proszę poinformować się co do treści w poselstwie S.H.S.

Poexterne

IPMS, A. 12.53/6, k. 84-85.

Nr 268

14. [p]

M.S.Z., 31 I

otrzymano 1 II rano

Wyszyński donosi, że zarysowuje się opozycja prawego skrzydła z Krasinem na czele. Misja angielska przewiduje, że ^{a..a} Centralny Komitet Partii wobec niemożności porozumienia z opozycją spróbuje chwycić się fałszywych alarmów wojennych, aby stworzyć grunt do zgody.

Polexterne

*IPMS, A. 12.53/6, k. 85.***Nr 269**

15. [p]

M.S.Z., 31 I
otrzymano 1 II rano

Poselstwo japońskie informuje poufnie, że rząd japoński, który chciał rokowań z Rosją odłożył je do wyjaśnienia sytuacji w Moskwie.

Polexterne

*IPMS, A. 12.53/6, k. 85.***Nr 270**

16. [p]

M.S.Z., 31 I
otrzymano 1 II rano

Rząd sowiecki odmówił rokowań z Rumunią w Warszawie, zaproponował Wiedeń. Motyw – konieczność rokowań w kraju neutralnym.

Polexterne

*IPMS, A. 12.53/6, k. 85.***Nr 271**

10. [w]

2 II,
wysłano 2 II, 1 w poł[udniu]

M.S.Z., kopia Paryż

Jestem poinformowany, że chociaż uznanie Sowietów jest dokonane, to jednak mianowanie ambasadora zostało odłożone celowo i ma być uskutecznione w zależności od biegu zapowiedzianych rokowań. W tej sprawie mam widoki być w szczególnie bliskim kontakcie z F.O.

Skirmunt

IPMS, A. 12.53/6, k. 86.

Nr 272

17. [p]

M.S.Z., 2 II
otrzymano 3 II rano

Prezes Rady Ministrów prosi udzielić wszelkiej pomocy Zygmunutowi Chrzanowskiemu¹³, który przyjedzie w sprawach banku emisyjnego¹⁴.

Bertoni

IPMS, A. 12.53/6, k. 86.

Nr 273

2. [p]

Pos[elstwo] Rzym Kwir[ynał], 4 II

¹³ Zygmunt Chrzanowski (1872–1936) działacz społeczno-narodowy, minister; zajmował się zagadnieniami gospodarczymi i finansowymi; ekspert na paryskiej konferencji pokojowej w 1919; 1924: współtwórca (ze Stanisławem Karpińskim) statutu Banku Polskiego, członek pierwszej Rady tej instytucji; zob. W. Jabłonowski, „Chrzanowski Zygmunt” [w:] PSB, t. III, red. W. Konopczyński, Kraków 1937, s. 467-468.

¹⁴ Mowa o Banku Polskim; prywatnej spółce akcyjnej powołanej do życia 15 kwietnia 1924 r. na mocy rozporządzenia Prezydenta RP z 20 stycznia tegoż roku (DzURP 1924, nr 8, poz. 75); była jedynym bankiem emisyjnym kraju i posiadała monopol w tym zakresie sięgający schyłku roku 1944; jej zasadniczym zadaniem była emisja nowej waluty (złotego), a następnie zapewnienie jej stałego kursu; instytucja ta udzielała kredytów terminowych, a także prowadziła inne operacje bankowe; jej prywatny charakter miał ją uniezależnić od Ministerstwa Skarbu i zarazem umożliwić przeciwstawienie się presji kolejnych gabinetów na zwiększenie obiegu pieniężnego bez niezbędnego pokrycia; szczegóły zob. Z. Landau, „Bank Polski S.A.” (w:) EHGP, t. I, s. 27-28; A. Jezierski, C. Leszczyńska, „Bank Polski S.A. 1924–1951”, Warszawa 1994, passim.

otrzymano 5 II rano

Receptus 1.

M.S.Z. poleciło mi starać się o wydanie przez Rząd tutejszy swemu przedstawicielowi w komisji delimitacyjnej instrukcji aby głosował za utrzymaniem tej samej linii granicznej, którą proponowała Komisja przed decyzją Ligi Narodów i Hagi. Wobec tego zapytywałem czy czasem Poselstwo nie wie jakie będzie stanowisko delegata angielskiego w Komisji Delimitacyjnej, przypuszczając że może ono wpłynąć na decyzję Rządu tutejszego co do wydania instrukcji, których domaga się Rząd Polski.

Zaleski

IPMS, A. 12.53/6, k. 86.

Nr 274

18. [p]

M.S.Z., 5 II
otrzymano 5 II wieczór

Zaleski donosi, że po wznowieniu rokowań z Sowiecami Mussolini chce doprowadzić najprędzej do ich zakończenia.

Poexterne

IPMS, A. 12.53/6, k. 87.

Nr 275

19. [p]

M.S.Z., 4 II
otrzymano 5 II rano

Bank angielsko-polski pragnąc subskrybować akcje Banku Polskiego zapytał się swoje konsorcjum w Londynie, które odpowiedziało, iż Bank of England stoi na stanowisku, że

kapitał Banku emisyjnego powinien być wyłącznie narodowy, i że opinię tę podzielają rzeczoznawcy angielscy. Prosimy ten pogląd zakomunikować Panu Zygmuntowi Chrzanowskiemu.

Minister Skarbu¹⁵

IPMS, A. 12.53/6, k. 87.

Nr 276

20. [p]

M.S.Z., 7 II

otrzymano 7 II wieczór

Proszę wystarać się przez Rutkowskiego o odłożenie terminu sprawdzenia przez nas pretensji angielskich z tytułu repatriacji z 15 lutego co najmniej do 20 marca.

Poexterne

IPMS, A. 12.53/6, k. 87.

Nr 277

2. [p]

Pos[elstwo] Paryż, 7 II

otrzymano 8 II rano

W rozmowie na Quai d'Orsay zaznaczono, że nie zmieniając noty, której tekst otrzymano z ambasady w Londynie pożądane jest może zaznaczenie, iż największe uprzywilejowanie reliefowych bonów żądane w 1920 przez państwa wierzycielskie zostało usunięte na skutek protestu państw dłużniczych, iż tekst bonów blokuje je międzynarodowo z tytułu procentów, że pierwszeństwo przysługuje im jedynie na poczet odszkodowań. Poza tem ze względu na to,

¹⁵ Był nim – do 13 XI 1925 – premier Władysław Grabski.

że kredyt 100 milionów francuskich [franków] obejmuje również maszyny i statek zmodyfikować ten punkt odpowiednio.

Szembek¹⁶

IPMS, A. 12.53/6, k. 88.

Nr 278

11. [w]

8 II

M.S.Z.

Proszę przyspieszyć aprobatę noty do F.O. w sprawie kredytów francuskich, której złożenia nie mogę odkładać. W skutek życzenia Quai d'Orsay zakomunikowanego przez Szembeka chciałbym wrócić do dawnej redakcji „matériel de guerre et autre”.

Skirmunt

IPMS, A. 12.53/6, k. 88.

Nr 279

21. [p]

M.S.Z., 9 II

otrzymano 10 II, 10 rano

E[dward] R[aczyński]

Max Muller wyraził premierowi Grabskiemu, w imieniu MacDonalda, życzenia z powodu okazji objęcia 22 [stycznia] rządów w Anglii¹⁷. Proszę złożyć podziękowanie treści następującej: „Premier polski polecił mi wyrazić Waszej Eksceleencji serdeczne podziękowania za przesłane mu za pośrednictwem posła angielskiego życzenia, które szczególnie ujęły Rząd Polski, i zapewnić Waszą Ekscelencję, że Rząd Polski będzie ze swej strony wytrwale dążyć do pogłębienia przyjaznych stosunków łączących oba Narody.”

¹⁶ Jan Szembek.

¹⁷ Pierwszy gabinet J. Ramseya MacDonalda trwał od 22 I 1922 do 4 XI 1924 r. [oprac. JŁ]

Zamoyski

*IPMS, A. 12.53/6, k. 89.***Nr 280**

22. [p]

M.S.Z., 10 II
otrzymano 11 II rano

Receptus 11. Proszę podać notę zgodnie z tekstem wysłanym środą kurierem angielskim. Propozycji Quai d'Orsay uwzględnić nie mogę, nie uważam jej za szczęśliwą.

Zamoyski

*IPMS, A. 12.53/6, k. 89.***Nr 281**

12. [w]

11 II

M.S.Z.

Dzisiaj był u mnie Adam Ronikier¹⁸ oświadczając, że przyjechał, primo: z listami polecającymi do odpowiednich organizacji angielskich od Chadecji i Związku Katolicko-Narodowego¹⁹ celem zbadania organizacji kooperatyw angielskich i nawiązania stosunków kooperatyw polskich z angielskimi; secundo: z takimiż listami Tow[arzystwa] Kredytowego Ziemskiego w sprawie ulokowania w Anglii nowych listów zastawnych; tertio: z poufnymi poleceniami wychodzącymi w pewnej mierze od Prezydenta Grabowskiego dla zbadania gruntu czy można byłoby zainteresować sfery finansowe angielskie naszą pożyczką kolejową, budową portu w

¹⁸ Adam Feliks Ronikier (1881–1952), architekt, działacz polityczny i społeczny; XII 1922: do listu skierowanego na ręce gen. W. Sikorskiego dołączył obszerny memoriał zatytułowany „Przyczynek do naprawy skarbu Rzeczypospolitej”; zob. A. Pankowicz, „Ronikier Adam Feliks” [w:] PSB, t. XXXII, z. 1 (132), red. E. Rostworowski, Wrocław–Warszawa–Kraków 1989–1991, s. 18-20.

¹⁹ W kwietniu i maju 1924 r. Ronikier, korzystając z poparcia abp. Edwarda Roppa, próbował założyć stronnictwo konserwatywne pod nazwą Związek Katolicko-Narodowy; zob. A. Pankowicz, op. cit., s. 19.

Gdyni i rozbudową naszych dróg wodnych. Żadnego listu tłumaczącego jego zadania w Anglii i polecającego go poselstwu nie przywiózł. Wizytą swą w poselstwie chciał jednak dać dowód lojalności i prosił o wskazówki. Z rozmowy wynikało, że patronuje mu tutaj Rettinger, który między innymi przygotowuje dla Ronikiera spotkania z czysto politycznymi osobistościami, jak n[a] p[rzykład] Asquith²⁰. Ronikier zapowiedział przyjazd w przyszłym tygodniu Niedziałkowskiego, Żuławskiego²¹ i Dąbskiego²², których pilotować ma tenże Rettinger, a z którymi Ronikier zapowiada swój bliski kontakt, ofiarowując poselstwu swoje usługi jako łącznika z nimi. Następnie był u mnie Rettinger. Oczekuje Dąbskiego w tych dniach, socjalistów za tydzień. Mówi, że przygotowuje dla nich teren i że Henderson²³ (Min[isterstwo] Spraw Wewn[ętrznych²⁴]) obiecał urządzić gorące przyjęcie w Labour Party dla posłów. Rettinger nie zakomunikował mi projektowanego planu rozmów stwierdzając ich charakter partyjny. Powiedział, że Prezydent Grabski polecił mi komunikować mi to, co w tych rozmowach mogłoby okazać się ważnym i pilnym dla powiadomienia telegraficznie Warszawy. Mówiąc o bliskich swoich stosunkach z obecnymi członkami rządu ofiarował mi także swoje usługi. W rozmowach zarówno z Ronikiem, jak też Rettingerem starałem się zastrzedz przeciw prowadzeniu przez nich akcji politycznej, która mogłaby krzyżować akcje Poselstwa. Nie robię sobie jednak iluzji, szczególnie wobec wzbudzającej we mnie najwyższe wątpliwości osoby Rettingera. Ze wszystkich tych wizyt spodziewam się tylko szkody. Zwłaszcza obawiam się by lekkomyślne i anarchiczne omawianie problemów skarbowych i ekonomicznych nie zdyskredytowało nas ostatecznie na polu stosunków naszych gospodarczych z Anglią. Proszę p[ana] Ministra o prędkie instrukcje i możliwie pełne wyjaśnienia.

Skirmunt

IPMS, A. 12.53/6, k. 90-92.

²⁰ Herbert Henry Asquith 1. hr Oxfordu i Asquith cr. 1925 (1852–1928), polityk brytyjski z Partii Liberalnej; 1886–1918 oraz 1920–1924: członek Izby Gmin; 6 IV 1908–5 XII 1916: premier Wielkiej Brytanii; 1906–1926: przywódca liberałów; zob. H.C.G. Matthew, „Asquith Herbert Henry” [w:] ODNB, <http://www.oxforddnb.com/view/article/30483> [31 V 2014].

²¹ Zygmunt Żuławski (1880–1949), działacz i polityk socjalistyczny; od 1900: członek PPSD, a następnie PPS; 1919–1935: poseł na Sejm Ustawodawczy, a potem na Sejmy RP I, II i III kadencji.

²² Jan Dąbski (1880–1931), działacz i polityk ludowy; od 1905: członek PSL, następnie PSZ „Piast”, wreszcie PSL „Wyzwolenie”; III 1920–XI 1921: wiceminister spraw zagranicznych; równocześnie: 25 V–11 VI 1921: kierownik MSZ; 1919–1931: poseł na Sejm Ustawodawczy oraz na Sejmy RP I, II i częściowo III kadencji.

²³ Arthur Henderson (1863–1935), brytyjski działacz związkowy, a następnie polityk Partii Pracy; 1903–1935: (z krótkimi przerwami) członek Izby Gmin; 23 I–4 XI 1924: minister spraw wewnętrznych w rządzie J.R. Macdonalda.

²⁴ Ang. Home Office; powołane do życia 27 marca 1782 r. jako jedno z ministerstw rządu brytyjskiego; odpowiedzialne za imigrację, bezpieczeństwo, prawo i porządek.

Nr 282

13. [w]

13.2

M.S.Z.

Receptus 22. Statissime.

Kurier angielski przyjechał wczoraj, nie przywiózł zapowiedzianej noty. Tymczasem dziś otrzymałem od F.O. urgens podobny jak poprzednio Serbowie i Rumuni, a którego chciałem uniknąć.

Skirmunt

*IPMS, A. 12.53/6, k. 92.***Nr 283**

23. [p]

M.S.Z., 13 II

otrzymano 14 II rano

Receptus 13. Poselstwo angielskie twierdzi, że list z notą wysłało adresując w specjalnej kopercie do registrar²⁵ Foreign Office. Proszę jeszcze raz sprawdzić. Telegrafować.

Polexterne

*IPMS, A. 12.53/6, k. 93.***Nr 284**

14. [w]

14 II,

wysłano 14 II, po poł[udniu]

²⁵ Ang. 'rejestr'.

M.S.Z.

Receptus 23. Dziś ~~list znaleźliśmy~~^a wyreklamowałem list, który leżał od kilku dni w F.O. niedoręczony poselstwu mimo zapytań. Notę złożyłem.

Skirmunt

IPMS, A. 12.53/6, k. 93.

Nr 285

24. [p]

M.S.Z., 14 II

otrzymano 15 II rano

Receptus 12.

Prezes Rady Ministrów wyjaśnia, że Ronikier żadnych wskazówek i poleceń nie otrzymał. Premier prosi powiadomić placówkę, że nikt nie może traktować w sprawach finansowych czy politycznych powołując się na pełnomocnictwa czy dyrektywy, o ile placówka nie otrzyma uprzednio pisemnego zawiadomienia o podobnych zamierzeniach Rządu. Dalsze instrukcje przywiezie Ciechanowski.

Zamoyski

IPMS, A. 12.53/6, k. 93.

Nr 286

25. [p]

M.S.Z., 18 II

otrzymano 19 II rano

Rezultat Konferencji bałtyckiej zadowalniający pod względem przebiegu, jak nastroju. Zaznaczyła się wyraźnie rezerwa Finlandii w stosunku do Estonii, Łotwy. Rezolucja stwierdza mocno solidarność czterech państw na terenie międzynarodowym po linii pokojowej istniejących traktatów i uzdrowienia współzycia gospodarczego, przewidując ściślejszą

współpracę w Lidze Narodów, zacieśnienie kontaktu prasowego, kulturalnego i gospodarczego. Następnym zjazdem w Helsingforsie²⁶ przed zgromadzeniem Ligi Narodów. W poufnych rozmowach wywarłem silną presję na Ministrów łotewskiego²⁷ i estońskiego²⁸ celem powstrzymania ich od oddzielnego angażowania się w pakt z Sowietami pod ich presją oraz celem pohamowania w stosunkach do Litwy. W imieniu czterech rządów uzgodniliśmy akcję przeciw propagandzie komunistycznej. Wyczerpujące informacje w Polsce i Zagranicy²⁹.

Poexterne

IPMS, A. 12.53/6, k. 94.

Nr 287

25. [p]

M.S.Z., 19 II

otrzymano 20 II rano

Oboleński³⁰ komunikuje poufnie, że MacDonald w liście prywatnym do Czyczerina prosi o nominację do Londynu Krasina zamiast Rakowskiego³¹.

Poexterne

IPMS, A. 12.53/6, k. 95.

²⁶ Szwedzka (i dawna) nazwa dzisiejszych Helsinek.

²⁷ Zigrīds Anna Meierovics (1887–1925), łotewski polityk i dyplomata; 19 VI 1921–26 I 1923 oraz 28 VI 1923–26 I 1924; premier Łotwy zarazem 18 XI 1918–26 I 1924; minister spraw zagranicznych.

²⁸ Friedrich Karl Alek (1871–1941), estoński dyplomata i polityk; 28 III–10 XII 1924; premier i głowa państwa Estonii; zob. A. Purs, A. Plakans, *Historical Dictionary of Latvia*, Rowman & Littlefield, Lanham 2017, s. 221–222.

²⁹ Właśc. „Przegląd Informacyjny Polska i Zagranica”, organ prasowy wydawany przez Departament Polityczno-Ekonomiczny MSZ.

³⁰ Leonid Leonidowicz Oboleńskij (1873–1930), dyplomata sowiecki; 8 XI 1922–14 XII 1923: poseł RFSRR w Warszawie, a następnie 14 XII 1923–16 X 1924: poseł ZSRR tamże.

³¹ Christian Rakowski, [Rakovsky] (1878–1941), bułgarski rewolucjonista, polityk bolszewicki, dyplomata sowiecki, zwolennik i współpracownik L. Trockiego; 16 I 1919–15 VII 1923: przewodniczący RKL Ukraińskiej SSR; następnie – z racji opozycji wobec J. Stalina – został politycznie zmarginalizowany; 1923–1925: ambasador ZSRR w Londynie; X 1925–X 1927: ambasador ZSRR w Paryżu.

Nr 288

27. [p]

M.S.Z., 20 II
otrzymano 21 II rano

Obecność Pana Posła w Genewie konieczna tydzień przed rozpoczęciem Sesji. Proszę przyspieszyć przyjazd do Warszawy.

Zamoyski

IPMS, A. 12.53/6, k. 95.

Nr 289

1. [p]

Del[egacja] Genewa, 21 II
otrzymano 21 II wieczór

Prace Komisji Kłajpedy będą zakończone w ostatnich dniach lutego. Oczekuję najszybszego przyjazdu Pana Posła zapowiedzianego depeszą M.S.Z.

Modzelewski

IPMS, A. 12.53/6, k. 95.

Nr 290

28. [p]

M.S.Z., 21 II
otrzymano 22 II rano

W sprawie Kłajpedy na marcowym zgromadzeniu Ligi Narodów zachowamy stanowisko w myśl decyzji Rady Ambasadorów z 16 lutego i 25 września gwarantującej Polsce prawa w porcie i tranzyt jako minimum ewentualnych naszych żądań. Rozstrzygnięcie sprawy Kłajpedy polega na rozwiązaniu strony ekonomicznej zagadnienia, co winno ułatwić usunięcie przeszkód politycznych między Polską a Litwą. Stanowisko rządu litewskiego uwłącza powadze traktatów międzynarodowych. Uchwała Sejmu Kowieńskiego z 16 lutego w sprawie Kłajpedy, poprzedzająca umowę Galwanauskasa³², stanowisko prasy i opinii publicznej podczas pobytu Davis'a³³ w Kłajpedzie stwierdzają powyższe, proszę spowodować, by przedstawiciel angielski w Lidze Narodów³⁴ zajął stanowisko uzgodnione z naszym, którego celem jest stworzenie warunków ekonomicznych ułatwiających pomyślne rozwiązanie polityczne.

Polexterne

IPMS, A. 12.53/6, k. 95-96.

Nr 291

2. [p]

Del[egacja] Genewa, 22 II
otrzymano 23 II rano

Okres obecny do końca lutego decydujący dla sprawy Kłajpedy. Przyjazd Pana Posła konieczny. Proponuję jechać do Warszawy przez Genewę, zatrzymując się tutaj od 26 do 29 lutego.

Modzelewski

IPMS, A. 12.53/6, k. 96.

³² Właśc. Ernestas Galvanauskas (1882–1967), litewski polityk ludowy; 2 II 1922–8 VI 1924: premier Litwy i zarazem 29 IX 1922–8 VI 1924: jej minister spraw zagranicznych.

³³ Norman Hezekiah Davis (1878–1944), dyplomata amerykański; 15 VI 1920–7 III 1921: podsekretarz stanu; 1924: przewodniczący Komisji LN do spraw opracowania konwencji kłajpedzkiej.

³⁴ Charles Alfred Cripps, 1. baron Parmoor (1852-1941), brytyjski polityk, członek Partii Konserwatywnej i Partii Pracy, minister w rządach Ramsaya MacDonalda; na początku 1924 r. premier MacDonald zaproponował Parmoorowi stanowisko Lorda Przewodniczącego Rady; Parmoor został równocześnie brytyjskim przedstawicielem w Radzie Ligi Narodów oraz w jej Zgromadzeniu. [oprac. JŁ]

Nr 292

29. [p]

M.S.Z., 22 II

otrzymano 23 II rano

Refero telegram claris N° 6 ^a w sprawie^a prócz wniosków uchwalonych. Zw[iązek] Lud[owo-] Nar[dowy]³⁵ złożył dwa wnioski domagając się wydalenia wszystkich optantów i obywateli niemieckich. Wnioski te czysto demonstracyjne zostały wycofane i pod obrady Sejmu nie weszły. Wobec niewątpliwej propagandystycznej akcji niemieckiej w związku z uchwalonymi wnioskami proszę zawczasu przygotować kontrakcję przedstawiając incydentalność wniosków dotyczących załatwionej już ugodowo sprawy.

Polexterne

*IPMS, A. 12.53/6, k. 97.***Nr 293**

1. [w]

23 II

Del[egacja] Genewa

Przyjazd mój na ostatnie dni miesiąca niemożliwy. Musi Pan Poseł sam dokończyć rokowań z komisją rzeczoznawców, ja w te same dni mam tutaj omówić sprawę z przedstawicielem Anglii.

Skirmunt

IPMS, A. 12.53/6, k. 97.

³⁵ Związek Ludowo-Narodowy (ZLN), powołany do życia w lutym 1919 r. jako Związek Sejmowy Ludowo-Narodowy, od maja tegoż roku funkcjonował jako ZLN; początkowo był federacją środowisk i ugrupowań pozostających pod wpływem Ligi Narodowej, a w październiku tegoż roku przekształcił się w jednolitą partię nacjonalistyczną; w 1928 r. ZLN przekształcono w Stronnictwo Narodowe.

Nr 294

15. [w]

25 II

M.S.Z.

Mimo parokrotnych reklamacji Poselstwo nie otrzymało budżetu na luty. Niektórym urzędnikom poborów nie wypłacono. Przypadająca [na] sobotę marcowa wypłata niemożliwa.

Skirmunt

*IPMS, A. 12.53/6, k. 97.***Nr 295**

16. [w]

27 II,

wysłano o godz[inie] 6 wiecz[ór]

M.S.Z., kopia Paryż

Zaniepokojony sobotnią mową Hendersona o rewizji traktatu wersalskiego zażądałem audiencji u MacDonalda, który mnie dziś przyjął. Odczytałem mu *pro memoria*, w którym wskazałem na traktaty jako podstawę naszego bytu, na czynną opartą na nich pokojową naszą politykę, na pełną jednomyślność stronniactw naszych w sprawie nietykalności granic, na niebezpieczeństwo samego poruszenia możliwości rewizji traktatu. Postawiłem kategoryczne pytanie czy Rząd angielski przyjmuje odpowiedzialność za słowa Hendersona i czy mogę zawiadomić mój rząd, że rząd angielski nie zamierza podnieść sprawy rewizji traktatu. Premier powołując się na wyjaśnienia dane Izbie oświadczył, że Henderson przemawiał bez porozumienia z Gabinetem, że Premier z Hendersonem się nie solidaryzuje i bynajmniej nie zamierza podnieść rewizji traktatu. W razie pomyślnego załatwienia sprawy odszkodowań musiałyby uleść pewnym modyfikacjom odnośnie artykuły traktatu. Program rządu nie wychodzi poza to. Dziękując za wyjaśnienia stwierdziłem chęć Rządu Polskiego współdziałać w opartej na traktacie polityce pokojowej.

Skirmunt

IPMS, A. 12.53/6, k. 98-99.

Nr 296

30. [p]

M.S.Z., 27 II
otrzymana 27 II wieczór

Receptus 15. Trudności techniczne, brak walut powodują opóźnienie. Proszę użyć zapasy i opłaty konsularne, które po nadejściu budżetu należy zwrócić.

Poexterne

*IPMS, A. 12.53/6, k. 99.***Nr 297**

31. [p]

M.S.Z., 27 II
otrzymane 28 II 1924

Modzelewski donosi, że Davis proponuje w zamian komitetu ekonomicznego w Radzie Portu Kłajpedy utworzenie portowej Rady administracyjnej z Litwinem, Kłajpedczykiem i przedstawicielem Ligi Narodów z prawem weta, któryby reprezentował interesy nasze i innych i strzegł wykonania konwencji posiadając prawo apelacji do Ligi Narodów. Poleciałem zakomunikować Davisowi, że musimy utrzymać zasadnicze nasze stanowisko zgodne z decyzją Rady Ambasadorów. Realne zabezpieczenie naszych praw i wykonanie tranzytu widzimy w udziale naszym w Radzie Portu. Proszę spowodować, by przedstawiciel angielski w Lidze Narodów zajął stanowisko uzgodnione z naszym.

Zamoyski

*IPMS, A. 12.53/6, k. 99.***Nr 298**

17. [w]

28 II

M.S.Z.

Receptus 30.

Poselstwo ani Konsulat nie posiadają żadnych rezerw. Wpływy Konsulatu nie pokrywają jego budżetu. Sytuacja bez wyjścia. Konieczne niezwłoczne przekazanie budżetu luty, marzec.

Polmission

IPMS, A. 12.53/6, k. 100.

Nr 299

18. [w]

4 III

M.S.Z., kopia Genewa

Receptus 31.

Zakomunikowałem wczoraj Szefowi Wydziału prosząc o odnośne instrukcje dla delegata angielskiego. Przyjęto do wiadomości i zakomunikowania delegatowi pozostawiając mu jednak wolną rękę. Powiedziano mi, że poseł litewski ponownie zaznaczył, że Litwa nie przyjmie statutu zbliżonego do projektu Rady Ambasadorów. Wyczułem, że F.O. sprzyja propozycji Davisa uważając, że jej zastosowanie ułatwiłoby odparcie przewidywanych ze strony Rosji dążeń dopuszczenia jej udziału w Radzie Portu.

Ciechanowski

IPMS, A. 12.53/6, k. 100.

Nr 300

33. [p]

M.S.Z., 5 III
otrzymano 6 III, 10 rano
E[dward] R[aczyński]

Sekretowane, tylko dla chargé d'affaires³⁶. – Proszę oświadczyć F.O., że Rettinger niczem nie jest uprawniony do mówienia w imieniu Rządu w jakiej bądź formie. W rozmowie, którą miałem z miarodajnymi członkami ugrupowań lewicowych, które mają wysłać swoich przedstawicieli do Londynu dla prywatnych rozmów z Labour zastrzegli się oni kategorycznie przeciwko występowaniu Rettingera w ich imieniu.

Zamoyski

IPMS, A. 12.53/6, k. 101.

Nr 301

32. [p]

M.S.Z., 3 III

otrzymano 6 III rano

Rokowania w Genewie w sprawie artykułu 3.4 traktatu o mniejszościach³⁷ grożą rozbiciem. Wyłania się możliwość ponownego odesłania do Hagi, do czego dążą Niemcy. Suza Dantas³⁸, który zamierzał wypracować własny projekt układu obecnie tego zamiaru zaniechał. Proszę działać w F.O. by delegat angielski popierał koncepcję wypracowania projektu układu przez Suzę. Szczegółów udzieli Koźmiński³⁹ telef[onicznie] z Paryża.

Zamoyski

IPMS, A. 12.53/6, k. 101.

Nr 302

3. [p]

Poldelegation Geneve, okólnik, 7 III

³⁶ Tzn. dla J. Ciechanowskiego. [oprac. JŁ]

³⁷ Tekst zob. DzURP, 1920, N° 110, poz. 728.

³⁸ Właśc. Luis Martins de Souza Dantas (1876–1954), dyplomata brazylijski; 1922–1944: ambasador Brazylii w Paryżu i delegat przy LN.

³⁹ Stanisław Koźmiński (1877–1938), działacz endecki i dyplomata; 1 III 1923–I 1925: dyrektor (lub p.o. dyrektora) Departamentu Dyplomatycznego MSZ (od 25 VII 1924: Departamentu Polityczno-Ekonomicznego); 28 VIII 1923: mianowany tytularnym posłem nadzwyczajnym i ministrem pełnomocnym; 1924: prowadził – jako delegat Polski przy LN – rokowania z Niemcami w sprawach obywatelstwa i opcji na Górnym Śląsku; 3 II 1925–7 III 1927: poseł RP w Hadze; zob. J. Czekanowski, „Koźmiński Stanisław” [w:] PSB, t. XV, z. 1 (64), red. E. Rostworowski, Wrocław–Warszawa–Kraków 1970, s. 70-71; SBPSZ, t. III, s. 68-69.

otrzymano 8 III, 10 rano

E[dward] R[aczyński]

Litwini zaakceptowali projekt konwencji Davisa. Artykuł 38 Konferencji Ambasadorów przyjęto w całości; dodano postanowienie o natychmiastowym otwarciu tranzytu na Niemnie i o niestosowaniu do tego tranzytu w stosunku do Polski artykułów 7 i 8 Konwencji Barcelońskiej⁴⁰. Port bez terenów polskich ale Art. 36 projektu Konfer[encji] Ambasadorów rozszerzony na wszystkich obcych obywateli; (9) § zupełnie skreślony. Rada Portu Administracyjna z przedstawicielem Ligi Narodów, który ma specjalnie zlecone czuwanie nad interesami Hinterlandu⁴¹ Kłajpedy. *Régime* Portu szczegółowo przystosowany dla tranzytowego handlu drzewnego; ewentualne spory poddane obowiązkowemu arbitrażowi Hagi. Litwę zobowiązano natychmiast po ratyfikacji, a przed ratyfikacją przez Mocarstwa rozpocząć wykonywanie wszystkich postanowień konwencji. Ogólne wrażenie byłoby dodatnie gdyby nie pewność złej woli ze strony Litwy przy wykonaniu, od czego konwencja nie wydaje się zabezpieczać wystarczająco. Do przewidzenia, że Litwa powoła się na stan wojenny z Polską (i) uchylać się (zechce) od tranzytu kolejowego i wstępu Polaków na swe terytorium. Konieczne natychmiastowe wszczęcie kroków w stolicach, aby delegaci do Rady otrzymali instrukcje zachowania protokołu dodatkowego o otwarciu również wszelkiego innego poza rzeczonym tranzytem uwarunkowując tem uznanie legalności zarządzeń litewskich w Kłajpedzie. Otrzymują: Paryż, Londyn, Rzym.

Modzelewski

*IPMS, A. 12.53/6, k. 102-103.***Nr 303**

19. [w]

8 III,

wysłana 8 III, 11 wieczór

E[dward] R[aczyński]

⁴⁰ Mowa o Konwencji i Statucie w sprawie urządzenia dróg żeglownych o znaczeniu międzynarodowym przyjętym w Barcelonie 20 kwietnia 1921 r.; zob. WŻNPM, dok. nr 84, s. 296-297; Prawo, t. II, dok. nr 46, s. 165-166.

⁴¹ Niem. 'głęb kraju', 'zaplecze'.

M.S.Z., kopia Paryż, Genewa

Receptus 32.

Poruszyłem dziś w F.O. motywując potrzebą poparcia przez Anglię, aby doprowadzić do skutku bezpośrednio rokowania, uzyskać projekt od Suzy i uniknąć dalszych odwoływań do Hagi. – Przyjęto przychylnie obiecując zasadnicze poparcie w Genewie. Max Müller w tym kierunku telegrafował [do] F.O. Szczegóły raportem. Otrzymują: Paryż, Genewa.

Ciechanowski

IPMS, A. 12.53/6, k. 103-104.

Nr 304

33. [p]

M.S.Z., 8 III
otrzymano 9 III, 10 rano
E[dward] R[aczyński]

Utrzymując dotychczasowe stanowisko w sprawie Kłajpedy w myśl decyzji Rady Ambasadorów z 16 lutego (zawierającej) minimum naszych żądań co znalazło wyraz w opinii publicznej i interpelacji sejmowej (mowy 6-stego b[ieżącego] m[iesiąca]), wymagającej zabezpieczenia wszelkich praw polskich w Kłajpedzie na równi z litewskimi rezerwujemy sobie ostateczną decyzję odnośnie do projektu Davisa. Proszę oddziaływać w myśl ostatniego ustępu depechy Modzelewskiego z 7 b[ieżącego] m[iesiąca] celem utrzymania protokołu dodatkowego według projektu Rady Ambasadorów dla uzyskania efektywnych zabezpieczeń wszelkiego polskiego tranzytu.

Poexterne

IPMS, A. 12.53/6, k. 104.

Nr 305

34. [p]

M.S.Z., 8 III
otrzymano 10 III rano

Ministerstwo Rolnictwa pertraktuje z grupą Sir James Calder⁴² w sprawie sprzedaży 10-letniego wyrębu w Białowieży i w kompleksie lasów grodzieńskich, razem około 7 milionów metrów drzewa. Warunki Rządu Polskiego zakomunikowano Sir Calder, który obecnie telegrafuje, że nadeszłe w najbliższych dniach swoją konkretną ofertę, którą stara się zastosować do żądań polskich. Ponieważ wyręb w kompleksie grodzieńskim, wynoszący 3200000 metrów ma wyjście tylko Niemnem do Kłajpedy Calder miał mówić w tej sprawie w Foreign Office celem zapewnienia sobie otwarcia tej drogi. Proszę skomunikować się z Calder i jeśli możliwe zużytkować powyższe pertraktacje dla wywarcia nacisku na F.O. w sprawie Kłajpedy i Niemna.

Polexterne

IPMS, A. 12.53/6, k. 105.

Nr 306

36. [p]

M.S.Z., 11 III
otrzymano 12 III, 10 rano
E[dward] R[aczyński]

Niemcy odrzucili wczoraj propozycję załatwienia sprawy opcji i obywatelstwa w drodze arbitrażu i przedkładają obie sprawy Lidze Narodów dążąc do odesłania ich do Hagi. Skirmunt dąży do uregulowania sprawy w obecnej sesji na zasadzie projektu Colben–Dentas⁴³ oraz do uzyskania od Rady L.N. *désintéressement* w sprawie opcji. Tutejsze Poselstwo powiadomione. Proszę działać w Foreign Office.

Zamoyski

IPMS, A. 12.53/6, k. 105-106.

⁴² Sir James Charles Calder (1869–1962), przedsiębiorca brytyjski zajmujący się obrotem drewnem.

⁴³ Właśc. Dantas. [oprac. JŁ]

Nr 307

20. [w]

12 III,

wysłano 12 III, 6 p[o] p[ółudniu]

E[dward] R[aczyński]

M.S.Z., kopie: Genewa, Paryż

Receptus 36. Zażądałem dziś w F.O. poparcia naszego stanowiska w sprawie opcji i obywatelstwa. Obiecano przychylne rozpatrzenie, ewentualnie wywarcie odpowiedniego wpływu. F.O. pragnie finalizacji podczas obecnej sesji Rady Ligi. Otrzymują: Paryż, Genewa.

Ciechanowski

*IPMS, A. 12.53/6, k. 106.***Nr 308**

21. [w]

12 III,

wysłano 12 III, 6 p[o] poł[udniu]

E[dward] R[aczyński]

M.S.Z., kopie: Genewa, Paryż

Receptus 33. Przedstawiłem dziś wyczerpująco w F.O. żądając poparcia przez delegację angielską utrzymania dodatkowego protokołu. Obiecano przychylne rozpatrzenie, zwrócenie specjalnej uwagi delegacji angielskiej na potrzebę zabezpieczenia w samej konwencji wykonania przez Litwę wszystkich zobowiązań tranzytowych przewidzianych konwencją. Nie uzyskałem obietnicy poparcia dodatkowego protokołu. F.O. przewiduje, że obstawanie przy protokole wyklucza przyjęcie konwencji przez Litwę. Otrzymują: Paryż, Genewa.

Ciechanowski

IPMS, A. 12.53/6, k. 106.

Nr 309

37. [p]

M.S.Z., 12 III

odebrano 13 III 1924

E[dward] R[aczyński]

Niemcy telegrafują Genewę, że odrzucili polski projekt arbitrażu ponieważ rzekomo nie dawał im gwarancji, że podczas rokowań Polska wydalając masowo optantów nie stworzy *fait accompli*. Tymczasem Prądzyński⁴⁴ oświadczył Stockhammerowi⁴⁵, że godząc się na arbitraż Rząd Polski nawet bez zobowiązania prawnego uważa za obowiązek moralny nie stwarzać podczas rokowań *faits accomplis*. Zerwanie rokowań, które nastąpiło 10 marca wieczorem jest wynikiem osobistej inicjatywy Zechlina⁴⁶, dowodzi (tego) najlepiej fakt, że Stresemann⁴⁷ oświadczył Olszowskiemu, że o propozycji P[rądzyński]–S[tockhammer] dowiedział się z powodu nieobecności dopiero tego dnia i udzieli w czwartek 13 marca odpowiedzi.

v

Polexterne

IPMS, A. 12.53/6, k. 107.

Nr 310

22. [w]

13 III,

wysłano 13 III, 6 wieczór

E[dward] R[aczyński]

⁴⁴ Witold Prądzyński (1882–1952), poznański prawnik; 1919–1921: wykładowca prawa karnego na Uniwersytecie Poznańskim; VIII 1920–31 XII 1922: prezes poznańskiego Oddziału Prokuratury Generalnej; II 1924–XI 1927: pełnomocnik rządu RP do rokowań z Niemcami; następnie przewodził wielu rundom pertraktacji poza sprawami traktatu handlowego; 1924–1931: wynegocjował i podpisał kilkanaście porozumień polsko-niemieckich; 1925–1933: prowadził kancelarię adwokacką w Poznaniu; 1925–1939: notariusz na obwód Sądu Apelacyjnego w Poznaniu; 1936–1937: członek zarządu Zjednoczenia Notariuszów Rzeczypospolitej Polskiej; zob. A. Dzieńkowski, A. Szklarska-Lohmannowa, „Prądzyński Witold” (w:) PSB t. XXVII, z. 4 (115) Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk–Łódź 1983.

⁴⁵ Karl von Stockhammern, dyplomata niemiecki; rzeczywisty Tajny Radca Legacyjny, Dyrektor Ministerialny w MSZ.

⁴⁶ Erich Zechlin (1883–1954), dyplomata niemiecki; kierownik Oddziału Polskiego w Auswärtiges Amt.

⁴⁷ Gustav Stresemann (1878–1929), polityk niemiecki; od 1903: w Partii Narodowo-Liberalnej; 1918: założyciel i przewodniczący Niemieckiej Partii Ludowej; 13 VIII–4 X oraz 6 X–23 XI 1923: kanclerz Niemiec; 13 VIII 1923–3 X 1929; minister spraw zagranicznych Niemiec w gabinetach: W. Marxa, H. Luthera, ponownie W. Marxa oraz H. Müllera.

M.S.Z.

Receptus 24.

Dyrektor Banku Zjednoczonego⁴⁸, Gozdowski mając opcję podpisaną przez Premiera i ministra kolei⁴⁹ ważną [do] końca marca pertraktuje z tutejszymi bankami o lokatę obligacji kolejowych. Poselstwo bez oficjalnego zawiadomienia. Rokowania o lokatę pożyczki państwowej prowadzone przez Bank pozbawiony poważnego oparcia w Londynie szkodliwe dla kredytu Państwa. Bez zgody poparcia Rządu angielskiego pertraktacje niestosowne. Listem 23 kwietnia 1923 angielskie ministerstwo skarbu powiadomiło, że wszelkie rokowania o kredyty uważa niewskazane przed ostatecznym ustaleniem konsolidacji długów Polski.

Ciechanowski

IPMS, A. 12.53/6, k. 108.

Nr 311

23. [w]

14 III,

wysłano 14 III, 5 p[o] poł[udniu]

M.S.Z., kopia Genewa

Receptus 33 i 37.

Dziś ponowiłem starania F.O. wykazując złą wolę niemiecką. Informacje F.O. zgodne z naszymi. Zapewniono mnie, że nasze wystąpienia spowodowały polecenie delegacji angielskiej ponownego rozpatrzenia sprawy zabezpieczenia wszelkiego tranzytu Kłajpeda oraz wywarcia przychylniej nam presji w sprawie rokowań z Niemcami.

Ciechanowski

IPMS, A. 12.53/6, k. 108-109.

⁴⁸ Właśc. Warszawski Bank Zjednoczony; instytucja operacyjno-handlowa działająca w Polsce w latach 1921–1926. Zajmowała się głównie operacjami zagranicznymi; w 1926 r. zapadła uchwała o jej likwidacji; 1923–1926: bank utrzymywał oddział w Gdańsku – w formie spółki córki pod nazwą Warunion Warschauer Union Bank GmbH/Warszawski Bank Zjednoczony S.A.; Zob. W. Morawski: „Słownik historyczny bankowości polskiej do 1939 roku”, Warszawa 1998, s.186.

⁴⁹ Kazimierz Tyszka (1873–1951), inż., ukończył Instytut Technologiczny w Petersburgu; 19 XII 1923–14 XI 1925: minister kolei żelaznych (od 12 VI 1924: kolei) w gabinecie W. Grabskiego.

Nr 312

38. [p]

M.S.Z., 14 III

otrzymano 15 III, 11 rano

Władze graniczne litewskie zawiadomiły dzisiaj pisemnie nasze straże graniczne, że zamierzają dokonać jutro zajęcia skrawka ziemi dawnego powiatu Kalwaryjskiego⁵⁰, należącego obecnie do powiatu suwalskiego, a będącego w naszym posiadaniu od pierwszej chwili rozgraniczenia ziemi polskiej z Litwą. Rząd stanowczo zdecydowany wszelką akcją w tym kierunku najenergiczniej stłumić nie przekraczając w żadnym razie granicy litewskiej. O tej prowokacji proszę ustnie zakomunikować F.O.. Otrzymują: Paryż, Genewa.

Zamoyski

*IPMS, A. 12.53/6, k. 109.***Nr 313**

24. [w]

15 III,

wysłano 15 III, 1 [po] poł[udniu]

M.S.Z., kopia: Paryż, Genewa

Receptus 38.

Oświadczyłem dziś [w] południe.

Ciechanowski

IPMS, A. 12.53/6, k. 110.

⁵⁰ Mowa o byłym powiecie, którego stolicą była Kalwarja, zwana też niekiedy nieformalnie Kalwarią żydowską, (lit. Kalvarija) położona nad Szeszupą (lit. Šešupe), opodal Mariampola; stanowił on część byłej guberni suwalskiej; jego powierzchnia wynosiła 24, 65 mil kwadratowych, na przelomie XIX i XX w. zamieszkiwało go około 73 200 ludzi, w tym samą Kalwarję około 8400; po uzyskaniu niepodległości władze litewskie wcieliły to miasteczko do powiatu mariampolskiego.

Nr 314

39. [p]

M.S.Z., 17 III
otrzymano 18 III, 10 rano

Prywatna wiadomość z Moskwy – Rząd sowiecki ma zamiar zaproponować plebiscyt w Bessarabii.

Polexterne

*IPMS, A. 12.53/6, k. 110.***Nr 315**

25. [w]

21 III,
wysłano 22 III, 1 po poł[udniu]
E[dward] R[aczyński]

M.S.Z.

Receptus DII 710/24.

Uważam termin 1 kwietnia uzyskany od Treasury przez poselstwo za ostateczny dla dania definitywnej odpowiedzi zarówno co do punktów zawartych w instrukcji, jak i innych wchodzących w zakres pertraktacji Woytkiewicza. Zarówno ze względu na definitywny charakter oświadczeń Rządu angielskiego, jak i zobowiązania Woytkiewicza prowadzenie dalszej dyskusji uważam za niemożliwe. Proszę o telegraficzne upoważnienie nie później niż 29 marca do zakomunikowania:

- 1) o zatwierdzeniu porozumienia co do bonów relief[owych] i rachunku Komitetu Narodowego⁵¹,
- 2) o przyjęciu do wypłaty św. Heleny, Suarskiego i całej repatriacji cywilnej z wyjątkiem War Pointer,
- 3) o przyjęciu zasadniczym całej pozostałej repatriacji wojskowej z zapisaniem należnych sum na poczet długów międzysojuszniczych,

⁵¹ Mowa o Komitecie Narodowym Polskim.

- 4) o przyjęciu do wypłaty nie wymienionych w instrukcji – rachunku Komisji Cieszyńskiej i tysiąca funtów wypłaconych przez kap. Bagge polskim oficerom na Ukrainie.

Bynajmniej nie gwarantuję, że takie załatwienie będzie zaakceptowane przez Rząd angielski jako zadawalniające gdyż tą drogą Rząd angielski uzyskałby faktycznie tylko około 25000 funtów t[o] j[est] 1/8 zgłoszonych pretensji, uważam je jednak za minimum tego z czym możemy wystąpić. Przypominam, że pomyślnie uporządkowanie dawnych naszych zobowiązań jest uważane przez Rząd angielski za *conditio sine qua non* dla wszelkich przyszłych naszych operacji finansowych w Anglii.

Skirmunt

IPMS, A. 12.53/6, k. 110-111.

Nr 316

40. [p]

M.S.Z., 21 III
otrzymano 22 III rano

Jedynym środkiem presji na Litwę by wykonała postanowienia konwencji kłajpedzkiej jest nieratyfikowanie przez mocarstwa póki Litwa nie wykona tych postanowień. Proszę sugerować^a wstrzymanie ratyfikacji przez rząd tamtejszy do tego czasu.

Poexterne

IPMS, A. 12.53/6, k. 111.

Nr 317

41. [p]

M.S.Z., 21 III
otrzymano 22 III rano

Wykorzystać w rozmowach, argumentować, że Konwencja Kłajpedzka nie daje gwarancji nawet cudzoziemcowi eksportującemu z Polski na możliwość komunikowania się pocztowego i

telegr[aficznego] z Polską ze swym przedstawicielem w Kłajpedzie. Uniemożliwi to handel przez Kłajpedę.

Poexterne

IPMS, A. 12.53/6, k. 112.

Nr 318

42. [p]

M.S.Z., okólnik, 22 III
otrzymano 23 III rano
E[dward] R[aczyński]

Niemcy przedłużyli ustawowo dzień roboczy co może odbić się ujemnie na produkcji krajowej mającej 8-godzinny dzień pracy. Proszę zbadać jakie stanowisko zajmie Rząd angielski wobec powyższego kroku Niemiec na najbliższej sesji Rady Administracyjnej Międzynarodowego Biura Pracy.

Poexterne

IPMS, A. 12.53/6, k. 112.

Nr 319

26. [w]

31 III,
wysłano 11 rano

M.S.Z.

Proszę przyspieszyć odpowiedź na mój 25.

Skirmunt

IPMS, A. 12.53/6, k. 112.

Nr 320

43. [p]

M.S.Z., 1 IV
otrzymano 2 IV rano

Receptus 25. Ministerstwo Skarbu wyraziło zgodę na wszystkie cztery punkty. Proszę zakomunikować F.O.

Zamoyski

*IPMS, A. 12.53/6, k. 112.***Nr 321**-⁵² [p]4 IV
claris 12.

M.S.Z.

Proszę natychmiastową odpowiedź, szyfr N 42.

Polexterne

*IPMS, A. 12.53/6, k. 112.***Nr 322**-⁵³

Wobec równoczesnego odwołania wicekonsula i naczelnika kancelarii konsulatu uważam konieczne jak najprędze mianowanie wicekonsula stop. Proponowałbym celem zaoszczędzenia kosztów podróży mianowanie naczelnika kancelarii poselstwa Korewę wicekonsulem, a byłego naczelnika kancelarii konsulatu Ruskiewicza obecnie czasowo

⁵² Numeru porządkowego brak.

⁵³ Numeru porządkowego brak.

zajętego w konsulacie Rotterdamie naczelnikiem kancelarii poselstwa konsul Komierowski popiera kandydaturę Korewy.

Skirmunt 10

wysłano

25/III 1924

„claris”

IPMS, A. 12.53/6, k. 113 (maszynopis).

Nr 323

27. [w]

4 IV,

wysłano 6.30 wieczór

M.S.Z.

Receptus 42. Ministerstwo Pracy twierdzi, że nie przewiduje poruszenia sprawy ośmiogodzinnego dnia roboczego na Radzie Administracyjnej, wobec czego nie opracowuje szczegółowych wskazówek dla swych delegatów. Chociaż zarządzenia niemieckie mogą być groźne dla przemysłu angielskiego nie należy oczekiwać od przedstawicieli obecnego rządu angielskiego inicjatywy lub silniejszego poparcia w ich zwalczaniu.

Skirmunt

IPMS, A. 12.53/6, k. 114.

Nr 324

44. [p]

M.S.Z., 4 IV

otrzymano 5 IV rano

Przesłałem za pośrednictwem posła Chłapowskiego⁵⁴ przewodniczącemu Konferencji Ambasadorów notę i *aide-mémoire* w sprawie Kłajpedy z prośbą o zakomunikowanie jej

⁵⁴ Alfred Chłapowski (1874–1940), ziemianin, polityk i dyplomata; 1922–1927: poseł na Sejm RP I kadencji, członek Klubu Chrześcijańsko-Narodowego; 27 X–14 XII 1923: minister rolnictwa i dóbr państwowych w

konferencji. Nota stwierdza rozbieżność między projektem konwencji Kłajpedzkiej, Konferencji Ambasadorów a projektem Davisa, podkreśla zapoznanie interesów polskich i powołując się na wywiad Galwanauskasa zaznacza możliwość zakłócenia pokoju. Tekst noty zakomunikuje Paryż.

Polexterne

IPMS, A. 12.53/6, k. 114.

Nr 325

45. [p]

M.S.Z., 5 IV

otrzymano 6 IV, godz[ina] 10 rano

E[dward] R[aczyński]

Receptus 22.

Prezes Rady Ministrów komunikuje: nie ma zamiaru lokowania pożyczki kolejowej za granicą. Gdyby zamierzał popierać opcje firmy byłby prosił M.S.Z. o przesłanie instrukcji Poselstwu. Brak instrukcji winno Poselstwo rozumieć jako zwolnienie z obowiązku popierania.

Polexterne

IPMS, A. 12.53/6, k. 115.

Nr 326

6. [p]

Posel[stwo] Paryż, 9 IV

otrzymano 10 IV rano

Z okazji wizyty na Quai d'Orsay u Perettiego, Laroche'a i Delacroix⁵⁵ poruszyłem sprawę Kłajpedy. Położyłem nacisk by redakcja pisma Konf[erencji] Amb[asadorów] do rządu

gabinecie W. Witosa; III 1924–VI 1936: poseł (od XI 1924: ambasador) RP w Paryżu; zob. M. Wołos, *Alfred Chłapowski (1874–1940). Biografia ambasadora Polski we Francji*, Adam Marszałek, Toruń 1999.

⁵⁵ Léon Delacroix (1867–1929), polityk belgijski; 22 XI 1918–3 XI 1920: premier Belgii.

kowieńskiego w sprawie zaprzestania podnoszenia kwestii wileńskiej była jak najbardziej kategoriyczna i w tonie energiczna. Proszę zatelegrafować mi punkty, które winny być zawarte w nocie Konferencji Amb[asadorów] do rządu kowieńskiego, by opierając się na nocie Pana Ministra z 31 marca wywierać odpowiedni nacisk na Quai d'Orsay. Pożądane byłoby uzgodnienie mojej akcji z poselstwami w Londynie, Rzymie, któreby w tym samym sensie interweniowały. Przy okazji wizyty u ambasadorów angielskiego⁵⁶, włoskiego⁵⁷ i japońskiego⁵⁸ mogę poruszyć sprawę. Pośpiech niezbędny, ponieważ posiedzenie Konf[erencji] Amb[asadorów w] poniedziałek. Otrzymują: Londyn, Rzym.

Chłapowski

IPMS, A. 12.53/6, k. 115-116.

Nr 327

1. [w]

10 IV,

wysłano o godz[inie] 12 w poł[udniu]

Polmiss[ion] Paryż

Receptus 6.

Proszę natychmiastowe przysłanie ekspres noty z 31 marca, którą według zapowiedzi Ministra S[praw] Z[agranicznych] miałem z Paryża otrzymać.

Skirmunt

IPMS, A. 12.53/6, k. 116.

Nr 328

46. [p]

M.S.Z., 11 IV

⁵⁶ Robert Crewe-Milnes. [oprac. JŁ]

⁵⁷ Camillo Romano Avezana. [oprac. JŁ]

⁵⁸ Ishii Kikujirō (1866–1945), polityk i dyplomata japoński; 5 X 1920–23 II 1928: ambasador Japonii w Paryżu. [oprac. JŁ]

otrzymano 12 IV rano

Sekretowano. Polecilem spowodować w Paryżu uwzględnienie następujących punktów:

1° zobowiązania Rządu litewskiego powstrzymania napadów granicznych i zaprzestania eksterminacyjnej polityki względem mniejszości polskich na Litwie.

2° żądania złożenia deklaracji przez rząd litewski, że Litwa nie jest w stanie wojny z Polską. Pozatem wykazać konieczność zawarcia niezwłocznie bilateralnej polsko-litewskiej wodnej i lądowej umowy tranzytowej. Proszę spowodować poparcie w Radzie Ambasadorów powyższych postulatów przez przedstawiciela rządu angielskiego.

Zamoyski

IPMS, A. 12.53/6, k. 116-117.

Nr 329

28. [w]

12 IV,

wysłano 12 IV, godz[inie] 7 1/2 wieczór

E[dward] R[aczyński]

M.S.Z., okólnik

Receptus 46.

Zlecenie natychmiast wykonałem wobec Podsekretarza Stanu, który obiecał zaraz sprawę zreferować bawiącemu dziś na wsi Premierowi. Otrzymują: Warszawa, Paryż.

Skirmunt

IPMS, A. 12.53/6, k. 117.

Nr 330

32. [p]

Pos[elstwo] Paryż, okólnik, 14 IV,

otrzymano 15 IV, 10 rano

E[dward] R[aczyński]

Receptus 80.

Instrukcję telegraficzną ^aotrzymałem^a wykonałem, szczegółowy raport kurierem. Na dzisiejszym posiedzeniu Konf[erencji] Ambasadorów z powodu braku instrukcji delegata angielskiego odłożono sprawę ewentualnej ^{a...a} do Rządu litewskiego do następnej sesji mniej więcej za tydzień.

Chłapowski

IPMS, A. 12.53/6, k. 117.

Nr 331

47. [p]

M.S.Z., 15 IV

Uwzględniając Pańską opinię o niemożliwości dalszego łączenia delegatury do Ligi Narodów z pracą poselską i zgodnie z zapadłą w związku z tem decyzją Rządu przychyliam się do wyrażonego w raporcie pańskim N° 5 życzenia zwolnienia p[ana] Posła ze stanowiska delegata przy Lidze Narodów. Przytem wyrażam p[anu] Posłowi gorące podziękowania za dotychczasową owocną działalność na terenie Ligi.

Zamoyski

IPMS, A. 12.53/6, k. 118.

Nr 332

48. [p]

M.S.Z., 17 IV

otrzymano 18 IV

Proszę wykorzystać transakcję białowieską dla sprawy Kłajpedy – spowodować instrukcję F.O. do przedstawiciela w Konf[erencji] Amb[asadorów] i posła w Kownie. Max Müller telegrafował w myśl naszych postulatów.

Polexterne

IPMS, A. 12.53/6, k. 118.

Nr 333

4. [p]

Del[egacja] Genewa, 18 IV

otrzymano 19 IV rano

Okólnik. Licząc się z przyjęciem przez Rząd propozycji Komitetu trzech zasugestionowałem^a prywatnie Colbanowi, aby eksperta do sprawy kolonistów wyznaczono Włocha. Colban obiecał, że wysunie taką propozycję w Londynie, dokąd udaje się po Świątach. Decyzja będzie zależeć w dużym stopniu od Cadogana⁵⁹ w F.O. Pożądane wywaracie odpowiedniego wpływu na niego oraz na Bonin-Lougarc⁶⁰ w Rzymie. Byłoby może dobrze, aby ekspert był wyznaczony przez międzynarod[owy] instytut rolny⁶¹ w Rzymie, gdzie posiadamy wpływy. Ze słów Colbana wynika, że ekspert otrzyma polecenie kategoryczne Komitetu dojść do porozumienia z Rządem w Warszawie. Otrzymują: Warszawa, Paryż, Londyn, Rzym.

Modzelewski

*IPMS, A. 12.53/6, k. 118-119.***Nr 334**

50. [p]

M.S.Z., 24 V

otrzymano 25 IV, 10 rano

E[dward] R[aczyński]

Receptus 14 (wysł[ano] *claris*).

Rada Ministrów przede wszystkim poleciła uwzględniać zredukowanych. W sprawie Szmideckiej wychodzi pismo.

Bertoni

IPMS, A. 12.53/6, k. 119.

⁵⁹ Sir Alexander George Montagu Cadogan (1884–1968), dyplomata brytyjski; I 1919–III 1920: prywatny sekretarz Cecila Harmswortha parlamentarnego podsekretarza stanu dla spraw zagranicznych; 1923–1933: szef wpływowej sekcji LN w FO; zob. Gore-Booth, rev. G. R. Berridge, “Cadogan Alexander” [w:] ODNB, <http://www.oxforddnb.com/view/article/32234> [31 V 2014].

⁶⁰ Właśc. Boninlougarc.

⁶¹ Organizacja powołana do życia w roku 1905 w Rzymie.

Nr 335

29. [w]

26 IV,

wysłano 26 IV, godz[inie] 7.30 po poł[udniu]

E[dward] R[aczyński]

M.S.Z., kopia Pos[elstwo] Berno, okólnik

Widziałem Colbana, który bawi tu do 1 maja. Oczekuje on jak najprędzej przez Poselstwo odpowiedzi Rządu Polskiego na propozycję Komitetu trzech w sprawie kolonistów, ewentualnie w drodze telegraficznej. Po otrzymaniu takowej ma omówić tu z Lordem Phillimori⁶², w Paryżu z Suzą kwestii nominacji pełnomocnika Komitetu trzech. – Według jego poufnej opinii kwalifikacją tego pełnomocnika ma być nie tyle znajomość spraw agrarnych, ile wytrawność, która pozwoli doprowadzić do ostatecznego porozumienia z Rządem Polskim. Otrzymują; Warszawa, Berno.

Skirmunt

*IPMS, A. 12.53/6, k. 119-120.***Nr 336**

7. [p]

Pos[elstwo] Paryż, okólnik, 26 IV,

otrzymano 26 IV, 6 po poł[udniu]

E[dward] R[aczyński]

Dowiaduję się (że) rzekomo na życzenie MacDonalda Duca wyjeżdża za kilka dni do Londynu celem odbycia konferencji z premierem przed oficjalną wizytą króla⁶³ 12 maja. Otrzymują; Warszawa, Londyn.

Chłapowski

IPMS, A. 12.53/6, k. 120.

⁶² Właśc. Godfrey Walter Phillimore, 2. baron Phillimore cr. 1918; (1879–1947), wojskowy i pisarz; brał udział w „wielkiej wojnie” i dostał się do niewoli; pozostawił świadectwo swych czasów w: „Recollections of a Prisoner of War”. [oprac. JŁ]

⁶³ Wiktor Emanuel III z dyn. Sabaudzkiej (1869–1947), 29 VII 1900–9 V 1946: król Włoch.

Nr 337

49. [p]

M.S.Z., okólnik, 26 IV
otrzymano 26 IV, 7 po poł[udniu]
E[dward] R[aczyński]

Gazety niemieckie donoszą, że kanclerz niemiecki⁶⁴ wygłosił 21 w Sigmaringen mowę, w której stwierdził, że Niemcy nie mogą uznać granic ustalonych przez traktat wersalski, zwłaszcza Saary, Śląska i korytarza pomorskiego. Poleciałem wystąpić z protestem w Berlinie po uprzednim sprawdzeniu. Proszę nieoficjalnie dowiedzieć się jakie są poglądy sfer miarodajnych na te oświadczenia i informować mnie telegraficznie.

Zamoyski

*IPMS, A. 12.53/6, k. 120-121.***Nr 338**

51. [p]

M.S.Z., 28 IV
otrzymano 29 IV, 10 rano
E[dward] R[aczyński]

Receptus 29.

Koła rządowe, w szczególności Prezes Ministrów, przeciwni przyjazdowi do Polski delegata Komitetu Trzech, któryby z konieczności musiał w oczach społeczeństwa uchodzić za rozjemcę rozstrzygającego w sprawach, w których decyzje winny zależeć wyłącznie od Rządu Polskiego. Uważają, że wysokość odszkodowań może być oznaczona jedynie na terenie wewnętrznym przez kompetentne czynniki, które przeprowadzają definitywne rozrachunki wymagające jeszcze kilku tygodni pracy. Brany pod rozwagę wyjazd Skrzyńskiego dla zakomunikowania członkom Komitetu naszego stanowiska.

Zamoyski

IPMS, A. 12.53/6, k. 121.

⁶⁴ Wilhelm Marx (1863–1946), prawnik, polityk niemiecki, działacz katolicki; 1922–1928: przewodniczący Partii Centrum; 30 XI 1923–15 XII 1924: kanclerz Niemiec.

Nr 339

30. [w]

1 V,

wysłano 1 V, 11 rano
E[dward] R[aczyński]

M.S.Z.

Receptus pismo P.D. 1261 z 16 kwietnia.

Wczoraj po powrocie Hilton Younga sprawę omówiłem. Wyraził wielkie zadowolenie z oczekujących jego i jego kolegów odznaczeń. Sam się zajmie uzyskaniem pozwoleń. Rozumiem, że Young jako Tajny Radca⁶⁵ powinien otrzymać pierwszą klasę, Trotter drugą, Nixon i Penson trzecią. Bardzo pożądanym pośpiech.

Skirmunt

IPMS, A. 12.53/6, k. 122.

Nr 340

52. [p]

M.S.Z., okólnik, 30 IV
otrzymano 1 V, 11 rano
E[dward] R[aczyński]

Wobec tendencyjnie rozsiewanych przez prasę niemiecką informacji o poznańskiej mowie Prezydenta Rz[eczy] p[ospo]litej zwracamy uwagę na dzisiejszy komunikat P.A.T.⁶⁶ Proszę zaznaczyć, że główny nacisk mowy pada na słowa „nie chcę uderzać w surmy bojowe i

⁶⁵ To znaczy - członek Privy Council (Tajnej Rady).

⁶⁶ Polska Agencja Telegraficzna; 31 października 1918 r. dziennikarze polscy samorzutnie przejęli zlokalizowane we Lwowie i Krakowie oddziały Wiedeńskiego Biura Informacyjnego, co *de facto* stanowiło podstawę do powołania w Warszawie, już w listopadzie tegoż roku PAT; Rada Ministrów przyznała jej następnie – 5 grudnia tegoż roku – status urzędowej polskiej agencji prasowo-informacyjnej; oznaczało to zarówno materialną, jak i merytoryczną zależność PAT od władz państwowych; od 1923 r. PAT była członkiem międzynarodowej Ligi Agencji Sprzymierzonych; ustrój prawny PAT uregulowało rozporządzenie Prezydenta RP z 24 czerwca 1924 r. (DzURP 1924, nr 55, poz. 547), które stanowiło, że jest ona przedsiębiorstwem państwowym; szczegóły zob. M. Szerer, „Agencje telegraficzne, w szczególności Polska Agencja Telegraficzna”, „EPPP, t. I, s. 5-16; W. Grabowski, „Polska Agencja Telegraficzna. 1918–1991”, Warszawa 2005, passim.

wierzę w potęgę pracy i kultury”. Silniejszy miejscami ton miał na celu jedynie ostrzeżenie pod adresem Litwy oraz pewnych nieodpowiedzialnych czynników ukraińskich.

Poexterne

IPMS, A. 12.53/6, k. 122.

Nr 341

53. [p]

M.S.Z., okólnik, 1 V
otrzymano 2 V, 10 rano
E[dward] R[aczyński]

Refero 51.

Po bardzo dokładnem rozważeniu doszliśmy do przekonania, że zgadzamy się na proponowany przez Komitet Trzech przyjazd delegata do Warszawy, zastrzegając jednak, że delegat przyjedzie tylko dla pertraktacji z Rządem, a nie z kolonistami.

W zasadzie uważamy propozycję ryczałtowego odszkodowania kolonistów za najbardziej odpowiednią. Dla zakończenia sprawy, której przewlekłość słusznie drażni naszą opinię pożądane by delegat był zaopatrzony w najdalsze pełnomocnictwa. O niniejszem zawiadomi p[ana] Souzę-Dentasa p[an] Chłapowski. – Dla osobistej informacji p[ana] Posła donoszę, że dążymy do definitywnego zlikwidowania sprawy i mamy nadzieję, że do połowy maja będziemy mogli oznaczyć wysokość ryczałtu i wypłacić pieniądze. Proszę zatem dążyć by delegat nie przyjechał przed 20 maja, przypuszczam bowiem, że przed tym terminem będziemy mogli wydelegować naszego przedstawiciela z gotówką, co by uczyniło przyjazd zbędnym.

Zamoyski

IPMS, A. 12.53/6, k. 123-124.

Nr 342

8. [p]

Pos[elstwo] Paryż, okólnik, 1 V

otrzymano 2 V, 10 rano
E[dward] Raczyński]

Na dzisiejszem posiedzeniu wobec nieprzejednanego stanowiska Anglii, a bardzo słabego poparcia Włoch decyzja w spr[awie] deklaracji do Rządu Litewskiego nie zapadła, statut nie został podpisany. Liga Narodów wywiera nacisk o przyspieszenie podpisania statutu. Po rozmowach z Perettim, Laroche'm zwracam uwagę p[ana] ministra, że tutaj wszystkie środki wyczerpane i Rząd francuski uczynił wszystko co było w jego mocy. Wydaje mi się koniecznem podjąć jak najsilniejszą akcję w Londynie, Rzymie. Otrzymują: Londyn, Rzym.

Chłapowski

IPMS, A. 12.53/6, k. 124-125.

Nr 343

56. [p]

M.S.Z., 1 V

otrzymano 1 V, 10 rano
E[dward] R[aczyński]

5 maja zebranie angielskich wierzycieli, Kindlera^{a...a}. Wilczewski osobiście udzieli adresu^{a...a}. Prosimy Poklewskiego⁶⁷ być obecnym nieoficjalnie i raportować przebieg posiedzenia i wszelkie posiadane informacje.

Polexterne

IPMS, A. 12.53/6, k. 125.

Nr 344

31. [w]

2 V,

⁶⁷ Właśc. Alfons Aleksander Koziół-Poklewski (1891–1962), przemysłowiec i dyplomata; jesień 1918: wyjechał do Anglii; 1919–1920: członek polskiej delegacji ekonomicznej na Konferencję Pokojową w Paryżu; 1920–1931: radca handlowy przy Poselstwie RP w Londynie; szczegóły zob. J. Jaros, „Koziół-Poklewski Alfons Aleksander” [w:] PSB, t. XIV, z. 4 (63), red. E. Rostworowski, Wrocław–Warszawa–Kraków 1968–1969, s. 621-622.

wysłano 2 V, 6 wieczór
E[dward] R[aczyński]

M.S.Z.

Receptus 56.

Nil

Skirmunt

IPMS, A. 12.53/6, k. 125.

Nr 345

31. [w]

2 V,

wysłano 2 V, 6 wieczór
E[dward] R[aczyński]

M.S.Z., kopia Paryż, okólnik

Receptus telegram szyfrowy z Paryża z 1 maja. Dziś Foreign Office ustnie zakomunikowało, że w skutek żądania wyrażonego przeze mnie w rozmowie z Podsekretarzem Stanu 29 kwietnia zrewidowania stanowiska Anglii w sprawie noty Konferencji Ambasadorów do Kowna o czym Raport mój N° 17. Minister Spraw Zagranicznych ponownie rozpatrzył sprawę 30 kwietnia. Uznał, że negatywnego stanowiska Anglii nie może zmienić gdyż: 1-mo Informacje z Kowna wskazują, że wobec wzrastającej opozycji Rząd Litewski skorzystałby z noty Konferencji Ambasadorów, by odmówić podpisu Konwencji. Secundo: Rząd angielski zareagował już wobec Litwy na niewłaściwe ustępy mów Galwanowskiego⁶⁸. Tertio: uważa za wskazane ignorowanie usiłowań litewskich wznawiania w związku z Konwencją kwestii Wilna, będąc zdania, że obecnie wszelka wzmianka o Wilnie i stosunkach polsko-litewskich ze strony mocarstw wywołałaby szkodliwą polemikę z Kownem. Quarto: nie wyklucza w przyszłości potrzeby deklaracji lub noty mocarstw, lecz dopiero na wypadek ewentualnego niewykonywania przez Litwę konwencji lub dalszych wystąpień litewskich.

⁶⁸ Galwanowski Ernest, patrz: Galvanauskas Ernestas; przyp. do dok. 289.

Skirmunt

*IPMS, A. 12.53/6, k. 125-127.***Nr 346**

32. [w]

2 V,

wysłano 2 V, 6 wieczór

E[dward] R[aczyński]

M.S.Z.

Czy Pan Minister nie uznałby stosownem wywołanie przyjaznego telegramu od Banku Polskiego do Banku Anglii z okazji otwarcia.

Skirmunt

*IPMS, A. 12.53/6, k. 127.***Nr 347**

55. [p]

M.S.Z., 2 V

otrzymano 3 V, 10 rano

Receptus 30.

Czy może wystarczająca dla Trottera 3-cia klasa, dla Nixona i Pensona 4-ta.

Polexterne

*IPMS, A. 12.53/6, k. 127.***Nr 348**

56. [p]

M.S.Z., 2 V

otrzymano 3 V, 10 rano

Refero 34 i 46.

Proszę podjąć jak najenergiczniejszą akcję w Foreign Office celem uzyskania poparcia przez Anglię naszego stanowiska, zwłaszcza co do treści deklaracji Konferencji Ambasadorów do Rządu litewskiego.

Zamoyski

IPMS, A. 12.53/6, k. 127.

Nr 349

33. [w]

3 V,
wysłana 12 rano

M.S.Z.

Receptus 55.

Uważam [za] możliwe.

Skirmunt

IPMS, A. 12.53/6, k. 127.

Nr 350

57. [p]

M.S.Z., 7 V
otrzymano 8 V, 10 rano
E[dward] R[aczyński]

Receptus 32.

Pismo powitalne wysłano 1-szego maja.

Polexterne

IPMS, A. 12.53/6, k. 128.

Nr 351

58. [p]

M.S.Z., 7 V

otrzymano 8 V, 10 rano

E[dward] R[aczyński]

Receptus 621.

Ministerstwo Skarbu zamierza wypłacić całe 25000 £ najpóźniej w połowie lipca.

Polexterne

*IPMS, A. 12.53/6, k. 128.***Nr 352**

59. [p]

M.S.Z., 12 V

otrzymano 13 V rano

Modzelewski donosi, że Colban nie widzi trudności w opóźnieniu przyjazdu delegata Komitetu Trzech, jak również zaopatrzenia go w szerokie pełnomocnictwa. Colban przewiduje jednak trudności jeżeli delegat nie będzie mógł przesłuchiwać kolonistów, przypuszcza zarzucenie przez Komitet zasady odszkodowania ryczałtowego i powrót do indywidualnego rozrachunku. Polecam Modzelewskiemu udzielenie odpowiedzi dylatorycznej⁶⁹ w tym sensie, że Rząd Polski choćby ze względu na silne wzburzenie opinii -publicznej nie będzie mógł się zgodzić na oficjalne porozumienie się delegata z kolonistami, nie zamierzając poza tem przeszkadzać mu w rzeczowym informowaniu się co do ich poglądów. Proszę w razie zapytania przedstawić tak samo sprawę Lordowi Philimori podkreślając zarazem, że prace nad definitywnym ustaleniem ryczałtowego odszkodowania, który to sposób uważamy za jedyny po odrzuceniu przez Komitet propozycji polskich indywidualnego rozrachunku, postępują energicznie naprzód. Dla osobistej informacji Pana Posła dodaję, że intencją Rządu jest nie przyjmując sugestii Colbana uniknąć jednak w każdym razie (przerwania) prac Komitetu Trzech do chwili, w której Skrzyński dysponując liberalnie obliczoną sumą ryczałtową będzie mógł z delegatem Komitetu

⁶⁹ Z franc. *dilatoire* - obliczony na zwłokę, przewlekły.

definitywnie załatwić sprawę odszkodowania, unikając o ile możliwości jego przyjazdu do Polski. Dalsze przewlekanie sprawy i rozmowy z kolonistami w Warszawie wywołałyby komplikacje zarówno w sytuacji wewnętrznej, jak w stosunku Polski do Ligi Narodów. Proszę zatem działać usilnie w kierunku zaopatrzenia delegata w jak najszersze pełnomocnictwa i instrukcje zalecające szybką finalizację. Otrzymują: Paryż, Rzym.

Zamoyski

IPMS, A. 12.53/6, k. 128-130.

Nr 353

60. [p]

M.S.Z., 15 V

otrzymano 16 V rano

Ze względu na stan budżetu Ministerstwa koniecznym jest obniżenie ogólnych wydatków Poselstwa od 1-szego czerwca około £ 200 miesięcznie. Prosimy wskazanie na jakich pozycjach.

Poexterne

IPMS, A. 12.53/6, k. 130.

Nr 354

61. [p]

M.S.Z., 15 V

otrzymano 16 V rano

Wczoraj wyjechał do Londynu Stokes Waitech, przedstawiciel Armstronga, po uprzednim ustnym uzgodnieniu z Ministerstwem Kolei Żel[aznych] podstaw koncesji na budowę kolei Zagłębie Dąbrowskie–Kiwerce na Wołyniu. Transakcję zamierzają finansować banki stojące za Armstrong’iem przez wypuszczenie 9% obligacji na rynku londyńskim. Koszt budowy kolei około 10 mil[ionów] funt[ów] szt[erlingów]. Komunikujemy powyższe jedynie dla orientacji.

Polexterne

*IPMS, A. 12.53/6, k. 130.***Nr 355**

62. [p]

M.S.Z., okólnik, 15 V
otrzymano 16 V, 10 rano
E[dward] R[aczyński]

Refero DM 3083. Paryż telegrafuje, że Komitet trzech zbiera się prawdopodobnie 14 i Suza zapytuje czy Rząd Polski przyjmuje punkt 3-ci i 4-ty propozycji Komitetu z 14 kwietnia. Odpowiadam: punkt 3-ci i 4-ty propozycji Komitetu z 14 kwietnia Rząd Polski przyjmuje. Zgodnie z punktem 3-cim przedstawiciel kolonistów ma za zadanie wyłącznie odbiór i rozdział ryczału i oznaczenie jego dóbr nie jest potrzebne przed definitywnym ustaleniem sumy odszkodowania przez Komitet 3-ch i delegata Polski. Jeżeli data zebrania Komitetu nie jest definitywna proszę działać na zwłokę. Wysokość ryczału będzie ustalona jutro, poczem delegat Skrzyński będzie mógł wyjechać z pieniędzmi. W razie powzięcia decyzji wyjazdu delegata Komitetu do Polski, czego należy unikać przypominam instrukcję Dm 3083 i instrukcję telegraficzną.

Zamoyski

*IPMS, A. 12.53/6, k. 131.***Nr 356**

63. [p]

M.S.Z., okólnik, 19 V
otrzymano 20 V, 10 rano
E[dward] R[aczyński]

Statim –

Proszę nieoficjalnie poinformować Rząd tamtejszy, że Litwini zabiegają w Berlinie o przychylny stanowisko Niemiec i Sowieców na wypadek dywersji przeciw Wilnu.

Równoczesna częściowa mobilizacja szaulisów⁷⁰ i próby naruszenia naszej granicy pod pretekstem pielgrzymek do Ostrej Bramy wykazują chęć Litwy stwarzania incydentów granicznych. Niewykluczona intencja wyzyskania konferencji kowieńskiej dla stworzenia pozorów mozolnej sankcji ze strony uczestników konferencji. Proszę podkreślić związek z enuncjacjami Galwanowskiego i biernem stanowiskiem Konf[erencji] Ambasadorów.

Poexterne

IPMS, A. 12.53/6, k. 132.

Nr 357

64. [p]

M.S.Z., okólnik, 19 V
otrzymano 20 V, 10 rano
E[dward] R[aczyński]

Refero 63.

Wiadomości potwierdzają się. Luźne bandy uzbrojone w karabiny maszynowe starały się już wkroczyć na terytorium polskie. Na 7 czerwca organizują się masowe pielgrzymki do Ostrej Bramy pod hasłem jedności Wilna z Kownem i nieuznawania granic polskich. Dokonano dyslokacji regularnych oddziałów litewskich ku granicy polskiej. Proszę zakomunikować oficjalnie powyższe Rządowi tamtejszemu wskazując, że zachowujemy całkowity spokój pomimo ciągłych prowokacji ze strony litewskiej. Proszę oświadczyć w myśl instrukcji poprzedniej, zwrócić uwagę na moralną odpowiedzialność Wielkich Mocarstw.

Poexterne

IPMS, A. 12.53/6, k. 132-133.

Nr 358

34. [w]

20 V,
wysłano 20 V, 7 wieczór

⁷⁰ Lietuvos Šaulių Sąjunga (pol. Związek Strzelców Litewskich) - powstała w 1919 r. paramilitarna organizacja litewska; w międzywojniu liczyła około 61 tys. członków.

M.S.Z.

Receptus D.II.1386

Rozmowy z Janem Calder tu rozpoczęte. Wobec pobytu Sir James Calder w Warszawie do soboty pożądane porozumienie z nim. Poselstwo wznowi z nim rozmowy po powrocie.

Skirmunt

IPMS, A. 12.53/6, k. 133.

Nr 359

35. [w]

21 V,

wysłano 5 po poł[udniu]

M.S.Z.

Receptus 63 i 64.

Instrukcja wykonana. Szczegóły kurierem.

Skirmunt

IPMS, A. 12.53/6, k. 133.

Nr 360

36. [w]

21 V,

wysłano 5 po p[ołudniu]

M.S.Z.

Wobec krążących pogłosek i zapytań proszę o komunikowanie czy i które banki zawiesiły wypłaty.

Skirmunt

IPMS, A. 12.53/6, k. 134.

Nr 361

65. [p]

M.S.Z., 22 V

otrzymano 23 V rano

Refero 11237 stop. Powtarzam prośbę wskazania pozycji do redukcji około 200 funtów szt[erlingów].

Polexterne

*IPMS, A. 12.53/6, k. 134.***Nr 362**

37. [w]

23 V,

wysłano 11 rano

M.S.Z.

Receptus 65. Propozycję wysłałem kurierem środowym.

Skirmunt

*IPMS, A. 12.53/6, k. 134.***Nr 363**

_71

Pos[elstwo] Paryż, 22 V

E[dward] R[aczyński]

Telegram szyfrowy do M.S.Z. otrzymany za pośrednictwem poczty kurierskiej z Paryża 24 maja 1924:

⁷¹ Numeru porządkowego brak.

Na skutek naszej interwencji na dzisiejszym posiedzeniu Konf[erencji] Ambasadorów dyskutowano nad wysłaniem noty do Kowna. Tekst takowej, jak nam powiedziano poufnie, ma być pomyślny dla nas co do treści i formy. Jednakowoż delegat angielski zażądał uprzedniego porozumienia się z Londynem. W razie przyjęcia noty takowa równocześnie z Konwencją zostanie podana Rządowi Polskiemu do wiadomości.

Szembek

IPMS, A. 12.53/6, k. 134.

Nr 364

66. [p]

M.S.Z., 23 V

otrzymano 24 V, 10 rano

E[dward] R[aczyński]

Statim –

Paryż donosi, że na posiedzeniu 22 b[ieżącego] m[iesiąca] Konferencji Ambasadorów dyskutowano nad wysłaniem do Kowna noty odpowiadającej naszym postulatom w jej treści i formie. Delegat angielski zażądał uprzedniego porozumienia się z Londynem. Proszę spowodować udzielenie mu przez F.O. zgodnych z naszym stanowiskiem instrukcji.

Poexterne

IPMS, A. 12.53/6, k. 135.

Nr 365

38. [w]

24 V,

wysłano 5 po p[ołudniu]

M.S.Z., kopia Paryż

Receptus 66.

Instrukcję dziś wykonałem. Podsekr[etarz] stanu zakomunikował mi, że o rozmowie ze mną 21 b[ieżącego] m[iesiąca] złożył pisemny raport Premierowi⁷², który jeszcze nań nie odpowiedział. O posiedzeniu Konf[erencji] Ambas[adorów] 22 Podsekr[etarz] stanu nie miał jeszcze szczegółów. Ponownie przedstawiłem sytuację wobec nowych informacji o zajściach, prowokacjach i przygotowaniach litewskich. Podsekr[etarz] Stanu wyraził przypuszczenie, że Rząd angielski jednak się nie zgodzi na wysłanie noty do Kowna. Mówił o projekcie wysłania dwu not do Kowna i Warszawy wzywających do pokojowego porozumienia. Zastrzegając się, że nie mam w tej sprawie instrukcji odpowiedziałem, że uważam za wykluczone wysłanie not wzywających do porozumienia stron, z których jedna jest stale prowokującą, a druga prowokowaną. Odpowiedział, że noty mogłyby być nierówno brzmiące. Powiedziałem znowu od siebie, że równocześnie z posłaniem projektowanej noty do Kowna nie wykluczam możliwości zwrócenia się z pokojowymi słowami do Warszawy. Zakończyłem wyraźnym powtórzeniem instrukcji. Podsekr[etarz] Stanu obiecał po zaznajomieniu się z przebiegiem posiedzenia Konf[erencji] Ambas[adorów] zreferować sprawę dodatkowo Premierowi.

Skirmunt

IPMS, A. 12.53/6, k. 135-136.

Nr 366

67. [p]

M.S.Z., okólnik, 24 V
otrzymano 24 V, 12 w nocy
E[dward] R[aczyński]

Olszowski telegrafuje: wstąpienie Niemiec do Ligi Narodów zaczyna nabierać bardzo aktualnego znaczenia. Na delegata upatrzony były minister Bernhard Derleburg⁷³. Proszę nieoficjalnie starać się zbadać zapatrywania kół miarodajnych w myśl instrukcji 784 D.III z dn[ia] 31 marca b[ieżącego] r[oku].

Dalsze wskazówki i informacje kurierem pismo D.III 2712 z daty 21 maja.

⁷² To jest Jamesowi R. MacDonaldowni.

⁷³ Właśc. Bernhard Dernburg (1865–1937), niemiecki polityk liberalny; 17 V 1907–9 VI 1910: minister spraw kolonii w gabinetach: B. Fürsta von Bülow, a następnie T. von Bethmann Hollwega; 1919: minister finansów i wicekanclerz.

Polexterne

*IPMS, A. 12.53/6, k. 137.***Nr 367**

69. [p]

M.S.Z., okólnik, 24 V
otrzymano 25 V rano

Wobec wiadomości prasowych, że Konf[erencja] Ambas[adorów] zamierza równocześnie z interwencją w Kownie wezwać Rząd Polski do zaniechania rzekomych represji w stosunku do Litwinów, proszę w rozmowie z tamtejszym M.S.Z. podkreślić, że Polska zachowując niezmienny spokój żadnych represji nie stosuje. Nieuzasadnione zwrócenie się do Rządu Polskiego mogłoby jedynie przyczynić się do nowych wystąpień litewskich. Zamiarem Rządu Polskiego jest nie dopuścić do zajęć granicznych względnie lokalizowanie ich przy pomocy skutecznego informowania zawczasu Wielkich Mocarstw.

Polexterne

*IPMS, A. 12.53/6, k. 137.***Nr 368**

68. [p]

M.S.Z., okólnik, 24 V
otrzymano 25 V, 10 rano
E[dward] R[aczyński]

Tajne –

W Berlinie, Belgradzie, Bukareszcie, Angorze [...] [rozpowszechniane] są pogłoski o groźnej sytuacji Rządu Sowieców, który ma rzekomo robić dywersję na granicy polskiej, szczególnie zaś rumuńskiej oraz o wzmocnieniu zon zbrojnych. Stresseman⁷⁴ oświadczył to

⁷⁴ Gustav Stresemann (1878–1929), dr, polityk niemiecki; od 1903: w Partii Narodowo-Liberalnej; 1918: założyciel i przewodniczący Niemieckiej Partii Ludowej; 13 VIII–23 XI 1923: kanclerz Niemiec; 13 VIII 1923–

Jachowskiemu⁷⁵ wyrażając przypuszczenie, że żadne państwo europejskie nie poprze zbrojeń Rządu Sowieckiego. Wiadomości nasze i sztabu generalnego nie potwierdzają tych pogłosek, uważamy alarmy prawdopodobnie za sztucznie rozsiewane przez Rząd Sowiecki być może w celu wywarcia presji na Anglię podczas rokowań londyńskich, względnie przez Niemcy w celu stwarzania paniki z równoczesną chęcią zadeklarowania swego pokojowego stanowiska wobec Ententy oraz zachwiania kursem złotego. Wyolbrzymienie konfliktu sowiecko-polskiego nie zdaje się odpowiadać rzeczywistości. Proszę powyższe podać bardzo ostrożnie do wiadomości F.O. w naszym oświetleniu. Otrzymują: Paryż, Londyn, Rzym.

Poexterne

IPMS, A. 12.53/6, k. 138-139.

Nr 369

70. [p]

M.S.Z., 27 V

otrzymano 28 V rano

Refero 69.

Rząd francuski zwrócił się do Kowna w sprawie zajęć granicznych. Otrzymał zapewnienie, że żadne przygotowania do zbrojnych wystąpień nie będą tolerowane. Proszę spowodować analogiczne zwrócenie się do Kowna tamtejszego Rządu. W razie uzależniania interwencji Konf[erencji] Ambas[adorów] w Kownie w ciągu dalszym od równoczesnego zwrócenia się do Polski proszę spowodować raczej zaniechanie takiej akcji.

Poexterne

IPMS, A. 12.53/6, k. 139.

3 X 1929: minister spraw zagranicznych w gabinetach: własnym, W. Marxa, H. Luthera, ponownie W. Marxa oraz H. Müllera.

⁷⁵ Najprawdopodobniej mowa w tym kontekście o Tadeuszu Jackowskim, pełniącym wówczas w Berlinie obowiązki *chargé d'affaires*.

Nr 370

5. [p]

Del[egacja] Genewa, 28 V
otrzymano 29 V rano

Głównym punktem przyszłej Rady Ligi Narodów będzie świeży wniosek angielski o wprowadzenie w życie artykułów 159 traktatu Saint-Germain⁷⁶ 143 traktatu Trianon⁷⁷ i 104 traktatu Neuilly⁷⁸. Jest to przygotowanie do akcji anulowania wojskowej kontroli międzysojuszniczej w Niemczech przez poruszenie następane według analogii sprawy zastosowania artykułów 213 traktatu wersalskiego⁷⁹.

Modzelewski

*IPMS, A. 12.53/6, k. 139-140.***Nr 371**

39. [w]

29 V,
wysłano 7 wieczór

M.S.Z., kopia Paryż

Receptus 70.

⁷⁶ Stanowił on:

„Dopóki niniejszy Traktat pozostawać będzie w mocy, Austria zobowiązuje się ułatwić wszelkie badania, jakie Rada Związku Narodów większością głosów uzna za konieczne.”

TPMSSA, s. 52.

⁷⁷ Stwierdzał on: “So long as the present Treaty remains in force, Hungary undertakes to submit to any investigation which the Council of the League of Nations, acting if need be by a majority vote, may consider necessary”. <http://mjp.univ-perp.fr/traites/1920trianon.htm>. [oprac. JŁ]

⁷⁸ Głosił on:

„So long as the present Treaty remains in force Bulgaria undertakes to submit to any investigation which the Council of the League of Nations by a majority vote may consider necessary.”

http://wwi.lib.byu.edu/index.php/Treaty_of_Neuilly [10 I 2015]

⁷⁹ Stanowił on:

„Dopóki niniejszy Traktat pozostawać będzie w mocy, Niemcy zobowiązują się ułatwiać wszelkie badania, jakie Rada Związku Narodów większością głosów uzna za konieczne.” DzURP, 1920, N° 35, poz. 200.

Instrukcję wykonałem wczoraj w rozmowie z szefem Wydziału. Nie wykluczając możliwości zwrócenia uwagi Litwie na potrzebę przeciwdziałania prowokacjom organizowanym przez związki litewskie twierdził, że Rząd angielski musiałby uprzednio otrzymać konkretniejsze dane o rozmiarze i rodzaju nowych zajęć, aby się przekonać o potrzebie interwencji w Kownie. Litwa stale zapewnia Anglię, że nie dopuści do zakłócenia pokoju. Odnosnie projektu not do Litwy i Polski szef Wydziału twierdził, że F.O. miało na myśli jedynie notyfikację oficjalną o podpisaniu konwencji kłajpedzkiej wyrażającej jednocześnie nadzieję, że konwencja wpłynie dodatnio w kierunku poprawy stosunków.

Skirmunt

IPMS, A. 12.53/6, k. 140.

Nr 372

40. [w]

29 V,
wysłano 7 wieczór

M.S.Z., kopia Paryż

Zostałem powiadomiony, że Rząd angielski proponuje Konferencji Ambasadorów wystosowanie not do Warszawy i Kowna zgodnie z końcem naszego telegrafu szyfrowego N. 39. Otrzymuje Paryż.

Skirmunt

IPMS, A. 12.53/6, k. 141.

Nr 373

71. [p]

M.S.Z., okólnik, 30 V
otrzymano 31 V rano
!?

Dnia 11 marca 1924 złożona została telegraficznie skarga ludności polskiej na Litwie Kowieńskiej podpisana przez Stanisława Łopacińskiego jako prezesa Komitetu wygnańców Polaków z Litwy Kowieńskiej. Genewa donosi: Sekretariat dąży do wprowadzenia sprawy mniejszości polskiej na Litwie na Radę Ligi. Poufnie wiadomo nam, że w tych dniach zostanie przesłany do sekretariatu obszerny memoriał popierający powyższą depeszę, podpisany przez trzech obywateli litewskich Polaków. Proszę nieoficjalnie zwrócić uwagę delegata do Rady Ligi, przedstawiając ważkość sprawy ewentualnie sugerować interwencję w myśl alinea 2 art. 9. deklaracji litewskiej.

Zamoyski

IPMS, A. 12.53/6, k. 141.

Nr 374

72. [p]

M.S.Z., okólnik, 31 V
otrzymano 1 VI rano

Refero 70. Receptus 39, 40

Rzym donosi: Rząd włoski nie zgodził się na projekt Anglii równoczesnego zwrócenia się, proponując wysłanie noty do Litwy z tem, że po otrzymaniu oświadczenia Kowna o przyjęciu postulatów konferencji Polska byłaby zawiadomiona notą z wyrażeniem przekonania, że uczyni wszystko do złagodzenia stosunków. Proszę podkreślać, że ponieważ Polska dążąc do utrzymania pokoju pierwsza zwróciła się do wielkich mocarstw, aby zapobiec wystąpieniom Litwy, otrzymanie w odpowiedzi przez Polskę wezwania do zajęcia pokojowego względem Litwy stanowiska byłoby nieuzasadnione. O ekscesach litewskich Rząd Włoski powiadomił swego przedstawiciela w Paryżu, polecając nadal bronić stanowiska Polski.

Poexterne

IPMS, A. 12.53/6, k. 142.

Nr 375

73. [p]

M.S.Z., 31 V
otrzymano 1 VI

Szyfr 72 deszyfrować szyfrantem.

Polexterne

*IPMS, A. 12.53/6, k. 142.***Nr 376**

74. [p]

M.S.Z., 2 VI
otrzymano 3 VI, 10 rano
E[dward] Raczyński]

Receptus 34. – Wyjaśniliśmy Kimmensowi, że nie możemy zezwolić na spław drzewa Caldera inaczej jak z polskimi flisakami do Kłajpedy z gwarancjami dla nich, których by udzieliła Litwa w umowie komunikacyjnej z Polską. Kimmens oświadczył, że Poselstwo angielskie już dawniej przedstawiło F.O. słuszność takiego stanowiska.

Polexterne

*IPMS, A. 12.53/6, k. 142-143.***Nr 377**

75. [p]

M.S.Z., 4 VI
otrzymano 5 VI rano

Proszę o wiadomości o poglądzie Rządu angielskiego co do koncentracji wojsk włosk[ich] na Rodos. W Turcji łączą to z polityką zbliżenia włosko–sowieckiego, co wywołuje duże zaniepokojenie.

Zamoyski

IPMS, A. 12.53/6, k. 143.

Nr 378

41. [w]

5 VI,

wysłano 12 w poł[udnie]

M.S.Z.

Refero 30, 33.

Czy orderzy dla misji Hilton Younga przyznane? Wobec poinformowania zainteresowanych przewlekanie byłoby szkodliwe.

Skirmunt

IPMS, A. 12.53/6, k. 143.

Nr 379

42. [w]

5 VI

M.S.Z.

Receptus 75.

Zgodnie z informacjami od posła w Turcji⁸⁰ Rząd angielski nie przywiązuje do tego wagi.

⁸⁰ Chodzi zapewne o polskiego przedstawiciela w Ankarze. Był nim wówczas Władysław Günther-Schwarzburg (1885-1974), dyplomata polski; 1919: sekretarz legacyjny w poselstwie RP w Pradze; 3 VIII 1923-23 V 1924: kierował Wydziałem Północnym, zlikwidowanym przy reorganizacji MSZ, po czym do 31 lipca 1926 r. stał na czele poselstwa RP w Ankarze w randze radcy legacyjnego. [oprac. JŁ]

Skirmunt

IPMS, A. 12.53/6, k. 143.

Nr 380

77. [p]

M.S.Z., 6 VI
otrzymano 7 VI rano

Receptus 41.

Wnioski od 12 maja w Prezydium Rady Ministrów, załatwienie spodziewane w przyszłym tygodniu.

Polexterne

IPMS, A. 12.53/6, k. 144.

Nr 381

79. [p]

M.S.Z., okólnik, 7 VI
otrzymano 8 VI rano

Stattissime. Skrzyński telegrafuje, że Niemcy złożyli Prezesowi Rady Ligi notę wskazującą na pogwałcenie przez Polskę oświadczenia Koźmińskiego z dnia 14 marca. Kompetentne władze na zapytanie M.S.Z. stwierdziły, że po dniu 14 marca nie wydano, ani nie wykonano ani jednego orzeczenia likwidacyjnego w wypadku wątpliwego obywatelstwa. Telegrafuję Skrzyńskiemu: proszę w rozmowach w Sekretariacie i z członkami Rady stwierdzać: 1). likwidanci na zasadzie tajnych zarządzeń Rządu niemieckiego, których posiadamy dowody, kwestionują każde zarządzenie likwidacyjne, nawet w wypadkach uznanego przez Niemcy obywatelstwa niemieckiego lub dokonania dobrowolnej sprzedaży, chcąc w ten sposób sztucznie rozszerzyć zakres deklaracji Koźmińskiego. Stąd ilość wypadków cytowanych w nocie niemieckiej; 2). konstruowanie naruszenia przez nas deklaracji K[ozmińskiego] robione

jest zdaniem naszym wyłącznie w celu wycofania się z rokowań wiedeńskich, których wyniku Niemcy się boją. Proszę wobec tego zaznaczyć, że Polsce na kontynuowaniu tych rokowań nie zależy, gdyż obstając przy zasadzie, że ingerencja niemiecka na interpretację Traktatu o mniejszościach jest niedopuszczalna, zgodziliśmy się jedynie na rokowania z kurtuazji wobec Ligi. Obecnie bylibyśmy gotowi, jeżeli Niemcy rokowania zerwą, ułożyć i zastosować w porozumieniu z Ligą obowiązującą interpretację artykułów 3–5 Traktatu o mniejszościach. Trzeciego wyjścia nie widzimy i nie uznamy korzystając z uprawnień naszych z art. 4 Paktu. Proszę bardzo poważnie zwrócić uwagę F.O., że Niemcy liczą głośno na poparcie lorda Parmoor'a⁸¹. Proszę powołać się na znajome F.O. liberalne załatwienia sprawy kolonistów jako na dowód, że dążyliśmy szczerze do pacyfikacji tak w stosunku do mniejszości, jak i do Niemiec, że w tym wypadku tylko stworzenie sytuacji jasnej przez arbitraż Kackenbecka może przyczynić się do dalszej konsolidacji stosunków, której Niemcy chcą uniknąć. Poselstwo angielskie radzi poufnie użyć pomocy Leepera, który bawi w Londynie.

Poexterne

IPMS, A. 12.53/6, k. 144-145.

Nr 382

78. [p]

M.S.Z., 8 VI

otrzymano 8 VI, 7 wiecz[ór]

Prezydent podpisze ratyfikację traktatu handlowego w przyszłym tygodniu. Wymiana dokumentów niezwłocznie potem.

Poexterne

IPMS, A. 12.53/6, k. 146.

⁸¹ Właśc. Charles Alfred Cripps, 1. baron Parmoor cr. 1914 (1852–1941), polityk brytyjski z Partii Konserwatywnej, a następnie Partii Pracy, stronnik LN; od 1914: zasiadał w Izbie Lordów, będą równocześnie członkiem Tajnej Rady i Komitetu Sądowego Izby Lordów, którego członkowie konstytuowali Najwyższy Trybunał Apelacyjny; 1923: Parmoor poparł Manifest wyborczy laburzystów; 1924 minister w rządach R. MacDonalda, lorda Przewodniczącego Rady, równoległe wspólnie z lordem Haldane'em kierował pracami Izby Lordów; zob. P. Williamson, Cripps Charles Alfred” [w:] ODNB, <http://www.oxforddnb.com/view/article/32629> [31 V 2014].

Nr 383

76. [p]

M.S.Z., 6 VI

otrzymano 10 VI, 2 po p[ołudniu]

Rokowania z Philimorem w sprawie odszkodowań korzystnie zakończono wczoraj. Przyznajemy na 500 interesowanych sumę 2700000 zł.p. Jeżeli rokowania wiedeńskie wykażą inną liczbę interesowanych suma ta proporcjonalnie się zmieni. Repartycji dokona mianowany przez Rząd mąż zaufania, brany w rachubę senator Hasbach⁸², którego decyzje bezapelacyjne. Odszkodowania otrzymają koloniści obywatele polscy w chwili eksmisji, którzy zgłoszą się w prekluzyjnym terminie dwumiesięcznym. Proszę wpływać na członków Komitetu Trzech za gładkiem przyjęciem i aprobowaniem raportu delegata.

Polexterne

*IPMS, A. 12.53/6, k. 146.***Nr 384**

43. [w]

11 VI,

wysłano 6 wiecz[ór]

M.S.Z.

Receptus 79. Instrukcję wykonałem oraz wyzyskałem pobyt Leepera. Mam wrażenie, że F.O. rozumie, że dążymy do ostatecznego szybkiego załatwienia sprawy, wówczas gdy Niemcy ją sabotują.

⁸² Erwin Hasbach (1876–1970), w międzywojniu działacz mniejszości niemieckiej w Polsce; 1919–1922: poseł na Sejm Ustawodawczy; 1922–1930 oraz 1935–1939: senator RP I, II, IV i V kadencji z woj. pomorskiego; 1923: współpracował z rządem polskim przy wypłacie odszkodowań dla Niemców wysiedlonych z Wielkopolski, jego imieniem nazwano fundusz udzielający im kredytów; szczegóły zob. M. Smogorzewska, „Posłowie i senatorowie Rzeczypospolitej Polskiej 1919–1939. Słownik biograficzny”, t. 2, (E–J), red. nauk. A.K. Kunert, Warszawa 2000, s. 58.

Skirmunt

*IPMS, A. 12.53/6, k. 146.***Nr 385**

80. [p]

M.S.Z., okólnik, 12 VI
otrzymano 12 VI, 5 po p[ołudniu]

Refero 79.

Włochy obiecały poprzeć nasze stanowisko.

Polexterne

*IPMS, A. 12.53/6, k. 147.***Nr 386**

81. [p]

M.S.Z., okólnik, 12 VI
otrzymano 13 VI rano

Refero 79.

Poselstwo angielskie przedstawiło w F.O. niebezpieczeństwo dopuszczenia by Niemcy zerwali rokowania wiedeńskie, wnosi by lord Parmoor nie angażował się z góry popierać polityki niemieckiej nawet gdyby w rzeczywistości w jednym lub drugim konkretnym wypadku praktyka lokalnych urzędów wykroczyła poza ramy deklaracji Koźmińskiego.

Polexterne

IPMS, A. 12.53/6, k. 147.

Nr 387

1. [p]

Pos[elstwo] Berlin, 12 VI

otrzymano 13 VI

Refero 580.T.

W oryginale noty poprawić zdanie „expirant 15^a.....^a mois courant” na expirant le 15 du mois prochain⁸³.

Polmission

*IPMS, A. 12.53/6, k. 147.***Nr 388**

82. [p]

M.S.Z., okólnik, 13 VI

otrzymano 14 VI

E[dward] R[aczyński]

Mamy obiecane poparcie Włoch i Francji. Telegrafuję Skrzyńskiemu: „Gdyby Parmoor nie mogąc uzyskać uchwały Rady Ligi Narodów z Artykułu 12 Traktatu o mniejszościach ustęp 2 zechciał indywidualnie skorzystać z uprawnień z ustępu 3-ciego poddaje się pod rozagę pana delegata czy nie należałoby wskazać na to, że przed uznaniem sprawy za sporną byłoby słuszne, by oba rządy przeprowadziły bezpośrednie rozmowy, które mogłyby doprowadzić do arbitrażu. – Dla informacji Pana dodaję, że uważalibyśmy za pożądane by w takim razie poruczono tę sprawę tutejszemu Pos[łowi] angielskiemu. Proszę w razie potrzeby informować Londyn. Posiadamy informację, że Poselstwo niemieckie w Warszawie otrzymało instrukcje, z których wynika, że Niemcy poczynają się wycofywać z krańcowego stanowiska zajętego w ostatnim ustępie noty z 1 czerwca i nie posuną się do zerwania rokowań wiedeńskich. – Proszę w razie potrzeby odpowiednio działać.

Polmission

IPMS, A. 12.53/6, k. 148.

⁸³ Franc. ‘upływający 15. przyszłego miesiąca’.

Nr 389

44. [w]

20 VI,
wysłano 20 VI, 8 wieczór
E[dward] R[aczyński]

M.S.Z.

Dla Ministra Skarbu.

Zmniejszenie pozwolenia wywozu cukru z piętnastu na dziesięć tysięcy wagonów bardzo utrudni cukrownikom wykonanie zawartych umów; wywarło na banki złe wrażenie, szkodzi sprawie. Bardzo pożądanę utrzymanie pierwotnego pozwolenia na piętnaście tysięcy wagonów.

Polmission

*IPMS, A. 12.53/6, k. 149.***Nr 390**

83. [p]

M.S.Z., okólnik, 21 VI
otrzymano 22 VI
E[dward] R[aczyński]

Olszowski telegrafuje: „Dowiaduję się z pierwszorzędne go źródła, że Stresemann jest br[ardzo] zadowolony z oświadczenia premiera francuskiego⁸⁴, iż opuści Ruhę po podpisaniu układu na zasadzie raportu ekspertów oraz po stworzeniu organów tamże przewidzianych. Prace przygotowawcze co do kolei, banku emisyjnego i obligacji przemysłu tak postępują naprzód, że w początku sierpnia projekty układu będą przedstawione komisji reparacyjnej. Streseman[n] sądzi, że wobec deklaracji co do Ruhry uzyska większość 2/3 niezbędną dla ich przyjęcia przez parlament. Należy liczyć się z zawarciem traktatu handlowego niemiecko–francuskiego.”

Polexterne

IPMS, A. 12.53/6, k. 149-150.

⁸⁴ Édouarda Herriota.

Nr 391

45. [w]

23 VI,
wysłano 7 wieczór

M.S.Z.

Sekretowano. Dowiaduję się poufnie, że na naradzie Premierów primo: zdecydowano wysłać telegram do Rządu niemieckiego podtrzymujący żądanie wznowienia kontroli zbrojeń sformułowane w nocy Konf[erencji] Ambas[adorów]; secundo: ogólnikowo poruszano kwestię bezpieczeństwa, dla osiągnięcia którego należałoby zacząć od paktu gwarancyjnego między Francją, Belgią, Włochami i Anglią, potem proponować Niemcom by doń przystąpiły, na koniec wszystko poddać opiece Ligi Narodów. Sprawę bezpieczeństwa na wschodniej granicy Niemiec nie poruszano. Reszta kurierem.

Skirmunt

*IPMS, A. 12.53/6, k. 150.***Nr 392**

46. [w]

27 VI,
wysłano 6 wiecz[ór]

M.S.Z., kopia Paryż

Refero – postscriptum mego raportu N° 25. Informowałem się w F.O. co do państw, które byłyby wezwane do udziału w Konferencji. Rząd angielski zamierza powołać tylko przedstawicieli wymienionych w repartycji procentowej układu finansowego w Spa, mianowicie poza Ententą: Portugalia, Grecja, Jugosławia i Rumunia, ponieważ jako decydujący czynnik ma być uważane nie podpisanie Traktatu Wersalskiego lecz bezpośredni udział w repartycji odszkodowań. W dalszym ciągu Konferencji jest przewidziany udział Niemiec.
alinea

Można przewidywać rozbieżność tendencji angielskiej dążących do ograniczenia rozpraw Konferencji do projektu Dawesa⁸⁵, a francuskiej, która pragnie równocześnie z załatwieniem odszkodowań otrzymać gwarancję bezpieczeństwa, a także możliwe zlikwidować długów międzyalianckich.

Skirmunt

IPMS, A. 12.53/6, k. 151.

Nr 393

84. [p]

M.S.Z., 27 VI

otrzymano 28 VI

E[dward] R[aczyński]

Wobec doniesień prasy francuskiej, że na Konferencję Londyńską 15 lipca, w sprawie odszkodowań zaproszone będą obok Wielkich Mocarstw Czechosłowacja, Jugosławia, Quai d'Orsay odpowiedziało na nasze zapytanie co do Polski, że zaproszenia wysyła Rząd Angielski według swego uznania. Proszę natychmiast oględnie sprawdzić nie zajmując na razie stanowiska z naszej strony.

Polexterne

IPMS, A. 12.53/6, k. 152.

Nr 394

85. [p]

M.S.Z., 28 VI

otrzymano 29 VI rano

⁸⁵ Mowa o planie Dawesa; od nazwiska laureata Pokojowej Nagrody Nobla za rok 1925 - Charlesa Gatesa Dawesa (1865–1951), amerykańskiego polityka i finansisty, proponującego rozłożenie na wiele rat i lat niemieckich odszkodowań wojennych oraz udzielenie Niemcom kredytów w wysokości 200 mln dolarów, które ułatwiłyby tę spłatę; przyjęty 16 VII 1924 podczas trwania tzw. konferencji londyńskiej i zaaprobowany przez Reichstag 30 VIII 1924. [oprac. JŁ]

Komitet Ekonomiczny Ministrów uchwalił zezwolić Radzie Naczelnej Polsk[iego] Przemysłu Cukrowniczego wywieźć z kampanii 1924–[19]25 roku 150000 ton cukru. Grabski

Polexterne

IPMS, A. 12.53/6, k. 152.

Nr 395

87. [p]

M.S.Z., 1 VII

otrzymano 1 VII, 4 po p[ołudniu]

Chłapowski otrzymał instrukcję podtrzymania tezy francuskiej - rozszerzonego programu konferencji. W razie możliwości przeprowadzenia tezy franc[uskiej] ma polecone domagać się poparcia aby nas zaproszono. Mrozowski przyjedzie do Londynu porozumieć się w sprawie naszych postulatów reparacyjnych.

Zamoyski

IPMS, A. 12.53/6, k. 152.

Nr 396

86. [p]

M.S.Z., 30 VI

Proszę wręczyć 1 lipca Rządowi Angielskiemu £. 17491: 16: 8 – przekazanych Poselstwu telegraficznie 27 b[ieżącego] m[iesiąca] za pośrednictwem Banku Polskiego przez Min[istra] Skarbu na pokrycie zobowiązań repatriacyjnych.

Polexterne

IPMS, A. 12.53/6, k. 153.

Nr 397

47. [w]

2 VII,

wysłano 2 VII, 6 po p[łudniu]

M.S.Z., kopia Paryż, kurierem

Receptus N° 87.

Teza francuska ogranicza się do propozycji, by państwowi mającym teoretyczne prawo do odszkodowań komunikowano o przebiegu Konferencji i dano możliwość składania pisemnych oświadczeń. Z resztą Francja się zgadza z Anglią, by bezpośredni udział w Konferencji wzięły: Rumunia, Jugosławia, Grecja i Portugalia. Wobec przewidywanej konieczności złożenia przez nas memoriału żądającego zatwierdzenia naszych postulatów odszkodowaniowych, zgodnie z memoriałem Głównego Urzędu Likwidacyjnego⁸⁶ z 21 października 1922 roku, proszę o wydanie dla mnie i Mrozowskiego odnośnych instrukcji i spowodowanie przyjazdu Mrozowskiego kilka dni przed konferencją.

Skirmunt

*IPMS, A. 12.53/6, k. 153-154.***Nr 398**

11. [p]

Pos[elstwo] Paryż, 2 VII

otrzymano 3 VII rano

Peretti oświadczył mi, że w Londynie omawiany będzie wyłącznie projekt Dawes'a, t[o] j[est] sprawa odszkodowań. Sprawa bezpieczeństwa będzie przedmiotem konferencji

⁸⁶ Instytucja powołana do życia dekretem Naczelnika Państwa J. Piłsudskiego 31 stycznia 1919 r.; GUL działał na prawach ministerstwa; do jego zasadniczych celów należało ustalenie strat wojennych, poniesionych przez państwo polskie i jego obywateli, rozliczanie rzeczonych strat z państwami obcymi oraz dochodzenie stosownych odszkodowań; Urząd przejął dotychczasowe obowiązki Urzędu Rozrachunku Państwowego, Biura Strat Wojennych przy Ministerstwie Skarbu oraz Biura Prac Kongresowych przy MSZ; na czele GUL stał prezes, który w sprawach służbowo-państwowych miał charakter ministra, ale nie wchodził w skład Gabinetu Ministrów; pierwszym prezesem (1919–1922) i *de facto* organizatorem Urzędu był W. Grabski; 1 lutego 1927 r. GUL został wcielony do Ministerstwa Skarbu, a zakres działania Prezesa przejął minister skarbu.

prawdopodobnie w Paryżu. Zaproszenia wychodzą od Anglii. Polska nie objęta z powodu braku tytułu do reparacji. Francja sugerowała, by Polska, Czechosłowacja, Kuba i Brazylia mogły piśmiennie prosić o wyjaśnienia i przesyłać swe uwagi.

Chłapowski

IPMS, A. 12.53/6, k. 154.

Nr 399

48. [w]

3 VII,

wysłano 12 w poł[udniu]

M.S.Z., kopia Paryż

Posel czechosłowacki⁸⁷ zakomunikował mi treść telegramu Benesza, który wypowiada pogląd, że o ile na konferencję są zaproszone oprócz Ententy także inne państwa, to powinien by nastawać na udział Czechosłowacji. Nie daje zresztą instrukcji podjęcia tej sprawy. Zakomunikowałem Posłowi Czechosł[owacji] propozycję Francji, o której wczoraj telegrafowałem. Posel czechosłowacki sądzi, że Benesz tem się zadowolni.

Skirmunt

IPMS, A. 12.53/6, k. 154-155.

Nr 400

88. [p]

M.S.Z., 4 VII

otrzymano 6 VII rano

E[dward] R[aczyński]

~~(Refero)~~ Receptus 47.

⁸⁷ Vojtěch Mastný (1874–1954), prawnik, dyplomata czechosłowacki; 1920-1925 poseł Czechosłowacji w Londynie. [oprac. JŁ]

Poleciłem Paryżowi bezpośrednio bezzwłocznie skomunikować pana Posła z Mrozowskim, który wyjechał do Paryża 29 czerwca otrzymawszy szczegółowe (instrukcje) dyrektywy Głównego Urzędu Likwidacyjnego.

Polexterne

IPMS, A. 12.53/6, k. 155.

Nr 401

89. [p]

M.S.Z., okólnikowy, 7 VII
otrzymano 8 VII rano

Proszę w formie, którą Pan uzna za najbardziej wskazaną zwrócić uwagę czynników rządowych na charakter wniesionych przez rząd do Sejmu ustaw językowych, podkreślając: primo, że przekraczają one ramy Traktatu Mniejszościowego; secundo, że zostały one opracowane w porozumieniu z przedstawicielami zarówno prawicy, jak i lewicy. Ustawy te odnoszą się tylko do mniejszości ruskiej i litewskiej. Opozycję żydowską i niemiecką tłumaczyć można faktem pominięcia ich, jednakowoż należy zwrócić uwagę, że prawa językowe niemieckie będą uregulowane oddzielnie zapowiedzianą analogiczną ustawą, zaś ułatwienia językowe dla Żydów nie mogą być traktowane w tej ustawie, ponieważ Żydzi nie stanowią mniejszości terytorialnej, przy tem są społecznością wyraźnie dwujęzyczną. Ustawa nie jest wynikiem porozumienia pomiędzy rządem i społeczeństwem polskim a sejmowem przedstawicielstwem ludności ruskiej. – Rząd nie uważa za celowe zwracanie się do tego przedstawicielstwa, gdyż nie stoi ono na gruncie państwowości polskiej i dlatego zwrócił się bezpośrednio do szerokich mas zainteresowanych. Praktycznym wynikiem ustawy będzie ułatwienie tym masom kontaktu bezpośredniego z władzami państwowymi i samorządowymi w języku własnym. W ten sposób, pomimo opozycji posłów ruskich, rząd spodziewa się, że wprowadzenie ustaw językowych polepszy w codziennem życiu praktycznie położenie ruskich mas, co powinno wpłynąć zasadniczo na ich stosunek do państwa.

Otrzymują: Paryż, Londyn, Rzym, Genewa.

Zamoyski

IPMS, A. 12.53/6, k. 155-157.

Nr 402

49. [w]

8 VII,

wysłano 8 VII, 8-ma wieczór

E[dward] R[aczyński]

M.S.Z., kopia Paryż

Dzisiaj notą F.O. zawiadamia mnie o Konferencji 16 lipca wyliczając państwa zaproszone. Stwierdza zainteresowanie Polski w sprawie odszkodowań. Zapowiada pełne informowanie mnie o pracach Konferencji w miarę jej przebiegu i poufne komunikowanie protokołów posiedzeń oświadczając, że to da nam możliwość przedkładać konferencji poglądy lub sugestie Rządu Polskiego. Kończy wyrażając ufność, że taki plan znajdzie aprobatę Rządu Polskiego. Proszę o telegraficzną instrukcję wyrażającą zgodę.

– Dziś w rozmowie w F.O. stwierdziłem, że wskutek oporu Francji, Niemcy dotychczas żadnego wezwania nie otrzymały. Szybka decyzja Premiera wyjazdu do Paryża dla wyjaśnienia nieporozumień i uzgodnienia stanowisk jest tu przychylnie komentowana, można jednak przewidywać trudności rozmów paryskich w związku z sytuacją wewnętrzną obu rządów.

Skirmunt

*IPMS, A. 12.53/6, k. 157-158.***Nr 403**

90. [p]

M.S.Z., 8 VII

otrzymano 9 VII, 6 wiecz[ór]

E[dward] R[aczyński]

Receptus 48.

Posiadam potwierdzenie, że Benesz usiłuje zabiegać o udział Czechosłowacji w Konferencji, bądź niezależnie, bądź z powodu wspólności interesów z państwami Małej Ententy⁸⁸. Proszę

⁸⁸ To jest Czechosłowacji, Rumunii i Jugosławii.

zaznaczyć, że o ile by Czechosłowacja miała być zaproszona, co nadałoby Konferencji ścisły polityczny charakter, musielibyśmy stanowczo domagać się udziału Polski.

Poexterne

IPMS, A. 12.53/6, k. 158.

Nr 404

91. [p]

M.S.Z., 9 VII

W związku z wywiadem Morela⁸⁹ z Daily Heraldem⁹⁰ proszę sprostować, że Polska od 1922 żadnych zamówień u Skody⁹¹ nie czyniła. W Austrii poczyniono obstalunki części składowych niewielkiej ilości amunicji karabinowej, przeważnie szkolnej t[o] j[est] ślepej do ćwiczeń.

Poexterne

IPMS, A. 12.53/6, k. 158.

Nr 405

50. [w]

10 VII,

wysłano 10 VII, 11 rano

E[dward] R[aczyński]

⁸⁹ Edmund Dene Morel (właśc. Georges Eduard Pierre Achille Morel de Ville; 10 VII 1873–12 XI 1924), brytyjski dziennikarz, pacyfista i polityk. Prowadził kampanie przeciw niewolnictwu w Kongo; założyciel i sekretarz pacyfistycznego Związku Demokratycznej Kontroli (Union of Democratic Control); 1922-194 członek Izby Gmin. Zob. Donald Mitchell, *The Politics of Dissent: An E. D. Morel Biography*, Silverwood Books Bristol 2014. [oprac. JŁ]

⁹⁰ „Daily Herald”, lewicowy dziennik brytyjski, ukazujący się w latach 1912–1964 w Londynie; od 1922: politycznie związany z brytyjską Partią Pracy; od 1929: stanowił własność centrali związkowej - Kongresu Związków Zawodowych (Trade Union Centre).

⁹¹ Firma założona w 1859 r. w Pilźnie przez hr. Ernsta Valdštejna; będąca filią powstałej wcześniej fabryki maszyn i odlewni; 1869: fabrykę wykupił jej główny inżynier Emil Škoda i od tego roku przyjęła ona nazwę od jego nazwiska (Škodovy závody – Zakłady Škody); 1899: nastąpiło przekształcenie przedsiębiorstwa w spółkę akcyjną i podjęcie produkcji broni; 1918: rozszerzono zakres wyrobów o lokomotywy, samochody (Škoda Auto), samoloty, statki i inne produkty przemysłowe. [oprac. JŁ]

M.S.Z.

Receptus 90.

Refero 49. Czechosłowacja otrzymała identyczną notę o Konferencji.

Skirmunt

IPMS, A. 12.53/6, k. 159.

Nr 406

92. [p]

M.S.Z., 10 VII

otrzymano 10 VII, 5 po poł[udniu]

E[dward] R[aczyński]

Receptus 49 statim.

Zgadzam się na proponowany pośredni udział w Konferencji, przyjmując że przedmiotem jej będzie wyłącznie sprawa odszkodowań w zakresie nie dotyczącym praw i zobowiązań Polski lub zmian w kompetencji organów powołanych do ich rozstrzygnięcia, także że w obradach uczestniczyć będą tylko państwa wprost zainteresowane w rozdziale sum reparacyjnych na zasadzie układu w Spa. W przeciwnym razie proszę w myśl instrukcji telegraficznych 87. i 90. zapowiedzieć, że zażądamy bezpośredniego udziału Polski. W rozmowach nieurzędowych proszę podkreślać, że Rząd Polski nie przypuszcza możliwości wprowadzenia jakichkolwiek, nawet czysto formalnych modyfikacji postanowień Traktatu Wersalskiego, że gdyby jednak z jakiej strony wystąpiono z taką inicjatywą musiałaby ona być oczywiście przedłożoną do akceptacji wszystkich którzy traktat podpisali.

Zamoyski

IPMS, A. 12.53/6, k. 159-160.

Nr 407

51. [w]

11 VII,

wysłano 11 VII, 6 wieczór

E[dward] R[aczyński]

M.S.Z.

Receptus 92.

Notę podałem. Czesi zajmują podobne stanowisko, Benes do Londynu nie przyjeżdża.

Skirmunt

IPMS, A. 12.53/6, k. 160.

Nr 408

52. [w]

14 VII,

wysłano 14 VII, 7 wieczór

M.S.Z.

Mrozowski przyjechał, zapoznał się z tutejszymi materiałami doszliśmy do wniosku, że wobec ograniczenia programu konferencji do raportu ekspertów z zastrzeżenia zrobionego przeze mnie w nocy z dnia 11 lipca i ze względu na stan naszej sprawy w komisji odszkodowań żadnego memoriału składać nie zamierzamy. Będziemy pilnować, informować.

Skirmunt

IPMS, A. 12.53/6, k. 160.

Nr 409

53. [w]

14 VII,

wysłano 14 VII, 7-dma wieczór

E[dward] R[aczyński]

M.S.Z.

Dla Ministra Skarbu:

Skarb żąda od budującej się elektrowni Pruszków⁹² raty podatku majątkowego. Grupa angielska uważa, że przed uruchomieniem elektrowni od inwestowanych pieniędzy nie powinna płacić podatku. Zgłasza gotowość zapłacenia całkowitego podatku zaraz po uruchomieniu w końcu października. Popieram prośbę jako uzasadnioną i korzystną. Odmowa odbiłaby się ujemnie na toczących się pertraktacjach o inwestycje kapitału angielskiego w Polsce.

Skirmunt

IPMS, A. 12.53/6, k. 161.

Nr 410

54. [w]

14 VII,

wysłano 14 VII, 7-dma wieczór

E[dward] R[aczyński]

M.S.Z.

Receptus instrukcja D I.1049: Informowałem się w For[eign] Office. Narada jurystów zbiera się w Genewie w końcu lipca. Anglia zamierza wybrać jurystę z poza kół urzędniczych, prawdopodobnie lorda Phillimore. F.O. twierdzi, że zagadnienie jest czysto prawne, nie wymagające instrukcji, jednak wyczuwam, że chociaż uznają zainteresowanie niektórych Państw i z tem się liczą dążą raczej do interpretacji ścieśniającej. Uznają też znaczenie tej sprawy jako precedensu.

Skirmunt

IPMS, A. 12.53/6, k. 161.

⁹² Pierwsza prowizoryczna jeszcze elektrownia rozpoczęła działalność w 1914 r.; po I wojnie światowej kupił ją polski koncern energetyczny „Siła i Światło”; kapitały, jakimi dysponował okazały się wszakże niewystarczające do ukończenia budowy nowego zakładu i w rezultacie w 1923 r. nawiązano kontakty z British Engineers and Trades Syndicate, od którego uzyskano kredyt; do realizacji pożyczki powołano angielskie towarzystwo The Power and Traction Finance Company (Poland) Limited.

Nr 411

26. [p]

M.S.Z., 14 VII

otrzymano 14 VII ~~rano~~ wieczór

E[dward] R[aczyński]

Clariss.

Pat podaje następującą depeszę z Berlina: „Sozialistisch Parlamentarischer Dienst” w sprawie przystąpienia Niemiec do Ligi Narodów. Lord Parmoor oświadczył mi, że przystąpienie Niemiec do Ligi Narodów umożliwi Rzeszy intensywniejsze zajęcie się losem Niemców na odstąpionych na mocy Traktatu Wersalskiego terytoriach.

Polexterne

*IPMS, A. 12.53/6, k. 162.***Nr 412**

94. [p]

M.S.Z., 14 VIII

otrzymano 15 VII, 10 rano

E[dward] R[aczyński]

Refero telegram *in claris* 26. Proszę sprawdzić czy ogłoszony wywiad zgodny z oświadczeniem Parmoor'a. W razie twierdzącym proszę zwrócić uwagę czynników miarodajnych, że tego rodzaju stanowisko Delegata angielskiego musimy uważać za podważające podstawy, na których zbudowana jest zasada ochrony mniejszości. Zachęca ono wyraźnie Niemców do ingerowania politycznego w sprawy wewnętrzne Polski pod płaszczykiem ochrony mniejszości.

Zamoyski

IPMS, A. 12.53/6, k. 162.

Nr 413

93. [p]

M.S.Z., 14 VII
otrzymano 15 VII, 10 rano
E[dward] R[aczyński]

Sekretowano. Podzielał stanowisko Benesa, co do zgodności naszych interesów w sprawie kontroli rozbrojenia przez Ligę Narodów. Gotowość Benesa do współpracy z nami w tej materii powinna wyrazić się przez przeprowadzenie w Komitecie Prawników formułki, która by (zapewniła) udział zgłaszającym swe zainteresowanie państwom w Radzie Ligi Narodów w stałej Komisji doradczej oraz ewentualnie organach kontrolujących rozbrojenie państw centralnych z ramienia Ligi Narodów; – uzależniała od 3-ch następujących przesłanek: I. Bezpośredniego sąsiedztwa, II. Bezpieczeństwa, III. Udziału w jednym z czterech traktatów pokojowych, jako Mocarstwa sprzymierzonego i stowarzyszonego, zawierającego pokój z danym Mocarstwem Centralnym. Powyższe przesłanki niewątpliwie pójda po linii polityki Wielkich Mocarstw, ponieważ zmniejszają ilość uczestników w Radzie Ligi Narodów i innych jej organach do minimum, z drugiej zaś strony zapewniają w równej mierze uczestnictwo Czech i Polski i nie stwarzają nigdzie kolizji między nimi. Rozumiem, że państwa uznane na powyższej zasadzie za szczególnie interesowane będą w pełni korzystać z praw wynikających z Artykułu 4. Paktu, to znaczy, że będą miały prawo głosu, przez co niebezpieczny dla tych państw, proponowany podział procedury w Radzie na dwa stadia stawał by się zbędny. Otrzymują: Praga, Paryż, Rzym, Bruksela, Genewa.

Zamoyski

*IPMS, A. 12.53/6, k. 163-164.***Nr 414**

55. [w]

17 VII,
wysłano 17 VII, 8-ma wieczór
E[dward] R[aczyński]

M.S.Z.

Receptus 94.

W rozmowie z Lordem Parmoor scharakteryzowałem wzburzenie opinii polskiej w związku z jego interwiew. Wyraził mi swój żal z tego powodu. Twierdzi, że nie jest stronnym na rzecz Niemiec. Rozumie konieczność zobowiązań mniejszościowych niemieckich przy wejściu ich do Ligi i niedopuszczalność ingerencji w nasze sprawy wewnętrzne. Uznaje potrzebę rozszerzenia składu Rady Ligi przez powołanie do niej Państw, jak Polska najbardziej zainteresowanych. Co do udziału w posiedzeniach Rady w sprawie kontroli zbrojeń jest za udziałem państw poważnie zainteresowanych. Potwierdza nominację Phillimore.

Zakomunikował mi decyzję Rządu angielskiego odrzucającego w porozumieniu z Dominiami projekt traktatu gwarancyjnego⁹³ wypracowany przez zeszłoroczną Assemblée⁹⁴.

Skirmunt

IPMS, A. 12.53/6, k. 164-165.

Nr 415

95. [p]

M.S.Z., 17 VII

otrzymano 18 VII rano międzyplacówkow[y]

E[dward] R[aczyński]

Bader informuje 15 b[ieżącego] m[iesiąca], że Benesz zasadniczo godzi się podjąć w Lidze Narodów proponowaną przez nas formułę. Uważając ją na pierwszy rzut oka za trafną polecił zbadać sprawę przez ekspertów prawniczych.

Polexterne

IPMS, A. 12.53/6, k. 165.

⁹³ Mowa o przyjętym przez Zgromadzenie LN 2 października 1924 r. protokole w sprawie pokojowego rozstrzygnięcia sporów międzynarodowych (powszechnie zwanego Protokołem Genewskim); tekst polski, zob. „Przegląd Polityczny”, zał. do t. I, 1924, s. 131-139; przedruki: Prawo, t. II, dok. nr 64, s. 243-252; ŻHPOM, t. I, dok. nr 100, s. 421-430; szerzej zob. J. Łaptos, *Pakt Brianda-Kellogga. Stanowisko państw europejskich wobec zagadnienia rezygnacji z wojny napastniczej w stosunkach międzynarodowych*, Wyd. Nauk. WSP, Kraków 1988. [uzup. JŁ]

⁹⁴ Franc. ‘Zgromadzenie’ (LN).

Nr 416

96. [p]

M.S.Z., 18 VII
otrzymano 19 VII rano

Receptus 55. Proszę o telegraficzną odpowiedź czy możemy podać do prasy oświadczenie Parmoor'a dotyczące zobowiązań mniejszościowych (-) Niemiec i niedopuszczalność ich ingerencji w nasze sprawy wewnętrzne.

Polexterne

*IPMS, A. 12.53/6, k. 166.***Nr 417**

56. [w]

19 VII,
wysłano 19 VII południe
kopia (w szyfrze) wysłana Pos[eslstwo] Paryż pocztą równocześnie
E[dward] R[aczyński]

M.S.Z.,

Pierwsze dni Konferencji wykazały szereg trudności na drodze do porozumienia obok niewątpliwej dobrej woli szefów rządów do ich przewyciężenia. Prace Komisji postępują powoli, przy wysuwaniu z obu stron kompromisowych formuł, w szczególności zabezpieczających interesy grup mających udzielić pożyczki Niemcom. Zakończenie konferencji przewidywane za tydzień. Sposób powołania Niemiec lub zakomunikowania im układu dotąd nie omawiany.

Skirmunt

IPMS, A. 12.53/6, k. 166.

Nr 418

57. [w]

19 VII,
wysłano 19 VII południe
E[dward] R[aczyński]

M.S.Z.

Receptus 96.

Rozmowa miała ściśle poufny charakter. Opublikowanie dające możliwość nowej polemiki mogłoby tylko sprawie zaszkodzić.

Skirmunt

*IPMS, A. 12.53/6, k. 167.***Nr 419**

97. [p]

M.S.Z., 19 VII
otrzymana 19 VII wieczorem

Samedi⁹⁵. –

(Dwie grupy nieczytelne) znów zażądali podobno w Kownie energicznym telegramem ratyfikacji Konwencji Kłajpedzkiej. Sejm zwołany na 22 b[ieżącego] m[iesiąca]. Konwencja zostanie prawdopodobnie ratyfikowana. Proszę o sprawdzenie i odpowiedź.

Polexterne

*IPMS, A. 12.53/6, k. 167.***Nr 420**

98. [p]

M.S.Z., 19 VII
otrzymana 20 VII wieczorem

⁹⁵ Franc. ‘sobota’.

Z powodu konieczności skoordynowania naszej odpowiedzi na notę francuską, angielską notyfikującą układ paryski z notą Pana Posła z 11 lipca, prosimy o dokładne telegraficzne streszczenie tej ostatniej.

Poexterne

IPMS, A. 12.53/6, k. 167.

Nr 421

58. [w]

21 VII,
wysłano 21 VII, 11 rano
E[dward] R[aczyński]

M.S.Z.

Receptus 98.

Odpis noty wysłałem przez Przeździeckiego.

Skirmunt

IPMS, A. 12.53/6, k. 167.

Nr 422

59. [w]

21 VII,
wysłano 21 VII, 8-sma wieczór
E[dward] R[aczyński]

M.S.Z.

Receptus 97.

Anglia wywarła presję w Kownie co do ratyfikacji Konwencji, warunkując tem zgodę na doręczenie listów uwierzytelniających przez Posła litewskiego⁹⁶.

⁹⁶ Tomáš Naruševičius (Norus-Naruševičius; 1871-1927) - litewski inż., dyplomata i polityk; II 1918 założyciel i kierownik Litewskiego Biura Informacyjnego w Londynie; 1921-1923: poseł Litwy w Londynie. [oprac. JŁ]

Skirmunt

*IPMS, A. 12.53/6, k. 168.***Nr 423**

60. [w]

22 VII,

wysłano 22 VII rano

E[dward] R[aczyński]

M.S.Z.

Otrzymałem poufną informację, że pod wpływem pomyślnie przebiegającej konferencji odszkodowań Sowiety idą na ustępstwa. Prawdopodobnie przed 8 sierpnia zawarcie traktatu regulującego wzajemne stosunki, sprawę długów przedwojennych i kompensat za zabrane mienie. Prócz tego zawarcie traktatu handlowego na zasadzie największego uprzywilejowania.

Skirmunt

*IPMS, A. 12.53/6, k. 168.***Nr 424**

99. [p]

M.S.Z., 21 VII

otrzymano 22 VII rano

E[dward] R[aczyński]

Prawnik belgijski Rolin⁹⁷ przyjął naszą formułę i wyraził następujące wątpliwości:

I-mo: Czy państwo kontrolowane nie zyska przez tę formułę charakteru bezpośrednio zainteresowanego.

II-ndo: Słuszne żądanie udziału państw zainteresowanych w Radzie Ligi Narodów i Conseil Permanent Consultatif należy odróżnić od działania w organach wykonawczych w

⁹⁷ Henri Rollin (1891–1973), belgijski polityk, socjalista, prawnik; 1930-1960: profesor prawa międzynarodowego na Université Libre de Bruxelles; doradca wielu rządów i uczestnik międzynarodowych konferencji. [oprac. JŁ]

państwach centralnych faktycznie kontrolnych. Zdaniem Rolina według tradycji Ligi Narodów oraz poglądu Anglii wykonawcami winni być bezpartyjni fachowcy nie zaś oficerowie alianccy co by drażniło państwa centralne.

III-cio: Należy unikać aby charakter państwa zainteresowanego nie osłabiał jego stanowiska, jeśli zasiądą z nim inne z tego tytułu w Radzie, wobec praktyki obecnej, że nie liczą głosów stron.

Co do wątpliwości Rolina wyjaśniamy co następuje:

ad I.: Formuła Polska nie zajmuje się kwestią udziału w Radzie państwa kontrolowanego, a określa tylko stopień zainteresowania i udział państw sprzymierzonych w Radzie, innych organach. Zdajemy sobie sprawę, że udział państw kontrolowanych będzie dopuszczalny jeśli państwa te są członkami Ligi Narodów i zgłoszą swe zainteresowanie. Jeśli tedy nie dałoby się uzyskać wyłączenia państw kontrolowanych z Rady L. N. należy żądać tego z C. P. C. i z organów wykonawczych kontrolujących. Regulamin C. P. C. jako nie mający siły ustawy w sensie Paktu Ligi Narodów mógłby być w duchu wyżej wskazującym zmieniony albo wyinterpretowany przez Radę. Co do organów wykonawczych kontrolnych stwierdzenie przez Radę zasady, że państwo kontrolowane nie wysyła swego przedstawiciela wydaje się być zupełnie oczywiste.

ad II.: Polska musi nastawać na swój udział w organach wykonawczych i kontrolujących. Tradycje Ligi Narodów nie są ani zbyt przekonywujące, ani pod względem prawnym wiążące. Liga Narodów przejmując kontrolę będzie musiała się liczyć z organizacją poprzednią, aczkolwiek władna jest szczegóły kontroli sama opracować. Organizacja poprzednia nie opierała się na czynnikach neutralnych ale na czynnikach sprzymierzonych. Względy bezpieczeństwa i żywotne interesy podyktowały taką organizację, nie ma racji aby zmieniać taką jej strukturę i przyjmować diametralnie przeciwne stanowisko. Pozatem dotychczasowe uchwały C.P.C. zatwierdzone przez Radę Ligi Nar[odów] nigdzie czynników neutralnych nie wysuwały.

ad III.: W zasadzie państwo kontrolowane powinno być wyłączone od głosowania w Radzie gdyby miało w niej zasiadać jako zainteresowane. Wobec tego jednak, że procedura głosowania przewidziana jest w odnośnych artykułach traktatów pokojowych (większość głosów), sprawa ta nie ma pierwszorzędного znaczenia i nie wyklucza głosowania stron zainteresowanych. Natomiast w C.P.C. (i) w organach wykonawczych kontrolujących, z których udział państw kontrolowanych powinien być wykluczony, państwa sprzymierzone posiadałyby równe i pełne prawa.

Otrzymują: Genewa, Paryż, Londyn, Rzym, Praga, Bruksela.

Polexterne

*IPMS, A. 12.53/6, k. 169-172.***Nr 425**

61. [w]

23 VII,

wysłano 23 VII, 3 po południu

E[dward] R[aczyński]

M.S.Z., kopia Paryż kurierem

Pomyślny przebieg konferencji napotkał na niespodziewane trudności ze strony przedstawicieli banków amerykańskich i angielskich, których Premier angielski zaproponował wysłuchać. Obiekcje są skierowane głównie przeciw decydującej roli komisji reparacyjnej, a także przeciwko pozostawieniu poszczególnym państwom prawa samodzielnej akcji na podstawie Traktatu Wersalskiego. Czynione są konkretne propozycje kompromisowe (Belgia) i przeważa przekonanie, że trudności zostaną usunięte. W tym wypadku Niemcy mają być wezwane przypuszczalnie na poniedziałek.

Skirmunt

*IPMS, A. 12.53/6, k. 172.***Nr 426**

100. [p]

M.S.Z., 24 VII

otrzymano 25 VII rano

E[dward] R[aczyński]

Posel Thugutt⁹⁸ wyjeżdża dziś do Paryża, Berlina, Londynu i Włoch na kurację. Podróż jego, aczkolwiek o charakterze zupełnie prywatnym, przedsięwzięta w porozumieniu z Rządem w

⁹⁸ Stanisław August Thugutt (1873–1941), od 1917: członek PSL „Wyzwolenie”; 1919: członek delegacji polskiej na konferencję pokojową w Paryżu; 1922–1927: poseł na Sejm RP I kadencji; równocześnie 17 XI 1924–29 V 1925: minister bez teki (w randze wicepremiera) w gabinecie W. Grabskiego.

celach informacyjnych. Proszę udzielić mu pomocy i poparcia, ułatwić kontakt ze sferami politycznymi.

Zamoyski

IPMS, A. 12.53/6, k. 172.

Nr 427

62. [w]

25 VII,

wysłano 25 VII południe

E[dward] R[aczyński]

M.S.Z., kopia Paryż

Trudności konferencji wzrosły wskutek twardego stanowiska bankierów i niemożności dalszych ustępstw ze strony Herriot[a]⁹⁹. Wyczuwa się, że stanowisko bankierów jest podtrzymywane zakulisowo przez czynniki polityczne anglo-amerykańskie (Snowden–Hughes¹⁰⁰). Celem tej akcji wydaje się być nie zerwanie lecz raczej wymuszenie na Francji ustępstw w sprawie okupacji militarnej Ruhry, której dotąd nie poruszano, jako nie wchodzącej do planu ekspertów. – Konferencja prawdopodobnie się przewlecze.

Skirmunt

IPMS, A. 12.53/6, k. 173.

Nr 428

101. [p]

M.S.Z., 28 VII,

otrzymano 29 VII rano (międzyplacówk[owy])

E[dward] R[aczyński]

⁹⁹ Édouard Herriot (1872–1957), pisarz i polityk francuski; działacz Partii Radykalnej; 1919–1957: jej przewodniczący; 1919–1940: deputowany; 1925–1926 oraz 1936–1940: przewodniczący Izby Deputowanych; 1924: współtworzył „kartel lewicy”; 14 VI 1924–10 IV 1925: premier i zarazem minister spraw zagranicznych; wycofał wojska z Zagłębia Ruhry, a także nawiązał stosunki dyplomatyczne z ZSRR.

¹⁰⁰ Charles Evans Hughes (1862–1948), prawnik, polityk amerykański, kandydat z ramienia Partii Republikańskiej na prezydenta w 1916 r.; 1921–1925: sekretarz stanu USA; 1926–1930: sędzia w Stałym Trybunale Sprawiedliwości Międzynarodowej w Hadze. [oprac. JŁ]

Proszę komunikować bezpośrednio Genewie wszelkie nadsyłane do Centrali bądź telegraficznie bądź raportami informacje w sprawie przejęcia kontroli zbrojeń państw centralnych przez Ligę Narodów.

Poexterne

IPMS, A. 12.53/6, k. 173.

Nr 429

63. [w]

29 VII,
wysłano 29 VII, 11 rano
E[dward] R[aczyński]

M.S.Z.

Trudności konferencji spowodowane stanowiskiem bankierów trwają. Komitet pierwszy na próżno szukał formułek kompromisowych. Otrzymał polecenie dalszych starań i zbierze się ponownie we środę. Sprawa ewakuacji wojskowej Ruhry dotąd oficjalnie nie poruszona. Konferencja (~~Skirmunt~~) poleciła dzisiaj szefom delegacji zawiadomić Niemców, że będą wezwani skoro trudności zostaną usunięte.

Skirmunt

IPMS, A. 12.53/6, k. 174.

Nr 430

2. [p]

Berlin, 30 VII
otrzymano 30 VII wieczorem

Proszę o telegraficzną odpowiedź czy Rząd angielski, mianując Konsulów do Niemiec, korzysta z artykułu 279 Traktatu Wersalskiego¹⁰¹ i ogranicza się do notyfikacji nie żądając *exequatur*.

Polmission

IPMS, A. 12.53/6, k. 174.

Nr 431

1. [w]

1 VIII,

wysłano 1 VIII rano

E[dward] R[aczyński]

Berlin

Receptus 2.

F.O. twierdzi, że nie korzysta z artykułu 279 i zwraca się o *exequatur* w zwykłej formie.

Skirmunt

IPMS, A. 12.53/6, k. 174.

Nr 432

64. [w]

1 VIII,

wysłano 1 VIII południe

E[dward] R[aczyński]

M.S.Z.

¹⁰¹ Artykuł ów stanowił:

„Mocarstwa sprzymierzone i stowarzyszone będą mogły mianować konsulów generalnych, konsulów, wice-konsulów i agentów konsularnych w miastach i portach Niemiec. Niemcy obowiązują się potwierdzić wyznaczenie tych konsulów generalnych, konsulów, wice-konsulów i agentów konsularnych, których nazwiska zostaną im notyfikowane, oraz dopuścić ich do pełnienia funkcji stosownie do przyjętych zasad i zwyczajów”.

DzURP, 1920, N° 35, poz. 200.

Memoriał francuski o ewakuacji militarnej jeszcze nie wykończony obecnie omawiany z Belgami i Włochami. Ma być zakomunikowany Anglii, potem Niemcom, przyczem Francuzi chcieliby uniknąć dyskusji zarówno na konferencji, jak i poza nią.

Propozycje francuskie uczynione dla usunięcia trudności podniesionych przez bankierów zostały przyjęte przez pierwszą komisję. – Druga i trzecia komisja jeszcze rozważają nowe propozycje francuskie (dostawy w naturze, Comité de Transfert). Porozumienie co do nich oczekiwane dzisiaj. Równocześnie spodziewane wysłanie zaproszenia do Niemców. Do dyskusji z nimi gotuje się także urzędująca już w Londynie Komisja Reparacyjna.

Proszę niniejszy telegram zakomunikować Sztabowi Generalnemu.

Skirmunt

IPMS, A. 12.53/6, k. 175.

Nr 433

65. [w]

1 VIII,

wysłano 11 wieczór

E[dward] R[aczyński]

M.S.Z.

Sekretowane.

Rząd angielski przesłał 30 lipca ostateczny tekst traktatu ogólnego i handlowego Sowiecom do przyjęcia do dnia 6 sierpnia.

Traktat przewiduje uznanie przez Sowiety długów przedwojennych i ustalenie sumy z zainteresowanymi, odszkodowania Anglików za utratę mienia i inne szkody. Mieszane komisje mają ustalać wysokość i rodzaj tych odszkodowań w ^aostatnich^a dwóch tych ^akwestiach^a dziedzinach przyczem Rząd Angielski zastrzega sobie prawo orzeczenia czy ewentualne ~~ustalone~~ sumy są sprawiedliwie ustalone. Od tego uzależnia Anglia dalszym paragrafem zalecenie Parlamentowi uchwalenia gwarancji na pożyczkę dla Rosji.

Traktat handlowy na zasadzie największego uprzywilejowania przyczem Anglia zgadza się przyznać status dyplomatyczny kilku przedstawicielom handlowym Sowieców. – Powyższe winno na razie pozostać ścisłą tajemnicą.

Skirmunt

*IPMS, A. 12.53/6, k. 176.***Nr 434**

66. [w]

4 VIII¹⁰²

M.S.Z.

Na dzisiejszem zebraniu szefów delegacji powzięto następujące decyzje:

Konferencja wręczy Niemcom na jutrzejszem posiedzeniu projekt umowy mocarstw z Niemcami; równocześnie wezwie ich do porozumienia się z Komisją odszkodowań co do podobnej umowy w zakresie jej kompetencji, poczem posiedzenie zostanie zamknięte. Mowy mają być wykluczone.

Niemcy mają przedstawiać swoje uwagi nie na komisjach lecz na zebraniach szefów delegacji z udziałem odpowiedniego eksperta. Przewidywany opór delegacji niemieckiej przeciw takiemu ograniczeniu jej roli.

Skirmunt

*IPMS, A. 12.53/6, k. 177.***Nr 435**

102. [p]

M.S.Z., 4 VIII
otrzymano 5 VIII rano
E[dward] R[aczyński]

¹⁰² Przed niniejszym telegramem na k. 177 widnieje następująca adnotacja:

„N^o N^o wysyłanych telegramów do Placówek:

1. do Berlina – 1 VII 1924
1. do Rzymu – 11 X 1923
1. do Brukseli – 26 XI 1923
1. do Hagi – 1 XI 1923”.

Sekretowane.

Zamianowałem radcę Ciechanowskiego naczelnikiem Wydziału Ustrojów Międzynarodowych¹⁰³. Proszę o najrychlejszy przyjazd jego celem objęcia stanowiska, poczem urlop na wyjazd do Londynu dla zlikwidowania spraw osobistych przewidziany.

Skrzyński

IPMS, A. 12.53/6, k. 178.

Nr 436

67. [w]

5 VIII,

wysłano 5 VIII południe

E[dward] R[aczyński]

M.S.Z.

Minister Skrzyński – sekretowano.

Tylko dla Pana Ministra: Ciechanowski na moje żądanie dwukrotnie już odkładał urlop kuracyjny. Wyjeżdża Vichy, Hotel Ambassadeurs, czwartek na 6 tygodni. Z powodu stanu jego zdrowia, stwierdzonego świadectwem lekarskim nie widzę możliwości powstrzymania jego kuracji. Bardzo żałuję, że Pan Minister odwołuje Ciechanowskiego, który był dla mnie współpracownikiem nieocenionym. Jeśli Pan Minister decyzję tę utrzymuje, proszę by następcą nie był mianowanym bez porozumienia ze mną.

Skirmunt

IPMS, A. 12.53/6, k. 178-179.

¹⁰³ W 1924 r. zmieniono nazwę Wydziału Ogólnego na rzeczony Wydział Ustrojów Międzynarodowych, który usytuowano w ramach Departamentu Polityczno-Ekonomicznego; zob. W. Michowicz, „Organizacja polskiego aparatu dyplomatycznego w latach 1918–1939”, w: *Historia dyplomacji polskiej*, t. IV: „1918–1939”, red. P. Łossowski, Warszawa 1995, s. 33-35; w schemacie organizacyjnym zamieszczonym na s. 35 figuruje on, wszakże jako „Wydział Organizacji Międzynarodowych”.

Nr 437

68. [w]

5 VIII,
wysłano 5 VIII, 11 noc
E[dward] R[aczyński]

M.S.Z.

Minister Skrzyński – sekretowano.

Tylko dla Pana Ministra. Dziękując [za] zaufanie, zmuszony stanem zdrowia jechać czwartek na dwukrotnie odkładany sześciotygodniowy urlop kuracyjny Vichy – Hotel Ambassadeurs. Przyjazd obecnie do Warszawy i przewidywana następnie likwidacja spraw osobistych w Londynie z późnego już sezonu Vichy uniemożliwiłaby mi niezbędną kurację w tym roku. Al. Ufam, że Pan Minister zechce uznać te okoliczności. Jednocześnie chcąc uniknąć Ministerstwu niepożądanych dla sprawności opóźnień pospieszam donieść, że nie widzę możliwości przyjęcia proponowanego stanowiska, ale po skończonej kuracji gotów będę na wezwanie P[ana] Ministra przybyć do Warszawy dla omówienia ewentualnego innego zużytkowania mojej pracy.

Ciechanowski

*IPMS, A. 12.53/6, k. 179-180.***Nr 438**

69. [w]

5 VIII,
wysłano 11 wieczór
E[dward] R[aczyński]

M.S.Z.

Pierwsze posiedzenie Konferencji z Niemcami przeszło gładko. Premier angielski wyraził nadzieję ukończenia prac do soboty. Jestem poinformowany, że Niemcy porozumienia pragną. Spodziewane obiekcje w różnych punktach, w których można przewidywać uzgodnienie, jednak sprawa wojskowej ewakuacji może rozbić konferencję. Niemcy jakoby zdecydowani żądać ostatecznej ewakuacji w 6 do 8 miesięcy. Jedyne możliwy kompromis wydaje się być

przedłużenie okupacji angielskiej w Kolonii. Przed wyjazdem z Berlina Niemcy oświadczyli gotowość zawarcia z Francją traktatu handlowego, który by wszedł w życie 10 stycznia. Proszę niniejszy telegram zakomunikować Sztabowi Generalnemu.

Skirmunt

IPMS, A. 12.53/6, k. 180-181.

Nr 439

70. [w]

5 VIII

M.S.Z.

Refero 65.

Po powrocie Rakowskiego dziś rano Konferencja angielsko–sowiecka po blisko 20-godzinnym posiedzeniu została zerwana ze strony angielskiej, na skutek nieprzyjęcia warunków, głównie odmowy zwrotu mienia lub odszkodowania za własność prywatną, które Sowiety chciały przyznawać tylko poszczególnie według swego uznania. F.O. uważa zerwanie za ostateczne.

Skirmunt

IPMS, A. 12.53/6, k. 181.

Nr 440

104. [p]

M.S.Z., 5 VIII

otrzymano 6 VIII rano

E[dward] R[aczyński]

Dowiedziałem się o rozpoczęciu przez Radcę Ciechanowskiego urlopu kuracyjnego. Zgadzam się na jego przyjazd po ukończeniu kuracji.

Skrzyński

IPMS, A. 12.53/6, k. 182.

Nr 441

103. [p]

M.S.Z., 5 VIII
otrzymano 6 VIII rano
E[dward] R[aczyński]

Nie otrzymawszy dotychczas żadnych sprawozdań o podróży Hughes'a proszę o telegraficzne oświetlenie (zakulisowej strony) jego działalności politycznej w Europie i o szczegółowe uwzględnienie tej sprawy w raportach.

Skrzyński

*IPMS, A. 12.53/6, k. 182.***Nr 442**

106. [p]

M.S.Z., 5 VIII

Pozostawiając ostateczną decyzję P[anu] Posłowi zwracamy uwagę na pożądaną udział P[ana] Posła w pogrzebie Konrada¹⁰⁴ oraz złożenie wieńca na ^{a(...)}^a

Polexterne

*IPMS, A. 12.53/6, k. 182.***Nr 443**

105. [p]

M.S.Z., 5 VIII
otrzymano 6 VIII rano
E[dward] R[aczyński]

¹⁰⁴ Mowa o Józefie Teodorze Konradzie Korzeniowskim (pseud. Joseph Conrad; 1857–1924), pisarzu angielskim pochodzenia polskiego; Korzeniowski zmarł 3 sierpnia 1924 r. w Bishopsbourne opodal Canterbury; pochowany na cmentarzu w Canterbury; zob. Z. Najder, „Korzeniowski Józef Teodor Konrad” [w:] PSB, t. XIV, z 2 (61), red. E. Rostworowski, Wrocław–Warszawa–Kraków 1969, s. 173-176.

Rzeczpospolita¹⁰⁵ donosi z Paryża według wiadomości z Nowego Jorku, że Heriot¹⁰⁶ i Mc Donald ustalili między sobą konkretny projekt uregulowania długów międzysojuszniczych, który zostałby niebawem ogłoszony. Proszę sprawdzić i w razie gdyby wiadomość miała pewne podstawy proszę zastrzedz w granicach naszych interesów udział w rzeczywistym ogólnym rozwiązaniu.

Skrzyński

IPMS, A. 12.53/6, k. 182.

Nr 444

71. [w]

6 VIII,
wysłano 6 VIII, 12 noc
E[dward] R[aczyński]

M.S.Z.

Receptus.

Wpływ Hughesa bardzo znaczny we wzmożeniu nacisku na Francję w zwiększeniu udziału Ameryki w decydowaniu spraw odszkodowaniowych w enuncjacjach angielskich o rozbrojeniu i Lidze Narodów.

Skirmunt

IPMS, A. 12.53/7, k. 1.

Nr 445

109. [p]

M.S.Z., 6 [VIII]

¹⁰⁵ „Rzeczpospolita”, organ konserwatywnego Stronnictwa Chrześcijańsko-Narodowego ukazywała się od 1920 do 1931 r. Założycielem i właścicielem pisma był Ignacy Jan Paderewski, a następnie, od 1924 r. Wojciech Korfanty. [oprac. JŁ]

¹⁰⁶ Właśc. winno być Herriot.

Sprawę napadu w Stołpcach¹⁰⁷ proszę oświecić czy (9932) udzielić komunikat Pat inspirując prasę, że za napad odpowiedzialne są władze prowincjonalne i graniczne sowieckie, tolerujące przygotowanie ^{a(...)}^a administracji, szkolenie band oraz przekraczanie przez nie granic uniemożliwiający ludności [wszelką] pracę. Z wykonania ^{a(tembardziej?)}^a proszę zdać sprawę.

Skrzyński

IPMS, A. 12.53/7, k. 1.

Nr 446

72. [w]

7 VIII

M.S.Z.

Lewica Labour Party odegrała czynną rolę przy wznowieniu rokowań Anglo–Sowieckich, wywierając skuteczny nacisk na delegatów sowieckich, uzyskując następnie u Premiera zgodę wznowić rokowania. W nowym traktacie zastąpiono wyraźne uznanie długów przedwojennych i konieczności odszkodowania za zabrane mienie formułą stwierdzającą, że w tych sprawach zawartym będzie układ zadawalniający Anglię i Ang[ielskich] poszkodowanych. Traktat stwierdza, że dopiero po osiągnięciu takiego układu będzie podpisany nowy traktat wyrażający osiągnięte porozumienie i dający podstawę dla uzyskania przez Rząd zgody Parlamentu na udzielenie gwarancji dla pożyczki Rosyjskiej.

Oświadczenie Ponsonbyego¹⁰⁸ o osiągnięciu porozumienia zostało źle przyjęte przez izbę. Dzisiaj wznowienie debaty, przy czym izba będzie już posiadała tekst traktatów, podpisanie których miało nastąpić przed posiedzeniem.

Skirmunt

IPMS, A. 12.53/7, k. 2.

¹⁰⁷ W nocy z 3 na 4 sierpnia 1924 r. miasto zostało napadnięte przez uzbrojoną grupę dywersantów sowieckich, wcześniej dostarczonych na granicę polsko-sowiecką ciężarówkami Armii Czerwonej; dywersanci sowieccy zabili 7 policjantów i urzędnika starostwa, a następnie sterroryzowali i ograbili miejscowość; bezpośrednio po tym napadzie władze RP zdecydowały się na powołanie do życia Korpusu Ochrony Pogranicza.

¹⁰⁸ Arthur Augustus William Harry Ponsonby, 1. baron Ponsonby of Shulbrede cr. 1930 (1871–1946), polityk brytyjski z Partii Liberalnej, pisarz i działacz socjalistyczny; od 1924: parlamentarny podsekretarz stanu dla spraw zagranicznych); zob. R.A. Jones, „Ponsonby Arthur Augustus”, w: ODNB, <http://www.oxforddnb.com/view/article/35566> [31 V 2018].

Nr 447

107. [p]

M.S.Z., 6 VIII
otrzymano 7 VIII rano
E[dward] R[aczyński]

1 sierpnia opuści Polskę na żądanie M.S.Z. 4 urzędników Pos[elstwa] Sowieckiego, w tej liczbie 2 sekretarzy Poselstwa Kobecki i Szydłowski, postawieni w stan oskarżenia za uprawianie szpiegostwa wojskowego. 5 sierpnia aresztowano na ulicy urzędnika przedstawicielstwa handlowego Sowietów Kwiatkowski, przy którym znaleziono setkę proklamacji antypaństwowych. Proszę powyższe wyzyskać u Rządu i w prasie, instrukcje kurierem.

Skrzyński

*IPMS, A. 12.53/7, k. 3.***Nr 448**

108. [p]

M.S.Z., 6 VIII
otrzymano 7 VIII rano
E[dward] R[aczyński]

Prosimy zbadać poufnie jaki udział w dziennikach politycznych lub finansowych mają Calderowie, Teniers i inni wspólnicy Timber Corporation¹⁰⁹, czy rozporządzają innymi stosunkami prasowymi, jakie są widoki wyzyskania ich udziału lub pośrednich stosunków dla naszej służby informacyjnej.

– Morawski¹¹⁰ – Polexterne*IPMS, A. 12.53/7, k. 3.*

¹⁰⁹ The Century European Timber Corporation, angielska firma eksploatująca Puszcę Białowieską na mocy umowy podpisanej między firmą a rządem polskim. Spółka miała działać na tym terenie w latach 1924-1934, ale wskutek grabieżczej eksploatacji umowa została rozwiązana w 1929 r. Nie udało się uniknąć wypłacenia przez rząd polski odszkodowania za zerwanie umowy. [oprac. JŁ]

¹¹⁰ Tomasz Konstanty Morawski (1889–1933), pracownik polskiej służby konsularnej; V 1924–I X 1926: urzędnik centrali MSZ, początkowo jako I sekretarz legacyjny z tytułem radcy legacyjnego, następnie (od I I 1925) jako radca ministerialny; zob. SBPSZ, t. I, s. 104.

Nr 449

111. [p]

7 VIII M.S.Z.

Przebieg sztrejku śląskiego wywołanego przejściowem przedłużeniem dnia pracy wyłącznie w hutach spokojny i robotnicy nie dają się opanować komunistom. Pośrednicząc w dzisiejszych pertraktacjach pracodawców i pracobiorców w Warszawie Rząd spodziewa się doprowadzić do kompromisu. Proszę przeciwdziałać ewentualnej wrogiej nam propagandzie w sprawie tej wykazując zgodnie z opublikowanym pismem Sokala¹¹¹ do Alberta Thomasa¹¹² 30 lipca, że zarządzenie polskie powzięte na 3 miesiące i dotyczące wyłącznie Śląska umotywowane jest tylko warunkami, które wytwarza na polskim obszarze gospodarczym przedłużenie dnia pracy w Niemczech. Proszę powołać się na oświadczenie premiera w Sejmie 31 lipca, że Rząd Polski cofnie swe zarządzenia skoro tylko Niemcy przywrócą 8-godzinny dzień pracy.

– Morawski

Polexterne

*IPMS, A. 12.53/7, k. 4.***Nr 450**

73. [w]

8 VIII,

wysłano 8 VIII, 11 noc

E[dward] R[aczyński]

M.S.Z.

¹¹¹ Franciszek Sokal (1881–1932), inż., działacz polityczny, dyplomata; 1920–1924: członek Delegacji Polskiej przy LN; 1920–31 III 1932: delegat Polski do Rady Administracyjnej Międzynarodowego Biura Pracy, będącego organem Międzynarodowej Organizacji Pracy; 17 XI 1924–14 XI 1925: minister pracy i opieki społecznej w gabinecie W. Grabskiego; 11 I 1926–1927: delegat rządu RP do LN (w randze posła nadzwyczajnego i ministra pełnomocnego); zob. H. Korczyk, „Sokal Franciszek” [w:] PSB, t. XL, z. 1 (164), red. H. Markiewicz, Warszawa–Kraków 2000, s. 15-18.

¹¹² Albert Thomas (1878–1932), polityk, działacz związkowy; 12 XII 1916–12 IX 1917: minister do spraw zbrojeń wojennych w rządzie A. Brianda; 1919–1932: przewodniczący Międzynarodowej Organizacji Pracy. [oprac. JŁ]

Refero dzisiejszy telegram szyfrowy Attaché wojskowego [nr] 627. Herriot wyjeżdża do Paryża dla porozumienia się z gabinetem. Głównym zagadnieniem pozostaje ewakuacja militarna.

Skirmunt

IPMS, A. 12.53/7, k. 5.

Nr 451

74. [w]

8 VIII;

wysłano 8 VIII, 11 w nocy

E[dward] Raczyński]

M.S.Z.

Min. Skrzyński

Był dziś u mnie Alfred Nossig¹¹³, oświadczając, że przybywa tutaj w zastępstwie Thugutta, w związku z akcją rozpoczętą za wiedzą i zgodą Prezydenta Rzecz[y]Posp[olitej] i Pana Ministra dla utworzenia Europejskiego Związku Pokojowego, który ma być inicjowany przez komitety w Polsce, Francji, Niemczech i Anglii. Pragnie nawiązać kontakt z sympatyzującymi myśli podobnej politykami tutejszemi celem zorganizowania Komitetu Angielskiego. Uważając zamiary jego za raczej pożyteczne, staram się ułatwiać jego akcję nie angażując w niczem poselstwa. Proszę Pana Ministra o instrukcje. ~~telegraficzną.~~

Skirmunt

IPMS, A. 12.53/7, k. 5.

¹¹³ Alfred Nossig pseud. Pascal, Puk (1863–1943), rzeźbiarz, pisarz, publicysta, działacz polityczny; w latach 90. XIX wieku wyjechał na Zachód; 1923: zainaugurował działalność jako rzecznik federacji europejskiej; po stronie polskiej zaangażowali się w tę działalność Stanisław Thugutt, Władysław Kamieniecki i inni; IX 1926: w Genewie obradowała konferencja postulująca stworzenie „porozumienia europejskiego”; szczegóły zob. A. Piber, „Nossig Alfred” [w:] PSB, t. XXIII, z. 2 (97), red. E. Rostworowski, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk 1978, s. 236–240; J. Łaptos, A. Pytlarz, W. Prażuch, *Historia Unii Europejskiej*, Albatros, Kraków 2003, s. 23–24. [oprac. JŁ]

Nr 452

110. [p]

M.S.Z., 8 VIII
otrzymano 9 VIII rano
E[dward] Raczyński]

Receptus 54.

Kierując się głównie względami wypróbowanymi natury politycznej komitet prawniczy dla spraw przejścia kontroli zbrojeń państw centralnych przez Ligę Narodów wszystkimi głosami przeciw Belgii, która ^{a...}^a broniła formułki polskiej, wydał opinię wyłączającą z udziału w Radzie zarówno Państwa kontrolowane, jak i zainteresowane. Komitet oparł się na fikcyjnej zupełnie tezie prawniczej jakoby odnośne traktaty pokojowe wskazywały, iż państwa podpisane pod traktatami zrzekły się milcząco (*ont renoncé tacitement*) udziału udziału [powtórzenie!] w Radzie w momencie gdy będzie ona obradowała nad metodami prawa kontroli. Teza ta jest jaskrawie sprzeczna z powszechnymi zasadami zawartymi w *alinea 5* Artykułu 4 paktu¹¹⁴, od którego odstępstwa muszą być *explicite* stypulowane.

Szczegóły raportem bezpośrednio z Genewy. Proszę przedstawić w F.O. pełną bezpodstawność z punktu widzenia prawnego powziętej przez Komitet opinii i sugerować konieczność jej rewizji przez Radę Ligi Narodów. –

– Otrzymują: Rzym, przez Paryż, Praga, Bukareszt, Belgrad.

Będę starał się uzyskać dopuszczenie państw zainteresowanych:

I-mo: do udziału w Radzie Ligi, gdy będzie się zajmowała kontrolą określonego państwa,

II-ndo: w C.P.C. na zasadzie artykułu 2-giego jej regulaminu,

III-tio: w ewentualnych organach kontrolnych.

Skrzyński

IPMS, A. 12.53/7, k. 6-7.

¹¹⁴ Mowa o pakcie LN; ustęp ów stanowił;

„Każdy Członek Związku, w Radzie nie reprezentowany, będzie wezwany, aby wysłał tam swego przedstawiciela, ilekroć Radzie zostanie przedłożona sprawa, która szczególnie dotyka jego interesów.” DzURP, 1920, N° 35, poz. 200.

Nr 453

14. [p]

Paryż, 9 VIII,
otrzymano 10 VIII rano
E[dward] R[aczyński]

Powołując się na dzisiejsze wiadomości prasowe o konferencji, w sprawie długów międzysojusznicznych, zapytałem na Quai d'Orsay o bliższe wyjaśnienia, jak również czy informacja o rzekomem projekcie francusko–angielskim ścisła. Odpowiedziano, iż Quai d'Orsay nie posiada co do tego żadnych informacji, że to jednak nie wyklucza możliwości odnośnych *pourparlers*¹¹⁵ w Londynie, wobec tego stosownie do instrukcji zastrzegłem konieczność udziału Polski w granicach naszego interesu przy ogólnym rozważeniu kwestii długów międzysojusznicznych.

Chłapowski

IPMS, A. 12.53/7, k. 7-8.

Nr 454

112. [p]

MSZ, 9 VIII,
otrzymano 10 VIII rano
E[dward] R[aczyński]

Nossig bawił w Warszawie, konferował ze sferami urzędowymi i sejmowemi, nie otrzymał znikąd upoważnienia do działania w ich imieniu. Projekt jego zmierzający do objęcia artykułem 19 Paktu Ligi rewizji granic terytorialnych¹¹⁶ zgadza się z tezą Rządu Niemieckiego w odpowiedzi na projekt *Traité d'Assistance mutuelle*¹¹⁷. Proszę nie zrażając Nossiga zachować

¹¹⁵ Franc. 'rozmowy', 'rokowania', 'pertraktacje'.

¹¹⁶ Art. ów stanowił:

„Zgromadzenie może od czasu do czasu wzywać Członków Związku, aby przystąpili do ponownego zbadania traktatów, które nie dają się już stosować oraz położenia międzynarodowego, którego dalsze trwanie mogłoby zagrozić pokojowi świata.”

DzURP, 1920, № 35, poz. 200.

¹¹⁷ Mowa w tym kontekście o wspomnianym już wyżej tzw. Protokole Genewskim.

wobec niego najdalej idącą ostrożność i nie ułatwiać jego akcji jako sprzecznej z naszymi interesami.

Morawski, Polexterne

IPMS, A. 12.53/7, k. 8.

Nr 455

3. [p]

Rzym, 10 VIII,
otrzymano 11 VIII rano
E[dward] R[aczyński]

Otrzymałem instrukcję telegraficzną ponownie interweniować w sprawie przejęcia przez Radę Ligi Narodów kontroli rozbrojenia. Tutejsze Ministerstwo Spraw Zagranicznych ma wiadomości, że nawet Anglia uznała przedwczesność swych wniosków w tej sprawie. Proszę o telegraficzne wyjaśnienia.

Drohojowski¹¹⁸

IPMS, A. 12.53/7, k. 9.

Nr 456

75. [w]

11 VIII,
wysłano 11 VIII, 12 wieczór
E[dward] R[aczyński]

M.S.Z.

Od powrotu Herriot[a] z Paryża można pomyślnie zakończenie konferencji uważać za pewne. Francja gotowa rozpocząć militarną ewakuację Ruhry równocześnie z ekonomiczną, zakończyć w przeciągu roku. Prawdopodobne skrócenie tego okresu. Ewakuacja Kolonii nie nastąpi bez

¹¹⁸ Jan Drohojowski (1901–1979), dyplomata polski; 1923–1926: sekretarz Poselstwa RP w Rzymie.

porozumienia z Francją, ma być uzależniona od faktycznego wykonania przez Niemcy zobowiązań traktatowych. Francja chce związać z tem przeprowadzenie kontroli rozbrojenia Niemiec. Wobec pogłosek 1-mo, że bliskim jest rozpatrywanie na specjalnej komisji długów międzysojuszniczych; 2-ndo, że sprawa paktu gwarancyjnego może być wysunięta przez Niemcy w myśl znanej ich koncepcji, zastrzegłem wyraźnie dzisiaj w rozmowie z szefem Wydziału F.O. zainteresowanie i konieczność udziału Polski w obu sprawach. Jutro mam [1 wyraz¹¹⁹] rozmowę z Herriotem.

Skirmunt

IPMS, A. 12.53/7, k. 10.

Nr 457

76. [w]

11 VIII,

wysłano 11 VIII, 12 wieczór

E[dward] R[aczyński]

M.S.Z.

Receptus 108.

Ani Calder, ani Teniers specjalnych wpływów w prasie nie mają.

Skirmunt

IPMS, A. 12.53/7, k. 11.

Nr 458

77. [w]

12 VIII

M.S.Z.

Ministre Skrzyński

¹¹⁹ Wyraz nieczytelny.

Receptus 112.

Działalem w myśl instrukcji. Na usilną prośbę Nossiga przesyłam przez niego zredagowany telegram do Pana Ministra: Po rozmowach z Murray¹²⁰, Cecil, Parmoor¹²¹, Ponsonby, donoszę, że projekt Cecila zupełnie upadł. Innego poważnego konkretnego projektu nie ma. Wszyscy sądzą, że w Genewie powstanie jakaś nowa inicjatywa. Nasz komitet napotyka na sympatię. Executive Committee of Nations Union chce doń przystąpić i poprzeć nasz projekt związku pokojowego w Genewie. Thugutt i ja listownie prosiliśmy Pana Ministra o przybycie do Paryża celem osobistych rokowań. Droga do akcji Pana Ministra zupełnie otwarta. Chwila dla zabezpieczenia interesów Polski niesłychanie korzystna. Proszę o zawiadomienie telegraficzne pod adresem Poselstwa paryskiego czy można spodziewać się przybycia jego 16-tego. – Nossig.”

Szczegóły kurierem.

Skirmunt

IPMS, A. 12.53/7, k. 11-12.

Nr 459

78 2. [w]

13 VIII

M.S.Z. Rzym

Receptus 3.

Informacja o Anglii polega na nieporozumieniu. Rozumiem, że opinia jurystów będzie rozpatrywana przez Radę Ligi na najbliższej sesji.

Skirmunt

IPMS, A. 12.53/7, k. 12.

¹²⁰ George Gilbert Aimé Murray (1866–1957), Brytyjczyk urodzony w Australii, intelektualista, filolog klasyczny, wybitny znawca kultury i języka antycznej Grecji; od 1908: profesor greki Uniwersytetu Oksfordzkiego przy katedrze posiadającej przywileje królewskie (Regius Professor of Greek); 1916–1918: wiceprzewodniczący League of Nations Society; 1921–1922: delegat LN w Unii Południowej Afryki (na zaproszenie Jana Smutsa ówczesnego premiera UPA); od 1923: prezes League of Nations Union.

¹²¹ Błąd; winno być Parmoor.

Nr 460

78. [w]

13 VIII,
wysłano 13 VIII, 8 wiecz[ór]
E[dward] R[aczyński]

M.S.Z.

Rozmawiałem dziś z Herriotem o sprawach bezpieczeństwa, rozbrojenia Niemiec, długów międzysojuszniczych, precyzując w każdej sprawie nasze stanowisko. Konferencja przeciągnie się prawdopodobnie do pierwszych dni przyszłego tygodnia. Dzisiaj raport.

Skirmunt

*IPMS, A. 12.53/7, k. 12.***Nr 461**

113. [p]

MSZ 13 VIII,
otrzymano 14 VIII rano
E[dward] R[aczyński]

Wobec spodziewanego przyjazdu do Warszawy przedstawiciela Teniersa dla zakończenia pertraktacji o 10000 hekt[arów] terenów naftowych w Małopolsce Wschodniej upraszam Pana o szczegółowe dane o osobie, wpływach i reputacji Teniersa oraz o informacje czy powyższa transakcja nie mogłaby być wykorzystana w kierunku politycznym.

Morawski
Skrzyński

*IPMS, A. 12.53/7, k. 13.***Nr 462**

79. [p]

MSZ 15 VIII,

otrzymano 15 VIII rano
E[dward] R[aczyński]

Receptus 110.

W rozmowie z szefem Wydziału F.O. wykonałem instrukcję. Będę jeszcze omawiał tę sprawę z innymi miarodajnymi czynnikami. Chociaż opinia jurystów jest nadzwyczajnie słabo umotywowaną, wydaje mi się b[ardzo] wątpliwem by delegat angielski poszedł przeciw niej.

Skirmunt

IPMS, A. 12.53/7, k. 13.

Nr 463

80. [w]

15 VIII,
wysłano 15 VIII rano
E[dward] R[aczyński]

M.S.Z.

W rozmowie z szefem Wydziału F.O. przedstawiłem sprawę wejścia Niemiec do Ligi Narodów zgodnie z instrukcją ND I 1213. F.O. uważa, że sprawa jeszcze nie dojrzała. Niemcy nie zgłosił prośby o przyjęcie. Warunki stawiane przez nie poufnie: 1° nie potwierdzać zobowiązań traktatowych^b przewidzianych ust. 1 Paktu^b; 2° otrzymać od razu miejsce w Radzie – są według F.O. nie do przyjęcia. Szef Wydziału sądzi, że sprawa przyjęcia Niemiec będzie mogła być postawiona tylko po gruntownym przygotowaniu i upewnieniu się, że przeprowadzona zostanie.

Skirmunt

IPMS, A. 12.53/7, k. 13-13A.

Nr 464

81. [w]

15 VIII,

wysłano 6 wieczór
E[dward] R[aczyński]

M.S.Z.

Pod naciskiem Paryża Herriot obstaje przy rocznym terminie ewakuacji wojskowej. Stanowisko Francji zostało wczoraj poparte przez wszystkich aliantów. Drugi dzień oczekuje się odpowiedzi niemieckiej. Wszystkie inne sprawy na ukończeniu.

Rząd angielski listem Premiera zaakceptował punkt widzenia francuski co do kontroli zbrojeń niemieckich (plan konf[erencji] Amb[asadorów] z poprawkami Focha). Ewakuacja Kolonii ma być decydowana na osobnej konferencji w grudniu stosownie do wykonania przez Niemcy zobowiązań traktatowych. Proszę zakomunikować Sztab[owi] Gen[eralnemu]¹²².

Skirmunt

IPMS, A. 12.53/7, k. 13A.

Nr 465

115. [p]

MSZ, 16 VIII,
otrzymano 16 VIII, 6 wiecz[ór]
E[dward] R[aczyński]

Proszę powtórzyć telegram N° 80, ostatnie cztery wyrazy.

Polexterne

IPMS, A. 12.53/7, k. 13B.

Nr 466

82. [w]

16 VIII,
wysłano 6 wiecz[ór]

¹²² Stanisław Haller (1872–1940), płk art. c.k. armii; gen. por. WP z 1 I 1920; gen. dyw. WP z 1 VI 1919; 1920: członek Rady Obrony Państwa; 9 VI 1923–12 V 1926: szef Sztabu Generalnego WP.

E[dward] R[aczyński]

M.S.Z.

Receptus 115.

..upewnieniu się, że przeprowadzoną zostanie.

Skirmunt

*IPMS, A. 12.53/7, k. 13B.***Nr 467**

83. [w]

16 VIII,

wysłano 8 wiecz[ór]

M.S.Z.

Wobec ustąpienia Niemców w sprawie terminu ewakuacji wojskowej konferencja dobiega końca. Sekretariat wygotowuje pośpiesznie dokumenty, które może jeszcze dzisiaj zostaną podpisane. Delegacja francuska zamierza wyjechać w poniedziałek rano.

Skirmunt

*IPMS, A. 12.53/7, k. 13B.***Nr 468**

114. [p]

M.S.Z., 16 VIII,

otrzymano 16 VIII, 8 wiecz[ór]

Według relacji z Genewy Rząd angielski ma zgłosić podczas zgromadzenia swoje przystąpienie do *disposition facultative*¹²³ protokołu Trybunału Sprawiedliwości międzynarodowej w Hadze o obowiązkowym arbitrażu¹²⁴. W Sekretariacie Ligi utrzymują w związku z tem, że Anglia wysunie projekt oparcia traktatu wzajemnej pomocy na zasadzie arbitrażu. Proszę sprawdzić i wy badać zamierzenia miarodajnych czynników w tej materii.

Poexterne

IPMS, A. 12.53/7, k. 13B.

Nr 469

116. [p]

M.S.Z., 16 VIII,
otrzymano 17 VIII rano
E[dward] R[aczyński]

Proszę przesłać najbliższym kurierem preliminarz wydatków prasowych, które zapewniłyby regularne i obfite publikowanie codziennych wiadomości polskich politycznych i ekonomicznych oraz umożliwiłyby kampanię w jednym z zaprzyjaźnionych dzienników. Oczekuję propozycji co do ewentualnego wciągnięcia spółki drzewnej białowieskiej do tej sprawy.

Poexterne

IPMS, A. 12.53/7, k. 13C.

Nr 470

84. [w]

18 VIII,
wysłano 7 wieczór

¹²³ Franc. 'rozporządzenie opcjonalne'.

¹²⁴ Protokół o obowiązkowym arbitrażu.

M.S.Z.

Receptus 114.

Informowałem się w F.O. Wiadomość wydaje się przedwczesna. Ani w sprawie arbitrażu, ani nowych projektów paktu F.O. nic konkretnego nie opracowuje i o niczym konkretnym nie wie. Idea arbitrażu brzmiała jednak we wszystkich końcowych przemówieniach konferencji.

Skirmunt

IPMS, A. 12.53/7, k. 13C.

Nr 471

117. [p]

M.S.Z., okólnik, 18 VIII
otrzymano 19 VIII rano

Przypominam konieczność bezpośredniego komunikowania Genewie wszystkich relacji telegraficznych i raportów dotyczących kontroli zbrojeń przez Ligę Narodów.

Poexterne

IPMS, A. 12.53/7, k. 13C.

Nr 472

118. [p]

M.S.Z., 21 VIII
otrzymano 22 VIII rano

List otrzymałem. Zgadzam się na propozycję Pana Posła z tem postanowieniem, że Ciechanowski musi objąć urządowanie w centrali najpóźniej 15 października.

Skrzyński

IPMS, A. 12.53/7, k. 13D.

Nr 473

119. [p]

M.S.Z., 22 VIII
otrzymano 23 VIII rano
E[dward] R[aczyński]

Wróblewski¹²⁵ komunikuje informacje londyńskiego korespondenta „Chicago Tribune”¹²⁶, treści następującej: Za cenę wejścia Niemiec do Ligi Narodów Anglia przyrzekała stałe miejsce w Radzie Ligi Narodów, rewizję na korzyść Niemiec mandatu co do Gdańska oraz klauzul polskiego korytarza, natomiast odrzuciła postulat zrównania przywilejów kolonizacyjnych Niemiec i Anglii w Afryce Wschodniej. Warunki te są rzekomo wynikiem paromiesięcznych rokowań między Londynem a Berlinem. Proszę Pana o sprawdzenie źródła informacji. – Morawski –.

Polexterne

IPMS, A. 12.53/7, k. 13D.

Nr 474

120. [p]

M.S.Z., okólnik, 22 VIII
otrzymano 23 VIII rano
E[dward] R[aczyński]

Wobec pogłosek prasowych o rychłym zwołaniu w Paryżu konferencji w sprawie długów międzysojusznicznych i odszkodowań niemieckich oraz ewentualnie austriackich i węgierskich poleciłem Posłowi w Paryżu sprawdzić rzeczywisty stan rzeczy i w razie potwierdzenia wpłynąć na zapewnienie naszego udziału.

¹²⁵ Władysław Wróblewski (1875–1951), polski polityk i dyplomata; 15 III 1921–9 XI 1922: poseł RP w Londynie (faktycznie do Londynu przybył dopiero 18 IV 1921); 1 XI 1922–13 X 1925: poseł RP w Waszyngtonie; zob. SBPSZ, t. II, s. 96-97.

¹²⁶ Jeden z pięciu największych dzienników amerykańskich; wydawany w Chicago przez Tribune Company; jest najważniejszą gazetą okręgu metropolitalnego Chicago i środkowo-zachodnich Stanów Zjednoczonych.

Stosownie do bezpośrednich wiadomości, które nadejdą bezpośrednio z Poselstwa w Paryżu, proszę poprzeć energicznie jego starania wskazując na nasze rzeczowe zainteresowanie związane z projektowaną konferencją.

Skrzyński

IPMS, A. 12.53/7, k. 13E.

Nr 475

121. [p]

M.S.Z., okólnik, 22 VIII
otrzymano 23 VIII rano
E[dward] R[aczyński]

Zwracam uwagę na raport Pos[elstwa] Polsk[iego] w Berlinie 902 T. i proszę wszechstronnie wykorzystać informacyjnie przesunięcie wewnętrzne niemieckiej prawicy. – Morawski

Poexterne

IPMS, A. 12.53/7, k. 13E.

Nr 476

122. [p]

M.S.Z., 23 VIII
otrzymano 24 VIII rano
E[dward] R[aczyński]

Prasa podaje pogłoski o rzekomej akcji Anglii spowodowania powiększenia liczby członków Rady Ligi Narodów. – Sekretariat Ligi jest zdania, że pogłoski te nie mają podstaw. Proszę o zbadanie informacji z uwzględnieniem instrukcji Ministerstwa z dn[ia] 20 lipca D.I.1213. Telegrafowanie bezpośrednio również delegacji w Genewie. – Morawski

Poexterne

IPMS, A. 12.53/7, k. 13E-13F.

Nr 477

123. [p]

M.S.Z., 24 VIII

24 VIII wieczór

E[dward] R[aczyński]

Filipowicz¹²⁷ donosi z dobrego źródła, że agent angielski w Kownie zakomunikował, że Anglia uważa sprawę wileńską za skończoną, i że wniosek litewski na Zgromadzeniu nie będzie popierany. Tem ma się tłumaczyć zaszły ostatnio w Kownie wybuch niechęci względem Anglii.

– Morawski

Poexterne

IPMS, A. 12.53/7, k. 13F.

Nr 478

124. [p]

M.S.Z., okólnik, 25 VIII

otrzymano 26 VIII rano

E[dward] Raczyński]

Belgrad komunikuje, że poselstwa jugosłowiańskie w Londynie, Rzymie i Brukseli otrzymały instrukcję pokrywającą się w sprawie kontroli rozbrojenia ze stanowiskiem polskim i polecającą zachowywać kontakt z przedstawicielstwami polskimi. Stanowisko Czechosłowacji w sprawie udziału zainteresowanych w Radzie pozostaje dwuznaczne, ma być przedmiotem rozmów Benesza z Marynkowiczem¹²⁸ w Lublanie. Proszę o porozumienie się z poselstwem jugosłowiańskim, stwierdzenie czy interweniowało. – Morawski

Poexterne

IPMS, A. 12.53/7, k. 13F-13G.

¹²⁷ Tytus Filipowicz (1883–1953), dyplomata; 27 X 1922–6 IX 1927: poseł RP w Helsingforsie (Helsinki); zob. SBPSZ, t. II, s. 32-34.

¹²⁸ Właśc. Vojislav Marinković (1876–1935), serbski polityk i ekonomista; 1919: członek delegacji Serbii na Konferencję Pokojową w Paryżu; 27 VII–6 XI 1924: minister spraw zagranicznych w gabinecie L. Davidovicia; dane dotyczące polityków południowo-wschodnio-europejskich, zob. K. Kiser, „Handbuch der Regierungen südosteuropas (1833–1980)”, t. II, Graz 1982, s. 19.

Nr 479

85. [w]

25 VIII,
wysłano 8 wieczór

M.S.Z., kopia: Paryż, Min. Skrzyński, Genewa

Widziałem lorda Parmoora wyjeżdżającego jutro rano do Genewy. Wyniki rozmowy: 1) Przystąpienie Anglii do klauzuli arbitrażowej haskiej omawiane lecz niezdecydowane; 2) W sprawie powszechnego rozbrojenia delegacja angielska konkretnego projektu nie przygotowuje, wystąpi z pewnymi dezyderatami, wśród których projekt powszechnej konferencji; 3) Parmoor chętnie widziałby powiększenie składu Rady Ligi, sądzi jednak, że sprawa stanie się aktualną gdy będzie decydowane przystąpienie Niemiec, czego obecnie spodziewać się nie należy; 4) P[armoor] poufnie przyznał, że opinia jurystów bardzo słabo umotywowana przewiduje jednak przyjęcie jej; 5) Sprawę wileńską uważa za ostatecznie załatwioną.

Skirmunt

*IPMS, A. 12.53/7, k. 13G.***Nr 480**

86. [w]

26 VIII,
wysłano 8 wieczór

M.S.Z.

Premier angielski na prywatną prośbę interesuje się losem Jerzego Kozłowskiego trzymanego w areszcie miejskim w Sarnach na Wołyniu jakoby za nielegalne przekroczenie granicy polskiej. Grozi mu jakoby odesłanie do Rosji na pastwę Sowietów. Proszę prędko informacje.

Skirmunt

IPMS, A. 12.53/7, k. 13H.

Nr 481

125. [p]

M.S.Z., 26 VIII
otrzymano 27 VIII rano
E[dward] R[aczyński]

Refero PIV 156. Termin przedłożenia preliminarza upływa 1 września, konieczne proszę zakomunikować natychmiast telegraficznie plan służby informacyjnej, wysokość kosztów. –

Morawski
Polexterne

IPMS, A. 12.53/7, k. 13H.

Nr 482

87. [w]

27 VIII,
wysłano ^a.....^a

M.S.Z.

Receptus 125

Preliminarz wysłałem, będzie doręczony sobota rano.

Skirmunt

IPMS, A. 12.53/7, k. 13H.

Nr 483

88. [w]

27 VIII,
wysłany 27 VIII wieczór
E[dward] R[aczyński]

M.S.Z.

Receptus 113

Informacja „Chicago Tribune” niepoważna. Kierownik biura prasowego F.O. scharakteryzował ten dziennik jako znany z kaczek dziennikarskich. Zainterpelowany korespondent londyński twierdził, że źródła wiadomości nie pamięta. Znamienne jest, że opublikowana została tylko w Ameryce, nie zaś w wydaniach europejskich dziennika.

Skirmunt

IPMS, A. 12.53/7, k. 13H.

Nr 484

126. [p]

M.S.Z., 27 VIII
otrzymano 27 VIII wieczór
E[dward] R[aczyński]

W telegramach szyfrowych międzyplacówkowych proszę zaznaczyć rozdzielnik.

Poexterne

IPMS, A. 12.53/7, k. 13I.

Nr 485

89. [w]

27 VIII,
wysłany 27 VIII wieczór
E[dward] R[aczyński]

M.S.Z.

Receptus 126

Telegram szyfrowy N° 85 otrzymał Paryż, Genewa.

Skirmunt

IPMS, A. 12.53/7, k. 13I.

Nr 486

1. [p]

29 VIII, Bern
otrzymany 6 [IX] wieczór
E[dward] Raczyński]

Dla attaché wojskowego¹²⁹: Zgłosił się Bułgar Miliński, żąda za doręczenie wiadomych podobno dokumentów 42 £. Czy zaawansować i dokumenty wprost przesłać do Warszawy? Ewentualnie proszę przesłać ich spis. Sprawa pilna.

Modzelewski

*IPMS, A. 12.53/7, k. 13I.***Nr 487**

1. [w]

29 VIII,
wysłano 7 wieczór

Berno

Receptus 1.

M[iliński] agent międzynarodowy niepewnej opinii. Otrzymał od poselstwa £ 25 na podróż Berlin–Wiedeń, gdzie zobowiązał się doręczyć bezpłatnie naszemu poselstwu dla przesłania do Warszawy dokumenty rzekomo ważne, dotyczące organizacji wywrotowej i szpiegowskiej w Polsce. Żadnej odpowiedzialności za M[ilińskiego] ani finansowej, ani moralnej nie bierzemy.

Polmission

IPMS, A. 12.53/7, k. 13I.

¹²⁹ Zob. P. Stawecki, *Attaché wojskowi Drugiej Rzeczypospolitej*, „Przegląd Historyczno-Wojskowy”, Nr 2 (202), 2004, s 113.

Nr 488

127. [p]

29 VIII, M.S.Z.
otrzymano 30 VIII rano

Receptus 86.

Wiadomości ścisłe. Min[inisterstwo] Spraw Wewnętrznych] zarządziło wstrzymanie wysiedlenia. Kozłowski pragnie wyjechać do Francji. Czy Premier zgłaszał dalsze życzenia. –

Morawski
Polexterne*IPMS, A. 12.53/7, k. 13J.***Nr 489**

128. [p]

1 IX, M.S.Z., okólnik
otrzymano 2 IX rano

Prasa donosi, że Łotwa, Litwa i Estonia założyły w Londynie protest przeciw deklaracji sowieckiej w protokole dodatkowym umowy angielsko–sowieckiej, według którego na Rząd Sowiecki przypada tylko połowa zobowiązań byłego imperium, reszta zaś na państwa nowo powstałe. Deklaracja taka Ministerstwu nieznana. Proszę poufnie zebrać wyczerpujące informacje. Telegrafować.

Morawski

*IPMS, A. 12.53/7, k. 13J.***Nr 490**

129. [p]

1 IX, M.S.Z., okólnik
otrzymano 2 IX rano

Proszę o wiadomości jak zamierza reagować tamtejszy Rząd na zapowiedzianą notę niemiecką w sprawie odpowiedzialności za wojnę.

Morawski

IPMS, A. 12.53/7, k. 13J.

Nr 491

90. [w]

2 IX

M.S.Z.

Receptus 128.

To nie była nota protestująca lecz list do gazet wywołany zwrotem w przemówieniu Kenworthy¹³⁰ w czasie debaty parlamentarnej nad traktatem. Szczegóły kurierem.

Skirmunt

IPMS, A. 12.53/7, k. 13J.

Nr 492

3. [p]

5 IX. Berlin

otrzymano 6 IX

E[dward] R[aczyński]

Receptus raport attachè wojsk[owego] 670/51.

Miliński znany nam jako zdeklarowany oszust. Tutejsze poselstwo bułgarskie wyparło się wszelkiej z nim współpracy. Refero okólnik M.S.Z. 104 przestrzegający przed nim. Dotąd M[iliński] się do nas nie zgłosił w sprawie poruszanej w raporcie.

Olszowski

IPMS, A. 12.53/7, k. 13K.

¹³⁰ Joseph Montague Kenworthy, 10. baron Strabolgi (1886–1953), brytyjski polityk liberalny, a następnie związany z Partią Pracy; od 1919: członek Izby Gmin.

Nr 493

91. [w]

6 IX,
wysłano 4 p[o] poł[udniu]

M.S.Z.

Receptus 129.

Nota do dziś nie nadeszła. F.O. uważałoby ją za wielki błąd i spodziewa się, że wcale nie nadejdzie.

W przeddzień wyjazdu Premiera angielskiego do Genewy nadeszła propozycja Rządu franc[uskiego] porozumienia między aliantami co do ewentualnej odpowiedzi. Pozostawiono sprawę do omówienia w Genewie skąd F.O. informacji dalszych nie otrzymało.

Skirmunt

*IPMS, A. 12.53/7, k. 13K.***Nr 494**

116. [p]

6 IX, Genewa
otrzymano 7 IX rano

Raporty Pana Ministra w sprawie prasy angielskiej otrzymałem. Żywszy ton prasy światowej, która zaczyna się Polską interesować jest naturalnym następstwem naszej aktywnej polityki, która nie uznaje letniej atmosfery, w której kontury naszej polityki zaczęły się zacierać i rozpląwać w mgłę. Każdy artykuł wzięty o Polsce nie może być wyrazem i odbiciem mojej polityki i wobec tego odchylenia od odnośnego punktu widzenia są nieuniknione i niegroźne. Z nimi polemizować nie warto i taktycznie nie trzeba. Natomiast jest koniecznym by w innych dziennikach inspirowanych przez poselstwo ukazywały się artykuły oświetlające dokładnie moją politykę. Przedstawiłem ją wobec zebrania całego świata politycznego w czwartek w Lidze Narodów. Będę oczekiwał artykułów rozwijających te moje punkty widzenia. Obawy

ambasady francuskiej co do możliwego oziębienia naszych stosunków polegają na złej informacji. Wczoraj Herriot wręczył mi Wielki Krzyż Legii.

Skrzyński

IPMS, A. 12.53/7, k. 13K-13L.

Nr 495

130. [p]

M.S.Z, 7 IX

otrzyman[a] 8 IX.

E[dward] R[aczyński]

Wobec pogłosek o jeździe Sahma z Genewy do Londynu oświadczyłem dziś Max Müllerowi, iż spodziewamy się, że czynniki rządowe angielskie nie przyjmą go, o ile zgłosi się bezpośrednio, a nie przez Poselstwo Pol[skie]. W razie przybycia Sahma i zgłoszenia się do Pana Posła proszę o okazanie mu jak największej kurtuazji.

Morawski

IPMS, A. 12.53/7, k. 13L-13M.

Nr 496

4. [p]

Genewa, 8 IX

otrzymano 9 IX rano

E[dward] R[aczyński]

Korespondent tutejszy „Times’a” skarżył się, że jego długi raport o mojej mowie nie został umieszczony w jego dzienniku. Proszę użyć wpływów Poselstwa w redakcji żeby to zaniedbanie naprawić. Sposobność się nadarza w związku z moim jutrzejszym przemówieniem w Lidze Narodów w sprawie mniejszości. Mogą podać oba *comptes rendus*¹³¹ razem.

¹³¹ Franc. ‘sprawozdanie’.

Skrzyński

*IPMS, A. 12.53/7, k. 13M.***Nr 497**

2. [w]

Genewa 9 IX,
wysłano 7 wiecz[ór]

Receptus 4.

Redaktor „Times” zapewnił, że telegram o dzisiejszej mowie Pana Ministra będzie umieszczony. Obiecał podnieść znaczenie pierwszej mowy w artykule wstępnym. Nieogłoszenie pierwszego telegramu tłumaczy brakiem miejsca, które całe zajęte było mową premiera ang[ielskiego].

Skirmunt

*IPMS, A. 12.53/7, k. 13M.***Nr 498**[p]¹³²M.S.Z. 9 IX, okólnik
otrzymano 10 IX

Wobec prawdopodobieństwa otrzymania z Genewy telegr[amów] szyfrowych francuskich wydział szyfr[ów] przypomina, że telegr[amy] te rozpoczynają się w języku polsk[im] szyfrem N 42, następnie po użyciu odpowiedniego zwrotu przechodzi się na szyfr franc[uski] N 41. Zmiennik przez cały czas pozostaje normalny międzyplacówkowy. Szyfr franc[uski] posiada M.S.Z. Paryż, Londyn, Bruksela, Bukareszt, Genewa.

¹³² Numeru porządkowego brak.

Polettere

*IPMS, A. 12.53/7, k. 13M-13N.***Nr 499**

4. [p]

Berlin, 20 IX
otrzymana 20 IX wieczór

Informują mnie, że Anglia dąży do szybkiego zawarcia z Niemcami traktatu handlowego, jeszcze przed podpisaniem traktatu handlowego pomiędzy Francją a Niemcami. Anglia podobno gotowa przytem przekazać Niemcom część mandatów kolonii. Przedwstępne rozmowy między Berlinem a Londynem od kilku tygodni rozpoczęte. Podobno nawet Abernon¹³³ Niemcom złożył jakiś projekt. Proszę usilnie stałe dokładne informacje. Otrzymują: Warszawa, Genewa, Londyn.

Olszowski

*IPMS, A. 12.53/7, k. 13N.***Nr 500**

2. [w]

22 IX,
wysłano 7 wieczór

Berlin, kopie Warszawa, Genewa

Receptus Berlin

F.O. twierdzą, że Abernon miał poleczone jedynie sondowanie i omawianie luźnego projektu zasadniczych formuł handlowych jako podstawy do rokowań. A[bernon] telegrafował

¹³³ Edgar Vincent 1 wicehrabia d'Abernon (1857–1941), brytyjski polityk, dyplomata, kolekcjoner sztuki, pisarz; 1899–1906: poseł do Izby Gmin z Partii Konserwatywnej; od 1920: członek Tajnej Rady (Privy Council); 1920–1925: ambasador Wielkiej Brytanii w Berlinie.

donosząc o wyznaczeniu przez Niemcy dwóch urzędników do rokowań, prosząc o przysłanie urzędnika tutejszego Min[isterstwa] P[rzemysłu] i H[andlu], który wyjechał sobota do Berlina. Tu przewidują, że Niemcy wysuną, możliwie już wysunęli wobec A[bernona] żądanie odnośnie dopuszczenia emigracji niemieckiej do Indii. Sprawa mandatów kolonii według F.O. nie mogła być dyskutowana ze strony angielskiej, choć nie wykluczają możliwości wysunięcia jej przez Niemców. Otrzymują: Warszawa, Berlin, Genewa.

Ciechanowski

IPMS, A. 12.53/7, k. 13N-13O.

Nr 501

132. [p]

M.S.Z., 27 IX
otrzymano 28 IX rano

Proszę uzyskać zgodę Rządu na zawinięcie w październiku okrętu „Warta”¹³⁴ do portu Barrow-on-Furness po ładunek wytwórni wojskowych Vickers Armstrong¹³⁵.

Dowódca Capitaine de fregatte¹³⁶ Burhardt¹³⁷ 5 oficerów i 38 załogi.

Postój uzależniony od trwania ładunku.

Poexterne

IPMS, A. 12.53/7, k. 13O.

¹³⁴ ORP Warta, transportowiec Marynarki Wojennej RP, (ex SS „P.L.M. 5”), następnie w służbie cywilnej jako SS „Warta”; na początku 1924 r. kierownictwo Marynarki Wojennej zakupiło we Francji statek Paris-Lyon-Méditerranée, zwodowany w 1916 r. w Ecrose w stanie Michigan; 3 VI 1924–22 IV 1927: okres służby tej jednostki w Marynarce Wojennej RP.

¹³⁵ W latach 20. XX w. firma Vickers połączyła się z mającym swą siedzibę w konurbacji Tyneside, przedsiębiorstwem inżynieryjnym Armstrong Whitworth, założonym przez W.G. Armstronga; w rezultacie powstała firma Vickers-Armstrongs, Ltd.; należy zaznaczyć, iż przed połączeniem oba przedsiębiorstwa rozwijały się w myśl zbieżnych strategii i oferowały podobną gamę produktów wojskowych.

¹³⁶ Franc. ‘komandor porucznik’.

¹³⁷ Mieczysław Burchardt przezyw. „Lornetka” (1887–1963), lejtnant rosyjskiej marynarki wojennej z 27 V 1914; 1917: zwolniony z armii rosyjskiej; od lutego 1919: w armii gen. J. Hallera; kmdr por. z 1 VI 1919; służy wówczas w KMW jako szef Wydziału Ogólnego; w początkach 1924 r. zajmuje się zakupem „Warty”; X 1924: powraca do służby w KMW jako szef jego Wydziału Ogólnego; szczegóły zob. J. M. Czerwiński, op. cit., s. 316-317.

Nr 502

92. [w]

30 IX,

wysłano 6 wiecz[ór]

E[dward] R[aczyński]

M.S.Z.

Receptus 132.

Projektowany przyjazd statku „Warta” nie napotyka trudności.

Polmission

*IPMS, A. 12.53/7, k. 130.***Nr 503**

133. [p]

M.S.Z. 1 X,

otrzymano 2 X rano

E[dward] R[aczyński]

Proszę szczegółowe informacje telegraficznie o C. W.. Kendall, 9-10 Paueras Lane, Queen Street E.C.4., który zamierza finansować pożyczkę dolarową Towarzystwa Kredytowego Ziemskiego¹³⁸. Rzekomo reprezentuje dużą grupę banków, między innymi Barclay¹³⁹.

Morawski

IPMS, A. 12.53/7, k. 130-13P.

¹³⁸ Towarzystwo Kredytowe Ziemskie w Królestwie Polskim, pierwsza polska instytucja bankowa, założona w 1825 r. w Warszawie, będąca stowarzyszeniem właścicieli ziemskich Królestwa Polskiego; inicjatorem jego powstania był Franciszek Ksawery Drucki-Lubecki; zasadniczym celem tej instytucji było udzielanie długoterminowych kredytów, co wspierało polskich ziemian.

¹³⁹ Brytyjska, a zarazem międzynarodowa bankowa i finansowa firma usługowa z siedzibą w Londynie; w latach 1905–1916 Barclays znacznie poszerzył swą działalność przejmując szereg mniejszych banków angielskich; dalsza ekspansja nastąpiła w 1918 r., kiedy to Barclays połączył się z the London, Provincial and South Western Bank, a następnie w 1919 r., kiedy Barclays wszedł w posiadanie the British Linen Bank.

Nr 504

93. [w]

4 X,

wysłano 4 X, 15 po p[ołudniu]

E[dward] R[aczyński]

M.S.Z.

Receptus 133.

Po dłuższych poszukiwaniach stwierdzono, że Kendall przez Barclay Bank i w City nieznanym. Jest w stosunkach z drugorzędną firmą Industrial Debenture Corporation, której adres podawał, a o której referencje oficjalne ujemne.

Polmission

*IPMS, A. 12.53/7, k. 13P.***Nr 505**

94. [w]

14 X,

wysłano 14 X wieczór

E[dward] R[aczyński]

M.S.Z.

Na życzenie F.O. wydałem wizy Panom: Egan¹⁴⁰ kanadyjskiemu wiceministrowi imigracji i komisarzowi emigracyjnemu Little¹⁴¹, którzy jadą do Polski z polecenia rządu kanadyjskiego dla studiów nad emigracją.

Ciechanowski

IPMS, A. 12.53/7, k. 13P.

¹⁴⁰ William. J. Egan, polityk kanadyjski; w latach 20 XX w.: wiceminister do spraw emigracji.

¹⁴¹ William R. Little, polityk kanadyjski; w latach 20. XX w. kanadyjski komisarz do spraw emigracji w Londynie.

Nr 506

134. [p]

M.S.Z. 23 X,
otrzymano 24 X rano
E[dward] R[aczyński]

Receptus P. 1274.

Wobec bliskiego terminu rokowań z Persją w Konst-polu¹⁴² M.S.Z. nie chce przed ich ukończeniem wiązać się udzieleniem *agrement* Assad Chan'owi¹⁴³. Wobec posła perskiego zasłaniać się brakiem odpowiedzi z Warszawy.

Poexterne

IPMS, A. 12.53/7, k. 13P.

Nr 507

1. [w]

28 X,
wysłano 1 po p[ołudniu]
E[dward] R[aczyński]

Waszyngton

Wobec rozpoczęcia jutro rokowań [w] sprawie długów reliefowych i polsko-angielskich prosię telegrafować czy układ ze Stanami Zjednoczonymi zawarty i jakie są główne warunki.

Skirmunt

IPMS, A. 12.53/7, k. 13Q.

Nr 508

1. [p]

Washington, 30 X,

¹⁴² Konstantynopolu.

¹⁴³ Może Assad Khan Jamine Khaghan (1893 –?), 21 IX 1925–1933: poseł Persji w Warszawie.

otrzymano 31 X rano
E[dward] R[aczyński]

Receptus 1.

Podpisania układu oczekuję około połowy listopada, poczem doniosę szczegóły. ^aPodpisania układu oczekuję^a Stanowisko streszcza się w przyjęciu zasadniczo za podstawę układu anglo-amerykańskiego, jednak przy rozpoczęciu pełnych wpłat dopiero od 1930, a wpłacaniu w okresie 1925–1929 minimalnie co rok wzrastających rat *a conto*. Redukcja procentu na 4 ¼% do 15 grudnia 1922, od 1922 do 1932 – 3%, od 15 grudnia 1932 do 1984 – 3 ½%.

Wróblewski

IPMS, A. 12.53/7, k. 13Q.

Nr 509

95. [w]

31 X,
wysłano w południe
E[dward] R[aczyński]

M.S.Z.

Rezultat wyborów dający konserwatystom większość 2/3 izby przeszedł ich oczekiwania. Tłomaczy się głównie reakcją społeczeństwa przeciw wpływom bolszewickim. Przyszły rząd¹⁴⁴ zapowiada się jako oparty na szerokiej podstawie partyjnej z prawdopodobnym udziałem byłych ministrów dawnej koalicji z Churchilem¹⁴⁵ włącznie. Prawdopodobnie Ministrem Spr[aw] Zagr[anicznych] zostanie Austen Chamberlain¹⁴⁶. Gabinet dziś obraduje nad tem czy pozostanie do otwarcia parlamentu.

Skirmunt

¹⁴⁴ Mowa o powstałym 6 listopada 1924 r. konserwatywnym rządzie pod przewodnictwem Stanleya Baldwina.

¹⁴⁵ Winston Leonard Spencer Churchill (1874–1965), brytyjski mąż stanu i polityk z Partii Konserwatywnej; 10 V 1940–27 VII 1945: premier rządu JKMs; szczegóły zob. E.T. Williams, „Churchill, William Leonard Spencer” (w:), DNB. 1961–1970, ed. by E.T. Williams, C.S. Nicholls, Oxford 1981, s. 193-215.

¹⁴⁶ Sir (Joseph) Austen Chamberlain (1863–1937), polityk brytyjski z Partii Konserwatywnej; 6 XI 1924–4 VI 1929: minister spraw zagranicznych Wielkiej Brytanii; D.J. Dutton, „Chamberlain Austen (Joseph)” [w:] ODNB, <http://www.oxforddnb.com/view/article/32531> [31 V 2014].

IPMS, A. 12.53/7, k. 13Q-13R.

Nr 510

96. [w]

31 X,
wysłana 7 wieczór
E[dward] R[aczyński]

M.S.Z.

Receptus 134.

Posel perski dzisiaj zapytywał ponownie o rezultat starań o *agrement*. Na razie zasłaniam się brakiem odpowiedzi z Warszawy. Prosił o przyspieszenie odpowiedzi, dalszą zwłokę uważam za niemożliwą.

Skirmunt

IPMS, A. 12.53/7, k. 13R.

Nr 511

135. [p]

M.S.Z., 31 X, okólnik
otrzymano 1 XI rano
E[dward] R[aczyński]

Proszę zbadać i telegrafować stanowisko rządu w sprawie udziału w projektowanej przez Radę Ligi Narodów (egzemplarz rezolucja z 30 września) konferencji międzynarodowej dotyczącej konwencji o kontroli nad handlem amunicją.

Morawski

IPMS, A. 12.53/7, k. 13R.

Nr 512

97. [w]

1 XI,

wysłano 1 XI, 5 po poł[udniu]

E[dward] R[aczyński]

M.S.Z., dla Ministra Skarbu

Zaproponowaliśmy Komitetowi konsolidację na pierwszego stycznia 1925 zaległych procentów, ustalenie stopy na 3 od sta na przyszłość, spłatę całości w ciągu 27 lat rozpoczynając sumą ryczałtową 4 milionów złotych w roku 1925 celem zaspokojenia drobnych wierzycieli, zaznaczyliśmy stanowczo niemożliwość udzielenia materialnych gwarancji. Dziś otrzymane kontrpropozycje brzmią: konsolidacja zaległych procentów, stopa na przyszłość 5 od sta, spłata całości w ciągu 15 lat wzrastającymi ratami, gwarancja na wyszczególnionym dochodzie państwowym. Punkt 5 kontrpropozycji wymaga traktowania powyższych czterech warunków jako jednolitą całość. – Oświadczyliśmy, że warunek 4, mianowicie gwarancja, przekracza nasze pełnomocnictwa. Zażądano byśmy zasięgnęli dodatkowych instrukcji. Prosimy o nie, zwracając uwagę, że związanie warunków w jednolitą całość uniemożliwia dyskusję nadając kontrpropozycji charakter ultymatywny. Komitet czeka odpowiedzi na wtorek. – Woytkiewicz

Skirmunt

*IPMS, A. 12.53/7, k. 13R-13S.***Nr 513**

136. [p]

M.S.Z., 3 XI,

otrzymano 4 XI

E[dward] R[aczyński]

Receptus 97.

Termin 1 stycznia rozumiemy jako rozpoczęcie stałych obowiązkowych spłat całkowitego długu. Odnośna pierwsza rata jest przewidziana w budżecie 1925. Wobec tego nie zachodzi obawa zwłoki z naszej strony, która mogłaby uzasadnić gwarancję dodatków ^a(...)^a Można dać zobowiązanie odnośnie corocznego wstawiania rat do budżetu. Wysokość rat jest zbyt mała, by

żądać realnych gwarancji. Ameryka gwarancji pomimo znaczniejszych sum długu nie żąda. Gwarancja angielska bardzo skomplikowałaby porozumienie amerykańskie. Proszę zbadać podstawy układu czechosłowackiego i państw bałtyckich – terminów, odsetek i zabezpieczenia. Podpisanie układu amerykańskiego opóźnione wobec wyborów. Wskazana ostrożność w przyjęciu warunków angielskich ze względu na nieukończenie układu amerykańskiego.
Minist[er] Skarbu

Polexterne

IPMS, A. 12.53/7, k. 13S-13T.

Nr 514

137. [p]

M.S.Z., 4 XI, okólnik
otrzymano 5 XI rano
E[dward] R[aczyński]

Celem opracowania programu prac przyszłej konferencji rozbrojeniowej Rada Ligi Narodów w dniu 3 paźdz[iernika] zdecydowała zreorganizować tymczasową komisję mieszaną¹⁴⁷ i utworzyć na jej miejsce Komisję koordynacyjną¹⁴⁸ w skład której wejść mają:

- I. dziesięciu przedstawicieli państw członków Rady Ligi¹⁴⁹,
- II. sześciu przedstawicieli organów Ligi: Komitetu ekonomicznego, finansowego i tranzytowego.
- III. sześciu członków wyznaczonych przez stałą Komisję doradczą¹⁵⁰,
- IV. czterech przedstawicieli Międzynarod[owego] Biura Pracy¹⁵¹,

¹⁴⁷ Było to ciało powołane do życia na I sesji Zgromadzenia LN; składało się z osobistości o uznanym autorytecie w sferach: politycznej, wojskowej, gospodarczej, społecznej i finansowej; zob. W. Michowicz, „Genevska Konferencja Rozbrojeniowa 1932–1937 a dyplomacja polska”, Łódź 1989, s. 25.

¹⁴⁸ Właśc. mowa o powołanej dopiero 12 grudnia 1925 r. przez Radę LN Komisji Przygotowawczej Konferencji Rozbrojeniowej; zob. W. Michowicz, op. cit., s. 37.

¹⁴⁹ Mowa o dwu grupach członków: a) dzierżących stałe miejsca w Radzie LN: Wielkiej Brytanii, Francji, Włoszech i Japonii oraz b) niestałych (obieralnych na kadencję) uczestnikach prac tego organu.

¹⁵⁰ Właśc. Stała Komisja Doradcza dla spraw Wojskowych, Morskich i Lotniczych; organ powołany do życia w maju 1920 r. przez Radę LN w oparciu o art. 8 Paktu LN; w skład tego gremium wchodził – z nominacji członków Rady LN – eksperci; zob. W. Michowicz, op. cit., s. 24-25.

¹⁵¹ Jeden z dwu zasadniczych organów Międzynarodowej Organizacji Pracy, zwany też niekiedy w literaturze nieformalnie Sekretariatem; działał pod kierunkiem Rady Administracyjnej, a jego dyrektora generalnego mianowała właśnie rzeczona Rada; pierwszym, sprawującym tę funkcję w latach 1920–1932 został socjalistyczny poseł do francuskiej Izby Deputowanych Albert Thomas; szczegóły zob. A. Wóycicki,

V. pewna ilość prawników i ekspertów wybranych przez Radę.

Udział Polski w Komisji powyższej jest konieczny. Może on mieć miejsce przede wszystkim z tytułu punktu V lub z punktu II i IV. Pragnąc zarazem przygotować i zapewnić wybór przedstawiciela polskiego przez Radę Ligi Narodów do Komisji koordynacyjnej proszę Pana Posła już obecnie rozpocząć odpowiednią akcję u tamtejszego rządu, podkreślając niezbędną rolę udziału przedstawiciela polskiego w pracach komisji ze względu na naszą specjalną sytuację geograficzną i polityczną, stawiającą Polskę w rzędzie państw najbardziej zainteresowanych polityką rozbrojenia. O wynikach przeprowadzonych rozmów w tej sprawie zechce mnie Pan Poseł natychmiast telegraficznie informować.

Skrzyński

IPMS, A. 12.53/7, k. 13T-13U.

Nr 515

98. [w]

5 XI,
wysłano 12 poł[udniu]
E[dward] R[aczyński]

M.S.Z.

Receptus 135.

Według opinii F.O. sprawa Konferencji stosownie do postanowień genewskich związana z konferencją rozbrojeniową, obecnie nieaktualna.

Skirmunt

IPMS, A. 12.53/7, k. 13U-13V.

Nr 516

99. [w]

5 XI,

„Międzynarodowe prawo robotnicze” [w:] EPPP, t. I, s. 461; E. J. Reyman, „Międzynarodowa Organizacja Pracy”, [w:] ENP, t. III, Warszawa 1938, s. 930-931.

wysłano 6 wiecz[ór]
E[dward] R[aczyński]

M.S.Z.

Refero 98.

W tej chwili F.O zawiadomiło pisemnie, że udzieliło wczoraj mylnych informacji. Proszę czekać dalszej wiadomości.

Skirmunt

IPMS, A. 12.53/7, k. 13V.

Nr 517

138. [p]

M.S.Z., 5 XI,

otrzymano 6 XI rano, zakomunikowano p[anu] Woytkiewiczowi 11 rano,
przed posiedzeniem komitetu reliefowego

E[dward] R[aczyński]

Ponownie przynagliłem Poselstwo w Waszyngtonie, spodziewam się podpisania tamtejszego układu najdalej 15 listopada. Jeżeli komitet nie zechce zasadniczo zmienić stanowiska zreferowanego telegramem szyfrowym N° 97, które w tej formie moim zdaniem (jest) nie do przyjęcia, uważałbym za wskazane działanie na zwłokę o ile możliwości¹⁵², celem doczekania się podpisania układu ze Stanami Zjednoczonymi, a w każdym razie umożliwienia p[anu] Posłowi wywarcie nacisku politycznego za pośrednictwem kierujących czynników w nowym rządzie angielskim.

Skrzyński

IPMS, A. 12.53/7, k. 13V.

¹⁵² Szyk przestawiono: „[...] o ile możliwości na zwłokę [...]”.

Nr 518

139. [p]

M.S.Z., 5 XI,
otrzymano 6 XI rano
E[dward] R[aczyński]

Proszę notyfikować tamtejszemu rządowi, że po porozumieniu się z Watykanem i rządem francuskim zdecydowano przedstawicielstwa wzajemnie podnieść do rangi ambasad¹⁵³. Uważałbym za naturalne gdyby od rządu angielskiego wyszła analogiczna propozycja. Proszę dać do zrozumienia, że się tego spodziewamy. Propozycji formalnej my nie robimy. Max Müller powiedział mi, że z ewentualnością przyznania nam ambasad dawno się w Londynie liczone i powiedziano mu nawet ostatnimi czasy, że w Warszawie do tej rangi zaawansuje. Powyższe dla osobistej informacji Pana Posła.

Skrzyński

*IPMS, A. 12.53/7, k. 13W.***Nr 519**

100. [w]

6 XI,
wysłano 6 wiecz[ór]
E[dward] R[aczyński]

M.S.Z.

Refero 99.

Sprawa w F.O. niewyjaśniona wobec zmiany rządu decyzja ulega zwłóce, będą ją miał na uwadze.

¹⁵³ Rada Ministrów RP podjęła w tej sprawie stosowną uchwałę 26 listopada 1924 r.; w rezultacie ambasadorami zostali Alfred Chłapowski w Paryżu i Władysław Skrzyński przy Watykanie; 3 grudnia 1924 r. nastąpiło w Pałacu Elizejskim wręczenie listów uwierzytelniających przez pierwszego ambasadora RP prezydentowi Gaston'owi Doumergue'owi, z kolei 6 tegoż miesiąca dotychczasowy poseł Republiki Francuskiej w Warszawie - Hector de Panafieu wręczył na Zamku Królewskim listy uwierzytelniające prezydentowi Stanisławowi Wojciechowskiemu; szczegóły zob. P. Łossowski, „Dyplomacja Drugiej Rzeczypospolitej. Z dziejów polskiej służby zagranicznej”, Warszawa 1992, s. 39-41, 56; W. Michowicz, „Organizacja...”, op. cit., s. 40.

Skirmunt

IPMS, A. 12.53/7, k. 13W.

Nr 520

101. [w]

7 XI,

wysłano 7 wieczór

E[dward] R[aczyński]

M.S.Z.

Proszę o informację w sprawie rzekomych aresztów Templariuszy¹⁵⁴ w Grudziądzu, którymi interesuje się tutejsza organizacja Templariuszy. Przedstawiciele jej, będąc dziś w poselstwie mieli polecenia Houston Chamberlain'a¹⁵⁵ i Baldwina¹⁵⁶. Pismo wysłałem w tej sprawie wczoraj.

Skirmunt

IPMS, A. 12.53/7, k. 13X.

Nr 521

102. [w]

11 XI,

wysłano 12 XI, 10 rano

E[dward] R[aczyński]

¹⁵⁴ Zakon Ubogich Rycerzy Chrystusa i Świątyni Salomona (łac. Fratres Militiae Templi, Pauperes Commilitones Christi Templique Salomonis), średniowieczny zakon rycerski, działający od XII do XIV w.; niektóre z organizacji wolnomularskich uważają się za spadkobierców tradycji zakonu templariuszy; część łóż masonskich przyjęła nazwę „Rycerzy Świątyni”, a mniej liczne posługują się też flagami templariuszy.

¹⁵⁵ Houston Stewart Chamberlain (1855–1927), uczonek i filozof niemiecki pochodzenia brytyjskiego; członek *Bayreuth Circle*, grupy niemieckich intelektualistów o poglądach narodowych; podczas „wielkiej wojny” popierał stronę niemiecką, wypowiadał się też krytycznie wobec angielskiego kapitalizmu; 1916: przyjął poddaństwo niemieckie i otrzymał od Wilhelma II Krzyż Żelazny za zasługi w głoszeniu supremacji niemieckiej.

¹⁵⁶ Stanley Baldwin wicehr. Coverdale, 1 hrabia Baldwin of Bewdley cr. 1937 (1867–1947), polityk brytyjski z Partii Konserwatywnej; 20 III 1920–1 IV 1921: minister przemysłu i handlu w gabinecie D. Lloyda George'a; 27 V 1923–22 I 1924 oraz 6 XI 1924–4 VI 1929: premier Wielkiej Brytanii; S. Ball, „Baldwin Stanley” [w:] ODNB, <http://www.oxforddnb.com/view/article/30550> [31 V 2014].

M.S.Z.

Minister Spr[aw] Zagranicznych przyjmie ambasadorów w piątek, posłów w poniedziałek, co daje mi możliwość otrzymać dalsze wskazówki od p[ana] Ministra. Sprawę ambasad notyfikowałem; poufnie wiem, że na razie załatwioną nie będzie.

Skirmunt

IPMS, A. 12.53/7, k. 13X.

Nr 522

5. [p]

Р. Berlin 12 XI,
otrzymano 13 XI rano
E[dward] Raczyński]

Refero 1268 T/24

Cyfry ludności Górnego Śląska podaję mylnie. Na Górnym Śląsku Niemieck[im]¹⁵⁷ jest 1300000 mieszkańców. Dla poparcia naszego argumentu stwierdzić można, że ogólna liczba robotników na Górn[ym] Śląsku Polsk[im]¹⁵⁸ przynajmniej 5 razy wyższa od ilości robotników na Górn[ym] Śląsku Niem[ieckim].

Olszowski

IPMS, A. 12.53/7, k. 13X-13Y.

¹⁵⁷ Mowa w tym kontekście o zachodniej części, utworzonej w roku 1919, Prowincji Górnos Śląskiej ze stolicą w Opolu; zob. T. Kruszewski, „Zmiany podziału terytorialnego na Śląsku w okresie Trzeciej Rzeszy (1933–1945)” [w:] „Studia nad faszyzmem i zbrodniami hitlerowskimi”, t. XXII, red. K. Jońca, „Acta Universitatis Wratislaviensis” № 2136, Wrocław 1999, s. 171-194; M. Lis, „Górny Śląsk. Zarys dziejów do I wojny światowej”, Opole 1993, s. 14.

¹⁵⁸ Mowa o tej części Górnego Śląska, którą przyznano odrodzonej Polsce na mocy decyzji Konferencji Ambasadorów powziętej 20 października 1921 r., faktyczna cesja tego terytorium nastąpiła dopiero w czerwcu 1922 r.; podejmując tę uchwałę kierowano się zarówno wynikami plebiscytu przeprowadzonego 20 marca 1921 r., jak i kryteriami geograficznymi i ekonomicznymi; zob. C. Berezowski, „Zobowiązania międzynarodowe Polski” [w:] „Historia państwa i prawa Polski 1918–1939”, cz. 1, red. F. Ryszka, Warszawa 1962, s. 58-59.

Nr 523

140. [p]

M.S.Z.14 XI, okólnik

otrzymano 15 XI

E[dward] R[aczyński]

Wobec złożenia noty litewskiej Konferencji Ambasadorów, proszę zaznaczyć tamtejszemu rządowi, że rząd litewski powracając w swej odpowiedzi do zasadniczych ostatecznie przesądzonych spraw oraz komentując odmowę propozycji zawartej w nocie Konf[erencji] Amb[asadorów], chce w ten sposób odwrócić uwagę od niewykonywania przezeń Konwencji Kłajpedzkiej, zwłaszcza zaś tych zobowiązań, które konwencja ta nakłada na rząd litewski w stosunku do Polski¹⁵⁹. Wystąpienie rządu kowieńskiego, kwestionujące postanowienia Konf[erencji] Amb[asadorów] i coraz bardziej naruszające warunki trwałości pokoju uniemożliwiają unormowanie stosunków gospodarczych, są więc przeciwne tym ideom, z którymi Konf[erencja] Amb[asadorów] wystąpiła w nocie z dnia 2 czerwca b[ieżącego] r[oku]¹⁶⁰, a które rząd polski z gotowością powitał. Proszę podkreślić sprzeczność kroku litewsk[iego] z treścią protokołu genewskiego i duchem który go ożywia. Proszę zaznaczyć, że rząd polski ufa, że odpowiedź Konf[erencji] Amb[asadorów] przekona rząd litewski o bezcelowości i bezprzedmiotowości jego wysiłków wznowienia sprawy polsko–litewskiej i zwrócić uwagę, że dotychczasowe powolne zachowanie się Konf[erencji] Ambasad[orów] pozwoliło rządowi litewsk[iemu] w dyskusji w Lidze Narodów powoływać się na to, że jego przedstawienia co do decyzji Konf[erencji] Amb[asadorów] z dnia 15 marca 1923 w sprawie

¹⁵⁹ Już w myśl decyzji Konferencji Ambasadorów powziętej 16 lutego 1923 r. polecono stronie litewskiej zorganizowanie wolności tranzytu morskiego, rzecznego i lądowego w taki sposób, by uwzględnił on interesy Rzeczypospolitej; następnie 8 maja 1924 r. podpisana została w Paryżu między Mocarstwami z jednej strony a Litwą z drugiej; w art. 2 aneksu II do rzeczonyj konwencji postanowiono jednoznacznie:

„Port Kłajpedy będzie uchodził za port o znaczeniu międzynarodowym. Zalecenia, przyjęte przez Konferencję Barcelońską w stosunku do portów umiędzynarodowionych, będą zastosowane do niego, z wyjątkiem przepisów odmiennych przewidzianych w niniejszym aneksie.” szczegóły zob. J. Moszyński, „Kłajpeda” [w:] EPPP, t. I, s. 244-245; S. Mikulicz, „Kłajpeda w polityce europejskiej 1918–1939”, Warszawa 1976, s. 104-105, 115-116; Aneks II, s. 321.

¹⁶⁰ 2 czerwca 1924 r. Poincaré – z racji pełnienia funkcji przewodniczącego Konferencji Ambasadorów – przesłał do rządu RP notę w tej sprawie, w której stwierdzał między innymi:

„Rządy Państw Sprzymierzonych chciałyby wpłynąć w kierunku niezwłocznego porozumienia rządów Polski i Litwy w sprawie powzięcia pewnych kroków, zmierzających do polepszenia ich wzajemnych stosunków, a mianowicie: [...]

II. Nieskrępowania żadnymi ograniczeniami handlu w ścisłym tego słowa znaczeniu i handlu tranzytowego jednego z dwóch państw na terytorium drugiego.”

S. Mikulicz, op. cit., zał. 10, s. 326-327, komentarz, s. 125.

granic¹⁶¹ są jeszcze przedmiotem badań Konferencji. Jednocześnie proszę ostatnią notę litewsk[ą] oświetlić odpowiednio w prasie miejscowej. Proszę Posła w Paryżu tekst noty litewsk[iej] natychmiast pocztą do Londynu, Rzymu, Brukseli przesłać.

Skrzyński

IPMS, A. 12.53/7, k. 13Y-13Z.

Nr 524

141. [p]

M.S.Z., 14 XI,
otrzymano 15 XI

Dla inspirowania rozmowy z Chamberlain'em. Nie robimy polityki francuskiej, robimy polską, ta rzecz tak prosta, niestety nie jasno rozumiana po świecie, a najmniej w Anglii. Z Francją nas łączy nierozzerwalnie poszanowanie traktatów i miłość pokoju, czy to ma nas oddalać od Anglii – nie myślę. Anglia potrzebuje stałości politycznej na kontynencie dla handlu, dla wyjścia z bezrobocia. Naruszając podwaliny pokoju godzi w swoje interesy. Anglia mogłaby myśleć, że powrót do stanu przedwojennego z Niemcami, pozbawionymi floty i kolonii to stan idealny. Jedno jest pewnym, że to jest nie do urzeczywistnienia. Polska jednak oczywiście nie obroniłaby się nigdy ^{a(mając)} wszystkie mocarstwa sprzymierzone przeciwko niej, ale Polska się już nie ^{a(zgodzi)} zgłodzi bez walki, któraby była synonimem rewolucji europejskiej. Jej ^{a(Europie)} ratunek przed komunizmem leży w prawie. Naruszenie go jest bawieniem ogniem w prochowni. Zdajemy sobie sprawę z tego, że Anglia liczy się z realnymi wartościami i oczekuje od nas dowodów zdolności państwowo-twórczych i rządowych. ~~Stabilizacja~~ Sanacja waluty nie może tam nie dawać do myślenia, wierzę że w najbliższym półroczu to wrażenie się pogłębi i da możliwość dla rozpoczęcia pewnej kolaboracji finansowej i ekonomicznej. Politycznie zbliża nas problem rosyjski. O tem rządy angielskie dotąd zdawały się nie wiedzieć. My będziemy wierni polityce pozytywnej, zmierzającej do dania ludzkości instrumentów

¹⁶¹ Mowa o powziętej tegoż dnia decyzji Konferencji Ambasadorów uznającej wschodnie granice Rzeczypospolitej; tekst zob. DzURP 1923, N° 49, poz. 333; przedruki OPP, L. 291, s. 676-679; „Przegląd Polityczny”, zał. do t. I, 1924, s. 34-37; WŻNPM, dok. nr 95, s. 335-338; Prawo, t. II, dok. nr 55, s. 204-208; ŻHPOM, t. I, dok. nr 79, s. 312-313 (obszerne fragmenty).

sprawiedliwości międzynarodowej utrudniających wojnę, konserwatywnej przez przestrzeganie traktatów, szanowanie prawa międzynarodowego, ułatwianie współżycia ekonomiczne państw czyli wszystko co stanowi jedyną tamę przed zalewem świata rewolucją, która grozi na wielu punktach jej przerwaniem.

Skrzyński

IPMS, A. 12.53/7, k. 13Z-13ZA.

Nr 525

21. [p]

Paryż, 16 XI,
otrzymano 17 XI

Dowiedziawszy się, że postronnie nota litewska została podana przez Kowno cofam mój telegram 257. Nie mogę jednak z powodu przyrzeczenia bezwzględnej dyskrecji rozesłać tekstu stąd, o który proszę w brzmieniu otrzymanem z innego źródła. Otrzymują: Londyn, Rzym, Bruksela, Genewa.

Chłapowski

IPMS, A. 12.53/7, k. 13ZA-13ZB.

Nr 526

142. [p]

M.S.Z., 16 XI,
otrzymano 17 XI

Wróblewski telegrafuje:

Dzisiaj podpisałem układ o długach¹⁶², ogólna suma ustalona: 178 560 000 dolarów. Zaległe odsetki obliczone 4 ½ % do 15 grudnia 1922, potem 3 % do 15 grudnia 1932 i 3 ½ % na resztę okresu. Pierwsza rata 500 000 dolarów 15 czerwca, druga 15 grudnia 1925, potem rocznie ½ miliona więcej do 1929. Pełne raty od 1930 do 1984. Cofnięcie stopy procentowej wstecz do grudnia 1922, czego nie przyznano Węgrom ani Litwie mimo wcześniejszego zawarcia umowy oraz odroczenie wpłat do czerwca 1925 przedstawiają zysk ponad 5 ½ miliona dolarów.

Poexterne

IPMS, A. 12.53/7, k. 13ZB.

Nr 527

20. [p]

Paryż, 15 XI,
otrzymano 15 XI
E[dward] R[aczyński]

W telegramie szyfrowym 251 oraz raporcie mojem z 12 XI 1376/322 wyraźnie zaznaczyłem, iż tekst noty litewskiej został poselstwu doręczony przez Quai d'Orsay poufnie w drodze prywatnej z zastrzeżeniem ścisłej tajności przez wzgląd na Konf[erencję] Amb[asadorów]. Wobec powyższego uważam za niemożliwe na tej podstawie robić *démarche* wobec innych rządów i oświetlać notę w prasie. Narazi to na szwank stosunek informacyjny poselstwa do Quai d'Orsay. Otrzymują: Londyn, Rzym, Bruksela, Genewa.

Chłapowski

IPMS, A. 12.53/7, k. 13ZB-14.

Nr 528

6. [p]

Genewa, 15 XI
otrzymano 16 XI

¹⁶² Bogusław Wind podaje, że dokument ów podpisano w Waszyngtonie już 14 listopada 1924 r. Autor mówi w tym kontekście o kwocie \$178 729 928; szczegóły zob. B.W. Wind, „W cieniu Kapitolu. Dyplomacja polska wobec Stanów Zjednoczonych Ameryki 1919–1939”, Warszawa 1991, s. 104-105.

Poparcie Attolica zapewnione. Komunikuje się on z jednej strony z rządem włoskim, z drugiej strony zwraca się do Drummonda, który bawi obecnie w Londynie i który sam jest przeciwny mianowaniu Anglika do Gdańska, aby uzyskał w F.O. placet na kandydaturę włoską. Prosi o uzyskanie poparcia Quai d'Orsay. Co do Londynu sądzi, że *démarche* Drummonda wystarczy i nasze tam oddziaływanie nie jest niezbędne. Co do osoby kandydata doradza kogoś z pośród radców stanu. Nazwisko wskazałby później A[ttolico]. Otrzymują: Warszawa, Londyn, Rzym.

Arciszewski

IPMS, A. 12.53/7, k. 14.

Nr 529

103. [w]

18 XI,

wysłano 7.30 wieczór

E[dward] R[aczyński]

M.S.Z.

W ciągu popołudnia Chamberlain przyjmował dzisiaj Ministrów Pełnomocnych. Miałem z nim względnie najdłuższą rozmowę. Dałem zarys całego naszego położenia politycznego. Wyraziłem zadowolenie, że Szef Rządu angielskiego w pierwszym przemówieniu tak wyraźnie określił politykę Anglii jako opartą na traktatach pokojowych; mówiłem o żywym udziale Polski w akcji międzynarodowej zabezpieczającej pokój i wyrażonej w protokole genewskim, podpisanym wśród pierwszych przez Polskę. Zapytałem o stanowisko Anglii. Ch[amberlain] odpowiedział wskazaniem, że sprawa jeszcze niewyjaśniona, że będzie bardzo uważnie i ostrożnie badana w szczególności z Dominiami, że na razie prosił w liście do Sekretariatu Ligi Narod[ów], by sprawy związane z protokołem genewskim były zdjęte z porządku dziennego Rady Ligi w Rzymie. Powiedział mi, że nie jest zdecydowane, by Robert Cecil przedstawiał Anglię w Radzie Ligi, że udział jego w rządzie jest tylko dowodem zgodności poglądów między rządem a nim co do Ligi. Gdyby mógł Ch[amberlain] sam jeździłby na posiedzenia Rady Ligi. Potem poruszyłem rozwój stosunków polsko-angielskich w dziedzinie ekonomicznej. Kończąc rozmowę Minister powiedział mi, że gdy będę przychodził do niego zastanę „przyjaciela”.

Skirmunt

IPMS, A. 12.53/7, k. 14-15.

Nr 530

143. [p]

M.S.Z., 17 XI
otrzymana 18 XI rano
E[dward] R[aczyński]

Na naszą inicjatywę Włochy zgodziły się na wysunięcie swojego kandydata na stanowisko Wysokiego Komisarza w Gdańsku. Proszę się porozumieć z ambasadorem włosk[im]¹⁶³ celem uzgodnienia akcji wobec rządu angielsk[iego]. Kandydat Tosti¹⁶⁴.

Skrzyński

IPMS, A. 12.53/7, k. 15.

Nr 531

144. [p]

M.S.Z., 18 XI
otrzymano 19 XI rano
E[dward] R[aczyński]

W odpowiedzi na telegram szyfrowy z Paryża. Nota litewska do Konf[erencji] Amb[asadorów] ogłoszona w prasie 10 listopada przez Kowieńską agencję telegr[aficzną]. Instrukcję telegraficzną szyfr. H 140 proszę wykonać.

Poexterne

IPMS, A. 12.53/7, k. 16.

¹⁶³ Pietro Paolo Tomasi Della Torretta (1873 –1962), włoski polityk i dyplomata, członek delegacji włoskiej na Konferencję Pokojową w Paryżu, 1921-1922: minister spraw zagranicznych; 1922-1927: ambasador Włoch w Londynie. [oprac. JŁ]

¹⁶⁴ Tosti, były włoski wiceminister spraw zagranicznych.

Nr 532

145. [p]

M.S.Z., 18 XI
otrzymano 19 XI rano
E[dward] R[aczyński]

Refero telegr[am] Arciszewskiego, proszę skomunikować się z Drummondem w sprawie kandydatury włoskiej na stanowisko Wysok[iego] Komisarza w Gdańsku i telegrafować.

Morawski

*IPMS, A. 12.53/7, k. 16.***Nr 533**

7. [p]

Genewa, 18 XI
otrzymano 19 XI
E[dward] R[aczyński]

Podaję na razie do poufnej wiadomości, że Rząd angielski zażądał zdjęcia sprawy rozbrojenia z porządku dziennego przyszłej sesji Rady Ligi Narod[ów], wskutek czego będzie ona odłożona zapewne do marcowej sesji. Otrzymują: Warszawa, Londyn.

Arciszewski

*IPMS, A. 12.53/7, k. 16.***Nr 534**

104. [w]

19 XI,
wysłano 12 w poł[udnie]
E[ward] R[aczyński]

M.S.Z., kopia Genewa

Receptus 145.

O pobycie Drummonda dowiedziałem się za późno, wyjechał wczoraj rano Paryż, Genewa. Jestem w ^akontakcie^a porozumieniu z Ambasadorem włoskim, który czeka instrukcji. Otrzymują: Warszawa, Genewa.

Skirmunt

IPMS, A. 12.53/7, k. 16.

Nr 535

105. [w]

19 XI,

wysłano 19 XI, 8-sma wieczór

E[dward] R[aczyński]

M.S.Z., kopia Paryż

Receptus 140.

Tekst noty litewskiej i memoriału o Wilnie dopiero dzisiaj otrzymany w F.O. – Po zapoznaniu się z nim Szef Wydziału Północy¹⁶⁵ przedyskutuje ze mną całą sprawę. Autentyczny tekst koniecznie mi potrzebny. – W prasie dotąd o tem zupełnie głucho. Przedstawienie sprawy w naszym oświetleniu we właściwym czasie przygotowałem. Otrzymuje: Warszawa, Paryż.

Skirmunt

IPMS, A. 12.53/7, k. 17.

Nr 536

106. [w]

19 XI,

wysłano 19 XI, 8-sma wieczór

E[dward] R[aczyński]

¹⁶⁵ George Mounsey Sir (1879–1966), szef Departamentu Północnego, a od 1925: Departamentu Politycznego. [oprac. JŁ]

M.S.Z.

Refero 98.

Odpowiedź rządu angielskiego niesformułowana, gdyż nie wszystkie jeszcze zainteresowane wydziały się wypowiedziały. – Zgoda Anglii na udział w konferencji niewątpliwa.

Skirmunt

IPMS, A. 12.53/7, k. 17.

Nr 537

107. [w]

19 XI,

wysłano 19 XI, 8-sma wieczór

E[dward] R[aczyński]

M.S.Z., kopia Genewa

Receptus 137.

Chociaż z programu sesji Rady L.N. w Rzymie prace przygotowawcze do Konferencji rozbrojeniowej będą wyeliminowane, F.O. przewiduje, że komisja koordynacyjna może jednak w wiadomym składzie się utworzyć i uznając uzasadnienie odpowiedniego udziału Polski obiecuje dać stąd wskazówki w tym duchu. Jednak trzeba sprawy pilnować w poszczególnych organizacjach.

Skirmunt

IPMS, A. 12.53/7, k. 17-18.

Nr 538

22. [p]

Paryż, 19 XI

otrzymana 20 XI

Po wykonaniu przeze mnie instrukcji poinformowano mnie, iż rząd francuski i angielski porozumiewają się by dać kategorię ostateczną odpowiedź Litwie. Radzono, aby z naszej strony w interesie powyższej akcji zachowano zupełną rezerwę. Otrzymuje Londyn.

Chłapowski

IPMS, A. 12.53/7, k. 18.

Nr 539

146. [p]

M.S.Z., 19 XI
otrzymana 20 XI rano

Receptus 101.

Materiały wysłane kurierem 17. Dwukrotnie spowodowano ostrzeżenie niektórych członków, w dwu wypadkach wykazały materiały obciążające. Podsądni odpowiadają przed zwykłym trybunałem. Aresztowania skierowano nie przeciwko instytucji lecz sześciu podejrzanym osobnikom.

Morawski

IPMS, A. 12.53/7, k. 18.

Nr 540

108. [w]

20 XI,
wysłana 4 p[o] p[ołudniu]

M.S.Z., kopia Paryż

W związku z małym prawdopodobieństwem podpisania przez Anglię protokołu genewskiego prasa dzisiejsza w widocznie inspirowanym oświetleniu podnosi moralny obowiązek Anglii rozpatrzyć życzliwie kwestię bezpieczeństwa Francji.

Jakkolwiek sprawy związane z protokołem genewskim spadają z porządku dziennego rzymsk[iej] Rady Ligi Narodów Chamberlain osobiście się na nią wybiera.

Skirmunt

IPMS, A. 12.53/7, k. 18-19.

Nr 541

148. [p]

M.S.Z., 20 XI

otrzymana 20 XI wieczór

E[dward] R[aczyński]

Ministerstwo Skarbu poinformowało szczegółowo Kimensa¹⁶⁶ o warunkach konsolidacji naszych długów w Ameryce. Kimens obiecał natychmiast telegraficznie poinformować Rząd angielski. Proszę warunki amerykańskie wyzyskać w rokowaniach, w razie dalszych trudności odwołać się do Churchilla.

Morawski

IPMS, A. 12.53/7, k. 19.

Nr 542

otrzymano 21 XI rano szyfr A 147 – nieczytelny

E[dward] R[aczyński]

IPMS, A. 12.53/7, k. 19.

¹⁶⁶ Richard Edward Kimens (1872–1950), urzędnik brytyjskiej służby konsularnej; 1 XII 1918: mianowany asystentem komisarza w Warszawie, przybył 12 I 1919; 31 III–5 V 1919: pełnił obowiązki brytyjskiego komisarza w Warszawie; 25 VII 1919: przejął obowiązki sekretarza handlowego Poselstwa Wielkiej Brytanii; 1 IV–25 IX 1919: mianowany konsulem w Warszawie i kierował tą placówką do 1923 r.

Nr 543

109. [w]

21 XI,
wysłano 4 po p[ółudniu]

M.S.Z.

Proszę o powtórzenie telegramu N 147 nieczytelny, poczynając od 28 grupy.

Polmission

IPMS, A. 12.53/7, k. 19.

Nr 544

149. [p]

M.S.Z., 21 XI
otrzymana 21 XI, 5 p[o] p[ółudniu]

Genewa donosi: Odpowiedź litewska na memoriał Polaków Kowieńskich uznana w Sekretariacie Ligi za niewystarczającą. Proszę zatelegrafować rezultat wykonania instrukcji P.III.b.N.

Morawski

IPMS, A. 12.53/7, k. 19.

Nr 545

110. [w]

21 XI,
wysłano 6 w[ieczór]

M.S.Z.

Receptus 149.

Rzecz omówiłem z Szefem Wydziału Północy, który obiecał odpowiednio ją przygotować. Jeszcze mamy do niej powrócić, a prócz tego wobec wyjazdu na sesję Rady Ligi Narod[ów] samego Ministra S[praw] Z[agranicznych] mam zamiar omówić z nim osobiście przed jego wyjazdem obchodzące nas sprawy.

Skirmunt

IPMS, A. 12.53/7, k. 20.

Nr 546

150. [p]

M.S.Z., 21 XI
otrzymano 22 XI rano

Do kontrargumentacji „mémoire'u” litewskiego może posłużyć nasz memoriał z konferencji brukselskiej 1921 roku drukowany w II tomie „Documents diplomatiques” polsko-litewskie, str. 65.

Morawski

IPMS, A. 12.53/7, k. 20.

Nr 547

151. [p]

M.S.Z., 22 XI
otrzymano 23 XI rano

Receptus 104.

Proszę nieoficjalnie wybadać rezultat interwencji Drummond'a w F.O. i telegraficznie informować jakie stanowisko Anglii co do kandydatury włoskiej.

Morawski

*IPMS, A. 12.53/7, k. 20.***Nr 548**

152. [p]

M.S.Z., 22 XI
otrzymano 23 XI rano

Tow[arzystwo] Kredyt[owe] Ziemskie zabiega o sprzedaż w Anglii listów ziemskich przez Anglo-Saxon Trust. Proszę najspieszniej dokładne informacje jakie banki finansują Trust. Z poważnego źródła otrzymaliśmy informacje: Trust zarejestrowany 1 X 1924 z kapitałem zakładowym £ 100. Mamy poważne obawy.

Morawski

*IPMS, A. 12.53/7, k. 20-21.***Nr 549**

153. [p]

M.S.Z., 22 XI
otrzymano 23 XI rano

Receptus 109.

Który telegram i od jakiego wyrazu nieczytelny.

Polexterne

IPMS, A. 12.53/7, k. 21.

Nr 550

111. [w]

23 XI,
wysłano 1 po p[ołudniu]

M.S.Z.

Receptus 152.

Wiadomość o Truście prawdziwa, instytucja zupełnie niepoważna. Szczegółowa opinia w związku z akcją Ronikiera wysłana wczoraj pocztą.

Skirmunt

IPMS, A. 12.53/7, k. 21.

Nr 551

112. [w]

23 XI,
wysłano 1 po p[ołudniu]

M.S.Z.

Receptus 153.

Telegram szyfrowy N° 147 nieczytelny od słów „niż gwarancje materialne”.

Polmission

IPMS, A. 12.53/7, k. 21.

Nr 552

113. [w]

24 XI,
wysłano 7 wieczór

M.S.Z.

Proszę o wiadomości teleg[aficzną] jak oświetlić wydalenie z Polski Tichona¹⁶⁷ archimandryty monasteru żyrowickiego oraz Włodzimierza¹⁶⁸ biskupa grodzieńskiego. Proszę również o nadesłanie materiałów w sprawie ostatniego rozwoju stosunków z cerkwią prawosławną w Polsce.

Skirmunt

IPMS, A. 12.53/7, k. 21.

Nr 553

114. [w]

24 XI,
wysłano 7 wieczór

M.S.Z.

W związku z notą do rządu egipskiego panuje tu przekonanie, że zamierzenia Anglii utrzymania w pełni praw do Sudanu¹⁶⁹ i kontroli w Egipcie¹⁷⁰ dadzą się przeprowadzić drogą zarządzeń stanowczych Anglii bez wywołania poważniejszego konfliktu zbrojnego.

Skirmunt

IPMS, A. 12.53/7, k. 22.

¹⁶⁷ Właśc. Tychom.

¹⁶⁸ Wiaczesław Tichonicki (1873–1959), prawosławny biskup białostocki i zarządca diecezji grodzieńskiej; 1920: powierzono mu zarząd diecezji warszawsko-chełmskiej, a nadto organizację aparatu kościelnego w Polsce; 5 IX 1921: rząd cofnął swą zgodę na zarządzanie diecezją, powierzając ją Jerzemu Jaroszyńskiemu; 1922: pozbawiono go diecezji grodzieńskiej i wikariatu białostockiego; wyznaczono mu wówczas miejsce pobytu w klasztorze w Deremaniu na Wołyniu; Włodzimierz nie zaprzestał jednak antypolskiej działalności i w styczniu 1925 r. władze doprowadziły do jego wyjazdu do Czechosłowacji.

¹⁶⁹ W 1899 r. Wielka Brytania i Egipt osiągnęły porozumienie, w myśl którego kraj ten miał być zarządzany przez gubernatora mianowanego pospołu przez oba państwa; stał się więc formalnie kondominium brytyjsko-egipskim; w rzeczywistości był administrowany jak inne brytyjskie kolonie; po formalnym uznaniu – w 1922 – niepodległości Egiptu Brytyjczycy usiłowali usunąć z Sudanu urzędników egipskich, ale usiłowania te spełzły na niczym i stan kondominium trwał nadal.

¹⁷⁰ 28 lutego 1922 r. Wielka Brytania rzekła się protektoratu nad Egiptem; decyzja ta miała wszakże *de facto* bardzo ograniczony zakres, bowiem wojska brytyjskie nadal tam stacjonowały, a dyplomatyczny reprezentant Londynu zachował tytuł wysokiego komisarza analogicznie jak w mandatach LN: Palestyna i Transjordan; zob. H. Batowski, „Między dwiema wojnami 1919–1939. Zarys historii dyplomatycznej”, Kraków 2001, s. 76.

Nr 554147. ^a.....^a [p]

M.S.Z., 24 XI
otrzymana 25 XI rano
E[dward] R[aczyński]

Odpowiadając na list z 5 XI komunikuję, że o gwarancjach materialnych nie powinno być mowy. Proponowaną przez nas gwarancję wnoszenia do budżetu uważamy za pewniejszą niż gwarancje materialne, które często zawodzą. Ponieważ jesteśmy jedynym dłużnikiem, z którym rozmawia Komitet wierzycieli, należałoby w ostateczności podkreślić, że powinien być zorganizowany Komitet dłużników. Wreszcie musiałaby być uwzględniona zasada największego uprzywilejowania odnośnie przyszłych układów z innymi dłużnikami.

Grabski. – Polexterne

IPMS, A. 12.53/7, k. 22.

Nr 555

156 [p]

M.S.Z., 24 XI
otrzymano 25 XI rano

W Londynie zabiega bez autoryzacji rządu w sprawach finansowych dla Polski niejaki Pendzel opierając się o dom brokerski Meyers. W ostatniej chwili P[endzel] porozumiał się z Bankiem Handlowym¹⁷¹ w Warszawie, którego delegat znajdujący się w Paryżu miał wyjechać do Londynu. Powyższe komunikujemy aby Pan Poseł mógł zasięgnąć bliższych informacji na rynku londyńskim.

¹⁷¹ Bank Handlowy S.A. w Warszawie; powołany do życia 30 kwietnia 1870 r.; jednym z inicjatorów był L. Kronenberg; rozpoczął działalność 15 lipca tegoż roku; w latach »wielkiej wojny« oraz bezpośrednio po jej zakończeniu poniósł znaczące straty finansowe, co spowodowało, że rychło dominującą w nim pozycję uzyskali akcjonariusze zagraniczni; szczegóły zob. Z. Landau, J. Tomaszewski, „Bank Handlowy S.A. w Warszawie. Historia i rozwój 1870–1970”, Warszawa 1970, passim.

Minist[er] Skarbu Klarner¹⁷². – Polexterne

IPMS, A. 12.53/7, k. 22-23.

Nr 556

154. [p]

M.S.Z., 24 XI
otrzymana 25 XI rano

Proszę donieść obszernie o stanie i postępie rokowań gospodarczych angielsko–niemieckich. Czy i jakie wyłaniają się trudności, zwłaszcza jaki będzie zdaniem tamtejszych kół wpływ zawarcia układu na rynek węglowy.

Morawski

IPMS, A. 12.53/7, k. 23.

Nr 557

155. [p]

M.S.Z., 24 XI
otrzymano 25 XI rano

Poselstwo angielskie w Warszawie doniosło notą o przyjeździe do Polski pułkownika Ditmas, przedstawiciela The Mining Association of Great Britain¹⁷³ celem zbadania warunków produkcji węglowej. Proszę telegraficznie [o] bliższe informacje.

¹⁷² Czesław Romuald Klarner (1872–1957), inżynier-technolog, ekonomista, działacz gospodarczy; I 1924–15 V 1925: wiceminister skarbu; 16 V–14 XI 1925: kierownik Ministerstwa Skarbu w gabinecie W. Grabskiego; zob. Z. Landau, „Klarner Czesław Romuald” [w:] PSB, t. XII, z. 4 (55), red. E. Rostworowski. Wrocław–Warszawa–Kraków 1967, s. 539-542.

¹⁷³ Właśc. The Miners’ Federation of Great Britain (MFGB), organizacja założona w 1888 r. w Newport w Walii w celu jednolitego reprezentowania i koordynowania lokalnych i regionalnych spraw związanych z wydobywaniem węgla kamiennego; poszczególne stowarzyszenia wchodzące w skład MFGB pozostały wszakże w znacznym stopniu autonomiczne.

Morawski

*IPMS, A. 12.53/7, k. 23.***Nr 558**

115. [w]

26 XI,
wysłana 26 XI, 11 rano

M.S.Z., kopia Paryż

Chamberlain w drodze do Rzymu zatrzyma się 5 grudnia w Paryżu dla konferowania z Herriotem. Trzeba oczekiwać, że będzie omawiana sprawa paktu gwarancyjnego. Otrzymują: Warszawa, Paryż.

Skirmunt

*IPMS, A. 12.53/7, k. 24.***Nr 559**

8. [p]

Genewa, 25 XI
otrzymana 26 XI rano

Drummond oświadczył mi, że sam jest stanowczo za obsadzeniem stanowiska Wysok[iego] Komisarza w Gdańsku przez nie Anglika, ale rząd angielski jeszcze nie wyraził swej opinii. Wątpi czy sprawa będzie zdecydowana podczas sesji rzymskiej. Sądzi, że podczas tej sesji odbędą się na ten temat tylko prywatne rozmowy, a decyzja zapadnie dopiero w marcu. Mandat McDonela będzie przedłużony do marca. Dotąd Sekretariat nie otrzymał dymisji McDonela. Otrzymują: Warszawa, Londyn.

Arciszewski

IPMS, A. 12.53/7, k. 24.

Nr 560

9. [p]

Genewa, 25 XI
otrzymana 26 XI rano

Drummond wyniósł z Londynu pewność, że protokół zostanie poddany rewizji na przysłym Zgromadzeniu. Żądanie odłożenia sprawy wypływa tylko z obawy aby natychmiastowe rozpoczęcie przygotowań do Konferencji nie przesądziło akceptacji przez Rząd angielski protokołu w jego obecnym brzmieniu. Po dokładnem zbadaniu zobowiązań jakie protokół ściąga na Anglię, po uzgodnieniu opinii z dominiami, rząd angielski prawdopodobnie przyjmie protokół z zastrzeżeniami i zgodzi się na prace przygotowawcze wcześniej, w oczekiwaniu zgromadzenia, co jednak nie nastąpi przed paru miesiącami. Otrzymują: Warszawa, Londyn.

Arciszewski

*IPMS, A. 12.53/7, k. 24-25.***Nr 561**

116. [w]

26 XI,
wysłana 7 wiecz[ór]

M.S.Z., kopia Genewa

Poufnie badałem w F.O. sprawę zmiany Wysokiego Komisarza. Wydają się nie uważać jego rezygnacji za zdecydowaną i mają wątpliwości co do konieczności zmiany. Odpowiadając scharakteryzowałem ujemnie działalność McDonel'a, w szczególności ostatnią jego decyzję. Wobec tego że ambasador włoski dotąd żadnej instrukcji nie otrzymał, nie omawiałem kandydatury włoskiej. Skonstatowałem jednak, że F.O. wie o możliwości jej wysunięcia.

Skirmunt

IPMS, A. 12.53/7, k. 25.

Nr 562

117. [w]

27 XI,
wysłana 11 rano

M.S.Z.

Według informacji F.O. rząd angielski oczekuje, że Sowiety spokojnie przyjmą noty angielskie. Nie należy się spodziewać prędkiego wznowienia przez Anglię rokowań. – W obecnej sytuacji Sowiety przeniosą jak tu przypuszczają ciężar propagandy komunistycznej do Paryża.

Skirmunt

*IPMS, A. 12.53/7, k. 25-26.***Nr 563**

157. [p]

M.S.Z., okólnik, 27 XI
otrzymano 28 XI rano
E[dward] R[aczyński]~~Receptur~~ Refero P.III 20986.

Poufnie nawiązany z Kownem kontakt doprowadził do tego, iż obecny litewski Minister Skarbu Petrusis¹⁷⁴ w porozumieniu z Ministrem Spraw Zagranicznych Czarneckisem¹⁷⁵ zaproponował odbycie w Berlinie między 10–15 grudnia poufnej konferencji z Delegatem Rządu polskiego dla omówienia spraw Niemna. Powyższe zakomunikować najściślej poufnie tamtejszemu Rządowi. – Proszę oświadczyć jednocześnie, że brak odpowiedzi Konferencji Ambasadorów na notę litewską uniemożliwia nam przychylne potraktowanie propozycji litewskiej. Możemy dla świętego spokoju nie wyciągać konsekwencji z wystąpień Kowna w

¹⁷⁴ Vytautas Petrusis (1890–1942), ekonomista i polityk litewski z partii Litewskich Chrześcijańskich Demokratów; 21 VIII 1922–25 IX 1925: minister finansów w gabinetach E. Galvanauskasa i A. Tumėnasa, zarazem: 4 II–25 IX 1925: premier Litwy.

¹⁷⁵ Valdemaras Čarneckis (1893–1942), polityk litewski i dyplomata, członek Litewskiej Partii Chrześcijańsko-Demokratycznej; XII 1918–III 1919: minister finansów; 12 IV 1919–15 VI 1920: minister komunikacji w dwu gabinetach E. Galvanauskasa; 18 VI 1924–19 IX 1925: minister spraw zagranicznych w gabinetach: A. Tumėnasa oraz V. Petrusisa.

rodzaju ostatniej noty, jednak brak odpowiedzi Konferencji Ambasadorów pozwala posunięciami Rządu Kowieńskiego stwarzać sytuację niewłaściwą i niepokojącą opinię. Proszę powołać się na to, iż czynny i jednogłośny odpór z którym wniosek litewski spotkał się na tegorocznym Zgromadzeniu Ligi Narodów dał skutki dodatnie w formie zlikwidowania akcji Litwy na terenie Ligi N[arodów] i umożliwienia nam nawiązania z nią poufnie kontaktu. Proszę podkreślić, że podobne zachowanie się Konf[erencji] Amb[asadorów] przekreśliłoby te dodatnie rezultaty i stwierdziwszy kategorycznie, że jak długo nie będzie odpowiedzi na notę litewską, tak długo nie pójdziemy na żadne porozumienie się z Litwą, wyrazić nadzieję iż Konferencja Ambasadorów szybką i energiczną odpowiedzią umożliwi nam kontynuowanie polityki zmierzającej do złagodzenia stosunków polsko–litewskich.

Dla osobistej Pana Posła informacji zaznaczam, że nie podzielam zdania Quai d’Orsay co do konieczności zaufania poufności sprawy, o której pisze prasa nie tylko polska i litewska, ale niemiecka i rosyjska. – Poufność jest na rękę tym którzy uważają za dobre działanie na zwłokę co w naszym interesie nie leży. Proszę Panów Posłów w Londynie i Rzymie wykonywać poprzednie instrukcje bez względu na suggestie Quai d’Orsay i telegrafować stan rzeczy i akcje Poselstwa. – Pana Amb[asadora] w Paryżu proszę omówić sprawę nie tylko w Quai d’Orsay lecz również i jednocześnie z członkami Konferencji Ambasadorów, Anglikiem, Włochem i Japończykiem. W związku z Konferencją w Helsingforsie, która się zbiera 10 grudnia pilne załatwienie sprawy szczególnie ważne. – Otrzymują: Paryż, Londyn, Rzym.

Skrzyński

IPMS, A. 12.53/7, k. 26-28.

Nr 564

118. [w]

28 XI,
wysłano 7 wieczór

M.S.Z.

Receptus 157.

Instrukcję wykonałem. F.O. obiecuje przyspieszyć przesłanie pożądaných instrukcji. W poniedziałek zobaczę Ministra Spraw Zagranicznych.

Skirmunt

IPMS, A. 12.53/7, k. 28.

Nr 565

158. [p]

M.S.Z., 28 XI
otrzymano 29 XI rano
E[dward] R[aczyński]

Receptus 113.

Archimandryta Tichon wydalony na żądanie synodu biskupów prawosławnych z 30 VIII za próby wywołania rozłamu w cerkwi, pozostawał pod wpływem z Rosji. Biskup Włodzimierz wydalony za stwierdzone nielegalne stosunki z Moskwą i systematyczne dyskredytowanie władzy metropolity Dionizego¹⁷⁶. Tichon nie jest polskim obywatelem i jako taki może być wydalony. Materiały nadsyłamy.

Morawski

IPMS, A. 12.53/7, k. 28-29.

Nr 566

159. [p]

M.S.Z., 28 XI
otrzymana 29 XI rano
E[dward] R[aczyński]

Skoro Komitet wierzyieli wytrwale stoi na stanowisku gwarancji, na które Polska zgodzić się nie może uważamy, iż nie unikniemy przerwania rokowań w celu rozpoczęcia interwencji dyplomatycznej w Londynie, którą poparlibyśmy przez tutejsze poselstwo. Aby osłabić nacisk

¹⁷⁶ Konstanty Waledyński (1876–1960), 1897: złożył śluby zakonne przybierając imię Dionizy; 1913: konsekrowany na biskupa Krzemieńca, w rezultacie został najpierw wikariuszem, a następnie (od 4 IX 1922) ordynariuszem diecezji wołyńskiej; po śmierci metropolity Jerzego sobór biskupów powierzył mu godność metropolity warszawskiego i całej Polski; 1933: ustąpił z diecezji wołyńskiej.

na nas polecamy aby Woytkiewicz oświadczył Komitetowi iż Polska spłaca należności całkowicie Francji, Szwajcarii, Danii, Holandii i Szwecji. W stosunku do Anglii, Norwegii Polska wpłaci niezwłocznie łączną sumę 3 milionów złotych na poczet procentów za 1925 rok. Na skutek powyższego Polska żąda, aby dalsze pertraktacje odbyły się w sposób jak ze Stanami Zjednocz[onymi] czyli z każdym państwem oddzielnie. Ewentualna interwencja winna wykazać przede wszystkim, że jedynie słuszną podstawą dla rokowań są warunki amerykańskie uzyskane przez Polskę i przez Anglię dla swych zobowiązań wobec Stanów Zjednoczonych. Postawienie Polski wobec Komitetu, w skład którego wchodzi nawet bardzo drobni wierzyciele rząd polski traktować musi jako brak przychylności, zwłaszcza że Polska narażona jest na pierwszy strzał. W razie utrzymania tego stanowiska Komitetu żądamy przerwania możliwie układów ponieważ układ na niekorzystnych warunkach stanowiłby dla innych długów polskich, a także dla innych dłużników reliefowych ujemny precedens. Z tego względu musimy z ^a(...)^a uprzednio się porozumieć. Stanowisko Niemayera¹⁷⁷ traktujące konwencję jako wprowadzającą nową operację nie da się utrzymać jeśli porównamy stosunek Ameryki w tej samej sprawie do Anglii.

Kredyty miały charakter ratunkowy a sytuacja w całej Europie nie polepszyła się w tym stopniu aby uzasadnić uregulowanie zobowiązań na 1 stycznia 1925. Żądamy również zgody Anglii na spłatę drobnych wierzycieli według pierwotnego projektu co niewątpliwie ułatwi sytuację w rokowaniach polsko–angielskich. Warunek zabezpieczenia długów reliefowych na należnościach reparacyjnych jest sprzeczny z protokołem ze Spa 1920 roku, który przewiduje że należności te będą użyte na kompensatę ciężarów polskich wpływających z traktatów.

Proszę o wypowiedzenie opinii co do akcji dyplomatycznej celem uzgodnienia jej z tutejszem poselstwem. Ministerstwo Skarbu.

Poexterne

IPMS, A. 12.53/7, k. 29-31.

Nr 567

160. [p]

M.S.Z., 28 XI,
otrzymano 29 XI rano
E[dward] R[aczyński]

¹⁷⁷ Być może mowa w tym kontekście o O. Niemeyerze.

Głosy prasy angielskiej ujawniają tendencję eliminowania postanowień o sankcjach i bezpieczeństwie przy wysunięciu na pierwszy plan rozbrojenia. Ceną za zgodę Francji i Belgii byłby ewentualny pakt gwarancyjny angielsko–francusko–belgijski. Kombinacja ta dla Anglii bardzo dogodna ograniczając jej zobowiązania czynnej pomocy przewidziane w protokole do wypadku bezpośredniego zaatakowania Francji i Belgii przez Niemcy nie odbierając polityce angielskiej pozorów pacyfizmu, którego zachowanie przy prostym odrzuceniu uchwał genewskich nie byłoby możliwe. –

Dla nas podwójnie niebezpieczne, 1-mo, że protokół przez zmiany te, z gwarancji jaką jest obecnie, stanie się zmniejszeniem naszego bezpieczeństwa; 2-ndo, że pakt z Anglią nie obejmujący Polski pomniejsza w oczach Francji wartość sojuszu z Polską i odciąga jej uwagę od zagadnień polsko–niemieckich. Proszę o jak największą czujność.

Skrzyński

IPMS, A. 12.53/7, k. 31-32.

Nr 568

161. [p]

M.S.Z., 28 XI

otrzymano 29 XI południe

E[dward] R[aczyński]

Receptus 116.

Proszę wy badać poufnie czy Mac Donell stara się o pozostanie w Gdańsku.

Morawski

IPMS, A. 12.53/7, k. 32.

Nr 569

119. [w]

30 XI,

wysłano 6 wiecz[ór]

M.S.Z.

Dowiaduję się, że traktat handlowy angielsko–niemiecki gotowy do podpisania w najbliższym czasie. Traktat przyjmując ogólnie zasadę największego uprzywilejowania nie zawiera listy taryfowych zniżek celnych. Sprawy osiedlania się mają być załatwione dodatkowo w drodze wymiany not. Kwestia 26% cła reparacyjnego wyłączona z traktatu ma być omawiana po jego podpisaniu. Niemcy dały jednak do zrozumienia, że przed dojściem do porozumienia w tej sprawie nie będą ratyfikować traktatu handlowego.

Skirmunt

IPMS, A. 12.53/7, k. 32-33.

Nr 570

120. [w]

2 XII,

wysłano 12 rano

M.S.Z., kopia Paryż

W dłuższej rozmowie z Chamberlainem:

1-mo: zostałem poinformowany, że 29 została wysłana instrukcja do przedstawiciela angielskiego w Konf[erencji] Amb[asadorów] polecająca spowodowanie pożądanej odpowiedzi Litwie, jako że sprawa Wileńska „jest zakończona”.

2-ndo: Przedstawiłem konieczność wprowadzenia na porządek dzienny Rady Ligi sprawy mniejszości polskiej na Litwie.

3-tio: Dałem ogólną charakterystykę stosunków polsko–gdańskich i

4-to: Dotknąłem ewentualnej zmiany na stanowisku Wysokiego Komisarza przy czym Cham[berlain] mi powiedział, że nic nie wie o zamiarze McDonella ustąpienia.

5-to: Wyłożyłem obszernie nasz punkt widzenia na sprawę bezpieczeństwa. Wskazałem, że najbardziej pożądane dla nas jest podpisanie protokołu przez Anglię, w razie zaś powrotu do myśli paktu gwarancyjnego ang[ielsko]–franc[usko]–belgijskiego wykazywałem trudności i niebezpieczeństwo paktów gwarancyjnych nie obejmujących Polski. Ch[amberlain] odpowiedział, że moje słowa wzmocniły jeszcze przekonanie jakie miał o ogromnej wadze, którą będzie miało podpisanie, zmodyfikowanie lub odrzucenie protokołu

przez Anglię. Dla rządu obecnego angielskiego sprawa ta jest w tej chwili w stadium „początek początku”. Czynniki imperium brytyjskiego mają dopiero między sobą się porozumieć. Rozmowy z Herriot[em] i Mussolinim Ch[amberlain] będzie prowadził tylko dla lepszego poinformowania rządu angielskiego i czynników imperialnych. Dla rozpoczęcia negocjacji brak mu jeszcze początkowych podstaw. Ch[amberlain] notował konkretne punkty rozmowy i zapewnił mnie, że będzie je miał żywo w pamięci. Otrzymuje: Warszawa, Paryż.

Skirmunt

IPMS, A. 12.53/7, k. 33-34.

Nr 571

162. [p]

M.S.Z., okólnik, 2 XII
otrzymano 2 XII

Według informacji naszego attaché wojskowego w Paryżu¹⁷⁸ rząd francuski postanowił oddać Rosji sowieckiej flotę Wrangla¹⁷⁹ stacjonowaną w Bizercie. Tonaż [!] floty wynosi 70000, w tym dreadnought „Generał Aleksiejew” 22500. Stan floty jest taki, że bez wielkiego nakładu sił i środków może ona w przeciągu roku osiągnąć pełną gotowość bojową. Pragnąc uniknąć bezpośredniego stanowczego interweniowania u rządu francuskiego proszę Pana Posła o zwrócenie uwagi tamtejszego rządu, że oddanie floty Wrangla Rosji sowieckiej powiększyłoby bardzo niebezpieczeństwo sił morskich tej ostatniej, że wobec tego konieczne jest wpłynięcie na rząd francuski w kierunku przeciwnym.

Praktyczne wprowadzenie floty Wrangla na Morze Bałtyckie powiększyłoby bałtycką flotę rosyjską o połowę ułatwiając znakomicie łączność wojskową pomiędzy Niemcami a Rosją i okrążenie nas. Flota rosyjska na Bałtyku byłaby wówczas więcej niż dwukrotnie większa od łącznych sił morskich Szwecji, Finlandii, Łotwy i Estonii. Wprowadzenie floty na Morze

¹⁷⁸ Zob. P. Stawecki, „Attaché...”, op. cit., s. 328.

¹⁷⁹ Piotr N. Wrangel baron (1878–1928), rosyjski generał z 1917; 1918–1919: dowódca dywizji, a następnie korpusu konnego w armii gen. A. Denikina, a wreszcie większej części Armii Ochotniczej; początek 1920: po sporze z gen. Denikinem przebywał za granicą; IV 1920: obrany głównodowodzącym sił zbrojnych południa Rosji; jesień 1920: doznał szereg klęsk ze strony RKKK (w tym nieudana kontrofensywa na Krymie), w następstwie czego znalazł się na emigracji.

Czarne nawet za wyjątkiem dreadnoughta, który wobec konwencji lozańskiej¹⁸⁰ nie będzie mógł przejść Dardaneli, przekreśla najzupełniej dzisiejszy stan rzeczy na brzegach Morza Czarnego, oparty o brak zupełny sił morskich i zagraża poważnie bezpieczeństwu Rumunii i Turcji, przekreśla też zupełnie dotychczasowe dyrektywy naszej konwencji z Rumunią. Podział między Morze Bałtyckie i Czarne daje analogiczne rezultaty, nie jest wreszcie wykluczone przesłanie floty na wody Dalekiego Wschodu i również niepożądane. Francja ma możliwość nie wydania floty bądź zostawiając ją jako zastaw bądź powołując się na konwencję waszyngtońską. Z uwagi na ważność sprawy dla warunków naszego bezpieczeństwa traktować ją jako bardzo pilną i natychmiast po odbyciu odnośnej poufnej rozmowy telegrafować. Attaché wojskowi mają instrukcje. Otrzymują: Londyn, Rzym.

Skrzyński

IPMS, A. 12.53/7, k. 34-36.

Nr 572

4. [p]

Pos[elstwo] Rzym, 1 XII
otrzymano 2 XII, 6 wieczór
E[dward] R[aczyński]

Tutejsze M.S.Z. po 2-tygodniowym namyśle zdecydowało (że) wobec rozmów, jakie mają nastąpić w Rzymie lepiej jest, aby dyplomacja włoska nie zajmowała się sprawą Komisarza Gdańskiego w Londynie i w Paryżu, gdyż mogłoby to przesądzić odpowiedź, która na gruncie tutejszym może być bardziej korzystna. Otrzymują: Warszawa, Paryż, Londyn, Genewa.

Zaleski

IPMS, A. 12.53/7, k. 36.

¹⁸⁰ Mowa o konwencji podpisanej w trakcie konferencji pokojowej kończącej wojnę grecko-turecką 24 lipca 1924 r.; tekst zob. Prawo, t. II, dok. nr 59, s. 227-235.

Nr 573

121. [w]

2 XII,

wysłano 2 XII, 7 wieczór

E[dward] R[aczyński]

M.S.Z.

Receptus 159.

Dla Pana Ministra Skarbu

Dziś złożyliśmy Niemeyrowi ustne oświadczenie odrzucające zgodnie z instrukcją wszelkie gwarancje materialne jak również pytanie komitetu o zgodę na dawanie gwarancji komukolwiek w przyszłości. Na prośbę N[iemeyera] powtórzyliśmy to oświadczenie na piśmie. Komitet poweźmie decyzję w piątek na posiedzeniu, w którym weźmiemy udział.

Skirmunt, Woytkiewicz

*IPMS, A. 12.53/7, k. 36-37.***Nr 574**

164. [p]

M.S.Z., 2 XII

otrzymano 3 XII rano

E[dward] R[aczyński]

Niejaki Pendzel zabiega w Londynie w sprawie zdobycia kapitałów angielskich dla utworzenia tutaj banku czekowego. Obecnie komunikuje prywatnej osobie jakoby sprawa była pomyślnie na ukończeniu, jedynie brak poparcia Ministerstwa utrudnia zakończenie. Zbadajcie (!) sprawę i zakomunikujcie szczegóły dla powzięcia decyzji.

Polexterne

IPMS, A. 12.53/7, k. 37.

Nr 575

163. [p]

M.S.Z., okólnik, 2 XII
otrzymano 3 XII wieczór

Jako kandydata na eksperta polskiego do Komisji koordynacyjnej z punktu 5 według rezolucji Rady Ligi Nar[odów] z 3 października wysuwamy generała Sosnkowskiego¹⁸¹, niezależnie od Wieniawskiego¹⁸², którego pragnęlibyśmy widzieć w komisji jako delegata Komitetu ekonomicznego. Proszę uzyskać poparcie dla tych kandydatur na wypadek gdyby sprawa stała się aktualną na nadchodzącej sesji Rady.

Skrzyński

*IPMS, A. 12.53/7, k. 38.***Nr 576**

166. [p]

M.S.Z., okólnik, 3 XII
otrzymano 3 XII wieczór

Benesz oświadczył, że sprawa mniejszości polskiej na Litwie będzie wniesiona na Radę Ligi Narodów, chce tylko porozumieć się jeszcze z Chamberlainem.

Morawski

IPMS, A. 12.53/7, k. 38.

¹⁸¹ Kazimierz Sosnkowski (1885–1969), gen. dyw. z 1 VI 1919; 10 VIII 1920–26 V 1923 oraz 13 XII 1923–17 II 1924: minister spraw wojskowych w gabinetach: W. Witosa, A. Ponikowskiego (dwukrotnie; 10 III–13 V 1922: jako kierownik MSWojsk.), A. Śliwińskiego, J. Nowaka, W. Sikorskiego i W. Grabskiego; T. Kryśka-Karski, S. Żurkowski, op. cit., s. 132; P. Stawicki, „Słownik biograficzny generałów Wojska Polskiego 1918–1939”, Warszawa 1994, s. 312-314; A.A. Zięba, „Sosnkowski Kazimierz” [w:] PSB, t. XL, z. 4 (167), red. H. Markiewicz, Warszawa–Kraków 2001, s. 526-529.

¹⁸² Antoni Wieniawski (1871–1939), ziemianin, ekonomista; 27 II–4 IV 1918: kierownik resortu skarbu w prowizorium rządowym A. Ponikowskiego; członek Polskiej Wojskowej Misji Zakupów w Paryżu jako reprezentant Ministerstwa Skarbu.

Nr 577

122. [w]

4 XII

M.S.Z.

Receptus 162.

Rzecz była dawno przewidziana i przesądzona. Według ~~opinii~~ informacji wraz z Office w swoim czasie agent admiralicji badał stan tej floty i wyraził opinię o małej jej wartości. Dziś rozmawiałem b[ardzo] poufnie z Podsekretarzem Stanu Foreign Office¹⁸³: rząd angielski obecnie uprzedzony nie był, ubolewa nad pośpiechem w zwróceniu floty, interweniować nie zamierza.

Skirmunt

*IPMS, A. 12.53/7, k. 39.***Nr 578**

165. [p]

M.S.Z., okólnik, 3 XII

otrzymano 4 XII rano

E[dward] R[aczyński]

W rozmowie Strasburgera z Colbanem w sprawie decyzji Wysokiego Komisarza, stwierdzającej, że Gdańsk jest państwem w międzynarodowym znaczeniu Colban oświadczył, że sprawa zależeć będzie głównie od zdania Brianda¹⁸⁴ oraz delegata angielsk[iego]. Pragniemy uniknąć decyzji uznającej państwowość Gdańska, gdyż byłoby to krokiem naprzód w jego dążeniu do suwerenności i początkiem niezliczonych sporów między Polską a Gdańskiem. Nie wyłączone byłoby w przyszłości ewentualne usiłowanie Gdańska wejścia do związku

¹⁸³ Eyre A. Crowe (1864–1925), dyplomata brytyjski; 27 XI 1920–1925: stały podsekretarz stanu dla spraw zagranicznych.

¹⁸⁴ Aristide Brand (1862–1932), socjalistyczny polityk francuski; od 1892: członek SFIO; od 1905: niezależny socjalista, a następnie republikański socjalista; jeden z najbardziej wpływowych polityków III Republiki; siedemnastokrotny minister spraw zagranicznych między 1921 a 1932 r. oraz jedenastokrotny premier, w gabinetach: dwukrotnie P. Painlevé'ego i trzykrotnie własnym; Laureat Pokojowej Nagrody Nobla w 1926 r. (wraz z G. Stresemannem). [uzup. JŁ]

niemieckiego¹⁸⁵. – Proszę spowodować instrukcje dla delegata angielskiego celem poparcia naszego stanowiska w tej sprawie. Refero „Polska i Zagranica” z 17 listopada 1924.

Morawski

IPMS, A. 12.53/7, k. 39-40.

Nr 579

123. [w]

4 XII,

wysłano 4 XII, 8 wieczór

E[dward] R[aczyński]

M.S.Z.

W związku z ostatnimi wypadkami zarysowuje się akcja estońska szukania poparcia w Anglii i ewentualnej protekcji floty angielskiej. Poufnie wiem, że Poseł estoński¹⁸⁶ spodziewa się przybycia delegatów z Rewla.

Skirmunt

IPMS, A. 12.53/7, k. 40.

Nr 580

5. [p]

Pos[elstwo] Rzym, 4 XII

otrzymano 5 XII rano

E[dward] R[aczyński]

Przedstawiłem sprawę floty Wrangla dyrektorowi politycznemu, który obiecał mi dać odpowiedź po uzgodnieniu jej z Ministerstwem marynarki. Wysunął jednak następujące trudności: 1-mo: Włochy w sprawie tej nie mają *locum standi*; 2-ndo: wraz z Anglią protestowały one swego czasu przeciwko jej oddaniu; 3-tio: z punktu widzenia czysto

¹⁸⁵ Mowa o Rzeszy Niemieckiej, zwanej podówczas potocznie Republiką Weimarską.

¹⁸⁶ Oskar Philipp Kallas (1868–1946), dr, dyplomata estoński; 28 III 1922–XII 1934: poseł Estonii w Londynie.

wojskowego nie jest pewnem czy flota Wrangla nie będzie bardziej niebezpieczna dla Włoch o ile zostanie w ręku Francji, niż gdyby była w rękach Sowieców. Stara teoria (się) wszystkie te argumenty osłabia i odniosłem wrażenie, że stanowisko Włoch będzie w znacznej mierze zależec od stanowiska Anglii, wobec czego proszę o szybkie zakomunikowanie jej odpowiedzi. Ostateczną odpowiedź obiecał dać w ciągu tygodnia. Attaché wojskowy¹⁸⁷ instrukcji nie otrzymał. Otrzymuje: Warszawa, Londyn.

Zaleski

IPMS, A. 12.53/7, k. 40-41.

Nr 581

124. [w]

5 XII,

wysłano 5 XII, 6 wieczór

E[dward] R[aczyński]

M.S.Z.

Refero 121.

Dla Ministra Skarbu¹⁸⁸.

Komitet cofnął żądanie specjalnych gwarancji lub zapytywania o zgodę na ewentualne pożyczki. Wobec tego umowę podpisujemy.

Skirmunt, Woytkiewicz

IPMS, A. 12.53/7, k. 41.

Nr 582

167. [p]

M.S.Z., okólnik, 5 XII

otrzymano 6 XII rano

E[dward] R[aczyński]

¹⁸⁷ Ignacy Hugo Matuszewski (1891–1946), płk z 15 VIII 1924; XII 1924–X 1926: attaché wojskowy RP w Rzymie.

¹⁸⁸ Wspomniany wcześniej W. Grabski.

Proszę jak najszybciej wyzyskać telegram w sprawie manewrów wojskowych niemieckich podany przez PAT piątego grudnia.

Morawski

IPMS, A. 12.53/7, k. 41.

Nr 583

168. [p]

M.S.Z., 5 XII
otrzymano 6 XII rano
E[dward] R[aczyński]

Proszę o powtórzenie telegramu 122.

Poexterne

(Powtórzenie posłane 6. 12. 1924).

IPMS, A. 12.53/7, k. 41.

Nr 584

170. [p]

M.S.Z., okólnik, 5 XII
otrzymano 6 XII rano
E[dward] R[aczyński]

Ambasador francuski doręczył wczoraj notę o rokowaniach metalurgicznych ekspertów francuskich i niemieckich co do podziału rynków zbytu. 16 grudnia nastąpi w Paryżu decydująca wymiana zdań co do możliwości porozumienia. Rząd francuski dopilnuje aby porozumienie nie doszło do skutku bez udziału metalurgistów polskich. Równocześnie

otrzymują zaproszenie do wstępnych rozmów interesanci belgijscy ^{a(...)}^a i Czecho-Słowaccy. Proszę bacznie śledzić i raportować¹⁸⁹.

Morawski

IPMS, A. 12.53/7, k. 42.

Nr 585

125. [w]

7 XII,

wysłano 7 XII rano

E[dward] R[aczyński]

M.S.Z.

Receptus 165.

Telegram otrzymałem po wyjeździe Chamberlaina, miałem możliwość poruszyć z nim tę sprawę w rozmowie o której raportowałem.

Skirmunt

IPMS, A. 12.53/7, k. 42.

Nr 586

2. [p]

Sztokholm, 8 XII

otrzymano 9 XII rano

Dla Woytkiewicza. Na podstawie naszych obligacji dług płatny 1 stycznia 1925 wynosi około 250000 koron. Nadwyżka 95000 pochodzi z obligacji 4 i 5 za dostawy maszyn. Odsetki od całego kredytu płatnego styczeń 1925 i styczeń 1930 wynoszą 1/I 25 Kr. 235 tys.

¹⁸⁹ Na lewym marginesie widnieje adnotacja: „Poklewski zawiadomiony 6. 12. 1924”.

Wysocki¹⁹⁰*IPMS, A. 12.53/7, k. 42-43.***Nr 587**

169. [p]

M.S.Z., 9 XII,
otrzymano 10 XII rano

Sprawa osiedlenia się będzie miała decydujące znaczenie w handlowych rokowaniach polsko–niemieckich. Proszę o zaraportowanie uregulowania tej sprawy w rokowaniach anglo–niem[ieckich].

Morawski

*IPMS, A. 12.53/7, k. 42-43.***Nr 588**

171. [p]

M.S.Z., 9 XII,
Max Muller został poinformowany o treści naszych instrukcji szyfrowej wypracowanej dla Woytkiewicza Nr 159.

Polexterne

*IPMS, A. 12.53/7, k. 43.***Nr 589**

125. [w]

12 XII,
wysłano 5 po p[ółudniu]

¹⁹⁰ Alfred Wysocki (1873–1959), ziemianin, dyplomata; 18 I 1924–IV 1928: poseł RP w Sztokholmie w randze ministra pełnomocnego II klasy.

M.S.Z.

Receptus 155.

Pułkownik D[itmas] jest wysłany celem badania warunków produkcji węglowej w Środkowej Europie i przedstawienia wyników rządowej komisji przemysłowo-handlowej. Misja jego zasługuje na współpracę i poparcie.

Skirmunt

IPMS, A. 12.53/7, k. 43.

Nr 590

172. [p]

M.S.Z., 13 XII,
otrzymano 14 XII rano

Na życzenie Premiera prosimy Pana Posła o przyspieszenie przyjazdu dla omówienia pilnych spraw finansowych.

Bader

IPMS, A. 12.53/7, k. 43.

Nr 591

173. [p]

M.S.Z., 16 XII,
otrzymano 17 XII

Sekretarz Biega wobec skasowania etatu do 1 stycznia 1925.

Bertoni

IPMS, A. 12.53/7, k. 43.

Nr 592

174. [p]

M.S.Z., okólnik, 17 XII,
otrzymano 18 XII rano

Do poufnej wiadomości Pana Posła. Komitet Trzech uchwalił 11 grudnia tekst raportu wnoszącego na Radę Ligi Narodów sprawę mniejszości polskiej na Litwie. Wobec nieobecności delegata litewskiego sprawa zapisana na sesję marcową.

Bader

*IPMS, A. 12.53/7, k. 44.***Nr 593**

175. [p]

M.S.Z., okólnik, 17 XII,
otrzymano 18 XII

Zmaganie się dwu prądów republikańskiego i nacjonalistycznego nadaje położeniu w Niemczech cechy płynności bez wyraźnej przewagi jednego czy drugiego stronnictwa. Tymczasem obecna sytuacja powyborcza w Niemczech wykazuje, że rząd w większym stopniu niż dotąd zależeć będzie jednak od stronnictw prawicowych. Socjaliści, centrum i demokraci łącznie nie mają większości absolutnej, a niemiecka partia ludowa Stresemann'a jest przeciwna koalicji z socjalistami. Tem tłumaczy się ustąpienie Gabinetu Marxa¹⁹¹. Rachuby na zwycięstwo żywiołów republikańskich zawiodły. Zagranica w obecnym parlamencie nie może dopatrzeć się przewagi tendencji pokojowych. Proszę powyższe wyzyskać jak najszerzej.

Bader

IPMS, A. 12.53/7, k. 44.

¹⁹¹ Mowa o Wilhelmie Marksie (1863–1946), prawnik, polityk niemiecki z Partii Centrum; 3 VI–15 XII 1924: kanclerz Rzeszy Niemieckiej.

Nr 594

176. [p]

M.S.Z., 23 XII

otrzymano 24 XII

Biega może zostać [na] etacie 8, nastąpi dopłacenie różnicy.

Bertoni

*IPMS, A. 12.53/7, k. 45.***Nr 595**

177. [p]

M.S.Z., 24 XII

otrzymano 25 XII

Genewa komunikuje: Comité des Délégations Juives¹⁹² prywatnie poinformował, że mniejszość żydowska na Litwie ma wystąpić w najkrótszym czasie z petycją do Ligi Narodów w sprawie szyldów. Niezależnie od tego sfery żydowskie w Paryżu i Londynie między innymi Sokołów wpływają na miarodajne czynniki w kierunku nadania biegu petycji polskiej przynajmniej o tyle, o ile porusza interesy żydowskie.

Bader

IPMS, A. 12.53/7, k. 45.

¹⁹² Comité des Délégations Juives (auprès de la Conférence de la Paix) (ang. Committee of Jewish Delegations).

1925

Nr 596

1. [w]

2 I,
wysłano 5.30 rano

M.S.Z.

Receptus P III 40257.

Poselstwo perskie zawiadomiło notą, że Assad Khan będzie miał pełnomocnictwa do rokowań.
Proszę telegraficzną instrukcję czy zawiadomić o udzieleniu *agrément*.

Jurjewicz¹*IPMS, A. 12.53/7, k. 46.*

Nr 597

1. [p]

M.S.Z., 7 I,
otrzymano ^a8 I 1924^a

Receptus 1.

Agrément udzielono – proszę zawiadomić.

Skrzyński

IPMS, A. 12.53/7, k. 46.

¹ Paweł Jurjewicz vel Juriewicz (1875–1938), dyplomata; 15 X 1924–25 II 1926: zatrudniony na stanowisku radcy legacyjnego – z zachowaniem tytułu posła nadzwyczajnego i ministra pełnomocnego – w Poselstwie RP w Londynie; SBPSZ, t. IV, Warszawa 2012, s. 57.

Nr 598

2. [p]

M.S.Z., okólnik, 9 I,
otrzymano 9 I wieczór

Refero telegr[am] PAT informacyjny i tekst oficjalny not Strasburgera i Senatu. Proszę jak najszerzej przedstawić podłoże gdańskiego incydentu opierając się na art. 104 Traktatu Wersalskiego, 29 Konwencji paryskiej² oraz art. 149 i 156 umowy z 14³ paźdz[iernika] 1921⁴, która daje Polsce prawo założenia w porcie Gdańsk[im] poczty polskiej i wszystkich urządzeń. Decyzja Hakinga⁵ z 15 VIII 1921 najwyraźniej określa terytorium portu, w obrębie którego znajduje się polski urząd pocztowy i skrzynki.

Bader

*IPMS, A. 12.53/7, k. 46.***Nr 599**

1. [w]

13 I,
wysłano w połud[niu]

Paryż

² Stanowił on:

„Polsce przysługiwać będzie prawo założenia w porcie gdańskim służby pocztowej, telegraficznej i telefonicznej połączonej bezpośrednio z Polską. W zakres działania tej służby wchodzić będą komunikacje pocztowe i telegraficzne przez port gdański między Polską a krajami zagranicznymi, również jak komunikacja między Polską a portem gdańskim.”

DzURP, 1922, nr 13, poz. 117; przedruki w: OPP, L. 234, s. 455; WŻNPM, dok. nr 79, s. 256; WEP, s. 232; Prawo, t. II, dok. nr 37, s. 1115; PwL, s. 175-176.

³ Powinno być: 24 października 1921 r. Conférence de la Paix.

⁴ Umowa zawarta pomiędzy Polską a Wolnym Miastem Gdańskiem 24 października 1921 r., celem wykonania i uzupełnienia polsko-gdańskiej Konwencji z dnia 9 listopada 1920, DzURP 1922, nr 16, poz. 139. [oprac. JŁ]

⁵ Sir Richard Cyril Byrne Haking (1862–1945), brytyjski gen. broni (Gen.) z 1925; 1921–1923: wysoki komisarz LN w WMG.

„Daily Herald” podał wiadomość o decyzji sprzedaży przez Sowiety floty Wrangla na rozebranie. Wobec rozmowy jaką mam przeprowadzić w Foreign Office pojutrze proszę o telegraficzną odpowiedź czy wiadomość ma jakieś podstawy.

Skirmunt

IPMS, A. 12.53/7, k. 47.

Nr 600

3. [p]

M.S.Z., 13 I,
otrzymana 14 I rano

Uzupełniając instrukcję P.I.20042 proszę podkreślać w rozmowach stałe inspirowanie Senatu przez Niemcy. Posiadamy oficjalne informacje, iż dyrektor Prezydium Senatu Dr Färber udał się do Berlina dla sprawozdania i po dalsze instrukcje.

Bader

IPMS, A. 12.53/7, k. 47.

Nr 601

4. [p]

M.S.Z., 14 I,
otrzymano 15 I rano

Refero P.I.20046 i telegr[am] P.A.T.

Niespodziewanie Wysoki Komisarz zażądał od Strasburgera zdjęcia skrzynek pocztowych motywując to tym razem nie rzekomem stwarzaniem przez nas faktu dokonanego lecz chęcią uniknięcia dalszych incydentów. Gdy Str[asburger] odmówił MacDonnell zapowiedział, że upoważni Senat do zdjęcia skrzynek. Zaznaczamy: 1° Wysok. Komisarzowi nie przysługują żadne kompetencje egzekutywne lecz wyłącznie rozjemcze; projektowane upoważnienie

stanowiłoby zatem naruszenie art. 39 Konwencji paryskiej⁶; 2° jednostronnemu zdjęciu skrzynek sprzeciwiamy się najenergiczniej stosując do Gdańska represje; 3° Motywy Komisarza bezwzględnie fałszywe. Incydent był już zlikwidowany⁷, żadnego wzburzenia w Gdańsku nie obserwowano.

Proszę zaznaczyć w F.O., że postępowanie Wysokiego Komisarza grozi stworzeniem nowego incydentu po szczęśliwym zlikwidowaniu pierwszego dzięki środkom przedsięwziętym przez Rząd Polski. Zdaniem naszym jedynym sposobem traktowania sprawy jest: 1° pozwolić opinii uspokoić się definitywnie; 2° przeprowadzić normalne postępowanie na zasadzie art. 39 bez najmniejszego naruszania istniejącego stanu rzeczy. Orzeczenia W[ysokiego] Komisarza jako pierwszej instancji nie są wykonalne, wykonalne są tylko postanowienia, które zapadną w łonie Rady Ligi Narodów w materii prawa i wykonania. O stanowisku naszym uwiadomiliśmy General[nego] Sekretarza Ligi, prosząc o wpłynięcie na MacDonnella i zwrócenie uwagi na jego kompetencję, której jako osoba zaufana winien najściślej przestrzegać. Pan Premier omówił w powyższym duchu sprawę z Max Mullerem, który już zwrócił uwagę depeszą F.O. na powagę sytuacji.

Bader

IPMS, A. 12.53/7, k. 47-49.

Nr 602

5. [p]

M.S.Z., 14 I,
otrzymano 15 I rano

⁶ Stanowił on:

„Każdy spór, który by powstał między Polską a Wolnym Miastem w przedmiocie niniejszego traktatu lub wszelkich innych późniejszych umów, układów i konwencji, albo wszelkich spraw dotyczących stosunków między Polską a Wolnym Miastem, będzie oddany przez jedną lub drugą stronę do decyzji Wysokiego Komisarza, które jeżeli uzna to za potrzebne, odeśle sprawę do Rady Ligi Narodów.

Obu stronom przysługuje prawo odwołania się Ligi Narodów.”

DzURP, 1922, nr 13, poz. 117; przedruki w: OPP, L. 234, s. 456-457; WŻNPM, dok. nr 79, s. 257; WEP, s. 235; Prawo, t. II, dok. nr 37, s. 116; PwL, s. 175 -176.

⁷ 13 stycznia 1925 r. Mac Donnell zasugerował Strasburgerowi natychmiastowe usunięcie polskich skrzynek pocztowych, ten wszakże uznał to za zamach na uprawnienia Polski w WMG; po przekazaniu tej informacji Warszawie zebrał się natychmiast Komitet Polityczny Rady Ministrów, który jednoznacznie zaaprobował stanowisko Strasburgera; rząd RP liczył się nawet z możliwością użycia sił zbrojnych, gdyby napięcie w tej sprawie nadal rosło; wicepremier Stanisław Thugutt zapowiedział, że Polska zwróci się w tej sprawie do LN; po otrzymaniu tej informacji Mac Donnell wstrzymał się z wysłaniem odpowiedniego pisma do Senatu WMG i w rezultacie skrzynki wisiały nadal; zob. S. Mikos, op. cit., s. 159.

Berlin telegrafuje, że A[uswärtiges] Amt poleciło Senatowi Gdańskiemu wstrzymanie się od wszelkich samorzutnych kroków aż do rozstrzygnięcia przez Ligę Narod[ów]. Proszę dyskretnie wyzyskać oświetlając nienormalną sytuację gdzie Wysok[i] Komisarz Ligi występuje drażniąco a wpływ Niemiec łagodząco. Wpływ Niemiec na przebieg incydentu pocztowego obserwujemy od początku.

Bader

IPMS, A. 12.53/7, k. 49.

Nr 603

6. [p]

M.S.Z., 14 I,
otrzymano 15 I rano

Berlin komunikuje 10 stycznia, że na wezwanie A[uswärtiges] Amtu, Färber dyrektor Prezydium Senatu był w Berlinie dla omówienia sprawy konfliktu pocztowego. Bawi tam również Jewelowski⁸.

Bader

IPMS, A. 12.53/7, k. 49.

Nr 604

7. [p]

M.S.Z., 14 I,
otrzymano 15 I rano

⁸ Salomon Juliusz Jewelowski (1874–1951), gdański przedsiębiorca, polityk; pochodził z rodziny rosyjskich Żydów („litwaków”), która w 1880 r. przeniosła się do Gdańska; na przełomie XIX i XX w. założył firmę S.J. Jewelowski, dzięki której stał się jednym z bogatszych gdańszczan; od 1907: przewodniczący Związku Przemysłowców Drzewnych Prus Zachodnich; w latach „wielkiej wojny” władze niemieckie powierzyły mu organizację eksploatacji lasów w okupowanym Królestwie Polskim i na Białorusi; 1922–1931: członek Zgromadzenia Reprezentantów Żydowskiej Gminy Synagogałnej; 1920–1923 oraz 1928–1930: posłował – z ramienia demokratów, a następnie Niemieckiej Partii Liberalnej – do gdańskiego Volkstagu I i III kadencji; zasiadał także w Senacie (organie zarządzającym) WMG; X 1921: negocjował z rządem polskim umowę warszawską; był orędownikiem ścisłej współpracy gospodarczej Gdańska i Polski, a także Litwy i Rosji Sowieckiej/ZSRR, przy zachowaniu niezależności politycznej WMG; od 1935 – jako Żyd ze Wschodu (Ostjude) – był szykanowany przez nazistów; 1938: wyemigrował na stałe do Londynu.

14 b[ieżącego] m[iesiąca] Komisarz General[ny] ponownie wskazał MacDonellowi na konsekwencje ewentualnego upoważnienia Senatu do zdjęcia skrzynek pocztowych, podkreślając że tego rodzaju zarządzenie wpłynęłoby jak najjemniej na stosunki polsko-gdańskie. Krok taki byłby ze strony Komisarza nielegalny, podobnie jak nieprawne byłyby czyny Senatu oparte na takim upoważnieniu. Zmusiłoby to Rząd Polski do zastosowania pewnych sankcji w stosunku do Gdańska. Po długiej rozmowie MacDonnell zawahał się w swem postanowieniu, miał sprawę jeszcze raz rozważyć i nie przedsięwziąć nic nie zawiadamiając o tem uprzednio Pana Strasburgera. MacDonnell wystosował pismo do Senatu, w którym komunikuje mu oficjalnie o przebiegu rozmowy z Strasb[urgerem] i o naszym kroku w Genewie. MacDonnell w piśmie tem nie postawił wniosków i upoważnił Gdańsk do ogłoszenia w prasie treści swego pisma. Mamy wrażenie, że MacDonnell dąży do wycofania się z trudnej sytuacji i że pragnąłby raczej, aby Senat naszym śladem przeniósł również ostatni incydent na teren Ligi.

Bader

IPMS, A. 12.53/7, k. 49-50.

Nr 605

1. [p]

Paryż, 14 I,
otrzymano 15 I rano

Receptus 1.

Wiadomości prasowe są przedwczesne i nieściśle. $\Theta^a(\dots)^a$ rozmów Komisji morskiej sowieckiej z czynnikami francuskimi po powrocie z Bizerty⁹ jeszcze nie nastąpiło i nic konkretnego dotychczas nie zdecydowano. Wedle bieżących informacji stan statków gorszy niż przypuszczano, sądzę, że Rząd franc[uski] będzie się starał grać na zwłokę.

Chłapowski

IPMS, A. 12.53/7, k. 50.

⁹ 16 listopada 1920 r. – po zaciętych walkach – pozycje gen. Wrangla na Krymie zostały przez bolszewików przełamane; resztki jego wojsk oraz Flota Czarnomorska znalazły się w Konstantynopolu, a w grudniu 1920 r. zostały internowane przez Francuzów w Bizercie; zob. J. W. Dyskant, op. cit., s. 94-95.

Nr 606

2. [w]

15 I,
wysłano 7 wieczór

M.S.Z.

Sekretowana. Byłem dziś przyjęty przez Chamberlain'a na godzinnej audyencji. Poinformowałem go szczegółowo o całym przebiegu sprawy poczty gdańskiej. Wyraziłem zdziwienie i ubolewanie co do stanowiska zajętego przez MacDonnella. Zakończyłem cytując ustępy teleg. N° 7, świadczące o wycofywaniu się MacDonnella i wskazujące, że normalna droga decyzji przez Ligę Narodów jest przez Polskę akceptowana. Cham[berlain] nie kwestionował naszych praw co do poczty, znajdował, że szkoda żeśmy się uprzednio co do szczegółów instalacji nie porozumieli ze Senatem. Wypowiadał przypuszczenie, że MacD[onnell] chciał wpływać na obie strony łagodząco, czemu cytując szczegóły przeczyłem. Wypowiadając nadzieję, że L.N. sprawiedliwie rozstrzygnie spór, wyraził życzenie byśmy postępowali jak najostrożniej. Zapewniłem go, że taka jest nasza intencja, ale że dobrze byłoby dać podobne rady drugiej stronie i Wys[okiemu] Komisarzowi. Gdym powiedział, że Rząd Polski w tym sensie skomunikował się z Sekret[arzem] Generalnym Ligi Cham[berlain] odparł, że to jest właściwa droga. Podnosząc szkodliwość podobnych incydentów powiedział: „Musimy pracować razem z wami, aby granice wasze ustalone traktatami nie mogły być atakowane i były przyjęte przez opinię powszechną”.

Potem mówiliśmy o Bałtyku, Konferencji helsingforskiej¹⁰ i stosunku do Sowietów. Co do floty Wrangla interwencji angielskiej spodziewać się nie należy, ale niewykluczone ciche oddziaływanie, by sprawę przewlekać. Szczegóły kurierem.

Skirmunt

IPMS, A. 12.53/7, k. 51-52.

¹⁰ Mowa o konferencji w Helsinkach z 16 i 17 stycznia 1925 r., w której wzięły udział Łotwa, Estonia, Polska oraz Finlandia; wiązała się ona z próbą odrodzenia koncepcji Związku Bałtyckiego; program przewidywał przegląd bieżącej sytuacji politycznej, problemów współpracy czterech krajów oraz podpisanie traktatu koncyliacyjno-arbitrażowego; zob. A. Skrzypek, „Związek Bałtycki 1919–1925. Litwa, Łotwa, Estonia i Finlandia w polityce Polski i ZSRR w latach 1919–1925”, Warszawa 1972, s. 246-251.

Nr 607

8. [p]

M.S.Z., 16 I,
otrzymano 17 I rano

W uzupełnieniu poprzednich informacji. Drummond już polecił Colbanowi wyjechać do Gdańska celem użycia wpływu na MacDonnella w naszych dezyderatach. Podobno MacD[onnell] przedstawił zawieszenie skrzynek jako afront osobisty¹¹. Proszę wobec tego usilnie zaznaczyć, że sprawa poczty polskiej w Gdańsku była debatowana od szeregu lat przy udziale wysokiego komisarza. Nie można było przewidzieć, że Senat Gdański zaprzeczy nam praw do rozmieszczenia skrzynek, które są tylko jednym ze środków technicznych funkcjonowania poczty i składową, i istotną jej częścią. Pozatem rozmieszczenie skrzynek podyktowane było tylko realną potrzebą gospodarczych kół gdańsk[ich] i polskich, i dokonane zostało w nakreślonym przez Hakinga obrębie portu.

Proszę dalej najusilniej przeciwdziałać próbom przedstawienia incydentu jako konfliktu z Ligą Nar[odów], co byłoby przecież w jaskrawem przeciwieństwie z całokształtem polityki obecnego Rządu.

Bader

*IPMS, A. 12.53/7, k. 52-53.***Nr 608**

9 (?) [p]

M.S.Z., 20 I,
otrzymano 21 I rano
E[dward] R[aczyński]

¹¹ Rząd RP wprowadził własne skrzynki pocztowe dopiero 5 stycznia 1925 r.; jednakże już w nocy z 5 na 6 tegoż miesiąca polskie godła na rzeczonych skrzynkach zostały zamalowane barwami byłego Cesarstwa Niemieckiego; doprowadziło to do intensywnego polsko-gdańskiego sporu prawnego; zob. S. Mikos, „Działalność Komisariatu Generalnego Rzeczypospolitej Polskiej w Wolnym Mieście Gdańsku 1920–1939”, Warszawa 1971, s. 170-171.

Do poufnej wiadomości i orientacji Pana Posła. Dnia 12 podpisano w Waszyngtonie opcję do 15 lutego na przejęcie przez firmę bankierów Dellon¹² Read & C¹³ pożyczki do 50 milionów dolarów¹⁴ do umieszczenia na rynku nowojorskim z alternatywą emisji części obligacji zależnie od uznania bankierów w Londynie wedle zgodnie mającego być umówionym kursem.

Główne warunki następujące: Pożyczka 8% z amortyzacją 20-letnią kurs przyjęcia D. 86 – kurs sprzedaży w Nowym Jorku 94 – zabezpieczenie pożyczki na dochodach brutto z kolei – zabezpieczenie nierozdzielne. Procent i amortyzacja na dochodach netto akcyzy cukrowej. Pozatem będą wprowadzone na czas akcji emisyjnej¹⁵ ograniczenia wypuszczania innych obligacji państwowych lub prywatnych gwarantowanych, jednak zastrzeżona jest w każdym razie wolna ręka dla emisji 10 milionów dolarów Ulen z C° dla Banku Gospodarstwa Krajowego¹⁶. Wedle informacji Waszyngtonu prawdopodobne skorzystanie z opcji, emisja oczekiwana koniec stycznia.

Bader

IPMS, A. 12.53/7, k. 54-55.

Nr 609

10. [p]

M.S.Z., 22 I,

otrzymano 23 I

E[dward] R[aczyński]

W myśl decyzji Rady Ligi z dnia 11 grudnia 1924 Polska otrzymała prawo wysłania swych przedstawicieli do stałej komisji doradczej dla spraw związanych z inwestycją¹⁷ Niemiec. Ponieważ powstaje wątpliwość czy Polska ma prawo wysłać tych przedstawicieli już na sesję

¹² Właśc. Clarence Dillon (1882–1979), amerykański finansista; urodzony jako Clarence Lapowski, syn polskiego emigranta pochodzenia żydowskiego.

¹³ Właśc. Dillon, Read & Co; założony w 1921 r. amerykański bank inwestycyjny.

¹⁴ W tej sprawie zob. Z. Landau, „Pożyczka dillonowska”, „Kwartalnik Historyczny” 1957, nr 3.

¹⁵ Nadpisano nad także skreślonym nieczytelnym wyrazie.

¹⁶ Bank państwowy powołany do życia 30 maja 1924 r. z połączenia trzech rządowych instytucji kredytowych: Polskiego Banku Krajowego, Państwowego Banku Odbudowy i Zakładu Kredytowego Miast Małopolskich; naczelnym zadaniem BGK było udzielanie długoterminowych kredytów służących przemysłowi i budownictwu oraz samorządom. Na ich podstawie emitowano listy zastawne, obligacje komunalne, kolejowe i bankowe; szczegóły zob. Z. Landau, „Bank Gospodarstwa Krajowego” [w:] EHGP, t. I, s. 25; s. 56-57; W. Morawski, op. cit., s. 76.

¹⁷ Inwestycja (łac. *investigatio*), badanie, dochodzenie śledcze.

lutową C.P.C. proszę o natychmiastowe zbadanie w tym względzie opinii F.O. i wpłynięcie w przychylnym dla nas kierunku. Zapewnione poparcie Francji i przychylne stanowisko prezesa Rady Melo Franco¹⁸. Uważamy, że rola C.P.C. jest przede wszystkim przygotowawcza a odsunięcie nas od prac związanych z przygotowaniem objęcia kontroli rozbrojeniem Niemiec znaczyłoby wyeliminowanie nas z najistotniejszej fazy tych prac.

Bader

IPMS, A. 12.53/7, k. 54-55.

Nr 610

1. [p]

Berlin, 23 I,
otrzymano 24 I rano

Depeszę korespondenta berlińskiego „Daily Mail” w N° 8973 z dnia 20 I b[ieżącego] r[oku], strona 10 w sprawie projektowanej przez tutejszy rząd wycieczki korespondentów do Gdańska proszę wyzyskać w propagandzie.

Olszowski

IPMS, A. 12.53/7, k. 55.

Nr 611

11. [p]

M.S.Z., 23 I,
otrzymano 24 I rano

Sekretariat Ligi Narodów przesłał do wiadomości państw członków Rady Ligi Narod[ów] raport Wysokiego Komisarza w sprawie konfliktu pocztowego i jego kompetencji. Proszę

¹⁸ Afrânio de Melo Franco (1870–1943), dyplomata i polityk brazylijski; 1924-1926, delegat Brazylii przy Lidze Narodów. [oprac. JŁ]

oświadczyć, że Rząd Polski przedłoży w najbliższych dniach swój punkt widzenia i uzyskać aby z wnioskami wstrzymano się do tego czasu.

Bader

IPMS, A. 12.53/7, k. 55.

Nr 612

3. [w]

27 I,

wysłano 27 I rano

E[dward] Raczyński]

M.S.Z.

Receptus 10.

Radca Poselstwa w rozmowie z sekretarzem delegacji brytyjskiej¹⁹ przy Lidze Narodów poinformował o naszym zamiarze wysłania delegatów na sesję lutową. Wyczuł sprzeciw ponieważ jakoby Rada Ligi miała na względzie udział Polski dopiero w dalszej fazie. – (Al) Wobec wiadomości podanej w raporcie paryskim N° 66 z 17 stycznia o radzie udzielonej przez Quai d'Orsay, abyśmy tylko notyfikowali, że wysyłamy delegata zapytuję czy Pan Minister ma zamiar ograniczyć się do notyfikacji czy też potwierdza instrukcje wpływania na F.O. choćby narażając się na sprecyzowanie odmowy.

Skirmunt

IPMS, A. 12.53/7, k. 56.

Nr 613

1. [p]

Genewa, 27 I,

otrzymano 28 I rano

¹⁹ Mowa o Alexandre Cadoganie.

Notyfikowałem generała Sosnkowskiego jako delegata do C.P.C. dla wszystkich trzech dziedzin wojskowości, zapowiedziałem ustnie jego udział w sesji lutowej w myśl instrukcji. Odpowiedzi dotąd nie otrzymałem, wiem jednak poufnie że Melo Franco zażądał opinii prawnej Sekretariatu, niewykluczone, że następnie Melo Franco zechce konsultować państwa należące do Rady. Proszę o poinstruowanie zainteresowanych poselstw celem zaznajomienia rządów z naszym stanowiskiem. Zgodnie z moją sugestią przedmiot konsultacji będzie ewentualnie traktowany jako sprawa proceduralna, dzięki czemu decyzja mogłaby zapaść większością głosów. Otrzymują: Warszawa, Paryż, Londyn.

Gwiazdoski.

IPMS, A. 12.53/7, k. 56-57.

Nr 614

4. [w]

29 I,

wysłano 29 I wieczór

E[dward] R[aczyński]

M.S.Z.

Refero 3.

Radca Poselstwa²⁰ otrzymał z F.O. od sekretarza delegacji angielskiej przy Lidze Narodów list, który stwierdza nasze prawo do udziału w C.P.C. w posiedzeniach poświęconych inwestygacjom w Niemczech, nie wyłączając przygotowań do poszczególnych inwestygacji. Prawo to Polsce przysługiwać będzie skoro organizacja stworzona przez Ligę zacznie funkcjonować, lecz nie w fazie obecnej, kiedy C.P.C. ma przedyskutować szczegóły jej nie ustalone w ciągu dyskusji wrześniowych w Genewie. Szczegóły raportem.

Skirmunt

IPMS, A. 12.53/7, k. 57.

²⁰ Jan Ciechanowski.

Nr 615

12. [p]

M.S.Z., 29 I,
otrzymano 30 I rano

Proszę zwrócić się do Sir Ernest[a] Pollock[a] o napisanie opinii prawnej dla użytku rządu w sprawie określenia charakteru prawno–publicznego Gdańska, odpowiadającej na pytanie czy Gdańsk jest państwem po myśli decyzji Wysokiego Komisarza z 7 listopada. Opinia potrzebna 15 lutego. Proszę omówić honorarium proponując tysiąc złotych. Zbiór dokumentów urzędowych i tekst decyzji przesyła Komisarz Jeneralny pocztą równocześnie. Proszę o telegraficzną odpowiedź.

Bader

*IPMS, A. 12.53/7, k. 58.***Nr 616**

5. [w]

31 I,
wysłano 31 I rano
E[dward] R[aczyński]

M.S.Z.

Receptus 12.

Pollock zamianowany Prezesem Trybunału Kasacyjnego, nie może podjąć się podobnego zadania. Wdzięczny za pamięć o nim P[ollock] wskazał jako autorytety: Sir John Simon'a²¹ byłego Ministra i jednego z przywódców liberałów Gavin Simonds'a²² wybitnego prawnika. Obawiam się, że nie możemy liczyć na przychylną opinię Simon'a z powodu jego partyjnej przynależności i ambicji politycznych, przyczem honorarium musiałoby być znacznie wyższe.

²¹ Sir John Simon (1873–1954), prawnik i polityk brytyjski; od 1906: członek Izby Gmin z ramienia Partii Liberalnej; 26 V 1915–3 I 1916: minister spraw wewnętrznych w gabinecie H.H. Asquitha.

²² Gavin Turnbull Simonds 1. wicehr. Simonds cr. 1954 (1881–1971), brytyjski prawnik; 1906: rozpoczął praktykę adwokacką; 1924: otrzymał tytuł Radcy Króla.

Przypominam, że w sprawie kolonistów zasięgaliliśmy pisemnej opinii prawnika Bellot'a, za którą zapłaciliśmy 50 gwinei. B[ellot] nie ma tutaj autorytetu tamtych – jednak ma opinię znawcy prawa międzynarodowego.

Skirmunt

IPMS, A. 12.53/7, k. 58-59.

Nr 617

13. [p]

M.S.Z., 31 I,
otrzymano I II rano

Receptus 2.

Genewa telegrafuje, że Sekretariat zdradza wyraźnie tendencje skłonienia MacDonnella do najszybszego ustąpienia. Obawia się jednak sprzeciwu Anglii, ze względów prestiżowych. Z naszej strony zadowolilibyśmy się udzieleniem powtórnie kilkumiesięcznego płatnego urlopu i wydelegowaniem zastępcy. Proszę nieustannie wzniesienie konfliktów przez Gdańsk przedstawiać jako wysługiwanie się polityce niemieckiej dążącej do utrzymania fermentu i zyskiwania w ten sposób argumentów dla polityki rewizji traktatów i zaznaczać, iż jest rzeczą pożałowania godną, że Wysoki Komisarz zajął *a priori* tak wyraźnie zaangażowane stanowisko na rzecz jednej ze stron mącą w ten sposób atmosferę zaufania, jaka powinna otaczać Ligę Narodów i jej organy. Proszę nawiązać kontakt z Leeperem, który dzisiaj przyjedzie do Londynu. Poglądy jego na całokształt sprawy bałtyckiej i niemiecko–rosyjskiej stanowić mogą dogodnie tło dla tej konkretnej sprawy. Proszę wpływać by F.O. nie rozpatrywało definitywnie raportu MacDonnella do Rady L.N. z dnia 7 stycznia przed otrzymaniem naszych uwag.

Skrzyński

IPMS, A. 12.53/7, k. 59-60.

Nr 618

14. [p]

M.S.Z., 31 I
otrzymano 1 II rano

Proszę unikać na razie precyzowania spraw w sensie dla nas odmownym i ograniczyć się do wyłączenia naszej tezy polegającej przede wszystkim na tem, że na porządku dziennym Sesji C.P.C., rozpoczynającej się 6 lutego jest sprawa konkretnego obiektu (zona renańska) odnoszącej się do inwestygacji Niemiec. Rada L.N. powierzając zajęcie się tą sprawą Komisji Stałej Doradczej powoła się na artykuł 1 i 5 rezolucji Rady z dnia 27 września, której artykuł 3 zapewnia prawo udziału Polski w pracach przygotowawczych. Nie potrzeba do tego formalnej uchwały Rady L.N. co do objęcia przez Ligę kontroli nad rozbrojeniem Niemiec, gdyż całe prace C.P.C. noszą charakter wyłącznie przygotowawczy, decyzja ostatecznie pozostaje zawsze w rękach Rady. Delegat nasz generał Sosnkowski w każdym razie do Genewy na sesję pojedzie.

Skrzyński

*IPMS, A. 12.53/7, k. 60-61.***Nr 619**

15. [p]

M.S.Z., 1 II
otrzymano 2 II rano

Genewa telegrafuje: Colban wyjeżdża 4 lutego, będzie w Londynie 10. Pozostanie tam 4 dni.

Bader

*IPMS, A. 12.53/7, k. 61.***Nr 620**

6. [w]

3 II,
12 poł[udnie]

M.S.Z.

Receptus 17.

Powtórzono od liberałów do ambicji.

Polmission

IPMS, A. 12.53/7, k. 61.

Nr 621

17. [p]

M.S.Z., 2 II,
otrzymano 3 II rano

Proszę o powtórzenie telegramu 5 od „liberałów” do „ambicji”.

Poexterne

IPMS, A. 12.53/7, k. 61.

Nr 622

16. [p]

M.S.Z., 2 II
otrzymano 3 II rano

Gwiazdoski telegrafuje, że Drummond prosząc o poufność obiecał wpływać w myśl naszych życzeń na MacDonnella, by wstrzymał się od wydania swej merytorycznej decyzji w konflikcie pocztowym. Drummond podkreśla drażliwość sytuacji swej gdyż poprzednio sugestie jego w tym duchu zostały przez MacDonnella odrzucone.

Bader

IPMS, A. 12.53/7, k. 61.

Nr 623

18. [p]

M.S.Z., 4 II,
otrzymano 5 II rano

Colban przybędzie Londyn 10 dla omówienia z F.O.: I° spraw gdańskich; II° procedury mniejszościowej. 7-mego wyjeżdża stąd do Londynu radca Ciechanowski w swym charakterze naczelnika Wydziału P. I dla nawiązania kontaktu z Colbanem i kolaboracji w przygotowaniu obu spraw na sesję Rady Ligi Narodów. Ciechanowski przywiezie wszelkie potrzebne materiały w szczególności nasze uwagi do raportu Wys[okiego] Komisarza z 17 stycznia i odpis mego listu do Drummonda z tej okazji. Proszę wpływać w F.O., by tymczasem nie zapadły żadne decyzje w sprawach gdańskich.

Skrzyński

*IPMS, A. 12.53/7, k. 62.***Nr 624**

19. [p]

M.S.Z., okólnik, 5 II,
otrzymano 6 II

Przewidywana decyzja MacDonnella nieprzychylna. Szczegółowe oświetlenie P.A.T. Rekurs do Rady Ligi niezwłocznie wniesiemy. Proszę nie nadawać ani zbytniego rozgłosu, ani znaczenia.

Bader

IPMS, A. 12.53/7, k. 62.

Nr 625

20. [p]

M.S.Z., okólnik, 5 II,
otrzymano 6 II

Refero 19.

Proszę podkreślać, że w ostatniej swej decyzji MacDonnell pominął całkowicie Traktat Wersalski, Konwencję paryską i umowę warszawską, oparłszy swą tezę wyłącznie na rozporządzeniu Wys[okiego] Komisarza. Świadczy to dostatecznie, że głównym motywem powziętej decyzji i jej kierunku było osobiste zaangażowanie się w incydencie.

Bader

*IPMS, A. 12.53/7, k. 62-63.***Nr 626**

7. [w]

10 II,
wysłano 10 II wieczór
E[dward] R[aczyński]

M.S.Z.

Colban przyjedzie jutro wieczorem. Dziś prywatnie sondując postawę F.O. odniosłem wrażenie, że teren raczej przychylny dla naszego ujęcia sprawy.

Ciechanowski, Polmission

*IPMS, A. 12.53/7, k. 63.***Nr 627**

22. [p]

M.S.Z. 10 II

Zgromadzenie narodowe w Atenach zwróciło się do marszałka sejmowego²³ z uroczystym protestem w sprawie patriarchy. Proszę zakomunikować, jakie stanowisko i w jakiej formie zajął tamtejszy parlament.

Bader

IPMS, A. 12.53/7, k. 63.

Nr 628

2. [p]

M.S.Z. 10 II

Dla Ciechanowskiego: – Wysyłam pocztą dwa dzieła Schückenga²⁴. Książka: „Das Genfer Protocoll” jest dowodem do jakiego stopnia najwybitniejsi pacyfiści niemieccy przechodzą na nacjonalistyczny program wskazując sposób rewizji Traktatu Wersalskiego.

Olszowski

IPMS, A. 12.53/7, k. 63.

Nr 629

23. [p]

M.S.Z. 11 II,
otrzymano 12 II rano
E[dward] R[aczyński]

Proszę poufnie zbadać czy uzasadnione są pogłoski o tem, że niektóre koła naukowe angielskie, amerykańskie i inne odnoszą się nieprzychylnie do tegorocznego międzynarodowego kongresu rolniczego w Warszawie, wobec niezaproszenia Niemiec, co do czego komitet organizacyjny

²³ Maciej Rataj (1884–1940), działacz i polityk ludowy; członek klubu parlamentarnego PSL «Piast»; 1 XII 1922–3 XI 1927: marszałek Sejmu RP I kadencji; 16–22 XII 1922: pełnił funkcję Prezydenta Rzeczypospolitej; zob. S. Konarski, „Rataj Maciej” [w:] PSZ, t. XXX, z. 4 (127), red. E. Rostworowski, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk–Łódź 1987, s. 619-624.

²⁴ Walther Adrien Schückeng (1875–1935), liberalny polityk niemiecki, profesor prawa międzynarodowego publicznego; niemiecki sędzia w Stałym Trybunale Sprawiedliwości Międzynarodowej w Hadze.

Polski zasięgał opinii międzynarodowej komisji rolniczej w Paryżu i nie powziął jeszcze ostatecznej decyzji.

Bader

IPMS, A. 12.53/7, k. 64.

Nr 630

1. [p]

Komisarz Gen[eralny] Gdańsk 11 II,
otrzymano 12 II rano
E[dward] Raczyński]

Dla Ciechanowskiego.

Oczekuję od Ciechanowskiego telegraficznego zakomunikowania sugestii Colbana jak omawiać z MacDonnell'em sprawę zmniejszenia apeli. W przyszłym tygodniu Mac Donnell udaje się do Paryża celem omawiania sprawy apeli z rapporteurem²⁵ oraz innymi członkami Rady Ligi Narodów.

Strassburger

IPMS, A. 12.53/7, k. 64.

Nr 631

8. [w]

12 II,
wysłano 12 II wieczór
E[dward] R[aczyński]

M.S.Z.

Receptus 22.

²⁵ Franc. 'rapporteur' – 'sprawozdawca'.

Analogicznego telegramu Speaker Izby Gmin²⁶ nie otrzymał i sprawa w Izbie dotąd poruszoną nie została. W Izbie Lordów na zapytanie Arcybiskupa Canterbury lord Curzon²⁷ dał w imieniu Rządu odpowiedź, że Rząd uczyni wszystko możliwe dla porozumienia stron i zlikwidowania konfliktu.

Skirmunt

IPMS, A. 12.53/7, k. 65.

Nr 632

9. [w]

13 II,

wysłano 13 II, 1-sza

E[dward] Raczyński]

M.S.Z.

Dziś dwukrotnie konferowałem z Colbanem, który jutro będzie dyskutował sprawę w F.O. – C[olban] uznaje słusność szerokiego ujęcia przez nas sprawy. Co do szczegółów załatwienia konfliktu pocztowego odkładał wypowiedzenie się ponieważ się jeszcze nie zapoznał z wszystkimi dokumentami. Ma konkretne pomysły zreformowania procedury. W tej sprawie mamy w tych dniach wspólnie konferować z F.O. Mam znowu widzieć C[olbana] w sobotę. W F.O. nastrój raczej przychylny. Ciechanowski

Polmission

IPMS, A. 12.53/7, k. 65.

²⁶ John Henry Whitley (1866–1935), polityk brytyjski z Partii Liberalnej; 1900–1928: członek Izby Gmin; 1921–1928: przewodniczący (Speaker) Izby Gmin.

²⁷ George Nathaniel Curzon Marquis of Kedleston cr. 1921 (1859–1925), polityk brytyjski z Partii Konserwatywnej; 1916–1924: przewodniczący Izby Lordów; 24 X 1919–22 I 1924: minister spraw zagranicznych Zjednoczonego Królestwa w gabinetach D. Lloyd George’a, A. Bonara Lawa i S. Baldwina; szczegóły zob. D. Gilmour, „Curzon George Nathaniel” (w:) ODNB, <http://www.oxforddnb.com/view/article/32680> [17 V 2014].

Nr 633

1. [w]

13 II,

wysłano 13 II, 1 w poł[udniu]

~~Pol. deleg.~~ Commissaire Polonais Danzig

Receptus 1.

Colban pozostaje w kontakcie z Wysokim Komisarzem, radzi tymczasem trzymać się w rezerwie. O podróży do Paryża wiedział i sam się tam na ten czas udaje. Ja równocześnie tam będę. – Ciechanowski

Polmission

*IPMS, A. 12.53/7, k. 66.***Nr 634**

10. [w]

13 II,

wysłany ~~otrzymany~~ 13 II wieczór

E[dward] R[aczyński]

MSZ

Dziś odbyłem konferencję w F.O. po bytności tamże Colbana. Foreign Office gotowe popierać projekt procedury Colbana. W sprawie poczty uznaje nasze prawa zasadnicze. F.O. studiuje przychylnie sprawę skrzynek i interpretacji wyrażenia „port gdański”.

Co do sprawy określenia Gdańska jako państwo, skłaniają się do formuły „państwo z ograniczoną suwerennością”²⁸. – Ciechanowski

²⁸ Poglądy w tej sprawie były rozbieżne; niektórzy znawcy prawa międzynarodowego publicznego uznawali, WMG za państwo półsuwerenne lub niesuwerenne; do tego grona należeli prof. prof. B. Winiarski i S. Starzyński; z kolei badacze niemieccy dość konsekwentnie mówili o suwerenności Gdańska; S. Adler konstatuje „W każdym razie G[dańsk] należy do rzędu twórców pośrednich, nietypowych, dość często powstających na podłożu współczesnego prawa międzynarodowego i państwowego.”; zob. S. Adler, „Gdańsk” [w:] EPPP, t. I, s. 158; 13 października 1920 r. Konferencja Ambasadorów odrzuciła gdański projekt konwencji, w którym była mowa, że „Gdańsk jest państwem suwerennym i znajduje się pod opieką Ligi Narodów.”; władze WMG nie poniechały jednak prób pójścia tą drogą; 7 listopada 1924 r. uzyskały decyzję Wysokiego Komisarza LN, iż „Gdańsk jest państwem suwerennym w międzynarodowym znaczeniu tego słowa oraz, że „[...] wobec Polski Gdańsk stanowi państwo niezależne [...]”, jednakże 11 marca 1925 r. Rada LN odrzuciła tę interpretację,

Polmission

*IPMS, A. 12.53/7, k. 66.***Nr 635**3²⁹. [p] M.S.Z.³⁰13 II,otrzymany 13 II wieczór
E[dward] R[aczyński]

Refero Telegram szyfrowy N° 2.

Zwracam uwagę na artykuł Roberta Della³¹ w „Obserwerze”³² z 1-szego i „New Statesman”³³ z 7 b[ieżącego] m[iesiąca] – Bardzo wskazane zareagowanie w prasie angielskiej z podkreśleniem notorycznej nieznamośności przedmiotu ze strony Della oraz rzucenie pewnego cienia na jego bezinteresowność.

Olszowski

*IPMS, A. 12.53/7, k. 67.***Nr 636**

4. [p]

Pos[elstwo] Berlin 16 II

Otrzymałem odpis raportu prasowego 179 pocztą. Proszę usilnie przesyłać wyłącznie kurierem.

Olszowski

IPMS, A. 12.53/7, k. 67.

wyjaśniając, że prawno-międzynarodowy charakter WMG normuje traktat wersalski, co nie rodzi konieczności uzupełnień; J. Weyers, „Gdańsk” [w:] ENP, t. II, s. 305.

²⁹ Liczbę tę nadpisano na liczbie 2.

³⁰ Na tym skrótowcu nadpisano: „Pos[elstwo] Berlin”.

³¹ Robert Dell (1865–1940), dziennikarz brytyjski, długoletni korespondent zagraniczny dziennika „Manchester Guardian”; w latach 1922-1924 w Berlinie, a następnie w Paryżu (1925-1932). [oprac. JŁ]

³² „The Observer”, tygodnik brytyjski o poglądach liberalno-lewicowych, w międzywojniu zbliżony do Partii Pracy; wydaje go to samo wydawnictwo, dziennik „The Guardian”; 4 XII 1791: ukazał się pierwszy numer „The Observer”.

³³ „New Statesman”, założony w 1913 r. w Londynie polityczno-kulturalny tygodnik brytyjski o lewicowym obliczu, związany z Towarzystwem Fabiańskim; 1913–1928: wydawcą pisma był Clifford Sharp.

Nr 637

11. [w]

16 II,
wysłano 16 II wieczór
E[dward] R[aczyński]

M.S.Z., kopia Genewa

Konferowałem dziś wraz z Colbanem z F.O. – Projekt instrukcji opracowywany dla Delegacji angielskiej dla nas korzystny. Projekt po rozpatrzeniu przez radcę prawnego, który jeszcze ma pewne wątpliwości natury prawnej ma być aprobowany przez Chamberlaina. Colban wyjeżdża jutro, ja w czwartek do Paryża. Uważa dotychczasowy rezultat za pomyślny. Szczegółowy raport kurierem. Otrzymują: Warszawa, Genewa. Ciechanowski

Polmission

*IPMS, A. 12.53/7, k. 67-68.***Nr 638**

1. [p]

Komisarz Generalny ~~Gdańsk~~ z Paryżem 14 II!,
otrzymano dopiero 16 II wieczór!
E[dward] R[aczyński]

Dla Ciechanowskiego. Odnośnie do projektu Mac Donnella nowej procedury zająłem stanowisko wyczekujące ale raczej negatywne, podkreślając szczególnie zbytnie skomplikowanie procedury. Senat zajął stanowisko zupełnie negatywne.

Strassburger

*IPMS, A. 12.53/7, k. 68.***Nr 639**

24. [p]

M.S.Z. 16 II,
otrzymano 17 II wieczór

Dla Ciechanowskiego

Sądzę, że przyjęcie przez Radę Ligi Narodów definicji, iż Gdańsk jest państwem z ograniczoną suwerennością, zawiera wielkie polityczne niebezpieczeństwo. Gdańsk w posiadaniu uznania swej państwowości miałby tem korzystniejszą sytuację prawną przy wszystkich próbach ograniczenia naszych przywilejów na swym terytorium. Musielibyśmy ze swej strony zażądać stwierdzenia, że suwerenność Gdańska jest ograniczona na naszą rzecz i to w formie bardzo daleko idącej i dopuszczającej extenzywną interpretację. W tych warunkach Rada L.N. może się znaleźć wobec b[ar]dzo poważnych trudności. Konieczność powzięcia decyzji w sprawie państwowości nie zachodzi ponieważ nie o tę sprawę toczy się spór. Proszę to przedstawić Colbanowi oraz spowodować wypowiedzenie się wybitnego prawnika angielskiego odnośnie do kwestii czy Rada L.N. znajduje się w konieczności sędziowskiego rozstrzygnięcia sprawy Państwowości Gdańskiej z okazji umowy z 22 lipca 1922.

Czy charakteru Gdańska nie można określić w inny sposób niż: „państwo z ograniczoną suwerennością”, przyczem powołać się na autorytet uczonych niemieckich, jak Schücking’a, odmawiającego Gdańskowi charakteru Państwa. Pozatem proszę zaznaczyć w F.O., że w chwili gdy przez stworzenie nowej procedury i traktowanie sprawy gdańskiej na tle ogólnym polityki pokojowej w porozumieniu z Anglią i Radą L.N. dążymy do zapobieżenia zatargom – przyznanie Gdańskowi charakteru Państwa stałoby się z konieczności źródłem sporów b[ar]dzo zawiłych i b[ar]dzo długich.

Szukanie niepotrzebnych definicji jest nawrotem do doktrynerstwa, jurydycznych sporów, gdy dążeniem jest ich złagodzenie i załatwienie w interesie politycznym, szukając rozwiązań praktycznych i rozwoju empirycznego. Co się tyczy sprawy mniejszości uważam odłożenie jej załatwienia do czerwca za niepożądane.

Skrzyński

IPMS, A. 12.53/7, k. 68-70.

Nr 640

2. [p]

Kom[isarz] Gen[eralny] Gdańsk 16 II,
otrzymano 16 II wiecz[ór]

Senat zawiadomił mnie, że policji nie udało się odnaleźć osób, które zamalowały polskie skrzynki pocztowe kolorami byłego Cesarstwa Niemieckiego. – Co się tyczy przychwyconego na gorącym uczynku przez polskie ^{a(...)}^a następnej nocy urzędnika senatu Wilkego, to senat twierdzi, że był on pijany i że utrudnienia dokonane przez niego były nieznaczne. Proszę wyzyskać w prasie.

Strassburger

IPMS, A. 12.53/7, k. 70-71.

Nr 641

12. [w]

18 II,

wysłano 18 II południe

M.S.Z., kopia Genewa

Receptus 24.

Sprawa definicji „państwa” uzgodniona pomiędzy Sekretariatem a F.O. następująco: Wolne Miasto może być określone jako „państwo z suwerennością ściśle przez traktat ograniczoną na rzecz Ligi N[arodów] i Polski”. – Również ustalono formułę dodatkową, że definicja ta w żadnym wypadku na przyszłość nie może być interpretowana przez Gdańsk w sensie rozszerzenia stanu prawnego Wolnego Miasta w jego stosunkach z Polską ani w sensie uprawnienia Gdańska do samodzielnych stosunków na zewnątrz. Wobec tak wyraźnej formuły i zupełnie zgodnych zapatrywań Colbana i F.O. wydaje się niewskazanem i bezowocnem usiłowanie usunięcia sprawy, której rozstrzygnięcie sekretariat uważa za nieuniknione, a w powyższej formule musi być uznane za korzystne dla nas.

Wobec tego zasięganie opinii prawnika uważam bezcelowe. –

Sahm przyjechał. F.O. przyjmie go tylko o ile zwróci się o to przez Poselstwo. Otrzymują: Warszawa, Genewa. – Ciechanowski

Polmission

IPMS, A. 12.53/7, k. 71-72.

Nr 642

13. [w]

18 II,
wysłano 18 II rano
E[dward] R[aczyński]

M.S.Z.

Sekretowane, tylko dla p[ana] Ministra.

Sprawa łodzi podwodnych ma wszelkie szanse powodzenia w Admiralicji. – Ostateczna decyzja oczekiwana w ciągu tygodnia. – Ciechanowski

Polmission

*IPMS, A. 12.53/7, k. 72.***Nr 643**

25. [p]

M.S.Z. 17 II,
otrzymano 18 II rano
E[dward] R[aczyński]

Strassburger telegrafuje, że Mac Donnell wyjechał do Paryża 15 na tydzień. Wtorek ma widzieć się z Colbanem, środa z Quinones'em³⁴. Mc Donnell będzie rozmawiać z delegatem francuskim. Przepuszczalnie będzie symulować stanowisko przyjazne dla nas. Projekt jego nowej procedury dla zmniejszenia liczby apelacji został odrzucony przez Senat, podobnie skrytykowany przez Colbana. S[trasburger] zachowywał rezerwę, zaznaczając raczej negatywne stanowisko. – Sahm wyjechał do Londynu. Proszę informować telegraficznie.

Bader

IPMS, A. 12.53/7, k. 73.

³⁴ José María Quiñones de León (1873–1957), hiszpański polityk i dyplomata; w latach 1920-1930 delegat Hiszpanii przy Lidze Narodów; 1923–1925: referent Rady LN do spraw polsko-gdańskich.

Nr 644

26. [p]

M.S.Z. 17 II,
otrzymano 18 II rano
E[dward] R[aczyński]

Dla Ciechanowskiego.

Gwiazdoski komunikuje: Raport Mac Donnell'a nie będzie obecnie komunikowany wszystkim członkom Ligi. Nota P[ana] Ministra wraz z uwagami do raportu będzie również rozesłana tylko członkom Rady.

Bader

IPMS, A. 12.53/7, k. 73-74.

Nr 645

27. [p]

M.S.Z. 17 II,
otrzymano 18 II rano
E[dward] Raczyński]

Gwiazdoski komunikuje: Van Hammel³⁵ jest obecnie w Holandii, wraca do Genewy 18. Wydał polecenie swej sekcji, że sam będzie się zajmować stroną prawną problemu pocztowego.

Bader

IPMS, A. 12.53/7, k. 74.

Nr 646

14. [w]

19 II,
wysłano 19 II wieczór
E[dward] R[aczyński]

³⁵ Joost Adriaan van Hamel (1880–1964), prawnik i polityk holenderski; 1919-1926: dyrektor I wydziału Sekcji Prawnej LN; 1926–1929: Wysoki Komisarz LN w Gdańsku. [oprac. JŁ]

M.S.Z.

Przyjazd Sahma oraz stwierdzenie pewnej tendencji ze strony prawnika F.O. do przeciągania wydania opinii spowodowały mnie do pozostania w Londynie do niedzieli rano. –
Ciechanowski

Polmission

IPMS, A. 12.53/7, k. 74.

Nr 647

15. [w]

19 II,
wysłano 19 II wieczór
E[dward] R[aczyński]

M.S.Z., kopia Gdańsk

Sahm wczoraj nie zastał mnie w Poselstwie. Rewizytowałem go dzisiaj. – W ciągu kilkuminutowej rozmowy powiedział, że bawi tu dla pożyczki gdańskiej i właśnie układ podpisał. Dwukrotnie powracał do pogorszenia się stosunków polsko-gdańskich. Chciał widocznie dowiedzieć się o naszych zamiarach, ale się niczego nie dowiedział. O przyjęcie przez F.O. nie prosił mnie, widocznie zaniechał tej myśli. Szczegóły kurierem. Otrzymują: Warszawa, Gdańsk.

Skirmunt

IPMS, A. 12.53/7, k. 74-75.

Nr 648

16. [w]

20 II,
wysłano 20 II wieczór
E[dward] R[aczyński]

M.S.Z.

Projekt instrukcji redakcyjnie zmieniony przez radcę prawnego w sposób nie naruszający zasadniczo przychylniej nam postawy dziś został przesłany do aprobaty Chamberlainowi. Oczekuję jutro wyniku. – Ciechanowski

Polmission

IPMS, A. 12.53/7, k. 75.

Nr 649

27. [p]

19 II,

otrzymano 20 II rano

E[dward] R[aczyński]

M.S.Z.

Receptus P. 150.

Koncepcja Leepera zaofiarowania Litwie wygodnego traktatu handlowego w zamian za podjęcie z nami komunikacyjnych i konsularnych stosunków całkowicie akceptuję. Inicjatywę angielską uważam za bardzo pożądaną i proszę ją pozostawić Leeperowi, zachęcając go równocześnie do możliwie prędkiego jej zrealizowania.

Skrzyński

IPMS, A. 12.53/7, k. 75.

Nr 650

17. [w]

21 II,

wysłano 22 II, 1 1/2 rano

E[dward] R[aczyński]

M.S.Z.

Wczoraj urzędnik F.O., Sekretarz delegacji angielskiej przy Lidze Narodów Cadogan poprosiwszy do swego biura Ciechanowskiego namawiał go do spowodowania bym zgodził się

na bytność Sahn'a u Chamberlain'a, jako u delegata do Ligi bez uprzedniego zgłoszenia prośby o to do Poselstwa. Mówił o korzyściach mogących dla nas wyniknąć oraz obiecywał nieporuszanie spraw zagranicznych, apelując do zaufania, które powinniśmy mieć do F.O. – Cadogan twierdził, że rozumie trudność Sahma zwracania się przez Poselstwo. Ciechanowski wykazywał niewłaściwość takiego stawiania sprawy, odwołując się, na naleganie Cadogana, do mojej decyzji. Oświadczyłem Cadoganowi telefonicznie niemożność zgody, rozumiejąc niebezpieczeństwo stworzenia precedensu pomimo interpretacji w sensie przyjęcia Sahma przez delegata do Ligi, nie zaś Ministra Spraw Zagranicznych; tembardziej, że Sahn nie skorzystał z rozmowy ze mną, aby prosić mnie o wyrobienie mu audiencji, dając dowód, że się rozmyślnie od zobowiązań traktatowych uchyla.

Skirmunt

IPMS, A. 12.53/7, k. 76-77.

Nr 651

18. [w]

21 II,

wysłano 22 II 1 1/2 w nocy

E[dward] R[aczyński]

M.S.Z., kopia Genewa

Wobec ^a~~przeciągania sprawy przez ministra spr[aw] zagranicznych~~^a chęci Ministra Spr[aw] Zagranicznych przestudiowania sprawy i pochodzącej stąd zwłoki, oczekiwanego jutro przyjazdu alarmistycznie nastrojonego Mac Donnell'a oraz prawdopodobieństwa Konferencji w poniedziałek między Ministrem Spraw Zagranicznych, a Gregory, przedłużam mój pobyt tutaj. Zasadniczych zmian w poglądach F.O. dotychczas nie ma. Otrzymują: Warszawa, Genewa. – Ciechanowski

Polmission

IPMS, A. 12.53/7, k. 77.

Nr 652

30. [p]

M.S.Z. 21 II,
otrzymano 22 II rano
E[dward] R[aczyński]

Wysocki telegrafuje, że Minister Spraw Zagranicznych³⁶ zajął życzliwe stanowisko wobec jego akcji gdańskiej w prasie szwedzkiej, a krytyczne wobec Mac Donnella. Delegatem na sesję marcową wyznaczony jest Sjoeborg, który jakoby daje gwarancje bezstronności.

Bader

IPMS, A. 12.53/7, k. 77.

Nr 653

29. [p]

M.S.Z. 21 II,
otrzymano 22 II 1925

Otrzymuję od konsula w Królewcu³⁷ wiadomość, że Gabinet litewski zwrócił się do Posła angielskiego w Kownie Vaughan'a³⁸, by zakomunikował Rządowi Polskiemu zaproszenie Rządu litewskiego na konferencję w sprawie spławu. Podobno Vaughan misję tę przyjął. – Nie wiedząc czy wiadomość powyższa jest prawdziwa proszę Pana Posła nieoficjalnie poinformować Leeper'a, że propozycję rokowań z Rządem litewskim moglibyśmy przyjąć tylko w tym wypadku, gdyby obejmowała ona całokształt sprawy otwarcia granic, komunikacji wodnej i kolejowej pocztowo–telegraficznej, wjazdu i pobytu obywateli naszych na Litwie oraz stosunków konsularnych. Proszę wskazać Leeperowi, że komunikowane nam propozycje Kowna rokowań tylko w sprawie spławu jest niewskazane, konieczną natomiast byłaby presja na rząd litewski w kierunku rozszerzenia tematu rokowań w zakresie wyżej podanym.

³⁶ Östen Undén (1866–1974), szwedzki polityk z Partii Socjaldemokratycznej; 18 X 1924–7 VI 1926: minister spraw zagranicznych Szwecji w gabinetach: H. Brantinga oraz R. Sandlera.

³⁷ Zygmunt Merdinger (1890–1959), pracownik służby konsularnej i dyplomata; 9 XI 1922–28 II 1927: konsul generalny RP w Królewcu; RSZRP, s. 109.

³⁸ John Charles Tudor Vaughan (1870–1929), dyplomata brytyjski; 20 XI 1922–XII 1927: poseł Wielkiej Brytanii w Rydze i Reval oraz komisarz i konsul generalny w Kownie.

Skrzyński

*IPMS, A. 12.53/7, k. 78.***Nr 654**

19. [w]

23 II

M.S.Z.

Receptus 27 et 29.

Wykonałem instrukcję w rozmowie poufnej z Leeperem. Rząd angielski zajmie stanowisko po otrzymaniu od Max Müllera odpowiedzi Rządu Polskiego na propozycję Kowna, którą F.O. poleciło mu zakomunikować. Leeper uznaje osobiście uzasadnienie naszego planu zgodzenia się tylko na rozszerzony program, nie jest jednak obecnie w stanie powiedzieć czy i w jakim rozmiarze Rząd angielski podejmie się mediacji. Obiecał pozostawać ze mną w kontakcie.

Skirmunt

*IPMS, A. 12.53/7, k. 79.***Nr 655**

31. [p]

M.S.Z. 23 II,
otrzymano 24 II rano

Dzienniki polskie zamieszczają depeszę z Londynu o zgodzie Anglii na propozycję amerykańską zwołania konferencji rozbrojeniowej. Proszę o szczegółowe pilne zbadanie całej sprawy.

Skrzyński

IPMS, A. 12.53/7, k. 79.

Nr 656

20. [w]

24 II,

wysłano 24 II rano

E[dward] R[aczyński]

M.S.Z.

Attaché wojskowy Michałowski³⁹ otrzymał z poważnego wojskowego źródła następującą informację jako ściśle poufną:

Wręczony Rządowi angielskiemu przez Balfoura⁴⁰, w imieniu Komitetu Obrony Imperialnej⁴¹, memoriał przesądza w formie obecnej los protokołu:

1-mo z uwagi na opozycję członków Imperium,

2-ndo na zasadzie następującej argumentacji: Protokół o tyle skuteczny, o ile by do niego przystąpiły Niemcy. Przystąpienie dałoby im niepożądaną dla interesów Anglii sposobność wysunięcia żądania wcześniejszej ewakuacji Nadrenii. Protokół bez Niemiec i pozbawiony sankcji znaczyłby mniej niż wiążący już „Covenant”. –

Na razie zaleca memoriał zawarcie przez Anglię, Francję i Belgię paktu gwarantującego granice do Niemiec na zachodzie z ważnością do chwili ewakuacji Nadrenii, t[o] j[est] około 10 lat. Po upływie tego terminu nadejdzie chwila na zmodyfikowany protokół pod warunkiem zadawalniającego wówczas określenia przez Niemcy stosunku ich do wszystkich sąsiadów.

^bWar Office nie podziela poglądów memoriału co do właściwości ograniczonego paktu gwarancyjnego. Woli w danym wypadku współpracę sztabów przy oparciu się o Traktat Wersalski.^b

Michałowski prosi o podanie niniejszego telegramu do wiadomości Ministra Spr[aw] Wojskowych.

Skirmunt

³⁹ Roman Michałowski (1895–1974), mjr Sz. Gen. od 1923 r. 1920–1922: odbył studia we francuskiej Wyższej Szkole Wojennej; oficer Oddziału III Sztabu Generalnego; 1924: attaché wojskowy przy Poselstwie RP w Londynie.

⁴⁰ Arthur James Balfour (1848–1930), polityk brytyjski z Partii Konserwatywnej; 10 I–24 X 1919: minister spraw zagranicznych w gabinecie D. Lloyd George’a; szczegóły zob. R. Macka and H. C. G. Matthew, “Balfour Arthur James” (w:) ODNB, <http://www.oxforddnb.com/view/article/30553> [17 V 2014].

⁴¹ The Committee of Imperial Defence, jeden z ważniejszych, acz powołanych do życia *ad hoc* elementów składowych rządu Zjednoczonego Królestwa i Imperium Brytyjskiego; odpowiadał za badania oraz – w pewnym stopniu – także za koordynację brytyjskiej strategii wojskowej; organ ten został ustanowiony w 1902 r. przez ówczesnego premiera A. Balfoura; około 1914 r. Komitet zaczął pełnić rolę defensywnej agencji planistycznej; zadania te kontynuował w latach 20. XX w.

IPMS, A. 12.53/7, k. 80-81.

Nr 657

21. [w]

24 II,
wysłano 24 II, 6 wieczór
E[dward] R[aczyński]

M.S.Z., kopia Genewa

Dziś Minister Spraw Zagranicznych⁴² aprobował i zatwierdził korzystny projekt instrukcji. Konieczne zachowanie w tajemnicy. Jadę jutro środa Paryż. szczegóły raportem. Otrzymują: Warszawa, Genewa. – Ciechanowski

Polmission

IPMS, A. 12.53/7, k. 81.

Nr 658

22. [w]

25 II,
wysłano 25 II rano
E[dward] R[aczyński]

M.S.Z.

Receptus 31.

Wiadomość fałszywa. Sprawdziłem w F.O. i Ambasadzie amerykańskiej. Była tylko luźna rozmowa między Chamberlainem a Kellogem⁴³ przed wyjazdem K[ellogiem]. – o możliwym zwołaniu konferencji dla ograniczenia zbrojeń w zakresie krążowników, łodzi podwodnych, awiacji oraz użycia gazów. Ch[amberlain] powiedział, że rząd angielski powitałby sympatycznie inicjatywę amerykańską.

⁴² Wspomniany już wcześniej Sir Austin Chamberlain.

⁴³ Frank Billings Kellogg (1856–1937), prawnik, polityk amerykański z Partii Republikańskiej; 5 III 1925–28 III 1929: sekretarz stanu USA; szczegóły zob. A. Mania, "Department of State. Pierwsze 150 lat udziału w polityce zagranicznej USA", Kraków 2011, s. 211-216.

Skirmunt

*IPMS, A. 12.53/7, k. 81-82.***Nr 659**

33. [p]

M.S.Z. 24 II,
otrzymano 24 II rano
E[dward] R[aczyński]

Według wiadomości autorytatywnych, pochodzących z Poselstwa angielskiego Minister Spr[aw] Zagranicznych litewski Czerneckis w rozmowie z Vaughan'em oświadczył, że Litwa gotowa odbyć konferencję z Polską w spr[awie] techniki otwarcia Niemna i spławu. Zaznaczył, iż pożądanym byłoby przewodnictwo państwa trzeciego, najlepiej Anglii. Vaughan nie przyjął tego jako propozycji konkretnej i niczem się nie zaangażował oraz zapytał o zdanie tutejszego Posła angielskiego, który z własnej inicjatywy telegrafował mu, iż Polska takiej propozycji nie będzie mogła przyjąć. Wskazał jako minimum pełne otwarcie granic i konsulaty. Powyższe tylko do poufnej wiadomości Pana Posła.

Bader

*IPMS, A. 12.53/7, k. 82-83.***Nr 660**

34. [p]

M.S.Z. 24 II,
otrzymano 25 II rano
E[dward] R[aczyński]

Proszę sprawdzić czy Sahm był przyjęty w F.O., względnie w jakiej formie po pańskiej odmowie F.O. utrzymywało z nim kontakt. Otrzymuje Gdańsk.

Bader

IPMS, A. 12.53/7, k. 83.

Nr 661

23. [w]

25 II,

25 II rano

E[dward] R[aczyński]

M.S.Z., kopia Gdańsk

Receptus 34.

F.O. kontaktu nie miało i mieć nie zamierza.

Skirmunt

IPMS, A. 12.53/7, k. 83.

Nr 662

24. [w]

25 II,

wysłany 25 II rano

E[dward] R[aczyński]

M.S.Z.

Sekretowane.

Wobec korzystnego stanowiska F.O. w sprawie Gdańskiej obawiamy się na terenie gdańskim wywołania incydentów przed zebraniem Rady Ligi, które by mogły zmienić pomyślną koniunkturę. Proszę Pana Ministra użyć całego wpływu byśmy się nie dali sprowokować, a także by prasa zachowała miarę.

Skirmunt

IPMS, A. 12.53/7, k. 83.

Nr 663

32. [p]

M.S.Z. 24 II

Receptus 15.

Proszę o informację czy Sahm podpisał układ definitywny czy tylko warunkowy z zastrzeżeniem konsultacji Rządu Polskiego w myśl artykułu 7 konwencji paryskiej⁴⁴ i rezolucji komitetu finansowego Ligi z 12 b[ieżącego] m[iesiąca].

Bader

IPMS, A. 12.53/7, k. 84.

Nr 664

35. [p]

M.S.Z., 25 II,
otrzymano 26 II rano
E[dward] R[aczyński]

Proszę o powtórzenie telegramu 20 od „zmodyfikowany” do „określenia” i od „Woli” do „oparcia”.

Poexterne

IPMS, A. 12.53/7, k. 84.

Nr 665

25. [w]

26 II,
wysłano 26 II rano
E[dward] R[aczyński]

⁴⁴ Stanowił on:

„Wolne Miasto nie będzie mogło zaciągać pożyczek zagranicznych bez uprzedniego zasięgnięcia opinii Rządu Polskiego, który obowiązany jest zakomunikować swą odpowiedź w przeciągu dni 15. W razie jakiegoś zarzutu ze strony Rządu Polskiego, sprawa może być przedstawiona przez Wolne Miasto do oceny Wysokiego Komisarza, który wyda decyzję stosownie do warunków przewidzianych w art. 39 niniejszego traktatu.

Wysoki Komisarz będzie miał obowiązek upewnić się, czy warunki pożyczki nie są sprzeczne z postanowieniami niniejszego traktatu lub Statutem Wolnego Miasta.”

DzURP, 1922, nr 13, poz. 117; przedruki w: OPP, L. 234, s. 451; WŻNPM, dok. nr 79, s. 251; WEP, s. 224; Prawo, t. II, dok. nr 37, s. 109; „Polska w latach 1918–1939. Wybór tekstów źródłowych do nauczania historii” (PwL), oprac. K. Kawalec, L. Smółka, W. Suleja, Warszawa 1986, s. 17.

M.S.Z.

Receptus 35.

„zmodyfikowany Protokół pod warunkiem zadawalniającego wówczas określenia–”
 „woli w danym wypadku współpracę sztabów przy oparciu się o Traktat Wersalski”.

Polmission

IPMS, A. 12.53/7, k. 84.

Nr 666

36. [p]

M.S.Z. 26 II,
 otrzymano 27 II rano
 E[dward] R[aczyński]

Proszę przystąpić do zawarcia umowy w myśl raportu: 226 – ryczałt zatwierdzam.

Skrzyński

IPMS, A. 12.53/7, k. 84.

Nr 667

26. [w]

27 II,
 wysłano 27 II wieczór
 E[dward] R[aczyński]

M.S.Z.

Poinformowano mnie w F.O., że audyencja Mc Donnell’a nie zmieniła dobrej koniunktury.

Skirmunt

IPMS, A. 12.53/7, k. 85.

Nr 668

27.[w]

27 II,
wysłano 27 II wieczór
E[dward] R[aczyński]

M.S.Z.

F.O. nie przygotowuje sprawy mniejszości polskiej na Litwie na sesję Rady Ligi Narodów, gdyż nie otrzymało dotąd wyjaśnień od Rządu litewskiego.

Skirmunt

*IPMS, A. 12.53/7, k. 85.***Nr 669**

2. [p]

Pol[ska] delegat Genewa, 27 II
otrzymano 28 II rano
E[dward] R[aczyński]

Proszę zatelegrafować czy układ o pożyczkę podpisany przez Sahn'a w Londynie jest ostateczny czy też przedwstępny z zastrzeżeniem praw Ligi Narodów i Polski. Dane potrzebne dla uwidocznienia sprzeczności postępowania postępowania [powtórzony wyraz] Gdańska z rezolucją komitetu finansowego.

Morawski

*IPMS, A. 12.53/7, k. 85.***Nr 670**

28. [w]

28 II,
wysłano 28 II po poł[udniu]
E[dward] R[aczyński]

M.S.Z., kopie: Genewa, Paryż

Dzisiaj odwiedził mnie Mac Donnell. Mowa była nie o konflikcie pocztowym, lecz o całokształcie stosunków i procedurze. Zgodnie z sugestią [!] Gregorego, Mc Donnell chciałby w poniedziałek w Paryżu mieć naradę w sprawie procedury z Quinonesem, Laroche'm i Ciechanowskim. Tegoż dnia ma audiencję u Briand'a. Otrzymują: Warszawa, Genewa i Paryż – dla Ciechanowskiego.

Skirmunt

IPMS, A. 12.53/7, k. 85-86.

Nr 671

29. [w]

28 II,

wysłano 28 II wieczór

E[dward] R[aczyński]

M.S.Z., kopia Genewa

Receptus (Warszawa 32., Genewa 2). –

Umowa nie definitywna. Ustalone warunki techniczne z utrzymaniem zastrzeżeń Komitetu finansowego.

Skirmunt

IPMS, A. 12.53/7, k. 86.

Nr 672

37 53 (?) [p]

MSZ, 27 II

otrzymano 3 III

Refero PI 56996.

Proszę Pana o poczynienie stosownych starań w celu skierowania komunikacji lotniczej Anglia–Indie przez Kopenhagę, Warszawę. Ministerstwo przedsięwzięło kroki w Kopenhadze, by w najkrótszym czasie uruchomiona została linia Kopenhaga–Puck–Warszawa. Rząd gotów wziąć pod uwagę udzielenie możliwie wysokiej subwencji tej linii. Również przygotowywane jest otwarcie linii Warszawa–Bukareszt. Półoficjalny memoriał dla złożenia War Office i Min[isterstwie] Lotnictwa zostanie wysłany najbliższym kurierem.

Bader

IPMS, A. 12.53/7, k. 86-87.

Nr 673

37. [p]

M.S.Z., okólnik, 2 III
otrzymany 3 III

Receptus 19.

Max Müller nie wystąpił z żadnymi propozycjami, widocznie uważa za wykonanie instrukcji informacyjną rozmowę Savery'ego⁴⁵ z Łukasiewiczem⁴⁶ (Refero telegram szyfr. N° 33), w której stanowisko nasze i angielskie były zgodne. Vaughan rozmawiał z Ładosiem⁴⁷, proponując byśmy póhurzędowo wom mak na konkretne honorowego konsula Memelczykowi. – Polecilem Ładosiowi oświadczyć (że) na żadne kompromisy w sprawie stosunków konsularnych nie możemy się zgodzić. Według naszych informacji moment obecny wobec zbliżającego się otwarcia nawigacji jest specjalnie dogodny dla wywarcia presji na Kowno w kierunku załatwienia w szerszym zakresie. Petrus presji tej oczekuje jako czynnika ułatwiającego jego stanowisko i pracę w Rządzie. Skutkiem, momentem presji może być pożyczka, ? (kredyty?) na budowę kolei Kowno–Kłajpeda, o które Litwini starają się w Londynie. Jedynie wskazane jest postawienie na porządku dziennym sprawy pełnego otwarcia

⁴⁵ Frank Savery, dyplomata brytyjski; w latach 20. XX w. konsul generalny Wielkiej Brytanii w Warszawie.

⁴⁶ Juliusz Łukasiewicz (1892–1951), polski polityk i dyplomata; XI 1918–VIII 1921: kierownik Wydziału Wschodniego w Departamencie Polityczno-Ekonomicznym MSZ; 1 IX 1921–1 IX 1922: sekretarz Poselstwa RP w Paryżu; IX 1922–V 1924: ponownie kierownik Wydziału Wschodniego w Departamencie Polityczno-Ekonomicznym; szczegóły zob. H. Batowski, „Łukasiewicz Juliusz” [w:] PSB, t. XVIII, z. 4 (79), red. E. Rostworowski, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk 1973, s. 527-529.

⁴⁷ Aleksander Waław Ładoś (1891–1963), działacz polityczny, publicysta i dyplomata; 1920–1922: naczelnik Wydziału Prasowego MSZ; 1922–1922: naczelnik Wydziału Europy Środkowej MSZ; X 1923–1926: poseł RP Rydze; zob. S.E. Nahlik, „Ładoś Aleksander” [w:] PSB, t. XVIII, z. 2 (77), s. 181-186.

granic i nawiązania stosunków konsularnych z jednoczesnym wskazaniem Kownu możliwości korzystnej umowy handlowej. Ponieważ Vaughan jedzie w najbliższej przyszłości do Kowna, zamierzając widać kontynuować rozmowy z Litwinami, proszę spowodować najlepiej przez Leepera wysłanie mu przez F.O. instrukcji według powyższych wskazówek.

Bader

IPMS, A. 12.53/7, k. 87-88.

Nr 674

5. [p]

Pos[elstwo] Berlin, 3 III

Refero 218 T.

Nossig wyjechał do Paryża i Londynu dla dalszej pracy przy projektowanym przez niego Komitecie. Przed wyjazdem w rozmowie z jednym z członków Poselstwa dał wyraz przekonaniu, że rewizja sprawy granic zachodnich nie jest do uniknięcia. W związku z projektem niemieckiego paktu uważam energiczną kontrakcję przeciw N[ossigowi] za konieczną. Otrzymują: Warszawa, Paryż, Londyn.

Polmission

IPMS, A. 12.53/7, k. 88.

Nr 675

30. [w]

3 III,

wysłano 3 III wieczór

M.S.Z.

Receptus 36.

Wobec zatwierdzenia ryczałtu i konieczności zawarcia umów proszę rychłe wysłanie na pierwszy kwartał £ 2000.

Skirmunt

*IPMS, A. 12.53/7, k. 89.***Nr 676**

31. [w]

5 III,

wysłano 5 III rano

Pos[elstwo] Paryż, dla Min. Skirmunta

Statim – Panu Ministr[owi] Skirmunt

Sprawa litewska przedłożona dziś Ministrowi Spraw Zagranicznych w myśl naszych życzeń z poparciem Wydziału. Mam nadzieję móżd zatelegrafować rezultat jutro po południu po widzeniu Leepera.

Polmission

*IPMS, A. 12.53/7, k. 89.***Nr 677**

38. [p]

M.S.Z., 5 III,

otrzymano 5 III wieczór

Receptus 27.

Odkładanie sprawy z powodu niedostarczania informacji przez Litwinów równa się tolerowaniu ich działań zmierzających do celowego spowodowania zwłoki dla stworzenia maximum faktów dokonanych. Takie traktowanie sprawy byłoby ze szkodą mniejszości i podrywałoby zaufanie do Rady L.N. jako stróża ich praw. Ponieważ wszystkie formalne terminy upłynęły proszę wpłynąć kategorycznie na F.O. w powyższym kierunku zaznaczając, że nie załatwienie sprawy Polskiej mniejszości skomplikowałoby i prawie uniemożliwiło dalsze próby nawiązania stosunków między nami a Litwą.

Bader*IPMS, A. 12.53/7, k. 89-90.*

Nr 678

71. [p]

Pos[elstwo] Berlin, 5 III,
otrzymano 6 III rano

Refero telegr[am] szyfr[owy] N° 60 (67).

Nossig rzekomo ma rozpuszczać pogłoski, że propagowane przez niego idee rewizjonistyczne znalazły aprobatę miarodajnych czynników polskich i przez to zyskuje dla swoich planów poparcie w pewnych kołach francuskich. Wobec tego uważałbym za wysoce pożądaną jak najenergiczniejszą kontrakcję w celu sparaliżowania wszelkiej działalności projektowanych przez niego komitetów.

– Warszawa, Paryż, Londyn.

Olszowski

*IPMS, A. 12.53/7, k. 90.***Nr 679**

32. [w]

6 III,
wysłano 6 III, 5 po poł[udniu]

M.S.Z., Poselstwo Paryż i Genewa (dla Min[istra] S[praw] Z[agranicznych])

Receptus 38.

Chamberlain wczoraj zasadniczo zaakceptował myśl mediacji między Polską a Litwą. F.O. rozumie, że projekt ograniczonej konferencji nie byłby dla nas do przyjęcia. Vaughan ma otrzymać na razie instrukcję badania terenu, Leeper zaś z końcem marca ma jechać do Kowna dla nieoficjalnego wywarcia presji w kierunku żadanego przez nas rozszerzenia ram konferencji i przygotowania jej programu. Jest dobrej myśli. – W związku z powyższem F.O. dla niezaostrożania sporu polsko–litewskiego nie jest skłonne do forsowania w Radzie L.N. sprawy mniejszości polskiej. Formalnie zasłania się tem, że nie zna dotąd dodatkowych wyjaśnień litewskich, które mają być dane Radzie Ligi w Genewie.

Genewa, Warszawa, Paryż.

Polmission

IPMS, A. 12.53/7, k. 90-91.

Nr 680

39. [p]

M.S.Z., 7 III,
otrzymano 8 III rano

Wobec silnego zaniepokojenia opinii i prasy sprawą bezpieczeństwa, premier w odpowiedzi na interpelacje wszystkich stronnictw polskich i żydowskich złożył wczoraj wieczór w sejmie uzgodnione z Ambasadorem francuskim krótkie oświadczenie uspokajające precyzujące mocno stanowisko Rządu Polskiego i przyjęte z uznaniem. Tekst przez P.A.T. Proszę wyzyskać w rozmowach i propagandzie, podkreślając że akcja dyplomatyczna Niemiec wyraźnie zmierza do wywołania zamieszania i niepokoju szkodliwego dla pacyfikacji i rekonstrukcji gospodarczej Rządów i społeczeństw europejskich, niedostatecznie utrwalonej. Jako kontrakcja z naszej strony proponuję zacząć wysuwać, nie angażując nas jednak, oficjalnie myśl o demilitaryzacji Prus Wschodnich.

Bader

IPMS, A. 12.53/7, k. 91-92.

Nr 681

6. [p]

Pos[elstwo] Berlin, 8 III,
otrzymano 9 III

Stresemann oświadczył wczoraj na posiedzeniu prasy, że nie są zgodne z prawdą pogłoski, że jakoby w rozmowie z Drummond'em w materii przystąpienia Niemiec do Ligi Narodów zeszedł ze swego stanowiska co do artykułu 16 paktu⁴⁸.

⁴⁸ Mowa o art. 16 Paktu LN; stanowił on:

„Jeżeli jeden z Członków Związku ucieka się do wojny wbrew zobowiązaniom przyjętym w art. 12, 13 lub 15 uważany będzie *ipso facto* za dopuszczającego się aktu wojennego przeciw wszystkim Członkom

IPMS, A. 12.53/7, k. 92.

Nr 682

33. [w]

9 III,

wysłano 9 III wieczór

M.S.Z., kopia Genewa

Receptus 39.

Po oświadczeniach Premiera i Ministra Spraw Zagranicznych i na skutek akcji politycznej i prasowej Poselstwa, stanowisko Polski wobec projektów niemieckich jest na tutejszym terenie dostatecznie wyjaśnione. Obecnie uważam za szkodliwe informacje z kraju, które by świadczyły o przesadnym zaniepokojeniu naszym i utrzymywały atmosferę kryzysu, o którą Niemcom chodzi. Natomiast pożądana wiara we własne siły i zaufanie do aliantów.

Skirmunt

IPMS, A. 12.53/7, k. 92-93.

Związku. Ci zobowiązują się zerwać z nim natychmiast wszystkie stosunki handlowe i finansowe, zakazać wszelkich stosunków między swymi obywatelami a obywatelami Państwa, które złamało Umowę, wreszcie przerwać wszelkie porozumienie w sprawach finansowych, handlowych czy osobistych między obywatelami tego Państwa a obywatelami innych Państw, należących do Związku lub do niego nie należących.

W podobnym wypadku obowiązkiem Rady będzie wskazać poszczególnym Rządom, jakim kontyngentem sił wojskowych, morskich i lotniczych każdy z Członków Związku ma współdziałać w siłach zbrojnych, przeznaczonych do tego, by wymusić poszanowanie zobowiązań Związku.

Członkowie Związku zgadzają się nadto udzielać sobie wzajem poparcia w przeprowadzaniu zarządzeń gospodarczych i finansowych, które będą przedsiębrane na mocy niniejszego artykułu, aby możliwie zmniejszyć wynikające z tych zarządzeń straty i niedogodności. Również wspierać się będą wzajemnie w oporze przeciw specjalnym środkom, jakie wobec jednego z nich stosować będzie państwo, które złamało umowę. Wreszcie poczynią niezbędne zarządzenia, by ułatwić przejście przez swe terytoria wojskom każdego Członka Związku, biorącego udział we wspólnej akcji, mającej na celu zapewnienie poszanowania zobowiązań Związku.

Każdy Członek Związku, który się stał winnym złamania jednego z zobowiązań wynikających z tej Umowy, może być wykluczony ze Związku. Wykluczenie będzie orzeczone w głosowaniu wszystkich pozostałych Członków Związku, w Radzie reprezentowanych.”

DzURP, 1020, № 35, poz. 200.

⁴⁹ Powyższą depezę obrysowano odręcznie uczynioną ramką.

Nr 683

5. [p]

Min. Skrzyński z Genewy, 9 III,
otrzymano 10 III

Wobec tendencji panującej w Konfer[encji] Ambasadorów spowodowania w szybkim tempie ratyfikacji przez Mocarstwa konwencji Memelskiej proszę o energiczne wpłynięcie na Rząd przy którym Pan jest akredytowany w celu powstrzymania ratyfikacji o ile ona istotnie grozi. Proszę wskazać, że stanowiskiem Mocarstw w sprawie Memla była zawsze zasada, iż warunkiem wejścia w życie konwencji jest uprzednie wykonanie jej klauzul przez Litwę. Rząd nie widzi żadnej racji, aby to stanowisko miało teraz ulegć zmianie. W chwili obecnej pomimo upłynięcia już kilku miesięcy od chwili ratyfikacji konwencji przez Litwę nic nie zostało przez nią wykonane. W szczególności kwestia otwarcia żeglugi na Niemnie i w ogóle komunikacji i stosunków pomiędzy Polską a Litwą pozostaje martwą literą. W tych warunkach ratyfikacja konwencji przez Mocarstwa stanowiłaby szczególnie wobec wyraźnego brzmienia *dispositions transitaires*⁵⁰, aprobatę uchybień i zachęcałoby Rząd litewski do dalszego oporu. –

Paryż, Londyn, Rzym, Warszawa

Skrzyński*IPMS, A. 12.53/7, k. 93-94.***Nr 684**

40. [p]

M.S.Z., 9 III,
otrzymano 10 III rano

Prezes Ministrów prosi, by Pan Poseł poinformował się w Overseas Bank o możliwości udzielenia przez tę instytucję bezpośredniej pożyczki Radzie Portu w Gdańsku. Z pożyczki półtora miliona funtów, jaką Gmina Gdańska w banku zaciągnęła, Gdańsk zamierza udzielić około £ pół miliona pożyczki Radzie Portu. W ten sposób Gdańsk jako wierzyciel zapewniłby sobie decydującą kontrolę nad działalnością Rady Portu. Kapitał angielski byłby tylko

⁵⁰ Franc. 'polecenia tranzytowe'.

instrumentem politycznej intrygi. Aby temu zapobiedz zażądamy z okazji konsultacji na mocy artykułu 7 konwencji paryskiej⁵¹ rozbitcia pożyczki na dwie: osobno na cele municypalne, osobno zaś bezpośrednio dla Rady Portu. Za pożyczkę zaciągniętą przez siebie Rada Portu odpowiada jako osoba prawna majątkiem swoim, dochodami z portu, wreszcie subsydialną gwarancją Polski i Gdańska. Rezultat informacji proszę zatelegrafować. Warszawa i Genewa.

Bader

IPMS, A. 12.53/7, k. 94-95.

Nr 685

2. [w]

10 III

wysłano 10 III wieczór
E[dward] R[aczyński]

Poldelegat[ion] Genewa

34.

Polexterne Varsovie

Poinformowano mnie w F.O., że Konwencja Memelska ratyfikowana przez Anglię 20 grudnia, przez Francję 30 grudnia; Włochy również ratyfikowały. Ratyfikacja angielska nastąpiła jakoby drogą normalną, zgodnie z opinią jurystów bez specjalnej interwencji litewskiej. Wyraziłem zdziwienie przypominając „Zarządzenie Przejściowe” i protokół Rady Ambasadorów, które warunkowały ratyfikację od wykonania przez Litwę postanowień konwencji.

Poza tem dowiedziałem się że F.O. otrzymało dzisiaj z Genewy telegram zapowiadający nowe instrukcje co do ewentualnej konferencji polsko–litewskiej.

Genewa, kopia Warszawa

⁵¹ Stanowił on:

„Wolne Miasto Gdańsk nie będzie mogło zaciągać pożyczek zagranicznych bez uprzedniego zasięgnięcia opinii Rządu Polskiego, który zobowiązany jest zakomunikować swoje obowiązki w przeciągu 15 dni. W razie jakiegoś zarzutu ze strony Rządu Polskiego, sprawa może być przedstawiona przez Wolne Miasto do oceny Wysokiego Komisarza, który wyda decyzję stosownie do warunków przewidzianych w art. 39 niniejszego traktatu.

Wysoki Komisarz będzie miał obowiązek upewnić się, czy warunki pożyczki nie są sprzeczne z postanowieniami niniejszego traktatu lub Statutem Wolnego Miasta.”

Skirmunt

*IPMS, A. 12.53/7, k. 95-96.***Nr 686**

41. [p]

M.S.Z., 10 III
otrzymano 11 III rano

Receptus Raport 227.

Lista nie obejmuje szeregu poważnych osobistości, których przyjazd do Polski zdaniem Max Müllera byłby pożądanym. Proszę o odpowiedź czy inicjatywa wycieczki została całkowicie pozostawiona Sir Philip Dawson'owi⁵² czy można na listę wciągnąć szereg innych osobistości z poza wymienionych grup czy też zorganizować oddzielną wycieczkę. Proszę o poufne wysondowanie kogo należałoby zaprosić ze sfer parlamentarnych, przemysłowych i handlowych nie objętych listą Hannon⁵³.

Bader

*IPMS, A. 12.53/7, k. 96.***Nr 687**

42. [p]

M.S.Z., 10 III,
otrzymano 11 III rano

W jakim celu i kiedy przyjedzie do Polski Lord Peel⁵⁴, o czym mówił Poseł angielski

Bader

IPMS, A. 12.53/7, k. 97.

⁵² Sir Philips Dawson (1866–1938), brytyjski inż. elektryk i polityk z Partii Konserwatywnej; 1919: wybrany – z ramienia popieranej przez konserwatystów Municipal Reform Party – do Rady Hrabstwa Londynu (London County Council); 1921–1938: członek Izby Gmin z ramienia Partii Konserwatywnej.

⁵³ Sir Patrick Hannon (1874–1963), polityk i przemysłowiec, członek Anglo-Irlandzkiej Konserwatywnej i Unionistycznej Partii; 1921-1950: członek parlamentu brytyjskiego. [oprac. JŁ]

⁵⁴ William Robert Peel (1867–1937), 1. hr Peel, brytyjski konserwatywny polityk; 1924-1928: bliski współpracownik premiera Stanleya Baldwina. [oprac. JŁ]

Nr 688

35. [w]

12 III,
wysłano rano

M.S.Z.

Receptus 36.

Poselstwo otrzymało £ 2000 bez wyjaśnień. Proszę potwierdzenie, że suma ta przeznaczona jest na wprowadzenie planu w myśl raportu 226.

Skirmunt

*IPMS, A. 12.53/7, k. 97.***Nr 689**

36. [w]

12 III,
wysłano rano

M.S.Z.

Receptus 42.

Lord P. przyjeżdża jako gość Max Müllera.

Skirmunt

*IPMS, A. 12.53/7, k. 97.***Nr 690**

37. [w]

12 III,
wysłano rano

M.S.Z.

Receptus 37.

Po powrocie Brancker'a⁵⁵ w ciągu przyszłego tygodnia zapadnie decyzja, co do skierowania linii lotniczej Anglia–Indie. O ile zapowiedziany memoriał nie wysłany już kurierem, proszę przesłać natychmiast pocztą express. O ile mi wiadomo droga na Kopenhagę jako głównie morska uważana tutaj za niekorzystną. Brana w rachubę linia przez Niemcy, co by jednak nie wykluczało odcinka Polsko–Rumuńskiego.

Skirmunt

IPMS, A. 12.53/7, k. 97.

Nr 691

38. [w]

12 III,
wysłano 12 II wieczór
E[dward] R[aczyński]

M.S.Z.

Receptus 41.

Wycieczka rozumiana jako pierwsza próba nie wykluczająca następnej w późniejszym terminie na szerszych podstawach. W danej sytuacji nie uważam za wskazane wyjęcie inicjatywy z rąk Grupy przemysłowej Izby Gmin i uzupełnienie listy Hannonna. F.O. dzieli to zapatrywanie i w tym duchu poinformuje prawdopodobnie Max Müllera. Proszę jak najrychlejsze nadesłanie na moje ręce zaproszenia w myśl Raportu 227. Kwestionariusz wysyłam dzisiejszym kurierem.

Skirmunt

IPMS, A. 12.53/7, k. 98.

Nr 692

39. [w]

12 III,
wysłano 12 III wieczór
E[dward] R[aczyński]

⁵⁵ Sir William Sefton Brancker (1877–1930), pionier brytyjskiego lotnictwa; 1919: wicemarszałek lotnictwa; 11 V 1922: nominowany dyrektorem lotnictwa cywilnego; 1921–1930: prezes Królewskiego Aeroklubu.

M.S.Z.

3.

Genewa, Min. Skrzyński

Receptus 40.

Overseas Bank twierdzi, że połączenie pożyczki Rady Portu z pożyczką Gdańską wpływa z decyzji Komitetu finansowego. Bank obecnie po podpisaniu układu z Gdańskiem nie mógłby rokować o pożyczkę dla Rady Portu, ale nie byłby przeciwny rozdzieleniu pożyczki za zgodą komitetu finansowego. Bank narzeka na obstrukcję Rady Portu i przedstawia ją jako grę polityczną prowadzoną na szkodę wolnego miasta bez zysku dla Polski.

Skirmunt

IPMS, A. 12.53/7, k. 98.

Nr 693

40. [w]

12 III,

wysłano 12 III wieczór

E[dward] R[aczyński]

M.S.Z., kopia Genewa min. Skrzyński

F.O. 3 dni temu poleciło Max Müllerowi poinformować poufnie M.S.Z., że Rząd ang[ielski] zgadza się na szkolenie załogi statków podwodnych w Anglii. F.O. o żadnych dodatkowych warunkach dla dania zamówień na statki nie słyszało i na zamówienie liczy.

Michałowski podał Admiralicji dodatkowe warunki:

1-mo: Kontrolowanie przez Admiralicję budowy,

2-do: Płatność dopiero po dodatnim zaopiniowaniu przez Admiralicję,

3-o: Zagwarantowanie dostarczania części zapasowych, nawet w czasie wojny Polski czy Anglii,

4-o: Przyjęcie na piśmie wszystkich uzgodnionych punktów.

Admiralicja nieoczekiwanie wyraziła zgodę na nasze warunki o ile F.O. je zaakceptuje. Poinformowałem o powyższym Gregory'ego, który porozumie się z Admiralicją.

Attaché wojskowy oceniając sytuację, jaka się wytworzyła (na tutejszym gruncie) tutaj uważa, że wymaganie specjalnych warunków i gwarancji nas samych moralnie wiąże – i że gdybyśmy

w razie ich zasadniczego przyjęcia (które jest możliwe) zerwali, pozorując to nieuzgodnieniem ^awarunków^a szczegółów, wstawilibyśmy się w bardzo przykre położenie i narazili na zarzut złej wiary. Jeśli zamówienie w Anglii wykluczone, pożądanym szybkie uwiadomienie o tem Max Müllera, z którym rozmowy rozpoczęto i którego w każdym razie należy poinformować o całokształcie sprawy. Zdanie to podzielam i popieram. Attaché prosi uwiadomienie o decyzji.

Skirmunt

IPMS, A. 12.53/7, k. 99-100.

Nr 694

2. [p]

Pos[elstwo] Paryż, 12 III,
otrzymano 13 III rano
E[dward] R[aczyński]

Wczoraj na tajnym posiedzeniu Komisji Spr[aw] Zagranicznych Izby Deputowanych w związku z projektami Paktu Gwarancyjnego omawiano podobno sprawę bezpieczeństwa Polski oraz sytuację Gdańska w duchu dla nas korzystnym. Wrażenie w Komisji było, że dyskusja o pakt z Niemcami została zainscenizowana przez Anglię celem ułatwienia jej sytuacji w Lidze w związku z odrzuceniem Protokołu Genewskiego. – Mocne obstawanie Francji przy Protokole ma się przyczynić do wyświeatlenia sytuacji oraz uzyskania zwłoki. – W kołach parlamentarnych nie wierzą na ogół, aby obecny Rząd Niemiecki⁵⁶ był naprawdę skłonny do przyjęcia nowych poważnych zobowiązań w jakiegokolwiek formie.

– M.S.Z., Berlin, Genewa, Londyn.

Polmission

IPMS, A. 12.53/7, k. 100.

⁵⁶ Mowa o gabinecie dr. Hansa Luthera.

Nr 695

11. [p]

M.S.Z., claris, 12 III,
otrzymany 13 III 1925

Szyfr 31 nie nadszedł.

Polexterne

*IPMS, A. 12.53/7, k. 101.***Nr 696**--⁵⁷ [w]13 III,
wysłano 13 III rano
claris!
E[dward] R[aczyński]

M.S.Z.,

Receptus 11.

Telegram 31 przeznaczony dla Paryża. Stop. Numerowany omyłkowo.

Polmission

*IPMS, A. 12.53/7, k. 101.***Nr 697**

5. [w]

13 III,
wysłano 13 III wieczór

Genewa, dla Min. Skrzyńskiego

⁵⁷ Numeru porządkowego brak.

M.S.Z. 41

Pos[elstwo] Berlin 1.

Ze zwykle dobrze poinformowanego źródła dowiaduję się, że F.O. poleciło D'Abernonowi nalegać na Rząd Niemiecki, by wystąpił z dalszemi bardziej konkretnymi propozycjami.

Skirmunt

IPMS, A. 12.53/7, k. 101.

Nr 698

42. [w]

13 III,

wysłano 13 III 1925 wieczór

E[dward] R[aczyński]

M.S.Z.

Kancelaria Adwokacka Thomsona zwróciła się do Poselstwa pisemnie z prośbą o ułatwienie podróży do Polski adwokatowi, któryby objął obronę Posła Łańcuckiego⁵⁸ oraz o interwencję celem opóźnienia procesu z tego względu. Poselstwo odpowiedziało, że dla wyjazdu trudności nie ma po uzyskaniu zwykłej wizy konsularnej, że jednak nie widzi powodu do interwencji, i że o ile T[homson] pragnie opóźnienia procesu może zwrócić się bezpośrednio do kompetentnego Trybunału.

Jest jednak niewykluczone, że T[homson] zechce telegrafować na własną odpowiedzialność do M.S.Z.

Skirmunt

IPMS, A. 12.53/7, k. 101-102.

⁵⁸ Stanisław Łańcucki (1882–1937), działacz komunistyczny; I 1919: wybrany do Sejmu Ustawodawczego z listy PPSD; po zjednoczeniu (w kwietniu 1919) PPSD i PPS działał w klubie Związku Polskich Posłów Socjalistycznych; V 1921: przeszedł do Komunistycznej Partii Robotniczej Polski; 5 XI 1922: obrany posłem na Sejm RP I kadencji z ramienia legalnej emanacji KPRP – Związku Proletariatu Miast i Wsi; 18 XII 1924: Sejm RP wyraził zgodę na jego aresztowanie; oznaczało to trzy procesy: III 1925: przed Sądem Okręgowym (SO) w Przemyśle (zapadł wyrok uniewinniający), IX 1925: przed SO w Łodzi (orzeczono karę 3 lat ciężkiego więzienia) oraz IX 1925: przed SO w Warszawie (orzeczono analogiczną karę); 21 XII 1925: Sąd Apelacyjny w Warszawie zatwierdził oba wyroki; bronił go adwokat warszawski Teodor Duracz, a w Przemyśle także Lejb Landau; 12 II 1926: Łańcucki zrzekł się mandatu poselskiego; zob. B. Gadomski, „Łańcucki Stanisław” [w:] PSB, t. XVIII, z. 2 (77), red. E. Rostworowski, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk 1973, s. 200–203.

Nr 699

b. N° [p]

13 III,
otrzymano 14 III rano

Genewa, claris

Votre télégramme 3 Nil

Poldelegat

IPMS, A. 12.53/7, k. 102.

Nr 700

N° 3 [w]

14 III,
wysłano 14 III

Genewa

N° 3 powtórzono.

E[dward] R[aczyński]

IPMS, A. 12.53/7, k. 102.

Nr 701

43. [p]

MSZ, 14 III,
otrzymano 15 III
E[dward] R[aczyński]

Receptus Pismo A. 283. Proszę odpowiedzieć, że Rząd polski będzie oficjalnie reprezentowany przez Konsula Polskiego, który dostał odpowiednie instrukcje. Niezależnie, Uniwersytet Warszawski wysyła swojego delegat[a], który doręczy adres od Senatu.

Bader*IPMS, A. 12.53/7, k. 102-103.***Nr 702**

44. [p]

M.S.Z. 14 3,
otrzymano 15. 3
E[dward] R[aczyński]

Receptus 35.

Potwierdzamy przeznaczenie £ 2000 w myśl raportu tamtejszego N° 226 i 325.

Bertoni

*IPMS, A. 12.53/7, k. 103.***Nr 703**

4. [w]

14 III

Genewa

Upewniwszy się w Admiralicji o możliwości przyjęcia naszych warunków, zanim rozpoczniemy na ten temat polityczne rozmowy w F.O. będziemy badać stronę finansową zamówień w Anglii i kosztów i kredytów, również przekonamy się u Rządu francuskiego o jego stanowisku na wypadek zamówienia, w Anglii ^a(... ..) ^a poczem dopiero będziemy mogli rozpocząć rozmowę z F.O., względnie [z] Max Müllerem.

Skrzyński*IPMS, A. 12.53/7, k. 103.*

Nr 704

45. [p]

M.S.Z. 15 III,
otrzymano 15 III wieczór
E[dward] R[aczyński]

Receptus 40.

Max Müller wystąpił 6 b[ieżącego] m[iesiąca] z wiadomymi propozycjami wobec Ministerstwa Spraw Wojskowych. Sprawa przekazana do omówienia w Paryżu przez Ministra Skrzyńskiego, który udzielił instrukcji Michałowskiemu.

Bader

IPMS, A. 12.53/7, k. 104.

Nr 705

3. [p]

M.S.Z., claris 16 III,
otrzymano 16 III
E[dward] R[aczyński]

Receptus 3.

Sprawa załatwiona. Pożyczka podpisana.

Morawski

IPMS, A. 12.53/7, k. 104.

Nr 706

6. [p]

Pos[elstwo] Berlin 16 III,
otrzymano 17 III rano
E[dward] R[aczyński]

Receptus 1

D'Abernon zdaje się wpływać na Rząd Niemiecki w kierunku nakłonienia go do rychłego wstąpienia do Ligi Narodów bez stawiania warunków, twierdząc iż dopiero wtedy wytworzy się korzystniejsza atmosfera dla rozważenia każdego projektu, takim należące^{a(...)}^a ogólnie nieprzychylnie nastroje. Akcja jego nosi cechę taktycznego wycofywania się. W związku z nią ma wkrótce wyjechać do Londynu. Otrzymuje: Warszawa, Paryż, Londyn.

Olszowski

IPMS, A. 12.53/7, k. 104.

Nr 707

46. [p]

M.S.Z. 18 III,
otrzymano 18 III
E[dward] R[aczyński]

Wobec możliwości pojawienia się tendencyjnych wiadomości o manifestacjach niedzielnych, donoszę, że manifestacje nie miały charakteru antyangielskiego. Żadnych zajęć ani zbiegowiska przed Poselstwem angielskim nie było.

Bader

IPMS, A. 12.53/7, k. 105.

Nr 708

43. [w]

19 III,
wysłano 19 III południe
E[dward] R[aczyński]

M.S.Z.

Statim dla Ministra Skarbu.

Bank Gospodarstwa Krajowego nie pokrył swego zobowiązania wobec Export Credits wpływającego z gwarancji za Towarzystwo „Koncern Drzewny” na sumę £ 15000. – Nie honorowanie przez tę instytucję swych zobowiązań zaczyna być znane w City i wywołuje fatalne wrażenie zagrażając wszelkim kredytom polskim, w szczególności kredytowi dla cukrownictwa. Natychmiastowe telegraficzne pokrycie należności Export Credits przez Bank Gospod[arstwa] (niezależnie od wszelkich okoliczności ubocznych) jest konieczne dla uratowania reputacji finansowej i Banku i Polski. – Jedna kompromitacja tego rodzaju wystarczy by udaremnić całą naszą propagandę ekonomiczną prowadzoną przy pomocy znacznych wysiłków i kosztownych wkładów.

0

Skirmunt

IPMS, A. 12.53/7, k. 105-106.

Nr 709

44. [w]

19 III,

wysłano 19 III wieczór

E[dward] R[aczyński]

M.S.Z.

Dzienniki angielskie podają wiadomości o rzekomym napadzie xxxx⁵⁹ naszym na granicy litewskiej. Proszę [o] telegraficzne wyjaśnienia.

Skirmunt

IPMS, A. 12.53/7, k. 106.

Nr 710

82. (?) [p]

M.S.Z. 19 III,

otrzymano 20 III rano

E[dward] R[aczyński]

⁵⁹ Wyraz wykreślony.

Refero 43.

Uniwersytet deleguje profesora Modrakowskiego⁶⁰.

Bader

IPMS, A. 12.53/7, k. 106.

Nr 711

48. [p]

M.S.Z. 19 III,
otrzymano 20 III rano
E[dward] R[aczyński]

Dowiaduję się ściśle poufnie, że D'Abernon otrzymał od F.O. ściśle instrukcje [żeby] informować Niemcy o poglądach angielskich na warunki przystąpienia do Ligi Narodów. Instrukcja przewiduje, że artykuł 16 winien być bezwarunkowo utrzymany. Granice wschodnie, granice południowe niemieckie respektowane. Instrukcja jest utrzymana podobno w bardzo przychylnym dla nas tonie.

Bader

IPMS, A. 12.53/7, k. 106.

Nr 712

47. [p]

M.S.Z. 19 III,
otrzymano 20 III rano
E[dward] R[aczyński]

⁶⁰ Jerzy Leopold Modrakowski (1875–1945), ppłk w korpusie oficerów sanitarnych z 1 VI 1919, lekarz farmakolog; pochodził ze spolonizowanej rodziny niemieckiej; od 1 XII 1917: pracował na odrodzonym Uniwersytecie Warszawskim jako twórca, a następnie kierownik Katedry Farmakologii; 1 IV 1919: prof. zw.; 1920: służba w WP; 1926–1927: dziekan Wydziału Lekarskiego UW.

Proszę Pana Posła o oficjalne zaproszenie wycieczki parlamentarzystów w imieniu komitetu gospodarczo–społecznego, jaki się tworzy i którego skład osobowy zostanie telegraficznie zakomunikowany Panu Posłowi w najbliższych dniach. – Proszę o ustalenie definitywnie daty wycieczki i o ile możności jej liczbowego składu. M.S.Z. oczekuje, że wycieczka poza Warszawą będzie musiała zwiedzić Łódź, Zagłębie Śląskie, Kraków, Zagłębie Borysławskie, Lwów, Wilno, Pomorze, poznańskie – wobec czego przewidywać należy dwutygodniowy pobyt w Polsce. O wszystkich szczegółach Pan Poseł będzie w miarę postępów pracy stale informowany.

Bader

IPMS, A. 12.53/7, k. 107.

Nr 713

49. [p]

M.S.Z. 20 III,
otrzymano 21 III rano
E[dward] R[aczyński]

Wczoraj oświadczył mi Savery, że Chamberlain polecił Leeperowi wstrzymać dalszą akcję w sprawie porozumienia się polsko–litewskiego do powrotu swego z Genewy. Nie podał tego dokładniej umotywowania, natomiast zgodził się ^{a(z moim)}^a przypuszczeniem, że na powyższe stanowisko angielskiego Ministra Spraw Zagranicznych mogła wpłynąć zapowiedź Sidzikauskasa⁶¹ w Genewie złożenia noty przez Litwę w sprawie wprowadzenia w życie klauzuli konwencji kłajpedzkiej dotyczącej spławu na Niemnie. Nota ma w tym celu proponować powołanie komisji złożonej z prezesa komisji tranzytowej Ligi Narodów oraz przedstawiciela zainteresowanych państw. Według informacji z Genewy Sidzikauskas daje do zrozumienia, że Rząd jego rozumie konieczność pewnego rozszerzenia ram wspomnianej komisji do konferencji w sprawach komunikacji pocztowej przejazdu konwojentów i kupców polskich. Jest to niewątpliwie nowa próba Rządu litewskiego zmierzająca do uchylenia się od bezpośredniego i lojalnego uregulowania stosunku z Polską. Powyższe przesyłam do wiadomości Pana Posła, szczegółowa zaś instrukcja zostanie przesłana po powrocie Ministra.

⁶¹ Vaclovas Sidzikauskas (1893–1973), dyplomata litewski; do 1922: reprezentant Litwy w Bernie; 1922–1931: poseł Litwy w Berlinie.

Bader

*IPMS, A. 12.53/7, k. 107-108.***Nr 714**

50. [p]

M.S.Z. 21 III,
otrzymano 22 III
E[dward] R[aczyński]

Rzym donosi, że tamtejsze M.S.Z. obiecało nie przedstawiać konwencji kłajpedzkiej do ratyfikacji. Proszę sprawdzić.

Bader

*IPMS, A. 12.53/7, k. 109.***Nr 715**

45. [w]

23 III,
wysłano 23 III wieczór
E[dward] R[aczyński]

M.S.Z.

Poufne. Dla Pana Ministra S[praw] Z[agranicznych] –

26 marca rano przyjadą do Warszawy: Referent prasowy Czarnomski i redaktor „Financial Times”⁶² dla omówienia sprawy propagandy zgodnie z zatwierdzonym przez Pana Ministra planem. Wobec krótkości ich pobytu w Warszawie proszę Pana Ministra o zarządzenie przygotowań i porozumienie z Ministerstwem Skarbu.

Skirmunt

⁶² Założony w styczniu 1888 anglojęzyczny dziennik międzynarodowy początkowo ukazujący się pod tytułem „London Financial Guide”, już w lutym tegoż roku tytuł uległ zmianie na dzisiejszy; skupia się głównie na biznesie i szeroko rozumianych sprawach gospodarczych.

IPMS, A. 12.53/7, k. 109.

Nr 716

51. [p]

M.S.Z. 23 III,
otrzymano 24 III
E[dward] R[aczyński]

Refero 5.

Jeżeli przy użyciu całego wpływu Pana Posła uzyskanie zgody Pollock'a na napisanie opinii prawnej lub podjęcie się obrony naszego punktu widzenia w sprawie poczty przed Trybunałem Haskim, co uważałbym za niezmiernie pożądane na wypadek procedury kontryktoryjnej, okazało by się niemożliwe, proszę 1-mo: zwrócić się o korzystną opinię prawną, o ile możliwości zawierającą odpowiedź na pytania Rady Ligi Narodów z 13 b[ieżącego] m[iesiąca] do Higginsa⁶³, a, następcy Oppenheim'a⁶⁴ w Cambridge, lub Bellot'a. Pożądane publikowanie w odpowiednim czasopiśmie; 2-ndo: uzyskanie aby uczony angielski o dużym autorytecie i dobrze widziany w Trybunale, lub ewentualnie Sir Douglas Hogg⁶⁵. K.C⁶⁶. M.P⁶⁷, przedstawiciel angielski w sprawie dekretów marokańskich przyjął obronę. Wybór i wysokość honorarium za opinie i obronę pozostawiam uznaniu Pana Posła. *Dossier* sprawy prześle Genewa.

Skrzyński

IPMS, A. 12.53/7, k. 109-110.

⁶³ Alexander Pearce Higgins (1865–1935), brytyjski prof. prawa międzynarodowego, ekspert z zakresu prawa morskiego; 1920-1930: prof. prawa międzynarodowego w Cambridge, a następnie członek Stałego Trybunału Międzynarodowego w Hadze. [oprac. JŁ]

⁶⁴ Lassa Francis Lawrence Oppenheim (1858–1919), prawnik bryt., pochodzenia niem.; od 1908 profesor prawa międzynarodowego w Cambridge; autor wielokrotnie wznawianego, rozszerzanego i uaktualnianego podręcznika: *International Law. A Treatise* (t. 1–2, 1905–06). [oprac. JŁ]

⁶⁵ Douglas McGarel Hogg (1872-1950), 1. wicehrabia Hailsham; brytyjski prawnik i polityk, członek Partii Konserwatywnej; minister w rządach Andrew Bonar Lawa, Stanleya Baldwina, Ramsaya MacDonalda i Neville'a Chamberlaina. [oprac. JŁ]

⁶⁶ Ang. 'King's Counsel', prawnik wchodzący w skład Rady Królewskiej. Termin użyty po raz pierwszy w 1689 r. [oprac. JŁ]

⁶⁷ Ang. 'Member of Parliament' (członek Parlamentu).

Nr 717

46. [w]

25 III,
wysłano 7 wieczór

M.S.Z.

Receptus 49.

Chamberlain po powrocie z Genewy utrzymał poprzednie ogólne instrukcje. Leeper wyjeżdża stąd 1 kwietnia do Rygi, a po Wielkiej Nocy rozpocznie w Kownie przedwstępne badanie terenu. Licząc na utrzymanie się obecnego rządu litewskiego jest dobrej myśli, posiada jednak dane, że Niemcy znają plan i pracują w Kownie nad jego udaremnieniem. Tembardziej dba o dyskrecję. Wiem, że w bliskim czasie F.O. przedłoży znów Chaber[ainowi] całą kwestię dla bliższego rozpatrzenia. Propozycje Sidzikauskasa nie były w F.O. brane pod uwagę.

Skirmunt

*IPMS, A. 12.53/7, k. 110-111.***Nr 718**

47. [w]

25 III,
wysłano 7 wieczór

M.S.Z.

Mowa Chamberlaina dobrze wypowiedziana wywarła tutaj znaczne wrażenie. Omawiając propozycje niemieckie podkreślił wagę, jaką do nich przywiązuje oraz zaufanie. Chodziło mu przy tem widocznie o związanie Niemiec, którym jak słyszę F.O. nie ufa tak bezwzględnie jakby ze słów Chamberlaina wynikać mogło. W odniesieniu do Polski Ch[amberlain] użył tonu spokojnego i przyjaznego i zaznaczył, że nie może być mowy o rewizji klauzul terytorialnych jako o kwestii polityki bieżącej. Widoczna była chęć stworzenia atmosfery zaufania oraz wpływ

rozmów z Panem Ministrem. Mowa Lloyd George'a⁶⁸ przeszła bez wielkiego wrażenia. Dzienniki podnoszą raczej zamanifestowanie przez Chamberlaina, że nie solidaryzuje się z atakami L[loyd] George'a na Polskę. Dzisiaj postarałem się o wyrażenie Chamberlainowi mego uznania za zajęte przez niego stanowisko, co zostało widocznie dobrze przyjęte. Mam u niego audiencję we wtorek.

Skirmunt

IPMS, A. 12.53/7, k. 111-112.

Nr 719

48. [w]

26 III,
wysłano 12 poł[udnie]

M.S.Z.

F.O. po ponownym sprawdzeniu zakomunikowało mi, że o ile mu wiadomo ratyfikacja przez Włochy istotnie jeszcze nie nastąpiła. Mylną informację, którą mi podano tłumaczy tem, że w końcu grudnia Włochy zawiadomiły Rząd angielski o zamiarze ratyfikacji.

Skirmunt

IPMS, A. 12.53/7, k. 112.

Nr 720

52. [p]

M.S.Z. 27 III,
otrzymano 27 III, 4 po poł[udniu]

⁶⁸ David Lloyd George (1863–1945), brytyjski mąż stanu i polityk z Partii Liberalnej (w latach 1916–1924: Narodowych Liberalów – National Liberal); 1890–1945: członek Izby Gmin; 10 XII 1916–10 I 1919 oraz 10 I 1919–19 X 1922: premier Wielkiej Brytanii; 1919: odegrał jedną z czołowych ról na Paryskiej Konferencji Pokojowej.

Proszę o natychmiastową odpowiedź w sprawie prawnika angielskiego.

Bader

IPMS, A. 12.53/7, k. 112.

Nr 721

49. [w]

28 III,
wysłano 12 poł[udnie]

M.S.Z.

Ambasador francuski⁶⁹ po powrocie z Paryża oświadczył mi widocznie zgodnie z otrzymanymi wskazówkami, że o negocjacjach, które tu będą prowadzone będzie mnie pełniej niż dotąd informował. Oczekuje lada dzień instrukcji, na podstawie których rozpocznie rozmowy mające doprowadzić do dania Niemcom łącznej odpowiedzi. O ile wiem stanowiska obu rządów będą ujęte w formie memoriałów wzajemnie sobie zakomunikowanych. Decyzja francuska utrzymania wszelkich ewentualnych negocjacji bezwzględnie w ramach Traktatu Wersalskiego wydaje się być silnie postawiona.

Skirmunt

IPMS, A. 12.53/7, k. 112-113.

Nr 722

50. [w]

28 III,
wysłano 4 po poł[udniu]

M.S.Z.

⁶⁹ Aimé Joseph de Fleuriau (1870–1938), dyplomata francuski; 1924–1933: ambasador Francji w Londynie.

Receptus 51.

Ani Pollock jako sędzia, ani Hogg jako minister nie mogą podjąć się obrony. Bellot nieobecny na długim urlopie, tak samo Higgins. Jako najpoważniejsi kandydaci wchodzi w rachubę Sir John Simon i Sir Leslie Scott⁷⁰, z którymi jestem w pertraktacjach i mam mówić w poniedziałek. O ile by S[cott] zechciał podjąć się obrony interwencja jego miałaby prawdopodobnie duży wpływ. Jest jednak bardzo kosztowny i liczyć by się trzeba w tym wypadku z łącznym wydatkiem pewnie około £ 4000. Wobec nieobecności B[ellota] i H[ogga] uzyskanie opinii nastęcza trudności. Jest także trudność techniczna, że otrzymaliśmy materiały w jednym egzemplarzu i że będą wybranemu przez nas obrońcy natychmiast potrzebne. Niemniej telegrafowałem Genewa o przysłanie drugiego kompletu *dossier*. Proszę o natychmiastową instrukcję.

Skirmunt

IPMS, A. 12.53/7, k. 113-114.

Nr 723

51. [w]

31 III,
wysłano 7 wieczór

M.S.Z.

Na audiencji u Chamberlaina scharakteryzowałem uspokojenie w Polsce, jakie nastąpiło dzięki życzliwym słowom Ch[amberlaina], jasnemu stanowisku Rządu francuskiego i wyjaśnieniom Pana Ministra w komisjach obu izb. Wyraziłem ubolewanie z powodu stanowiska prasy angielskiej, która zbyt pochopnie dyskutowała rewizję granic polskich. Wyraziłem także zastrzeżenia co do zbyt wielkiego zaufania, którym Ch[amberlain] darzy Niemcy w swoich przemówieniach. Ch[amberlain] z wielkim uznaniem wspominał rozmowę z P[anem] Ministrem i stwierdził, że dzięki niej wprowadził do swego przemówienia pewne pożądane dla nas ustępy. Pozostaje dobrej myśli co do przyszłych rokowań ponieważ Niemcy dają dowody chęci porozumienia, a między Anglią a Francją nie powstaje żadna przeszkoda. Obecnie

⁷⁰ Sir Leslie Frederic Scott (1869–1950), brytyjski prawnik i polityk z Partii Konserwatywnej; 1910–1929: członek Izby Gmin; od 1927: członek Tajnej Rady.

Ch[amberlain] oczekuje zakomunikowania sobie memorandum francusk[iego] dającego odpowiedź na sugestie niemieckie, przed wysłaniem go do Berlina. Sam otrzymał zadawalniające wyjaśnienia z Berlina na kilka konkretnych zapytań, uważa że odpowiedział Niemcom przez swoje mowy w Parlamencie i tymczasem memorandum dla nich nie przygotowuje, pozostawiając głos Francji, jako najbardziej zainteresowanej. Potwierdził, że od wejścia Niemiec do Ligi Narodów w zwykłych warunkach rząd angielski uzależnia wszelkie porozumienie.

Skirmunt

IPMS, A. 12.53/7, k. 114-115.

Nr 724

54. [p]

M.S.Z. 31 III,
otrzymano 1 IV

Podkreślam konieczność uzyskania na 10 kwietnia opinii któregokolwiek z wymienionych prawników angielskich. Z obrony Sir John Simon i Sir Leslie Scotta rezygnujemy z powodu wysokości honorarium. Zwracamy się o obronę do Limburga.

Bader

IPMS, A. 12.53/7, k. 115.

Nr 725

55. [p]

M.S.Z. 2 IV,
otrzymano 3 IV

Proszę zawiadomić czy termin pobytu wycieczki od 2 czerwca do 15 czerwca włącznie jest ostateczny i jaka definitywnie maksymalna ilość uczestników. Posyłamy najbliższym kurierem plan do uzgodnienia.

Bader

IPMS, A. 12.53/7, k. 116.

Nr 726

7. [p]

Pos[elstwo] Berlin 2 IV,
otrzymano 3 IV rano

Dowiaduję się ^{a(...)}^a że ambasador japoński w Paryżu otrzymał od Premiera franc[uskiego] pismo w materii paktu następującej treści: Alianci będą mogli zbadać należycie propozycje dopiero wówczas gdy między sobą ustalą stanowisko co do szeregu zasadniczych problemów i zestawią w ten sposób kwestionariusz, któryby został doręczony Niemcom. Kwestionariusz ten winien między innymi objąć pytania następujące:

1-mo: Jakie są intencje niemieckie co do Ligi;

2-ndo: Dlaczego w propozycji także nie jest wymieniona Belgia jako jedno z państw, które ma podpisać pakt;

3-tio: Czy w rozumieniu niemieckim pakt nie będzie uchybiać Traktatowi Wersalskiemu w ogóle, a w szczególności w sprawie okupacji Nadrenii;

4-rto: Czy państwa alianckie specjalnie zainteresowane w spr. granic wschodnich, także będą miały należyte zapewnienie co do intencji Niemiec;

5-nto: Czy jest zamiarem także włączenie Austrii do Rzeszy Niemieckiej⁷¹;

⁷¹ Była to pod względem prawnopolitycznym kwestia dość złożona; otóż art. 80 traktatu pokoju z Niemcami (Traktatu Wersalskiego) stanowił w tej materii:

„Niemcy uznają i będą przestrzegały ściśle udzielności Austrii w granicach ustalonych przez Traktat zawarty między tem Państwem I głównymi Mocarstwami sprzymierzonymi i stowarzyszonymi. Niemcy uznają, że ta udzielność może być zmieniona jedynie tylko za zgodą Rady Związku Narodów.”

DzURP, 1920, N° 35, poz. 200.

Niemcy – w memoriale z 29 maja 1919 r. – interpretowali to w ten sposób, „[...] że co prawda siłą nie będą łamać granicy z Austrią, ale nie zobowiązują się nie przyjmować jej w skład państw Rzeszy, gdy Austria będzie o to zabiegała.”; J. Kozeński, „Austria 1918–1968”, Poznań 1970, s. 34; J. Kozeński, „Sprawa przyłączenia Austrii do Niemiec po I wojnie światowej (1918–1922)”, Poznań 1967, s. 154-155; tymczasem przygotowywano traktat pokoju z Austrią; główne mocarstwa sprzymierzone i stowarzyszone nie dostrzegały –

Kwestie powyżej przytoczone są w postaci przykładu nie wyczerpując materiału. Pismo zaznacza w konkluzji, że dopiero po zbadaniu tych problemów alianci będą mogli dojść do porozumienia.

Olszowski

IPMS, A. 12.53/7, k. 116-117.

Nr 727

52. [w]

3 IV,

wysłano 3 IV południe

E[dward] R[aczyński]

M.S.Z.

Receptus 53.

Bellot sprowadzony umyślnie do Londynu podjął się napisać opinię, którą Poselstwo prześle do Hagi.

Koszta około £ 60:0:0.

Skirmunt

IPMS, A. 12.53/7, k. 117.

wyjawszy Francję – potrzeby traktatowego zawarowania rozdzielnosci Rzeszy Niemieckiej i Austrii; stanowisko to uległo zmianie, gdy w ogłoszonej 11 sierpnia 1919 r. nowej konstytucji Niemiec znalazł się – w art. 61 – passus zakładający Anschluss; Jerzy Kozeński dodaje w tym kontekście, iż „W specyficznym sformułowaniu odnośnego ustępu niemieckiego memoriału z 29 maja 1919 r. należałoby doszukiwać się genezy artykułu 88 traktatu z Saint-Germain, a nie tylko w konstytucji weimarskiej, jak to dotąd w literaturze czyniono.”; J. Kozeński, „Sprawa...”, op. cit., s. 155; w tym stanie rzeczy Paryż energicznie kontratakował i zdołał przeforsować w traktacie pokoju z Austrią art. 88 o następującym brzmieniu:

„Niepodległość Austrii jest niezbywalna, chyba tylko za zgodą Rady Związku Narodów. Wobec tego Austria zobowiązuje się wstrzymać się (chyba że uzyska zgodę pomienionej Rady) od wszelkich aktów, które mogłyby naruszyć jej niepodległość bezpośrednio, czy pośrednio jakimkolwiek sposobem, w szczególności i to do czasu dopuszczenia jej w charakterze Członka Związku Narodów, przez udział w sprawach innego Mocarstwa.”

„Traktat pokoju między Mocarstwami sprzymierzonymi i stowarzyszonymi i Austrią”, Warszawa 1919, s. 34.

Nr 728

53. [w]

3 IV

wysł[ano] [w] południe

E[dward] R[aczyński]

M.S.Z.

Receptus 55.

Szczegółowa odpowiedź wysłana 30 marca pismem P 506.

Skirmunt*IPMS, A. 12.53/7, k. 117.***Nr 729**

56. [p]

M.S.Z., okólnik 4 IV,

otrzymano 5 IV

30 marca zgłosił się Panafieu⁷² do Max Müllera z zastrzeżeniem rządu franc[uskiego] przeciwko rzekomym projektom konferencji angielsko, polsko, litewskiej w sprawie kłajpedzkiej. Panafieu zaznaczył, że Francja jest w tej sprawie zainteresowana, gdyż podpisała Konwencję Kłajpedzką. Proszę wyjaśnić odpowiednim czynnikom, że o konferencji z udziałem Anglii nie było mowy, rozważany był jedynie projekt bezpośrednich rokowań polsko–litewskich. W tej samej rozmowie P[anafieu] wysunął koncepcję opieki konsularnej nad obywatelami polskimi na Litwie przez Francję, zaś nad obywatelami litewskimi w Polsce przez Anglię. Koncepcja ta jest dla nas nierealna.

Bader

IPMS, A. 12.53/7, k. 118.

⁷² Hector André de Panafieu (1865–1926), dyplomata francuski; 23 III 1920–XII 1924: poseł, a następnie XII 1924–1926: ambasador Francji w Warszawie; zakończył służbę na krótko przed zamachem majowym.

Nr 730

54. [w]

6 IV,
wysłano w poł[udnie]

M.S.Z.

Receptus P.II.20855.

O podobnych enuncjacjach ambasadora wobec szerszych kół politycznych i prasowych Poselstwu nie wiadomo. Ocenę wzajemnego stosunku podałem w raporcie N. 12 z 2 kwietnia.

Skirmunt

*IPMS, A. 12.53/7, k. 118.***Nr 731**

53. [p]

M.S.Z. 6 IV,
otrzymano 7 IV

Receptus 52.

Termin złożenia opinii w Hadze 10 kwietnia, wobec czego proszę uprzedzić o tem i ponaglić Bellota. Koszt £ 60 aprobujemy.

Bader

*IPMS, A. 12.53/7, k. 119.***Nr 732**

57. [p]

M.S.Z., okólnik, 14 IV,
otrzymano 14 IV

Proszę dokładnie zbierać i referować głosy prasy o wizycie Benesza w Warszawie.

Bader

IPMS, A. 12.53/7, k. 119.

Nr 733

58. [p]

M.S.Z., 14 IV,
otrzymano 14 IV wieczór

Wobec zapytania poselstwa angielskiego proszę zatelegrafować kiedy przewidziany przyjazd Poliakowa⁷³.

Bader

IPMS, A. 12.53/7, k. 119.

Nr 734

59. [p]

M.S.Z. 15 IV,
otrzymano 15 IV po p[ołudniu]

Czy ukazała się broszura Sławskiego⁷⁴. W jaki sposób zostanie rozpowszechniona. Proszę przesłać niezwłocznie 1500 egz[emplarzy] Waszyngton.

Bader

IPMS, A. 12.53/7, k. 119.

⁷³ Władimir Poliakov [Poliakoff] (1865-1939), ps. Augur, wpływowy publicysta brytyjski pochodzenia rosyjskiego.

⁷⁴ Najprawdopodobniej mowa o pracy S. Sławskiego, *Dostęp Polski do morza a interesy Prus Wschodnich*, przedm. E. Romer, Gdańsk 1925, ss. 106; wersja w j. ang.: *Poland's Acces to the Sea and the Claims of East Prussia*, Ever and Spottiswoode, London 1922, s. 62. [oprac. JŁ]

Nr 735

55. [p]

M.S.Z. 16 IV,
wysłano 6 po p[ołudniu]

Receptus 58.

Poliakow wyjedzie po otrzymaniu oficjalnego zaproszenia z Warszawy. Ciechanowski zna szczegóły.

Skirmunt

*IPMS, A. 12.53/7, k. 119.***Nr 736**

56. [w]

16 IV,
wysłano 6 po p[ołudniu]

M.S.Z.

Receptus 59.

Broszura przetłomaczona i oddana do druku.

Skirmunt

*IPMS, A. 12.53/7, k. 119.***Nr 737**

60. [p]

M.S.Z. 17 IV,
otrzymano 18 IV rano

Receptus raport N° 417.

Prosimy wyasygnować sto funt[ów] szterl[ingów] na dodatek bankowy „Timesa”. Kiedy ostateczny termin nadesłania materiałów.

Poexterne

IPMS, A. 12.53/7, k. 120.

Nr 738

57. [w]

18 IV,
wysłano w połud[nie]

M.S.Z.

Receptus 60.

Materiały muszą być w Londynie najpóźniej 5 maja.

Skirmunt

IPMS, A. 12.53/7, k. 120.

Nr 739

61. [p]

M.S.Z. 19 IV,
otrzymano 20 IV
E[dward] R[aczyński]

Receptus 55.

Proszę Pana Posła o zaproszenie w moim imieniu Poliakowa do Warszawy na kilka dni przed końcem kwietnia.

Skrzyński

IPMS, A. 12.53/7, k. 120.

Nr 740

62. [p]

M.S.Z. 21 IV,
otrzymano 22 IV

Minister Benesz podpisze w Warszawie umowy: arbitrażową, handlową i likwidacyjną. Oznacza to zamknięcie dotychczasowej ery i rozpoczęcie okresu normalnych sąsiedzkich stosunków polsko–czeskosłowackich. Ewentualne przyszłe spory regulować ma umowa arbitrażowa. Współdziałanie na terenie międzynarodowym może się wyłonić jako naturalna konsekwencja zmienionych stosunków politycznych. Pogłoski o przystąpieniu Polski do Małej Ententy są bezpodstawne. Nie jesteśmy zainteresowani bezpośrednio w przyczynach, które powołały do życia Małą Ententę, która postawiony sobie cel całkowicie wyczerpuje. Układamy nasz stosunek do poszczególnych członków Małej Ententy a nie do związku państw jako całości.

Skrzyński

*IPMS, A. 12.53/7, k. 120-121.***Nr 741**

58. [w]

24 IV,
wysłano 25 IV wieczór
E[dward] R[aczyński]

M.S.Z.

Receptus 55.

Wobec oczekiwanego rozwoju wypadków politycznych w związku ze zmianą rządów we Francji⁷⁵ redakcja „Timesa” nie godzi się na wyjazd Poliakowa do Polski w ustalonym terminie. – P[oliakow] ma nadzieję móc przedsięwziąć podróż później na tych samych xxx⁷⁶ warunkach.

⁷⁵ 10 kwietnia 1925 r. zakończył urzędowanie gabinet Édouarda Herriot’a, a 17. tegoż miesiąca premierem został Paul Painlevé.

⁷⁶ Jeden wyraz wykreślony.

Skirmunt

*IPMS, A. 12.53/7, k. 121.***Nr 742**

59. [w]

24 IV,
wysłano 24 IV wieczór
E[dward] R[aczyński]

M.S.Z.

Instrukcję N° P.II.20854 wykonałem dzisiaj. Obiecałem posłać F.O. aide-memoire w sprawie obstalunków w Gdyni i inwestycji angielskich.

Skirmunt

*IPMS, A. 12.53/7, k. 121.***Nr 743**

63. [p]

M.S.Z. 25 IV,
otrzymano 26 IV rano
E[dward] R[aczyński]

Statim.

Proszę uprzedzić F.O., że ze źródła wiedeńskiego, które do dotychczas sprawdzało się dowiadujemy się o planowanym w najbliższym czasie komunistycznym zamachu na Chamberlaina.

Bader

IPMS, A. 12.53/7, k. 121-122.

Nr 744

64. [p]

M.S.Z. 25 IV,
otrzymano 26 IV rano
E[dward] R[aczyński]

Receptus 57.

Jeżeli chodzi o materiały do odpowiedzi na kwestionariusz angielski to będą przesłane kurierem najwcześniej 11 maja.

Bader

IPMS, A. 12.53/7, k. 122.

Nr 745

14. [w]

27 IV,
wysłano rano

M.S.Z. Claris.

Nasz telegram 57 jest odpowiedzią na wasz 60.

Polmission

IPMS, A. 12.53/7, k. 122.

Nr 746

60. [w]

29 IV,
wysłano 7 wieczór

M.S.Z.

Ambasador francuski wrócił z Paryża z poleceniem nawiązania przerwanych od upadku Herriota rozmów. Mają one mieć charakter przygotowawczy w oczekiwaniu wyjaśnienia sytuacji po objęciu władzy przez Hindenburga⁷⁷. Odpowiedź francuska na propozycje niemieckie wypracowuje się w Paryżu na nowo. Spotykam się w poważnych kołach ze zdaniem, że wobec zmian zaszłych we Francji i Niemczech projektowany pakt bezpieczeństwa do skutku nie dojdzie.

Na miejsce zmarłego dzisiaj Sir Eyre Crowe najpoważniejszym kandydatem na stałego podsekretarza stanu jest Tyrrell⁷⁸. Możliwe równoczesne mianowanie Gregory'ego podsekretarzem stanu.

Skirmunt

IPMS, A. 12.53/7, k. 122-123.

Nr 747

3. [p]

Amb[asada] Paryż, 30 IV,
otrzymano 1 V

Z polecenia Ministra zanotyfikowałem rządowi francuskiemu naszą rezygnację z ostatniej transzy wojskowej pożyczki francuskiej w wysokości 100 milionów franków.

Dziś rozpoczęto tutaj akcję prasową w celu wyzyskania tego faktu. Dla uzgodnienia jej z akcją prasową Pana Posła komunikuję nasze wytyczne:

- 1° Podkreślanie dobrego stanu naszych finansów;
- 2° Ulżenie sytuacji skarbu francuskiego uwzględniając szerokie masy podatników.

Na terenie angielskim i amerykańskim należałoby również zaznaczyć, że rezygnacja jest nowym dowodem nieistnienia militarizmu polskiego.

⁷⁷ Paul (Anton Hans Ludwig) von Beneckendorf und Hindenburg (1847–1934), niemiecki feldmarszałek (mianowany XI 1914) i polityk; po abdykacji cesarza Wilhelma II i podpisaniu traktatu wersalskiego wycofał się przejściowo z polityki; 12 V 1925–2 VIII 1934: prezydent Rzeszy Niemieckiej; był kandydatem ugrupowań konserwatywno-nacjonalistycznych; popierał politykę G. Stresemanna.

⁷⁸ Sir William George Tyrrell 1. baron Tyrrell of Avon cr. 1929 (1866–1947), dyplomata brytyjski; 1925–1928: stały podsekretarz stanu w FO; od 1928: członek Tajnej Rady.

Chłapowski

*IPMS, A. 12.53/7, k. 123.***Nr 748**

4. [p]

Amb[asada] Paryż, 1 V,
otrzymano 2 V

Refero 3.

W myśl intencji Ministra nie należy robić w akcji prasowej zbytniego nacisku na poprawę naszych finansów.

Chłapowski

*IPMS, A. 12.53/7, k. 123.***Nr 749**

65. [p]

M.S.Z. 2 V,
otrzymano 3 V

Refero P.II.21171. Receptus claris 15.

Proszę na podstawie zawartych tam wyczerpujących wyjaśnień zająć bardzo stanowcze stanowisko. Jeżeli po konferencji strona angielska miałaby wątpliwości, żądać sądu polubownego w myśl dezyderatów p[ana] Stenkowskiego, jeżeli wszelkie wątpliwości zostaną usunięte proszę żądać spowodowania pisma poselstwa angielskiego w Warszawie któreby sprawę ostatecznie zamknęło.

Bader

IPMS, A. 12.53/7, k. 124.

Nr 750

66. [p]

M.S.Z., 4 V
otrzymano 5 V

Święto 1 maja przeszło w całej Polsce bardzo spokojnie, obchód tego święta nie jest wzbroniony. Wobec bezpośredniej granicy z Rosją Sowiecką świadczy to o pokojowości w nastrojach wszystkich warstw społeczeństwa polskiego. Informacje powyższe należy wykorzystać w prasie.

Bader

IPMS, A. 12.53/7, k. 124.

Nr 751

^a61. [w]

7 V

M.S.Z.

~~Gregory został mianowany podsekretarzem stanu.~~Skirmunt^a

61. [w]

7 V,

wysłano 7 V wieczór
E[dward] R[aczyński]

M.S.Z.

Tyrrell mianowany stałym Podsekretarzem stanu, Gregory Podsekretarzem stanu.

Skirmunt

IPMS, A. 12.53/7, k. 124-125.

Nr 752

67. [p]

M.S.Z., 10 V

otrzymano rano

E[dward] R[aczyński]

Minister Spraw Zagranicznych Litwy⁷⁹ zaproponował podczas bytności w Rydze odbycie w czerwcu zjazdu ministrów spraw zagranicznych Estonii, Litwy i Łotwy. Uważamy odbycie takiego zjazdu za niepożądane, gdyż utrudni wszelkie próby porozumienia polsko-litewskiego. Proszę odpowiednio poinformować F.O. zwłaszcza, że Mejerowicz⁸⁰ twierdził iż Anglia popiera obecnie związek trzech państw. Natomiast Leeper, będący w Rydze, temu zaprzeczył. Byłoby bardzo wskazane urzędowe wyjaśnienie w Rydze w kierunku odroczenia zjazdu trzech ministrów do czasu posunięcia naprzód porozumienia Polski z Litwą.

Skrzyński

*IPMS, A. 12.53/7, k. 125.***Nr 753**

68. [p]

M.S.Z., 11 V

otrzymano 12 V rano

Proszę zetknąć się bezzwłocznie z Lucjanem Wolffem⁸¹ i zakomunikować mu nieoficjalnie, że pragnę go widzieć w Warszawie w związku z naszą rozmową w Genewie. Przyjazd jego w ciągu tego miesiąca jeszcze uważałbym za bardzo wskazany dla zakończenia toczących się pryncypialnych rokowań.

⁷⁹ Valdemaras Čarneckis (1893–1942), minister spraw zagranicznych Litwy w okresie od 18 VI 1924 do 25 IX 1925.

⁸⁰ Właśc. Meierovics.

⁸¹ Lucien Wolf (1857–1930), angielski dziennikarz pochodzenia żydowskiego, historyk, zabiegał o przyznanie praw Żydom; oponent środowisk syjonistycznych; 1919: członek angielsko-żydowskiej delegacji na Paryską Konferencję Pokojową; był jednym z liczących się współautorów wypracowanych w Paryżu projektów „traktatów mniejszościowych”, mających gwarantować mniejszościom narodowym w Europie Środkowej i Południowo-Wschodniej prawa etniczne, religijne i językowe.

Skrzyński

*IPMS, A. 12.53/7, k. 125-126.***Nr 754**

62. [w]

12 V

wysłano 6 wiecz[ór]

M.S.Z.

Receptus 62⁸²

Zakomunikowałem L[ucjanowi] W[olffowi] propozycje Pana Ministra. Sądzi, że będzie mógł przyjechać, ma dać odpowiedź za dwa dni, po porozumieniu się ze swoim Komitetem. Prosi równocześnie o uproszenie Pana Ministra, by telegraficznie podane zostały główne punkty projektowanej rozmowy.

Skirmunt

*IPMS, A. 12.53/7, k. 126.***Nr 755**

70. [p]

M.S.Z., 12 V

otrzymano 13 V

Proszę zatelegrafować niezwłocznie czy potwierdza się autentyczność opublikowanego memoriału Chamberlaina.

Bader

IPMS, A. 12.53/7, k. 126.

⁸² Cyfrę „2” skreślono nadpisując cyfrę „8”.

Nr 756

63. [w]

13 V

otrzym[ano] wysłano 11.30

M.S.Z.

Receptus 70.

Dokument opublikowany jest to ten sam, którego kopię otrzymaną drogą poufną doręczyłem osobiście Panu Ministrowi w Paryżu w pierwszych dniach marca przed zjazdem w Genewie. Jest to memoriał wypracowany w F.O. jako materiał dla Chamberlaina. Późniejsze mowy Ch[amberlaina] w Izbie Gmin są dowodem, że memoriał ten nie jest wyrazem jego polityki.

Skirmunt

*IPMS, A. 12.53/7, k. 126-127.***Nr 757**

2. [w]

13 V

wysłano 6 wieczór

B[olesław] B[iega]

Pos[elstwo] Berlin

Memoriał przygotowany w lutym przez F.O. na odpowiedzialność wydziału jako poufny materiał dla Chamberlaina. Nie jest on wyrazem polityki, jak zresztą sam oświadczył w Izbie. Kopię memoriału otrzymaną poufnie doręczyłem Panu Min[istrowi] S[praw] Z[agranicznych] w Paryżu w początku marca.

Głosy prasy niemieckiej są tendencyjnym przekręceniem faktów lub wprost kłamliwe jak n[a] p[przykład] co do oświadczenia McNeila⁸³. Egzemplarz „Daily Express”⁸⁴ z 11 maja wysyłam.

Skirmunt

IPMS, A. 12.53/7, k. 127.

Nr 758

64. [w]

14 V,

wysłano 11 rano

B[olesław] B[iega]

M.S.Z.

Refero 63.

Omawiałem sprawę z Podsekretarzem stanu Tyrrellem. Ubolewał nad opublikowaniem dokumentu drogą karygodną. Skonstatował, że oba pisma amerykańskie, w których się pojawił są wyraźnie proniemieckie.

Zwracałem uwagę na konieczność przeciwdziałania ze strony angielskiej złośliwemu i kłamliwemu przedstawianiu sprawy w prasie niemieckiej, która przedawniony wewnętrzny memoriał wystawia jako program polityki angielskiej. Tyrrell wskazał na wczorajszą odpowiedź Chamberlaina w Izbie Gmin jako stwierdzenie, że polityka wyrażona przez Ch[amberlaina] w jego mowie z 24 marca nie przyjmuje tez memoriału. Sądzę, że Max Müller otrzyma polecenie dać odpowiednie wyjaśnienie.

Skirmunt

IPMS, A. 12.53/7, k. 127-128.

⁸³ Ronald John McNeil baron Cushden cr. 1927 (1861–1934), prawnik, brytyjski polityk konserwatywny; 1888: rozpoczął praktykę adwokacką; 1911–1927: członek Izby Gmin z ramienia Unionistów; 1927–1934: zasiadał w Izbie Lordów; 1922–II 1924 oraz XI 1924–1925: parlamentarny podsekretarz stanu w FO; 1925–1927: sekretarz finansowy Ministerstwa Skarbu; od 1927: członek Tajnej Rady; 1928–1929: pełniący obowiązki ministra spraw zagranicznych.

⁸⁴ Dziennik brytyjski założony w 1900 r. przez Arthura Pearsona; 1916: tytuł nabył Max Aitken, późniejszy lord Beaverbrook, który zapewnił gazecie wysoką sprzedaż; na jej łamach omawiano plotki oraz sprawy kobiece, lansując tym samym rodzaj prasy nazywanej dziś tabloidami.

Nr 759

69. [p]

M.S.Z., 13 V

otrzymano 14 V rano

B[olesław] B[iega]

Morawski przyjedzie pozornie przypadkowo do Londynu w czasie bytności Colbana do dyspozycji Pana Posła.

Skrzyński

*IPMS, A. 12.53/7, k. 128.***Nr 760**

71. [p]

M.S.Z. 13 V,

otrzymano 14 V rano

B[olesław] B[iega]

Refero 70.

Wróblewski sygnalizuje duże wrażenie w prasie amerykańskiej z racji znanego mi poufnie z Paryża memoriału Sir Eyre Crowe ujawnionego przez niedyskrecję jako memoriału Chamberlaina. Zwracam uwagę na konieczność silnego zareagowania z naszej strony ze względu na opinię amerykańską. Ponadto wobec rozgłosu, który nadaje sprawie prasa niemiecka uważam za wskazane, by Pan Poseł uzyskał od Ch[amberlaina] miarodajne oświadczenie co do stanowiska rządu angielskiego co do charakteru memoriału, któreby wnosząc moment pożądanego uspokojenia uwolniło nas od zabierania głosu. Oczekuję telegraficznego sprawozdania.

Skrzyński

IPMS, A. 12.53/7, k. 128-129.

Nr 761

65. [w]

14 V,

wysłano 4 po p[ołudniu]

B[olesław] B[iega]

M.S.Z.

Receptus 71.

Dopełniając wczorajszą rozmowę z Tyrrellem i w myśl otrzymanych wskazówek Pana Ministra omówiłem dziś sprawę z Gregory'm, który zreferuje ją Chamberlainowi. Obiecuje uczynić co możliwe dla ostatecznego wyjaśnienia incydentu i unieszkodliwienia złośliwej akcji prasowej za granicą. Będę widział Ch[amberlaina] prawdopodobnie w początku przyszłego tygodnia.

Skirmunt

*IPMS, A. 12.53/7, k. 129.***Nr 762**

72. [p]

M.S.Z. 13 V,

otrzymano 14 V południe

E[dward] R[aczyński]

Środa wieczór wyjeżdża z Genewy do Londynu Colban ażeby wpłynąć na sfery miarodajne w celu zaakceptowania naszych zasad procedury mniejszościowej stosowanej na terenie Ligi Narodów, które zostały ustalone podczas ostatniej bytności Colbana w Warszawie. Inicjatywy akcji rewizji stosowanej procedury mniejszościowej podjął się sekretariat. C[olban] jedzie do Londynu, później Paryż jako agent Sekretariatu Ligi Narodów ażeby uzgodniwszy – przygotować jednomyślną uchwałę Rady Ligi podczas sesji czerwcowej. Morawski przyjedzie do Londynu w czasie obecności Colbana dla poufnej współpracy. – Zasady ustalone w Warszawie, (w) których przyjęciu C[olban] zobowiązał się osobiście pośredniczyć w Londynie są następujące:

1-mo: Sprawy mniejszości traktowane są na podstawie petycji zainteresowanych mniejszości doręczanych za pośrednictwem Sekretariatu;

2-ndo: Petycje rozpatrywane są przez Komitet Trzech mianowany przez prezydenta (Rady) Ligi w kontakcie z państwem „visé”⁸⁵;

3-tio: Wykluczeni są z Komitetu przedstawiciele lub obywatele państw interesowanych;

4-tro: Zaleca się Komitetowi nie rozpatrywanie kwestii dopóki nie będzie wyczerpany wewnętrzny tok instancji przewidzianych ustawami danego Państwa;

5-nto: Komitet uwzględni prawa mniejszości jako też słuszne interesy państwa „visé” i przedstawia raport Radzie Ligi;

6-xto: Jeśli raport przyjęty zgodnie (przez) Komitet Trzech i Państwo „visé” konkluzje są ostateczne w przeciwnym razie wyda Rada Ligi Narodów odpowiednie dyspozycje lub też rzecz odesłana będzie do Trybunału Haskiego celem uzyskania „avis” względnie rezolucji. –

Proszę Pana Posła wejść w kontakt z Colbanem za jego zgłoszeniem, wspomagać go poufnie wszystkimi swoimi wpływami i podtrzymywać go w akcji i zamiarach. Dokładny materiał w powyższej sprawie przywiezie Poselstwu Bielski, który przyjeżdża czwartek do Londynu.

Skirmunt

IPMS, A. 12.53/7, k. 129-132.

Nr 763

73. [p]

M.S.Z. 14 V,

otrzymano 15 V rano

E[dward] R[aczyński]

Statim. Sekretowano – ~~Tylko~~ Dla Pana Ministra osobistej informacji tudzież częściowo użycia w rozmowie z Lucjanem Wolffem.

Projektowana jest ugoda między chrześcijanami a Żydami.

Atmosfera w parlamencie odpowiednia, rokująca nadzieje dojścia do definitywnego rezultatu po myśli intencji Rządu. – Nie chodzi o częściowe koncesje, ale o ugodę wyczerpującą całokształt sprawy. Z rozmów z L[ucjanem] W[olfem] odniosłem wrażenie, że byłby on nam bardzo pomocny przy pertraktacjach i wniósł pożądaną element umożliwiającą porównanie ze

⁸⁵ Franc. ‘wzięty pod uwagę’.

stosunkami zagranicznymi, o czym nieraz Żydzi miejscowi zapominają. Żydom tutejszym przyjazd jego nie byłby bardzo na rękę. Z punktu widzenia mojego resortu radbym mieć naocznego świadka lojalnego wypracowania stanowczych wysiłków, które Rząd zrobił w kierunku ugody. – Koniecznym jest, by przyjazd nastąpił bez rozgłaszania pod jakimkolwiek pozorem (jazdy do Marienbadu) z nakazem dla prasy żydowskiej, by milczała z uniknięciem wszelkimi sposobami pozorów pośrednictwa. Spodziewam się przyjazdu koło 21.

Skrzyński

IPMS, A. 12.53/7, k. 132-133.

Nr 764

66. [w]

15 V,

wysłano wieczór

E[dward] R[aczyński]

M.S.Z.

Receptus 73.

Sekretowano – Tylko dla Pana Ministra.

Widziałem dziś ponownie Wolffa, który po porozumieniu z komitetem gotów był jechać do Warszawy w charakterze zupełnie konfidencjonalnym; jednak wobec telegramów z Warszawy otrzymanych przez żydowską agencję telegraficzną omawiających zaproszenie W[olffa] przez Pana Ministra jako mediatora z nieprzychylnymi komentarzami – W[olff] uważa, że jechać nie może. Będzie czekać dalszych wiadomości od Pana Ministra, ale sądzi że obecnie byłby potrzebny także jakiś dowód, że Żydzi polscy życzą jego przyjazdu.

Skirmunt

IPMS, A. 12.53/7, k. 133.

Nr 765

67. [w]

15 V,

wysłano 15. wieczór
E[dward] R[aczyński]

M.S.Z.

Sekretowano – Tylko dla Pana Ministra.

W rozmowie z Tyrrellem przedwczoraj zrobiłem we własnym imieniu poufną sugestię, że Pan Minister zgodziłby się prawdopodobnie przyjechać do Londynu w drodze do Genewy, o ile by Chamberlain wyraził życzenie w tym duchu. List o tem do Pana Ministra wysłałem przez kuriera wczoraj. Dziś otrzymałem list od Tyrrella z doniesieniem, że Ch[amberlain] byłby bardzo szczęśliwy z takiej wizyty i że mając niestety wieczory zajęte proponuje śniadanie 3 lub 4 czerwca. Według moich informacji Ch[amberlain] wybiera się osobiście do Genewy.

Proszę o telegraficzną instrukcję.

Skirmunt

IPMS, A. 12.53/7, k. 134.

Nr 766

75. [p]

M.S.Z. 16 V,
otrzymano 16 V wieczór
E[dward] R[aczyński]

Receptus 67.

Nie mam zamiaru brać udziału w sesji czerwcowej w Genewie.

Spotkanie moje z Chamberlainem uważałbym za wskazane przed Assemblée⁸⁶.

Skrzyński

IPMS, A. 12.53/7, k. 134.

⁸⁶ Franc. ‘zgromadzenie’; w tym wypadku Zgromadzenie LN.

Nr 767

74. [p]

M.S.Z. 16 V,
otrzymano 16 V wieczór
E[dward] R[aczyński]

Proszę podać do wiadomości Wolffa, że naszą silną wolą jest doprowadzenie do ugody. Jeśliby Żydzi tutejsi obawiali się przyjazdu jego, to dlatego iż chcą stawiać warunki, które nie byłyby uwzględnione ani w Anglii, ani w Ameryce i boją się świadka. Nie świadczyłyby to dobrze⁸⁷ o ich lojalności i gotowości do ugody. Liczenie się Wolffa z tą tendencją dowodziłoby małej wagi, którą Centralny Zarząd przywiązuje do ugody w kraju najliczniej na całej kuli ziemskiej przez Żydów zamieszkiwanym. Jeżeli napotkamy na trudności nadmierne w pertraktacjach i brak dobrej woli, jak w tym wypadku jazdy – to będzie to dowodem:

1-mo: że Żydzi ugody nie pragną;

2-ndo: że jej nie potrzebują, bo wszystkie ich skargi są przesadne i nierealne, a ugoda nie może im w ich pojęciu nic dać więcej prócz obowiązków lojalności wobec państwa. – Nie wiem czy leży w interesie Żydów byśmy do tych konkluzji doszli. Żydzi mogą mieć w Polsce warunki życia jak w Anglii i Ameryce. Polski na ziemię obiecaną nie zamienią.

Skrzyński

IPMS, A. 12.53/7, k. 135-136.

Nr 768

76. [p]

M.S.Z. 18 V,
otrzymano 19 V rano
E[dward] R[aczyński]

⁸⁷ Ta część tekstu w formie dopisku na prawym marginesie karty: „16 V, dalej depeza nieczytelna, wysłano: 68. M.S.Z. 16 V telegram następujący: Receptus 74. Proszę o powtórzenie telegramu od 56 grupy. Skirmunt – wysłano 17 V rano”.

E[dward] R[aczyński]

Wobec zaniepokojenia objawionego onegdaj przez Posła angielskiego z racji usunięcia z programu wycieczki angielskiej szeregu oficjalnych przyjęć pierwotnie projektowanych, przywracamy w porozumieniu z komitetem: piątek (moglibyśmy) śniadanie u premiera i tegoż dnia herbata u prezydenta Rzeczypospolitej.

Bader

IPMS, A. 12.53/7, k. 136.

Nr 769

77. [p]

M.S.Z., (okólnik), 18 V,
otrzymano 19 V rano
E[dward] R[aczyński]

Paryż donosi: Rada Ambasadorów postanowiła nie dyskutować zdecydowanie już sprawy wejścia w życie konwencji kłajpedzkiej. – Posiedzenie odbędzie się prawdopodobnie w tygodniu bieżącym. Proszę Pana Posła o poczynienie kroków wobec tamtejszego M.S.Z. w kierunku odroczenia wymiany dokumentów ratyfikacyjnych konwencji, gdyż może się to przyczynić do prędszego porozumienia polsko–litewskiego, skłaniając Litwę do podjęcia rozmów oficjalnych [z] Polską. Litwa bowiem nie wykonała dotychczas szeregu klauzul, przede wszystkim zaś aneksu III⁸⁸. do czego była zobowiązana nie czekając na uprawomocnienie konwencji.

Bader

IPMS, A. 12.53/7, k. 136-137.

Nr 770

69. [w]

19 V,
wysłano wieczór
E[dward] R[aczyński]

⁸⁸ Zawierał on postanowienia normujące kwestie tranzytu; tekst polski zob. S. Mikulicz, op. cit., s. 324-326.

M.S.Z.

Sekretowano. Tylko dla Pana Ministra.

Rajchman⁸⁹ otrzymał od Sweatsera telegram, że bawiący w Genewie przedstawiciel Foreign Policy Association⁹⁰ przyjął najchętniej sugestię co do zaproszenia. Rajchman, który zostaje [w] Londyn[ie] do piątku ponawia prośbę o spieszny decyzję telegraficzną. Morawski.

Skirmunt

IPMS, A. 12.53/7, k. 137.

Nr 771

70. [w]

19 V,

wysłano 20 V rano

E[dward] R[aczyński]

M.S.Z.

W rozmowie dzisiejszej Chamberlain oświadczył mi: Wrażenie projektu odpowiedzi francuskiej na ogół pomyślne. Szereg punktów niejasnych wymaga wyjaśnień z Paryża, n[a] p[rzykład] kwestia arbitrażu, poddanie projektowanych układów pod „auspicje Ligi”

Wstępny referat złoży Ch[amberlain] gabinetowi prawdopodobnie jutro. Ostateczne ustalenie opinii angielskiej możliwe w przyszłym tygodniu. Ch[amberlain] przewiduje, że do uzgodnienia z Francją dojdzie. Przytoczył mi rozmowę swoją z Ambasadorem niemieckim⁹¹, który referował o niepokoju wywołanym w Niemczech przez porozumienie polsko–czeskie. –

⁸⁹ Ludwik Witold Rajchman (1881–1965), lekarz, bakteriolog; 19 V 1920: mianowany przez Radę LN członkiem organu wykonawczego Komisji Epidemiologicznej LN; od 1 XI 1921: dyrektor Sekcji Zdrowia w Sekretariacie LN; równocześnie pełnił funkcję sekretarza w Tymczasowym Komitecie Zdrowia, a 1923: Stałym Komitecie Zdrowia LN; zob. H. Korczyk, „Rajchman Ludwik” (w:) PSB, t. XXX, z. 3 (126), red. E. Rostworowski, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk–Łódź 1987, s. 464–468. Szerzej: M.A. Balińska, *Ludwik Rajchman. Życie w służbie ludzkości*, Wyd. Studio EMKA, Warszawa 2012.

⁹⁰ Organizacja non-profit założona w 1918 r. w Nowym Jorku, działająca początkowo pod nazwą League of Free Nations Association; jej celem było inspirowanie amerykańskiej opinii publicznej w kierunku angażowania się w sprawy światowe; na jej czele stał dziennikarz Paul U. Kellogg; sytuacja, w której USA odrzuciły możliwość ratyfikacji traktatu wersalskiego i tym samym nie weszły do LN, a także wybory prezydenckie roku 1920 sprawiły, że działalność organizacji praktycznie zamarła; odrodziła się w 1923 r. pod nazwą Foreign Policy Association; jej zasadniczymi celami stało się wszechstronne studiowanie wszelkich kwestii polityki zagranicznej, które mogą mieć wpływ na Stany Zjednoczone, a nadto zaznajamianie z tymi zagadnieniami społeczeństwa amerykańskiego.

⁹¹ Friedrich Sthamer (1856–1931), prawnik, dyplomata niemiecki; III 1919: wybrany do Senatu Hamburga; XII 1919–II 1920: pierwszy burmistrz Hamburga; 27 VIII 1920–IX 1930: ambasador Rzeszy w Londynie.

Ch[amberlain] skorzystał z tej sposobności, by ponownie zaznaczyć, że Niemcy powinny wyrzec się myśli, by Anglia mogła popierać jakikolwiek plan choćby częściowych zmian Traktatów.

Skirmunt

IPMS, A. 12.53/7, k. 137-138.

Nr 772

71. [w]

19 V,

wysłano 20 V

E[dward] R[aczyński]

M.S.Z.

Receptus 75.

W imieniu Pana Ministra podziękowałem Ch[amberlainowi] za zaproszenie i wytłomaczyłem. Ch[amberlain] będzie bardzo rad Panu Ministrowi w sierpniu.

Skirmunt

IPMS, A. 12.53/7, k. 138.

Nr 773

72. [w]

20 V,

wysłano 11.30

BB]iega]

M.S.Z.

Sekretowano. Tylko dla Pana Ministra.

Ponieważ obawiam się, że rząd angielski albo wie, albo zaraz się dowie o projekcie podróży Pana Ministra proszę o wskazówki czy nie czas zawiadomić F.O.

Skirmunt

*IPMS, A. 12.53/7, k. 138.***Nr 774**

73. [w]

20 V,

wysłano 6 wieczór

B[olesław] B[iega]

M.S.Z.

Receptus 77.

Polecenie wykonałem. F.O. zażądało opinii swojego radcy prawnego, po otrzymaniu której poweźmie decyzję.

Skirmunt

*IPMS, A. 12.53/7, k. 138.***Nr 775**

78. [p]

M.S.Z., 20 V,

otrzymano 21 V rano

B[olesław] B[iega]

Pertraktacje z Reichem⁹² odbywają się pomyślnie, a do niedyskrecji prasowej nie przywiązuje wagi. Pobyt Wolffa w Warszawie uważam w najbliższym czasie za wskazany nie w charakterze mediatora, ale świadka. Ugoda przyjdzie do skutku, chodzi o stwierdzenie przez świadka zewnętrznego jej tenoru, w którego skład będą wchodziły nie tylko faktory mogące być zarazem realizacją w myśl postulatów żydowskich, ale także i wytyczną zasad ugodowych na przyszłość, których wprowadzenie w życie będzie zależało od opinii politycznej w społeczeństwie polskim i żydowskim, przy czym ta pierwsza musi się oprzeć na dowodach

⁹² Być może to John Charles Walsham Reith, 1. baron Reith (1889–1971), szkocki dziennikarz radiowy; 1922: zatrudniony przez BBC.

lojalności państwowej, których dostarczyła druga. Z punktu widzenia polityki zagranicznej będzie nam potrzebna stwierdzenia, że sprawa żydowska w Polsce przestała istnieć. Uważam za konieczne żeby świadek zagraniczny skonstatował na miejscu rozciągłość^a(...)^a i dalekość perspektywy roboty, zapoznał się z literą i z duchem układu, z doniosłością zmian, z koniecznością współpracy w tym dziele pacyfikacji umysłów. Oczekuję W[olffa] niebawem (może byłoby wskazane by przyjechał też Sokołow).

Skrzyński

IPMS, A. 12.53/7, k. 139.

Nr 776

74. [w]

21 V,

wysłano 21 V rano

E[dward] R[aczyński]

M.S.Z.

Receptus 78.

Wolff telegraficznie zawiadamia Reicha, że dowiedziawszy się o rozmowach prowadzonych w Warszawie, chce przyjechać dla poinformowania się; jeśli nie będzie wyraźnego sprzeciwu wyjedzie do Warszawy prawdopodobnie [we] wtorek.

Skirmunt

IPMS, A. 12.53/7, k. 140.

Nr 777

79. [p]

M.S.Z., 21 V,

otrzymany 21 V wieczór

E[dward] R[aczyński]

Proszę o telegraficzną odpowiedź czy Poselstwo posiada dawniej używany szyfr N° 40.

Polexterne

*IPMS, A. 12.53/7, k. 140.***Nr 778**

75. [w]

21 V,

wysłano 21 V wieczór

M.S.Z.

Receptus 79.

Posiadamy.

Polmission

*IPMS, A. 12.53/7, k. 140.***Nr 779**

76. [w]

22 V,

wysłano 22 V

E[dward] R[aczyński]

M.S.Z.

Dowiaduję się, że optymistyczny i przyjazny dla Francji referat Chamberlaina spotkał się w łonie gabinetu z silną opozycją, zwłaszcza Amery⁹³ i Birkenhead⁹⁴. Narady gabinetu miały zresztą charakter wstępny.

Skirmunt

IPMS, A. 12.53/7, k. 140.

⁹³ Leopold Charles Maurice Stennett Amery (1873–1955), polityk brytyjski; 1911–1945: zasiadał w Izbie Gmin z ramienia Liberalnych Unionistów; 6 XI 1924–4 VI 1929: minister kolonii w rządzie S. Baldwina.

⁹⁴ Sir Frederick Edwin Smith 1. hrabia Birkenhead cr. 1922 (1872–1930), polityk brytyjski z Partii Konserwatywnej; od 1899: członek adwokatury angielskiej; od 1906: zasiadał w Izbie Gmin; 6 XI 1924–19 X 1928: sekretarz stanu do spraw Indii.

Nr 780

80. [p]

M.S.Z., 22 V,
otrzymano 23 V
B[olesław] B[iega]

Receptus 69.

Mogę odpowiedzieć po rozpoczęciu całokształtu różnych napływających propozycji i po otrzymaniu ustnego raportu z Waszyngtonu za tydzień.

Skrzyński

IPMS, A. 12.53/7, k. 140-141.

Nr 781

81. [p]

M.S.Z., 22 V,
otrzymano 23 V
B[olesław] B[iega]

Proszę uzyskać natychmiastowe wysłanie instrukcji tamtejszej delegacji na Międzynarodową Konferencję o handlu bronią i amunicją w Genewie [w celu poparcia następujących tez delegacji polskiej:

Umieścić w aktach końcowych konwencji co następuje: „Zastosowanie ustępu 6 artykułu 3 zostaje prowizorycznie zawieszane na okres dwu lat od daty wejścia w życie konwencji w stosunku do krajów, które uważały że nie wzięcie udziału Rosji w tej konwencji stwarza dla nich sytuację szczególną. Gdyby w okresie dwuletnim Rosja nie wyjawiała chęci przystąpienia, wyżej wymienione państwa miałyby prawo żądać zwołania niniejszej konferencji w celu przeprowadzenia zwolnienia ich od działania ustępu 6 art. 3.”

Zaznaczyć należy, że nie chodzi tutaj o tę specjalną formę lecz o zasadę powyżej wyrażoną i że wszelka inna propozycja uwzględniająca powyższą zasadę nie napotka sprzeciwu ze strony Polski. Otrzymują: Paryż, Londyn, Rzym, Bruksela, Sztokholm, Kopenhaga, Helsingfors.

Skrzyński

*IPMS, A. 12.53/7, k. 141.***Nr 782**

82. [p]

M.S.Z., 22 V,
otrzymano 23 V
B[olesław] B[iega]

Receptus 72.

Przyszłe uwiadomienie 25 b[ieżącego] m[iesiaca].

Skrzyński

*IPMS, A. 12.53/7, k. 142.***Nr 783**

83. [p]

M.S.Z., 24 V,
otrzymano 25 V
B[olesław] B[iega]

Sekretowano. Liczę na przyjazd Wolffa w tym tygodniu.

Skrzyński

*IPMS, A. 12.53/7, k. 142.***Nr 784**

77. [w]

25 V,
wysłano 12 w poł[udnie]
B[olesław] B[iega]

M.S.Z.

Receptus 83.

W[olff] przyjedzie do Warszawy sobota rano.

Skirmunt

IPMS, A. 12.53/7, k. 142.

Nr 785

84. [p]

M.S.Z. okólnik 24 V,
otrzymano 25 V
B[olesław] B[iega]

W związku z ujawnieniem memoriału dla Chamberlaina ukaże [się] jutro pod formą niedyskrecji notatka w Warszawiance⁹⁵ wskazująca pochodzenie memoriału i wzmiankująca sprostowanie udzielone posłowi w Londynie w rozmowie z Tyrrellem i z Chamberlainem. Prztelegrafujemy przez P.A.T. do Waszyngtonu.

Poexterne

IPMS, A. 12.53/7, k. 142.

Nr 786

85. [p]

M.S.Z., 25 V,
otrzymano 26 V rano
E[dward] R[aczyński]

⁹⁵ Dziennik ukazujący się w Warszawie w latach 1924–1928; powołany do życia przez S. Strońskiego, który po sprzedaży przez I. Paderewskiego udziałów „Rzeczypospolitej” potrzebował nowego forum prasowego; wzorem tej ostatniej nowe pismo prezentowało poglądy endeckie; trudności finansowe zmusiły Strońskiego do zamknięcia „Warszawianki” 1 sierpnia 1928 r.

Bank Polski prosi o telegraficzne informacje o rzekomem porozumieniu banków państw Anglii, Francji i Niemiec o zamknięciu kredytów dla Rosji Sowieckiej i nieudzielanie pieniędzy na transakcje z Rosją. Sprawa jest pierwszorzędного znaczenia z uwagi na szerokie dyskutowanie weksli Wniesztorgu⁹⁶ przez Bank Polski. Proszę starannie obserwować akcję, telegraficznie uwiadamiać M.S.Z.

Bader

IPMS, A. 12.53/7, k. 142-143.

Nr 787

86. [p]

M.S.Z., 25 V,
otrzymano 26 V rano
B[olesław] B[iega]

Proszę zatelegrafować kto będzie delegatem angielskim na czerwcowej Sesji Rady Ligi oraz personel delegacji, wreszcie dokładną datę przyjazdu Chamberlaina do Genewy.

Bader

IPMS, A. 12.53/7, k. 143.

Nr 788

78. [w]

26 V

M.S.Z.

Receptus 82.

⁹⁶ Ros. 'Wnieszniaja towrowla'; formalnie Ludowy Komisariat Spraw Handlowych, to jest jedno z ministerstw sowieckich, które posiadało swoje przedstawicielstwa za granicą działające samodzielnie, bądź w ramach placówek dyplomatycznych; oficjalnie miało się zajmować nawiązywaniem i kierowaniem kontaktami handlowymi z innymi państwami; nieoficjalnie jego działalność sprowadzała się do prowadzenia wywiadu ekonomicznego, a także współdziałania ze strukturami wywiadu wojskowego i cywilnego; zob. A. Krzak, „Kontrwywiad wojskowy II Rzeczypospolitej przeciwko radzieckim służbom specjalnym 1921–1939”, Toruń 2007, s. 132.

Zawiadomiłem o wyjeździe Pana Ministra F.O., które dotąd poinformowane nie było.

Skirmunt

IPMS, A. 12.53/7, k. 143.

Nr 789

79. [w]

26 V

M.S.Z.

Receptus 86.

Chamberlain z[e] zwykłymi współpracownikami wyjeżdża z Londynu 6 sobota, przyjedzie do Genewy w niedzielę rano.

Skirmunt

IPMS, A. 12.53/7, k. 143.

Nr 790

80. [w]

26 V

M.S.Z.

Receptus 85.

Według informacji F.O. wiadomość zupełnie fałszywa.

Skirmunt

IPMS, A. 12.53/7, k. 143.

Nr 791

81. [w]

26 V

M.S.Z.

Receptus 81.

Wręczyłem „aide mémoire” dzisiaj w F.O., które sprawę obiecało życzliwie rozpatrzyć.

Skirmunt

IPMS, A. 12.53/7, k. 144.

Nr 792

82. [w]

27 V

M.S.Z.

Nota z dodatkowymi wyjaśnieniami Rządu Francuskiego została doręczona Chamberlainowi wczoraj, przy czym ambasador francuski otrzymał polecenie prosić o rychłe zajęcie stanowiska przez gabinet angielski. Francja pragnie uniknąć dalszej zwłoki w przesłaniu do Berlina odpowiedzi. Tekst jej ostateczny już jest projektowany, ale będzie ustalony po zapoznaniu się z opinią gabinetu angielskiego. Tarcia wewnętrzne w łonie gabinetu, który ma zebrać się jutro, dalej trwają.

Skirmunt

IPMS, A. 12.53/7, k. 144.

Nr 793

8. [p]

Pos[elstwo] Berlin, 26 V

Ustępy wymienione w piśmie z 18 maja będą gotowe 5 czerwca. Proszę powiadomić jak sprawa stoi.

Olszowski

IPMS, A. 12.53/7, k. 144.

Nr 794

87. [p]

M.S.Z., 26 V

Według informacji wiarygodnych, pochodzących pośrednio od litewskiego prezesa Ministrów rząd litewski wyraził wobec Vaughana, posła angielskiego w Kownie zgodę na załatwienie sprawy tranzytu przez sąd rozjemczy przyzowany przez Chamberlaina. V[aughan] wyjechał do Londynu. Według tych samych informacji V[aughan] miał oświadczyć Petrusowi jakoby rząd Polski również godził się na powyższe załatwienie spławu. Poseł nie^a (. . .)^a informować. Arbitrażu nie uważam za możliwe do przyjęcia ani przez nas, ani przez Anglię, która po części broniąc interesów swoich^a (. . .)^a zaangażowanych w Białowieży nie mogła być mieć dostatecznych pozorów bezstronności w sprawie spławu. Jesteśmy gotowi otworzyć Niemen po podjęciu przynajmniej stosunków konsularnych z Litwą oraz nawiązaniu komunikacji pocztowej, telegraficznej i kolejowej. W razie zapytania się F.O. proszę Pana Posła w tem duchu je poinformować.

Skrzyński

*IPMS, A. 12.53/7, k. 144-145.***Nr 795**

83. [w]

29 V

M.S.Z., kopia Genewa

Receptus 81.

Według otrzymanych przeze mnie informacji F.O. wysłało wczoraj delegacji angielskiej w Genewie instrukcję poparcia naszej tezy.

Skirmunt

IPMS, A. 12.53/7, k. 146.

Nr 796

84. [w]

29 V,

wysłano 12 w nocy

E[dward] R[aczyński]

M.S.Z., kopia Paryż

Tajne, tylko dla pana Ministra.

Jutro Lord Crewe ma doręczyć Briandowi notę wyrażającą opinię powziętą jednomyślnie przez Gabinet angielski wczoraj. Rząd angielski nie ma zastrzeżeń przeciw pierwszym trzem rozdziałom projektu odpowiedzi francuskiej i gotów przyjąć najdalej idące zobowiązania w zakresie paktu nadreńskiego⁹⁷. Natomiast nie ma zamiaru zawierać umów arbitrażowych i proponuje usunąć z dalszych rozdziałów ustępy mówiące o zagwarantowaniu umów arbitrażowych i o utworzeniu generalnej konwencji. Oświadcza się za pełną siłą traktatów pokojowych i przeciw planom ich modyfikacji, ale nie chce przyjmować na siebie żadnych prawnych zobowiązań poza paktem nadreńskim. Ambasador francuski przewiduje, że jego Rząd modyfikacje angielskie zaakceptuje.

Skirmunt

*IPMS, A. 12.53/7, k. 146-147.***Nr 797**

89. [p]

M.S.Z., 30 V

B[olesław] B[iega]

Wobec pełnego przyjęcia przez Trybunał Haski naszych tez w sprawie poczty w Gdańsku proszę uzyskać poparcie delegacji tamtejszego rządu na czerwcową Radę w sprawie załatwienia granic portu w znaczeniu pocztowym w myśl naszych tez. Granice portu winny obejmować terytorium zamieszkałe przez świat handlowy mający stosunki gospodarcze z Polską i odpowiadające w skutek tego w praktyce przynajmniej linii Hacknig'a⁹⁸. Podkreślam,

⁹⁷ Mowa o paraflowanym w Locarno 16 października i podpisanym 2 grudnia tegoż roku w Londynie Pakcie reńskim.

⁹⁸ Właśc. Richard Haking.

że trybunał uznał również port za zonę topograficzną „comprise dans le territoire de la Ville Libre⁹⁹”. Chcąc przeciwdziałać ponownemu zaognieniu i przewlekaniu sprawy przez Gdańsk uważam za konieczną decyzję Rady akceptującą linię H[acknig’a] i utrzymującą *status quo*. Uważałbym za niedopuszczalne aby po uznaniu przez Trybunał naszego prawnego stanowiska starano się w praktyce przez nieodpowiednie określenie granic portu ograniczyć funkcjonowanie służby pocztowej. Rezultat interwencji proszę zatelegrafować Genewa, Gdańsk, Warszawa.

Skrzyński

IPMS, A. 12.53/7, k. 147-148.

Nr 798

90. [p]

M.S.Z., 31 V,
otrzymano 1 VI
B[olesław] B[iega]

Wobec stanu bilansu handlowego i płatniczego, a szczególnie ze względu na ostatnie dane urzędu statystycznego rząd polski zmuszony był nagle podnieść niektóre pozycje taryfy celnej, zwłaszcza zrewidować swój stosunek do ulg celnych, jakie w drugiej połowie 1924 roku może zbyt pośpiesznie wprowadził. Niewątpliwie stan bilansu przypisywać musimy nieurodzajowi 1924 roku. Horoskopy na bieżący rok są pomyślne, wolno się zatem spodziewać, że dobre wyniki żniw [w] b[ieżącym] r[oku] pozwolą na przywrócenie równowagi. Proszę wyjaśnić czynnikom zainteresowanym, że rząd polski jest daleki, by chcieć gospodarczej izolacji przez wprowadzenie prohibicyjnych stawek celnych. Wyjaśnwszy przyczyny, które skłoniły rząd do powyższego kroku proszę oświadczyć, że rząd ma nadzieję zapobiedz ostatnimi zarządzeniami pasywności bilansu handlowego oraz spodziewa się że po żniwach będzie mógł powrócić do liberalnej polityki celnej. Państwa importujące winny zrozumieć też własny interes w utrzymaniu stałości naszych stosunków gospodarczych, które jedynie zabezpieczają normalny zbył w Polsce.

⁹⁹ Franc. zawartą na terytorium Wolnego Miasta.

Skrzyński

*IPMS, A. 12.53/7, k. 148-149.***Nr 799**

85. [w]

2 VI

B[olesław] B[iega]

M.S.Z., kopia Gdańsk i Genewa

Receptus 88.

Podsekretarz stanu Gregory obiecał przygotować dla Chamberlaina *aide-mémoire* w myśl naszych życzeń w sprawie granic portu.

Skirmunt

*IPMS, A. 12.53/7, k. 149.***Nr 800**

88. [p]

M.S.Z., 2 VI,

otrzymano 3 VI

B[olesław] B[iega]

Leeper wyklucza stanowczo aby Vaughan mógł zaproponować w Kownie arbitraż w sprawie spławu. V[aughan] ma wrócić do Rygi w przyszłym tygodniu. Proszę zawiadomić o pobycie V[aughana] w Londynie.

Bader

*IPMS, A. 12.53/7, k. 149.***Nr 801**

86. [w]

5 VI,

wysłano 11 rano

B[olesław] B[iega]

M.S.Z.

Dla Ministra Skarbu.

Angielscy bankierzy gotowi udzielić koop[eratywie]–rolnej jednoczącej również pokrewne instytucje milion funt[ów] szt[erlingów] kredytu sześciomiesięcznego pod warunkiem, że Rząd polski udzieli pozwolenie na wywóz zboża do wysokości wartości dwóch milionów funt[ów] szt[erlingów] oraz gwarancji Banku Gospod[arstwa] Krajowego na wzór danej cukrownikom. Proszę życzliwie rozpatrzyć i telegrafować decyzję.

Skirmunt

*IPMS, A. 12.53/7, k. 149-150.***Nr 802**

87. [w]

5 VI,

wysłano 5 po p[ołudniu]

B[olesław] B[iega]

M.S.Z.

Chamberlain nie zarządził wypracowania instrukcji dla Delegacji angielskiej w sprawie procedury mniejszościowej rezerwując sobie swobodę porozumienia się w Genewie. Trudności są przewidywane w sprawie odjęcia członkom Rady prawa inicjatywy i przekazania go wyłącznie samym mniejszościom.

Skirmunt

*IPMS, A. 12.53/7, k. 150.***Nr 803**

88. [w]

5 VI,

wysłano 6 VI rano
B[olesław] B[iega]

M.S.Z.

Dzisiaj ambasador francuski doręczył Chamberlainowi odpowiedź na notę angielską w sprawie traktatów arbitrażowych zawieranych przez Niemcy z sąsiadami. Francja proponuje nie skreślać ustępu o zagwarantowaniu ich przez państwa podpisujące pakt lecz zastrzec prawo gwarantowania dla tych państw, które gwarancję dać będą gotowe. Ambasador francuski uważa, że porozumienie faktycznie już osiągnięte, formalna zgoda Anglii na notę francuską jest spodziewana w Genewie w przyszłym tygodniu.

Skirmunt

IPMS, A. 12.53/7, k. 150-151.

Nr 804

91. [p]

M.S.Z., 6 VI,
otrzymano 7 VI
B[olesław] B[iega]

Receptus raport 19/25.

Proszę informować czy tekst noty do Rządu niemieckiego w sprawie paktu definitywnie ustalony między Londynem i Paryżem oraz starać się otrzymać ten dokument dla niezwłocznego zakomunikowania ministerstwu.

Bader

IPMS, A. 12.53/7, k. 151.

Nr 805

92. [p]

M.S.Z., 7 VI,
otrzymano 8 VI
B[olesław] B[iega]

Receptus 86.

Proszę o powtórzenie telegramu od „na eksport zboża” do „oraz gwarancji”.

Polexterne

IPMS, A. 12.53/7, k. 151.

Nr 806

89. [w]

8 VI,

wysłano 4 po p[ołudniu]

B[olesław] B[iega]

M.S.Z.

Receptus 92.

Powtórzono.

Polmission

IPMS, A. 12.53/7, k. 151.

Nr 807

90. [w]

9 VI,

wysłano po południu

E[dward] R[aczyński]

M.S.Z.

Miałem godzinną rozmowę z Podsekretarzem stanu Tyrrellem, który dał ogólną charakterystykę osiągniętego porozumienia angielsko-francuskiego. Podkreślił fakt zaangażowania Anglii w sprawy kontynentalne, pełnego nad Renem, a także możliwego w inne sprawy europejskie dzięki potwierdzeniu zobowiązań traktatowych. Zwracał uwagę na złośliwą

akcję prowadzoną przez pewne czynniki celem przeszkodzenia porozumieniu z Francją. Zacytował Gerothwohla¹⁰⁰ z „Daily Telegraphu”¹⁰¹.

Poinformował o odwołaniu Lorda D’Abernon w przeciągu miesiąca.

Skirmunt

IPMS, A. 12.53/7, k. 152.

Nr 808

93. [p]

M.S.Z. okólnikowy, 9 VI,
otrzymano 10 rano
E[dward] R[aczyński]

Wysłałem do Genewy Morawskiemu następujący szyfr: Prosiłem ambasadora francuskiego by zakomunikował Briandowi w Genewie co następuje:

I. nie udaję się do Genewy nie chcąc nawet wzbudzać pozorów, iż mógłbym starać się utrudniać pełne porozumienie anglo–francuskie w sprawie odpowiedzi, która ma być dana Niemcom.

II. Projekt odpowiedzi francuskiej w zupełności zgodny jest z naszymi interesami, z naszym sojuszem, z naszymi poglądami na stanowisko Ligi i na konieczność ogólnej reglamentacji prawnej stosunków europejskich.

III. wszelkie rozszerzenie paktu reńskiego przez podpisanie go n[a] p[przykład] przez Włochy, uważam za cios wymierzony Lidze Narodów przez powrót do antydemokratycznej konstrukcji koncertów Wielkich Mocarstw. Pakt, któryby obejmował bezpieczeństwo Brenneru a nie Wisły byłby zagrożeniem Polski.

IV. Przy formułowaniu definitywnego z Anglią uzgodnionego tekstu statutu reńskiego, uważam za niezbędne uprzednie porozumienie się Francji z nami w myśl zasadniczego punktu umowy na której się opiera nasze przymierze podpisane przez Brianda. Jest rzeczą pierwszorzędną, decydującą dla nas wagi wiedzieć czy i jak sformułowanie będzie wykluczało możliwość (pozorów) uzależnienia decyzji Francji, wypełnienia swoich zobowiązań wobec

¹⁰⁰ Maurice Alfred Gerothwohl (1877-1941), brytyjski dziennikarz, polityk z Partii Liberalnej, główny specjalista od spraw międzynarodowych w „Daily Telegraph”. [oprac. JŁ]

¹⁰¹ Założony w roku 1855 r. w Londynie centrowo-prawicowy konserwatywny poranny dziennik brytyjski.

Polski od innych państw pakt gwarantujących, względnie od Ligi czy od arbitrażu. Sformułowanie tego punktu niewątpliwie wymaga wypełnienia po stronie Francji obowiązku – *de se concerter*¹⁰² z nami.

Powyższe w razie potrzeby dla rozmów z Briandem, w każdym razie dla silnego przedstawienia w rozmowie z Clauselem¹⁰³.

Skrzyński

IPMS, A. 12.53/7, k. 152-154.

Nr 809

91. [w]

11 VI,

wysłano 11 VI rano

E[dward] R[aczyński]

M.S.Z.

Receptus 93.

Ambasador włoski wczoraj omawiał z F.O. możliwość przystąpienia Włoch do paktu reńskiego. Uzależniał je od specjalnej gwarancji przeciw przyłączeniu Austrii do Niemiec. – Wypowiedziałem jako osobistą opinię myśli zawarte w punkcie 3-cim. – Ambasador uznał uzasadnienie naszego punktu widzenia, ale wskazał na to, że żądana od Włoch gwarancja z ewentualnem użyciem całej siły zbrojnej – nie może być dana bez uwzględnienia bezpośredniego interesu Włoch, t[o] j[est] sprawy Austrii.

Rozmowy na ten temat mają się toczyć w Genewie. Rząd włoski nie wydaje się dotąd mieć zdecydowanej linii postępowania.

Skirmunt

IPMS, A. 12.53/7, k. 154.

¹⁰² Franc. ‘uzgadniać’.

¹⁰³ Bertrand Clauzel hr. (1875–1951); dyplomata francuski; 1928-1932: ambasador Francji w Austrii. [oprac. JŁ]

Nr 810

94. [p] P[an] Prezes Ministrów Wład[ysław] Grabski, 11 VI,
otrzymano po poł[udniu]
E[dward] R[aczyński]

Na telegram szyfrowy 8 czerwca N° 86 komunikuję, że został wprowadzony wolny wywóz zboża bez ograniczenia i bez ceł wywozowych wobec czego możliwość wywozu zboża w wartości 2 miliony funtów istnieje i nie może być w przyszłości zakwestionowana. Gwarancja banku gospodarstwa we własnym interesie możliwa zaraz w całej wysokości. W imieniu Rządu na 400 tysięcy funtów możliwa natychmiast, zaś na resztę, po uzyskaniu zgody sejmu, co nie może przedstawiać trudności.

Grabski

IPMS, A. 12.53/7, k. 155.

Nr 811

9. [p] Pos[elstwo] Berlin, 12 VI,
otrzymano 13 VI
B[olesław] B[iega]

Ponieważ należy przewidywać, że spis ludności, jaki odbędzie się dnia 18 czerwca w Niemczech wypadnie niekorzystnie dla mniejszości polskiej należałoby już dziś inspirować prasę i opinię w tym kierunku, że spis ten przeprowadzony pod terrorem władz pruskich nie będzie miarodajny. Stałe prześladowania mniejszości (patrz odpowiednie memoriały) uniemożliwiają jej swobodne wypowiedzenie się. Następnym kurierem prześlę ^a(...)^a materiały.

Olszowski

IPMS, A. 12.53/7, k. 155.

Nr 812

95. [p]

M.S.Z., 13 VI,
otrzymano 14 VI rano
E[dward] R[aczyński]

Obecna faza rokowań handlowych polsko–niemieckich wymaga wyteżonej akcji propagandowej z naszej strony. Miesięczny kontyngent węglowy z artykułu 224 Konwencji Górnó–Śląskiej¹⁰⁴ wynosił dotychczas 500 tysięcy ton. Uprawnienia te kończą się z dniem 15 czerwca. Mieliśmy prawo oczekiwać, że Niemcy podczas rokowań uszanują *status quo* czego przestrzegaliśmy chętnie z naszej strony nie stawiając żadnych ograniczeń dla importu z Niemiec po wygaśnięciu prowizorium handlowego 1 kwietnia. Wbrew temu Niemcy grożą zamknięciem granic i co gorsze usiłują w zamian za minimalny kontyngent 60 tysięcy ton uzyskać daleko idące koncesje czysto politycznej natury polegające na zrzeczeniu się praw naszych nabytych z Traktatów. Rząd Polski oczywiście na warunki podobne zgodzić się nie może i zastosuje w tym wypadku odpowiednie ograniczenia importu niemieckiego. – Akcja prasowa winna wykazać:

I. że taktyka niemiecka idzie w kierunku przerzucenia rokowań z terenu gospodarczego na polityczny,

II. że nasze kroki ograniczające import niemiecki nie będą miały charakteru represalii lecz wyłącznie ochronny z uwagi na konieczność utrzymania równowagi bilansu handlowego,

III. że Niemcy przez swoje postępowanie zamykają sobie rynek Polski, co automatycznie otwiera możliwości dla zbytu innych Państw.

Skrzyński

IPMS, A. 12.53/7, k. 156-157.

¹⁰⁴ Stanowił on:

„I – Produkty naturalne lub wyroby, wytworzone i pochodzące z polskiej części obszaru plebiscytowego będą, w myśl art. 268-go Traktatu Wersalskiego, wpuszczone do Niemiec w ciągu 3-ch lat bez cła. Okres biec będzie od dnia zanotyfikowania granicy Niemcom i Polsce.

2 – Dział II niniejszego Tytułu (Część V. Sprawy gospodarcze – uzup. JŁ) zawiera szczegóły dotyczące wprowadzenia przepisów niniejszego artykułu w wykonanie.”

„Polsko-Niemiecka Konwencja Górnó–Śląska zawarta w Genewie dnia 15-go maja 1922 r., b. m. r. w., s. 54.

Nr 813

96. [p]

M.S.Z., 13 VI,
otrzymano 14 VI rano
E[dward] R[aczyński]

W kołach niemieckich wszczęto natychmiast energiczne kroki mające na celu przekształcenie przemówień tych członków Rady L.N., którzy opowiedzieli się za stanowiskiem polskiem. Wobec prawdopodobieństwa akcji prasowej niemiecko-gdańskiej proszę przeciwdziałać w prasie miejscowej.

Bader

IPMS, A. 12.53/7, k. 157.

Nr 814

97. [p]

M.S.Z., 15 VI,
otrzymano 16 VI rano
E[dward] R[aczyński]

Proszę zakomunikować Poklewskiemu, że pragnąłbym aby towarzyszył mi jako radca ekonomiczny w podróży do Ameryki i proszę aby dla przygotowania się i zebrania materiałów przybył do Warszawy najdalej za tydzień. Wyjadę z Hawru statkiem „Paris” 8 lipca. O przyjeździe P[oklewskiego] do Warszawy zawiadomiłem Ministerstwo Przemysłu i Handlu, które wyraziło zgodę. Proszę traktować ściśle tajnie.

Skrzyński

IPMS, A. 12.53/7, k. 158.

Nr 815

92. [w]

17 VI,

wysłano 17 VI
E[dward] R[aczyński]

M.S.Z.

Receptus 97.

Poklewski wyjeżdża do Warszawy [w] poniedziałek.

Skirmunt

IPMS, A. 12.53/7, k. 158.

Nr 816

98. [p]

18 VI,
otrzymano 19 VI

24 albo 25 czerwca przybędzie z Paryża samolotem wojennym typu Półez 25 albo Breguet 19 – generał Zagórski¹⁰⁵. Proszę uzyskać pozwolenie przylotu i odlotu. Proszę telegrafować odpowiedź Pos[elstwa] Polskie[go] Paryż, dla Zagórskiego.

Bader

IPMS, A. 12.53/7, k. 158.

Nr 817

99. [p]

M.S.Z., 18 VI,
otrzymano 19 VI
E[dward] R[aczyński]

Proszę przesłać egzemplarz raportu Samuela z 1920 roku.

¹⁰⁵ Włodzimierz Zagórski (1882–1927), gen. bryg. z 1 VII 1923; 1923–V 1926: szef Departamentu IV MS Wojsk.

Bader

*IPMS, A. 12.53/7, k. 159.***Nr 818**

100. [p]

M.S.Z., 19 VI,
otrzymano 20 VI
E[dward] R[aczyński]

Wycieczka parlamentarzystów propagandowo i organizacyjnie doskonale udana. Co do spraw konkretnych nastąpią w przyszłości rozmowy między parlamentarzystami a Panem Posłem. Obszerny raport wysłany.

Bader

*IPMS, A. 12.53/7, k. 159.***Nr 819**

101. [p]

M.S.Z., 19 VI,
otrzymano 20 VI
E[dward] R[aczyński]

Receptus 937.

Zgadzam się na wypłacenie Machrayovi £. 100.

Bertoni

*IPMS, A. 12.53/7, k. 159.***Nr 820**

102. [p]

M.S.Z., 23 VI,
otrzymano 24 VI rano
E[dward] R[aczyński]

Dla propagandy. – Na skutek zamknięcia importu węgla polskiego do Niemiec z dniem 15 czerwca, Rząd Polski wydał dnia 20 czerwca dla równowagi polskiego bilansu handlowego rozporządzenie wprowadzające reglamentację importu szeregu towarów konsumpcyjnych. Rozporządzenie utrzymane w formie ogólnej stosuje się tylko do państw, które ze swej strony reglamentują import towarów polskich. Charakter ogólny rozporządzenia należy na zewnątrz podkreślać. Pozatem zaznaczyć iż rozporządzenie jest gospodarczo obronne i nie wywołuje wojny celnej. Pełnomocnik Prądyński otrzymał polecenie kontynuowania rokowań gospodarczych z Niemcami i podjęcia rozmów na temat prowizorium na podstawach ściśle gospodarczych. Prowizorium mogłoby wejść w życie niezwłocznie.

Bader

IPMS, A. 12.53/7, k. 159-160.

Nr 821

103. [p]

M.S.Z., 24 VI,
otrzymano 25 VI
E[dward] R[aczyński]

Proszę poufnie uprzedzić Sir John Calder'sa, że Kasztelan¹⁰⁶ na skutek szeregu niedotrzymanych obietnic stracił zaufanie Rządu. Potwierdza się mniemanie, że osoba jego jest główną przyczyną nieporozumienia i niepowodzenia eksploatacji. Szczegóły kurierem.

Bader

IPMS, A. 12.53/7, k. 160.

Nr 822

104. [p]

M.S.Z. 25 VI,
otrzymano 26 VI
E[dward] R[aczyński]

¹⁰⁶ Najprawdopodobniej to Rus Jarema Kasztelan (1884–1935).

Definitywne uzgodnienie linii politycznej, po której w przyszłości będzie się rozwijał stosunek Żydów do Rządu i spraw polskich zostało ostatecznie i obustronnie ustalone. – W najbliższych dniach nastąpi deklaracja żydowska do premiera, stwierdzająca zmianę stanowiska i odpowiedź Premiera, która wyrazi wiarę, że zmiana ustosunkowania wzajemnego rozpocznie nowy kurs.

Skrzyński

IPMS, A. 12.53/7, k. 161.

Nr 823

105. [p]

M.S.Z., szyfr okólnikowy, 27 VI,
otrzymano 29 VI rano
E[dward] R[aczyński]

Dla Pana Posła. Fundusze specjalne będą przekazane w pierwszej połowie lipca. Na najpilniejsze wypłaty można podjąć odpowiednią sumę z opłat konsularnych za zwrotem po otrzymaniu budżetu.

Bertoni

IPMS, A. 12.53/7, k. 161.

Nr 824

106. [p]

M.S.Z., okólnikowy, 27 VI,
otrzymano 29 VI rano
E[dard] R[aczyński]

Ubolewam nad mało dotąd wydatną akcją propagandową niektórych Poselstw w związku z rokowaniami polsko–niemieckimi. Zwracam uwagę na tendencyjne rozsiewanie (*mala fide*) ze strony niemieckiej wiadomości ujawnionych w komunikatach Wolff'a o rzekomem podjęciu z naszej strony zaczepnych kroków w rokowaniach handlowych przez wydanie rozporządzenia reglementacyjnego. Wyjaśniam ponownie, iż mimo nie przedłużenia po 1-szym kwietnia

modus vivendi, Rząd Polski stale przestrzegał *status quo* nie wprowadzając żadnych ograniczeń do importu niemieckiego. Od dnia 15 czerwca mimo toczących się rokowań Rząd niemiecki wprowadził zakaz do szeregu towarów polskich, w głównej mierze do węgla. Wobec tego Rząd Polski był zmuszony dla równowagi swego bilansu dotkniętego powyższymi zakazami ogłosić listę towarów zakazanych do przywozu z krajów stosujących u siebie reglamentację. Proszę wskazywać, iż zarządzenie to nie ma charakteru represji lecz wyłącznie ma na celu wyrównanie obustronnych pozycji przy rokowaniach handlowych, pozatem wskazywać, iż delegacja polska otrzymała zlecenie zawarcia prowizorium na zasadzie materialnej wzajemności.

Skrzyński

IPMS, A. 12.53/7, k. 162-163.

Nr 825

5. [p]

Pol[ska] del[egacja] Genewa, 29 VI,
otrzymano 30 VI
E[dward] R[aczyński]

Według informacji Sekretariatu Rząd Niemiecki okazuje duże zaniepokojenie z powodu ostatniej decyzji Rządu co do składu komitetu 3 (trzech) i przewidywana dalsza akcja w Lidze w sprawie procedury mniejszościowej. Bartlett¹⁰⁷ zakomunikował Colbanowi, że ambasada niemiecka w Londynie rozwija ^{a(...)}^a kontrakcje w F.O. i w League of Nations Union. Otrzymują: Warszawa, Londyn, Berlin.

Gwiazdoski

IPMS, A. 12.53/7, k. 163.

Nr 826

107. [p]

M.S.Z., 30 VI,
otrzymano 1 VII 1925
E[dward] R[aczyński]

¹⁰⁷ Charles Vernon Oldfield Bartlett (1894–1983) - angielski dziennikarz, polityk i pisarz; 1922–1930 dyrektor londyńskiego biura LN, a następnie reporter BBC. [oprac. JŁ]

Prezes egzekutywy sjonistycznej Sokołów bawi w Polsce od 16 czerwca. Został przyjęty przez Prezydenta Rz[eczy]p[ospo]litej, premiera i Pana Ministra (Spraw Zagran[icznych]). – Pan Minister zamierza przed wyjazdem oświadczyć Sokołowowi przychyłość Rządu dla akcji sjonistycznej [1 wyraz¹⁰⁸] odbudowania ogniska narodowego w Palestynie.

Bader

IPMS, A. 12.53/7, k. 164.

Nr 827

93. [w]

2 VII,

wysłany 2 VII po południu

E[dward] R[aczyński]

M.S.Z.

Dla p[ana] Ministra Skarbu.

Odnoszę wrażenie, że dzięki czynnej propagandzie parlamentarzystów angielskich po powrocie z Polski – zaufanie do Polski i skłonność do nawiązania z nią bliższych stosunków ekonomicznych, a także dodanie jej ewentualnie pomocy finansowej, czyni dobre postępy. Odnoszę również wrażenie, że obecnie lepiej byłyby widziane stosunki bezpośrednie z nami niż użycie jakiegokolwiek pośrednictwa. Wobec tego sądzę, że rozmowy p[ana] Zdziechowskiego¹⁰⁹ w Genewie są z punktu widzenia terenu tutejszego nie na czasie, i że co najmniej powinna je poprzedzić wizyta jego w Londynie. – Adamski

Skirmunt

IPMS, A. 12.53/7, k. 164-165.

¹⁰⁸ Wyraz nieczytelny.

¹⁰⁹ Jerzy Zdziechowski (1880–1975), ekonomista i polityk endecki; XI 1922–XI 1927: poseł na Sejm RP I kadencji z ramienia Związku Ludowo-Narodowego; 1923–1924: przewodniczył sejmowej Komisji Budżetowej i był generalnym referentem budżetu państwa; 20 XI 1925–15 V 1926: minister skarbu w gabinetach: A. Skrzyńskiego i W. Witosy; był także wiceprezesem Centralnego Związku Polskiego Przemysłu, Górnictwa, Handlu i Finansów („Lewiatan”), prezesem Towarzystwa Leśnego w Warszawie oraz prezesem Rady Naczelnej Związków Drzewnych w Polsce.

Nr 828

108. [p]

M.S.Z., okólnik, 2 VII,
otrzymano 3 VII rano
E[dward] R[aczyński]

Wobec nacisku Anglii w Paryżu w kierunku ratyfikacji konwencji Kłajpedzkiej, proszę raz jeszcze wskazać, że wobec obecnego stadium naszych rokowań wstępnych z Litwą, ratyfikacja mogłaby udaremnić zarysowujące się możliwości porozumienia. Komunikując powyższe proszę oświadczyć, że nie będziemy przeciwstawiać się zasadniczo ratyfikacji konwencji o ile takowa zostanie odłożona do jesieni, kiedy nasze rozmowy z Litwinami przejdą obecne stadium decydujące o ich dalszych losach. W razie gdyby odroczenie było niemożliwe proszę sugerować zaznaczenie w protokole ratyfikacyjnym uchybienia Litwy.

Otrzymują: Paryż, Rzym, Londyn.

Morawski

IPMS, A. 12.53/7, k. 165.

Nr 829

109. [p]

M.S.Z., okólnikowy, 4 VII,
otrzymano 5 VII rano
E[dward] R[aczyński]

W ostatnich dniach zdarzyło się parę incydentów na granicy sowiecko–polskiej, przy których placówki uprowadziły paru naszych oficerów. W jednym punkcie na Wołyniu koło Jampola, nasz oddział w trakcie incydentu przeszedł granicę i spalił drwa placówki Sowieców. Śledztwo zarządzane przez p[ana] Ministra Spraw Wewnętrznych¹¹⁰ w toku. – Propaganda sowiecka

¹¹⁰ Władysław Raczkiewicz (1885–1947), XII 1920–27 VI 1921: delegat Polski przy rządzie Litwy Środkowej w Wilnie; 28 VI–13 IX 1921: minister spraw wewnętrznych w gabinecie W. Witosa; 10 X 1921–29 VIII 1924: wojewoda nowogródzki; 29 VIII 1924–14 VI 1925: delegat rządu w Wilnie; 14 VI 1925–5 V 1926: minister spraw wewnętrznych w gabinetach W. Grabskiego i A. Skrzyńskiego; W. Szyszkowski, „Raczkiewicz Władysław” [w:] PSB, t. XXIX, z. 4 (123), red. E. Rostworowski, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk–Łódź 1986, s. 607-614.

będzie dążyć do rozdmuchania zajścia. Proszę starać się bagatelizować je i przedstawiać opinii, jako drobne incydenty graniczne.

Morawski

IPMS, A. 12.53/7, k. 166.

Nr 830

110. [p]

M.S.Z., 6 VII,

otrzymano 7 VII

E[dward] R[aczyński]

Z najściślej poufnego źródła dowiaduję się, że w związku z możliwym wstąpieniem Niemiec do Ligi Narodów, w Rosji słabnie kierunek Czyczerina, zasadniczo nieprzychylny wszelkiej kolaboracji z Ligą Narodów. Litwinow ostatnio w Londynie razem z Rakowskim próbowali przez Posła szwedzkiego w Londynie zbadać możliwość wysłania do Ligi Narodów obserwatora, którym zdaje się pragnie zostać Rakowski. – W tym samym duchu toczono były ostatnio pertraktacje w Berlinie między Litwinowem, Stressemannem i Brockdorffem¹¹¹, który zresztą myśli tej jest nieprzychylny ze względu na pozostawanie pod wpływami Czyczerina. – Auswärtiges Amt rozważa myśl stworzenia bloku na terenie Ligi N[arodów] działającego na rzecz zbliżenia Sowietów do Ligi. Proszę jak najostrożniej, nie udzielając naszych informacji badać rozmiar tej akcji^a ...^a i informować M.S.Z.

Morawski

IPMS, A. 12.53/7, k. 166-167.

Nr 831

111. [p]

M.S.Z., 7 VII,

¹¹¹ Ulrich Karl Christian graf von Brockdorff-Rantzau (1869–1928), dyplomata niemiecki; 20 XII 1918/13 II–20 VI 1919: minister spraw zagranicznych w gabinecie P. Scheidemanna; XI 1922–1928: ambasador Rzeszy w Moskwie.

otrzymano 8 VII rano
E[dward] R[aczyński]

Receptus 93.

Posel Zdziechowski przybedzie do Londynu 12 lipca w charakterze prywatnym celem poufnego zbadania nastrojow sfer finansowych. Bielski bedzie w Hadze, w razie potrzeby jest do dyspozycji.

Morawski

IPMS, A. 12.53/7, k. 167.

Nr 832

112. [p]

M.S.Z., 7 VII,
otrzymano 8 VII rano
E[dward] R[aczyński]

Sekretariat Ligi Narodow informuje poufnie, ze Rząd Niemiecki zaniepokojony ostatnią decyzją rady co do składu Komitetu 3-ch oraz przewidując dalszą akcję – wszczął silną kontr[akcję] na terenie Londynu, tak w F.O., jak i League of Nations Union. Prosimy śledzić akcję niemiecką, informować.

Morawski

IPMS, A. 12.53/7, k. 168.

Nr 833

10. [p]

Pos[elstwo] Berlin, 7 VII,
otrzymano 8 VII rano
E[dward] R[aczyński]

Wobec artykułu Hansa Delbrücka¹¹² w „Contemporary Review” byłoby bardzo wskazane przyspieszyć wiadomy artykuł.

Olszowski

IPMS, A. 12.53/7, k. 168.

Nr 834

94. [w]

8 VII,

wysłano 8 VII wieczór

E[dward] R[aczyński]

M.S.Z., dla p[ana] Ministra Skarbu

Dla Ministra Skarbu

Po kilku konferencjach bankier dzisiaj oświadczył, że wyzyskać opcji już obecnie, lub zobowiązać się do otworzenia krótkoterminowych kredytów nie może. Obiecuje telegrafować wkrótce po swoim powrocie do Now[ego] Jorku po piętnastym lecz z rozmowy wnioskuję, że opcji przed sierpniem nie wyzyska zaś ewentualne krótkoterminowe kredyty są prawdopodobne tylko we względnie niewielkich sumach. W ogóle odnoszę wrażenie, że pomimo dobrych wiadomości o stanie rynku Nowojorskiego bankier nie chce się angażować dalej bez uprzedniego kompletnego upewnienia się, że rynek zaabsorbuje naszą emisję, co może nastąpić oczywiście po podniesieniu się kursu w przybliżeniu do emisyjnego i że nieobowiązujące obietnice robione w Warszawie muszą być interpretowane oględnie stop. Sądzę, że ewentualne odznaczenie winno być uzależnione od dalszego przebiegu. – Adamski

Skirmunt

IPMS, A. 12.53/7, k. 168-169.

¹¹² Hans Delbrück (1848–1929), niemiecki historyk i polityk; 1895–1921: prof. zw. Uniwersytetu w Berlinie; 1882–1885: członek pruskiej Izby Posłów z ramienia Partii Wolnych Konserwatystów; 1884–1890: zasiadał w Reichstagu, jako członek konserwatywnej Niemieckiej Partii Rzeszy; działał także jako publicysta i komentator polityczny; po „wielkiej wojnie” jednoznacznie sprzeciwiał się tezie o „ciosie w plecy” (Dolchstoßlegende); krytykował traktat wersalski i wyłącznie przypisywanie Niemcom odpowiedzialności za wybuch wojny, a w konsekwencji obciążanie ich kosztami reparacji wojennych; wspólnie z m.in. Maksem Weberem był współautorem memorandum dowodzącego, że w 1914 r. Rzesza wszczęła wojnę obronną przeciwko Rosji; był także ekspertem komisji śledczej Reichstagu, która miała wyjaśnić przyczyny klęski Niemiec; ostro mówił na tym forum o błędach w dowodzeniu, zwłaszcza gen. E. Ludendorffa.

Nr 835

6. [p]

Poldelegat[ion] Genewa, 9 VII,

otrzymano 10 VII rano

E[dward] R[aczyński]

Czy zakomunikowany Panu Ministrowi przez Lucjana Wolffa¹¹³ jego prowizoryczny raport o porozumieniu polsko-żydowskim może być wyzyskany w prasie.

Gwiazdoski

*IPMS, A. 12.53/7, k. 169.***Nr 836**

113. [p]

M.S.Z., 9 VII,

otrzymano 10 VII rano

E[dward] R[aczyński]

Telegramem in claris 55 przesyłam materiał odnośnie sytuacji złotego polskiego. Proszę naj^a...
 .^a wyzyskać wobec wiadomej nam akcji prasowej niemieckiej przeciwko złotemu.

Morawski

*IPMS, A. 12.53/7, k. 169.***Nr 837**

3. [w]

11 VII,

wysłano 11 VII

E[dward] R[aczyński]

¹¹³ Właśc. Wolfa. [uzup. JŁ]

Pos[elstwo] Berlin

Informacyjne rozmowy z początkiem przyszłego tygodnia. – Marchlewski¹¹⁴.

Skirmunt

IPMS, A. 12.53/7, k. 169.

Nr 838

114. [p]

M.S.Z., 10 VII,
otrzymano 11 VII

M.S.Z. poufnie dowiaduje się, że [w] Genewie nastąpiło porozumienie między Briandem i Chamberlainem co do postawienia na przewodniczącego wrześniowego zgromadzenia francuskiego Kanadyjczyka Dandurand¹¹⁵.

Morawski

IPMS, A. 12.53/7, k. 170.

Nr 839

12. [p]

Pos[elstwo] Berlin, 11 VII,
otrzymano 13 VII rano
E[dward] R[aczyński]

¹¹⁴ Mieczysław Józef Tadeusz Marchlewski (1885–1956), prawnik, dyplomata; 18 XI 1921–15 VI 1923: pracownik kontraktowy w Komisariacie Generalnym RP w WMG; równocześnie od 1 IV 1922: zastępca komisarza generalnego RP tamże; 15 VI–31 XII 1923: radca prawny Delegacji RP przy LN (nadał jako pracownik kontraktowy); 1 I–1 VIII 1924: urlop ze służby państwowej; 1 VIII 1924–1 IX 1929: urzędnik w centrali MSZ (od 1 II 1925: kierownik jednego z referatów w Wydziale Zachodnim Departamentu Polityczno-Ekonomicznego, mianowany wówczas radcą ministerialnym; 1925–1928: członek delegacji polskiej na rokowania polsko-niemieckie w Berlinie, od II 1927: zastępca szefa tejże delegacji do rokowań rozrachunkowych); zob. A. Piber, „Marchlewski Mieczysław” [w:] PSB, t. XIX, z. 4 (83), red. E. Rostworowski, Wrocław –Warszawa–Kraków–Gdańsk 1974, s. 545-546; SBPSZ, t. III, s. 89-91.

¹¹⁵ Raoul Dandurand (1861–1942), kanadyjski prawnik i polityk Liberalnej Partii Kanady (Liberal Party of Canada); od 1898: zasiadał w kanadyjskim Senacie; 1921–1942: jako przywódca większości rządowej albo jako przywódca opozycji tamże; w okresach, kiedy był przywódcą większości rządowej, zasiadał w każdym z gabinetów, którym przewodził William Lyon Mackenzie King.

Francuzi przyznali podobno Rządowi rumuńskiemu klauzulę największego uprzywilejowania¹¹⁶. W porozumieniu z Prączyńskim i w związku z ostatnimi rozmowami Pana w Paryżu proszę Pana o wracanie przez Paryż celem otrzymania tam bliższych informacji.

Olszowski

IPMS, A. 12.53/7, k. 170.

Nr 840

115. [p]

M.S.Z., 11 VII

Heidrich doniósł listem prywatnym Łosiowi¹¹⁷, że Benesz spowodował w Paryżu utworzenie specjalnego komitetu przy Quai d'Orsay dla badania spraw mniejszościowych pod kątem widzenia wejścia Niemiec do Ligi Narodów. Przewodniczącym ma być sekretarz Konferencji Ambasadorów Massigli¹¹⁸. Polecamy równocześnie Chłapowskiemu wejść w kontakt z Posłem Czesko-Słowackim¹¹⁹ i pilnowanie sprawy.

Polexterne

IPMS, A. 12.53/7, k. 170.

Nr 841

7. [w]

Poldelegat[ion] Genewa, 14 VII

¹¹⁶ Ang. *Most favoured nation clause*; to określenie zobowiązania traktatowego stosowanego w handlu międzynarodowym; państwo przyznające tę klauzulę innemu państwu zapewnia mu uprawnienia i udogodnienia nie mniejsze niż jakimkolwiek innemu państwu, z którym utrzymuje ono stosunki handlowe; zob. A. Budnikowski, „Międzynarodowe stosunki gospodarcze”, Warszawa 2006, s. 265.

¹¹⁷ Stanisław Łoś (1880–1974), prawnik, historyk, polityk, dyplomata i publicysta związany ze środowiskami konserwatywnymi; 1918–1931: wyższy urzędnik MSZ, był naczelnikiem Wydziałów: Północnego, a następnie Ustrojów Międzynarodowych; 1926–1929: radca prawny Poselstwa RP w Londynie.

¹¹⁸ René Massigli (1888–1988), dyplomata francuski, długoletni wyższy urzędnik MSZ; 1919: odbył szereg niejawnych misji do Niemiec, podczas których negocjował z Niemcami złagodzenie proponowanych im warunków traktatu pokoju, zwłaszcza ekonomicznych; 1920–1931: sekretarz generalny Konferencji Ambasadorów.

¹¹⁹ Štefan Osuský (1889–1973), czechosłowacki prawnik, polityk i dyplomata; 1918–1920: poseł Czechosłowacji w Londynie; 1921–1940: poseł Czechosłowacji w Paryżu.

Receptus 0.

Nie ma przeszkód w wyzyskaniu.

Skirmunt

IPMS, A. 12.53/7, k. 171.

Nr 842

4. [w]

Polmission Berlin, 14 VII,
wysłany 14 VII
E[dward] R[aczyński]

Wynik dochodzeń nie potwierdza przypuszczenia naszego. – Anglia nie uzyskała żadnych zobowiązań. Jadę dzisiaj Paryż. – Marchlewski.

Skirmunt

IPMS, A. 12.53/7, k. 171.

Nr 843

3. [p]

Pos[elstwo] Berlin, 13 VII,
otrzymano 14 VII
E[dward] R[aczyński]

Receptus P. 1240.

Proszę tekst artykułu i mapy kurierem a nie pocztą.

Olszowski

IPMS, A. 12.53/7, k. 171.

Nr 844

116. [p]

M.S.Z., okólnik, 14 VII,
15 VII 1925
E[dward] R[aczyński]

Dnia 24 b[ieżącego] m[iesiąca] odbędzie się w Genewie posiedzenie Komisji tranzytowej Ligi Narodów, na którym Kielstrup, delegat Ligi Narodów do Rady Portowej Kłajpedzkiej złoży raport o sytuacji gospodarczej kłajpedzkiej i sprawie tranzytu i żeglugi na Niemnie. Ponieważ Litwa będzie usiłowała uzyskać decyzje wyłącznie *à propos* uruchomienia spławu na Niemnie, proszę koniecznie uzyskać u tamtejszego Rządu udzielenie jego delegatowi instrukcji poparcia naszego stanowiska, które będzie przedstawione przez Wieniarskiego¹²⁰. Mianowicie: Kłajpeda ginie gospodarczo w konwencji całej polityki Litwy dążącej do utrzymania za wszelką cenę stanu „ani wojny, ani pokoju” z Polską. Otwarcie żeglugi na Niemnie-Moskini jedynie łącznie z otwarciem bezpośredniej komunikacji kolejowej, pocztowej i telegraficznej pomiędzy Polską a Litwą, prawem wjazdu kupców obywateli polskich na Litwę do Kłajpedy i odwrotnie. Stosunki konsularne: Polska w żadnym wypadku nie zgodzi się na karmienie Kłajpedy i Litwy swoim drzewem bez dania możliwości swoim obywatelom pełnej swobody handlu i obrony konsularnej. Szczególny nacisk proszę położyć na *iunctim* spław[u] po Niemnie z komunikacją kolejową. Proszę zużytkować w tej akcji memoriał Związku Kupców drzewnych kłajpedzkich przesłany 8 III, P.III 20496 i kupców litewskich. Rezolucja Komisji Tranzyt[owej] będzie miała decydujące znaczenie dla naszej dalszej akcji w sprawach litewskich. Proszę zatelegrafować rezultat akcji. Otrzymują: Paryż, Londyn. Genewa, Rzym.

Morawski

IPMS, A. 12.53/7, k. 171-172.

Nr 845

95. [w]

16 VII,
wysłany 16 VII wieczór
E[dward] R[aczyński]

¹²⁰ Mowa prawdopodobnie o B. Winiarskim.

M.S.Z., kopia Paryż

Receptus 108.

Na skutek mojej interwencji F.O. zawiadomiło mnie dzisiaj po kilkudniowej zwłoce, że nie zmieniając zdania co do właściwości rychłego zdeponowania dokumentów ratyfikacyjnych godzi się w zasadzie na myśl równoczesnego zwrócenia uwagi Litwy na konieczność integralnego wprowadzenia w życie konwencji. Ambasador angielski w Paryżu otrzymuje instrukcję poparcia odnośnej inicjatywy o ile nastąpi.

Skirmunt

IPMS, A. 12.53/7, k. 173.

Nr 846

117. [p]

M.S.Z., 16 VII,
otrzymano 16 VII wieczór
E[dward] R[aczyński]

Proszę o natychmiastową wiadomość kiedy Leeper będzie w Londynie.

Łukasiewicz

IPMS, A. 12.53/7, k. 173.

Nr 847

96. [w]

17 VII,
wysłano 17 VII po poł[udniu]
E[dward] R[aczyński]

M.S.Z.

Receptus 117.

L[eeper] na dwumiesięcznym urlopie. Oczekiwany w Londynie 19 lipca.

Skirmunt

*IPMS, A. 12.53/7, k. 173.***Nr 848**

97. [w]

17 VII,

wysłano 17 VII po południu]

E[dward] R[aczyński]

M.S.Z.

Receptus 116.

Przedstawiłem sprawę w myśl instrukcji w F.O., które obiecało ją przychylnie rozpatrzyć.

Skirmunt*IPMS, A. 12.53/7, k. 173.***Nr 849**

118. [p]

M.S.Z., okólnikowy, 17 VII,

otrzymano 18 VII

Podany przez P.A.T. tekst uchwały sekcji komitetu politycznego dla spraw kresowych zatwierdzony 15 lipca przez Radę Ministrów wyczerpuje treść układu Rządu z Żydami, którego tekst pisany nie istnieje. Ustępstwa ekonomiczne, o których pisze prasa żydowska nie będą miały formy rozporządzenia. Polegać zaś mają na wprowadzeniu faktycznego równouprawnienia Żydów w ramach istniejącego ustawodawstwa.

Morawski

IPMS, A. 12.53/7, k. 174.

Nr 850

119. [p]

M.S.Z., 18 VII,
otrzymano 19 VII [19]25
B[olesław] B[iega]

Jutro wyjeżdża do Londynu radca Szumlakowski¹²¹ dla dokładnego poinformowania Pana Posła o zasadniczych naszych projektach w sprawie układów z Litwą. Jednocześnie pragnąc podkreślić wobec Leepera jak bardzo jego współudział cenimy poleciłem Sz[umlakowskiemu] widzieć się z nim osobiście i zakomunikować nasze dezyderaty. Proszę Pana Posła ułatwić Sz[umlakowskiemu] wykonanie tej osobistej w stosunku do Leepera misji.

Morawski

IPMS, A. 12.53/7, k. 174.

Nr 851

14. [p]

Pos[elstwo] Berlin, 18 VII,
otrzymano 19 VII
B[olesław] B[iega]

Prasa niemiecka pod wpływem inspiracji kół rządowych rozpoczęła ostrą kampanię przeciwko rządowi polsk[iemu] z powodu kroków zarządzonych przez ten ostatni w sprawie ewakuacji z Polski osób, które optowały na rzecz Niemiec. Jest rzeczą możliwą, że taktyka rządu niemieckiego zmierzać będzie do wywołania zamieszek i oporu przeciwko władzy pośród optantów niemieck[ich] w Polsce. Wobec tego uważałbym za niezbędne aby Pan Poseł przystąpił natychmiast do inspirowania kół politycznych i prasowych w następującym kierunku:

¹²¹ Marian Szumlakowski (1893–1961), dyplomata; 8 X 1918–9 VI 1933; wyższy urzędnik w centrali MSZ, początkowo w Wydziale Politycznym, a następnie w Wydziale Wschodnim Departamentu Politycznego.

30 sierpnia 1924 zawarta została w Wiedniu przez Polskę i Niemcy pod prezydencją delegata Ligi Narodów konwencja¹²² na podstawie której pewna część osób, które optowały na rzecz Niemiec zobowiązana jest wyjechać przed 1 sierpnia b[ieżącego] r[oku], pierwsza z Niemiec, zaś druga z Polski. Rząd polski stojąc stale na gruncie ścisłego wykonania umów międzyrządowych zarządził co należy ażeby optanci na rzecz Polski opuścili Niemcy w przepisany terminie. Znakomita ich część z Niemiec już wyjechała. Władze niemieckie wpajały rozmaitemi drogami w optantów niemieckich zamieszkałych w Polsce złudną nadzieję, że nie będą zniewoleni wyjechać z Polski narażając tem na wielki szwank ich byt. Wyjazdu tegoż jednakowoż Rząd Polski w wykonaniu zawartej konwencji domagać się będzie. W tych warunkach powstać mogą przy ewakuacji optantów niemieckich z Polski trudności i starcia, za które cała odpowiedzialność spada na rząd niemiecki.

Olszowski

IPMS, A. 12.53/7, k. 174-176.

Nr 852

120. [p]

M.S.Z., 20 VII,
otrzymano 21 VII
B[olesław] B[iega]

W myśl art. 12 Konwencji Wiedeńskiej optanci polscy w Niemczech i niemieccy w Polsce, którzy nie posiadają nieruchomości, zobowiązani są do 1 sierpnia 1925 r. opuścić terytorium. Wykonanie postanowienia Konwencji zostało szczegółowo z rządem niemieckim omówione. Pierwsze regularne transporty optantów polskich z Niemiec ^aprzynależnych^a już przybyły do Poznania, optanci niemieccy zaczynają wyjeżdżać do Rzeszy Niemieckiej. ^aPretensje^a Proszę na podstawie powyższych danych przeciwdziałać propagandzie niemieckiej, dążącej do sabotowania postanowień Konwencji Wiedeńskiej.

Morawski

IPMS, A. 12.53/7, k. 176-177.

¹²² Mowa o „Konwencji polsko-niemieckiej w sprawie obywatelstwa i opcji, podpisana w Wiedniu dnia 30 sierpnia 1924 roku”, Poznań 1926.

Nr 853

7. [p]

Genewa, 21 VII,
otrzymano 22 VII
B[olesław] B[iega]

Kompetentne czynniki Sekretariatu są zdania, że przeprowadzenie na nadchodzącej sesji Komisji tranzytowej uchwały w związku ze sprawą spławu drzewa na Niemnie oraz przeprowadzenie rezolucji stwierdzającej *iunctim* pomiędzy uruchomieniem drogi wodnej i kolejowej polsko–litewskiej zależne będzie wyłącznie od stanowiska delegata angielskiego. Upraszam Pana Posła o informowanie w tej sprawie listem.

Gwiazdoski

*IPMS, A. 12.53/7, k. 177.***Nr 854**

123. [p]

M.S.Z., 22 VII,
otrzymano 23 VII
B[olesław] B[iega]

Na skutek naszych starań ratyfikacja konwencji kłajpedzkiej będzie zapewne odłożona do września.

Polexterne

*IPMS, A. 12.53/7, k. 177.***Nr 855**

122. [p]

M.S.Z., 21 VII,
otrzymano 22 VII
B[olesław] B[iega]

Złożona odpowiedź niemiecka w Paryżu wznawia dyskusję nad paktem gwarancyjnej ewentualnem wysunięciem projektu konferencji w tej sprawie, wobec czego przypominam dla rozmów propagandowych nasze zasadnicze postulaty:

- I. bezskuteczność zachodniego paktu gwarancyjnego bez równoczesnego traktatu arbitrażowego na wschodzie w pojęciu noty francuskiej;
- II. dopuszczalność Niemiec do Ligi Narodów jedynie bez przywilejów i wyjątków.

Na terenie francusk[im] należy wskazywać, że odosobniony pakt zachodni nie wyczerpuje sprawy pokoju całej Europy, i że zgoda Francji na zacieśnienie jej zainteresowań i zobowiązań do własnych granic państwowych równałoby się w konsekwencji przekreśleniu jej mocarstwowej polityki. Na terenie angielskim, że polityka niemiecka, która w głębokości rzeczy traktuje Rosję jedynie jako instrument do wygrywania zwłaszcza na gruncie Azji przeciw mocarstwom zachodnim dąży obecnie do zwężenia idei paktu Zachodniego celem pogodzenia jej z treścią Traktatu w Rapallo¹²³. Poblężliwość dla naporu niemieckiego na wschodnie granice byłaby równoznaczna z uznaniem dążenia ich do zbliżenia do terytorium Rosji.

Morawski

IPMS, A. 12.53/7, k. 177-178.

Nr 856

98. [w]

23 VII,

wysłano 11 rano

B[olesław] B[iega]

M.S.Z.

Szumlakowski widział Leepera, który w zupełności podzielając nasze stanowisko, przyrzekł pomoc. Dziś powtórnie sprawę omówię w F.O.

Skirmunt

¹²³ Mowa o traktacie niemiecko-sowieckim zawartym 16 kwietnia 1922 r. w Rapallo; tekst polski zob. „Zbiór dokumentów...” (dalej cyt. ZD), 1933, t. I, s. 55-58; przedruki w: WEP, s. 479-481; Prawo, t. II, dok. nr 51, s. 193-194; ŻHPOM, t. I, dok. nr 61, s. 252-253.

IPMS, A. 12.53/7, k. 179.

Nr 857

121. [p]

M.S.Z., 22 VII

otrzymano 23 VII

B[olesław] B[iega]

Dla radcy Szumlakowskiego.

Spotkanie w Tylży odłożone do piątku 24, będę oczekiwać wiadomości od Pana w czwartek przed moim wyjazdem.

Łukasiewicz

IPMS, A. 12.53/7, k. 179.

Nr 858

15. [p]

Berlin, 22 VII

otrzymano 23 VII

B[olesław] B[iega]

Debaty parlamentarne wykazały, że wszystkie stronnictwa aprobują notę. Breitscheid¹²⁴ stwierdził, że artykuł 16 nie jest poważnym źródłem, któreby przeszkadzało do wstąpienia do Ligi Narodów. Wszyscy mówcy wypowiedzieli się ostro przeciw gwarantowaniu przez Francję wschodnich układów arbitrażowych. Dowiaduję się z poważnego źródła, że na terenie Berlina Anglia zabiega usilnie ażeby Niemcy nie zgodziły się na podpisanie proponowanych przez Briand'a układów arbitrażowych wschodnich zaopatrzonych w gwarancję Francji. Pewne [wzmianki] zdają się wskazywać, iż Niemcy liczą, że przez nawiązanie w pierwszej linii bezpośrednich rokowań z Francją osiągną lepsze wyniki niż na konferencji międzynarodowej. Odczuwa się tutaj obecnie bardzo przychylnie usposobienie dla Francji. Otrzymują: Warszawa, Waszyngton, Paryż, Londyn.

¹²⁴ Rudolf Breitscheid (1874–1944), lewicowy polityk niemiecki; 1912: wstąpił do SPD; 1917: współzałożyciel Niezależnej Socjalistycznej Partii Demokratycznej; do 1933: poseł do Reichstagu z jej ramienia.

Olszowski

*IPMS, A. 12.53/7, k. 179-180.***Nr 859**

99. [w]

23 VII

B[olesław] B[iega]

M.S.Z., kopie Berlin, Waszyngton

Miałem o nocy niemieckiej dłuższą rozmowę z podsekretarzem stanu Tyrrellem. F.O. jest pod wrażeniem uprzejmości tonu noty, ale zdaje sobie sprawę, że primo: zgodzenie się na odrzucenie przez Niemcy francusk[iego] systemu arbitraży nie tylko pogorszyłoby nasze położenie, lecz także podcięłoby wagę gwarancji pokoju na zachodzie; secundo: że dla odciążenia Niemiec od Rosji potrzebne jest przyjęcie przez Niemcy tego systemu arbitraży i wejście do Ligi Narod[ów] bez przywilejów. Wymiany myśli z Paryżem F.O. jeszcze nie miało.

Skirmunt

*IPMS, A. 12.53/7, k. 180.***Nr 860**

100. [w]

23 VII

wysłano 6 wieczór

B[olesław] B[iega]

M.S.Z.

Refero 98.

Omówiłem sprawę z Szefem Wydziału Półn[ocnego.] Obiecał dokładnie poinformować przedstawiciela Anglii w Komitecie tranzytowym w myśl naszych życzeń.

Skirmunt

IPMS, A. 12.53/7, k. 181.

Nr 861

16. [p]

Berlin, 23 VII

otrzymano 24 VII rano

B[olesław] B[iega]

Dowiaduję się autentycznie, że Anglia silnie naciska Francję, aby zgodziła się na to żeby artykuł 4 noty Briand'a nadający Francji prawo natychmiastowej akcji w razie naruszenia przez Niemcy wschodnich traktatów arbitrażowych został zmodyfikowany w tym duchu, że akcja francuska może być rozwinięta dopiero po uprzednim zastosowaniu procedury Paktu Ligi, ewentualnie najbardziej skróconej i przyspieszonej. Zachodzą zdaniem moim najpoważniejsze obawy, że Francja się nagnie. Poza tem informują mnie z poważnego źródła, że szereg państw, a więc – Anglia, Szwecja, Szwajcaria, Holandia, Dania – mają zapewnić Niemcy, że zaraz po ich wstąpieniu do Ligi Narodów poprą modyfikację artykułu 16 Paktu w duchu żądanym przez Niemcy – wobec czego Niemcy gotowe będą wejść do Ligi Narodów bez zastrzeżeń. Rokowania z tymi rządami objąć mają podobno również i rozbudowę list art. 19¹²⁵. Otrzymują: Warszawa, Waszyngton, Paryż, Londyn.

Olszowski

*IPMS, A. 12.53/7, k. 181-182.***Nr 862**

101. [w]

24 VII,

wysłano po p[ołudniu]

B[olesław] B[iega]

M.S.Z., kopie Waszyngton, Berlin

¹²⁵ Stanowił on:

„Zgromadzenie może od czasu do czasu wzywać Członków Związku, aby przystąpili do ponownego zbadania traktatów, które nie dają się już stosować, oraz położenia międzynarodowego, którego dalsze trwanie mogłoby zagrozić pokojowi świata.”

DzURP, 1920, N° 35, poz. 200.

Ambasador francuski doręczył wczoraj uwagi Briand'a co do noty niemieckiej. Tyczą się one ustępów mówiących o możliwych modyfikacjach traktatów, o terytoriach okupowanych, o umowach arbitrażowych, o wejściu Niemiec do Ligi Narodów. Uwagi te po uzgodnieniu z Anglią powinny być podstawą nowej noty francuskiej do Berlina.

Ch[amberlain] wydał się ambasadorowi nie bardzo zadowolony z noty niemieckiej, ale wydał się pragnąć przyspieszenia rokowań i jak gdyby obawiał się zbyt powolnej procedury nowej noty francusk[iej]. Ch[amberlain] na razie więcej się nie wypowiadał i chce się namyśleć nad uwagami Briand'a.

Skirmunt

IPMS, A. 12.53/7, k. 182-183.

Nr 863

102. [w]

25 VII

wysłano 14 poł[udniu]

B[olesław] B[iega]

M.S.Z.

Dla Ministra Klarnera.

Kontynuuję rokowania przerwane na czas pobytu Zdziechowskiego o utworzenie Spółki, w której przewiduję udział około 50 poważnych angielsk[ich] firm dla rozwoju stosunków przemysłowych i handlowych z Polską. Sądzę tym sposobem otworzę źródła kredytu krótkoterminowego oraz osiągnę poparcie w sferach rządowych i bankowych dla operacji długoterminowych i współpracę przy ewentualnych operacjach finansowych w Ameryce. Przypuszczam, że utworzenie takiej spółki zainteresowanej w rozwoju stosunków z Polską również wzmocni nasze stanowisko przy pertraktacjach handlowych z innymi państwami. Bliższe szczegóły będę mógł podać w środę – czwartek. Proszę o powiadomienie Skarbu o powyższem.

Byłoby bardzo pożądane wszelkie rokowania kredytowe zagraniczne, jeżeli się one prowadzą lub są na widoku, uzgodnić z moją akcją. Czy Pan otrzymał mój list z 20 w sprawie Goode'a¹²⁶. – Adamski –

Skirmunt

IPMS, A. 12.53/7, k. 183-184.

Nr 864

18. [p]

Berlin, 25 VII
otrzymano 26 VII
B[olesław] B[iega]

W tutejszem M.S.Z. panuje opinia, że spotkanie Ministrów Spr[aw] Z[agranicznych] francusk[iego], angielskiego i niemieckiego nastąpi prawdopodobnie około 20 sierpnia w Londynie. Sądzą tam, że ze strony Francji nie będzie opozycji. Streseman dementuje pogłoskę o swoim wyjeździe we wrześniu do Genewy zaznaczając, że konsul niemiecki tam otrzymał instrukcję pozostawania stałego w ścisłym kontakcie z Sekretariatem Ligi Narodów. Otrzymują: Warszawa, Waszyngton, Paryż, Londyn.

Olszowski

IPMS, A. 12.53/7, k. 184.

Nr 865

124. [p]

M.S.Z., 25 VII
otrzymano 27 VII
B[olesław] B[iega]

¹²⁶ Sir William Goode (zm. 1944); polityk brytyjski; dyrektor rządowy do spraw pomocy dla zagranicy.

Minister Spraw Wojsk[owych]¹²⁷ pragnie odznaczyć wstęgą [Orderu] Odrodzenia Polski generała Ironside¹²⁸ przybywającego na manewry. Czy będzie mógł przyjąć order.

Przeździecki

IPMS, A. 12.53/7, k. 185.

Nr 866

103. [w]

28 VII

wysłano 7 wieczór

B[olesław] B[iega]

M.S.Z., kopia Waszyngton, Berlin

O długiej rozmowie z Chamberlainem raportuję kurierem. Na razie stwierdzam, że Ch[amberlain] przewiduje powolny bieg rokowań, trudności co do traktatów arbitrażowych, dalszą wymianę not i nie sądzi, aby Niemcy były przyjęte do Ligi Narod[ów] na wrześniowym zgromadzeniu.

Skirmunt

IPMS, A. 12.53/7, k. 185.

Nr 867

17. [p]

Pos[elstwo] Berlin, 27 [?] VII

otrzymano 29 VII

B[olesław] B[iega]

Receptus 5.

¹²⁷ Wspomniany już wyżej gen. Władysław Sikorski.

¹²⁸ William Edmund Ironside, 1. baron Ironside (1880–1959), brytyjski generał; 1919: dowódca sił interwencyjnych w północnej Rosji, następnie sił alianckich w Turcji; 1921: dowódca sił brytyjskich w Persji Północnej; 1922–1926: komendant Staff College w Camberley.

Proszę o wyjaśnienie systemu arbitrażowego, który jest zdaniem Anglii niezbędny dla odciążenia Niemiec od Rosji.

Olszowski

IPMS, A. 12.53/7, k. 185.

Nr 868

125. [p]

M.S.Z., 28 VII

otrzymano 29 VII

B[olesław] B[iega]

Panafeiu zakomunikował mi, że Quai d'Orsay poleciło swemu ambasadorowi w Londynie zapytać F.O. o stanowisko rządu angielskiego w sprawie ewentualnego pozostawienia Polsce jednego miejsca w Radzie Ligi Narodów. Zapytanie to ma być postawione w formie ponaglenia o odpowiedź na analogiczne zapytanie Quai d'Orsay postawione dawniej. Powyższy krok rządu francuskiego zdaje się być umotywowany obecnym stanem sprawy wejścia Niemiec do Ligi Narodów. Można by sobie przypuszczać, że posunięcie Quai d'Orsay ma na celu bądź uzyskanie nowego wymiennego atutu w dyskusji nad paktem bądź przygotowanie alibi w razie niemożności zrealizowania powziętych wobec nas zobowiązań. Proszę dyskretnie badać czy *démarche* ambasadora francuskiego nastąpiła i jak została przyjęta w F.O., a w razie skonstatowania niepomysłnych dla nas nastrojów działać na zwłokę aby uniknąć negatywnej odpowiedzi Anglii przed powrotem Ministra.

Morawski

IPMS, A. 12.53/7, k. 185-186.

Nr 869

104. [w]

29 VII

M.S.Z.

Dla Ministra Skarbu.

Jestem poinformowany, że na Gieldzie dzisiejszej ofiarowano ćwierć miliona zł[otych] p[olskich] po kursie 25.90. które kupił Overseas Banque. Ten sam bank kupił następnie 100 000 po 26.50, a po zamknięciu Gieldy ofiarowano mu milion po 27, których nie kupił. W ostatniej chwili brokerzy ofiarowują po 29.

Sądzę, że sytuacja wymaga natychmiast kontrakcji i pełnomocnictw dla agenta któryby pilnował giełdy londyńsk[iej] i ewentualnie interweniował.

Skirmunt

IPMS, A. 12.53/7, k. 186-187.

Nr 870

106. [w]

30 VII

wysłano 6 wieczór

B[olesław] B[iega]

M.S.Z.

Dla Ministra Skarbu.

Dziś podaż złotych mniejsza. Kurs lepszy, ostatni 25 1/2 – 26 1/2. Przywiązuję wagę do szybkiego przysłania instrukcji dla interwencji. Może na razie możnaby to zlecić Overseas B[an]k.

Skirmunt

IPMS, A. 12.53/7, k. 187.

Nr 871

126. [p]

M.S.Z., 30 VII

otrzymano 31 VII rano

B[olesław] B[iega]

Oprócz podanych w telegramie *claris* wiadomości o sytuacji walutowej, podaję ściśle tajn[ą] do wiadomości co następuje:

Wskutek ogromnego wzrostu zapotrzebowania walut na giełdzie w drugiej połowie lipca, wywołanego wzmożeniem regulowaniem płatności zagranicą za sprowadzone towary, a także wypowiedaniem kredytów przez banki i firmy niemieckie w związku z wojną ekonomiczną, Bank Polski zaczął ograniczać sprzedaż walut na giełdzie, przede wszystkim na potrzeby importu gotowych towarów. Zarządzenie to istniejące od 22 lipca na rynek krajowy nie oddziaływało, natomiast rozpoczęło się częściowe płacenie zagranicy *eo ipso*.

Moment ten był złączony z zaprzestaniem interwencji zagranicznej przez Bank Polski, co zagranicą zostało wykorzystane przez spekulację, która rzuciła na rynek znaczne ilości złotych w formie wypłat na Polskę w znacznej mierze *in blanco* i wywołała zniżkę kursu wskutek braku reakcji ze strony Banku Polsk[iego]. Bank rozpoczął dzisiaj interwencję za granicą z pomyślnym rezultatem. Wiadomość o kursach za granicą wywołała pewne zaniepokojenie w kraju, gdzie dotychczas sytuacja kursowa była pomyślna. Przy dużym wysiłku i ofiarach sytuacja będzie opanowana.

Kauzik¹²⁹ Morawski

IPMS, A. 12.53/7, k. 187-188.

Nr 872

106. [w]

31 VII

wysłano w poł[udnie]

B[olesław] B[iega]

M.S.Z.

Receptus 124.

¹²⁹ Stanisław Kauzik ps. polit. Dołęga Modrzewski (1891–1959), prawnik polityk; VII–X 1920: ekspert gospodarczy podczas rokowań rozejmowych z Rosją Sowiecką; X 1920–18 III 1921: członek delegacji polskiej na rokowania pokojowe w Rydze; V 1920–X 1927: delegat do polsko-sowieckiej Mieszanej Komisji Rozrachunkowej; I–29 IX 1923: szef Biura Prezydyjnego Ministerstwa Skarbu, a następnie dyrektor gabinetu w tymże ministerstwie; 5 I 1924–17 XI 1925: ponownie dyrektor gabinetu, a następnie (od 9 II 1924) dyrektor Departamentu Prezydyjnego Ministerstwa Skarbu; 1920–1925: sekretarz generalny Komitetu Ekonomicznego Ministrów RP; zob. J. Tomaszewski, „Kauzik Stanisław” [w:] PSB, t. XII, z. (53), red. E. Rostworowski, Wrocław–Warszawa–Kraków 1966–1967, s. 236-238.

Według istniejących wyraźnych przepisów oficerom biorącym udział w manewrach zagranicznych nie wolno przyjmować dekoracji.

Skirmunt

IPMS, A. 12.53/7, k. 189.

Nr 873

107. [w]

1 VIII

wysłano 12 w poł[udnie]

B[olesław] B[iega]

M.S.Z., kopia Paryż, Genewa

Receptus 125.

Wobec spodziewanego przyjazdu Briand'a w środę przyszłego tygodnia ambasador francuski nie zrobił *démarche* lecz tylko w paru rozmowach z F.O. wyraził zdanie, że gdy Niemcy wejdą do Rady Ligi Narodów, Polska powinna być także tam reprezentowana.

Wypowiedzenie się to nie wymagało i nie miało odpowiedzi. Ambasador sądzi, że Anglia jest raczej przeciwna wszelkiemu powiększaniu składu Rady. Ja sprawy w F.O. nie poruszę do otrzymania instrukcji. Otrzymują: Warsz[awa], Paryż, Genewa.

Skirmunt

IPMS, A. 12.53/7, k. 189.

Nr 874

127. [p]

M.S.Z., 1 VIII

otrzymano 2 VIII

B[olesław] B[iega]

Receptus 105.

Interwencja prowadzona przez Bank Polski w Gdańsku, Berlinie i Wiedniu jako głównych rynkach złotego polsk[iego] oddziałuje automatycznie na giełdy zachodnie. Żądanie prowadzenia osobno akcji w Londynie zakomunikowano Bankowi Polsk[iemu], który jednakże sądzi, że korzystniej będzie, aby na rynek tamtejszy oddziaływać pośrednio i równocześnie skutecznie interweniować w Berlinie, wówczas bowiem będzie wrażenie naturalnego powrotu do równowagi, nie zaś wyniku sztucznej akcji. Bank Polski interweniuje zagranicą na poziomie kursu około 5.40 zł. za dolar[a] – Ministerstwo Skarbu

Poexterne

IPMS, A. 12.53/7, k. 189-190.

Nr 875

128. [p]

M.S.Z., okólnik, 6 VIII

otrzymano 7 VIII

B[olesław] B[iega]

Wobec propagandy niemieckiej, która przedstawia nawet dotychczasowy dobrowolny wyjazd optantów jako gwałt konieczna dalsza usilna kontrakcja zwłaszcza, że część optantów niemieckich nie opuściła Polski do 1 sierpnia i władze nasze stosownie do art. 13 konwencji¹³⁰ przystąpią wszakże z dużą oględnością do przymusowego odstawienia ich do granicy. Należy podkreślić, że optanci polscy w liczbie paru tysięcy powrócili przy pomocy rządu polsk[iego] i znaleźli tu przygotowane od dawna zadowalniające warunki bytu.

Rząd niemiecki zaniedbał przygotowań wbrew przepisom konwencji i obecnie stara się tendencyjnie wyzyskać przeciw nam skandaliczne przyjęcie swych optantów, za które warunki na terytorium niemieckim nie możemy odpowiadać. Udzielam wywiadu „Associated Press”, w którym odpowiadając Stresemanowi podkreślę, że definitywne porozumienie między obu rządami w sprawie optantów zostało osiągnięte w chwili podpisania konwencji wiedeńskiej, która reguluje szczegółowo sposób wyjazdu optantów. Poza tem poseł Olszowski złoży oświadczenie wobec Stresemana, które ogłosimy w P.A.T. celem szerokiego propagandowego wykorzystania.

¹³⁰ Mowa o wspomnianej wyżej Konwencji Wiedeńskiej.

Morawski

*IPMS, A. 12.53/7, k. 190-191.***Nr 876**

18. [p]

Pos[elstwo] Berlin, 6 VIII
otrzymano 7 VIII
B[olesław] B[iega]

Proszę zamieścić w prasie następującą wzmiankę: W ^{a(... ..)}^a z Berlina napływa wiadomość jakoby wśród pali ^{a(...)}^a w Ameryce powstała myśl zbierania składek na rzecz optantów ^{a(...)}^a wywołała żywe niezadowolenie wśród berlińskich kół rządowych, które uważają że jest to niesłuszna krytyka postępowania rządu, który spóźnił się z wyasygnowaniem potrzebnych kredytów na przyjęcie optantów niemieckich, który jednak kredytów tych udzielił.

Olszowski

*IPMS, A. 12.53/7, k. 191-192.***Nr 877**

19. [p]

Pos[elstwo] Berlin, 6 VIII
otrzymano 7 VIII
B[olesław] B[iega]

Proszę [o] wiadomości czy wyszedł artykuł [w] English Review.

Olszowski

IPMS, A. 12.53/7, k. 192.

Nr 878

108. [w]

7 VIII

4 po p[ołudniu]

B[olesław] B[iega]

M.S.Z.

Receptus 121.

Proszę o informację o tych rozmowach.

Skirmunt

IPMS, A. 12.53/7, k. 192.

Nr 879

109. [w]

7 VIII

wysłano 4 po p[ołudniu]

B[olesław] B[iega]

M.S.Z.

Proszę telegraficzne informacje o zmianie rządu w Gdańsku.

Skirmunt

IPMS, A. 12.53/7, k. 192.

Nr 880

8. [p]

Pos[elstwo] Berlin, 7 VIII

4 po p[ołudniu]

B[olesław] B[iega]

Receptus 19.

Artykuł odłożony do września. List wysłany kurierem.

Skirmunt

IPMS, A. 12.53/7, k. 192.

Nr 881

129. [p]

M.S.Z., okólnik, 8 VIII

otrzymano 9 VIII

B[olesław] B[iega]

Genewa informuje jakoby w budżecie szwedzkiego M.S.Z. na 1926[r.] skreślona została pozycja wydatków na delegata do Rady Ligi Narod[ów]. Nie wykluczonym jest, że fakt ten gdyby miał się sprawdzić oznacza, że nastąpiło już porozumienie między grupą skandynawską¹³¹ a Holandią co do oddania tej ostatniej miejsca w Radzie Ligi Narodów. Proszę poufnie zbadać stan sprawy.

Morawski

IPMS, A. 12.53/7, k. 192-193.

Nr 882

130. [p]

M.S.Z., 8 VIII

otrzymano 9 VIII

B[olesław] B[iega]

Telegrafuję do Paryża dla Ministra Spraw Zagranicznych. Poinformowałem Max Müllera wczoraj o stanie przedwstępnych naszych rozmów z Litwą. Max Müller obiecał, iż postara się aby w ciągu przyszłego tygodnia t[o] j[est] równocześnie z doręczeniem naszej noty proponującej rokowania wywarta została presja Anglii na Kowno.

¹³¹ Mowa o ugrupowaniu czterech państw: Danii, Finlandii, Norwegii i Szwecji.

Max Müller zapytywał czy Pan Minister wstąpi do Londynu i wskazywał, że przewidywany wyjazd Chamberlaina na wypoczynek został odroczone z powodu wizyty Briand'a. Odniosłem wrażenie, że Max Müller sugerując zatrzymanie się w Londynie działał z własnej inicjatywy, tem bardziej iż następnie odczytał mi depeszę w której Ch[amberlain] komunikował, że całokształt swych poglądów na pakt wyłożył z całą otwartością posłowi Skirmuntowi i że liczy na wzajemność ze strony Pana Ministra w stosunku do Max Müllera.

Morawski

IPMS, A. 12.53/7, k. 193-194.

Nr 883

131. [p]

M.S.Z., 8 VIII

otrzymano 9 VIII

B[olesław] B[iega]

Minister Skarbu informuje do poufn[ej] orientacji:

Bank Polski interweniuje nadal, głównie na giełdach w Berlinie, Wiedniu i w Gdańsku po kursie około 5.35–5.40 za dolar. W kraju nadal stosuje Bank ograniczenia, toleruje zakup walut na giełdzie ^{a(...)}^a co sprawia płacenie zagranicą przez kupców złotych polskich i otrzymuje kurs 578. Bank nie zaspokaja całkowicie rynku krajowego walutą, gdyż obawia się dalszego znacznego uszczuplenia swych zapasów i dojścia do ustawowego minimum pokrycia. Zwiększa to jednak podaż na giełdach zagranicznych i zmusza Bank do większych z dnia na dzień interwencji. Nadto zwiększa obrót pozagiełdowy po kursach częstokroć znacznie niższych od zagranicznych. Obroty te są jednak minimalne. Zarządzenia importowo eksportowe, zniesienie ulg celnych, regulacja towarów zakazanych do przywozu z Niemiec, dumpingowe sposoby poparcia eksportu w szczególności węgla oraz rozpoczynające się transakcje zbożowe pozwalają spodziewać się poprawienia bilansu handlowego, co pozwoli w niedługim czasie zlikwidować obecny stan rzeczy.

Poexterne

IPMS, A. 12.53/7, k. 194-195.

Nr 884

20. [p]

Pos[elstwo] Berlin, 8 VIII

B[olesław] B[iega]

Dziś w rozmowie z jednym z członków poselstwa stwierdził sekretarz tutejszego dwutygodnika angielskiego, że zaostrzenie stosunków polsko–niemieckich manifestujące się konfliktem ekonomicznym oraz sprawą optantów musi zaszkodzić Polsce w rokowaniach o pakt. Sekretarz poselstwa zwrócił uwagę na mowy w Reichstagu o Rosji stwierdzające, że Rosja i Niemcy stanowią razem potęgę, która może zgnieść Polskę i że stosunki polsko–niemieckie są wynikiem polityki jej do Rosji, co musi być uwzględnione przy rokowaniach o pakt.

Ciąg dalszy w następnej książce.

ciąg dalszy depeszy z Berlina H. 20

Sekretarz angielski odpowiedział mi, że w przekonaniu tutejszego ambasadora Niemcy nie budują swojego planu na Rosji, którą uważają za czynnik zbyt niepewny i używają Rosji jako obiektu stanowczo kompensacyjnego.

Olszowski

IPMS, A. 12.53/7, k. 195 - IPMS, A. 12.53/8, k. 1.

Nr 885

132. [p]

M.S.Z., 10 VIII,

otrzymano 11 VIII

B[olesław] B[iega]

W Berlinie pojawiła się wiadomość, jakoby rzekomo z inicjatywy niemieckiej 16 wielkich dzienników angielskich chciało wysłać w pierwszym tygodniu września swych korespondentów do Gdańska i na Pomorze celem zbadania tamtejszych stosunków. Proszę niezwłocznie zbadać.

Morawski

*IPMS, A. 12.53/8, k. 1.***Nr 886**

133. [p]

M.S.Z., 10 VIII,
otrzymano 11 VIII
B[olesław] B[iega]

Z pierwszej serii optantów mających opuścić Polskę w myśl artykułu 12 Konwencji Wiedeńskiej do 1 sierpnia wyjechało dotąd z Poznańskiego 6177, z Pomorza 2388. Pozostało z tej serii w Poznańskim 1179, na Pomorzu 5590. Powyższe zestawienie wykazuje charakterystyczną różnicę co do ilości wyjazdów z Poznańskiego i Pomorza. Proszę cyfry te wykorzystać w rozmowie, wskazując na widoczny cel polityczny rzekomo humanitarnej akcji rządu niemieckiego przeciw wyjazdowi optantów z Polski.

Morawski

*IPMS, A. 12.53/8, k. 1-2.***Nr 887**

134. [p]

M.S.Z., 11 VIII,
otrzymano 12 VIII
B[olesław] B[iega]

Kopenhaga donosi, że rząd niemiecki poczynił kroki u tamtejszego rządu, a podobno także u szwedzkiego i holenderskiego w związku z możliwym wejściem do Ligi Narodów, a to celem zbadania stanowiska tych państw odnośnie do postulatów niemieckich zmiany artykułu 16 i komentowanie art. 19 Paktu Ligi Narodów. Przepuszczalnie stanowisko Danii będzie wyczekujące, w zupełnej rezerwie, w dużej mierze zależne od stanowiska Anglii.

Morawski

IPMS, A. 12.53/8, k. 2.

Nr 888

1. [p]

Min. Skrzyński, 10 VIII,

otrzymano 11 VIII

B[olesław] B[iega]

Będę jutro – wtorek – wieczór w Paryżu. Proszę o wiadomość jak długo Briand będzie bawił w Londynie. O tej wizycie dowiaduję się z gazet. Jeżeli dłużej jak dwa dni – do czwartku – proszę się z nim porozumieć i powiedzieć, że pragnę się z nim widzieć w Londynie i upewnić się czy mu tam spotkanie nie będzie nie na rękę. Spotkanie nasze było po moim powrocie z Ameryki ułożone. Jeżeli Briandowi widzenie się ze mną w Londynie dogadza, proszę zapytać Chamberlaina czy mogę mu złożyć wizytę, która od dawna przez Pana Ministra była zapowiedziana, teraz w drodze powrotnej z Ameryki do Polski. Przybyłbym w czwartek. W razie niepewności co do trwania wizyty Briand’a w Londynie, proszę zaraz mój przyjazd Londyn w czwartek starać się przeprowadzić, powołując się na konieczność mojego rychłego powrotu do Polski po długiej niebytności.

Będę oczekiwać niezwłocznego sprawozdania Pana Ministra z bytności jego w F.O. jeszcze dzisiaj wyjaśniającej wizytę Briand’a i przygotowującej mój przyjazd.

Skrzyński

IPMS, A. 12.53/8, k. 2-3.

Nr 889

4. [w]

11 VIII,

wysłano 4 po p[ołudniu]

B[olesław] B[iega]

Paryż

Dla Pana Ministra Skrzyńskiego.

Briand spodziewa się ukończenia narad środa wieczór, wyjedzie na pewno czwartek, zamierza widzieć Pana Ministra w Paryżu. Pozostają przy zamiarze przyjechania do Paryża środa w nocy.

Skirmunt

IPMS, A. 12.53/8, k. 4.

Nr 890

135. [p]

M.S.Z., 12 VIII,
otrzymano 13 VIII rano
B[olesław] B[iega]

Receptus 108.

Po uprzednim ściśle poufnem uzgodnieniu zasadniczych podstaw rokowań polsko–litewskich między Łukasiewiczem a Petrulisem poleciliśmy Olszowskiemu za pośrednictwem posła litewskiego w Berlinie złożyć następującą notę: „Rząd polski dążąc do unormowania w pierwszym rzędzie stosunków gospodarczych z Litwą, w szczególności zaś z Kłajpedą, gotów byłby podjąć rokowania z rządem litewskim w sprawie otwarcia Niemna oraz całokształtu spraw komunikacyjnych i innych z tem związanych. W razie zgody rządu litewskiego rząd polski wysłałby specjalną delegację upęnomocnioną do rokowań z odpowiednią delegacją rządu litewskiego.”

Jednocześnie poleciliśmy zaproponować Kopenhagę jako miejsce rokowań, zaś 25 sierpnia jako termin ich rozpoczęcia. Proszę Pana Posła komunikując powyższe tamtejszemu rządowi *à titre confidentiel* zaznaczyć, że zgodnie z naszym dotychczasowym stanowiskiem wysuniemy przy opracowywaniu szczegółowego programu konferencji następujące punkty: 1). stosunki konsularne; 2). komunikacja pocztowa, telegraficzna, telefoniczna; 3). komunikacja kolejowa; 4). otwarcie Niemna; 5). wjazd obywateli polskich na Litwę. Proszę Pana starać się uzyskać od tamtejszego rządu nacisk na Kowno w kierunku naszych postulatów w ewentualnych rokowaniach z Litwinami.

Morawski

IPMS, A. 12.53/8, k. 4-5.

Nr 891

136. [p]

M.S.Z., 12 VIII,
otrzymano 13 VIII
B[olesław] B[iega]

W związku z przesileniem senackiem w Gdańsku proszę podkreślać pewne otrzeźwienie spowodowane rozstrojem gospodarczym, wynikłym między innymi dzięki niechęci Senatu porozumienia z Polską. Program koalicji stronnictw socjalist[ycznego], centrum katolickiego i liberałów (koła gospodarcze dają wyraz zrozumieniu potrzeb pewnego zbliżenia z Polską i podkreślają konieczność sanacji gospodarczej). Koalicja wprowadziła 14 nowych Senatorów parlamentarnych na ogólną ilość 22 członków Senatu. Wiceprezydentem Senatu ma zostać socjalista Gehl¹³². Jednakże w myśl konstytucji gdańskiej Sahm i większość dotychczasowych senatorów stałych wykonywujących władzę rządową pozostają na swych stanowiskach. Mimo tego zmiana jest dowodem pewnej ewolucji wśród ludności pracującej i kół gospodarczych Gdańska przeciwko szowinizmowi i rujnującej życie gospodarcze Gdańska polityce Sahma. Nasze stanowisko jak zawsze życzliwe dla współżycia gospodarczego z Gdańskiem jest wyczekujące w stosunku do obecnych zmian, gdyż nie spodziewamy się na razie radykalnych modyfikacji w stosunku do Senatu do Polski i nie jest wiadomem do jakiego stopnia koalicja nie rozporządzająca jeszcze absolutną większością w Volkstagu (57 na 120) jest w możności uniezależnić się w praktyce od wpływów nacjonalistów.

Morawski

*IPMS, A. 12.53/8, k. 5-7.***Nr 892**

137. [p]

M.S.Z., 12 VIII,
otrzymano 13 VIII rano

¹³² Julius Gehl (1869–1944), socjaldemokratyczny polityk niemiecki; 1920–1933: poseł do Volkstagu WMG I, II, III i IV kadencji, zarazem przewodniczący Socjaldemokratycznej Partii Wolnego Miasta Gdańska; VI 1922–I 1924: przewodniczący Volkstagu; wiosna 1923 oraz 1924–1925: zastępca przewodniczącego Volkstagu; 1925–1930: członek Senatu WMG, 1925–1926: wiceprezes Senatu; zob. M. Andrzejewski, „Ludzie Wolnego Miasta Gdańska (1920–1939)”, Gdańsk 1997, s. 57.

B[olesław] B[iega]

Z polecenia Pana premiera proszę Pana Posła o poinformowanie sfer oficjalnych, że Rutkowski nie posiada żadnych pełnomocnictw rządu i działa zupełnie prywatnie.

Morawski

*IPMS, A. 12.53/8, k. 7.***Nr 893**

110. [w]

13 VIII,
wysłano 6 wieczór
B[olesław] B[iega]

M.S.Z.

Receptus 137.

Dziś wykonałem polecenie w F.O.

Biega

*IPMS, A. 12.53/8, k. 7.***Nr 894**

111. [w]

13 VIII,
wysłano 6 wieczór
B[olesław] B[iega]

M.S.Z.

Receptus 135.

Instrukcję wykonałem dziś w rozmowie z szefem wydziału północy, który obiecał polecić posłowi ang[ielskiemu] w Kownie dołożenie starań aby konferencja w Kopenhadze doszła do skutku. Przy tej okazji zaznaczył, że F.O. postara się o odpowiednie usposobienie delegacji

litewskiej, powodzenie Konferencji zależy jednak będzie także od niezajmowania przez delegację polską nieprzejednanego stanowiska.

Biega

IPMS, A. 12.53/8, k. 7-8.

Nr 895

138. [p]

M.S.Z., okólnik, 12 VIII,
otrzymano 13 VIII

B[olesław] B[iega]

Utrzymanie kursu złotego pol[skiego] zagranicą z powodu znacznego zaofiarowania i ograniczonych środków Banku Polsk[iego] bardzo utrudnione. Sytuację rozwiązałoby zawarcie przez rząd umów interwencyjnych z bankami zagranicznymi. Zasadniczy typ umów następujący: Bank zagraniczny zobowiązuje się kupować na własny rachunek zagranicą wypłaty na Polskę. Uzyskane tą drogą sumy złotych pol[skich] pozostawałyby do dyspozycji danego banku na zablokowanym rachunku w Banku Pol[skim] na przeciąg trzech miesięcy. Po upływie tego terminu miałyby bank zagraniczny prawo odkupu walut po kursie z góry przez rząd gwarantowanym lub sprzedać złote pol[skie] na wolnym rynku, o ile by warunki na tymże były korzystniejsze niż kurs gwarantowany. Suma potrzebna około 20 milion[ów]. złotych możliwie oczywiście rozłożona na różne instytucje i rynki. Wobec spodziewanej niedługo równowagi bilansu płatniczego ryzyko kursu dla rządu nieznaczne. Proszę natychmiast poufnie sprawdzić czy tego rodzaju umowa ma szanse na gruncie londyńskim i czy nie zainteresowałby się tem Overseas Bank. Natychmiastowa odpowiedź konieczna. W razie pomyslniej przysłałibyśmy delegata. Otrzymują: Waszyngton, Bern, Paryż.

Minister Skarbu

Polexterne

IPMS, A. 12.53/8, k. 8-9.

Nr 896

112. [w]

14 VIII,
6 wieczór
B[olesław] B[iega]

M.S.Z.

Receptus 138. Dla Ministra Skarbu.

Omówiłem propozycję z Dyrektorem Overseas Banku, który w zasadzie gotów jest zawrzeć umowę interwencyjną. Overseas Bank stawia warunek ustalenia z góry granicy, do której byłby obowiązany kupować wypłaty na Polskę i wskazał na limit przybliżony sto tysięcy funt[ów] szt[erlingów]. Szczegóły musiałyby być omówione z kompetentnym delegatem, który mógłby szczegółowo wyjaśnić sytuację złotego na innych giełdach. Ustalenie limitu jest warunkiem podstawowym, godzą się jednak z góry na omówienie zasad, które limit uczyniłyby najbardziej elastycznym. Dyrektor banku prosił o podziękowanie Panu Ministrowi za zaufanie.

Biega

*IPMS, A. 12.53/8, k. 9-10.***Nr 897**

113. [w]

14 VIII,
wysłano 6 wieczór
B[olesław] B[iega]

M.S.Z.

Receptus 132.

Wiadomość tę starałem się sprawdzić w różnych kołach i wszędzie otrzymywałem odpowiedź, że nic o tem nie wiadomo.

Biega

IPMS, A. 12.53/8, k. 10.

Nr 898

140. [p]

M.S.Z., 15 VIII,
otrzymano 16 VIII
B[olesław] B[iega]

Bytom¹³³ telegrafuje: według wiadomości z Berlina, że 16 wielkich dzienników ang[ielskich] wysłała rzekomo w pierwszym tygodniu września delegację do Gdańska i Korytarza dla zbadania stosunków. Proszę [o] informacje.

Łukasiewicz

*IPMS, A. 12.53/8, k. 10.***Nr 899**

141. [p]

M.S.Z., 15 VIII,
otrzymano 16 VIII
B[olesław] B[iega]

Proszę starać się inspirować kogo należy, że Streseman w ostatniej mowie w parlamencie w sprawie optantów atakując układ dobrowolnie przez Niemcy podpisany¹³⁴ musi wzbudzić wątpliwości co do lojalności Niemców w stosunku do innych przygotowujących się układów. Przeprowadzona przez Niemcy różnica między prawami formalnymi a faktycznymi wynikającymi z podpisanych układów stanowi fatalny precedens na przyszłość. Argumentacja idąc w tym kierunku może być przekonywująca i wzmocnić niewątpliwie nasze stanowisko w dalszym rozwoju całej sprawy.

Morawski

IPMS, A. 12.53/8, k. 10-11.

¹³³ Mowa o Konsulacie RP w Bytomiu przeniesionym w 1922 r. z Opola do Bytomia; 1931: powrócił do Opola; placówka mieściła się w hotelu „Lomnitz”, będącym uprzednio siedzibą Polskiego Komisariatu Plebiscytowego; 1922–1929: placówką tą kierował – w randze konsula generalnego – Aleksander Roman Szczepański.

¹³⁴ Mowa o wspomnianej wcześniej Konwencji Wiedeńskiej.

Nr 900

142. [p]

M.S.Z., 15 VIII

Proszę o powtórzenie telegramu N° 116 od „limit” do „szczegółów” i od „podstawowy” do „dyrektor”.

Polexterne

Depesza powtórzona i wysłana 16 VIII o 12 w południe.

B[olesław] B[iega]

IPMS, A. 12.53/8, k. 11.

Nr 901

143. [p]

16 VIII,

otrzymano 17 VIII rano

B[olesław] B[iega]

Telegram szyfrowy N° 112 otrzymany.

Wobec możliwości osiągnięcia kredytów interwencyjnych także na innych rynkach suma 100 000 f[untów] szt[erlingów] może być na Londyn wystarczająca.

Poufnie informuję, że równocześnie toczą się rozmowy z Société de Banque Suisse¹³⁵ i Banque de Paris Bas.¹³⁶, ponadto czynię pewne kroki co do kredytów interwencyjnych w Ameryce. W najbliższym czasie wyjeżdża delegat. – Minister Skarbu

¹³⁵ Jeden z głównych banków szwajcarskich, założony w roku 1872 pod nazwą la Société de Banque Bâloise; w 1874 r. doszło do jego fuzji z la Société de banque de Frankfurt; od roku 1897 występuje pod nazwą la Société de banque suisse; w 1898 r. założył w Londynie pierwszą filię zagraniczną.

¹³⁶ Właśc. Banque de Paris et des Pays-Bas S.A. (Paribas); powołany do życia 27 stycznia 1872 r. z połączenia powstałego w 1863 r. w Amsterdamie Banque de Crédit et de Dépôt des Pays-Bas oraz kreowanego w 1869 r. w Paryżu Banque de Paris; w latach 20. XX w., w znaczącej mierze za sprawą odbudowy Europy ze zniszczeń i konieczności uregulowania sprawy kredytów wojennych, a nadto także inflacji, Paribas umocnił swą pozycję na rynkach finansowych, inwestując znaczne sumy w koncerty przemysłowe i przedsięwzięcia użyteczności publicznej; 1919–1937: na jego czele stał Horace Finaly.

Polexterne

*IPMS, A. 12.53/8, k. 11-12.***Nr 902**

1. [p]

Pos[elstwo] Waszyngton, 15 VIII,
otrzymano 16 VIII
B[olesław] B[iega]

Wyjeżdżam dzisiaj statkiem „Paris”. Bardzo proszę nie czynić żadnych kroków do mego powrotu w związku z depeszą Ministra Skarbu co do kredytu na skupowanie wyplat na Polskę.
– Poklewski

Gliwic¹³⁷*IPMS, A. 12.53/8, k. 12.***Nr 903**

114. [w]

18 VIII

M.S.Z.

Repero 112. Dla Ministra Skarbu.

Dziś ofiarowano z Gdańska na tutejszej giełdzie 100 000 złotych pol[skich] po 27.25, które kupił Overseas Bank ze względu na naszą poprzednią rozmowę. Później jednak przysły 3 nowe oferty do miliona złotych włącznie, które nie znalazły kupca i obniżyły kurs. Proszę [o] instrukcje.

¹³⁷ Hipolit Gliwic (1878–1943), inż. górnik, działacz gospodarczy, ekonomista; 1909–1917: doc. w Instytucie Górniczym w Petersburgu/Piotrogradzie; 1919–1925: radca handlowy i finansowy, a następnie pierwszy radca wreszcie *chargé d'affaires* Poselstwa RP w Waszyngtonie, a nadto kilkakrotny delegat rządu RP na Zgromadzenia LN i konferencje międzynarodowe; 1925–1926: dyrektor Departamentu Handlu w Ministerstwie Przemysłu i Handlu; zob. Z. Landau, „Gliwic Hipolit” [w:] „Encyklopedia historii drugiej Rzeczypospolitej”, Warszawa 1999, s. 104.

Jurjewicz

*IPMS, A. 12.53/8, k. 12.***Nr 904**

2. [p]

Pos[elstwo] Waszyngton, 19 VIII,
otrzymano 20 VIII
B[olesław] B[iega]

Dla Poklewskiego.

Przyjazd Młynarskiego¹³⁸ powinien być trzymany dla przyczyn, które sam objaśni w kompletnej tajemnicy, szczególnie przed Normanem.

Gliwic

*IPMS, A. 12.53/8, k. 12-13.***Nr 905**

144. [p]

M.S.Z., 20 VIII,
otrzymano rano
B[olesław] B[iega]

W związku z instrukcją z 6 b[ieżącego] m[iesiąca] P III.21892 proszę podać poufnie do wiadomości tamtejszemu rządowi treść dodatkowego memoriału polskiej mniejszości na Litwie, wskazując że z chwilą jednoczesnego wystąpienia Żydów sprawa nabrała znaczenia

¹³⁸ Feliks Młynarski (1884–1972), działacz polityczny, ekonomista; 13 IV–1 IX 1923: wicedyrektor Departamentu Kredytowego w Ministerstwie Skarbu, stał się wówczas jednym z najbliższych współpracowników W. Grabskiego IX 1923–I 1924: członek zarządu w jednym z banków prywatnych; I–16 VIII 1924: dyrektor Departamentu Obrotu Pieniężnego w Ministerstwie Skarbu; 19 IX 1924–IX 1930: wiceprezes Banku Polskiego; VIII 1925: uzyskał w Federal Reserve Bank kredyt dla Banku Polskiego; X 1925–III 1927: podróż po zachodnich ośrodkach finansowych w celu uzyskania dla Polski pożyczki stabilizującej walutę; zob. Z. Landau, „Młynarski Feliks” [w:] PSB, t. XXI, z. 3 (90), red. E. Rostworowski, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk 1976, s. 443–446.

zasadniczego. Proszę starać się uzyskać od tamtejszego rządu instrukcję dla delegata na Radę w myśl naszych dezyderatów. Memoriał wysłany pocztą.

Łukasiewicz

IPMS, A. 12.53/8, k. 13.

Nr 906

145. [p]

21 VIII,
otrzymano 22 VIII

Sekretowana. – Komunikuję do poufnej wiadomości w związku z pertraktacjami z Overseas Bank, że Bank Verein¹³⁹ w Zurychu udzielił Ministerstwu Skarbu pożyczki 20 milionów franków do 31 grudnia bieżącego roku. Gwarancja 15% w walucie obcej lub złocie. Proszę zakomunikować Adamskiemu, który będzie ewentualnie pertraktował na analogicznych warunkach z Overseas Bank. – Minister Skarbu

Poexterne

IPMS, A. 12.53/8, k. 13.

Nr 907

1. [w]

22 VIII,
wysłano 2 po południu
Bolesław Biega

Poselstwo Waszyngton

Proszę telegraficzne informacje jak ostatecznie załatwiony kredyt 10 milionów dolarów. –

¹³⁹ Prawdopodobnie mowa w tym kontekście o Kader Verein Zürich BKV.

Poklewski
Skirmunt

IPMS, A. 12.53/8, k. 14.

Nr 908

3. [p]

Pos[elstwo] Waszyngton, 22 VIII,
otrzymano 23 VIII rano
B[olesław] B[iega]

Receptus 1.

Dla radcy handlowego¹⁴⁰. Sprawa załatwiona, czekamy ratyfikacji Rady Banku Polskiego.
Młynarski wyjechał dziś do Londynu na Majestic.

Gliwic

IPMS, A. 12.53/8, k. 14.

Nr 909

115. [w]

24 VIII,
wysłano 11 rano
B[olesław] B[iega]

M.S.Z.

Proszę [o] telegraficzną wiadomość czy prezes Banku Pol[skiego] Karpiński¹⁴¹ przyjeżdża do Londynu, kiedy i na jak długo.

¹⁴⁰ Wspomniany już wcześniej Kozieł-Poklewski.

¹⁴¹ Stanisław Karpiński (1870–1943), bankowiec; XI 1922–III 1924: senator z listy Związku Ludowo-Narodowego; I–III 1924: przewodniczący Komitetu Organizacyjnego Banku Polskiego; 29 III 1924–III 1929: prezes Banku Polskiego, zdecydowany przeciwnik dopuszczenia do tej instytucji kapitału obcego, oponował również przeciwko uzależnieniu jej od stanowiska rządu; Z. Landau, „Karpiński Stanisław” [w:] PSB, t. XII, z. 1, red. E. Rostworowski, Wrocław–Warszawa–Kraków 1966–1967, s. 111-113.

Skirmunt

*IPMS, A. 12.53/8, k. 14.***Nr 910**

116. [w]

24 VIII,
wysłano 11.30 rano
B[olesław] B[iega]

M.S.Z.

Dla Ministra Skarbu.

Wobec dojścia do skutku interesu w Londynie Zurychu i podobno w Waszyngtonie, a także wobec nieznacności kredytu proponowanego przez Overseas Bank, sędzę że nie warto o kredyt ten zawierać umowy, ale proszę o wskazówkę. Proszę także o szczegóły układu waszyngtońskiego.

Wobec oczekiwanego przyjazdu do Londynu prezesa Karpińskiego proszę dla uniknięcia możliwego nieskoordynowania postępowania poinformować mnie czy akcja interwencyjna prowadzona będzie przez Min[isterstwo] Skarbu czy przez Bank Polski. – Adamski

Polmission

*IPMS, A. 12.53/8, k. 14-15.***Nr 911**

117. [w]

24 VIII,
wysłano 7 wieczór
B[olesław] B[iega]

M.S.Z.

Refero 116.

Dla Ministra Skarbu.

Overseas Bank byłby skłonny iść do 250 tysięcy funt[ów] przy zabezpieczeniu podobnym jak w Szwajcarii. – Adamski

Polmission

IPMS, A. 12.53/8, k. 15.

Nr 912

146. [p]

M.S.Z., 24 VIII

Dla Adamskiego – Sekretowano.

W odpowiedzi na telegram in claris z 23 sierpnia: Młynarski zawarł umowę z Federal¹⁴² na kredyt 10 milionów dolarów pod zastaw złota złożonego w Banku angielskim. Rada Banku aprobowala umowę. – Woytkiewicz zawarł umowę interwencyjną z Suisse Bankiem na warunkach następujących: kredyt do 31 grudnia zabezpieczony wysokości 15% dolarami. Całkowity koszt około 9% rocznie. Proszę zatelegrafować czy ^a(... ..)^a z Overseas Bank. –

Minister Skarbu

Poexterne

IPMS, A. 12.53/8, k. 15.

Nr 913

188. [p]

M.S.Z., 24 VIII,
otrzym[any] 5 VIII rano
B[olesław] B[iega]

Rząd litewski odpowiedział na naszą notę w sposób niezadawalniający zwiężając konferencję jedynie do spławu drzewa wbrew nieoficjalnym dotychczasowym rozmowom i wbrew duchowi konwencji kłajpedzkiej. Rząd Polski mimo to godzi się na wysłanie delegacji do Kopenhagi,

¹⁴² Mowa o Federal Reserve Bank.

pragnąc wykazać daleko idącą dobrą wolę oraz licząc na przekonanie delegatów litewskich o słuszności swych postulatów. Równoczesne jedynie bowiem otwarcie Niemna dla żeglugi i spławu oraz komunikacji kolejowej bezpośredniej może zabezpieczyć utrzymanie ruchu pocztowego oraz towarowego i przewóz drzewa zimą, gdy Niemen do spławu się nie nadaje. Również konieczna jest możliwość przyjazdu na Litwę obywateli polskich, którzy tam musieliby mieć zapewnioną polską opiekę konsularną. W tym duchu zostało poinformowane poselstwo angielskie. Proszę informując o powyższem F.O. starać się uzyskać wysłanie instrukcji dla ambasadora angielskiego w Paryżu, by z okazji wymiany dokumentów ratyfikacyjnych konwencji kłajpedzkiej były sformułowane *recommandations* w formie kategorycznej domagające się wykonania całego aneksu III, zatem podjęcia komunikacji kolejowej między Polską i Litwą oraz w ogóle podjęcia stosunków z Polską w myśl noty Rady Ambasadorów z 2 lipca i 10 grudnia 1924.

Skrzyński

IPMS, A. 12.53/8, k. 16-17.

Nr 914

147. [p]

M.S.Z., 25 VIII,
otrzymano 26 VIII
B[olesław] B[iega]

Konferencja na prośbę Sidzikauskasa przełożona na 31 b[ieżącego] m[iesiąca].

Bader

IPMS, A. 12.53/8, k. 17.

Nr 915

148. [p]

M.S.Z., 25 VIII,
otrzymano 26 VIII
B[olesław] B[iega]

Receptus 115.

Z powodu obecnej sytuacji i nieobecności wiceprezesa Młynarskiego prezes Karpiński nie może udać się do Londynu, o czym już powiadomił Normana. Młynarski w drodze powrotnej z Ameryki zatrzyma się w Londynie i odwiedzi Normana.

Bader

IPMS, A. 12.53/8, k. 17.

Nr 916

118. [w]

26 VIII

M.S.Z.

Receptus 188.

Interwencja odpowiadająca życzeniom Pana Ministra została przeze mnie wykonana już w początku lipca o czym zawiadomiłem telegramem szyfrowym N° 108. Obecnie poinformowano mnie o wymianie telegramów między F.O. a Ambasadą angielską w Paryżu, z których wynika że Ambasador miał pożądaną instrukcję.

Skirmunt

IPMS, A. 12.53/8, k. 17-18.

Nr 917

119. [w]

25 VIII

M.S.Z.

Chamberlain będzie w Genewie 2 września, gdzie zostanie co najmniej do 12.

Skirmunt

IPMS, A. 12.53/8, k. 18.

Nr 918

120. [w]

27 VIII,
5 po p[ołudniu]
B[olesław] B[iega]

M.S.Z.

Refero 117. Dla Ministra Skarbu.

Overseas Bank zgadza się kredytować na 3 miesiące £ 250 000 celem kupna złotych wedle ustalanego okresowo z Rządem kursu. W razie wyczerpania powyższego kredytu rząd zobowiązuje się dostarczyć odpowiednie sumy na dalsze prowadzenie akcji interwencyjnej. Zakupione złote składane na rachunek Overseas winny być oprocentowane 8% rocznie. Sumy znajdujące się na rachunku Overseas po trzech miesiącach winny być wykupione przez rząd według dzisiejszego oficjalnego kursu Banku Polsk[iego] bez prowizji, albo rząd płaci 2% rocznie od sumy wydanych funtów i wykupuje złote po cenach faktycznie przez Overseas zapłaconych. Overseas jest gotów dyskutować też i inny sposób regulacji wysunięty przez Rząd. Proszę teleg[raficznie o] instrukcję. – Adamski

Skirmunt

*IPMS, A. 12.53/8, k. 18-19.***Nr 919**

149. [p]

M.S.Z., 27 VIII,
otrzymano 28 VIII rano
B[olesław] B[iega]

Zawarcie umowy z Overseas Bank konieczne. W sobotę wyjeżdża do Londynu w tej sprawie Woytkiewicz. Karpiński do Londynu nie wyjeżdża, natomiast będzie w Londynie niebawem Młynarski. Mimo zawarcia umów interwencyjnych przez rząd akcją interwencyjną dyryguje Bank Polski. Minist[er] prosi o zakomunikowanie treści Adamskiemu. – Minister Skarbu

Polexterne

IPMS, A. 12.53/8, k. 19.

Nr 920

150. [p]

M.S.Z., 27 VIII,
otrzymano 28 VIII rano
B[olesław] B[iega]

Do poufnej wiadomości: Uzyskane w Szwajcarii i Ameryce kredyty interwencyjne wzmogły zakup złotych pol[skich] na giełdach zagranicznych, głównie w Zurychu, Berlinie i Wiedniu, powodując wzrost kursu złotego. Dzięki temu jest znaczny dopływ dewiz i tendencja zniżkowa dla walut. Bank Polski wykorzystał moment, by zarzucić krępujący kurs urzędowy dolarów na parytet i przeszedł dziś do notowania giełdowego, które odpowiada zagranicz[ny]m kursom. Krok ten przywróci Bankowi możliwość czynnego udziału w regulowaniu rynku dewizowego, co dotychczas było utrudnione ponieważ kurs oficjalny wykluczało możliwość skupowania i powodował duże straty przy oddawaniu dewiz w większej ilości. Polityka rządu dążyć będzie do podnoszenia kursu złot[ego] pol[skiego] i możliwie rychły powrót do parytetu.

Bader

IPMS, A. 12.53/8, k. 19-20.

Nr 921

4. [p]

Pos[elstwo] Waszyngton, 27 VIII,
otrzymano 28 VIII
B[olesław] B[iega]

Z rozmów z zastępcą Melona¹⁴³ podsekr[etarzem] stanu Skarbu Winston[em]¹⁴⁴ wnoszę, że sprawa kredytu wielkiego w Federal na modłę angielskiego leży wyłącznie w kompetencji

¹⁴³ Andrew William Mellon (1855–1937), amerykański bankier, biznesmen, przemysłowiec, filantrop i kolekcjoner, związany z Partią Republikańską; 4 III 1921–12 II 1932: sekretarz skarbu USA.

¹⁴⁴ Garrard B. Winston (1882–1955), amerykański prawnik; 1923–1927: podsekretnarz skarbu.

Stronga¹⁴⁵. Melon jako Prezes Federal Reserve Board zastosowałby ewentualnie swe veto tylko do państwa, które swych zobowiązań w stosunku do Stanów Zjednoczonych nie uregulowało.

Przyjeżdża tu prezes Banku Rzeszy Niem[ieckiej] Schacht¹⁴⁶ widocznie celem uzyskania podobnych kredytów.

Gliwic

IPMS, A. 12.53/8, k. 20-21.

Nr 922

15. [p]

M.S.Z., 28 VIII,
otrzymano 29 VIII
B[olesław] B[iega]

Receptus 120.

W sobotę wyjeżdża Woytkiewicz i przywiezie instrukcje co do kredytu Overseas Bank. Proszę zawiadomić Adamskiego. – Minister Skarbu

Poexterne

IPMS, A. 12.53/8, k. 21.

Nr 923

121. [w]

29 VIII,
wysłano 3 po p[ołudniu]
B[olesław] B[iega]

M.S.Z.

¹⁴⁵ Benjamin Strong Jr. (1872–1928), bankier amerykański; 5 X 1914–16 X 1928: pierwszy prezes nowojorskiego Oddziału Banku Rezerwy Federalnej (Federal Reserve Bank of New York).

¹⁴⁶ Hjalmar Horace Greeley Schacht (1877–1970), niemiecki ekonomista i polityk liberalny; 1923–7 III 1930: prezes Reichbanku.

Dziś przyjeżdża ekspert prawnik niemiecki Gaus¹⁴⁷, z którym w sposób wstępny przedyskutują prawnicy angielski, franc[uski] i belgijski projekt paktu reńskiego. Projekty traktatów arbitrażowych jakoby nie będą dyskutowane.

Co do spotkania ministrów Spraw Zagr[anicznych] ze Stresemanem, to żadnych decyzji w tym względzie nie ma, choć prawdopodobnie odbędzie się ona w połowie września w Szwajcarii lub ewentualnie we Włoszech z możliwym osobistym udziałem Mussoliniego.

Skirmunt

IPMS, A. 12.53/8, k. 21.

Nr 924

122. [w]

1 X,

4 po p[ołudniu]

B[olesław] B[iega]

M.S.Z.

Dla Ministra Skarbu.

Wczoraj odbyłem przeszło dwugodzinną rozmowę z Normanem i Strongiem, po której Norman zaprosił mnie do swego prywatnego mieszkania na obiad wraz ze Strongiem, gdzie konferowałem z nimi do 11 wieczór. Dziś po południu dalszy ciąg¹⁴⁸. Charakter rozmowy wywiadowczo-informacyjny. Stanowisko Normana pomimo ogromnej ilości czasu, którą poświęca na rozmowy, jego grzeczności i kurtuazji, budzi dotychczas wątpliwości. –

Młynarski.

Skirmunt

IPMS, A. 12.53/8, k. 22.

¹⁴⁷ Friedrich Wilhelm Otto Gaus (1881–1955), niemiecki prawnik, urzędnik państwowy i dyplomata; od 1923: kierownik Referatu Prawa Międzynarodowego w AA.

¹⁴⁸ W tej sprawie zob. B.W. Wind, op. cit., s. 119.

Nr 925

123. [w]

2 IX,

wysłano 2 IX po p[ołudniu]

B[olesław] B[iega]

M.S.Z.

Dla Ministra Skarbu.

Skutkiem trzydniowych rozmów stanowisko Normana przychylniejsze. Zgadza się ze Strongiem, iż byłoby najwygodniejszą formą dla obu stron okazanie pomocy złotemu gdyby Dillon¹⁴⁹ przy cichem poparciu Federal Reserve zorganizował konsorcjum bankowe celem udzielenia kredytu Skarbowi z zastrzeżeniem używania go wyłącznie dla stabilizacji na zasadach analogicznych jak kredyt Morgana¹⁵⁰ dla Skarbu angielskiego¹⁵¹. Atmosfera rozmów ze Strongiem bardzo przychylna, z Normanem znacznie się poprawiła. Ostateczne rozmowy piątek, wyjeżdżam sobotę. – Młynarski.

Skirmunt

*IPMS, A. 12.53/8, k. 22-23.***Nr 926**

124. [w]

5 IX,

wysłano 11 rano

B[olesław] B[iega]

M.S.Z.

Dowiaduję się, że eksperci dotykali się kwestii wschodnich traktatów arbitrażowych, skonstatowali różnicę poglądów, a także charakter bardziej polityczny niż prawny kwestii i

¹⁴⁹ Clarence Dillon (1882–1979), amerykański bankier inwestycyjny.

¹⁵⁰ John Pierpont Morgan Jr. (1867–1943), amerykański bankier i finansista; od 1913: prezes holdingu finansowego J.P. Morgan and Company.

¹⁵¹ W latach 20. XX w. stworzona przez Morgana – Morgan Guarany stała się jedną z głównych w skali świata instytucji finansowych wspierających Niemcy i inne kraje Europy, rozpięła ona wówczas pożyczkę \$10 mld, przeznaczoną na powojenną odbudowę Europy.

dlatego pozostawili ją bez dalszego opracowania do decyzji Konferencji Ministrów Spraw Zagranicznych.

Ekspert włoski ma jakoby sobie polecone pilnować jasnego postawienia w pakcie zasady nienaruszalności istniejących traktatów.

Skirmunt

IPMS, A. 12.53/8, k. 23.

Nr 927

125. [?]

5 IX,

11 rano

B[olesław] B[iega]

Telegr[am] szyfr[owy] N° 124 czytać zmiennikiem Teheran, słownikiem 42.

Polmission

IPMS, A. 12.53/8, k. 23.

Nr 928

152. [p]

M.S.Z., 4 IX,

otrzymano 5 IX rano

B[olesław] B[iega]

W sprawie Targów Gdańskich należy stosować Okólnik K I 9591 z 5 września zeszłego roku za wyjątkiem 4 zdania.

Bader

IPMS, A. 12.53/8, k. 24.

Nr 929

153. [p]

M.S.Z., 5 IX,
otrzymano 6 IX po południu]
E[dward] R[aczyński]

Dla informacji.

Donoszę że w dalszym ciągu biernego bilansu handlowego Rząd zamierza już w przyszłym tygodniu:

1-mo zastosować system reglementacji dla szeregu artykułów o charakterze luksusowym, jak n[a] p[rzykład] ryby, kawior, winogrona, pomarańcze, sery, obuwie, lekarstwa, jedwabie, fulary, koronki, galanterie itd.;

2-ndo podwyższenie stawki celnej na pewne artykuły, których dowóz przekracza ostatnio przeciętną normę statystycznie stwierdzonego zapotrzebowania. Bliższe szczegóły będą zakomunikowane po ustaleniu obu list w dniach najbliższych.

Nowe te zmiany podstaw naszej dotychczasowej polityki handlowej wymagają ze strony dyplomatycznej starannego przygotowania. Jesteśmy zmuszeni przez niekorzystny zwrot w bilansie oprzeć stosunek do każdego państwa na równowadze. Zarządzenia nowe mają stworzyć nowe podstawy do kompensacji wzajemnej bilansu. Można zapewnić, że na tym gruncie licencje wwozowe będą udzielane w sposób najbardziej liberalny i że kontyngenty nie będą niższe od przeciętnej dotychczasowej.

Bader

IPMS, A. 12.53/8, k. 24-25.

Nr 930

154. [p]

M.S.Z., okólnik, 5 IX,
otrzymano 7 IX
E[dward] R[aczyński]

Na ponowną propozycję zaniechania wydalania optantów daliśmy odmowną odpowiedź wobec czego oczekiwać należy wznowienia niemieckiej akcji propagandowej. Ostentacyjny opór

niektórych optantów zmusza nas obecnie, zwłaszcza na Pomorzu do przystąpienia w nielicznych wypadkach do wysiedlenia przymusowego tych, którzy prowokują i podburzają innych. – Proszę zatem, nie czekając na ataki niemieckie oględnie wznowić akcję, nawiązując do oświadczenia premiera z 28 sierpnia, którego tekst (P II 3409) należy zamieścić w tamtejszej prasie. Proszę podkreślić szczególnie:

1-mo: w przededniu może wielkich rokowań o arbitraż Niemcy kwestionują i piętnują jako gwałt prawa nabyte z prawidłowego wykonania arbitrażu międzynarodowego;

2-ndo: Polska chętnie przyjmuje powrót swoich optantów. Przeciwnie Niemcy uważają powrót ziomek w swoje granice za krzywdę czem dowodzą niezbitcie czysto politycznego charakteru placówki niemczyzny na Pomorzu;

3-rtio: Pozostanie optantów w Polsce pod naciskiem Rządu Niemieckiego stwarzałoby dla nich status uprzywilejowany w stosunku do innych obywateli niemieckich, w skutek czego stworzyłoby się jeszcze większe płaszczyzny tarcia.

Nic nie przeszkodzi natomiast poszczególnym optantom powrócić później do Polski jako zwykłym obywatelom niemieckim na podstawie umowy handlowej lub innego podobnego tytułu.

Bader

IPMS, A. 12.53/8, k. 25-27.

Nr 931

2. [w]

9 IX

wysl[ana] wieczór

Po wyczerpujących rozmowach ze Strongiem i Normanem Młynarski ustalił, iż z końcem października będzie w Ameryce gdzie Strong obiecał poparcie. Obecnie ustalona koncepcja iż Dillon ma utworzyć grupę, która przy cichym poparciu Federal Reserve Bank otworzy kredyt Bankowi Polskiemu na zasadach kredytu Morgana dla Banku Angielskiego. M[łynarski] wyjechał przedłożyć sprawę Premierowi. – Poklewski.

Polmission

IPMS, A. 12.53/8, k. 27.

Nr 932

155. [p]

M.S.Z., 7 IX,
otrzymano 9 IX rano
E[dward] R[aczyński]

Pomimo otrzymanej wskazówki proszę powtórzyć telegram 124.

Polexterne

– Załatwiony

B[olesław] B[iega]

IPMS, A. 12.53/8, k. 28.

Nr 933

156. [p]

M.S.Z., 7 IX

Saint Blancat powołując się na obietnicę Pańską w przedmiocie 1/2% prowizji od transakcji z Schweizer Bank Verein¹⁵² (i) oświadczenie Pana o zgodzie Premiera w tym względzie żąda 100 tysięcy franków szwajc[arskich] załączając rzekomy odpis listu pańskiego do niego w tej sprawie datowanego Zürich 21 sierpnia. Ze względu na to, że Ministrowi Grabskiemu sprawa nieznana prosimy telegrafować niezwłocznie wyjaśnienie. – Ministerstwo Skarbu

Polexterne

IPMS, A. 12.53/8, k. 28.

¹⁵² Najpierw – w roku 1854 – powstało w Bazylei Bankverein, które w 1872 r. przemianowano oficjalnie na Basler Bankverein; następnie w 1895 r. połączyło się ono z Zürcher Bankverein, a w rok potem nabyło ono dwa inne podmioty bankowe: Basler Depositenbank and Schweizerische Unionbank, już po przejściu pierwszego z nich zmieniło ono nazwę na Schweizerischer Bankverein (SBV), (franc. Société de Banque Suisse – SBS), stając się rychło potężną, zintegrowaną grupą zajmującą się usługami finansowymi z siedzibą w Bazylei.

Nr 934

157. [p]

M.S.Z., 8 IX,
otrzym[ano] 9 IX

Dziś przekazaliśmy telegr[aficznie] £. 2000 na cel wiadomy.

Bertoni¹⁵³*IPMS, A. 12.53/8, k. 28.***Nr 935**

158. [p]

M.S.Z., 8 IX,
otrzym[ano] 9 IX
B[olesław] B[iega]

Receptus ^a(...)^a z Rzymu. Upoważniamy wypłacić arcybiskupowi Cieplakowi dolarów 500, które zwrócimy najbliższym kurierem.

Bertoni¹⁵⁴*IPMS, A. 12.53/8, k. 28.***Nr 936**

126. [w]

11 IX

M.S.Z.

Dla Ministra Skarbu.

Adamski donosi: Gdańsk oferuje ponownie złote polskie. Overseas Bank prosi [o] przyspieszenie instrukcji od Banku Polskiego.

¹⁵³ Cały tekst powyższej depeszy obwiedziono odręcznie ramką.

¹⁵⁴ Cały tekst powyższej depeszy obwiedziono odręcznie ramką.

Polmission

*IPMS, A. 12.53/8, k. 29.***Nr 937**

159. [p]

M.S.Z., 12 IX

B[olesław] B[iega]

W najbliższym czasie Girtler, dyrektor firmy przewozowej Schenker przywiezie do Londynu znaczną przesyłkę wartościową Banku Polskiego. Proszę polecić konsulowi spotkać w porcie londyńskim oraz zapewnić konwój policji. Data przyjazdu, nazwa statku – poda dyrektor G[irtler] z Hamburga.

Bertoni

*IPMS, A. 12.53/8, k. 29.***Nr 938**

160. [p]

M.S.Z., 22 IX

Dzisiaj czechosłowacki chargé d'affaires¹⁵⁵ przedstawił mi tekst oświadczenia Benesa przesłanego Stresemannowi 19 b[ieżącego] m[iesiąca]. Wbrew wiadomościom lansowanym w prasie niemieckiej nie jest przewidziany ze strony naszej krok podobny. – Nie ma tytułu do składania odpowiedzi na niemiecki aide-mémoire z 9 lutego, który nie był pod naszym adresem skierowany. Gotowość rokowania co do paktu arbitrażowego oświadczyłem w swoim czasie Briandowi i Chamberlainowi, uzasadniłem rzeczowo potrzebę i otrzymałem dostateczne zapewnienie co do współdziałania Polski w rokowaniach Ministrów Spraw Zagranicznych. Udział mój w tych naradach da niewątpliwie sposobność do zetknięcia się ze Stresemannem i rokowań w przedmiocie traktatu arbitrażowego.

¹⁵⁵ Chodzi zapewne o Roberta Fliedera (1883-1957) czechosłowackiego dyplomate; 9 IX 1924–21 III 1927; posła czechosłowackiego w Warszawie, Tallinie i Rydze. [oprac. JŁ]

Skrzyński*IPMS, A. 12.53/8, k. 29-30.***Nr 939**

127. [w]

23 IX

M.S.Z.

Objęcie przez moratorium udzielone zachwianym bankom także i sum zainkasowanych przez nie w Polsce na zlecenie i rachunek firm tutejszych wywołuje w City jak najgorsze wrażenie. Zapewnienie odmiennego traktowania nowych wpływów City uważa za niepoważne. Dzisiejszy ostry artykuł w „Times” jest zapowiedzią niepożądanych ataków prasy. – Dla obrony naszego kredytu konieczne autorytatywne wyjaśnienie z naszej strony, że usprawiedliwione interesy angielskie znajdują poszanowanie i opiekę Rządu. Proszę o wzięcie powyższego pod rozwagę oraz telegraficzną instrukcję.

Jurjewicz

*IPMS, A. 12.53/8, k. 30-31.***Nr 940**

161. [p]

M.S.Z., 24 IX,

otrzymano 25 IX

B[olesław] B[iega]

W związku z demonstracjami w Gdańsku z dnia 23 września proszę o podkreślenie, że powyższe demonstracje nie dowodzą bynajmniej naprężenia stosunków polsko-gdańskich, które wykazują poprawę, lecz były wyłącznie skierowane przeciw autorytatowi Ligi Narodów.

Bader

IPMS, A. 12.53/8, k. 31.

Nr 941

162. [p]

M.S.Z., 26 IX,

otrzymano 28 IX

B[olesław] B[iega]

Propaganda niemiecka przedstawia przyjazd Cziczera do Warszawy, który nastąpi 27 b[ieżącego] m[iesiąca]¹⁵⁶ jako wynik naszej inicjatywy i akt polityki antyangielskiej w związku ze sprawą paktów gwarancyjnych. Nie pomniejszając wagi wizyty Cziczera należy energicznie przeciwdziałać zwłaszcza w prasie franc[uskiej] i angielskiej, stwierdzając, że Cziczera zatrzymuje się w Warszawie z własnej inicjatywy i że wizyta stała się możliwą dzięki ogólnej w ostatnim roku pacyfikacji stosunków, której wyrazem jest podpisanie układu o zajęciach granicznych i rozwój stosunków ekonomicznych. Inicjatywa ta znajduje wytłumaczenie w jego niedawnych oświadczeniach oceniających Polskę jako państwo od stosunku, z którym zależy bezpieczeństwo Rosji, podobną ocenę daje prasa sowiecka i działacze jak Trocki. Proszę inspirować następującą interpretację wizyty: – Dla pomyślnego zakończenia rozmów o paktach gwarancyjnych konieczne jest wzmocnienie atmosfery pokojowej od strony Rosji. Każda możliwość konfliktu polsko–rosyjskiego wzmacnia sytuację nacjonalistów niemieckich podnosząc wartość współpracy z Rosją i utrudniając oderwanie Niemiec od Rosji. Każde odprężenie pomiędzy Warszawą a Moskwą osłabia wartość współpracy niemiecko–rosyjskiej, gdyż jej istotnym koniecznym celem jest opanowanie Polski. Dążąc do odprężenia z Moskwą oddajemy wielką usługę sprawie paktów gwarancyjnych, stwarzamy warunek konieczny do skłonienia Niemiec do porozumienia. Wobec naszych stosunków z Państwami Bałt[yczkimi] i Rumunią odprężenie pomiędzy Warszawą a Moskwą jest równoznaczne ze wzmocnieniem sytuacji pokojowej na wszystkich europejskich granicach. Wizyta Cziczera zadaje kłam propagandzie o białym terrorze w Polsce.

Pogłoski o pośrednictwie naszym między Paryżem a Moskwą bezpodstawne.

Skrzyński

IPMS, A. 12.53/8, k. 31-33.

¹⁵⁶ Wizyta miała miejsce w dniach od 27 do 29 września 1925 r.; Rosjanin sugerował zawarcie dwustronnego paktu o nieagresji, natomiast kontrproponycja strony polskiej obejmowała system paktów pomiędzy Polską republikami bałtyckimi, Rumunią i ZSRR, na co na Kremlu – przynajmniej na razie – nie chciano przystać; szczególnie zob. M. Leczyk, „Polityka II Rzeczypospolitej wobec ZSRR w latach 1925–1934. Studium z historii dyplomacji”, Warszawa 1976, s. 60-64.

Nr 942

128. [w]

29 IX

M.S.Z.

Receptus P III 22262.

Instrukcję wykonałem w rozmowie z podsek[retarzem] stanu Gregorym, który jednak przypuszcza że Chamberlain nie zechce więcej w tej sprawie interweniować. Gregory mówił mi, że Ch[amberlain] poruszył sprawę w tym sensie osobiście z Panem Ministrem w Genewie.

Jurjewicz

*IPMS, A. 12.53/8, k. 33.***Nr 943**

163. [p]

M.S.Z., 29 IX

W związku z zgłoszeniami co do naszego stanowiska, które wzbudził precedens *démarche* Benesza w Berlinie, nasz Chargé d' Affaires w Paryżu¹⁵⁷ złożył w imieniu Pana Ministra 30 b[ieżącego] m[iesiąca] Berthelotowi obszernie uzasadnienie niemożliwości uczynienia przez nas analogicznego kroku, które streszczam do wiadomości Pana Posła:

^{a(...)}^a chcąc ^{a(...)}^a z naszej strony trudności dotychczasowych rokowań i mając pełne zaufanie do akcji Rządu francuskiego zachowaliśmy ^{a(...)}^a jaskrawą rezerwę i egzekutywę nie uczestniczyliśmy nawet w rokowaniach dotyczących projektu Traktatu Arbitrażowego polsko–niemieckiego. Zmiana tego stanowiska dzisiaj nie spowodowałaby pożądanego odprężenia w naszych stosunkach z Niemcami, ale by je utrudniła przez tendencyjną akcję prasową niemiecką. Niemcy chcą za wszelką cenę uniknąć równoczesnych rokowań zachodnich i wschodnich i (odnoszą się) niewątpliwie ze złą wolą do naszej obecności w Locarno, która zależność będzie tylko od jasnego i stanowczego stanowiska Francji i Anglii. Toteż za najwłaściwszą drogę wyjścia uważałbym obecnie wystąpienie Brianda wobec Stressemanna z propozycją odbycia z nim spotkania i podkreślenie, że propozycja ta nie tylko odpowiada

¹⁵⁷ Anatol Mühlstein (1889–1929), polski dyplomata i pisarz; 1925–1927: radca Ambasady RP w Paryżu. [oprac. JŁ]

stanowczemu życzeniu rządu francuskiego, ale postawiona jest również w imieniu Rządu Polskiego, który pragnie dalszej^a(...)^a w stosunku do rokowań z Rządem Niemieckim.

Otrzymują: Londyn, Rzym, Berlin, Bruksela, Praga, Genewa.

Bader

IPMS, A. 12.53/8, k. 34-35.

Nr 944

164. [p]

M.S.Z., 29 IX

Rezultaty pobytu Cziczeryna proszę interpretować w rozmowach i prasie jak następuje: Wymiana zdań zarówno o stos[unkach] polsko–rosyjskich jak najszerszych problemach politycznych pozwoliła zrobić znaczny krok naprzód w kierunku ustalenia dobrych stosunków pokojowych i stworzyła nastrój, w którym z widokami większego niż dotychczas powodzenia będzie można pracować nad rozwojem stosunków ekonomicznych i realizacją traktatu ryskiego. Wzajemne, publiczne oficjalne przemówienia kładą kres pomawianiom Polski o imperializm i wojownicze zamiary wobec Rosji i zadają kłam rzekomym dążeniom Rosji do zmian granicy ryskiej i grożącym stąd Polsce niebezpieczeństwom. Oświadczenie „Cz[iczerina]”, że ma pewność głębokiej pokojowości polityki polskiej jest szczególnie ważne. Wzajemne stwierdzenie woli pracowania nie przeciwko komukolwiek lecz dla wspólnego celu jest zdecydowanym ustaleniem zakresu możliwości ewentualnego dalszego porozumienia się. Zamanifestowanie tak wybitne ze strony „Cz[iczerina]” odprężenia, zostało osiągnięte bez jakiegokolwiek z naszej strony zmiany stanowiska w sprawach politycznych bezpośrednio nas i Rosji interesujących.

Skrzyński

IPMS, A. 12.53/8, k. 35-37.

Nr 945

129. [w]

1 X,

wysłano 5 po p[ołudniu]
B[olesław] B[iega]

M.S.Z.

Refero 127.

Proszę o przyspieszenie odpowiedzi której oczekujemy od tygodnia.

Jurjewicz

IPMS, A. 12.53/8, k. 37.

Nr 946

165. [p]

M.S.Z., 1 X,
otrzymano 2 X rano

Proszę zawiadomić Konsulat: Można udzielić wize Abrahamowi Ulicki; pobyt tydzień; jeżeli nie identyczny z notorycznym: P.P.I.8-IIP.565. – Malhome¹⁵⁸.

Poexterne

IPMS, A. 12.53/8, k. 37.

Nr 947

166. [p]

M.S.Z., 2 X,
otrzymano 3 X rano

Proszę poufnie za pośrednictwem konsulatu zbadać czy i kiedy przekazane zostało 50 tysięcy dolarów przez N[athan] Naftala¹⁵⁹ juniora na nazwisko Petrulisa do Westminster Bank¹⁶⁰.

¹⁵⁸ Właśc. Malhomme.

¹⁵⁹ Nathan Naftal (1889–1945), urodzony w Memel (Kłajpedzie) kupiec narodowości żydowskiej.

¹⁶⁰ Brytyjski bank detaliczny działający w Anglii i Walii od roku 1834; 1913: stworzył filię zagraniczną pod nazwą London County and Westminster Bank najpierw w Paryżu, następnie w kolejnych miastach francuskich, a potem rozszerzył swą działalność na inne miasta europejskie, w tym hiszpańskie, holenderskie i belgijskie; 1920:

Jednocześnie proszę [o] informacje, jakie zobowiązania posiada N. Naftal junior z Memla w Westminster Bank oraz u Price & Piers. D.

Proszę zatelegrafować Warszawa oraz Wasilewski¹⁶¹, delegacja polska Lugano, (który otrzyma szyfr 42 i tablicę łamową międzyplacówkową).

Bader

IPMS, A. 12.53/8, k. 37-38.

Nr 948

167. [p]

M.S.Z., 2 X,
otrzymano 3 X rano
E[dward] R[aczyński]

Proszę starać się poufnie sprawdzić czy Rząd angielski otrzymał od Brianda projekt procedury przy rokowaniach w Locarno. Jeśli możliwe proszę ewentualnie uzyskać treść projektu.

Bader

IPMS, A. 12.53/8, k. 38.

Nr 949

130. [w]

3 X,
wysłano 4 po p[ołudniu]
B[olesław] B[iega]

prowadzone tam operacje sprawiły, że przeobraził się on – w niezależny od macierzystego Westminster Banku – London County Westminster and Parrs Foreign Bank, który następnie w 1923 r. przyjął nazwę Westminster Foreign Bank.

¹⁶¹ Leon Wasilewski (1870–1936), działacz PPS, publicysta i dyplomata; 17 XI 1918–16 I 1919: minister spraw zagranicznych w gabinecie J. Moraczewskiego; 16 I–3 VII 1919: członek delegacji Naczelnika Państwa J. Piłsudskiego do KNP na Konferencji Pokojowej w Paryżu; 31 VII 1919–16 II 1920: mąż zaufania Naczelnika Państwa i zarazem pełnomocnik MSZ do spraw bałtyckich; w Wilnie i Kownie oraz uczestnik Konferencji Bałtyckiej w Helsingforsie; 16 II 1920–16 XII 1921: poseł RP w Tallinie; 1921: członek delegacji na polsko-sowieckie rokowania w Rydze; 15 III 1921–31 X 1924: przewodniczący delegacji polskiej do mieszanej polsko-sowieckiej komisji granicznej; od IX 1924: członek polsko-rumuńskiej komisji granicznej; od 1925: zatrudniony w komisji rzeczoznawców do spraw mniejszości narodowych województw wschodnich usytuowanej przy Radzie Ministrów RP; SBPSZ, t. II, s. 90-92.

M.S.Z.

Receptus 167. Ambasada francuska zakomunikowała F.O. jedynie treść ogólnikową projektu Briand'a podanego przed kilku dniami w identycznym brzmieniu posłom francuskim w Warszawie¹⁶² i Pradze¹⁶³ dla informacji rządów:

- 1). charakter nieformalny Konferencji;
- 2). przyjazd przedstawicieli Polski i Czech koło czwartku po nawiązaniu pierwszego kontaktu przez delegatów pięciu państw;
- 3). omówienie paktu na zasadzie raportu jurystów;
- 4). omówienie arbitraży zachodnich i wschodnich;
- 5). Stwierdzenie, że Warszawa i Praga o tem uwiadomione.

F.O. ze swej strony projektu procedury nie wysunęło i prawdopodobnie w ogóle go nie opracowywało¹⁶⁴.

IPMS, A. 12.53/8, k. 38-39.

Nr 950

168. [p]

M.S.Z., 5 X,
otrzymano 6 X rano
B[olesław] B[iega]

Receptus 129.

Szczegółowe objaśnienia odejdą kurierem. Artykuł „Times” wymierzony przeciw naszej bankowości oparty na zawieszeniu wypłat przez Bank dla Handlu i Przem[ysłu]¹⁶⁵ oraz Bank Zjednoczony Warszawski¹⁶⁶, których likwidacja zostanie może zażegnana dzięki interwencji wierzycieli. W ogólnej sytuacji bankowej dało się ostatnio zauważyć pewne odprężenie.

¹⁶² H.A. de Panafieu. [oprac. JŁ]

¹⁶³ Joseph Fernand Gaston Robert Couget (1866-1950), francuski dyplomata; 1920-1926 poseł nadzw. i pełnomocny w Pradze. [oprac. JŁ]

¹⁶⁴ Podpisu brak.

¹⁶⁵ Utworzony został w 1910 r. w wyniku reorganizacji jednego z Towarzystw Wzajemnego Kredytu; był bankiem o częściowym kapitale żydowskim; w 1923 r. zajmował on pierwsze miejsce w Polsce pod względem sumy bilansowej; w 1924 r. doszło do fuzji z Bankiem Kredytowym.

¹⁶⁶ Bank działający w Warszawie w pierwszej połowie lat 20. XX w.; zajmował się głównie operacjami zagranicznymi; 1925: kryzys finansowy poważnie nadszarpnął jego pozycję; 1926: zapadła uchwała o jego likwidacji.

Bader

*IPMS, A. 12.53/8, k. 39.***Nr 951**

169. [p]

M.S.Z., 5 X,
otrzymano 6 X rano
B[olesław] B[iega]

Wobec wzmianek, jakie pojawiły się w prasie o roli Good'a¹⁶⁷ w Polsce komunikuję poufnie, że rola ta polega jedynie na uzgodnieniu z Panem Premierem akcji propagandowo informacyjnej w związku z dalszym opracowaniem i wykonywaniem programu naszej polityki finansowej i gospodarczej w stosunku do zagranicy.

Bader

*IPMS, A. 12.53/8, k. 39-40.***Nr 952**

131. [w]

6 X,
wysłano po p[ołudniu]
B[olesław] B[iega]

M.S.Z., kopia Lugano [..]

Receptus 166.

W Westminster Bank Petrulis i Naftal nieznani.

Jurjewicz

IPMS, A. 12.53/8, k. 40.

¹⁶⁷ Być może chodzi tu o wspomnianego już wcześniej Sir Williama Goode'a.

Nr 953

170. [p]

M.S.Z., 7 X,
7 wieczór
B[olesław] B[iega]

Proszę powtórzyć tel. N. 131 ostatnie trzy wyrazy.

Poexterne

– załatwiono

B[olesław] B[iega]

IPMS, A. 12.53/8, k. 40.

Nr 954

132. [w]

6 X,
wysłano 6 wieczór
E[dward] R[aczyński]

M.S.Z.

Refero 127.

Banki i domy angielskie zaangażowane w Polsce domagają się energicznie od Rządu angielskiego oficjalnego wypowiedzenia się co do celowości dalszej pracy w Polsce. Podobne wypowiedzenie się w danych warunkach nie może być przychylnie. Na razie udaje się jeszcze je powstrzymać lecz niezbędne jest szczegółowe oświetlenie sytuacji i natychmiastowe autorytatywne zapewnienie Rządu Polskiego, ewentualnie za pośrednictwem Poselstwa, że Rząd polski udzielając pomocy bankom zapewni wierzycielom zagranicznym traktowanie najmniej równe z krajowymi. Dalsze milczenie z naszej strony doprowadzi niezawodnie tutejsze banki do interweniowania za pośrednictwem Foreign Office.

Jurjewicz

IPMS, A. 12.53/8, k. 40-41.

Nr 955

5. [p]

Pos[elstwo] Waszyngton, 8 X,

otrzymano 9 X

B[olesław] B[iega]

Stosownie do polecenia Pana Ministra posyłam telegram *in claris* streszczający ważniejsze ustępy dzisiejszego wstępnego artykułu „Washington Post”, prosząc o wykorzystanie w prasie angielskiej.

Gliwic

*IPMS, A. 12.53/8, k. 41.***Nr 956**

172. [p]

M.S.Z., 8 X,

otr[ymano] 9 X

B[olesław] B[iega]

Koło żydowskie wbrew oczekiwaniom postanowiło przejść do opozycji. Pomimo tego rząd postanowił wprowadzać w dalszym ciągu w życie 12 punkt ugody o możliwości organizowania gmin żydowskich na Kresach. Odnośne rozporządzenie pojawi się w przyszłym tygodniu. Wobec uchwały koła żydowskiego rozmowy z rządem o innych przedmiotach ulegają przerwie. W kole żydowskim wzięły chwilowo górę mniej polityczne grupy byłego zaboru rosyjskiego spekulujące na trudności polityczne i gospodarcze państwa, na słabszą w ich mniemaniu pozycję rządu w kraju. Z chwilą wyjaśnienia sytuacji zmieni się i stanowisko Żydów. Dokładne materiały liczbowe w sprawie *numerus clausus* zakomunikujemy w przyszłym tygodniu, w każdym razie proszę zaznaczać, że skutkiem przepelnienia setki studentów chrześcijan nie zostały dopuszczone do studiów.

Bader

IPMS, A. 12.53/8, k. 41-42.

Nr 957

171. [p]

M.S.Z., 8 X,
otrzymano] 9 X
B[olesław] B[iega]

Receptus 132.

W porozumieniu z Ministerstwem Skarbu upoważniam w razie potrzeby zapewnić, że wierzyciele zagraniczni banków polskich nie będą traktowani gorzej niż krajowi. Udzielana obecnie pomoc rządu dla banków ma przede wszystkim na celu umożliwienie im odparcie runu na kasy wobec chwilowych trudności odczuwanych przez niektóre banki ze względu na ogólny kryzys finansowy. Pomoc rządowa w tych warunkach dostarczana jest przede wszystkim na spłaty mniejszych wkładów krajowych natychmiast płatnych oraz drobnych zobowiązań zagranicznych (czeki ^{a(...)}^a). Mimo to w szeregu wypadków rząd dał kredyty bankom zasługującym na zaufanie na zapłatę większych zobowiązań zagranicznych; na ten cel udzielono dotąd przeszło 1/2 miliona dolarów. O ile chodzi o uregulowanie zobowiązań zagranicznych przez poszczególne banki z własnych środków nie ma żadnych ograniczeń ani trudności w zakupieniu dewiz gdyż bank polski pokrywa na giełdzie całe zapotrzebowanie.

Poza tem w razie przeprowadzenia układów z wierzycielami zagranicznymi Bank Gospodarstwa Krajowego względnie rząd może przyjąć gwarancję za solidne banki przy prolongacie spłaty. Nie dotyczy to jednak kilku banków, które już zgłosiły się pod nadzór sądowy albo są faktycznie w stanie bankructwa.

Bader

*IPMS, A. 12.53/8, k. 42-43.***Nr 958**

21. [p]

Pos[elstwo] Berlin, 9 X,
otrzymano] 10 X
B[olesław] B[iega]

14 października rozpoczyna się w Genewie zjazd 35 grup mniejszości narodowych w Europie w czym 11 grup niemieckich. Wskazaniem jest inspirować prasę w następujący sposób, z całą ostrożnością unikając wrażenia, że inspiracja od nas pochodzi: Inicjatywa zjazdu wyszła od mniejszości niemieckich inspirowanych przez rząd niem[iecki]. Zjazd dążyć będzie do stworzenia ligi mniejszości ewentualnie stałego sekretariatu zjednoczonych mniejszości. Rząd niemieck[i] wstąpiwszy do Ligi Narodów obejmie kierownictwo sprawy mniejszości co już zapowiedział w komunikacie z 23 września 1924 i w paru przemówieniach Stresemanna. W ten sposób rząd niemiecki zmierzać będzie do obrony Niemców przeciwko Polsce, Czechosłowacji, Jugosławii, Włochom i krajom bałtyckim – Węgier przeciwko Rumunii, Czechosłowacji i Jugosławii wreszcie Ukraińców i Białorusinów przeciw Polsce, licząc na to że przez stworzenie ligi mniejszości narodowych będzie mógł wywierać presję na Radę i zdobyć na tej drodze możliwość uzyskania wpływu na wewnętrzne sprawy tych państw. Organizatorami zjazdu są Niemcy ^{a(...)}^a. Charakterystycznym jest, że Niemcy z Alzacji nie zostali zaproszeni na zjazd, co dowodzi że celem rządu niemieckiego nie jest rzeczywista obrona mniejszości lecz raczej wyzyskanie tej sprawy dla własnych politycznych celów wyżej wskazanych.

Olszowski

IPMS, A. 12.53/8, k. 43-45.

Nr 959

173. [p]

M.S.Z., 10 X,
otrzymano 11 X
B[olesław] B[iega]

Sir William Goode został zaangażowany przez rząd polski celem zaopiniowania sprawy zorganizowania zagranicznej propagandy ^{a(...)}^a. Nie ujawniając istotnego charakteru misji Goode'a prosimy dementować błędne wiadomości o jego roli w Polsce. – Ministerstwo Skarbu.

Poexterne

IPMS, A. 12.53/8, k. 45.

Nr 960

133. [w]

12 X

B[olesław] B[iega]

M.S.Z., kopia Delegacja Lugano

Receptus 166.

Naftal dobrze znany firmie Price & Piers, uważany za człowieka solidnego i godnego zaufania.

Ma poważny rachunek w oddziale zagranicznym Westminster Bank.

Otrzymują: Warszawa, Lugano.

Jurjewicz

*IPMS, A. 12.53/8, k. 45.***Nr 961**

1. [p]

Locarno, 14 X,

otr[z[ymano] 15 X

B[olesław] B[iega]

Jutro [w] piątek parafujemy równocześnie wszystkie dokumenty uzgodnione na konferencji Locarno¹⁶⁸. Parafuję traktat arbitrażowy z Niemcami i gwarancję wzajemną z Francją, wszystkie nasze wielkie interesy znajdują w tych dokumentach też w Pakcie reńskim pełne uwzględnienie zasad pokoju wersalskiego i jasne sformułowanie gwarancji.

Teksty będą notyfikowane we wszystkich stolicach równocześnie w terminie bliżej do określenia. Wyjeżdżamy stąd ze sojuszem polsko francuskim wzmocnionym życzliwością Anglii i lewicy francuskiej jaśniej sprecyzowanymi niż poprzednio w sytuacji międzynarodowej zwiększonej i wzmożonej świadomością większego naszego bezpieczeństwa i stałości.

Nasza polityka zagraniczna zrealizowana w Locarno prawnie i moralnie zapewniając pokój otwiera możliwości kredytu. Będę w poniedziałek w Warszawie.

¹⁶⁸ W tej sprawie zob. „Protokoły obrad konferencji w Locarno (zapis delegacji francuskiej)” (dalej cyt. POKL), tłum. i oprac. J. Łaptos, Kraków 1982, passim.

Skrzyński

*IPMS, A. 12.53/8, k. 46.***Nr 962**

174. [p]

M.S.Z., 16 X,
otrzy[mano] 17 X
B[olesław] B[iega]

Proszę zawiadomić William Goode na jego telegram z 10 b[ieżącego] m[iesiąca], że dotychczas nie podjęto żadnych pertraktacji dotyczących monopolu tytoniowego¹⁶⁹. – Kauzik

Polexterne

*IPMS, A. 12.53/8, k. 46-47.***Nr 963**

175. [p]

M.S.Z., 20 X,
otrzym[ano] 21 X rano
E[dward] R[aczyński]

Receptus telegram in claris 61.

Produkcja antracytu na Śląsku znikoma. Natomiast niektóre gatunki węgla b[a]r[dzo] zbliżone do antracytu. Szczegółowa oficjalna analiza wysłana ekspres. Cena za węgiel gruby i kostkowy 15 szylingów, za pospółkę 13 szylingów. Pob[ór] Gdańsk lub Gdynia. Sprzedaż Cif. New York z braku tonażu polskiego utrudniona. Proszę zainteresować Wertheima węglem i ewentualnie spowodować jego przyjazd na Śląsk. Proszę zatelegrafować o poczynionych krokach.

¹⁶⁹ Po odzyskaniu przez Polskę niepodległości funkcjonowało 7 różnych systemów opodatkowania tytoniu; 1 czerwca 1922 uchwalono „Ustawę o Polskim Monopolu Tytoniowym”, która przyznawała skarbowi państwa wyłączność na produkcję, import oraz sprzedaż surowca tytoniowego i wyrobów tytoniowych; zob. M. Kaliszuk, „Polski Monopol Tytoniowy”, w: EHGP, t. II, s. 108-109.

Bader

*IPMS, A. 12.53/8, k. 47.***Nr 964**

134. [w]

24 X,

wysłano 24 X rano

E[dward] R[aczyński]

M.S.Z.

Receptus P.II.41032.

Umowa z Whelpleyem z konieczności rozszerzona zawarta dzisiaj przy współudziale p[ana] Grabowskiego. Proszę natychmiast telegraficznie przekazać pierwszą ratę w kwocie 3000 dolarów. Szczegóły kurierem.

Jurjewicz

*IPMS, A. 12.53/8, k. 47.***Nr 965**

1. [p]

25 X,

otrzymano 26 X wieczór

M.S.Z.

Dzienniki podają podobne wiadomości jakoby Chamberlain miał powiedzieć do dziennikarzy, że: „Polska i jej reprezentanci nie mogą zrozumieć i dopilnować Rosji – po powrocie jej do stanu normalnego będzie rozumiana”. – Proszę o tekst autentyczny celem sprostowania.

Zaleski

IPMS, A. 12.53/8, k. 48.

Nr 966

176. [p]

M.S.Z., 28 X,
otrzymano 29 X rano
E[dward] R[aczyński]

Wielowieyski¹⁷⁰ obserwuje ostatnio w Bukareszcie duże zadowolenie z układów finansowych rumuńsko–angielskich, które mają iść b[a]r[dzo] dobrze. Poza tem podkreślają w Bukareszcie wzmocnione jakoby w ostatnich czasach objawy sympatii angielskich dla Rumunii. – Wielowieyski przypuszcza, że kokieterie Londynu wobec Bukaresztu mogą być odpowiedzią na wizytę Warszawską Cziczierina. Proszę Pana Posła o zbadanie sprawy i informacje.

Bader

*IPMS, A. 12.53/8, k. 48.***Nr 967**

1. [w]

29 X,
wysłana 29 X rano
E[dward] R[aczyński]

Pos[elstwo] Rzym

Receptus 1.

Interview Chamberlaina dla Polski przyjazny podany przez „Times” z 24 b[ieżącego] m[iesiąca].

Skirmunt

IPMS, A. 12.53/8, k. 49.

¹⁷⁰ Józef Wielowieyski (1879–1951), prawnik, dyplomata polski; 1919–1920: kierownik Wydziału Wojskowego KNP; 1920–VI 1921: radca legacyjny Delegacji RP przy LN; 2 VII 1921–XI 1923: radca Poselstwa RP w Paryżu; 13 XI 1923–18 XII 1926: poseł RP w Bukareszcie, przeniesiony w stan rozporządzalności; 1927–23 XI 1930: komisarz polski w Stałej Komisji Pojednawczej Polsko-Niemieckiej; 1930–1935: senator III kadencji.

Nr 968

135. [w]

30 X,

wysłano 30 X

E[dward] R[aczyński]

M.S.Z., kopia Bukareszt

Receptus 176.

Układ finansowy angielsko–rumuński podpisany, jednak rzecz na razie trzymana poufnie.

Do zawarcia przyczyniła się presja posła rumuńskiego w Londynie na Bukareszt motywowana potrzebą finalizacji przed podobnymi układami w Ameryce. Strona angielska dawała dowody dobrej woli i obecnie okazuje zadowolenie. Nie ma jednak podstaw do wnoszenia o zasadniczej zmianie ustosunkowania Anglii do Rumunii.

Otrzymują: Warszawa, Bukareszt.

Skirmunt

*IPMS, A. 12.53/8, k. 49.***Nr 969**

177. [p]

M.S.Z., 31 X

Receptus 134.

Zażądaliśmy (potrzebowaliśmy) od Min[isterstwa] Skarbu £ 600. – Zwracam uwagę, że wobec b[ar]dziej ciężkiej sytuacji honorowanie naszych asygnacji potrwa co najmniej kilka dni. Na ogół proszę na bliższe terminy żadnych zobowiązań nie przyjmować.

Bertoni

IPMS, A. 12.53/8, k. 49.

Nr 970

136. [w]

3 XI,

wysłano 5 po p[ołudniu]

B[olesław] B[iega]

M.S.Z.

Dla Pana Premiera.

Po przeczytaniu dostarczonego mi w sobotę po południu listu do Stetsona¹⁷¹ w sprawie nadużyć bankowych uważam absolutnie niezbędne przesłanie mi do Waszyngtonu urzędowej informacji niedwuznacznie stwierdzającej, że wszystkie tego rodzaju nadużycia będą przez rząd bezwzględnie i niezwłocznie ścigane. Jedyne kategoryczna deklaracja poparta przez odpowiednie zarządzenie realne może usunąć zarzuty bierności czynione naszemu rządowi i przywrócić zachwiane zaufanie. Sprawa ta przestała być tylko kwestią uczciwości banków, a stała się kwestią zaufania do naszej praworządności i jako taka ma pierwszorzędne znaczenie dla wszelkich naszych poczynań finansowych. – Młynarski

Skirmunt

*IPMS, A. 12.53/8, k. 50.***Nr 971**

137. [w]

3 XI,

wysłano 5 po p[ołudniu]

B[olesław] B[iega]

M.S.Z.

Dzisiaj wykonałem zlecenia Pana Ministra wobec Chamberlaina. W odpowiedzi Ch[amberlain] wyraził ponownie gorące uznanie dla linii Pana Ministra i Rządu Polskiego, zarówno w Locarno, jak i w sprawie optantów. Mimo wewnętrznych trudności niemieckich spodziewa się bezwzględnie podpisania 1 grudnia w Londynie. Program przyjęć obejmuje 2 dni.

¹⁷¹ John B. Stetson Jr. (1884–1952), amerykański polityk i dyplomata; 1925–1929: minister pełnomocny Stanów Zjednoczonych w Polsce. [oprac. JŁ]

Skirmunt

*IPMS, A. 12.53/8, k. 50-51.***Nr 972**

178. [p]

M.S.Z., 3 XI,
 ot[rzymano] po p[ołudniu]
 B[olesław] B[iega]

Dla poufn[ej] wiadomości Ciechanowskiego.

Klarner zaproponował Gliwicowi stanowisko dyrektora Deport[amentu] Handlow[ego].

Bader

*IPMS, A. 12.53/8, k. 51.***Nr 973**

137. [w]

4 XI,
 wysłano rano
 B[olesław] B[iega]

Dla Premiera

Widziałem Normana i Niemayera. Umieszczenie części ewentualnej pożyczki amerykańskiej na rynku londyńskim nie ma jeszcze szans. Nadużycia naszych banków Niemayer poruszał trzykrotnie w rozmowie. Koniunkturę naszą na rynku amerykańskim oceniają nadal pesymistycznie. Goode poinformował Niemayera, że dopuszczenie zagranicznego doradcy lub powiernika ze strony wierzycieli uważa Pan Premier za rzecz nadającą się do dyskusji. Ze swej strony potwierdziłem to podkreślając, że kontrola Ligi Narodów jest w stosunku do Polski zbyt duża. Obiecał mi natomiast Norman urządzić w Banku angielskim spotkanie z dyrektorami banków londyńskich jeżeli będzie mi to potrzebne po powrocie z Ameryki. Wyjeżdżam tam [w] środę rano. – Młynarski

Polmission

*IPMS, A. 12.53/8, k. 51-52.***Nr 974**

179. [p]

M.S.Z., 4 XI,
otrzymano] 5 XI rano
B[olesław] B[iega]

Proszę jak najspieszniej dyskretnie zbadać ustosunkowanie się tamtejszego do przewrotu w Persji¹⁷² i uznania nowej władzy.

Łukasiewicz

*IPMS, A. 12.53/8, k. 52.***Nr 975**

138. [w]

6 XI,
wysłano 6 wieczór

M.S.Z.

Dla P[ana] Ministra Skarbu – Refero telegram claris 55.

Herzenstein po powrocie z Warszawy oświadczył mi, że otrzymał wskazówki przedyskutowania i zawarcia kontraktu ze mną. Pożyczka £ 4 miliony pod zastaw wyłącznego importu na herbatę, kawę, kakao i ryż. – Proszę wyjaśnienia i instrukcje.

Skirmunt

IPMS, A. 12.53/8, k. 52-53.

¹⁷² Już w 1924 r. Reza Chan zmusił Zgromadzenie Narodowe do zdetronizowania Kadżarów, a w następnym roku do przekazania mu władzy.

Nr 976

180. [p]

M.S.Z., 7 XI,
otrzymano 9 XI

Szczegółowe wyjaśnienia Ministerstwa Skarbu w sprawie Herzensteina wysłane ekspres. – Do chwili ich otrzymania proszę powstrzymać się od rozmów z Herzensteinem.

Łukasiewicz

*IPMS, A. 12.53/8, k. 53.***Nr 977**

139. [w]

9 XI

M.S.Z.

Receptus 177.

Proszę [o] natychmiastowe przekazanie telegraficzne¹⁷³ obiecanych 3000 dolarów.

Polmission

*IPMS, A. 12.53/8, k. 53.***Nr 978**

181. [p]

M.S.Z., 10 XI,
otrzymano 11 XI 1925

Jak się przedstawia w kraju urzędowania:

1-mo: Sprawa karnej i cywilnej odpowiedzialności władz banku za zatrzymanie przez Bank wypłat należnych z tytułu przekazów i inkassa w czystej formie.

¹⁷³ Nad wyrazem „telegraficznie” nadpisano „(1)”, a nad wyrazem „przekazanie” „(2)”, zaznaczając w ten sposób pożądaną szyk wyrazów.

2-ndo: Jeżeli odpowiedzialność powyższa jest przewidziana to jakie znamiona decydują o istnieniu winy oraz jakie kary są przewidziane.

Tertio: Czy i jakie kryteria prawne przyjęte są dla odróżnienia wkładów bankowych o charakterze wybitnie oszczędnościowym.

Quarto: Czy w razie upadłości banku należnościom powyższym przysługuje przywilej wyłączenia z ogólnej masy upadłości celem pełnej zapłaty.

Proszę o telegraficzną odpowiedź.

Polexterne

IPMS, A. 12.53/8, k. 53-54.

Nr 979

140. [w]

13 XI,
wysłano 13 XI wieczór
E[dward] R[aczyński]

M.S.Z.

Refero 139.

Wobec wyraźnego zobowiązania w stosunku do W. oraz potrzeby jak najrychlejszego wyjazdu do Stanów Zjedn[oczonych] proszę przyspieszyć przekazanie pieniędzy.

Polmission

IPMS, A. 12.53/8, k. 54.

Nr 980

182. [p]

M.S.Z., 14 XI,
otrzymano 15 XI rano
E[dward] R[aczyński]

Obecne przesilenie powstało na tle odmowy Banku Polskiego wzmożenia akcji interwencyjnej. Spadek złotego p[olskiego] spowodowany wzrostem krajowego popytu na waluty na rynku wewnętrznym – co premier uważał za znak zachwiania zaufania kół gospodarczych do Rządu i jego polityki finansowej. Poufnie dodaję: Rozwiązania kryzysu szuka Prezydent Rz[eczy]p[ospo]litez w Gabinetzie koalicyjnym, którego szanse jednak są małe. Prawdopodobne raczej utworzenie Rządu fachowego.

Bader

IPMS, A. 12.53/8, k. 54.

Nr 981

241 [p]

M.S.Z., 15 XI,
otrzymano 16 XI
B[olesław] B[iega]

Receptus 140.

Bank Polski wysłał 10 b[ieżącego] m[iesiąca] £ 600 £ dla Whelpley'a.

Bertoni

IPMS, A. 12.53/8, k. 55.

Nr 982

183. [p]

M.S.Z., 17 XI,
otrzymano 17 XI, 5 po p[ołudniu]
B[olesław] B[iega]

Znany tutaj Andrzej Rudnicki przedstawił projekt operacji finansowej. Zgłosi się środa rano do poselstwa. Prosimy zachowując zupełną rezerwę sprawdzić u źródła autentyczność oferty – depešzować wynik. – Ministerstwo Skarbu

Polexterne

*IPMS, A. 12.53/8, k. 55.***Nr 983**

142. [w]

17 XI,

wysłano 5 po p[ołudniu]

B[olesław] B[iega]

M.S.Z.

Receptus 181.

Opinia prawników Banku angielskiego wysłana dziś express.

Skirmunt

*IPMS, A. 12.53/8, k. 55.***Nr 984**

184. [p]

M.S.Z., 17 XI,

otrzymano 18 XI

B[olesław] B[iega]

Genewa donosi: 1° należy liczyć się z wysunięciem kandydatury włoskiej na stanowisko Wys[okiego] Komisarza w Gdańsku, na przeprowadzenie której Rzym będzie prawdopodobnie nalegać o ile nie nastąpi porozumienie co do oddania Włochowi stanowiska prezesa Komisji w Sarze. 2° Szanse Van Hamela są bardzo duże o ile Rzym nie wysunie pierwszorzędnej kandydatury. Nasze stanowisko następujące: Pozostawiamy Lidze Narodów inicjatywę wyboru żądając abyśmy byli na czas informowani by móżdż zająć stanowisko wobec desygnowanego kandydata. O ile rząd włoski życzy sobie wysunąć swą kandydaturę pozostawiamy to jego uznaniu i jego akcji dyplomatycznej. Dla wiadomości Pana Posła: Nasza rezerwa podyktowana jest chęcią zachowania zupełnie wolnej ręki wobec przyszłego komisarza. Nominacja Włocha

niepożądana wobec tego proszę zachować całkowitą rezerwę. Powyższą instrukcję wysłaną do Rzymu podaję do wiadomości.

Bader

IPMS, A. 12.53/8, k. 55-56.

Nr 985

143. [w]

21 XI

B[olesław] B[iega]

M.S.Z.

Dziś złożyłem kondolencje w F.O¹⁷⁴. Pożądane szybkie wysłanie depeszy do króla¹⁷⁵ przez Prezydenta Rz[eczy]p[ospo]litej.

Skirmunt

IPMS, A. 12.53/8, k. 56.

Nr 986

185. [p]

M.S.Z., 25 XI,

otrzy[mano] 26 XI

B[olesław] B[iega]

Podczas grudniowej Sesji Rady Ligi zbierze się ponownie Komitet Trzech (Francja, Japonia, Anglia) w sprawie petycji niemieckiej w sprawie artykułu 3 projektu reformy agrarnej. Senat uchwalił poprawkę, w myśl której artykuł 3 reformy agrarnej nie tyczyłby się mniejszości

¹⁷⁴ 20 listopada 1925 r. zmarła Aleksandra Carolina Marie Charlotte Louise Julia Schleswig-Holstein-Sonderburg-Glücksburg zwana Alix; Aleksandra Duńska (1844–1925) żona Edwarda VII z dyn. Windsor; 22 I 1901–6 V 1910: małżonka - królowa panującego Edwarda VII w Zjednoczonym Królestwie i Dominiach Brytyjskich oraz małżonka - cesarzowa Indii.

¹⁷⁵ Jerzy V (1865–1936), z dyn. Windsor; 6 V 1910–I 1936: król Zjednoczonego Królestwa Wielkiej Brytanii i Irlandii Północnej i Dominiów Brytyjskich oraz cesarz Indii.

niemieckiej. Sejm odesłał mu poprawkę przyjął. W związku z silną obstrukcją w Sejmie możliwe jest ewentualne odrzucenie całej ustawy, niemniej jednak należy przypuszczać, że w razie przejścia ustawy w całości jej tekstu utrzymana będzie poprawka Senatu. W Sekretariacie istnieje tendencja do zlikwidowania sprawy. Konieczne jednakowoż uprzednie przygotowanie gruntu wśród członków Komitetu. O powyższym proszę poinformować F.O.

Bader

IPMS, A. 12.53/8, k. 56-57.

Nr 987

6. [p]

Pos[elstwo] Ws[zynnton], 29 XI,
otrz[ymano] 30 XI
B[olesław] B[iega]

Dla Pana Premiera.

Spadek złotego polskiego zniechęcił bankierów. Przewlekane oddanie dzierżawy monopolu tytoniowego może ostatecznie uniemożliwić wszelką akcję kredytową. Wydaje mi się pożądane wpłynięcie przez Pana Premiera na Ministra Skarbu¹⁷⁶ w kierunku szybkiej przychylniej decyzji.

Ciechanowski

IPMS, A. 12.53/8, k. 57-58.

Nr 988

144. [w]

30 XI,
wysłano 30 XI wieczór
E[dward] R[aczyński]

– Morawski –

¹⁷⁶ Wspomniany już wcześniej Jerzy Zdziechowski.

Premier¹⁷⁷ bardzo zdziwiony, że nie przetelegrafowano do Londynu jego mów w sejmie i senacie.

Skirmunt

IPMS, A. 12.53/8, k. 58.

Nr 989

3. [w]

30 XI

Pos[elstwo] Waszyngton

Receptus 6.

Dzisiaj wysłana na ręce poselstwa instrukcja Ministra Skarbu dla Młynarskiego wypowiadająca się przeciw dzierżawie monopolu tytoniowego.

Skirmunt

IPMS, A. 12.53/8, k. 58.

Nr 990

186. [w]

30 XI,

otrzym[ano] 1 XII

E[dward] R[aczyński]

M.S.Z.

Dla Premiera Skrzyńskiego.

Otrzymałem następującą depezę: Dla Premiera i Ministra Skarbu.

Po rozmowie z Młynarskim i Gliwicem uważam projekt tytoniowy Młynarskiego za wyjątkowo poważny i ze względu na udział wiadomej firmy tak politycznie jak finansowo dla nas pierwszorzędny. Wobec tego poczuwam się do obowiązku prosić o specjalnie uważne

¹⁷⁷ Aleksander Skrzyński.

rozpatrzenie jak najprzychylniejsze i natychmiastowe. Mam wrażenie, że żaden inny tutejszy projekt finansowy nie posiada dla nas tyle realnych ani moralnych korzyści. – Ciechanowski

W uwzględnieniu położenia oraz powyższej opinii po uzyskaniu decyzji Rady Ministrów depeszowałem jak następuje:

Dla wiceprezesa Młynarskiego.

Wyrażam w imieniu Rządu Polskiego zgodę na wydanie w sprawie dzierżawy tytoniu zobowiązania Rządu – do nieprowadzenia rokowań z nikim innym w ciągu 3 miesięcy. Konieczne zachowanie swobody traktowania o pożyczki przy innych zabezpieczeniach. Podpisanie opcji uzależniam od równoczesnego dokonania transakcji (przekazania) pożyczki krótkoterminowej zrealizowanej w wysokości 10 milionów dolarów z terminem nie mniejszym jak 9 miesięcy. Wystąpić o skrócenie terminu zobowiązania tytoniowego do 2 miesięcy. Decyzję powyższą uzależniam od potwierdzenia jej przez Premiera z Londynu. Premiera obszernie zawiadomię. – Zdziechowski

Proszę Pana Premiera w razie zgody telegrafować „claris” Ciechanowski dla Młynarskiego i mnie natychmiast o swej decyzji zawiadomić.

Moja opinia, że to konieczne. – Zdziechowski

Poexterne

IPMS, A. 12.53/8, k. 58-60.

Nr 991

145. [w]

2 XII,

wysłano 4 po p[ołudniu]

M.S.Z.

Receptus 186.

Dla Ministra Skarbu. Decyzję aprobowałem Washington. Uważałem że trzeba szczegółowo określić i uzgodnić przed podpisaniem szczegóły opcji jednak w tak ogólnych ramach, by zostawić nam możliwie wolną rękę dla negocjacji przy ustalaniu ostatecznej umowy. W poprzednich telegramach Młynarskiego widziałem *iunctim* między daniem opcji na monopol tytoniowy konsorcjum, w którym Dillon zainteresowany, a wykonaniem drugiej transzy przez Dillona. W ostatnich instrukcjach nie ma o tem mowy.

Skrzyński

*IPMS, A. 12.53/8, k. 60-61.***Nr 992**

188. [p]

M.S.Z., 2 XII,
otrzymano 2 XII
B[olesław] B[iega]

Przekazane przez Bank Polski £ 535 prosimy wpłacić na rachunek William Goode Westminster Bank Londyn.

Bertoni

*IPMS, A. 12.53/8, k. 61.***Nr 993**

190. [p]

M.S.Z., 2 XII,
otrzymano 3 XII
B[olesław] B[iega]

Statissime – Dla Premiera Skrzyńskiego.

Wobec niemożności wprowadzenia polsko–niemieckich likwidacyjnych rokowań na drogę konkretnych dyskusji, wobec żądania jako *question préalable*¹⁷⁸ ze strony niemieckiej ogólnego i natychmiastowego zawieszenia likwidacji, odbyłem dzisiaj konferencję z posłem Rauscherem. Doszliśmy do przekonania, że przedstawiciel niemiecki musi zwrócić się do rządu o nowe instrukcje. Przewidziana pewna przerwa w rokowaniach. Zaznaczam, że omawiając kwestię *sursis*¹⁷⁹ zwróciłem uwagę R[auschera] na fakt, iż rokowania w Berlinie nie posuwają się naprzód.

¹⁷⁸ Franc. ‘kwestie, zagadnienia wstępne’.

¹⁷⁹ Franc. ‘zawieszenie, przesunięcie daty wykonania’.

Morawski

*IPMS, A. 12.53/8, k. 61.***Nr 994**

187. [p]

M.S.Z., 2 XII,
otrzymano 3 XII rano
E[dward] Raczyński]

Wobec niewywiązania się Caldera z zobowiązań białowieskich ^aRolnictwo^a przybył i pertraktuje z Rolnictwem przedstawiciel Tenursa¹⁸⁰. Proszę pilne wiadomości dotyczące jego obecnej zdolności finansowej. – Szczegóły kurierem.

Bader

*IPMS, A. 12.53/8, k. 62.***Nr 995**

189. [p]

M.S.Z., 2 XII,
otrzymano 3 XII
E[dward] R[aczyński]

Receptus 144.

Skrót mowy w sejmie wysłany z PAT do Reutera 25. o 1-szej w nocy, skrót mowy w senacie wysłany PAT 27. o 21-szej i 28. o 1-szej w nocy.

Polexterne

IPMS, A. 12.53/8, k. 62.

¹⁸⁰ Właśc. Teniersa.

Nr 996

191. [p]

M.S.Z., 4 XII,
otrzymano 5 XII rano
E[dward] R[aczyński]

Proszę o nadesłanie najbliższym kurierem szczegółowego raportu w sprawie Mossulu¹⁸¹.

Łukasiewicz

IPMS, A. 12.53/8, k. 62.

Nr 997

192. [p]

M.S.Z., 4 XII,
otrzymano 5 XII
E[dward] R[aczyński]

Odpowiedź na telegram in claris 65.

Pan Grabski nie uważa za wskazane podpisywać obecnie. Gotów podpisać Minister Skarbu Zdziechowski, jednak nie przed końcem grudnia. Proszę [o] decyzje.

Łukasiewicz

IPMS, A. 12.53/8, k. 62.

Nr 998

146. [w]

8 XII

M.S.Z.

¹⁸¹ Dochodziło wówczas do turecko-irackich kontrowersji w sprawie państwowej przynależności tej prowincji; ostatecznie – w układzie podpisanym w Ankarze 5 czerwca 1926 r. – Turcja zrzekła się roszczeń do tej ropodajnej prowincji; H. Batowski, „Między..”, op. cit., s. 74.

Receptus 192.

Redakcja przyjmuje propozycje chętnie – prosi artykuł jak najprędzej.

Skirmunt

IPMS, A. 12.53/8, k. 62-63.

Nr 999

147. [w]

9 XII,

wysłano 7 wieczór

B[olesław] B[iega]

M.S.Z.

Dla Ministra Skarbu.

Wykupienie weksli Kooprolnej¹⁸² z kredytu zbożowego płatnych jedynastego grudnia nieodzowne. Niewykupienie podkopałoby znaczenie gwarancji rządowej i jak nas zapewniano uniemożliwiłoby otrzymanie kredytu £ 250000 dla cukrowni poznańskich przyznanego przez banki angielskie na 8 stycznia oraz ewentualne £ 250000 dla cukrowni grupy warszawskiej.

Skirmunt

IPMS, A. 12.53/8, k. 63.

Nr 1000

193. [p]

M.S.Z., 10 XII,

otrzymano 11 XII

B[olesław] B[iega]

Kooprolna posiada w Banku Pol[skim] w złotych pokrycie całkowitego kredytu. Ze względu na sytuację walutową zaproponowano Overseas Bank kupienie z tego pokrycia równowartość

¹⁸² Kooperatywa rolna.

£ 70000 na rachunek niewykorzystanej części kredytu interwencyjnego i postawienie awansów do dyspozycji Kooprolnej. Minister Skarbu prosi poprzez jego prośbę w Over[seas] B[an]k[u].

Polexterne

IPMS, A. 12.53/8, k. 63.

Nr 1001

194. [p]

M.S.Z., okólnik, 14 XII,
otrzymano 15 XII
B[olesław] B[iega]

Proszę o stałe dokładne informacje listami express z miejscowej prasy w związku z wejściem Niemiec do Ligi Narodów oraz uzyskaniem miejsca w Radzie dla Polski.

Morawski

IPMS, A. 12.53/8, k. 64.

Nr 1002

195. [p]

M.S.Z., 14 XII,
otrzymano 15 XII
B[olesław] B[iega]

Czy jest możliwość dla Młynarskiego widzenia Normana w czasie ewentualn[ego] przedłużonego pobytu w Londynie. Czekam odpowiedzi. – Zdziechowski

Polexterne

IPMS, A. 12.53/8, k. 64.

Nr 1003

148. [w]

15 XII,
wysłano 4 po p[ołudniu]
B[olesław] B[iega]

M.S.Z.

Receptus 195.

Norman wyjechał na urlop do połowy stycznia. – Poklewski

Polmission

IPMS, A. 12.53/8, k. 64.

Nr 1004

196. [p]

M.S.Z., 15 XII,
otrzymano 16 XII
B[olesław] B[iega]

Refero „Polska i Zagranica” 45 z 16 listop[ada].

Proszę stałe informacje o zamierzeniach rządu i głosach prasy w związku z przyszłą konferencją ekonomiczną.

Morawski

IPMS, A. 12.53/8, k. 64.

Nr 1005

149. [w]

16 XII,
wysłano 7 wieczór
B[olesław] B[iega]

M.S.Z.

Poufnie dowiaduję się, że dnia 26 paźdz[iernika] Gdańsk doręczył za pokwitowaniem Komisariatowi Generalnemu czek płatny Treasury angielskiej, suma £ 15688:15:3. Czek dotąd do Londynu nie doszedł. Dla uniknięcia grożącej bardzo niepożądaney oficjalnej interwencji proszę telegraficzne wyjaśnienie.

Skirmunt

IPMS, A. 12.53/8, k. 64-65.

Nr 1006

197. [p]

M.S.Z., 17 XII

B[olesław] B[iega]

Refero 187. Proszę [o] śpieszną odpowiedź.

Łukasiewicz

IPMS, A. 12.53/8, k. 65.

Nr 1007

150. [w]

18 XII,

wysłano 6 po p[ołudniu]

B[olesław] B[iega]

M.S.Z.

Receptus 187.

Zebrane informacje przedstawiają Tenniersa¹⁸³ jako człowieka zdolnego, zasługującego na szacunek, mającego wpływowe stosunki w angielskich kołach finansowych. Dotąd zawsze dotrzymywał zobowiązań. Sądzę, że zerwanie z nim przyniosłoby szkodę, tembardziej że w

¹⁸³ Zapewne chodzi o wspomnianego wcześniej Teniersa. [oprac. JŁ]

obecnych warunkach znalezienie nowych ludzi dla sfinansowania interesu byłoby niezmiernie trudne.

Skirmunt

IPMS, A. 12.53/8, k. 65.

Nr 1008

198. [p]

M.S.Z., 18 XII

Receptus 149. Czek dla Treasury z tytułu międzyalianckiej administracji okupacyjnej Gdańska doręczony Konf[erencji] Amb[asadorów] przez Ambasadę w Paryżu 18 listopada za potwierdzeniem odbioru przesłan[y] Gdańskowi.

Łukasiewicz

IPMS, A. 12.53/8, k. 65-66.

Nr 1009

199. [p]

M.S.Z., 19 XII,
otrzymano 20 XII
B[olesław] B[iega]

Sekretowany.

Wobec braku odpowiedzi na listy kierowane wprost do Radcy Handlow[ego] Poklewskiego Ministerstwo Kolei Żelaznych prosi nas o zbadanie sprawy niedopłacenia przez Poklewskiego £ 2594 firmie Metal Traders Ltd za cynę Banka.

Proszę telegraficzne informacje o stanie sprawy.

Morawski

IPMS, A. 12.53/8, k. 66.

Nr 1010

151. [w]

20 XII

M.S.Z.

Receptus 199.

Suma wpłacona, pokwitowanie wysłał Radca Handlowy do Minist[erstwa] Kolei 15 listopada przy piśmie N. 9447.

Skirmunt

*IPMS, A. 12.53/8, k. 66.***Nr 1011**

200. [p]

20 XII,

otrzymano 21 XII

E[dward] R[aczyński]

Minister Skarbu prosi Pana Posła o wystosowanie do nieobecnego Norman'a listu treści następującej: Nawiązując do rozmów już przeprowadzonych i wyrażonej gotowości zainteresowania się spra[wą] Banku Polskiego komunikuję, że Minister Skarbu, jak również władze Banku Polskiego stoją na stanowisku konieczności podniesienia kapitału zakładowego Banku P[olskiego] drogą dopuszczenia kapitału zagranicznego na warunkach do omówienia. – Gdyby Bank Ang[lii]¹⁸⁴ uważał za możliwe w porozumieniu z Federal Reserve Bank wskazać grupę finansową dla przeprowadzenia transakcji i wesprzeć w obecnym okresie Bank P[olski] swą radą to władze banku i Minister Skarbu chętnie by widziały przyjazd jako doradcy w tych sprawach delegata Banku Ang[lii]. Przed wysłaniem listu, który winien być skierowany via F.O. należy przeprowadzić we wtorek rozmowę z Gregory'm, który będzie już w poniedziałek w posiadaniu sprawozdania tutejszego Poselstwa angielskiego o rozmowach przeprowadzonych tutaj z Ministrem Skarbu. Należy dążyć do tego, by akcja mogła mieć charakter wspólnych zabiegów angielskich i amerykańskich – instytucji emisyjnych dla

¹⁸⁴ Centralny bank Wielkiej Brytanii zwany „strażnikiem brytyjskiego funta”; w 1694 r. rozpoczął działalność pod nazwą The Governor and Company of the Bank of England.

wzmocnienia instytucji emisyjnej polskiej, jako pierwszorzędnej placówki dla rekonstrukcji ekonomicznej tej części kontynentu. Ze zwróceniem się do Federal Reserve będziemy czekać na wyjaśnienie stanowiska Normana. Ze względu na działanie czynników psychologicznych w obecnym kryzysie walutowym musimy dążyć do uzyskania pomyślanej decyzji w najszybszym czasie, następnie oświetlenia najkorzystniejszej sprawy sprawy w prasie miejscowej uwypuklając inicjatywę angielską w zrozumieniu konieczności poparcia naszej placówki. Pożądany przyjazd delegata w końcu miesiąca. Ze względu na pośpiech i czas świąteczny nie należy odczekiwać przyjazdu Młynarskiego, którego proszę następnie poinformować o wszystkim, zawiadamiając że Rada Banku Polskiego uchwaliła zasady będące podstawą dla akcji Ministra Skarbu w tej sprawie. Ewentualne pozostanie Młyn[arskiego] w Anglii dla doprowadzenia sprawy do skutku pozostawiam ocenie Pana Posła w porozumieniu z p[anem] Młynarskim. –
Minister Skarbu Zdziechowski

Morawski

IPMS, A. 12.53/8, k. 66-68.

Nr 1012

152. [w]

22 XII,

wysłano wieczór

E[dward] R[aczyński]

M.S.Z.

Woytkiewicz. Ministerstwo Skarbu. –

Proszę telegraficzną odpowiedź czy Skarb pertraktuje o monopol Herbaty i czy przyjmuje oferty. – Poklewski

Polmission

IPMS, A. 12.53/8, k. 69.

Nr 1013

201. [p]

M.S.Z., 21 XII,
otrzymano 22 XII rano
E[dward] R[aczyński]

Receptus Minister Skarbu otrzymał zapytanie Harrona „The Times”, Londyn czy rezerwuje w najbliższym wydaniu „Times’a” „Annual Financial ^aSupplement^a Review” pół strony dla Polski –

Proszę o zatelegrafowanie opinii i zawiadomienie czy Poselstwo nie jest zaangażowane w tej sprawie. – M.S.Z. jest zasadniczo przeciwne nowym angażowaniom się w „Times” poza zamówionym już specjalnym dodatkiem w przyszłym roku.

Poexterne

IPMS, A. 12.53/8, k. 69.

Nr 1014

153. [w]

22 XII,
wysłano wieczór
E[dward] R[aczyński]

M.S.Z.

Receptus 201.

Poselstwo jest poinformowane, że Goode przygotowuje artykuł do tego wydania. Poselstwo nie jest zaangażowane nie uważając tego w obecnych warunkach za wskazane.

Skirmunt

IPMS, A. 12.53/8, k. 69.

Nr 1015

154. [w]

22 XII,

wysłano wieczór

E[dward] R[aczyński]

M.S.Z., kopia Waszyngton

Receptus 200.

Miałem godziną rozmowę z Gregory'm, który mi pokazał właśnie otrzymany raport Poselstwa angielskiego. Jutro rano mam doręczyć uzgodniony list do Normana, w którym poza doniesieniem o projektowanym zwiększeniu kapitału Banku Polskiego proszę o prędkie przysłanie przedstawiciela Banku Ang[lii] dla przedyskutowania sytuacji, dania ewentualnych rad oraz przygotowanie przyszłego porozumienia. Jutro ponownie widzieć [się] będę [z] G[regorym], po czym zatelegrafuję. Otrzymują: Warszawa, Waszyngton.

Skirmunt

*IPMS, A. 12.53/8, k. 70.***Nr 1016**

155. [w]

23 XII

M.S.Z., kopia Waszyngton

refero 154.

List doręczyłem dzisiaj na ręce Gregory'ego, który ma go zaraz przekazać Tresury, skąd będzie przetelegrafowany Normanowi do Ameryki. – G[regory] przesyłając mój list ma wyjaśnić konieczność pilnego traktowania sprawy i pożądanego rozstrzygnięcia. Szczegóły raportem. Otrzymują: Warszawa, Waszyngton.

Skirmunt

<dalej tylko do Waszyngtonu>: „dla wiadomości Pana Posła dodaję, że w liście poruszana także jako bardzo pożądana dla nas kolaboracja Banku Ang[lii] z Federal Reserve w pomocy przewidywanej dla Banku Polskiego.

Skirmunt

*IPMS, A. 12.53/8, k. 70-71.***Nr 1017**

202. [p]

M.S.Z., 26 XII
E[dward] R[aczyński]

Oddano Panu Posłowi. –Tylko do jego wiadomości.

*IPMS, A. 12.53/8, k. 71.***Nr 1018**

203. [p]

M.S.Z., 26 XII

Receptus 152.

Obecnie żadnych pertraktacji nie ma w tej sprawie która uważana jest przez Min[isterstwo]
Skarbu za nieaktualną.

Łukasiewicz

*IPMS, A. 12.53/8, k. 71.***Nr 1019**

156. [w]

24 XII,
wysłano wieczór
E[dward] R[aczyński]

M.S.Z.

Dla Ministra Skarbu.

Dzisiaj byłem z Poklewskim u wicegubernatora Banku Angielskiego, który przed wysłaniem chciał odczytać mi swój telegram do Normana streszczający mój list. Przypuszcza, że otrzyma odpowiedź poniedziałek. – Vice-Gubernator powiedział mi, że N[orman] przed wyjazdem spodziewał się kroku, jaki ze strony Polski nastąpił, i że zdaniem N[ormana] było że w sytuacji obecnej Polsce pomódz powinna nie jakaś finansowa grupa lecz cały świat to jest Liga Narodów, z udziałem Ameryki. – Otrzymują: Warszawa, Waszyngton.

Skirmunt

IPMS, A. 12.53/8, k. 71-72.

Nr 1020

204. [p]

M.S.Z., 28 XII,
otrzymano wieczorem

Oddano Posłowi tylko do jego wiadomości.

E[dward] R[aczyński]

IPMS, A. 12.53/8, k. 72.

Nr 1021

157. [w]

29 XII,
wysłano wieczór
E[dward] R[aczyński]

M.S.Z., kopia pocztą do Waszyngtonu

Refero 155. Dla Ministra Skarbu.

Po otrzymaniu telegraficznej odpowiedzi od Normana vice-gubernator Banku angielskiego zakomunikował mi dziś co następuje:

«Norman stwierdza, w imieniu swoim i Stronga pragnienie obu banków współpracy tam gdzie to możliwe z Bankiem Polskim w przeprowadzeniu zdrowej polityki. Jako ogólną

zasadę wypowiada zdanie, że kapitał banku emisyjnego nie powinien być w ręku cudzoziemców. Uważa wysłanie delegata B-ku angielskiego do Warszawy za przedwczesne wobec badania które ma być podjęte przez K. Nemmerera. Pozatem Polska powinna być traktowana jako całość, nie zaś częstkami. Problem B-ku Polskiego jest częścią szerszego problemu finansowej i ogólnej stabilizacji Polski, co do czego nie może wypowiedzieć się naprędce bez pełnego rozważenia.»

Wice-Gubernator dodaje od siebie, że nie wątpi „że skoro K[emmerer]¹⁸⁵ zbada sytuację, a strona polska wypowie się co do tego jakiej obecnej interwencji by pragnęła Bank angielski gorliwie poprze nasze usiłowania.”

Skirmunt

IPMS, A. 12.53/8, k. 72-73.

Nr 1022

205. [p]

M.S.Z., 30 XII,
otrzymano 31 XII
B[olesław] B[iega]

Przekazane przez Bank Polski £ 301:13:0 prosimy niezwłocznie wpłacić na rachunek Williama Goode'a w Westminster Bank.

Polexterne

IPMS, A. 12.53/8, k. 73.

¹⁸⁵ Edwin Walter Kemmerer (1875–1945), amerykański ekonomista i ekspert finansowy, prof. Princeton University; współautor planu Damesa, a także doradcą ekonomicznym rządów wielu państw świata; na podstawie jego raportu opracowano plan reformy finansów Polski, który został przyjęty w 1927 r.

1926

Nr 1023

1. [p]

M.S.Z., 5 I,
otrzymano 6 I
B[olesław] B[iega]

Konsulat Polski Jerozolima donosi, że 1 stycznia 1926 rząd palestyński ma ogłosić zarządzenie cofnięcia wszelkich przywilejów celnych i podatkowych z jakich dotychczas korzystały Konsulaty i konsulowie. Konsul francuski, włoski i amerykański zwrócili się do swoich rządów o interwencję w Londynie. Prosimy porozumieć się i uczestniczyć w ewentualnej wspólnej *démarche*. M.S.Z. uważa, że bardziej celowa byłaby wspólna interwencja w Genewie interpretująca art. 8 mandatu palestyńskiego¹.

Morawski

IPMS, A. 12.53/8, k. 74.

Nr 1024

2. [p]

M.S.Z., 8 I,
otrzymano 9 I
B[olesław] B[iega]

¹ Stanowił on:

„Nie będą miały zastosowania w Palestynie oparte na dawniej istniejących w Cesarstwie Otomańskim kapitulacjach i zwyczajach przywilejów i immunitety cudzoziemców łącznie z sądownictwem i opieką konsularną.

Gdyby mocarstwa, których obywatele korzystali w dniu 1 sierpnia 1914 r. z tych przywilejów i immunitetów, nie zrzekły się ich przywrócenia albo nie zgodziły się, aby one nie były stosowane w ciągu oznaczonego okresu, te przywileje i immunitety po wygaśnięciu mandatu będą natychmiast przywrócone całkowicie lub ze zmianami, na które zgodzą się państwa zainteresowane.” tekst polski: WZNPM, s. 324; przedruki w: WEP, s. 136; Prawo, t. II, dok. nr 52, s. 196; ŻHPOM, dok. nr 64, s. 258.

Refero 196 oraz „Polska i Zagranica” z 4 stycznia strona 17–19. Proszę o zebranie szczegółowych informacji w sprawie zamierzeń tamtejszych czynników rządów oraz informacji prasowych odnośnie lutowego zebrania komitetu przygotowawczego do konferencji. Interesujące zamierzenia przedstawicieli ciężkiego przemysłu, przemysłu węglowego etc. oraz stanowisko sfer rolniczych.

Łukasiewicz

IPMS, A. 12.53/8, k. 74.

Nr 1025

1. [p]

Pos[elstwo] Waszyngton, 8 I,
otrzymano 9 I rano
E[dward] R[aczyński]

Dla Ministra Skarbu (kopia dla Londynu)

Wczoraj odwiedziłem Stronga. Wizyta zamieniła się w konferencję trzygodzinną, do której w drugiej połowie doproszono Normana. Wyłożyłem sytuację i stosowane przez Pana Ministra środki zaradcze oraz uchwały budżetowe. Wskazałem potrzebę współdziałania obu banków emisyjnych z Polską jako wysuniętą placówką stabilizującą Europę środkową. – Zgadzając się z moimi wywodami wyrazili obawy stosowania systemu łatania poszczególnymi kosztownymi pożyczkami. Uważają (za) konieczne opracowanie przez Rząd Polski szerokiego programu polityki finansowo–gospodarczej na lat kilka, obejmującej zarówno sanację, jak i wszystkie poszczególne działy polityki emisyjnej, pożyczkowej, celnej, kolejowej i traktatowej wobec Niemiec i Rosji. Przypuszczają, że 100 milionów pożyczki tytoniowej nie starczy na zaspokojenie wszystkich potrzeb, pozbawiając (w ogóle) cennego atutu pożyczkowego pozwalając jedynie załatać sytuację. Przewidując chęć wyzyskania (przez) bankierów nastroju - znających krytyczne położenie. – Oświadczyłem potrzebę pośpiechu dopływu kapitału, aby umożliwić powzięcie szerszego planu polityki gospodarczo–finansowej. Strong wyczekuje zdania Kemmerera, którego ceni. Odczekawszy rezultaty Kemmerera można będzie tu wznowić rozmowy o współdziałanie. Usposobienie przychylne.

Proszę o dostarczanie mi dla Stronga podstawowych informacji (częstych) o sytuacji i projektach sanacyjnych.

Ciechanowski

*IPMS, A. 12.53/8, k. 75-76.***Nr 1026**

3. [p]

M.S.Z., 9 I,
otrzymano 10 I rano
E[dward] R[aczyński]

W razie potrzeby proszę wyjaśnić, że wycieczka posłów sejmowych do Rosji ma charakter ściśle prywatny i nie ma żadnego znaczenia politycznego.

Morawski

*IPMS, A. 12.53/8, k. 76.***Nr 1027**

4. [p]

M.S.Z., 9 I,
otrzymano 10 I rano
E[dward] R[aczyński]

Receptus 153.

Do uznania Poselstwa proszę odmówić naszego udziału [w] „Times Annual Financial Review” albo obniżyć żądanie opłaty £ 250. Z naszej strony nie ma żadnych zobowiązań. Proszę o telegraficzną odpowiedź.

Grabowski

IPMS, A. 12.53/8, k. 76.

Nr 1028

5. [p]

M.S.Z., okólnik 11 I,
otrzymano 12 I
B[olesław] B[iega]

Proszę zatelegrafować, jaki będzie skład tamtejszej delegacji na Komisję Przygotowawczą do Konferencji Rozbrojeniowej zbierającej się w Genewie 15 lutego, w szczególności kto będzie delegacji przewodniczył.

Łukasiewicz

IPMS, A. 12.53/8, k. 77.

Nr 1029

1. [w]

12 I,
4 po p[ołudniu]
B[olesław] B[iega]

M.S.Z.

Receptus 4.

Uważając za zbyt duże płaćenie sumy uwiadomiłem o tem „Times”, natomiast proszę spowodować natychmiastowe wysłanie materiałów do artykułu Goode’a, o które prosił listownie Ministra Skarbu.

Skirmunt

IPMS, A. 12.53/8, k. 77.

Nr 1030

6. [p]

M.S.Z., 12 I,
otrzymano 13 I
B[olesław] B[iega]

Pasicz zapewnił Okęckiego² iż poza nawiązaniem przyjaznych stosunków z Turcją w interesie pokoju na Bałkanach dalsze umowy polityczne nieprzewidywane. Podług poufnych informacji Okęckiego nastąpiło ustne porozumienie z Turcją celem utrzymania *status quo* i granic traktatowych zwrócone przeciw Bułgarii i Grecji. W razie konfliktu Turcji z Anglią i Włochami Jugosławia zachowa neutralność. Pasicz zaprzeczył wszelkim pogłoskom o pośrednictwie Turcji między Jugosławią a Rosją. Nic zwróconego przeciw Anglii nie ma. Ruszdi zapewnił, że dąży do *modus vivendi* z Anglią; ostatni układ z Moskwą przeczy ani temu ani wstąpienie do Ligi Narodów.

Łukasiewicz

IPMS, A. 12.53/8, k. 77-78.

Nr 1031

2. [w]

14 I,

5 po p[ołudniu]

B[olesław] B[iega]

M.S.Z.

Receptus 5.

Delegacja angielska będzie się składała z Roberta Cecila, pułk[ownika] Temporalny i stałych członków Komisji Doradczej.

Skirmunt

IPMS, A. 12.53/8, k. 78.

Nr 1032

7. [p]

M.S.Z., 14 I,

otrzymano 5 po p[ołudniu]

B[olesław] B[iega]

² Zdzisław Okęcki (1874–1940), dyplomata; 1919: dyrektor Departamentu Polityczno-Dyplomatycznego MSZ; 1921–1928: poseł RP w Belgradzie.

Poleciliśmy Bankowi Polsk[iemu] przekazanie 13 b[ieżącego] m[iesiąca] £ 575 równe \$ 2500 dla W.

Bertoni

IPMS, A. 12.53/8, k. 78.

Nr 1033

8. [p]

M.S.Z., 15 I,
otrzymano 16 I rano
E[dward] R[aczyński]

Receptus raport 1.: Uważamy każde inne rozwiązanie poza regularnym Konsulatem polskim dla nas nie do przyjęcia. W związku z projektem układu z Teniersem oświadczyłem Kimersowi aby uprzedził T[eniersa] że nie może liczyć na otwarcie spławu Niemnem w najbliższym czasie bez porozumienia się Litwy z Polską. Kimers przyznał oficjalnie słuszność naszego stanowiska wobec oporu Litwy i ze swej strony uprzedził Teniersa.

Łukasiewicz

IPMS, A. 12.53/8, k. 78.

Nr 1034

9. [p]

M.S.Z., 18 I,
otrzymano 19 I
B[olesław] B[iega]

Genewa donosi, że uchodzi niemal za pewne odroczenie zebrania się Komisji rozbrojeniowej do kwietnia w skutek braku uzgodnienia między tezą francuską a angielską. Proszę zbadać stan oczywisty i telegrafować Warszawa, Genewa o przyczynach odroczenia.

Morawski

IPMS, A. 12.53/8, k. 79.

Nr 1035

1. [p]

[Poselstwo] Rzym, 19 I,
otrzymano 4 po p[ołudniu]
B[olesław] B[iega]

Dziś Mussolini telegrafuje do swoich ambasadorów w Paryżu i Londynie zapytując się o stanowisko rządów, przy których są akredytowani w sprawie dania Polsce stałego miejsca w Radzie Ligi Narodów. – Otrzymują: Paryż, Londyn.

Zaleski

IPMS, A. 12.53/8, k. 79.

Nr 1036

3. [w]

19 I,
6 wieczór
B[olesław] B[iega]

M.S.Z., kopia Genewa

Receptus 9.

F.O. potwierdza nieodzowność odłożenia do kwietnia Komisji rozbrojeniowej. Przyczyna – konieczność udziału Rosji i brak porozumienia z nią co do udziału na terytorium szwajcarskim. Poza tem przewlekane decyzji przez Stany Zjednoczone. – F.O. zaprzecza brak uzgodnienia francusko–angielskiego. Inicjatywa odłożenia wyszła z Genewy.

Skirmunt

IPMS, A. 12.53/8, k. 79.

Nr 1037

10. [p]

M.S.Z. okólnik, 19 I,
otrzymano 20 I
B[olesław] B[iega]

20 stycznia wyjeżdża do Paryża dyrektor Łukasiewicz dla porozumienia się z panem posłem w sprawie naszej akcji o wejście do Rady Ligi Narodów oraz w sprawie nowych poczynań gospodarczo–finansowych rządu. Jednocześnie wezwałem do Paryża Ministra Sokala dla wspólnego opracowania z nim naszych działań. Z Paryża Ł[ukasiewicz] uda się do Londynu w tym samym celu dla porozumienia się z panem posłem Skirmuntem.

Skrzyński

*IPMS, A. 12.53/8, k. 80.***Nr 1038**

11. [p]

M.S.Z., 20 I,
otrzymano 21 I
B[olesław] B[iega]

Mussolini polecił ambasadorom w Paryżu i Londynie oświadczyć, że popiera powołanie Polski na stałego członka Rady Ligi Narodów równocześnie z Niemcami. Instrukcja jego, której kopię odczytał mi Mayoni³ mówi dalej, że Włochy rezerwują sobie wolną rękę co do ewentualnego poparcia również i kandydatury Hiszpanii i Brazylii, zwraca się wreszcie w bardzo gwałtownych słowach przeciw metodom stosowanym przez Niemców zarówno w sprawach mniejszościowych, jak i dla uzyskania posad w Sekretariacie. Proszę zbadać i telegrafować kiedy *démarche* wykonana i jaki rezultat.

Morawski

IPMS, A. 12.53/8, k. 80.

³ Może to wspomniany już wcześniej Maioni.

Nr 1039

I. [p]

[Delegacja] Genewa, 21 I,
otrzymano 22 I rano

Według informacji miarodajnych czynników Sekretariatu są szanse, iż dojdzie do porozumienia pomiędzy Rządami: szwajcarskim i Rosyjskim w sprawie udziału Sowieców w Komisjach Ligi Narodów zasiadających w Szwajcarii a przede wszystkim w Komitecie Rozbrojeniowym.

Sprawa uznania Sowieców pozostałaby na razie niezłatwiona. Nawet w razie załatwienia udziału Rosji Komitet Rozbrojeniowy ma być odroczone i zapewne zbierze się 15 maja. – Otrzymują: Warszawa, Paryż, Londyn.

Sokal

*IPMS, A. 12.53/8, k. 81.***Nr 1040**

2. [p]

Deleg[acja] Genewa, 22 I,
otrzymano 23 I

W sprawie wyborów do rady odbyłem szereg dalszych informacyjnych rozmów z miarodajnymi czynnikami: ponownie z Commert, Mantoux⁴, z kierującym w nieobecności Mella-Franca delegatem Brazylii Clark'iem i z przedstawicielem Irlandii Mac White'm⁵. Szczegółowy raport wysyłam. Podaję na razie najważniejsze: Z oświadczeń Clark'a wynika 1-mo że, Brazylia działa solidarnie z Hiszpanią, gdyby jednak okazało się, że Hiszpania ma otrzymać stałe miejsce, Brazylia zaś nie, wówczas Melo Franco zgłosi veto uniemożliwiając przeprowadzenie kandydatury hiszpańskiej. 2-ndo: Gdyby sprawa wyboru ograniczyć się tylko miała do dania stałego miejsca Niemcom, Brazylia nie sprzeciwi się. 3-tio: że Brazylia poza Hiszpanią posiada poparcie Francji i Urugwaju. 4-rto: że wątpliwe jest aby Hiszpania uzyskała

⁴ Paul Mantoux, (1877–1956), historyk, tłumacz oficjalny Georges'a Clemenceau na Konferencji Pokojowej w Paryżu, a następnie 1919-1926 w podobnej roli w Lidze Narodów; współzałożyciel Instytutu Studiów Międzynarodowych w Genewie. [oprac. JŁ]

⁵ Michael Mac White (1883–1958), dyplomata irlandzki; 1921–1923: reprezentant Wolnego Państwa Irlandzkiego w Bernie; 1923–1929: stały przedstawiciel Wolnego Państwa Irlandzkiego przy LN.

już zgodę Anglii aczkolwiek Quinones, w najściślejszym zresztą porozumieniu z Brazylią, przeprowadził energiczną akcję i skłonił nawet króla⁶ do osobistej interwencji wobec dworu angielskiego. Brak zgody Anglii na stałe miejsce dla Hiszpanii potwierdził w rozmowie z delegatem Irlandii do Ligi Narodów poseł hiszpański w Bernie Palacios⁷. – Zdaniem Palacios'a Hiszpania w ogóle swej kandydatury nie postawi, o ile nie otrzyma uprzednio zgody Londynu.

Z powyższego wynika:

1-mo: albo sprawa ograniczy się w marcu tylko do dania stałego miejsca Niemcom;

2-ndo: albo otrzymają stałe miejsce Hiszpania, Brazylia i Polska. –

Jak już raportowałem decyzja zależy wyłącznie od Londynu ponieważ Francja popiera wszystkie trzy kandydatury, co do których, w razie zgody Francji i Anglii nie będzie sprzeciwu w Radzie Ligi. – Otrzymują: Warszawa, Paryż, Londyn, Rzym, Berlin.

Sokal

IPMS, A. 12.53/8, k. 81-83.

Nr 1041

4. [w]

23 I

M.S.Z., kopia Rzym

Receptus 11.

Ambasador włoski potwierdził mi dzisiaj, że rozmowa którą miał w F.O. w środę i o której raportowałem szczegółowo w czwartek miała charakter czysto informacyjny. Instrukcji o poparciu naszej kandydatury nie otrzymał, chociaż w dalszym rozwoju to poparcie przewiduje. O rozmowie telegrafował do Rzymu i czeka na dalsze instrukcje.

Skirmunt

IPMS, A. 12.53/8, k. 83.

⁶ Alfons XIII z dyn. Burbonów (1886–1941); 17 V 1886–14 IV 1931: król Hiszpanii; pogrobowiec; 28 XI 1885–17 V 1902: regencję sprawowała jego matka Austriaczka Maria Christina.

⁷ Lepoldo Palacios (1869–1954), prawnik, dyplomata hiszpański; w latach dwudziestych XX w. przewodniczący Stałej Komisji Mandatowej LN. [oprac. JŁ]

Nr 1042

12. [p]

M.S.Z., okólnik, 25 I,
otrzymano 25 I
B[olesław] B[iega]

Poseł do parlamentu niemieckiego Breitscheid w przemówieniu swem na zgromadzeniu 24 b[ieżącego] m[iesiąca] zorganizowanem przez partię socjaldemokratyczną w Gdańsku oświadczył że sprawa Gdańska może być rozwiązana tylko bezpośrednio przez Polskę i Gdańsk z wykluczeniem Niemiec, że zadaniem Gdańska musi być pośredniczenie między Polską a Niemcami, że w sprawie Gdańska socjaldemokracja niemiecka stoi na gruncie faktów dokonanych. Proszę wykorzystać w prasie powyższą deklarację.

Przeździecki

*IPMS, A. 12.53/8, k. 84.***Nr 1043**

13. [p]

M.S.Z., 26 I,
otrzymano 27 I
B[olesław] B[iega]

Dla Łukasiewicza.

Poselstwo angielskie informuje najpoufniej że F.O. nie powzięło jeszcze decyzji odnośnie poparcia Hiszpanii na stałe miejsce w Radzie Ligi Narodów.

Morawski

*IPMS, A. 12.53/8, k. 84.***Nr 1044**

14. [p]

M.S.Z., okólnik, 26 I,

otrzymano 27 I
B[olesław] B[iega]

Rzym donosi: tamtejszy Minister Spraw Zagr[anicznych]⁸ ma powód przypuszczać, że Belgia bardzo poufnie rozpoczyna starania w Sekretariacie o stałe miejsce [w] Radzie Ligi Nar[odów].

Morawski

IPMS, A. 12.53/8, k. 84.

Nr 1045

1. [p]

Paryż, 26 I,
otrzymano 27 I
B[olesław] B[iega]

Wobec przyjazdu Chamberlain'a proszę o telegraficzną odpowiedź czy ambasada włoska interweniowała w F.O. w sprawie stałego miejsca w Radzie Ligi Narodów dla Polski i jaki był wynik interwencji.

Chłapowski

IPMS, A. 12.53/8, k. 85.

Nr 1046

1. [w]

27 I,
wysłano 11.30
B[olesław] B[iega]

Paryż

Receptus 1.

⁸ Benito Mussolini.

Dokładne sprawozdanie w moim raporcie z 21 b[ieżącego] m[iesiąca]. Ścisłość informacji tych potwierdził mi ponownie ambasador włoski.

Skirmunt

IPMS, A. 12.53/8, k. 85.

Nr 1047

15. [p]

M.S.Z., 28 I,
otrzymano 29 I
B[olesław] B[iega]

Receptus raport 114.

Proszę wobec Toretty⁹ nie ujawniać, że znamy instrukcję Mussoliniego. Sposób wykonania jej w Paryżu gdzie ambasador włoski podkreślił życzliwe stanowisko swego rządu wobec kandydatury polskiej potwierdza informacje nasze co do jej brzmienia podanego tel[egramem] szyfr[owym] 11.

Morawski

IPMS, A. 12.53/8, k. 85.

Nr 1048

2. [p]

[Poselstwo] Rzym, 28 I,
otrzymano 29 I
B[olesław] B[iega]

Receptus 1. – Sekretowany.

⁹ Pietro Paolo Tomasi markiz Della Torretta, członek rodu Książąt Lampedusa (1873–1962), włoski polityk i dyplomata; od 1921: senator Królestwa Włoch; od 1922: ambasador Włoch w Londynie.

Instrukcja dla ambasadora włoskiego w Londynie, aby zawiadomił rząd angielski, że rząd polski¹⁰ zajmuje przychylne stanowisko w sprawie stałego miejsca dla Polski w Radzie Ligi Narodów wysłana ponownie dziś. Według interpretacji tutejszego M.S.Z. ambasador miał prawo^{a(...)} instrukcji zrobić taką deklarację. Jeżeli jej nie zrobił, to prawdopodobnie dlatego, że w angielskim M.S.Z. znalazł stanowisko dość oporne. Szczegóły kurierem.

– Otrzymują: Warszawa, Londyn.

Zaleski

IPMS, A. 12.53/8, k. 86.

Nr 1049

5. [w]

29 I,

~~otrzymano~~ 7 wiecz[ór]

B[olesław] B[iega]

M.S.Z.

Dla Ministra Skarbu.

Refero telegram Adamskiego wysłany dziś do B-ku Gospodarstwa¹¹. Uważam absolutnie niezbędne uregulowanie sprawy zgodnie z propozycjami banku. Nie dojdzie do porozumienia będzie miało nieobliczalne skutki dla kredytu państwa. Upraszam o pełną pilną interwencję Pana Ministra.

Skirmunt

IPMS, A. 12.53/8, k. 86.

Nr 1050

16. [p]

M.S.Z., 29 I,

otrzymano 30 I

B[olesław] B[iega]

¹⁰ Winno być 'włoski'.

¹¹ Mowa o wspomnianym już wcześniej Banku Gospodarstwa Krajowego.

Minister Zdziechowski uważa za pożądane utrzymanie współpracy Goode'a do maja. Wyjaśnimy listownie. – Minist[er] Skarbu

Polexterne

IPMS, A. 12.53/8, k. 87.

Nr 1051

17. [p]

M.S.Z., 30 I,
otrzymano 31 I
B[olesław] B[iega]

Ambasador włoski oświadczył posłowi Szembekowi, że polecono mu zbadanie stanowiska rządu belgijskiego. Ambasador z Vanderveldem jeszcze nie mówił. Hymans¹² oświadczył mu, że osobiście sprzyja polskiej kandydaturze i że Belgia nie kandyduje. Szembek stwierdza, że V[andervelde] jest przekonany, że Belgia nie ma szans na stałego członka, nie posiada bliższych informacji o kandydaturze Hiszpanii.

Przeździecki

IPMS, A. 12.53/8, k. 87.

Nr 1052

18. [p]

M.S.Z., 1 II,
otrzymano 1 II 6 wieczór
B[olesław] B[iega]

Refero 16.

¹² Paul Hymans (1865–1941), prawnik i polityk belgijski, jeden z długoletnich przywódców Partii Liberalnej; od 1900: deputowany do Parlamentu; 1920–1921: przewodniczący Zgromadzenia LN; minister sprawiedliwości oraz czterokrotny minister spraw zagranicznych.

Wobec listu Goode'a do Premiera z 25 stycznia Minister Skarbu anuluje instrukcję zawartą w telegramie 16. Propozycja Goode'a została nie przyjęta.

Polexterne

IPMS, A. 12.53/8, k. 87.

Nr 1053

19. [p]

M.S.Z., 1 II,
otrzymano 1 II, 6 wieczór
B[olesław] B[iega]

Przekazane przez B-k Polski £ 200 prosimy niezwłocznie wpłacić na rachunek Williama Goode'a Westminster B-k¹³.

Bertoni

IPMS, A. 12.53/8, k. 88.

Nr 1054

20. [p]

M.S.Z., 1 II,
otrzymano 2 II rano
B[olesław] B[iega]

Proszę zakomunikować Panu Adamskiemu, że B-k Gospodarstwa pokryje w każdym razie w terminie 250 tysięcy akceptując resztę warunków. Sytuacja walutowa B-ku Polskiego wymaga koniecznie jednoczesnego zapewnienia, że Overseas B-k lub inny zdyskontuje w połowie lutego B-kowi Gospodarstwa tratę kooprolnej na £ 100 000 płatną w 3 miesiące za gwarancją Skarbu.

¹³ Brytyjski bank detaliczny działający w Anglii i w Walii od 1834 r.; obecnie pozostaje nadal zarejestrowaną firmą, nie prowadzącą wszak działalności („uśpioną”); wchodzi w skład tzw. »wielkiej piątki«; rozwijał się głównie w XIX stuleciu, przejmując wówczas szereg mniej prężnych instytucji bankowych.

Sprawa do tego stopnia ważna, że proszę Pana Posła o możliwie daleko idące poparcie.
– Zdziechowski

Polexterne

IPMS, A. 12.53/8, k. 88.

Nr 1055

6. [w]

2 II

M.S.Z.

Ambasador włoski poufnie poinformował mnie o swojej rozmowie wczorajszej z Chamberlainem. Gdy oświadczył, że Włochy popierają przyznanie Polsce stałego miejsca w Radzie Ligi, Ch[amberlain] odpowiedział, że bardzo z tego rad, gdyż sam jest temu przychylny, ma pewne trudności w łonie gabinetu, a oświadczenie Włoch wzmacnia jego siły dla przewyciężenia tych trudności. Ambasador sądzi, że Hiszpania i Polska otrzymają stałe miejsca.

Skirmunt

IPMS, A. 12.53/8, k. 88, 90; (pomiędzy nimi tkwi karta innej depeszy).

Nr 1056

Ściśle tajne

Kopia depeszy zakomunikowana przez Ambasadę w Paryżu listownie, otrzymana w Londynie
1 II [19]26

B[olesław] B[iega]

Propozycja Brianda udzielenia nam stałego miejsca w radzie została przyjęta życzliwie przez Chamberlaina. Wszechstronne argumenty Brianda, a szczególnie stwierdzenie, że większa niezależność Polski nie będzie zniewalała Francji do odgrywania ciągłej roli opiekuna zostały tak przyjęte przez Chamberlaina, że Briand jest przeświadczonej, iż Chamberlaina za

osobiście przekonanego należy uważać i że tenże dołoży wszelkich starań, aby uzyskać zgodę swego rządu. Nadzwyczaj na tem zależy, aby powyższy przebieg rozmowy był traktowany najściślej tajnie, by nie zmobilizować opinii angielskiej. Proszę Pana Premiera aby zechciał jeżeli możliwe wpływać na prasę, by nie ogłaszała niebezpiecznych optymistycznych supozycji.

Konferencja rozbrojeniowa zostanie odroczone według wszelkiego prawdopodobieństwa do 15-go kwietnia lecz proszę Pana premiera, by ta data z naszej strony nie została opublikowana. Ewakuacja pierwszej strefy renańskiej¹⁴ zostanie zakończona na pierwszego lutego a zatem wcześniej niż było przewidziane. Nota donosząca o powyższem zarządzeniu przypomni Niemcom wszystkie ulgi, które zostały im przyznane w ostatnich czasach.

Chłapowski

IPMS, A. 12.53/8, k. 89 (maszynopis).

Nr 1057

7. [w]

3 II,

6 wieczór

B[olesław] B[iega]

M.S.Z.

Podsekretarz stanu Tyrrell z polecenia Chamberlain'a najpoufniej poinformował mnie, że Ch[amberlain] jest zdecydowany przeprowadzić przez Gabinet upoważnienie do podtrzymania naszej kandydatury na stałe miejsce w Radzie Ligi Narodów. T[yrrell] wierzy w powodzenie

¹⁴ Mowa o strefie nadreńskiej; utworzono ją na mocy postanowień zawartych w art. 42-44 traktatu wersalskiego; obliowały one Niemcy do całkowitej demilitaryzacji Renu na ich obszarze, to jest na lewym jego brzegu oraz na prawym w pasie 50 km wytyczonych na wschód od tej rzeki; w rezultacie strefa ta graniczyła z Francją, Luksemburgiem i Belgią; demontażowi uległy tam wszelkie fortyfikacje połączone z zakazem stacjonowania jakichkolwiek sił zbrojnych; podzielono ją na trzy strefy okupacyjne: w Kolonii, Koblencji i Moguncji; najpierw – w rezultacie wprowadzenia w życie planu amerykańskiego finansisty Charlesa G. Dawesa – w sierpniu 1925 r. ostatnie oddziały francuskie i belgijskie ewakuowały – okupowane od stycznia 1923 r. – Zagłębie Ruhry, w tymże roku uwolniono strefę Kolonii, następnie w konsekwencji realizacji od roku 1929 planu amerykańskiego finansisty Owena D. Younga – Francja została zmuszona do lata 1930 r. wycofać resztę swych wojsk okupacyjnych z dwu pozostałych stref.

tej akcji. Podkreśla konieczność dyskrecji zwłaszcza w prasie. Będę prosił Ch[amberlain'a] o przyjęcie mnie z początkiem przyszłego tygodnia.

Skirmunt

IPMS, A. 12.53/8, k. 90.

Nr 1058

21. [p]

M.S.Z., okólnik, 5 II,
otrzymano 6 II
B[olesław] B[iega]

Olszowski donosi z Berlina, że według informacji ambasadora francuskiego¹⁵ kandydatem rządu niemieckiego na zastępcę Sekretarza Generalnego Ligi Narodów jest Brockdorf-Rantzau. Byłby on wyobrazicielem zbliżenia politycznego niemiecko–rosyjskiego w Genewie.

Przeździecki

IPMS, A. 12.53/8, k. 90.

Nr 1059

8. [w]

8 II,
6 wieczór
B[olesław] B[iega]

M.S.Z.

Chamberlain powiedział mi dziś, że od rozmowy mojej z Tyrrellem, o której był poinformowany nic nowego nie zaszło w kwestii przyznania nam miejsca stałego w Radzie. Gabinet dotąd sprawą się nie zajmował. Konstatował trudności spotykane w rozmowach i

¹⁵ Bruno-François-Marie-Pierre Jacquin de Margerie (1861–1942), dyplomata francuski; 1919–1922: ambasador Francji w Brukseli; 1922–1931: ambasador Francji w Berlinie.

ujawnione w prasie. Mają one pochodzić głównie z kół League of Nations Union. Raport wysyłam jutro okazją.

Skirmunt

IPMS, A. 12.53/8, k. 91.

Nr 1060

9. [w]

10 II,

7 wieczór

B[olesław] B[iega]

M.S.Z.

Miałem dziś dłuższą rozmowę z Normanem. Przedstawiłem potrzebę współpracy w sprawach Banku Polskiego i opowiedziałem o projektowanym powołaniu Rady Gospodarczej w myśl instrukcji Pana Ministra. Norman oświadczył, że w sprawach Banku Polskiego mogłaby wytworzyć się kolaboracja dopiero po zaakceptowaniu ogólnego planu finansowego dla Polski, ten zaś plan winien być wypracowany nie naszymi siłami z pomocą ekspertów obcych – lecz przez ciało ekspertów międzynarodowych, których opinia byłaby miarodajną i wytworzyłaby atmosferę zaufania dla kapitału międzynarodowego.

Dopiero po stworzeniu takiego planu Norman gotów jest oddać znaczne usługi wobec bankierów angielskich i amerykańskich.

Uważa szukanie pożyczek obecnie, w tej liczbie tytoniowej, za błąd komplikujący sytuację na przyszłość. Szczegóły raportem jutro.

Skirmunt

IPMS, A. 12.53/8, k. 91-92.

Nr 1061

22. [p]

M.S.Z., okólnik, 10 II,

otrzymano 11 II rano

B[olesław] B[iega]

Ambasador Chłapowski donosi z Paryża, że Niemcy podjęli silną ofensywę przeciw naszemu stałemu miejscu w Radzie L.N., określając wybór ten jako brak zaufania do nich. Wiadomość proszę sprawdzić, w razie potrzeby interweniować wskazując że przyznanie Polsce stałego miejsca w Radzie jest dowodem zaufania w pokojowość i dobrą wolę Niemiec do współpracy z wszystkimi sąsiadami. Współpraca Niemiec i Polski na terenie Ligi jest jedynym sposobem zapewnienia likwidacji konfliktów między nimi. Dla państw powołanych do czuwania nad pokojem powszechnym, lokalne zatargi właśnie schodzą z natury rzeczy na drugi plan i nie drażnią w równym stopniu jak dawniej. Odwrotnie wejście tylko Niemiec do Rady Ligi N[arodów] dając im położenie uprzywilejowane musi wszelkie ewentualne konflikty z Polską zaostrzyć.

Skrzyński

IPMS, A. 12.53/8, k. 92-93.

Nr 1062

3. [p]

Pol[ską] delegat. Genewa, 11 II,
otrzymano 12 II
E[dward] R[aczyński]

Ustaliłem, że w porządku obrad nadzwyczajnego zgromadzenia opracowanym przez Sekretariat jest zapewniona możliwość rekonstrukcji Rady Ligi. Odnośny punkt został ujęty w formę: „Questions relatives à l’application de l’article 4¹⁶ du Pacte.”¹⁷ – Uważam tę formułę za pomyślną.

– Otrzymują: Warszawa, Berlin, Paryż, Londyn.

Sokal

IPMS, A. 12.53/8, k. 93.

¹⁶ Stanowił on:

„Rada składa się z Przedstawicieli Głównych Mocarstw sprzymierzonych i stowarzyszonych oraz z przedstawicieli czterech innych Członków Związku. Tych czterech członków Związku wybiera dowolnie Zgromadzenie, przytem w odstępach czasu, jakie uzna za stosowne. Do chwili pierwszego wyboru przez Zgromadzenie członkami Rady są przedstawiciele Belgji, Brazylii, Hiszpanii i Grecji.” DzURP, 1920, N° 35, poz. 200.

¹⁷ Franc. ‘Kwestie odnoszące się do zastosowania art. 4 Paktu [Ligi Narodów]’.

Nr 1063

2. [p]

Pos[elstwo] Paryż¹⁸, 12 II,

otrzymano 12 II

E[dward] R[aczyński]

Sądzę, że byłoby wskazane gdyby Pan Minister zechciał wpłynąć na korespondentów pism paryskich w Londynie, szczególnie „Echo de Paris”¹⁹, by nie alarmował tutejszej opinii w sprawie miejsca w Radzie L.N. *vide* „Echo de Paris” z 12.

Chłapowski

*IPMS, A. 12.53/8, k. 94.***Nr 1064**

12. [w]

12 II,

wysłano 12. wieczór

E[dward] R[aczyński]

M.S.Z., kopia Genewa

W ostatnich dwóch dniach rozpętała się w prasie tutejszej kampania przeciw daniu nam stałego miejsca, inspirowana z jednej strony przez Niemcy, z drugiej przez Związek dla Ligi Narodów. – Ambasador francuski uważając tę kampanię za niepożądaną i sygnalizując równocześnie jako niepokojące niezadowolenie ujawnione ze strony przedstawicieli niektórych państw mniejszych, zwłaszcza Belgii, nie przypisuje jednak temu wszystkiemu decydującego znaczenia.

Stwierdza, że Chamberlain planowo pracuje w duchu dla nas korzystnym omawiając sprawę kolejno z miarodajnymi osobistościami, że zyskuje teren. Chamberlain zamierza jednak unikać angażowania się przedwczesnego i głośnego przed Genewą. Chamberlain według

¹⁸ Błąd; winno być Ambasada Paryż.

¹⁹ Jeden z dzienników paryskich; ukazywał się w latach 1884–1944; początkowo prezentowano na jego łamach poglądy zdecydowanie konserwatywno-nacjonalistyczne, następnie, wszakże pismo ewoluowało jednoznacznie ku poglądom Francuskiej Partii Socjalistycznej.

ambasadora oczekuje od nas zimnej krwi i przestrzega przed działaniem zbyt nerwowem lub zbyt gorliwem ze strony Polski.

Skirmunt

IPMS, A. 12.53/8, k. 94-95.

Nr 1065

23. [p]

~~Poleł Gdańsk~~ M.S.Z., 12 II,
otrzymano 13
E[dward] R[aczyński]

Refero R. S. 228.

Upraszam telegrafować mi czy oszczędności na Harley'u funtów 40 – zapewnione mogą być przeznaczone dla Krzeczковского

Bertoni

IPMS, A. 12.53/8, k. 95.

Nr 1066

11. [w]

13 II,
wysłano 13.

M.S.Z.

Receptus 23.

Obcięcie Harley'a spowodowane wprowadzeniem zmniejszonej dotacji. – Przyjęcie nowej siły wykluczone.

Skirmunt

IPMS, A. 12.53/8, k. 95.

Nr 1067

24. [p]

M.S.Z., 12 II

Na podstawie dużego poważnego materiału dowodowego aresztowano dzisiaj w województwie śląskiem kilkanaście osób, poddano rewizji kilkadziesiąt przeważnie ruchliwych uczestników rzekomo kulturalnej organizacji niemieckiej Volksbundu²⁰ pod zarzutem szpiegostwa wojskowego i politycznego, w którym skompromitowane są oficjalne czynniki niemieckie. Pomijając ostatni szczegół proszę wyzyskać sprawę propagandowo, kładąc ją na karb żywiołów odwetowych przy bierności, nawet cichej życzliwości podrzędnych władz niemieckich i wzmiankując, że trafiono na ślady poważnych subwencji z Niemiec na akcję wywrotową w Polsce.

Polexterne

*IPMS, A. 12.53/8, k. 96.***Nr 1068**

25. [p]

M.S.Z., 13 II,
otrzymano 14 II
B[olesław] B[iega]

Naczelnik Wydziału Łoś wyjeżdża 15 poniedziałek z Ostendy. Delegujemy go do Londynu na czas trwania akcji w sprawie Rady Ligi Narodów dla do[po]możenia Panu Posłowi w akcji w stosunku do opinii angielskiej. Proponuję formalnie upozorować pobyt Łosia w Londynie prywatnym jego przygotowaniem osiedlenia się tam w charakterze radcy poselstwa. Max-Müllera poinformowałem w tym sensie.

Morawski

²⁰ Volksbund (niem. Deutscher Volksbund für Polnisch-Schlesien), organizacja mniejszości niemieckiej w Polsce Niemców górnośląskich dla ochrony ich praw mniejszościowych (Deutsch-oberschlesischer Volksbund für Polnisch Schlesien zur Wahrung der Minderheitsrechte); w 1925 r. zmieniono nazwę tej organizacji na Niemiecki Związek Narodowościowy na polskim Górnym Śląsku w II Rzeczypospolitej (Deutscher Volksbund für Polnisch Schlesien); po 1933 r. była ona organizacją nazistowską.

IPMS, A. 12.53/8, k. 96-97.

Nr 1069

1. [p]

[Poselstwo] Stockholm, 13 II,
otrzymano 14 II
B[olesław] B[iega]

London stał się dla prasy szwedzkiej centrum kampanii przeciw stałemu miejscu Polski w Radzie Ligi Narodów. Telegrafują antypolskie artykuły angielskie i inspirowane korespondencje przeciw powiększeniu stałych miejsc co ma grozić Anglii i Szwecji izolacją w Lidze. Czy to prawda, że o stałe miejsca ubiegają się Brazylia, Hiszpania, Belgia i Czechosłowacja? Jest to w Szwecji sprawa niebezpieczna – atut tej kampanii. Telegrafuję równocześnie do Warszawy.

Wysocki

IPMS, A. 12.53/8, k. 97.

Nr 1070

1. [p]

[Poselstwo] Stockholm, 14 II,
wysłano 5 po p[ołudniu]
B[olesław] B[iega]

Receptus 1.

Kampania jest inspirowana przez Niemcy i League of Nations Union, a bynajmniej nie przez F.O. Kandydatury Hiszpanii i Brazylii są głośne, wysunięcie się Belgii dotąd nieprzewidywane obecnie możliwe, o kandydaturze Czechosłowacji pierwszy raz słyszę.

Skirmunt

IPMS, A. 12.53/8, k. 97-98.

Nr 1071

26. [p]

M.S.Z., 15 II,
otrzymano 16 II
B[olesław] B[iega]

W związku z powołaniem się Stresemana w nocie do Sekretarza Gen[eralnego] Ligi Nar[odów] w sprawie przyjęcia Niemiec do Ligi na memorandum rządu niemieckiego z września 1924, na notę niemiecką do Ligi Narodów, na aneks do traktatu w Locarno²¹ i odpowiedź aliantów *co eo ipso* jest pośrednim podniesieniem ponownie sprawy odpowiedzialności za wojnę, sprawy podziału mandatów kolonialnych oraz zastrzeżeń co do artykułu 16 Paktu – należy poczynić odpowiednie kroki, aby w formule aktu przyjęcia Niemiec do Ligi, która stanowić będzie uchwałę Zgromadzenia było wyraźnie powołanie się na Pakt, zwłaszcza na artykuły 1²² i 10²³ oraz układ locarneński²⁴.

²¹ Najprawdopodobniej mowa w tym kontekście o aneksie F do Protokołu końcowego konferencji w Locarno, to jest wspólnej nocie do przedstawicieli Niemiec w sprawie artykułu 16 Paktu Ligi Narodów; tej tekst stanowił:

„Delegacja niemiecka poprosiła o pewne wyjaśnienia, dotyczące się artykułu 16 Paktu Ligi Narodów.

Nie jesteśmy uprawnieni do wypowiedzania się w imieniu Ligi Narodów, lecz nie wahamy się w związku z dyskusjami, które się już odbyły na Zgromadzeniu i w komisjach Ligi Narodów i po wyjaśnieniach, które zostały między nami wymienione, zakomunikować Panom, w jaki sposób interpretujemy artykuł 16.

Według naszej interpretacji, zobowiązania wynikające ze wspomnianego artykułu dla członków Ligi Narodów, winny być rozumiane w tym znaczeniu, że każde z państw, członek Ligi, jest zobowiązane lojalnie i skutecznie współdziałać dla sprawy poszanowania Paktu i przeciwstawienia się wszelkiemu aktowi agresji, w mierze stosownej do jego sytuacji wojskowej i liczącej się z jego położeniem geograficznym.

Sporządzono w Locarno, dn[ia] 16 października 1925 r.

/-/ E[mile] V[andervelde], A[ristide] B[riand], A[ustin] C[Chamberlain], A. S., E. B.,”

POKL), s. 156-157; WŻNPM, dok. nr 386.

²² Stanowił on:

„Pierwszymi Członkami Związku Narodów są Ci z Podpisujących, którzy są wymienieni w aneksie do niniejszej Umowy, oraz Państwa, również wyszczególnione w Aneksie, które bez zastrzeżeń do tej Umowy przystąpią, składając deklarację w Sekretariacie w przeciągu dwu miesięcy od chwili uprawomocnienia się Umowy, co zostanie notyfikowane innym Członkom Związku.

Każde Państwo, Posiadłość lub Kolonia, rządzące się samodzielnie, a nie wymienione w Aneksie, może zostać Członkiem Związku, o ile za jego przyjęciem wypowiedzą się dwie trzecie Zgromadzenia, pod warunkiem jednak, że da rzeczywiste rękojmie co do swych szczyrych zamiarów przestrzegania zobowiązań międzynarodowych, oraz że przyjmie postanowione przez Związek uregulowanie sił zbrojnych oraz zbrojeń lądowych, morskich i lotniczych.

Każdy Członek Związku może, w dwa lata po uprzedzeniu o swym zamiarze, wystąpić ze Związku pod warunkiem, że wypełni do chwili wystąpienia wszystkie swe międzynarodowe zobowiązania wraz z zobowiązaniami z tej Umowy płynącymi.”

DzURP, 1920, N° 35, poz. 200.

²³ Głosił on:

„Członkowie Związku zobowiązują się szanować i chronić przed wszelką napaścią z zewnątrz obecną nietykalność terytorialną i niezależność polityczną wszystkich Członków Związku. W razie podobnej napaści, jej groźby lub niebezpieczeństwa, Rada wskaże środki jak zapewnić wykonanie niniejszego zobowiązania.”

DzURP, 1920, N° 35, poz. 200.

²⁴ Tekst polski zob.: ZD, 1934, s. 60-68; WŻNPM, dok. nr 383-386; WEP, s. 404-408; Prawo, dok. nr 69, s. 267-270; POKL, Aneks A do Protokołu końcowego Konferencji, s. 146-151; ŻHPOM, dok. nr 121, s. 505-508.

Proszę Pana ambasadora względnie Posła o uzyskanie w tej mierze odpowiednich instrukcji dla reprezentanta w Radzie Ligi, jak również o wpływanie na miarodajne sfery Sekretariatu.

– Otrzymują: Paryż, Rzym, Londyn, do wiadomości Genewa.

Skrzyński

IPMS, A. 12.53/8, k. 98-99.

Nr 1072

12. [w]

16 II,

7 wieczór

B[olesław] B[iega]

M.S.Z., kopia: Sztokholm, Genewa

Tyrrell powiedział mi, że poseł szwedzki²⁵ wczoraj oficjalnie zawiadomił F.O. o decyzji swego rządu głosowania przeciwko wszelkiemu powiększeniu Rady poza Niemcami. Decyzja ta została jakoby powzięta po wypowiedzeniu się obu izb na tajnym posiedzeniu. T[yrrrell] przywiązuje poważne znaczenie do takiego stanowiska Szwecji.

Co zaś do kampanii prasowej ang[ielskiej] to została ona zdaniem T[yrrrella] rozpoczęta za wcześnie i nie trzeba jej przeceniać. W obecnej koniunkturze wydaje się, że decydujący okres będzie dopiero w Genewie – wobec czego Ch[amberlain] ma prosić gabinet o pozostawienie mu wolnej ręki.

Doręczyłem T[yrrrellowi] rezolucję polskiego Związku Ligi Narodów.

Skirmunt

IPMS, A. 12.53/8, k. 99.

²⁵ Erik Kule Palmstierna (1877–1959), szwedzki polityk socjaldemokratyczny i dyplomata; 1920–1937: poseł Szwecji w Londynie.

Nr 1073

3. [p]

[Poselstwo] Paryż, 17 II,
otrzymano wieczorem
B[olesław] B[iega]

Dyrektor biura prasowego Stefański²⁶ wyjeżdża [do] Londyn[u] celem przedstawienia Panu Posłowi aktualnych wyjaśnień dotyczących propagandy.

Chłapowski

IPMS, A. 12.53/8, k. 100.

Nr 1074

2. [p]

[Poselstwo Stockholm] 17 II,
otrzymano 18 II rano
B[olesław] B[iega]

Rząd szwedzki zdecydował sprzeciwić się najenergiczniej powiększeniu liczby miejsc stałych. Wszystkie stronnictwa podzielają to stanowisko ^a. . . ^a żądanie aby Unden²⁷ wniósł veto nawet gdyby był odosobniony. Na moje pytanie czy U[nden] spełni to żądanie, co uważałbym za akt wrogi Polsce odpowiedział, że jego sprzeciw nie będzie odosobniony. Rząd szwedzki będzie żądał odroczenia rozstrzygnięcia sprawy miejsc do września. Unden zaznaczył, że według raportu poselstw jego stanowisko podziela cała Skandynawia i wiele innych państw. Zapewniał wielokrotnie, że nie jest ono skierowane przeciw Polsce i jej wyborowi na miejsce niestałe. Nie mogąc przekonać U[ndena] znanego Ministerstwu zwróciłem się do przemysłu pracującego w Polsce, oświadczając że będziemy uważali sprzeciw Szwecji za akt nieprzyjaźni co uniemożliwi dalsze stosunki gospodarcze obu krajów. Obiecano protestować u rządu i domagać się poparcia Polski. Wynik tej akcji jest jednak wątpliwy.

– Otrzymuje Warszawa.

²⁶ Prawdopodobnie to Zygmunt Stefański.

²⁷ Bo Östen Undén (1886–1974), szwedzki nauczyciel akademicki, wyższy urzędnik służby cywilnej i polityk socjaldemokratyczny; 1924–1926 oraz 1945–1962: minister spraw zagranicznych Szwecji.

Wysocki

*IPMS, A. 12.53/8, k. 100-101.***Nr 1075**

27. [p]

M.S.Z., 18 II,
otrzymano 19 II
B[olesław] B[iega]

Poselstwo polskie w Berlinie donosi, że skutkiem zdecydowanego stanowiska Niemiec przeciwko równoczesnemu przyjęciu Polski do Rady Ligi ma być kompromis pomiędzy Stresemannem a Drummondem pod naciskiem D'Abernon'a. W marcu przyjętoby wyłącznie Niemcy, które równocześnie zobowiązały by się do nieoponowania zasadniczego przeciwko udzieleniu miejsca stałego we wrześniu z warunkiem równoczesnego wejścia do Rady państwa neutralizującego wpływy polskie. Prosimy dyskretnie sprawdzić.

Łukasiewicz

*IPMS, A. 12.53/8, k. 101.***Nr 1076**

3. [p]

[Poselstwo] Stockholm, 19 II,
otrzymano 19 II wieczór
B[olesław] B[iega]

Proszę o telegrafowanie przyjaznych nam artykułów.

Wysocki

IPMS, A. 12.53/8, k. 101.

Nr 1077

28. [p]

M.S.Z., 20 II,
otrzymano 21 II
E[dward] R[aczyński]

Proszę zatelegrafować na czym oparte wiadomości „Times’a” 20 lutego o Radzie Ligi Narodów przetelegrafowane na cały świat przez Havasa²⁸.

Łukasiewicz

IPMS, A. 12.53/8, k. 102.

Nr 1078

13. [w]

22 II,
7 wieczór
B[olesław] B[iega]

M.S.Z.

Receptus 28.

„Times” źródła nie chce wyjawic – utrzymuje jednak że jest ono poważne i że w artykule wyraża się istotny nastrój Brianda w odróżnieniu od oficjalnej polityki Quai d’Orsay.

Skirmunt

IPMS, A. 12.53/8, k. 102.

²⁸ Agencja Informacyjna Havas to pierwsza na świecie nowoczesna agencja prasowa; powołana do życia w Paryżu przez Charles’a-Louisa Havasa (1783–1858) w 1835 r.; w 1870 r. agencje Reutera, Havasa i Wolffa zawarły umowę określającą ich strefy wpływów; Havas utrzymał w swojej strefie europejskie kraje romańskie (Włochy, Francja, Hiszpania) oraz północną i południową część Afryki, Reuter - Wielką Brytanię oraz posiadłości brytyjskie w Afryce i Azji, a Wolff - środkową i północną Europę, umowa ta obowiązywała do końca lat 30. XX w.; po śmierci założyciela agencję przejął jego syn, a następnie w 1879 r. przeobrażono ją w towarzystwo akcyjne; w 1920 r. agencja Havas połączyła się z Société Générale d’Annonces; dominacja informacyjna Havasa, Reutera i Wolffa wzmocniona w 1923 r. poprzez powołanie Ligi Agencji Sprzymierzonych; do wybuchu II wojny światowej 47% inwestycji Agencji Havas finansował rząd Francji.

Nr 1079

14. [w]

22 II,
7 wieczór
B[olesław] B[iega]

M.S.Z.

Dowiaduję się, że jest tu cyrkulowany bardzo poufnie memoriał wypracowany w listach Sekretariatu (prawdopodobnie przez Saltera²⁹) przeciw udzieleniu nam stałego miejsca, wiążący tę sprawę z potrzebą kontroli finansowej nad Polską. Tymczasem nie mam widoków możliwości zdobycia tego memoriału.

Skirmunt

*IPMS, A. 12.53/8, k. 102.***Nr 1080**

29. [p]

M.S.Z., okólnik, 22 II,
otrzymano 23 II rano
B[olesław] B[iega]

Przypominam konieczność stałego informowania raportami i telegraficznie o przygotowaniach do Konferencji Ekonomicznej. Ministerstwu zależy przede wszystkim na wiadomościach, jakie zagadnienia zamierzają wysunąć rządy względnie organizacje ekonomiczne na Komitecie Przygotowawczym. Proszę nadesłać możliwie dokładne personalia delegatów do Komitetu przygotowawczego oraz przysyłać stale pocztą wyciągi z prasy codziennej i bankowej o Konf[erencji] Ekonom[icznej].

Morawski

IPMS, A. 12.53/8, k. 102-103.

²⁹ James Arthur Salter, 1 baron Salter (1881 –1975), brytyjski polityk i wykładowca uniwersytecki; w latach dwudziestych XX w. kierował sekcjami ekonomiczną i finansową Sekretariatu LN. [oprac. JŁ]

Nr 1081

30. [p]

M.S.Z., 22 II,
otrzymano 23 II rano
B[olesław] B[iega]

We czwartek 25 lutego z powodu wniesienia do ratyfikacji układów lokarneńskich Premier będzie mówił w plenum sejmu o rekonstrukcji Rady L.N. Przetłomaczony tekst mowy Premiera wyślemy telegraficznie zawczasu w czwartek rano z Warszawy i z Berlina. Proszę przygotować przepisanie i rozdanie prasie tego tekstu [we] czwartek popołudniu, tak aby ubiec komunikat oficjalny agencji telegraficznych i zapewnić ogłoszenie niezmienionego tekstu mowy Premiera w prasie piątkowej.

Morawski

IPMS, A. 12.53/8, k. 103.

Nr 1082

31. [p]

M.S.Z., 22 II,
otrzymano 23 II rano
B[olesław] B[iega]

Patek donosi, że Ishii³⁰ dostanie instrukcję życzliwą dla naszej kandydatury. Ishii ma porozumieć się z ambasadorem Matsują³¹ i ustalić jego sposób postępowania w Londynie. Japonia zgodzi się prawdopodobnie na wszystkie cztery kandydatury. Proszę Pana Posła o stały kontakt z Matsują.

Łukasiewicz

IPMS, A. 12.53/8, k. 104.

³⁰ Ishii Kikujirō: wicehr. (1866–1945), wybitny japoński dyplomata i polityk; 1923 oraz 1926: przewodniczący Rady LN oraz Zgromadzenia LN.

³¹ Matsui Keishirō, baron (1868–1946) polityk i dyplomata japoński; 7 I- 11 VI 1924 minister spraw zagranicznych; 1925-1928 ambasador Japonii w Londynie. [oprac. JŁ]

Nr 1083

44 [p]

Pos[elstwo] Madryt 22 II,
otrzymano 23 II rano

Minister S[praw] Zagr[anicznych]³² oświadczył mi, że rząd hiszp[ański] postanowił zawiadomić zainteresowane mocarstwa, że w razie odrzucenia przez Ligę Narodów zasady powiększenia ilości stałych członków Rady, w czym Hiszpanię, postanowił wyjść z Ligi Nar[odów]. Podsunąłem mu myśl zagrożenia głosem w Radzie przeciw wybraniu Niemiec do Rady jeżeliby równocześnie Hiszpania i Polska nie miały wejść gdyż taka groźba byłaby także skuteczną bronią przeciw opozycji Szwecji. Ten projekt podobał się, ale rząd hiszp[ański] przed powzięciem decyzji musiały znać opinie Francji i Anglii. – Otrzymują: Paryż, Genewa, Londyn, Warszawa

Sobański

*IPMS, A. 12.53/8, k. 104.***Nr 1084**

4. [p]

Del[egacja] Genewa, 22 II,
otrzymano 23 II rano
B[olesław] B[iega]

Drummond ograniczył się w Berlinie do omówienia liczby i charakteru stanowisk w Sekret[ariacie,] które zajmą Niemcy. Powrócił zadowolony z wyniku gdyż Niemcy odstąpili od swych żądań również i co do procedury mianowania. Na razie o nazwiskach mowy nie ma. Kandydatura Rauschera na podsekretarza zdaje się nie ma szans. Od omawiania z Niemcami spraw politycznych, szczególnie rekonstrukcji Rady Ligi Drummond uchylił się stanowczo. Natomiast konferował o nich z D'Abernonem. – Otrzymują: Warszawa, Paryż, Londyn, Berlin.

³² Fernando Espinosa de los Monteros y Bermejillo (1884–1937); polityk i dyplomata hiszpański; 15 IX 1923–3 XII 1925: minister spraw zagranicznych Hiszpanii w gabinecie Don Miguela Primo de Rivera y Orbaneja, od 1921: 2. markiz de Estella.

Sokal

*IPMS, A. 12.53/8, k. 105.***Nr 1085**

32. [p]

M.S.Z., okólnik, 22 II,
otrzymano 23 II rano
B[olesław] B[iega]

Litwini zajęli posterunek na naszym terytorium, mianowicie aktywnie około 20 ha lasu kilometr od miejscowości Kiernowo. Według posiadanych przez nas informacji Litwini dążą do sprowokowania poważniejszego incydentu, koncentrując jednocześnie wojsko i szaulisów wzdłuż granicy polsko–litewskiej. Wywiad nasz sygnalizuje obecność oficera niemieckiego w przebraniu cywilnym wśród oddziałów litewskich. Pragniemy uniknąć zbrojnego starcia na pograniczu i w tym duchu otrzymały instrukcje władze lokalne. Genewa poinformowana. Powyższe podajemy do wiadomości Pana Posła celem zrobienia odpowiedniego użytku w razie jakichkolwiek wystąpień wobec tamtejszego rządu lub w prasie. Proszę unikać rozgłosu.

Łukasiewicz

*IPMS, A. 12.53/8, k. 105-106.***Nr 1086**

33. [p]

M.S.Z., 23 II,
otrzymano 24 II
B[olesław] B[iega]

W końcu tygodnia przybędzie do Londynu poseł Diamand³³ celem poufnego zetknięcia się z kołami socjalistycznymi w sprawie naszej kandydatury do Rady Ligi Nar[odów].

³³ Herman Diamand (1860–1931), działacz i polityk socjalistyczny; 1907–1918: poseł do austriackiej Rady Państwa; do 1923: reprezentował polskie partie socjalistyczne, a następnie PPS we władzach II

Łukasiewicz

*IPMS, A. 12.53/8, k. 106.***Nr 1087**

34. [p]

M.S.Z., 23 II,
otrzymano 24 II rano
B[olesław] B[iega]

Pan Minister Spraw Zagranicznych odwołał Radcę legacyjnego Jurjewicza do centrali i desygnował na posła do Aten³⁴. Proszę o zawiadomienie czy J[urjewicz] mógłby już 28 lutego opuścić Londyn.

Bertoni

*IPMS, A. 12.53/8, k. 106.***Nr 1088**

35. [p]

M.S.Z., 23 II,
otrzymano 24 II rano
B[olesław] B[iega]

Refero 32.

W nocy na 23 b[ieżącego] m[iesiąca] policja usunęła Litwinów z lasu choćgelskiego [?] biorąc przy tem 8 pod straż graniczną. W razie zaprzestania przez Litwinów dalszej akcji gotowiśmy oddać jeńców. Max Müller poinformowany. Proszę ze swej strony poinformować F.O., wyjaśniając że incydent litewski postawił nas w trudne położenie, mając powód rozumieć go jako prowokację niemiecką pragnęliśmy unikać jakichkolwiek starć nawet o charakterze najbardziej lokalnym. Kiedy jednak podjęte przez miejscową administrację próby załatwienia

Międzynarodówki; I 1919–III 1930: poseł na Sejm Ustawodawczy, a potem na Sejmy RP I i II kadencji; zajmował się także działalnością dyplomatyczną, zwłaszcza w sprawach polsko-niemieckich.

³⁴ Zastąpił on na tym stanowisku *chargé d'affaires* Czesława Andrycza.

incydentu drogą porozumienia nie dały w przeciągu 48 godzin rezultatu musiano użyć siły aby usunąć policją Litwinów z naszego terytorium. Dzięki zachowanym ostrożnościom odbyło się bez ofiar. Wobec możliwości powtórzenia się takich prowokacji byłaby pożądaną interwencja angielska w Kownie.

Łukasiewicz

IPMS, A. 12.53/8, k. 106-107.

Nr 1089

15. [w]

23 II,

7 wieczór

B[olesław] B[iega]

M.S.Z.

Tyrrell konstatuje przygotowującą się korzystną dla nas reakcję w opinii. T[yrrell] sądzi, że jeśli zasadniczo w Genewie będzie zdecydowane rozszerzenie Rady poza Niemcami my z tego w pierwszym rządzie skorzystamy. T[yrrell] widzi w kampanii przeciw nam raczej propagandę niż głęboki prąd opinii. Od gabinetu, gdzie polityka Chamberlaina nie napotyka na poważniejszą opozycję, otrzyma on wolną rękę.

Skirmunt

IPMS, A. 12.53/8, k. 107-108.

Nr 1090

16. [w]

24 II,

4 po p[ołudniu]

B[olesław] B[iega]

M.S.Z.

Receptus 34.

Jurjewicz nie może wyjechać od razu, proponuje zdać urządowanie 15 marca. Podtrzymuję jego stanowisko. Proszę przysłać fundusz na przesiedlenie.

Skirmunt

IPMS, A. 12.53/8, k. 108.

Nr 1091

36. [p]

M.S.Z., 24 II,
otrzymano 25 II
B[olesław] B[iega]

Proszę inspirować prasę: 1° że protest założony przez Szwecję przeciw zwiększeniu stałych miejsc Rad[y] Ligi przed sesją Rady i naradzeniu się jej członków ma na celu postawienie tych ostatnich w położenie przymusowe uniemożliwiające zgodne osiągnięcie jednomyślnych decyzji. Jest to nielojalność w stosunku do państw ubiegających się o stałe miejsce lecz i do wszystkich innych członków Ligi oraz sprzeczne z duchem Paktu.

2° że jeśli, co jest prawdopodobne, Szwecja okaże się izolowaną na sesji Rady jej *liberum veto* stworzyć może fatalny precedens, który uniemożliwi jednomyślne decyzje w przyszłości i podkopie egzystencję Ligi Narodów.

Łukasiewicz

IPMS, A. 12.53/8, k. 108-109.

Nr 1092

37. [p]

M.S.Z., 24 II,
otrzymano 25 II rano
B[olesław] B[iega]

Sokal donosi poufnie, że Drummond wyjechał do Londynu z następującym projektem, który przedstawi Chamberlainowi: Rada Ligi miałaby przede wszystkim uchwalić stałe miejsce w

Radzie dla Niemiec. Po uchwale Zgromadzenia, co do admisji³⁵ odbyłoby się posiedzenie Rady Ligi z udziałem Niemiec, które uchwałyby przyjęcie na stałe Hiszpanii. Ponieważ Niemcy głosowałyby niezawodnie za Hiszpanią musiałaby Szwecja i Belgia, która solidaryzuje się podobno ze Szwecją protest swój przeciw powiększeniu Rady zawiesić. Natychmiast po przyjęciu Hiszpanii dwa nowe miejsca z wyboru mają być stworzone równoległe do dwu miejsc stałych. Te miejsca z wyboru przypaść by miały Polsce, Południowej Ameryce i Chinom. Skoro tylko Chamberlain zaaprobuje projekt Drummonda otrzymałby D'Abernon instrukcję wywarcia nacisku na Stresemanna, który co do Hiszpanii specjalnie zastrzeżeń nie ma. Proszę sprawdzić powyższą informację.

Łukasiewicz

IPMS, A. 12.53/8, k. 109-110.

Nr 1093

38. [p]

M.S.Z., Genewa, 24 II,
otrzymano 25 II rano
B[olesław] B[iega]

Sokal donosi, że Melo Franco stwierdził małe szanse Brazylii. Kandydaturę Polski poprze najgoręcej. Gdyby kandydatura Brazylii upadła Melo Franco nie będzie się przeciwstawiał kandydaturze niemieckiej i oczywiście Polski i Hiszpanii.

Łukasiewicz

IPMS, A. 12.53/8, k. 110.

Nr 1094

3. [p]

[Poselstwo] Rzym, 25 II,
otrzymano 26 II rano
B[olesław] B[iega]

³⁵ Neologizm z j. franc. lub ang. 'przyjęcie'. [oprac. JŁ]

Wobec informacji o rozmowach na temat Rady Ligi Chamberlaina z ambasadorem Torretta^a
^a(...) oczekiwany jutro w Rzymie proszę o ewentualne zakomunikowanie wiadomych
 poselstwu danych o celu podróży T[orretty].

Tomaszewski

IPMS, A. 12.53/8, k. 110.

Nr 1095

17. [w]

25 II,

wysłano 6 wieczór

B[olesław] B[iega]

M.S.Z.

W rozmowie z Łosiem lord Cecil zaznaczył, że zdaniem jego nie należy odstępować od zasady: stałych miejsc dla wielkich mocarstw; sądzi jednak że Chamberlain powinien mieć wolne ręce. Wyraził zdanie, że efemeryczny udział Polski w Radzie nie rozwiązuje kwestii bezpieczeństwa na wschodzie. Wsunął myśl, że Polska mogłaby może otrzymać miejsce niestałe na dłuższy okres n[a] p[przykład] na 6 lat.

Skirmunt

IPMS, A. 12.53/8, k. 111.

Nr 1096

18. [w]

26 II,

wysłano 6 wieczór

B[olesław] B[iega]

Drummond, którego widziałem dzisiaj wyraził mi poufnie następujące poglądy: Angielska kampania prasowa nadspodziewanie ostra przyniosła niemałe szkody i wzmogła pretensje Niemiec.

Otrzymanie przez nas stałego miejsca wydaje mu się niemożliwe, natomiast jakoby wszystkie koła występujące przeciw daniu nam stałego miejsca uznają obecnie potrzebę przyznania nam miejsca niestałego na okres dłuższy pozwalający załatwić wszystkie sprawy nasze z Niemcami. Drummond widzi wyjście możliwe w wybraniu w marcu Hiszpanii na miejsce stałe, a nas na miejsce po niej. Decydujące posiedzenie gabinetu odbędzie się w środę, a w czwartek oczekiwana debata w Izbie. – otrz[ymuje]: Genewa.

Skirmunt

IPMS, A. 12.53/8, k. 111-112.

Nr 1097

19. [w]

27 II

B[olesław] B[iega]

M.S.Z., kopia Stockholm

Według prasy belgijskiej „Vorwärts”³⁶ wczorajszy godzi się na wstąpienie Polski we wrześniu. Jest to w związku z moimi rozmowami. Tworzy wyłom w jednolitej opinii niemieckiej. Pożądane dalsze działanie w tym kierunku. Rolin, dyrektor prezydialny Vanderveldego³⁷ w odczycie wczoraj powoływał się na zgromadzenie gdańskie moje i Breibcheis’a jako sukces Lokarna wstęp współpracy w Lidze. Poniedziałek rozpoczynam konferencje tutaj. Jadę Stockholm, jeśli zażąda. Proszę informacje. Jutro list – Diamand.

Polmission

IPMS, A. 12.53/8, k. 112.

Nr 1098

4. [p]

[Poselstwo] Stockholm, 28 II

³⁶ Vorwärts; założony w 1876 r. centralny organ prasowy Socjaldemokratycznej Partii Niemiec.

³⁷ Émile Vandervelde (1866–1938), polityk belgijski z Belgijskiej Partii Robotniczej; 17 VI 1925–21 XI 1927: minister spraw zagranicznych w gabinetach: P. Poulet’a i H. Jaspara.

Dla Diamanda. Przyjazd bardzo pożądanym, zostawiam go uznaniu Pana, jednak Huden wyjeżdża czwartek wieczór. Stanowisko rządu szw. nieprzejednane.

Wysocki

IPMS, A. 12.53/8, k. 112.

Nr 1099

20 [w]

2 III

4 po p[ołudniu]

B[olesław] B[iega]

M.S.Z.

Chamberlain oświadczył na zebraniu Parlamentarnego Komitetu Ligi, że nie dawał żadnych wiążących zobowiązań Polsce, ale jest zdania że Polska powinna być [w] Lidze.

Rozmawiałem z Hendersonem, Daltonem³⁸, Brockwayem³⁹ – wszyscy życzliwi uważają naszą wizytę jako dalszy ciąg akcji rozpoczętej słusznie w Berlinie. Żałują, że wniosek swój postawili przed naszym przyjazdem. Dziś dalsze rozmowy. Do Sztokholmu nie jadę, gdyż jest spóźniony. Jutro wracam do Berlina gdzie pragnę spotkać Premiera; proszę przesłać wiadomość do poselstwa Berlin.

Diamand.

Polmission

IPMS, A. 12.53/8, k. 113.

³⁸ Edward Hugh John Neale Dalton, baron Dalton cr. 1960 (1887–1962), brytyjski ekonomista i polityk związany z Partią Pracy; od 1924: członek Izby Gmin; od 1925: członek »gabinetu cieni« oraz – przy silnym poparciu związków zawodowych – narodowego komitetu wyborczego Partii Pracy.

³⁹ Archibald Fenner Brockway, baron Brockway of Eton i Slough in the Royal County of Berkshire cr. 1964, (1888–1988), polityk brytyjski, antywojenny aktywista; od 1927: członek powołanej do życia w Brukseli Ligi Antyimperialistycznej; od 1929: członek Izby Gmin z ramienia Partii Pracy.

Nr 1100

21 [w]

3 III

B[olesław] B[iega]

M.S.Z.

Rozmawiałem z Bradfordem, Macdonald'em i Shawem. Macdonald traktuje sprawę ze stanowiska całości Ligi; nie wierzy w zobowiązanie Chamberlaina; ^{a(...)}^a uważa że Anglja ma wolną rękę, rozumie jednak trudne położenie Polski, którego pominąć nie można. Uznaje pierwszorzędne znaczenie ustosunkowania się Polski i Niemiec. Argumenty weźmie pod uwagę powitałby radośnie kompromis bez zwycięzcy i zwyciężonego. Rozmowa trwała długo.

Diamand

Polission*IPMS, A. 12.53/8, k. 113-114.***Nr 1101**

39 [p]

M.S.Z., 2 III

Proszę zakomunikować Chamberlainowi albo Tyrrell'owi z całym naciskiem i ze wszystkimi szczegółami bez osłabienia terminów co następuje:

Moja mowa w Sejmie i wysiłki, które robię dla uzyskania w Sejmie ratyfikacji niepopularnych umów lokarneńskich są ostatnimi ^{a>wysiłkami}^a próbami wprowadzenia w czyn polityki lokarneńskiej w Europie Środkowej – muszę jednak zwrócić uwagę, że ta polityka się załamie, jeżeli nie dostaniemy wsparcia w pewnym odpowiednim zachowaniu się Niemiec. Dotychczasowe stanowisko niemieckie odczuwane jest tutaj jako niegodziwy szantaż na Ligę Narodów, udowadniający że Niemcy w niczem się nie zmienili. Kraj nasz zrozumiałby zapomnienie, a raczej nieprzypominanie, że Niemcy byli wielkimi wrogami i zbrodniarzami, zgodziłby się że otrzymają równe traktowanie z innymi i równe prawa, ale żeby jak oni obecnie tego pragną, stali się z dnia na dzień sprzymierzeńcami otrzymującymi, i jedynie oni, miejsce

stałe w Radzie, przewidziane dla Sprzymierzeńców, arogować⁴⁰ sobie prawo stawiania w Genewie ekskluzywny wobec innych państw, mieli cynizm przyznawania się że wchodzą do Ligi przeciw innym państwom z zamiarem ich gnębienia, mieli bezczelność przyznawane im prawo miejsca interpretować jako pozbawienie członków Rady prawa swobodnego stanowienia o składzie Rady, okazywali że wchodzą nie jako współczynnik do Ligi ale jako dyktatorzy i wreszcie, mieli nieprzyzwoitość popierania swojego stanowiska szantażem prasowym – temu wszystkiemu opinia naszego kraju nie może nie przyglądać się bez większego niepokoju. Nikt u nas nie wierzy by te mogły wygrać albowiem takie zwycięstwo zniweczyłoby wiarę świata w moralne podstawy Ligi.

W tej części świata skorzystałaby na temu jedynie polityka moskiewska, która tak niechętnie widziała Locarno i dalej teraz stara się przez swych zaufanych osłabić spoistość roboty tam dokonanej. Tem tłumaczyć należy walkę pewnych sfer politycznych przeciw Polsce w związku z jej wejściem do Rady w nadziei że w razie urzeczywistnienia tej krzywdy rozluźni się związek Polski z zachodem – otworzą się możliwości dla wpływów wschodu. Ta rachuba nie jest bezpodstawna wobec niemożności sformułowania tutaj innej linii polityki nacionalnej, interesy cywilizacji europejskiej uwzględnianej, gdyby u nas polityka lokarneńska została zdyskredytowana, wiara w Ligę podkopana, bezbronność międzynarodowa wobec Niemców ujawniona.

Do jakiego stopnia Niemcy panują w prasie angielskiej dowodem prowokacja litewska na naszej granicy, na którąśmy nie reagowali i która wskutek tego nie przybrała tych rozmiarów, których się Niemcy spodziewali i spaliła na panewce, nie mniej jednak znalazł się na przykład w „Times” opis na całej kolumnie druku w miejscu, w którym się pisze jedynie o najważniejszych europejskich zdarzeniach. Sytuacja pokoju czy wojny w Europie leży, jak kiedyś w chwilach przełomowych w rękach Anglii; Dzięki Anglii Niemcy uzyskali Locarno i swoim zwyczajem próbują jak daleko da się od powolności Anglii uzyskać interpretację Locarna w sensie nierówności Niemców z innymi, ale predominacji niemieckiej.

Stanowcze *quod non* Anglii w pewnym punkcie w akcesie największego krzyku otrzeźwi i zreflektuje. Pozostawienie Niemcom nadziei, że ich metody rokują w Anglii nadzieję powodzenia, padając na grunt podatny, niweczy Locarno, oddala bardziej niż kiedykolwiek możliwość rozbrojenia, zwiększa napięcie w Europie Środkowej, zbliża widmo wojny.

Dep[eszę] otrzymano

⁴⁰ Neologizm z franc. ‘arroger’ – przyznawać sobie. [oprac. JŁ]

3/III po p[ołudniu]

Skrzyński

Przetłumacz[ona] na franc[uski] i wręczona w F.O.

4/III o II rano

B[olesław] B[iega]

IPMS, A. 12.53/8, k. 114-117.

Nr 1102

40[?] [p]

M.S.Z., 3/III

otrzy[mano] 4 rano

B[olesław] B[iega]

Patek⁴¹ donosi, że Minister S[praw] Z[agranicznych]⁴² i wiceminister japoński zapewнили go 25/II, że instrukcja polecająca Ishii poparcie naszej kandydatury na miejsce stałe została wysłana.

Łukasiewicz

IPMS, A. 12.53/8, k. 118.

Nr 1103

40 [p]

M.S.Z., 3/III

4/III – rano

B[olesław]B[iega]

⁴¹ Stanisław Jan Patek (1866–1944), prawnik, działacz polityczny związany zarówno z Piłsudskim, jak i KNP, dyplomata; 25 V–6 XI 1919: formalnie poseł RP w Pradze, faktycznie placówki nie objął; 16 XII 1919–9 VI 1920: minister spraw zagranicznych w gabinecie L. Skulskiego; 23 VI 1920–24 III 1921: ochotnicza służba wojskowa w 1. pułku szwoleżerów; 24 III 1921–15 II 1926: poseł RP w Tokio; zob. Z. Landau, „Patek Stanisław Jan” [w:] PSB, t. XXV, z. 2 (105), red. E. Rostworowski, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk 1980, s. 321-324; SBPSZ, t. II, s. 68-70; SBPSZ, t. II, s. 68-70.

⁴² Shidehara Kijūrō (1872–1951), wybitny dyplomata japoński; 11 VI 1924–IV 1927: minister spraw zagranicznych Japonii w gabinetach: ks. Katō Takaaki i bar. Wakatsuki Reijirō.

Konsul Mazurkiewicz⁴³ z Montrealu z polecenia M.S.Z konferował w sprawie naszego miejsca stałego w Radzie z Senatorem Dandurand[em], który stwierdził że nie otrzymał instrukcji od swego rządu, stanowisko swoje zdecyduje po konferencji w Londynie, zapewnił przychyłość dla naszych dezyderatów ze względu na wagę głosu Kanady prosimy dopilnować D[iamand].

Łukasiewicz

IPMS, A. 12.53/8, k. 118.

Nr 1104

42 [p]

M.S.Z., 6/III
otrzymano] 7/III.....
B[olesław] B[iega]

W czasie obecności Gairdnera poruszona była sprawa prolongaty Kredytu interwencyjnego British Ov[er]seas] B[an]k. Proszę porozumieć się co do uregulowania tej Kwestji i uzyskać od niego prolongatę całego kredytu 250 tys. na dalsze trzy miesiące.

Zdziechowski
Polexterne

IPMS, A. 12.53/8, k. 118.

Nr 1105

22 [w]

9 IV
11 rano
B[olesław] B[iega]

⁴³ Roman Mazurkiewicz (1885–1963), urzędnik polskiej służby konsularnej; 1 II 1920–1 XII 1921: II sekretarz konsularny w Konsulacie RP w Montrealu (do 15 X 1920: oddelegowany do Winnipeg); 1 XII 1921–1 X 1922: I sekretarz konsularny tamże; 1 X 1922–31 VIII 1928: wicekonsul Konsulatu RP w Montrealu; SBPSZ, t. III, s. 94.

M.S.Z.

Receptus 42

Gairdner na urlopie – zastępca nie poinformowany o rozmowach w Warszawie komunikuje się listownie z G[airdnerem].

Skirmunt

IPMS, A. 12.53/8, k. 119.

Nr 1106

43 [p]

M.S.Z., 8/IV

otrzymano] 9 rano

B[olesław] B[iega]

Refero 29

Proszę Pana Posła o polecenie Radcy Handlowemu uzyskać od delegata angielskiego do Komitetu Przygotowawczego do Konferencji Ekonomicznej możliwie dokładnych danych o metodach i obecnym stanie całokształtu prac przygotowawczych. Ministerstwu Spr[aw] Z[agranicznych] zależałoby szczególnie na informacji o ustosunkowaniu się delegatów angielskich do zagadnień celnych – kwestji ceł autonomicznych – ceł wywozowych – reglamentacji – oraz związków i unji celnych.

Morawski

IPMS, A. 12.53/8, k. 119.

Nr 1107

44 [p]

M.S.Z., 10/III

otrzymano] 11 III

B[olesław] B[iega]

Proszę spieszne zakomunikowanie stanowiska tamtejszego rządu do zastrzeżeń Senatu Stanów Zjednoczonych odnośnie do przystąpienia Ameryki Północnej do Trybunału Międzynarodowego⁴⁴

Poexterne

IPMS, A. 12.53/8, k. 119-120.

Nr 1108

8 [p]

Genewa 10/III
otrzymano] 10 III 6 wieczór]
Bolesław] Biega]

Pertraktacje z Niemcami rozpoczęte w niedzielę przez Brianda, Chamberlaina, Vanderweldego [i] Scialoję⁴⁵ nie dały na pierwszej sesji wyniku. Dalszy ciąg pertraktacji spodziewany po powrocie Brianda, który tu spodziewany czwartek rano. Szwecja utrzymuje nadal swoje veto. Możliwość przeprowadzenia w marcu zależy od wyniku rozmów Chamberlaina, Brianda, Stresmanna.

Hiszpania angażuje się coraz silniej w żądaniu natychmiast stałego miejsca. Brazylia prowadzi nadal zabiegi dla przeprowadzenia swej kandydatury. Opozycja państw neutralnych przeciw rekonstrukcji będzie silna

Sokal

IPMS, A. 12.53/8, k. 120.

Nr 1109

45 [p]

M.S.Z., 11/III

⁴⁴ Mowa o Stałym Trybunale Sprawiedliwości Międzynarodowej z siedzibą w Hadze.

⁴⁵ Vittorio Scialoja (1856–1933), włoski prawnik i polityk; 1884–1931: profesor prawa rzymskiego na Uniwersytecie w Rzymie; 3 XI 1919–9 VI 1920: minister spraw zagranicznych w trzech kolejnych gabinetach F. Nittiiego; 1921–1932: delegat Włoch do LN.

otrzy[mano] 11 III 5 po p[ołudniu]

B[olesław] B[iega]

Receptus 16

Zgoda na zdanie urzędowania Jurjewicza 15 marca. Fundusz na podróż do Warszawy wysyłamy w poniedziałek Kurierem. Proszę awansować Ł 150 –

Bertoni

*IPMS, A. 12.53/8, k. 120.***Nr 1110**

46 46 [p]

M.S.Z 15/III

otrzy[mano] 15/III 4 po p[ołudniu]

Proszę Pana Posła o nadesłanie szczegółowych informacji telegraficznie oraz o przysłanie wycinków przeczytanych o przebiegu konferencji rozpoczynającej się 15 marca w Londynie w sprawie ratyfikacji ^aKonferencji^a konwencji waszyngtońskiej. Ministerstwu Spraw Zagr[anicznych] zależy szczególnie na informacji o stanowisku delegatów rządowych oraz poszczególnych związków zawodowych.

Łukasiewicz

*IPMS, A. 12.53/8, k. 121.***Nr 1111**

23 [w]

M.S.Z. 13/III

wysłana 3 po p[ołudniu]

B[olesław] B[iega]

M.S.Z.

Receptus 42

G[airdner] gotów jest przedłużyć kredyt uważa jednak za pożądane, by skarb zapłacił w terminie 50 do 75 tys. funtów.

Skirmunt

IPMS, A. 12.53/8, k. 121.

Nr 1112

47 [p]

M.S.Z 19/III
otrzymano 20/III
B[olesław] B[iega]

Receptus 23

Rezygnujemy z prolongaty całego kredytu 250 tys. prosimy natomiast prolongować kredyt wykorzystany 170 tys. bez jakichkolwiek spłat gotówkowych z naszej strony.

Poexterne

IPMS, A. 12.53/8, k. 121.

Nr 1113

48 [p]

M.S.Z., 22/III
otrzymano 23 III
B[olesław] B[iega]

Wysyłamy jednocześnie *claris* skrót *exposé*, które Premier wygłosi na jutrzejszym posiedzeniu. Proszę zakomunikować prasie i agencjom aby ubiec ewentualne wiadomości ze źródeł niemieckich.

Łukasiewicz

IPMS, A. 12.53/8, k. 122.

Nr 1114

24 [w]

27/III

wysł[ano] 12 w poł[udnie]

B[olesław] B[iega]

M.S.Z.

Receptus 47

Gairdner zgadza się kredyt przedłużyć. Stawia jednak warunek zapłacenie procentów do 22 marca wynoszących £ 7193 –

Skirmunt

*IPMS, A. 12.53/8, k. 122.***Nr 1115**

49 [p]

M.S.Z., 27/III

otrz[ymano] 29/III

B[olesław] B[iega]

Na posiedzeniu Komisji polsko-niemieck[iej] w Berlinie 25 b[ieżącego] m[iesiąca] w sprawach likwidacyjnych pełnomocnik niemiecki oświadczył, iż koncesje przez ^{a(...)}^a zaofiarowane są niewystarczające i rekompensat nam nie zaproponują – pozatem mimo porozumienia co do zakresu rokowań ustalonego tego czasu między Ministerstwem a poselstwem niemieckim strona niemiecka zażądała całkowitego zrezygnowania rządu polskiego z prawa likwidacji stawiając termin na odpowiedź do 15 kwietnia. Zachowanie się pełnomocnika niemieckiego Epperta było prowokujące. Proszę w rozmowach z miarodajnymi czynnikami komentować to stanowisko niemieckie w świetle ostatniej agresywnej w stosunku do Polski mowy Rheinbaben⁴⁶ z Volkspartei parlamencie niemieckim, który posunął się aż do zakwestionowania celowości prowadzenia dalszych z Polską rokowań. Na wstępie otrzymał ostrą replikę od socjalisty Breitscheida. Jest to charakterystyczne co do taktyki, jaką Niemcy

⁴⁶ Werner Karl Ferdinand Fhr. von Rheinbaben (1878–1975), niemiecki polityk, dyplomata i publicysta; VI 1920–IX 1930: czterokrotny poseł do Reichstagu z okręgu Wrocław (Breslau) z ramienia Deutsche Volkspartei.

zamierzają stosować w odniesieniu do Polski przed wrześnieowemu Zgromadzeniu Ligi. Wiadomość powyższa chwilowo wyłącznie do urzędowego wykorzystania – komunikat prasowy wydam przez P.A.T.

Morawski

IPMS, A. 12.53/8, k. 122-123.

Nr 1116

№ 50= [p]

10 IV [19]26 =

Depesza szyfrowa
otrzymano 11 IV rano.

Sekretowane– tylko dla Pana Ministra.

Berthelot⁴⁷ zapewniając bezwzględną tajność zakomunikował ambas[adorowi] Chłapowskiemu o następującej ustnej komunikacji ambasadora niemieckiego⁴⁸ złożonej Berthelotowi.

Pod naciskiem Rosji Sowieckiej i groźbą rewizji jej stosunku do Niemiec zostanie w najbliższych dniach po powrocie Stresemanna z urlopu podpisany traktat rosyjsko-niemiecki. Będzie on zawierał najważniejsze cztery punkty.

1. we wszystkich sprawach rządu będą się porozumiewały
2. wobec państw pobliskich w wypadkach niewywołanej agresji będą sobie nawzajem udzielać *aide et assistance*.
3. Nadto nie będą brały udziału w żadnej międzynarodowej akcji, która byłaby skierowana przeciw jednemu z nich.
4. Niemcy nie dopuszczą do takiej interpretacji artykułu 16 Paktu, która by była skierowana przeciw Rosji.

Układ ma być później opublikowany.

⁴⁷ Philippe Berthelot (1866–1934), dyplomata francuski; 1920–1933: sekretarz generalny francuskiego MSZ (w randze ambasadora), często pełnił rolę stałego wiceministra; bliski współpracownik A. Branda.

⁴⁸ Leopold von Hoesch (1881-1936), dyplomata niemiecki; początek 1923: *chargé d'affaires* Rzeszy w Paryżu; 1923–1932: rychło – w związku z kryzysem wynikającym z okupacji przez Francję Zagłębia Ruhry – ambasador Niemiec tamże.

Wczoraj wyłuszczyłem Max-Müllerowi nasze stanowisko w tej sprawie jak poniżej, Obiecał telegrafować Chamberlainowi.

Proszę udać się do Chamberlaina a jeśli niemożliwe, [to] do Tyrrella'a i zakomunikować im, iż na oświadczenie Hoescha zapatruję się jak następuje: Projekt zawarcia układu niemieckorosyjskiego w chwili podpisania traktatów lokarneńskich i zgłoszenia się Niemiec do Ligi Narod[ów] robi wrażenie jak gdyby Stresemann pragnął odegrać rolę nowoczesnego Bismarcka⁴⁹ – zamierzał kopiować jego Rückversiecherungs Vertrag⁵⁰ z Rosją. Gdy jednak Bismarck układu reasekuracyjnego z ^a.....^a nie ujawnił nigdy wobec partnerów z Trójprzymierza – Stresemann komunikuje swój projekt jeszcze przed realizacją niejako oczekując zaofiarowania mu ceny za odstąpienie odeń. *Démarche* Hoescha nosi tem samem wszystkie cechy wyraźnego i pospolitego szantażu. Szczegółowa analiza układu wskazuje, iż punkt pierwszy i drugi są wyraźnie sprzeczne z duchem Locarna, uniemożliwiają zaufaną współpracę między uczestnikami podpisanych tam aktów, zmuszają całą Europę do nawrotu do utrzymywania równowagi za pomocą przeciwstawiania sobie sojuszków i własnych układów – idą jeszcze dalej, gdyż są niezgodne nie tylko z Locarnem, ale stoją wprost w wyraźnej sprzeczności z Paktem Ligi Narodów. Przyjmując zobowiązanie wstrzymania się od wszelkiej akcji skierowanej przeciw Rosji przekreślają Niemcy z góry aktem jednostronnym obowiązek wpływający z alinea 1. artyku[łu] 15 Paktu Ligi⁵¹ dla wszystkich bez różnicy należących do niej państw. Zobowiązanie się zaś *a priori* wobec państwa trzeciego co do interpretacji dalszej artykułu 16 jest nanoszeniem kompetencji Assemblée⁵² i Rady L.N., które jedynie władne są do autentycznego ustalenia takiej interpretacji.

Analiza przedłożonego onegdaj przez Hoescha projektu stwarza konieczność oświadczenia Niemcom, iż podpisanie przez nich układu z Rosją byłoby równoznaczne z przekreśleniem układów lokarneńskich i wycofaniem prośby o przyjęcie do Ligi Narodów. Jedynie takie wyraźne i niedwuznaczne postawienie Kwestji odniesie pożądany skutek, gdyż ani Stresemann i Luther⁵³ ani większość opinii niemieckiej nie mogą myśleć o kompletnem

⁴⁹ Otto Eduard Leopold (od 1871) Fürst von Bismarck-Schönhausen, (od 1890) Herzog von Lauenburg (1815–1898), niemiecki polityk i mąż stanu; 21 III 1871–20 III 1890: kanclerz Rzeszy Niemieckiej.

⁵⁰ Niem. traktat reasekuracyjny.

⁵¹ Stanowił on;

„Jeżeli między Członkami Związku powstanie spór, który mógłby spowodować zerwanie stosunków i jeżeli on nie zostanie poddany sądowi rozjemczemu, przewidzianemu w art. 13, to Członkowie Związku zgadzają się przedłożyć go Radzie. W tym celu wystarczy, by jedna ze Stron zawiadomiła o sporze Sekretarza jeneralnego który zarządzi wszelkie środki celem przystąpienia do wszechstronnego rozpoznania i zbadania sporu.”

DzURP, 1920, № 35, poz. 200.

⁵² Franc. ‘zgromadzenie’.

⁵³ Hans Luther (1897–1962), polityk niemiecki; 15 I 1925–12 V 1926: dwukrotny kanclerz Niemiec.

zerwaniu z Zachodem dla brnięcia w zamian w wątpliwej wartości porozumienie z Rosją. Intencją Berlina jest zebranie w zamian za rezygnację z układu rosyjskiego ustępstw w sprawie czy Rady L.N czy też okupacji, pójście tym dążeniom na rękę uważam za błędne i niedopuszczalne, gdyż jasne stawienie alternatyw – albo Rosja – albo Locarno i Liga Narodów – wystarczy, by grę Stresemanna unicestwić.

Sądzę, iż oczekując takiej odpowiedzi aliantów Berlinowi rozumiemy dobrze ich politykę Locarna i w Genewie.

Proszę odwrotnie telegrafować, jakie zapatrywania i zamiary taktyczne Chamberlain.

Skrzyński

IPMS, A. 12.53/8, k. 124-126.

Nr 1117

50 [p]

M.S.Z., 10 IV
otrzymano[11 IV rano
B[olesław] B[iega]

Szyfr ~~N~~ 50 z 10 IV na oddzielnej kartce – sekretowany

B[olesław] B[iega]

IPMS, A. 12.53/8, k. 127.

Nr 1118

25 [w]

M.S.Z., 12 IV
wysł[ano] 11.²⁰
B[olesław] B[iega]

Receptus 50

Ch[amberlain] wraca do Londynu dopiero dziś wieczór. T[yrrell] na urlopie, zlecenie będę mógł wykonać prawdopodobnie dopiero jutro.

Skirmunt

*IPMS, A. 12.53/8, k. 127.***Nr 1119**

51 [p]

M.S.Z., okólnik, 10 IV

otrz[ymano] 11 IV

B[olesław] B[iega]

W poniedziałek Premier jedzie do Pragi⁵⁴ i Wiednia formalnie dla rewizyty Benesza⁵⁵ i Seipla⁵⁶. W Pradze wymieni ratyfikacje⁵⁷ umów arbitrażowej i likwidacyjnej⁵⁸ – dodatkowe rokowania do umowy handlowej podpisanej w Warszawie będą przed przyjazdem Premiera zakończone i umowa wejdzie w życie drogą rozporządzeń urzędowych. Z Beneszem projektowane rozmowy o reorganizacji Rady Ligi, Konf[erencji] Rozbrojeniowej i Ekonomicznej.

Wizytę we Wiedniu proszę wyzyskiwać jako dowód naszych pokojowych tendencji w stosunku do krajów niemieckich a to ze względu na naprężone stosunki z Berlinem.

Łukasiewicz

*IPMS, A. 12.53/8, k. 127.***Nr 1120**

(76) (52)? [p]

M.S.Z., 12 IV

⁵⁴ Wizyta premiera Skrzyńskiego nad Wełtawą miała miejsce w dniach 13 i 14 kwietnia 1926 r.; A. Szklarska-Lohmannowa, op. cit., s. 161.

⁵⁵ Edvard Beneš bawił w Warszawie w dniach 20-23 kwietnia 1926 r.; zob. A. Szklarska-Lohmannowa, op. cit., s. 156.

⁵⁶ Ignaz Seipel (1876–1932), austriacki polityk z Partii Chrześcijańskich Demokratów; 31 V 1922–7 XI 1924: trzykrotny kanclerz Austrii.

⁵⁷ Strona polska dokonała rzeczonych ratyfikacji stosunkowo szybko, bo w czerwcu i lipcu 1925 r.; Czechosłowacja natomiast ociągała się; pierwszą część umów zatwierdzono dopiero w grudniu 1925 r., a pozostałe w przeciągu 1926 r.; zob. A. Szklarska-Lohmannowa, op. cit., s. 161.

⁵⁸ 6 marca 1925 r. podpisano w Pradze umowę w przedmiocie uregulowania obrotu prawnego w sprawach cywilnych, karnych i niespornych, normująca kwestię ochrony obywateli przebywających na terenie drugiego państwa; następnie 23 kwietnia tegoż roku podpisano w Warszawie trzy dalsze umowy: traktat koncyliacyjny i arbitrażowy, konwencję handlową oraz umowę w sprawach prawnych i finansowych tzw. likwidacyjną; szczegóły zob. A. Szklarska-Lohmannowa, op. cit., s. 155-157.

otrzym[ano] 13 IV rano

B[olesław] B[iega]

Poseł ang[ielski] zakomunikował mi że według oświadczenia niemieckiego złożonego w Londynie układ ich z Rosją ujęty jest w trzy punkty”

1° Niemcy nie wezmą udziału w *agression non provoquée*⁵⁹ przeciw Rosji.

2° W czasie pokoju Niemcy nie wezmą udziału w polityce represji lub jakiegokolwiek akcji skierowanej przeciw Rosji

3 Niemcy będą uważały się za związane art. 16 z chwilą wstąpienia do Ligi

W układzie z Rosją ograniczają się do powołania się na notę kolektywną wystosowaną do nich w sprawie tego artykułu w Locarno⁶⁰. Nie ma natomiast mowy o zobowiązaniu porozumiewania się stałego i sojuszu defensywnym jak w oświadczeniu Hoescha w Paryżu. Rząd ang[ielski] nie widzi w projekcie niemieckim nic sprzecznego z Ruchem Ligi, a wykraczającego przeciw zobowiązaniom zaciągniętych w Locarno.

Proszę o wyraźne zaznaczenie że układ powyższy przekreśla Locarno:

I wzmacniając Rapallo

II ponawiając to co miało być przez Locarno przekreślone mianowicie sojusze odrębne skierowane przeciw innym państwom (wprawdzie w umowach przedlocarneńskich także nie było mowy o niczem jak o defensywie niemieckiej jednak Chamberlain i Anglia widziała w nich utworzenie odrębnych bloków państwowych).

W tym konkretnym wypadku sojusz jest tem niebezpieczniejszy, iż zawarty z państwem nienależącym do Ligi, w opozycji do zasad Ligi stojącym. Jak będą w przyszłości sojusznicy Niemcy – Rosja interpretowali słowo agresor, niesprowokowany atak, zobowiązania Ligi? czy w duchu rosyjskim czy niemieckim? Obawiam się że w rosyjsko-niemieckim.

Zdumiewajacem jest w komunikacie angielskim, że według niego Niemcy ofiarują Rosji wszystko – Rosja w zamian nic. Szlachetność Niemiec w tym wypadku kryje gruby podstęp. Z punktu widzenia Ligi Narodów wydaje się niedopuszczalnym zawieranie sojuszy z państwami poza Ligą stojącymi, w którym się frymarczy poszczególnymi artykułami i ich interpretacją. Wprawdzie Niemcy oświadczyli w Londynie, że czynią to w najlepszym duchu, ale tekst ich propozycji dowodzi przeciwnieństw. Cały bowiem układ z Rosją oparty jest na niczem innym jak na sprzedaniu interpretacji art. 16 zrobionej w Locarno przez członków jej.

⁵⁹ Franc. ‘niesprowokowanej agresji’.

⁶⁰ Mowa o wspomnianej już w dok. 1069 w niniejszym tomie wspólnej nocie przedstawicieli mocarstw do Niemiec.

Ch[amberlain] 18 listopada oświadczył w Izbie Gmin – ta interpretacja miała za cel rozwiązać obawy Niemiec wynikające z niezrozumienia Paktu nie daje jednak nic innego co dla wszystkich członków było przyjęte za obowiązujące w poprzednich zgromadzeniach. Niemcy jednak sprzedają te Koncesje w formie praw wyjątkowych, a zasiadłszy przy stole Rady będą powoływać na nieporozumienie, twierdząc że w dobrej wierze dały obietnice Rosji oparte na niej i będą chciały swoją interpretację utrzymać.

W zasadzie sprzedawanie nieczłonkowi Ligi rzeczowych interpretacji Paktu jest niedozwolone i niebezpieczne. Wysławszy im zakomunikowanie, że się jest bezwzględnie związanym obowiązkami wynikającymi z Paktu.

W szczególności należałoby natychmiast uzgodnić między Anglią i Francją jak rozumieją notę kolektywną w sprawie art. 16 i zakomunikować w formie stanowczej naszą interpretację Niemcom. Bez tego w przyszłości będą takie same nieporozumienia już dziś przez Niemcy przygotowywane, jak w sprawie czy wejdą do Rady Ligi same czy nie. Proszę o wynikach rozmów telegrafować do Warszawy i Pragi

Skrzyński

IPMS, A. 12.53/8, k. 128-131.

Nr 1121

26 [p]

M.S.Z., 13 IV

Kopja Praga

wysłany 13 w nocy

B[olesław] B[iega]

Dla Pana Premiera.

Przedewszystkiem sprawdziłem w ambasadzie francuskiej że paragraf 2 projektowanego układu rosyjsko niemieck[iego] mówi nie o pomocy wzajemnej na wypadek niesprowokowanej agresji, lecz o zobowiązaniu wzajemnem nie brać udziału w agresji przez trzecie państwo.

Dzisiaj miałem godzinną rozmowę z Chamberlainem, wyłożyłem obszernie punkt widzenia Pana Ministra zgodnie z instrukcjami. Ch[amberlain] oświadczył, że ścisłego tekstu projektowanego układu nie zna. Całe jego poinformowanie oparte jest na rozmowach ambasadora ang[ielskiego] w Berlinie. Ch[amberlain] oczywiście jest niezadowolony z

pojawienia się tej sprawy przed wejściem Niemiec do Ligi, jednak nie jest nią przestraszony i nie widzi racji ani możliwości protestować przeciwko układowi, co do którego zapewniają w Berlinie, że nie jest sprzeczny ani z zobowiązaniami lokarneńskimi ani Paktem Ligi. Lord D'Abernon ma właśnie dopilnować, żeby te zapewnienia były dotrzymane w tekście układu. Ch[amberlain] nie uważa za wskazane dawać obecnie interpretację noty kolektywnej w sprawie art.16. W projektowanym układzie nie widzi „sojuszu” rosyjsko niemieckiego lecz układ łączyący się przeszłością i wspólnymi interesami, dający jednak pogodzić z obecnymi zobowiązaniami międzynarodowymi i planami pokojowej współpracy w Europie. Natomiast protestowanie bezwzględne skomplikowałoby niesłychanie sytuację stworzoną przez Locarno i byłoby na rękę Rosji.

Zwróciłem uwagę Ch[amberlaina] na ogromne trudności, na jakie napotykają nasze rokowania handlowe i likwidacyjne⁶¹, trudności które każą wątpić o dobrej woli Niemiec i o chęci ich dojścia do jakiegokolwiek porozumienia z nami. Mówiłem o tem, jak pożądana byłaby presja angielska w tych sprawach. Ch[amberlain] odpowiedział, że chciałby przyczynić się do poprawy tych stosunków i w pewnej mierze już to czyni, a na dowód przeczytał mi telegram wysłany do amb[asady] Ang[ielskiej] w Berlinie, w którym oświadcza że nie jest przestraszony projektowanym układem, ale boi się reperkusji jego w Polsce i Francji, podnosi zachowanie się Pana Ministra, który przed Locarno na bliższe porozumienie z Rosją nie poszedł, a po Locarno wstrzymał wydalanie optantów i wskazuje Niemcom na potrzebę analogicznych aktów dobrej woli. Taka samo sygnalizuje żądania stawiane przez Niemcy wobec Francji co do terenów okupowanych bez odpowiednich aktów życzliwych ze strony Niemiec. Podkreśla w konkluzji że porozumienia lokarneńskie są oparte na wzajemności i współpracy co oczywiście również obowiązuje i Niemcy.

Na koniec Ch[amberlain] konstatawał w stosunkach polsko-niemieckich nie tylko brak zaufania ale i skłonność do upatrywania nawzajem wrogich zamysłów z drugiej strony. Jeśli projektowany układ rosyjsko-niemiecki wywołuje u nas przesadne obawy to podobne obawy miał wywołać w Berlinie nasz nowy traktat z Rumunią⁶². Według Ch[amberlaina] powinniśmy zachować pełny spokój i niezmienną linię polityczną.

⁶¹ Zapoczątkowano je 24 listopada 1925 r., prowadzone były najpierw w Warszawie, a 16 grudnia tegoż roku przeniesiono je do Berlina; delegacji polskiej przewodniczył prof. Bohdan Winiarski, a stronie niemieckiej Goepfert. W tej sprawie zob. J. Krasuski, „Stosunki polsko-niemieckie 1919–1932”, Poznań 1975, s. 144-145.

⁶² Mowa o następujących dokumentach – traktacie gwarancyjnym oraz towarzyszących mu aneksach – modyfikujących dotychczasowe postanowienia przymierza polsko-rumuńskiego; podpisano go w Bukareszcie 26 marca 1926 r.; konwencję polityczną, protokół końcowy oraz pełnomocnictwa sygnowali rumuński minister spraw zagranicznych Ion G. Duca oraz Józef Wielowieyski, natomiast konwencję wojskową wraz z „protokołem porozumienia” (*arrangements techniques*), prócz wyżej wspomnianych podpisali również generałowie: Stefan Majewski i Alexandru Lupescu; szczegóły zob. H. Bułhak, „Polska a Rumunia 1918–1939” [w:] „Przyjaźnie i

Otrzymuje Praga i Warszawa.

Skirmunt

IPMS, A. 12.53/8, k. 131-134.

Nr 1122

27 [p]

M.S.Z., 14 IV

wysł[ano] 5 po p[ołudniu]

B[olesław] B[iega]

W związku z wiadomościami o projektowanym układzie rosyjsko-niemieckim prasa krytycznie porusza sprawę naszego nowego traktatu z Rumunią. Jeżeli ogłoszenie jego nie jest jeszcze możliwe proszę o szybkie zakomunikowanie mi tego tu dla mojej informacji i ułatwienia wyjaśnień i sprostowań.

Skirmunt

IPMS, A. 12.53/8, k. 134.

Nr 1123

27 [w]

14/IV

wysł[ano] 5 po p[ołudniu]

B[olesław] B[iega]

M.S.Z.,

antagonizmy. Stosunki Polski z państwami sąsiednimi w latach 1918–1939”, red. J. Żarnowski, Warszawa 1977; H. Walczak, „Sojusz z Rumunią w polskiej polityce zagranicznej w latach 1918–1931”, Szczecin 2008, s. 293-295; teksty traktatu oraz protokołu (w języku polskim) zob.: DzURP, 1927, nr 16, poz., 117; przedruki: DDzPPZ, dok. nr 75, s. 357-359; H. Walczak, op. cit., s. 481-482; *agrément technique* (w języku francuskim) zob. H. Walczak, op. cit., s. 483-486.

W związku z wiadomościami o projektowanym układzie rosyjsko-niemieckim prasa krytycznie porusza sprawę naszego nowego traktatu z Rumunją⁶³. Jeżeli ogłoszenie jego nie jest jeszcze możliwe proszę o szybkie zakomunikowanie mi tekstu dla mojej informacji i ułatwienia wyjaśnień i sprostowań.

Skirmunt

IPMS, A. 12.53/8, k. 134.

Nr 1124

27 [p]

Pos[elstwo] Wiedeń, 15 IV
otrzym[ano] 16 IV rano
B[olesław] B[iega]

Proszę Pana Ministra udać się osobiście do sekretarza stanu i podziękować mu za wyjaśnienia, które zechciał mi dać przez posła ang[ielskiego] w Pradze i skorzystać z tej okazji, aby mu wyrazić moje najlepsze uczucia poczem proszę odczytać co następuje:

Zapowiedziane porozumienie rosyjsko-niemieckie stwarza sytuację nadzwyczaj poważną. Samo zapewnienie niemieckie iż w niczem ono nie jest przeciwne duchowi Locarna, ani zobowiązaniom z Paktu Ligi wynikającym, nie powinno być wystarczającym, jeżeli się chce uniknąć bardzo ciężkiego kryzysu dla Ligi Narodów, które może wyniknąć z tak zwanego nieporozumienia między odmiennym rozumieniem Paktu, względnie art. 16 przez Niemcy a przez większą część członków Rady względnie zgromadzenia. Zachodzi tu szereg wątpliwości prawniczych:

1° czy członek Ligi ma prawo zobowiązywać się *de se concerter*⁶⁴ we wszystkich sprawach politycznych z wrogiem Ligi Rosją, ograniczenie, że chodzi tu tylko o sprawy oba państwa obchodzące nie zmienia antyligowego charakteru umowy.

⁶³ Kontruując nieprzyjazne stronie polskiej stanowisko Berlina, Warszawa podkreślała jednoznacznie, że jedyne postanowienia rzeczzonego traktatu odnoszące się do Niemiec to odwołania do art. 10 i 16 Paktu LN, tak więc kwestionowanie tego rozwiązania przez Rzeszę oznacza podważanie przez nią całości systemu stworzonego przez LN; zob. H. Walczak, op. cit., s. 297.

⁶⁴ Franc. 'uzgodnić'.

2° co oznacza między temi dwoma państwami wzmianka o nieprovokowanej agresji, czy jest wyraźnie przez Niemcy powiedziane, że agresora kwalifikuje i zobowiązanie determinuje jedynie i wyłącznie Pakt Ligi.

3° co oznacza wzmianka o koncesjach zrobionych Niemcom listem lokarneńskim z art. 16; Niemcy wydają się list ten uważać za stwierdzenie swego uprzywilejowanego stanowiska odnośnie do zobowiązań wynikających z tego artykułu, co nie odpowiada rzeczywistości. Niemniej jednak oni te rzekome koncesje sprzedają Rosji, jako zapewnienie neutralności.

4° Czy ten układ pokryje tajne klauzule.

Oczywiście powyższe wątpliwości będą musiały być wyjaśnione przed wstąpieniem Niemiec do Ligi Narodów. Z urzędu pozwalam sobie jednak zwrócić uwagę Sekretarza Stanu na wielkie niebezpieczeństwa, które wynikają dla pokoju ogólnego i spójności Ligi Narodów, jeśliby te wątpliwości nie miały być wyjaśnione stanowczo i pisemnie przed podpisaniem układu rosyjsko niemieckiego. Narzucenie układu już podpisanego przez Niemcy Lidze i stwarzanie przez nich tak zwanych nieporozumień może dać powód do bardzo ciężkich dyskusji, mogą przyjąć charakter ciężkiego kryzysu Ligi. Znając prasę i kierunki polityki sowieckiej nie⁶⁵ można się łudzić, że układ ten będzie ma być niczem innym jak próbą rozsadzenia Ligi przy pomocy Niemiec. Z żalem prawdziwym widzę, że Pan Sekretarz Stanu uważa za niemożliwe wzbronienie Niemcom podobnych układów mimo że przedarcie Rapalla wydawało się być logiczną konsekwencją Locarna a to tem bardziej że Niemcy postawione w konieczności wyboru między Rosją a Wielką Brytanią i całym Zachodem nie mogłyby wybrać Sowietów, a to pomijając już wszystkie inne bardzo ważne powody. Dlatego, że odczułyby ten swój wybór w kredytach amerykańskich. Wydaje nam się przeciwnie, że co Niemcy pcha w kierunku niewyraźnej dwulicowej polityki z Rosją, to jest przeświadczenie, w którym są coraz bardziej umacniani, iż są niezbędni dla zachodu. Pan Sekretarz Stanu mógł się przekonać sam jak bardzo starałem się ułatwić i wprowadzić w życie politykę Locarna tembardziej teraz pozwalam sobie ostrzec przed tem, by Locarno źle w Niemczech zrozumiane nie zagroziło poważnie samego istnienia Ligi Narodów.

Skrzyński – Kowalski –

IPMS, A. 12.53/8, k. 135-138.

⁶⁵ Skreślona jedna nieczytelna litera.

Nr 1125

52 [p]

M.S.Z., 15 IV
 otrz[ymano] 16 IV rano
 B[olesław] B[iega]

Receptus 26 i 27

Tekst traktatu polsko-rumuńskiego podany w „Polska i Zagranica” z 3 i 12 kwietnia zawiera gwarancję integralności terytorialnej będącą dosłownym powtórzeniem art. 10. Paktu Ligi, zobowiązanie do wzajemnej pomocy w wykonaniu art. 16. sformułowano temi samemi słowami, co w aktach lokarneńskich i postanowieniach, co do zawarcia konwencji arbitrażowej. Porównywanie Paktu gwarancyjnego dla ustalenia pokoju między dwoma członkami Ligi Narodów i zrodzonego z jej ducha z transakcją na przehandlowaniu przez Niemcy interpretacji Paktu Ligi największemu tejże Ligi wrogowi – Sowietom, a politycznie w ostatnich swych celach skierowaną przeciw gwarantowanemu przez traktaty *status quo* – wpływać może tylko ze znajomości tekstów oraz zapoznania sytuacji europejskiej. Rzekome zaniepokojenie opinii niemieckiej układem polsko-rumuńskim jest manewrem czysto technicznym dla stworzenia sztucznej przeciwwagi naturalnemu oburzeniu tych wszystkich którzy wierzyli że Locarno i Rapallo⁶⁶ obok siebie istnieć nie mogą.

Proszę w tym sensie informować F.O i opinię. Upoważniam Pana Posła do pokazywania tekstu Paktu pol[sko-]rumuńsk[iego] w miarę potrzeby także poważnym czynnikiem nieoficjalnym chwilowo jeszcze z zastrzeżeniem iż nie wyzyskają go dla publikacji. W rozmowie z Max-Mullerem zaznaczyłem, że wiadomość w pakcie niemiecko sowieckim może mieć poważne konsekwencje polityczne w krajach nadbałtyckich, które dotychczas przekonane były o niemożności pogorszenia zobowiązań płynących z Paktu Ligi z proponowanymi przez Sowiety formami *pacte de non aggression*⁶⁷. Poinformowałem go dziś o równoległych z berlińskimi i rzucających na nie charakterystyczne światło, a daleko już posuniętych układach sowiecko-litewskich.

Max-Muller osobiście przekonany o nieuniknionej silnej reakcji opinii polskiej na układ niemiecko sowiecki, który w całej wschodniej Europie zrozumiany będzie nie tylko jako

⁶⁶ Mowa w tym kontekście o pierwszym zawartym po zakończeniu »wielkiej wojny« porozumieniu niemiecko-sowieckim; doszło do tego 16 kwietnia 1922 r. w podgenuńskim Rapallo; tekst rzeczzonego dokumentu zob. ZD, 1933, t. 1, poz. 13, s. 55-58; przedruki WEP, s. 479-481, Prawo, t. II, dok. nr 51, s. 193-194; ŻHPOM, t. I, dok. nr 61, s. 252-253.

⁶⁷ Franc. 'paktu o nieagresji'.

zagrożenie wzmocnionego w Locarno bezpieczeństwa, ale także jako porażka Anglii; informuje F.O w tym duchu.

Proszę zbadać jak interpretuje F.O ustęp projektu mówiący o niebraniu przez Niemcy udziału w akcji gospodarczej skierowanej przeciw Rosji. W naszym rozumieniu oznacza ono usunięcie się Niemiec od współudziału w blokadzie gospodarczej przewidzianej artykułem 16 jako jedna z form wspólnej akcji Ligi Narodów.

Morawski

IPMS, A. 12.53/8, k. 138-141.

Nr 1126

28 [w]

16 IV

M.S.Z.,

Dziś widziałem [się z] Chamberlain'em i wykonałem ściśle instrukcję przyslaną im z Wiednia.

Ch[amberlain] dziękuje Panu Ministrowi za oświadczenie. Rozmowy, które miał w ostatnich dwu dniach z ambasadorami niemieckim i francuskim, a także telegraficzne sprawozdanie Lorda Crew[e] w rozmowie z Briandem utwierdzają Ch[amberlaina] w jego dotychczasowym poglądzie. W okresie poprzedzającym Locarno Rosja dążyła do przeszkodzenia układom gwarancyjnym i do zawarcia z Niemcami pełnego sojuszu, dopiero po Locarno zgodziła się na program minimalny. Ch[amberlain] uważa za prawdopodobny plan Rosji rozbijania Ligi i Locarna przez porozumienie z Niemcami, ale nie wierzy aby Niemcy mogły w tym planie współdziałać. Poinformował mnie, że ustęp z listu lokarneńskiego o art.16 jest wprowadzony dosłownie do traktatu bez komentarzy przeciw czemu trudno protestować choć nie wyklucza rozbieżności co do rozumienia cytowanego ustępu. Ma zapewnienie, że żadnych tajnych klauzul lub listów równocześnie wymienionych nie ma.

Ch[amberlain] chociaż nie skrywa pewnego zaniepokojenia a ponownie wyraża niezadowolenie z powodu chwili w której porozumienie rosyjsko-niemieckie zostało ujawnione jest zdecydowany prowadzić dalej politykę lokarneńską.

W odpowiedzi interpretując myśl Pana Ministra stwierdziłem, że głównym powodem różnego poglądu na sprawę jest różnica w zaufaniu, z jakim się on i Pan Minister odnoszą nie tylko do dzisiejszych zapewnień lecz i do całej polityki Niemiec. Odpowiedział że to rozumie.

Skirmunt

IPMS, A. 12.53/8, k. 141-142.

Nr 1127

55 [p]

M.S.Z., 17 IV

otrz[ymano] 18 IV

B[olesław] B[iega]

Instrukcja okólna.

Refero Polska i Zagranica 3 kwietnia.

Wobec kampanji rosyjsko-niemieckiej celowo wykorzystującej nasz traktat z Rumunią dla usprawiedliwienia pertraktacji reasekuracyjnych Sowietów i Niemiec stwierdzam;

Przymierze polsko rumuńskie istniało od lat pięciu⁶⁸ i nikt nawet Sowiety nie mógł się liczyć z przekreśleniem go. Zastąpiliśmy je natomiast paktem gwarancyjnym pozbawionym w swej treści charakteru agresywnego wobec jakiegokolwiek państwa, opartym w duchu i formie na Pakcie Ligi, któremu jest podporządkowany traktat lokarneński, którego postanowień większość powtórzono tekstualnie. Podczas pertraktacji braliśmy pod uwagę wiadomy nam fakt że przez opinię polityczną ~~sowietów~~ traktat obecny będzie lepiej widziany od ewentualnej prolongaty dawnego. Obecną propagandę sowiecką prowadzoną przeciw niemu *mala fide* tłumaczy przede wszystkim ścisłe oparcie traktatu o Ligę Narodów. Kwestionowanie zaś przez Niemcy naszego paktu z Rumunią równoznaczne jest z kwestionowaniem Paktu Ligi.

Jedynie postanowień, jakie ich bezpośrednio dotyczy polsko-rumuńskie zobowiązanie ścisłego wykonania [art.] 10 i 16. Tekst traktatu ogłosimy nieoficjalnie za parę dni. Wobec tego może Pan Poseł zakomunikować na żądanie zainteresowanym dyplomatom, a z powyższego wyjaśnienia zrobić użytek według uznania także wobec prasy.

Morawski

IPMS, A. 12.53/8, k. 143-144.

⁶⁸ To jest od marca 1921 r.

Nr 1128

54. [p]

M.S.Z., 17 IV
otrzym[ano] 18 IV
w południe?
B[olesław] B[iega]

Według otrzymanych informacji Litwini gromadzą na naszej granicy Szallisów. Równocześnie ma być przygotowana dywersja na naszym terenie. Oficjalna agencja kowieńska komunikuje o zabiciu oficera polskiego rzekomo na terytorium litewskim o 300 m[etrów] od granicy na wschód od szosy Kalwarja – Suwałki. Proszę uprzedzić czynniki miarodajne o możliwości napadu band litewskich. Jest to niewątpliwie jedno z ogniw nieprzerwanej przez Niemcy akcji celem wznowienia sprawy wileńskiej przed dyskusją o reorganizacji Rady. Do wiadomości wyłącznie Pana Ministra podaję, iż wiadomość o przygotowaniach litewskich potwierdza ambasada francuska w Warszawie na zasadzie informacji własnych otrzymanych z Kowna.

Morawski

*IPMS, A. 12.53/8, k. 144-145.***Nr 1129**

53. [p]

M.S.Z., 18 IV
otrz[ymano] 19 IV
B[olesław] B[iega]

Proszę sprawdzić, o ile słuszne są głosy prasy ang[ielskiej] co do ewentualnej propozycji Quai d'Orsay w sprawie odłożenia Konferencji rozbrojeniowej z powodu odmowy Rosji. Ponieważ w argumentacji wysuwana jest sytuacja państw graniczących z Rosją możliwe, że protokół ten posłużyć mógłby do propozycji i odroczenia wobec braku porozumienia francusko-angielskiego co do programu Konferencji zwłaszcza w zakresie rozbrojenia morskiego i powietrznego. Ze strony polskiej propozycja odroczenia wysunięta nie będzie gdyż taka propozycja wzmacniałaby tylko sytuację Niemiec. Jednakże na posiedzeniu Komisji przedstawiciel Polski w porozumieniu z innymi przedstawicielami sąsiadów Rosji, podobnie

jak w czasie zeszłorocznej konferencji o handlu bronią zmuszony będzie oświadczyć, że państwa te znajdują się w sytuacji szczególnej z powodu odmowy Rosji, nie odmawiając rzecz prosta swojej współpracy w pracach przygotowawczych, których rozpoczęcie uważają za pożądane przed wstąpieniem Niemiec do Ligi.

Morawski

IPMS, A. 12.53/8, k. 145-146.

Nr 1130

56 [p]

M.S.Z., 19 IV

otrz[ymano] 20 IV

B[olesław] B[iega]

Posel Majoni⁶⁹ zakomunikował mi dziś że ambasadora włoskiego informowało F.O o naszej propozycji i démarche kolektywnej w Berlinie, wzbraniającej podpisania układu rosyjsko niemieckiego. Proszę sprostować szybko i stwierdzić takiej inicjatywy myśmy nie brali – zwracając jedynie uwagę w dwóch stolicach jedynych, w których Niemcy o swoich projektach mówili, na konieczność przestrzeżenia i przypilnowania Niemców w swojej umowie z Rosją nie popadali w sprzeczność z Paktem Ligi Narodów i nie sprzedawali w Moskwie listu z Locarno w sprawie art. 16, albowiem wytworzyłoby to sytuację niesłychanie niebezpieczną dla samej Ligi. Sesja marcowa Ligi Narodów nauczyła nas czym mogą być rzekome nieporozumienia niemieckie.

Skrzyński

IPMS, A. 12.53/8, k. 146-147.

Nr 1131

1 (?) [w]

21 IV

⁶⁹ Giovanni Cesar Majoni (1876–1969), dyplomata włoski; 24 I 1924–VI 1929: poseł Włoch w Warszawie.

wysł[ano] 12 w poł[udnie]
B[olesław] B[iega]

Pos[elstwo] Waszyngton

Receptus zapadły 15 i 29 marca.

Czy nie uważa pan za wskazane przygotować Stronga do widzenia się i utrzymania kontaktu ze mną i Poklewskim w czasie pobytu w Londynie. Proszę telegraficznie [o] odpowiedź i wiadomość w dniu wyjazdu.

Skirmunt

IPMS, A. 12.53/8, k. 147.

Nr 1132

29 [w]

21 II 29

wysł[ano] 6 po p[ołudniu]
B[olesław] B[iega]

M.S.Z.,

Receptus 53.

Podobnej propozycji francuskiej nie było. Konferencja ma się zebrać w przewidzianym terminie.

Skirmunt

IPMS, A. 12.53/8, k. 147.

Nr 1133

30 [w]

22 II

wysł[ano] 6 po p[ołudniu]
B[olesław] B[iega]

M.S.Z.,

F.O ma dziś wysłać telegram do Pragi w którym uznaje za niewskazane podnosić w Berlinie dyskusję nad pięcioma punktami Benesza w sprawie traktatu niemiecko rosyjskiego.

Skirmunt

IPMS, A. 12.53/8, k. 147.

Nr 1134

31 [w]

21 II

wysł[ano] 6 po p[łudniu]

M.S.Z.,

Receptus 52.

F.O poinformowało mnie że posiada z Moskwy wiadomości choć niedokładne w rokowaniach sowiecko litewskich. W negocjowanym układzie ma być powołanie się na traktat rosyjsko litewski z r. 1920⁷⁰.

Jutro ma być w Izbie Gmin zapytanie w sprawie incydentów granicznych polsko-litewskich, na które odpowiadając rząd przytoczy przebieg sprawy na ostatnim posiedzeniu Rady Ligi.

Skirmunt

IPMS, A. 12.53/8, k. 148.

Nr 1135

1. [p]

Pos[elstwo] Waszyngton, 21/IV

otrz[ymano] 22/IV rano

B[olesław] B[iega]

⁷⁰ Mowa o tzw. sowiecko-litewskim traktacie pokoju z 12 lipca 1920 r. (należy wszak pamiętać, iż Litwa nie była w stanie wojny RFSRR); w myśl zawartych w nim postanowień Rosjanie przekazali wówczas Litwinom prawa nie tylko do Wileńszczyzny, ale nadto do Augustowa, Grodna i Lidy; tekst zob. „Dokumenty Vnešnej Polityki SSSR”, t. III, Moskwa 1959, dok. nr 12, s. 28-42 wraz z mapą.

Umówione, że Strong skomunikuje się z Panem Posłem. Wyjeżdża [w] piątek – Majestic.

Ciechanowski

IPMS, A. 12.53/8, k. 148.

Nr 1136

58 [p]

M.S.Z., 23 IV

otrz[ymano] 23 IV

B[olesław] B[iega]

Poselstwo Pol[skie] w Berlinie donosi że wedle poufnych informacji z kompetentnych kół niemieckich generał Ler i Sekt⁷¹, popierani przez Hindenburga są za podpisaniem poza t[ak] zw[aną] Konwencją neutralności – umowy definitywnej rosyjsko-niemieckiej. Jej uzupełnieniem byłoby odpowiednia umowy z Łotwą Estonią i Litwą, co by zapobiegło zbliżeniu tych państwa do Polski i Rumunji. Państwa bałtyckie miałyby się zobowiązać do nieprzedsiębrania żadnych agresywnych kroków przeciw Rosji lub Niemcom oraz niebrania udziału w jakiegokolwiek koalicji zwróconej przeciw jednemu z tych dwu państw. Komunikuję powyższe do wyzyskania. Przez Łosia może przyślemy obszerne instrukcje w sprawach rokowań naszych z Rosją i państwami bałtyckimi.

Łukasiewicz

IPMS, A. 12.53/8, k. 148-149.

Nr 1137

57 [p]

M.S.Z., 22 IV

otrz[ymano] 23 IV

BB[iega]

⁷¹ Właśc. Hans (Johannes) Friedrich Leopold von Seeckt (1866–1936); generał niemiecki; 1919–1926: szef niemieckiego Truppenamtu (Sztabu Generalnego); zob. J. Centek, „Hans von Seeckt. Twórca Reichswehry”, 2006.

Proszę zdementować w prasie uporczywie krążące pogłoski, jakoby Polska wystąpiła z inicjatywą odroczenia Komisji rozbrojeniowej.

Łukasiewicz

IPMS, A. 12.53/8, k. 149.

Nr 1138

59 [p]

M.S.Z., 23 IV
otrzymano] 4 IV
B[olesław] B[iega]

We wtorek 27 kwietnia Adamski wyjeżdża do Londynu z ramienia Banku Gospodarstwa⁷². Ma założenia spłat pożyczki Kooprolnej. Misja ściśle określona w powyższych ramach.

Poexterne

IPMS, A. 12.53/8, k. 149.

Nr 1139

60 [p]

M.S.Z., 23 IV
otrzymano] 24 IV
B[olesław] B[iega]

Ciechanowski komunikuje dla Pana Ministra Skarbu dziś w wyczerpującej rozmowie ze Strongiem:

1° aprobuje zasadniczo projekt programu pragnie być pomocny.

2° podejmuje się wpłynąć na Normana prosząc o pozostawienie mu tego

⁷² Mowa o Banku Gospodarstwa Krajowego.

3° zamierza być w Londynie 1 maja po 6^{ty}m kilka dni w Paryżu gdzie proponuje spotkać Ministra Skarbu dla omówienia programu, decyzji czy i kiedy konferencja wspólna z Normanem

4° na pytanie o przyspieszenie akcji odpowiedział, że bez zobowiązania przewiduje w razie ustalenie szczegółów przez niego aprobowanego programu wprowadzonego ustawodawczo możliwość polecenia bankom finansowania pożyczek ewentualnie ustalenia wspólnie z innymi bankami emisyjnymi pomocy dla Banku Polskiego.

Na razie nie może przyspieszyć poza uzgodnieniem z Normanem, porozumienia programowego z Panem Ministrem, ^{a(...)}^a rozpoczęcia prac Kemmerera

5° odbywa się tu Konferencja Komisji Kongresowej o zakres działalności w Europie Banku Federal Reserve przyczem sfery parlamentarne usiłują ograniczyć zakres. Strong ufa że zdoła uzyskać realizację uprawnień Banku. Od rezultatu zależeć będzie dalsza polityka Federal Reserve.

Strong ponownie warunkuje swój współdział od zachowania najściślejszej tajemnicy. Przyspieszenie przyjazdu zarówno Kemmerera, jak innych członków niemożliwe.

Polexterne

IPMS, A. 12.53/8, k. 150-151.

Nr 1140

61 [p]

M.S.Z., 23 IV

otrzymano] 24 IV

B[olesław] B[iega]

Ciechanowski komunikuje dla Pana Ministra Skarbu. Strong wyjeżdża na M[ajestic] 24 b[ieżącego] m[iesiąca]. Będzie w Londynie 10 dni, około 10 maja dwa dni w Paryżu dokładną datę poda przez poselstwo polskie w Londynie.

Polexterne

IPMS, A. 12.53/8, k. 151.

Nr 1141

62 [p]

M.S.Z., 27 IV
otrzymano 28 IV
B[olesław] B[iega]

Jurystowski⁷³ komunikuje że stanowisko Brazylii niezmienione. Powiększenie Rady zdaniem tamtejszego Ministra Spraw Zagranicznych nieuniknione. Ton jego ostatniego wystąpienia jednak wiele ustępliwszy pojedyncze wyjaśnienia niemieckie stwarzają nowe wątpliwości.

Łukasiewicz

IPMS, A. 12.53/8, k. 152.

Nr 1142

63 [p]

M.S.Z., 28 IV
otrzymano 29 IV
BB[iega]

Nasze uwagi do traktatu niemiecko-rosyjskiego

I. Sam układ nie tylko nie wspomina o Lidze Narodów, ale jest wręcz sprzeczny z punktem art. 2 i 3 (neutralność bezwzględna, niebranie udziału w sankcjach ekonomicznych nie daje się pogodzić z art. 16 i 17 Paktu⁷⁴. Próba takiego uzgodnienia następuje dopiero w dołączonych do układu notach. Dopuszczalność tej metody jest z punktu widzenia Ligi Narodów co najmniej wątpliwa.

⁷³ Mikołaj Jurystowski (1872–1938), ziemianin i dyplomata austro-węgierski, a następnie polski; 16 VIII 1924–28 II 1927: poseł RP w Rio de Janeiro; SBPSZ, t. III, s. 57-58.

⁷⁴ Stanowił on:

„W przypadku sporu między Państwami, z których tylko jedno jest członkiem Związku, lub też żadne doń nie należy, Państwo lub Państwa wobec Związku obce, zostaną dla załatwienia danego sporu na warunkach, uznanych przez Radę za słuszne, wezwane do poddania się takim samym zobowiązaniom, jakie ciążą na Członkach Związku. Jeżeli zastosują się one do wezwania, to będą miały do nich zastosowanie postanowienia art. 12 do 16 z zastrzeżeniem zmian, które Rada uzna za konieczne. [...]”

DzURP 1920, N° 35, poz. 200.

II. Nota Stresemanna do Krestyńskiego⁷⁵ przy pozornej tendencji wyrównania sprzeczności między układem a Paktem narusza w rzeczywistości Pakt ponownie ponieważ zawiera w ustępie 2 jednostronne i apriorystyczne zobowiązanie Niemiec do wyzyskania całego swego wpływu czyli stałego głosu w Radzie celem niedopuszczenia do uchwały nakazującej zastosowanie względem Rosji sankcji ekonomicznych z art.16 względnie 17 Paktu.

Przesadza w ustępie 3 że wraże hipotetycznego określenia Rosji jako napastnika przez Radę Ligi Narodów wbrew opinii Niemiec odnośna uchwała Rady nie będzie Niemiec obowiązywała. Temczasem biorą Niemcy zobowiązanie wobec państwa trzeciego co do działania procedury Ligi w dziedzinie jeszcze przez samą Ligę nieustalonej.

III. Niezależnie od formalnych sprzeczności między literą układu berlińskiego a Paktem Ligi bije w oczy moralna antynomja tego układu z Paktem. Istota układu berlińskiego jest bowiem zapewnienie Rosji bezkarności na wypadek naruszenia przez nią prawa międzynarodowego lub bezpieczeństwa powszechnego – wzamian za poparcie polityczne udzielone Niemcom. Innymi słowami Niemcy ustępują Rosji z góry część swoich uprawnień związanych ze stałym miejscem w Radzie. Zważywszy, iż miejsce nawet stałe w Radzie nosi charakter mandatu publicznego powierzonego dla dobra ogółu nie zaś osiągnięcia korzyści prywatnych, iż dalej sankcje przewidziane w pakcie mają charakter wymiaru międzynarodowej sprawiedliwości, stępienie ich ostrza nie może zatem nastąpić bez szkody dla tejże sprawiedliwości, iż wreszcie jak wyżej wykazano Niemcy uprawnienia płynące z powierzonego im mandatu przefrymaczyli dla korzyści osobistych, należy stwierdzić, iż w życiu prywatnym postępowanie Niemiec podlegałoby kodeksowi karnemu, a w życiu narodowym podkopać musi zaufanie do ideowego charakteru. Działania wraz bezstronności Ligi Narodów.-

IV. Różnicę ideologii układu w Locarno a traktatu berlińskiego dobitnie uwypukla fakt, iż w pakcie reńskim przewidziana jest jako ostatnia instancja Rada Ligi działająca na zasadzie art. 15 Paktu⁷⁶ a więc bez udziału państw zainteresowanych, zaś traktat berliński oparty jest cały na presumpcji współdziałania w decyzji Rady jednego z państw podpisujących z wynikającymi stąd konsekwencjami osłabienia lub zgoła uniemożliwienia tej decyzji. Tam

⁷⁵ Właśc. Nikołaj Nikołajewicz Krestinski (1883–1938), prawnik, działacz bolszewicki; X 1921–IV 1922: poseł RFSRR w Berlinie; IV 1922–1930: ambasador RFSRR, a następnie (od XII 1922) ZSRR w Berlinie.

⁷⁶ Głosił on:

„Jeżeli między członkami Związku powstanie spór, który mógłby spowodować zerwanie stosunków i jeżeli on nie zostanie poddany sądowi rozjemczemu, przewidzianemu w art. 13, to Członkowie Związku zgadzają się przedłożyć go Radzie. W tym celu, wystarczy, by jedna Strona zawiadomiła o sporze Sekretarza generalnego który zarządzi wszelkie środki celem przystąpienia do wszechstronnego rozpatrzenia i zbadania sporu. [...]”

DzURP 1920, N° 35, poz. 200.

dominuje troska o wymiar sprawiedliwości – bezstronny arbitraż – tu dążenie do osiągnięcia celu politycznego przez z góry zafiksowany wpływ stronnicy na arbitraż.

Powyzsze proszę zakomunikować Chamberlain'owi jako moje uwagi i powiedzieć mu że byłbym bardzo wdzięczny za zakomunikowanie mi jego opinji oraz tego jaką drogą zamierza dążyć do uchronienia Ligi od niebezpieczeństw, któremi grozi jej układ niemiecko-rosyjski.

Do poufnej wiadomości Pana Posła komunikuję, iż naszym dążeniem byłoby aby Komisja polityczna wrześniowego zgromadzenia Ligi zajęła się kwestją zgodności układu rosyjsko – niemieckiego z Paktem Ligi przed postawieniem wniosku o przyjęcie Niemiec do Ligi, nie powinno jednak stać się to za naszą inicjatywą. Proszę specjalnie podkreślić punkt III niniejszej instrukcji będziemy bowiem chcieli wyciągnąć zeń może argumenty dla sprawy stałego miejsca dla nas w Radzie Ligi. Do czasu otrzymania specjalnej instrukcji proszę w dyskusjach nad układem niemiecko-rosyjskim kwestji naszego miejsca w Radzie nie podnosić. Proszę w myśl naszych uwag inspirować prasę.

Skrzyński

IPMS, A. 12.53/8, k. 152-156.

Nr 1143

64 [p]

M.S.Z, 29 IV
otrzymano] 30 IV rano
B[olesław] B[iega]

Wysocki stwierdza korzystną zmianę w stanowisku Szwecji w prawie reorganizacji Rady Ligi. Delegacja szwedzka ma złagodzić opozycję i ograniczyć się do bronięcia zasady niepowiększania miejsc stałych. Delegacja będzie dążyła do unikania przesilen, popiera projekt zwiększenia miejsc niestałych, z których część miałaby zapewniony dłuższy okres czasu. Danie Polsce takiego miejsca nie natrafi na trudności ze strony szwedzkiej.

Do czasu wyjaśnienia sytuacji na konferencji dla reorganizacji Rady pozostają w mocy wytyczne zawarte w istniejącej instrukcji PI108JJ.

Łukasiewicz

IPMS, A. 12.53/8, k. 156-157.

Nr 1144

32 [w]

4 IV

M.S.Z.

Dla Ministra Skarbu.

Strong listownie zawiadomił o swym przyjeździe, zabawi w Londynie do połowy miesiąca poczem kilka dni w Paryżu czem prosił poinformować Pana Ministra. Będzie u mnie czwartek.

Skirmunt

*IPMS, A. 12.53/8, k. 157.***Nr 1145**

33 [w]

4 IV

M.S.Z.

Dziś rozpoczął się strajk powszechny obejmując nominalnie 5 milionów robotników. Środki przedsięwzięte przez rząd i bardzo silna samopomoc społeczna zapewniły funkcjonowanie dostateczne środków komunikacyjnych aprowizacji i przedsiębiorstw użyteczności publicznej. Przebieg strajku najzupełniej spokojny, większość poważnych dzienników wyszła. Wczorajsza debata w Izbie wykazała tendencję wszystkich stronnictw do najszybszego zlikwidowania strajku i ponownego podjęcia rokowań. Premier w silnym przemówieniu zarzucił związkom zawodowym że arogują sobie atrybucję rządu i przestrzegal przed rozpętywaniem sił, których nie będzie można opanować. Partja liberalna krytykując nieustępliwość rządu uchwaliła jednak poprzeć jego zarządzenia. Debata w Izbie zarysowała możność kompromisu polegającego na cofnięciu przez Trade-uniony⁷⁷ nakazu strajku co rząd uważa za *conditio sine qua non*, poczem nastąpiłoby cofnięcie *lock-out*'u przez właścicieli kopalni, na tych podstawach jest prawdopodobieństwo, że rząd zgodzi się kontynuować subsydjum na czas rokowań. Opinia publiczna silnie przeciw strajkowi co wpływa na pojednawczość Partii Pracy. Środki pieniężne związków zawodowych są podobno niedostateczne.

⁷⁷ Ang. 'związki zawodowe'.

Skirmunt

*IPMS, A. 12.53/8, k. 157-158.***Nr 1146**

65 [p]

M.S.Z, 4 IV

otrzymano] 5 IV rano

B[olesław] B[iega]

Sekretowano – poufnie ^apointe^a zakomunikował Vandervelde posłowi Szembekowi zasadę instrukcji dla delegata belgijskiego w Komisji reorganizacyjnej Rady Ligi.

I Opozycja przeciw powiększeniu stałych miejsc

II Zgoda na zwiększenie miejsc niestałych o 2, z czego jedno dla Polski, drugie dla państw pozaeuropejskich.

III Możliwość pozostawienia w Radzie Ligi 9 lata poczem czasowa nieobieralność

IV Coroczne wybory jako symbol odpowiedzialności przez Zgromadzeniem.

Łukasiewicz

*IPMS, A. 12.53/8, k. 158-159.***Nr 1147**

34 [w]

5 IV

wysłano] 11 w nocy

B[olesław] B[iega]

M.S.Z.

Receptus 63

Z powodu przedłużającej się z racji niezdrovia nieobecności Chamberlain'a i równoczesnego niedomagania Tyrrell'a przedstawił, dziś opinię Pana Ministra ^a.....^a Gregoremu.

Wiem że ambasador francuski zakomunikował F.O uwagi swego rządu sugerujące *démarche* w Berlinie.

Gregory uważając za pożądane przedyskutowanie przeze mnie sprawy z Ch[amberlain'em] po jego powrocie w przyszłym tygodniu poinformował mnie jednak, że juryści F.O już się wypowiedzieli jakoby między traktatem berlińskim a innymi zobowiązaniami nie było sprzeczności, wobec czego *démarche* w Berlinie z punktu widzenia F.O wykluczona. Taka odpowiedź została zakomunikowana ambasadorowi francuskiemu. Nie Mi przeszkadza to jednak F.O uznawać ujemne działanie traktatu i zgadzać się z przewidywaniami wielkich trudności w Lidze Narodów.

Skirmunt

IPMS, A. 12.53/8, k. 159-160.

Nr 1148

35 [w]

7 V

wysł[ano] 11 rano

B[olesław] B[iega]

M.S.Z.

Dla Ministra Skarbu. Strong poinformował mnie o pierwszej krótkiej rozmowie z Normanem. Zaznaczyły się w niej tylko różnice poglądów. Dłuższa rozmowa S[trona] z N[ormanem] o naszych sprawach ma się odbyć około niedzieli. Szczegóły Kurjerem Pan Minister otrzyma poniedziałek.

Skirmunt

IPMS, A. 12.53/8, k. 160.

Nr 1149

66 [p]

M.S.Z, 7 V

otrz[ymano] 8 V rano

B[olesław] B[iega]

Jak niżej telegrafuję do Genewy: W nocy z 2 na 3 b[ieżącego] m[iesiąca] na zlecenie prokuratury w Święcianach dokonano rewizji z Gimnazjum i seminarium litewskim. Znaleziono broń palną, amunicję, dokumenty stwierdzające uprawianie szpiegostwa przez młodzież gimnazjalną i wychowalców seminarium. Sędzia śledczy polecił osadzenie w więzieniu 10 osób w wieku 20-30 lat. Aresztowania pozostają w ścisłym związku z akcją dywersyjną litewską na terenie wileńszczyzny. Celem przeciwdziałania ewentualnej akcji litewskiej proszę poinformować nieoficjalnie Sekretarjat.

Morawski

IPMS, A. 12.53/8, k. 160-161.

Nr 1150

67 [p]

M.S.Z., 8 V

otrzymano] 9 V rano

B[olesław] B[iega]

Telegrafujcie podstawy udzielania wizy Dimitrowi Rubinsteinowi wbrew zakazowi okólnik 19 1922 roku.

Babiński⁷⁸

IPMS, A. 12.53/8, k. 161.

Nr 1151

36 [w]

10 V

wysłano]

po południu]

B[olesław] B[iega]

⁷⁸ Waław Babiński (1887–1957), dyplomata; 30 IX 1920–28 VIII 1924: formalnie wicedyrektor Departamentu Konsularnego, faktycznie – z powodu wakatu na stanowisku dyrektora – kierował pracami tej jednostki; 28 VIII 1924–19 I 1929: dyrektor Departamentu Konsularnego; zob. SBPSZ, t. I, s. 37-38.

M.S.Z.

Receptus 67 Konsulat wydał wizę R[ubinsteinowi] obywatelowi austriackiemu, okólnik powołany zakazywał wydania wiz R[ubinsteinowi] obywatelowi rosyjskiemu.

Skirmunt

IPMS, A. 12.53/8, k. 161.

Nr 1152

5 [p]

Genewa, 11 V

Receptus list.

Poljakow emigrant rosyjski, współpracownik „Times’a”. Memorjał objawem pomysłowości i inicjatywy nie wyraża jakiegokolwiek prądu opinji.

Skirmunt

IPMS, A. 12.53/8, k. 161.

Nr 1153

6 [p]

Genewa, 11 V

otrz[ymano] 12 V

B[olesław] B[iega]

Proszę powtórzyć telegram *ad memoriał* do końca.

Pol delegat

Powtórzono 12 V 11 rano

B[olesław] B[iega]

IPMS, A. 12.53/8, k. 162.

Nr 1154

71 [p]

M.S.Z, 11 V

otr[ymano] 12 V

B[olesław] B[iega]

Refero 68

Aide-mémoire złożony przez posła angielskiego wskazuje w wywodzie prawnym następujące punkty, co do niesłuszności traktatu niemiecko rosyjskiego [oraz] identyfikuje „friedliches Verhalten” z „agression non provoquée.” i wskutek tego uważa art. 2⁷⁹ za całkowicie zgodny z Paktem. Zdaniem memorandum zobowiązanie neutralności w stosunku Niemiec do Rosji i *vice versa* nie jest sprzeczne z art. 16 Paktu albowiem dotyczy ono państwa nienależącego do Ligi Narodów i ^a.....^a i ^a.....^a negatywne stanowisko Niemiec jedynie, gdy Rosja jest stroną atakującą. Stanowisko polskie jest następujące: Zachodzą wątpliwości czy państwo należące do Ligi Narodów może przyjmować zobowiązanie neutralności z pominięciem zobowiązań z art.16 obojętnych dla państwa nieligowego. Secudno zachodzą wątpliwości czy pojęcie państwa konsystującego w rozumieniu opinji angielskiej jest równoznaczne z pojęciem niesprowokowanej agresji która opinja angielska uważa za identyczną z friedliches Verhalten. Pozatem opinja angielska wcale nie analizuje ukształtowania wynikającego z art. 17. Musimy żądać aby pojęcie *friedliches Verhalten*⁸⁰ zawierało w sobie sprecyzowanie co do poddanie się procedurze pokojowego zachowania się. Ogólnie biorąc pojęcie pokojowego zachowania się jest równoznaczne ze stanem pokojowym i może podlegać naraz różnej interpretacji.

Jednakże w stanie pokojowym mogą być także sytuacje, które prowadzą do sprowokowanej agresji (agitacja na terenie wewnętrznym drugiego państwa).

Co do art. 3⁸¹ Anglji uważa że wstrzymanie się ewentualne Niemiec od udziału w bojkocie następuje jedynie w tym wypadku gdy Rosja jest zaatakowana i niebranie przez Niemcy udziału w bojkocie i sankcjach nie byłoby pogwałceniem Paktu.

⁷⁹ Mowa o niemiecko-sowieckim traktacie podpisanym w Berlinie 24 kwietnia 1926 r.; jego rzeczony art. 2. stanowił:

„W razie gdyby jedna z Umawiających się Stron, pomimo pokojowego zachowania się, została napadnięta przez jedno lub kilka trzecich Mocarstw, druga Umawiająca się Strona zachowa neutralność przez cały czas trwania zatargu.”

ZD, 1933, poz. 23; przedruki w: WEP, s. 482; ŻHPOM, t. I, dok. nr 129, s. 549.

⁸⁰ Niem. ‘przyjacielskie wstrzymanie się’.

⁸¹ Głosił on:

„W razie gdyby z okazji zatargu, w rodzaju przewidzianym w art. 2, albo w razie, gdy żadna z Umawiających się Stron nie jest uwikłana w wojnę, utworzyła się między trzecimi Mocarstwami Koalicja, mająca na celu przeprowadzenie bojkotu gospodarczego lub finansowego, wymierzonego przeciwko jednej z

Wobec tego że pojęcie pokojowego zachowania się ze względu na odmienną politycznie, względnie dyktowaną interpretację Ligi i Niemiec może być różnie rozumiane przez Niemcy i Ligę. Wszelkie zobowiązanie się z góry w stosunku do nieczłonków Ligi niebrania udziału w bojkocie i w sankcjach jej wolność działania: oświadczenie Rosji względnie oświetlenie faktów przez nią z których wynika, że zachowanie się jej było pokojowe może być uważane jako poniekąd wiążące politycznie Niemcy jako współkontrahenta działającego *bona fide*? Co do oceny postępowania drugiej strony. W konsekwencjach swych musi prowadzić to do osłabienia autorytetu Rady Ligi w sporach między Rosją a innymi członkami Ligi. Ogólna ocena traktatu w końcowym ustępie memorandum angielskiego wypada w sensie skonstatowania braku sprzeczności między traktatem i załączonymi notami a Paktem i umowami lokarneńskimi. Memorandum angielskie tezy tej jednak zdaniem M.S.Z nie udowodniło ostatecznie.

Morawski

IPMS, A. 12.53/8, k. 162-165.

Nr 1155

37 [w]

12 V

wysł[ano] po p[ołudniu]

B[olesław] B[iega]

M.S.Z.

Dla Ministra Skarbu

Strong rozmowę ze mną odłożył do jutra lub piątku, Wyczuwam, że z Normanem do uzgodnienia poglądów nie doszło. Strong wyjeżdża do Paryża w sobotę – zabawi do czwartku. Przygotowany jest widzieć Pana Ministra w Paryżu, ale wypowiedział opinię że byłoby może pożyteczniejsze spotkać się później we Wiedniu. Po rozmowie z nim będę telegrafował moje wnioski.

Skirmunt

Układających się Stron, druga Umawiająca się Strona do takiej koalicji nie przyłączy się.” ZD, 1933, poz. 18. przedruki w: WEP, s. 482; ZHPOM, t. I, dok. nr 129, s. 550.

IPMS, A. 12.53/8, k. 165-166.

Nr 1156

68 [p]

M.S.Z., 10 V

Laroche zakomunikował mi dziś depezę w której Briand donosi że wobec oporu Chamberlain'a przeciw wspólnej *démarche* w Berlinie polecił Fromageot⁸² uzyskanie w Genewie od delegacji niemieckiej wyjaśnień w sprawie traktatu niemiecko-rosyjskiego. Gaus ma rzekomo upoważnienie do udzielania tych wyjaśnień. Przeniesienie rozmów do Genewy miało według intencji Brianda odjąć im charakter odosobnionej interwencji politycznej ze strony Francji równocześnie zaś podkreślić związek ich z rekonstrukcją Rady Ligi. Odpowiedziałem Laroche'owi że znaczenietak dla nas jak dla Ligi mieć może tylko wiążące oficjalne wypowiedzenie się rządu niemieckiego, nie zaś interpretacja Paktu dana przez Gausa. Nie sama treść tylko lecz i forma złożonych przez Gausa stanowiąc tedy będzie o ich wartości i umożliwi ich ocenę. Pracownicy nasi badają w tej chwili wręczony przez Max-Mullera komentarz prawny F.O do traktatu berlińskiego. Nieprzesadzając merytorycznie rezultatu badań uważać by należało za politycznie najkorzystniejsze, by delegacja niemiecka urzędowo zaakceptowała interpretację F.O przez co osiągnęlibyśmy nie tylko zobowiązania niemieckie, ale równocześnie takie związanie moralne Anglii.

Morawski

IPMS, A. 12.53/8, k. 166-167.

Nr 1157

69 [p]

M.S.Z., 10 V

otrzymano] 11 V

B[olesław] B[iega]

Secret

⁸² Henri Fromageot (1864–1949), prawnik francuski; w latach 20. XX w. szef Wydziału Prawnego (radca prawny) Dyrekcji Spraw Politycznych i Handlowych francuskiego MSZ; 19 IX 1929–X 1945: sędzia Stałego Trybunału Sprawiedliwości Międzynarodowej.

Proszę podkreślać że pomimo zmiany gabinetu⁸³ polityka zagraniczna i skarbową pozostaną te same. Kierownictwo M.S.Z powierzono Morawskiemu⁸⁴ po porozumieniu premiera Witosy z ministrem Skrzyńskim, którego powrót utrudniony obecnie wyłącznie względami polityki wewnętrznej nastąpi przypuszczalnie w najbliższych dniach.

Przeździecki

IPMS, A. 12.53/8, k. 167-168.

Nr 1158

70 [p]

M.S.Z., 10 V
otrzymano] 11 V
B[olesław] B[iega]

Ponieważ jest trudno ukrywać cel wyjazdu Ministra Skarbu a przeciwnie korzystne wrażenie zrobi fakt konferencji przeto proszę uzyskać zgodę Stronga na ujawnienie naszego spotkania już w chwili mojego wyjazdu bez żadnych komentarzy co do tematów mających być omawianymi. – Zdziechowski

Poexterne

IPMS, A. 12.53/8, k. 168.

Nr 1159

7 [p]

Genewa, 13 V
otrzymano] 13 V wiecz[ór]
B[olesław] B[iega]

⁸³ Mowa o gabinecie pod prezesurą W. Witosy, funkcjonującym w dniach od 10 do 15 maja 1926 r.

⁸⁴ Kajetan Dzierżykraj-Morawski (1892–1973), ziemianin, dyplomata; X 1918–11 VI 1924: referent w Departamencie Stanu, a następnie naczelnik wydziału i dyrektor Departamentu Politycznego MSZ; potem wiceminister spraw zagranicznych 3 III 1925–V 1926: minister rezydent w Delegacji RP przy LN; 10–15 V 1926: kierownik MSZ.

Obecne stadjum prac Komisji pozwala stwierdzić iż możliwie powiększenie ilości niestałych miejsc z mandatami trzyletnimi i możliwością przedłużania mandatów państw bez ograniczenie na podstawie uchwały ogólnej Zgromadzenia. Wobec tego gwarancję naszego trwałego udziału w Radzie może dać jedynie odpowiednie zwiększenie ilości miejsc niestałych o trzy t[o] j[est] do dziewięciu Francja, Belgia, Czechy i my projekt ten uważamy za absolutnie konieczne minimum. Scialoja na wczorajszym poufnym posiedzeniu Komisji obstawał przy powiększeniu miejsc niestałych o jedno, maximum dwa, i zdaje się być zdecydowany głosować przeciw projektowi Cecile'a. Odwiedził mnie Veverka⁸⁵ bardzo zaniepokojony oświadczeniem iż wobec oporu Scialoji nie może on (Cecile) obstawiać nadal przy trzech nowych miejscach. Veverka komunikuje o *démarche* Czechosłowacji w Rzymie celem skłonienia Scialoji do ustępstw. Rumunja ma również poczynić kroki analogiczne. Proszę koniecznie uzyskać natychmiastową instrukcję dla Scialoji głosowania za powiększeniem miejsc niestałych do dziewięciu. Otrzymują Rzym Warszawa Paryż Londyn.

Sokal

IPMS, A. 12.53/8, k. 168-169.

Nr 1160

72 [p]

M.S.Z., 14 V

otrzymano] 15 V

B[olesław] B[iega]

Akcja wojskowa całkowicie zakończona w następstwie zajęcia Belwederu przez wojska marszałka Piłsudskiego⁸⁶. Prezydent Rzeczypospolitej w otoczeniu większości członków rządu Witosa przebywa bez wojsk między Warszawą a Wilanowem. W drodze przedstawiciele celem nawiązania rozmów. Wyjaśnienie sytuacji prawno politycznej spodziewane w krótkim czasie. W stolicy i kraju spokój. Urzędy państwowe, w szczególności M.S.Z., funkcjonują normalnie.

⁸⁵ Ferdinand Veverka (1887–1981), dyplomata czechosłowacki; w latach 20. XX w. stały delegat Czechosłowacji przy LN.

⁸⁶ Józef Klemens Piłsudski (1867–1935), polski polityk i mąż stanu, marsz Polski z 19 III 1920; 22 XI 1918–21 II 1919: Tymczasowy Naczelnik Państwa; 22 II 1919: XII 1922: Naczelnik Państwa; 1923: wycofał się z życia publicznego i osiadł w Sulejówku; 15 V–1926–12 V 1935: minister spraw wojskowych we wszystkich kolejnych gabinetach.

Zaleca się wyzyskanie danych zawartych w telegramach *claris* nieangażując się w obronie dotychczasowego stanu prawnego, łagodząc wrażenie, upewniając o ciągłości naszej polityki zagranicznej. Proszę potwierdzić odbiór.

Poexterne

IPMS, A. 12.53/8, k. 169-170.

Nr 1161

38 [w]

16 V

wysł[ano] 11 rano

B[olesław] B[iega]

M.S.Z.

Receptus 72

Działaliśmy od początku właśnie w tym sensie.

Skirmunt

IPMS, A. 12.53/8, k. 170.

Nr 1162

4 [p]

Rzym, 15 V

otrzymano] 15 V po p[ołudniu]

B[olesław] B[iega]

Tylko dla Pana Posła

Kozicki⁸⁷

IPMS, A. 12.53/8, k. 170.

⁸⁷ Stanisław Kozicki (1876–1958), działacz i polityk endecki; 1917: kierownik Wydziału Spraw Cywilnych i Wydziału Prasowego londyńskiej placówki NKN; 1919: sekretarz generalny Delegacji Polski na Paryską Konferencję Pokojową; od XI 1922: poseł na Sejm RP I kadencji i prezes klubu poselskiego ZLN; 3 II–19 XII 1926: poseł RP w Rzymie (przy Kwirynale); zob. J. Zieliński, „Kozicki Stanisław” [w:] PSB, t. XIV, z. 4 (63), red. E. Rostworowski, Wrocław–Warszawa–Kraków 1968–1969, s. 609-612.

Nr 1163

2 [w]

Rzym, 15 V

Receptus 4 tylko dla Pana Posła

Skirmunt

IPMS, A. 12.53/8, k. 170.

INDEKS OSÓB

d'Abernon Edgar Vincent 1 wicehrabia
 Adamkiewicz Jerzy
 Aitken Max
 Alfons XIII z dyn. Burbonów
 Amery Leopold Charles Maurice Stennett
 Ammon Charles George
 Andrycz Czesław
 Andrzejewski Marek
 Arciszewski Mirosław
 Assad Chan
 Aszkenazy (Askenazy) Szymon
 Attolico Bernardo
 Avezzana Camillo Romano

Babiński Wacław
 Bader Karol
 Bagge
 Bahowski
 Baldwin Stanley
 Ball Steward
 Barante Prospère Brugière de
 Bardziński Jerzy
 Barker Bernard
 Basiński Euzebiusz
 Beaverbrook lord zob. Aitken Max
 Bellot Hugh Hale Leigh
 Beneš Edvard
 Berezowski Cezary
 Bernsdorff Johann Heinrich graf von
 Berridge G.R.
 Berthelot Philippe
 Bertoni Karol
 Bewdley hr wicehr. Coverdale zob. Baldwin Stanley
 Biega Bolesław Józef
 Bielski
 Biłławin Wasilij Iwanowicz zob. Tichon patriarcha

Birkenhead Frederick E.
Bisenieks (Bisseneek) Georgs
Bismarck Otto von
Blau
Bojko Jakub
Bonar Law Andrew
Bonin-Lougarc
Bordonaro Antonio Chiaramonte
Bourne Francis Alphonsus
Boyer
Bradford
Brancker William Sefton
Branting Hjalmar
Breibcheis
Breitscheid Rudolf
Briand Aristide
Brockdorff-Rantzau Ulrich Karl Christian graf von
Brockway Archibald Fenner Brockway, Baron Brockway
Bronstein L.D. zob. Trocki Lew D.
Budkiewicz Konstanty Romuald
Budnikowski Adam
Burhardt Mieczysław
Butler D.

Cadogan Alexander Sir
Calder James Sir
Cambon Jules
Carey L.S.
Cecil Robert
Centek Jarosław
Ceronin
Chamberlain (Joseph) Austin
Chamberlain Houston Stewart
Chamberlain Neville
Charnock E.P.
Chłapowski Alfred
Chrzanowski Zygmunt
Churchill Winston Spencer Leonard
Ciechanowski Jan Maria
Cieplak Jan

Clémentel Étienne
Clerk George Russell Sir
Clinton Alan
Colban Eric
Commert
Conrad Joseph zob. Korzeniowski Józef Teodor Konrad
Crewe Robert Offley Ashburton Crewe-Milnes, Marquess of Crewe
Cripps Charles Alfred zob. Parmoor Charles Alfred 1. baron of
Crowe Eyre A.
Curzon George Nathaniel Marquis of Kedleston
Cybichowski Zygmunt
Cytryn Szymon
Czarnomski
Czekanowski Jan
Czernecki
Cziczeryn Georgij Wasiliewicz

Da Gama Domício
Dalton Hugh
Dandurand Raoul
Davidson Randall Thomas
Davis John
Dawes Charles Gates
Dawson Philip
Dąbski Jan
Delacroix Léon
Delbrück Hans
Dell Robert
Derleburg Bernard
Diamand Herman
Dillon Clarence
Ditmas
Dmowski Roman
Doleżał Franciszek
Doumergue Gaston
Drohojowski Jan
Drummond James Eric
Duca Ion G.
Dyskant Józef Wiesław
Duracz Teodor

Dutton D.J.
Dzierżykraj-Morawski Kajetan
Dzięczkowski Andrzej

Egan William. J.

Fachiri (Fechiri) Aleksander
Falkowski Czesław
Färber
Ferdynand I z dyn. Hohenzollern-Sigmaringen
Filipowicz Tytus
Finaly Horace
Fleuriu Aimé Joseph de
Foch Ferdinand
Freeman J.
Fromageot Henri

Gadomski Bogdan
Galvanauskas Ernestas
Galwanowski Ernest zob. Galvanauskas Ernestas
Gaus Friedrich
Gehl Julius
Gelberg Ludwik
Gerthwohl Maurice Alfred
Gibson Hugh Simons
Gilmour D.
Girtler
Gliwic Hipolit
Goepfert
Goldstein Erik
Goode William
Gore-Booth
Gozdowski
Grabski Władysław
Gregory Duncan J.
Green E.H.H.
Grey Edward
Grodek Zofia
Günther-Schwarzburg Władysław
Gwiazdoski Tadeusz

Hajn Antonin
Haking Richard Cyril Byrne Sir
Haldane
Hamel Joost Adriaan van
Hammerling Ludwik Mikołaj
Hannon Patrick
Harley
Harmsworth Cecil
Harron
Hasbach Erwin
Havas Charles-Louis
Headlam James Wycliffe (Headlam – Morley)
Helman
Henderson Arthur
Herriot Édouard
Herzenstein
Higgins Alexander Pearce
Hindenburg właśc. von Beneckendorf und Hindenburg Paul (Anton Hans Ludwig)
Hodgson MacLeod Sir Robert
Hoesch Leopold von
Hogg Douglas Sir
Hohenlohe-Öhringen Fürst zu Herzog von Ujest Christian Kraft
Hughes Charles Evans
Hurst Cecil James Barrington Sir
Hymans Paul

Ironside William Edmund 1st Baron Ironside
Ishii Kikujirō

Jabłonowski Władysław
Jackowski Tadeusz Gustaw
Janowska Halina
Jaros Jerzy
Jaroszewski Jerzy zob. Jerzy metropolita
Jaspar Henri
Jerzy V z dyn. Windsor
Jerzy metropolita
Jewelowski Salomon Julius
Jeziński Andrzej
Jędruszczak Tadeusz

Jones R.A.
Jońca Karol
Jurjewicz vel Juriewicz Paweł
Jurystowski Mikołaj

Kaczmarek Zygmunt
Kaliszuk Małgorzata
Kamieniew Lew Borysowicz
Kamiński Marek Kazimierz
Karliński Sergiusz
Karpiński Stanisław
Kasztelan Rus Jarema
Katō Takaaki
Katō Tamosaburo
Kaufmann Erich
Kauzik Stanisław
Kawalec Krzysztof
Kellogg Paul Underwood
Kemmerer Edwin Walter
Kendall C.
Kenworthy Joseph Montague
Kessler Harry graf von
Khaghan Assad Khan Jamine
Kielstrup
Kikujirō Ishii
Kimens Richard Edward
Kindler
Klarmer Czesław Romuald
Kobecki
Kollar Rene
Komierowski
Konarski Stanisław
Kozeński Jerzy
Knoll Roman
Konopczyński Władysław
Kopp Wiktor Leontjewicz
Korczyk Henryk
Korzeniowski Józef Teodor Konrad
Kowalski-Wierusz Józef
Kozicki Stanisław

Koziell-Poklewski Alfons Aleksander

Kozłowski Jerzy

Koźmiński Stanisław

Krassin Leonid Borisowicz

Krasuski Jerzy

Krestinski Nikołaj Nikołajewicz

Kronberg recte Hunter

Kronenberg Leopold

Kruszewski Tomasz

Krzak A.

Krzczkowski

Kucharski Władysław

Kulski Władysław

Kumaniecki Kazimierz

Kunert Andrzej Krzysztof

Kwiatkowski

Lampson

Landau Józef

Landau Lejb

Landau Zbigniew

Lansbury George

Laroche Jules

Laurin Arne

Lauterpath Elihu

Lechicki Czesław

Leczyk Marian

Leitgeber Sławomir

Leeper Reginald (Rex) Wildig Allen Sir

Lenin Władimir Iljicz

Lepszy Kazimierz

Leszczyńska Cecylia

Linde Hubert Ignacy

Lis Michał

Lloyd George David

Ludendorff Erich

Lupescu Alexandru

Luther Hans

Ładoś Aleksander Waław

Łańcucki Stanisław

Łaptos Józef

Łopaciński Stanisław

Łossowski Piotr

Łoś Stanisław

Łukaszewicz Juliusz

MacDonald James Ramsay

Mackenzie King William Lyon

Mac White Michael

Majewski Stefan

Majoni Giovanni Cesar

Makowiecki Stanisław

Malec Dorota

Malhomme (Malhomme de la Roche) Leon

Marchlewski Mieczysław Józef Tadeusz

Maria Chistina Austriacka, matka Alfonsa XIII

Margerie Bruno-François-Marie-Pierre Jacquin de

Marie Alexandra Victoria von Sachsen-Coburg und Gotha Sachsen

Marinković Vojislav

Marquand D.

Markiewicz Henryk

Marx Wilhelm

Marynkowicz właśc. Vojislav Marinković

Materski Wojciech

Matthew H.C.G

Max Mueller William Grenfell

Maxa Prokop

Mazurkiewicz Roman

Mączak Antoni

McDonel

McNeil Ronald John

Meierovics Zigfrīds Anna

Maioni (Mayoni)

Mejerowicz zob. Meierovics Zigfrīds Anna

Mellon Andrew William

Merdinger Zygmunt

Mews Stuart

Meyerowicz zob. Meierovics Zigfrīds Anna

Mezes Sidney Edward
Michałowski Roman
Michowicz Waldemar
Mikulicz Sergiusz
Milliken
Miliński
Milner Alfred
Młynarski Feliks
Modrakowski Jerzy Leopold
Modzelewski Jan
Monteros y Bermejillo Fernando Espinosa de los
Moraczewski Jędrzej
Morawski Kajetan zob. Dzierżykraj-Morawski Kajetan
Morawski Tomasz Konstanty
Morawski Wojciech
Morel Edmund Dene
Morgan John Pierpont Jr.
Morozow
Mrozowski
Morris Richard
Moszyński Jan
Müller Hermann
Murray George Gilbert Aimé
Mussolini Benito

Naftal Nathan
Nahlik Stanisław E.
Najder Zdzisław
Norus-Naruševičius Tomas
Nerosławski
Newbury Colin
Niedziałkowski Mieczysław
Niemayer
Nitti Francesco
Nixon
Norman Montagu Collet
Nossig Alfred
Nowak Julian
Nowak-Kiełbikowa Maria

Oboleńskij Leonid Leonidowicz

O'Connor John

Okęcki Zdzisław

Olszowski Kazimierz Zygmunt

Oppenheim Lassa Francis Lawrence

Osterweil

Ostroróg Leon Walerian

Osuský Štefan

Pacholczykowa Alicja

Paderewski Ignacy Jan

Painlevé Paul

Palacios Lepoldo

Palmstierna Erik Kule

Panafieu Hector de

Pankowicz Andrzej

Parmoor Charles Alfred Cripps

Patek Stanisław Jan

Pearson Arthur

Pendzel

Peretti de la Rocca Emmanuel de

Perth James Eric Earl of zob. Drummond James Eric

Petrulis Vytautas

Phillimore Godfrey Walter 2nd Baron Phillimore

Piber Andrzej

Pieprzyk

Piłsudski Józef Klemens

Pink Gerhard Paul

Plakans Andrejs

Pluciński Leon Bolesław

Poincaré Raymond

Poklewski-Kozieł Alfons A. zob. Kozieł-Poklewski Alfons A.

Poliakow Vladimir

Pollock Ernest Murray

Ponikowski Antoni

Ponsonby Arthur Augustus William Harry 1st Baron Ponsonby of Shulbrede

Posner Stanisław (Salomon)

Potocki Alfred

Pottinger Eldrel

Potulicki Michał

Poulet Prosper wicehr.

Prądzyński Witold

Primo de Rivera y Orbaneja Miguel

Przeździecki Stefan

Purs Aldis

Pustuła Zbigniew

Quiñones de León José María

Raczyński Edward Bernard

Rajchman Ludwik

Rakowski Christian (Krystian)

Raymond H.E.

Rauscher

Reith John Charles Walsham (Reich)

Retinger Józef Hieronim

Reyman Edmund Jan

Rheinbaben Werner Karl Ferdinand Fhr. von

Rollin Henri

Ronikier Adam Feliks

Ropp Edward

Rosenfeld Lew B. patrz Kamieniew Lew B.

Rosenstein

Rostworowski Emanuel

Rostworowski Michał Jan

Roxburgh Francis (Roxbaugh)

Rozental

Rozjenska

Rudnicki Andrzej

Rumbold Horace George Montagu Sir, 9th Baronet

Ruskiewicz

Ruszdi

Russek

Rutkowski Mieczysław

Rydel

Rykov Aleksiej Iwanowicz

Rynke

Ryszka Franciszek

Sahm Heinrich
Saint Blancat
Salter James Arthur
Samuels Alec
Sandler Richard
Savery Frank
Schacht Hjalmar Horace Greeley
Schachter
Scheidemann Philipp
Schleswig-Holstein-Sonderburg-Glücksburg Aleksandra Carolina Marie Charlotte Louise Julia
Scialoja Vittorio
Scott Leslie Frederic Sir
Seeckt Hans (Johannes) Friedrich Leopold von
Seipel Ignaz
Seyda Marian
Shepherd John
Shidehara Kijūrō
Sidzikauskas Vaclovas
Sierpowski Stanisław
Sikorski Władysław Eugeniusz
Silberfeld Max
Sjoeborg
Skirmunt (Skirmuntt) Konstanty
Škoda Emil
Skrzydło Wiesław
Skrzyński Aleksander
Skrzyński Ignacy
Skrzyński Władysław
Sławski Stanisław
Smaragd właśc. Paweł Antonowicz Łatyszenko (Łatyszenkow)
Smith Frederick E.
Smith Aubrey Clare Hugh
Smogorzewska Małgorzata
Smolana Krzysztof
Smółka Leonard
Smuts Jan Christian (Christiaan)
Snowden
Sobański Władysław
Soból
Sokal Franciszek

Sokołow
Sosnkowski Kazimierz
Souza Dantas Luis Martins de
Stalin Józef Wissarionowicz
Stankowska
Starzyński Stanisław
Stefański Zygmunt
Stenkowski
Stetson Jr John B.
Sthamer Friedrich
Stockhammer Karl von
Strasburger Henryk Leon
Stresemann Gustav
Strong Benjamin
Stroński Stanisław
Suleja Włodzimierz
Švehla Anton
Sweatser
Szarota Marcelli
Szembek Jan
Szkłarska-Lohmannowa Alina
Szydłowski

Śliwiński Artur
Średniawa Bronisław

Tarkowski
Teniers (vel Tenniers)
Thomas Albert
Thomson
Thugutt Stanisław August
Tichon (Tychon) patriarcha zob. właśc. Wasilij Iwanowicz Bieławin
Tolloch
Tollock Erners
Tomaszewski
Tomaszewski Jerzy
Tomicki Jan
Torretta Pietro Paolo Tomasi, marchese Della Torretta
Tosti
Trocki Lew D.

Trotter H.A.

Tumėnas Antanas

Tyrrell William Sir

Tyszka Kazimierz

Uffler René

Ulicki Abraham

Uljanow Władimir Iljicz zob. Lenin Władimir Iljicz

Undén Bo Östen

Vandervelde Émile

Valdštejn Ernst

Vayghan John Charles Tudor

Veiszkorn

Veverka Ferdinand

Viviani René

Volkman Ernst

Waitech Stokes

Wakatsuki Reijirō

Walczak Henryk

Waledyński Konstanty

Wandycz Piotr

Wapiński Roman

Wasilewski Leon

Weber Max

Walters Francis P.

Wertheim

Weyers Józef

White James

Whitley John Henry

Wieniawski Antoni

Wielowieyski Józef

Wierusz-Kowalski Józef zob. Kowalski-Wierusz Józef

Wiktor Emanuel III z dyn. Sabaudzkiej

Wilczewski

Wilhelm II z dyn. Hohenzollernów

Wilhelm von Preußen z dyn. Hohenzollernów

Wilke

Williamson Philip

Wilson Woodrow Thomas
Wind Bogusław W.
Winiarski Bohdan
Winston Garrard B.
Wissenberg
Witos Wincenty
Wojciechowski Stanisław
Wolff Lucjen
Wołos Mariusz
Woroniecki Michał
Woytkiewicz
Woźniak
Wóycicki Aleksander
Wrangel Piotr N.
Wrottesley Frederick
Wróblewski Władysław
Wysocki Alfred
Wywerka Prekurat Tadeusz
Wyszyński Kazimierz Marian

Young Hilton
Young Owen D.

Zabiełło Stanisław
Zagórski Włodzimierz
Zaleski August
Zamoyski Maurycy
Zdziechowski Jerzy
Zechlin Erich
Zieliński Józef
Zięba Andrzej A.

Żuławski Zygmunt